

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění

Ema Součková

Graduály z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory

Graduals from the Workshop of Jan Táborský of Klokotská Hora

II.

Katalog hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory

Catalogue of Musical Manuscripts by Jan Táborský of Klokotská Hora

disertační práce

vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

konzultant: PhDr. Viktor Kubík, Ph.D.

Praha 2016

Ema Součková: Graduály z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory II. Katalog hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory. Praha 2016. 365 s.

Rozsah katalogu: (826 834 znaků)

Obsah

II. KATALOG HUDEBNÍCH RUKOPISŮ JANA TÁBORSKÉHO Z KLOKOTSKÉ HORY	8
II. 1. 0. Chrudimský latinský graduál	9
II. 1. 1. Zhodnocení literatury k Chrudimskému latinskému graduálu.....	9
II. 1. 2. Výzdoba Chrudimského latinského graduálu.....	13
II. 1. 3. Shrnutí výzdoby Chrudimského latinského graduálu.....	19
II. 2. 0. Sobotecký graduál	21
II. 2. 1. Zhodnocení literatury k Soboteckému graduálu.....	22
II. 2. 2. Výzdoba Soboteckého graduálu.....	25
II. 2. 3. Shrnutí výzdoby Soboteckého graduálu.....	30
II. 3. 0. Klatovský latinský graduál	32
II. 3. 1. Zhodnocení literatury ke Klatovskému latinskému graduálu.....	32
II. 3. 2. Výzdoba Klatovského latinského graduálu.....	35
II. 3. 3. Shrnutí výzdoby Klatovského latinského graduálu.....	43
II. 4. 0. Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži	45
II. 4. 1. Zhodnocení literatury ke Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži.....	46
II. 4. 2. Výzdoba Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži.....	47
II. 4. 3. Shrnutí výzdoby Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži.....	47
II. 5. 0. Vodňanský kancionál	49
II. 5. 1. Zhodnocení literatury k Vodňanskému kancionálu.....	49
II. 5. 2. Výzdoba Vodňanského kancionálu.....	50
II. 5. 3. Shrnutí výzdoby Vodňanského kancionálu.....	51
II. 6. 0. Litoměřický český graduál	52
II. 6. 1. Zhodnocení literatury k Litoměřickému českému graduálu.....	53
II. 6. 2. Výzdoba Litoměřického českého graduálu.....	56
II. 6. 3. Shrnutí výzdoby Litoměřického českého graduálu.....	60
II. 7. 0. Svatovítský graduál – I. díl	63
II. 7. 1. Zhodnocení literatury k Svatovítskému graduálu.....	64

II. 7. 2. Výzdoba Svatovítského graduálu.....	68
II. 7. 3. Shrnutí výzdoby Svatovítského graduálu.....	78
II. 8. 0. Svatovítský graduál – II. díl.....	80
II. 8. 1. Zhodnocení literatury k druhému dílu Svatovítského graduálu.....	80
II. 8. 2. Výzdoba druhého dílu Svatovítského graduálu.....	82
II. 8. 3. Shrnutí výzdoby druhého dílu Svatovítského graduálu.....	83
II. 9. 0. Čáslavský graduál.....	85
II. 9. 1. Zhodnocení literatury k Čáslavskému graduálu.....	86
II. 9. 2. Výzdoba Čáslavského graduálu.....	88
II. 9. 3. Shrnutí výzdoby Čáslavského graduálu.....	101
II. 10. 0. Českobrodský graduál.....	103
II. 10. 1. Zhodnocení literatury k Českobrodskému graduálu.....	103
II. 10. 2. Výzdoba Českobrodského graduálu.....	107
II. 10. 3. Shrnutí výzdoby Českobrodského graduálu.....	116
II. 11. 0. Žlutický graduál.....	118
II. 11. 1. Zhodnocení literatury k Žlutickému graduálu.....	119
II. 11. 2. Výzdoba Žlutického graduálu.....	124
II. 11. 3. Shrnutí výzdoby Žlutického graduálu.....	145
II. 12. 0. Křižovnický graduál – I. díl.....	148
II. 12. 1. Zhodnocení literatury ke Křižovnickému graduálu.....	148
II. 12. 2. Výzdoba Křižovnického graduálu.....	154
II. 12. 3. Shrnutí výzdoby Křižovnického graduálu.....	163
II. 13. 0. Křižovnický graduál – II. díl.....	165
II. 13. 1. Zhodnocení literatury k druhému dílu Křižovnického graduálu.....	165
II. 13. 2. Výzdoba druhého dílu Křižovnického graduálu.....	168
II. 13. 3. Shrnutí výzdoby druhého dílu Křižovnického graduálu.....	171
II. 14. 0. Zlomky Kaňkovského graduálu.....	173
II. 14. 1. Zhodnocení literatury ke zlomkům Kaňkovského graduálu.....	174
II. 14. 2. Výzdoba zlomků Kaňkovského graduálu.....	177

II. 14. 3. Shrnutí výzdoby zlomků Kaňkovského graduálu.....	180
II. 15. 0. Klatovský český graduál.....	181
II. 15. 1. Zhodnocení literatury ke Klatovskému českému graduálu.....	182
II. 15. 2. Výzdoba Klatovského českého graduálu.....	186
II. 15. 3. Shrnutí výzdoby Klatovského českého graduálu.....	197
II. 16. 0. Písně chval božských.....	199
II. 16. 1. Zhodnocení literatury k Písním chval božských.....	199
II. 16. 2. Výzdoba Písní chval božských.....	200
II. 16. 3. Shrnutí výzdoby Písní chval božských.....	203
II. 17. 0. Teplický graduál.....	205
II. 17. 1. Zhodnocení literatury k Teplickému graduálu.....	206
II. 17. 2. Výzdoba Teplického graduálu.....	210
II. 17. 3. Shrnutí výzdoby Teplického graduálu.....	230
II. 18. 0. Teplický kancionál.....	233
II. 18. 1. Zhodnocení literatury k Teplickému kancionálu.....	233
II. 18. 2. Výzdoba Teplického kancionálu.....	236
II. 18. 3. Shrnutí výzdoby Teplického kancionálu.....	243
II. 19. 0. Lounský graduál.....	245
II. 19. 1. Zhodnocení literatury k Lounskému graduálu.....	246
II. 19. 2. Výzdoba Lounského graduálu.....	250
II. 19. 3. Shrnutí výzdoby Lounského graduálu.....	263
II. 20. 0. Staroměstský graduál.....	265
II. 20. 1. Zhodnocení literatury k Staroměstskému graduálu.....	265
II. 20. 2. Výzdoba Staroměstského graduálu.....	268
II. 20. 3. Shrnutí výzdoby Staroměstského graduálu.....	289
II. 21. 0. Rybařovský graduál.....	292
II. 21. 1. Zhodnocení literatury k Rybařovskému graduálu.....	293
II. 21. 2. Výzdoba Rybařovského graduálu.....	294
II. 21. 3. Shrnutí výzdoby Rybařovského graduálu.....	302

II. 22. 0. Graduál z Britské knihovny.....	304
II. 22. 1. Zhodnocení literatury ke Graduálu z Britské knihovny.....	305
II. 22. 2. Výzdoba Graduálu z Britské knihovny.....	306
II. 22. 3. Shrnutí výzdoby Graduálu z Britské knihovny.....	318
II. 23. 0. Písně chval božských Týnského chrámu.....	321
II. 23. 1. Zhodnocení literatury k Písním chval božských Týnského chrámu.....	321
II. 23. 2. Výzdoba Písní chval božských Týnského chrámu.....	322
II. 23. 3. Shrnutí výzdoby Písní chval božských Týnského chrámu.....	323
II. 24. 0. Český zpěvník od dominikánů.....	324
II. 24. 1. Zhodnocení literatury k Českému zpěvníku od dominikánů.....	326
II. 24. 2. Výzdoba Českého zpěvníku od dominikánů.....	327
II. 24. 3. Shrnutí výzdoby Českého zpěvníku od dominikánů.....	330
II. 25. 0. Kancionál Betlémské kaple.....	333
II. 25. 1. Zhodnocení literatury ke Kancionálu Betlémské kaple.....	335
II. 25. 2. Výzdoba Kancionálu Betlémské kaple.....	337
II. 25. 3. Shrnutí výzdoby Kancionálu Betlémské kaple.....	340
II. 26. 0. Lomnický graduál – I. díl.....	342
II. 26. 1. Zhodnocení literatury k Lomnickému graduálu.....	343
II. 26. 2. Výzdoba Lomnického graduálu.....	345
II. 26. 3. Shrnutí výzdoby Lomnického graduálu.....	351
II. 27. 0. Lomnický graduál – II. díl.....	353
II. 27. 1. Zhodnocení literatury k druhému svazku Lomnického graduálu.....	354
II. 27. 2. Výzdoba druhého svazku Lomnického graduálu.....	355
II. 27. 3. Shrnutí výzdoby druhého svazku Lomnického graduálu.....	364
Seznam použité literatury a pramenů.....	(viz první svazek)

II. KATALOG HUDEBNÍCH RUKOPISŮ JANA TÁBORSKÉHO Z KLOKOTSKÉ HORY

V katalogu zpěvníků jsou zařazeny kodexy, jež jsou zmíněny v kapitole *Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory*,¹ kde lze dohledat, proč u konkrétních knih můžeme předpokládat, že byly sepsány v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory.²

U každého rukopisu je v první řadě zhodnocena literatura a stav nejnovějšího bádání. Je zde také podrobně rozebrána výzdoba, včetně analogií a grafických předloh, podle kterých jednotlivé iluminace vznikaly. Na konci každé kapitoly se objevuje shrnutí dekorací toho kterého exempláře.

Katalog zahrnuje též dva svazky Lomnického graduálu,³ který v minulosti Emma Urbánková spojila s Janem Táborským,⁴ avšak dle kolofonů, jež obsahují, byly sepsány Janem Kantorem Starým.⁵

---

¹ Viz I. 1. 1. *Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory*.

² K němu viz I. 1. 0. *Jan Táborský z Klokotské Hory*.

³ Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578 a Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580. Viz II. 26. 0. *Lomnický graduál – I. díl* a II. 27. 0. *Lomnický graduál – II. díl*.

⁴ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

⁵ K němu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

II. 1. 0. CHRUDIMSKÝ LATINSKÝ GRADUÁL

Rukopis⁶ je deponován v Regionálním muzeu v Chrudimi. Datován je na základě letopočtů 1530⁷ a 1549,⁸ které se v něm nacházejí. Zpěvník také na prvním a druhém listu obsahuje registrum toho, co se v něm nalézá. Určen byl patrně pro děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi,⁹ který se podle B. H. F. Grahama přímo objevuje vyobrazen na foliu věnovaném Posvícení ve vnitřním poli iniciály.¹⁰

Podle Jana Erazima Vocela se kniha sama o sobě stává důkazem, že ustanovení českých stavů z roku 1524, aby knihy byly psány a vydávány pouze v jazyce srozumitelném, tedy českém, nemělo hned odezvu.¹¹ Graduál je napsán latinsky, nicméně sekvence v každé ze dvou zádušních mší a tři hymnů jsou v češtině.¹² Zachovaná propria a vyříznuté prózy pro Husa v rukopise s největší pravděpodobností indikují, že původní uživatelé mohli být utrakvisté.¹³

Primátor Karel Chocenský v roce 1771 na posledním foliu zaznamenal, že jezuité z kodexu vyřezali 14 listů.¹⁴ Dnes rukopis obsahuje 344 pergamenových folií, přičemž rozměr jednoho folia činí 585 mm x 393 mm.¹⁵ Vazba rukopisu je původní.

II. 1. 1. Zhodnocení literatury k Chrudimskému latinskému graduálu

V literatuře se patrně první zmínka o tomto zpěvníku objevuje v článku Antonína Rybičky „*O starožitnostech a umělcích Chrudimských*“ (1848), kde je shrnut především

---

⁶ Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Regionální muzeum, inv. č. 12580) 1530–1549, bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1848, 418–424; KŘÍŽEK 1855, 188; VOCEL 1859, 7; SRB/TADRA 1886, 47; CHYTL 1891, 158, kat. č. 48; CHYTL 1892, 608; KONRÁD 1893, 131, 174, 184, 189, 194, 233, 234; CHYTL 1896, 29; WINTER 1896, 988; CHYTL 1900, 117–118, obr. 100; WINTER 1909, 195; KROPÁČEK 1952a, 66; ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŇ/NOVÁČEK 1965, 749; PUDILOVÁ 1973, 35; VACKOVÁ 1989, 93; KOUBA 1999, 13–27; MIKANOVÁ 1999, 28–37; GRAHAM 1998, 64–69, kat. č. 6; GRAHAM 1999–2000, 232; TOŠNEROVÁ 2001, 63; LINDA/FIDLEROVÁ/BEKEŠOVÁ 2003, 651; NESEJT 2004, 287–288; GRAHAM 2006, 153–155, kat. č. 9; UHLÍŘOVÁ 2006; ŽIŽKOVÁ 2007, 5, 10, 11, 26, 27–132; UHLÍŘOVÁ 2008; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#–48#, kat. č. 17.

⁷ Fol. 2r, Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

⁸ Fol. 307v, Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

⁹ Arciděkanský chrám Nanebevzetí Panny Marie se nachází na náměstí J. Resslera. Založen byl v prostoru zaniklého královského hradu patrně roku 1291. Připomínán je již v letech 1349 a 1359, avšak dostavěn byl patrně až na konci 14. století. V 16. a v 17. století byl několikrát přestavován. Viz CHYTL 1900, 38–44; POCHE 1977, 540–543; KUČA 1997, 476–477.

¹⁰ GRAHAM 2006, 153. Fol. 69v, Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

¹¹ VOCEL 1856, 7.

¹² GRAHAM 2006, 153.

¹³ GRAHAM 2006, 153.

¹⁴ VOCEL 1856, 7.

¹⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#.

hudební obsah kodexu.¹⁶ Autor zde zmiňuje i mladší bohatě iluminovaný český graduál,¹⁷ a dále poznamenává, že u obou rukopisů není jasné, kým byly sepsány.¹⁸ U latinského graduálu také uvádí, že písmo je velmi podobné tomu, které se objevuje v městských knihách, a tedy, že by graduál mohl být sepsán městským písařem Ondřejem a bakalářem Wáclawem Šachem,¹⁹ což je ovšem otázka, protože v raném 16. století můžeme jen stěží předpokládat osobitý rukopis, na jehož základě by se dal určit písař. Václav Křížek zařazuje oba chrudimské graduály do výčtu dochovaných knih tohoto typu ve svém článku „Český kancionál v Klatovech“ (1855).²⁰

O rukopise stručně referuje Jan Erazim Vocel (1859),²¹ který také odkazuje na článek A. Rybičky z roku 1848. Autor hodnotí též výzdobu graduálu slovy: „*Barvy vynikají skvělostí a živostí; obličejy jsou z větší části jemně a pečlivě malovány, výkresy však namnoze nezdařilé, zvláště ruce a nohy postav jsou chybně kresleny, roucha dle způsobu německé školy tehdejšího věku koravá, v ostré záhyby kladená, nicméně jakási naivní prostota, cit mile dojmající v obrazech těchto panuje.*“²² J. E. Vocel tedy naznačuje, že rukopis obsahuje poměrně skromnou výzdobu s menšími figurálními iniciálami, jejichž postavy nejsou ve většině případů anatomicky správně namalovány.

Oba chrudimské zpěvníky jsou zmíněny v krátkosti i v „*Památníku pražského Hlaholu*“ (1886).²³ Rukopis byl vystaven na Retrospektivní výstavě v roce 1891, čili je zařazen rovněž v katalogu této výstavy.²⁴ Karel Konrád (1893) připomíná kodex několikrát v souvislosti s Chrudimským literátským bratrstvem.²⁵ Zikmund Winter (1896) zpěvník zmiňuje mezi zachovalými graduály z té doby.²⁶ V další knize Z. Wintera je exemplář zařazen do výčtu rukopisů z dílny Táborského.²⁷

Karel Chytil (1896) si všímá, že graduál se v ornamentální složce podobá pracím Janíčka Zmilelého z Písku a také poznamenává, že obsahuje několik zpěvů v českém jazyce.²⁸ Autor se domnívá, že folio s monogramy I/T Jana Táborského a letopočtem 1530 bylo

---

¹⁶ RYBIČKA 1848, 418–424.

¹⁷ Chrudimský český graduál (Chrudim, Reg. m., sign. 12579) 1570, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

¹⁸ RYBIČKA 1848, 423.

¹⁹ RYBIČKA 1848, 424.

²⁰ KŘÍŽEK 1855, 188.

²¹ VOCEL 1856, 7.

²² VOCEL 1856, 7.

²³ SRB/TADRA 1886, 47.

²⁴ CHYTIL 1891, 158.

²⁵ KONRÁD 1893, 131, 174, 184, 189, 194, 233, 234, 240.

²⁶ WINTER 1896, 988.

²⁷ WINTER 1909, 195.

²⁸ CHYTIL 1896, 29.

napsáno později a klade výzdobu kodexu před rok 1524.²⁹ Karel Chytil také exemplář zařazuje do „*Soupisu památek historických a uměleckých*“ (1900), kde je též reprodukováno jedno iluminované folio zpěvníku.³⁰ Zde opět uvádí, že iluminace odkazují k době poněkud starší a zmiňuje, že „*na konci rukopisu se nachází značka Jana Táborského s letopočtem 1530.*“³¹

Jiří Kropáček zařadil latinský Chrudimský graduál do své diplomové práce. Uvádí, že se jedná o první práci písaře Jana Táborského z Klokotské Hory.³² Neznámý iluminátor graduálu byl podle něj „*stále v zajetí pozdně gotické tradice*“ a jeho „*tvorba se projevuje ve strnulosti postojů postav, nepřírozeně řasených rouch, které nedávají tušit postavu, a v primitivně zachyceném krajinném prostředí.*“³³ Oproti výzdobě tohoto chrudimského rukopisu vyzdvihuje tvorbu Pavla Mělnického.³⁴

Ve výčtu graduálů z dílny Jana Táborského se Chrudimský graduál z roku 1530 objevuje v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).³⁵ Dále rukopis zařadila do své diplomní práce i Jana Pudilová (1973),³⁶ která postřehla, že kodex je od fol. 299r–307v psán jinou rukou.³⁷ Jarmila Vacková zpěvník zmiňuje mezi Táborského graduály ve své stati „*Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620*“ (1989).³⁸ Ve sborníku „*Kulturní Chrudim minulosti a současnosti*“ (1999) vyšly dvě studie, které se věnovaly hudebnímu obsahu obou Chrudimských graduálů.³⁹

Podrobný kodikologický popis rukopisu nalezneme v knize B. F. H. Grahama „*Utraquist eucharist documents 1471–1526*“ (1998).⁴⁰ Autor si všímá jednoho zpěvu k Mistru Janu Husovi, který evidentně unikl zničení i přesto, že graduál obsahuje mnoho vyřiznutých folií.⁴¹ B. F. H. Graham se také zamýšlí nad datací rukopisu.⁴² Podle něj rukopis svojí vazbou odpovídá Německobrodskému graduálu,⁴³ u kterého mnoho autorů předpokládalo, že byl dokončen roku 1506. Nicméně Německobrodský graduál obsahuje několik miniatur, které

---

²⁹ CHYTIL 1896, 29.

³⁰ CHYTIL 1900, 117–118, obr. 100.

³¹ CHYTIL 1900, 118.

³² KROPÁČEK 1952a, 66.

³³ KROPÁČEK 1952a, 66.

³⁴ KROPÁČEK 1952a, 66. K iluminátorovi Pavlu Mělnickému viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři*.

³⁵ ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

³⁶ PUDILOVÁ 1973, 35.

³⁷ PUDILOVÁ 1973, 35.

³⁸ VACKOVÁ 1989, 93.

³⁹ KOUBA 1999, 13–27; MIKANOVÁ 1999, 28–37.

⁴⁰ GRAHAM 1998, 64–69, kat. č. 6.

⁴¹ GRAHAM 1998, 64.

⁴² GRAHAM 1998, 65–66.

⁴³ Německobrodský graduál (Havlíčkův Brod, Muzeum Vysočiny, sign. SK 2/1) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři*.

byly vytvořeny podle dřevořezů Albrechta Dürera,⁴⁴ což naznačuje, že ani tento zpěvník nebyl patrně celý dokončen roku 1506, ale vznikal v delším časovém úseku. B. F. H. Graham dále uvádí, že písmo Chrudimského latinského graduálu je podobné dvousvazkovému Lounskému graduálu,⁴⁵ který je obvykle datován rokem 1530. Autor rukopis dále uvádí mezi graduály Jana Táborského ve své studii „*Three More Jan Táborský Graduals*“ (1999–2000).⁴⁶

Zpěvník lze dohledat v „*Průvodci po rukopisných fonděch v České republice III*“ (2001).⁴⁷ V knize „*Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách II*“ (2003) je taktéž zmínka o existenci tohoto exempláře.⁴⁸ František Nesejt ve svém článku „*Graduály chrudimských literátů*“ (2004) popisuje stav dochování rukopisu a stručně se věnuje i jeho výzdobě.⁴⁹ Autor si především všímá, že zpěvník obsahuje tři česky psané písně – „*Utěšený nám den nastal, Hospodine pomiluj ny a Poslyš země veliký okol moře*“.⁵⁰ Kodikologický rozbor spolu se stručnou historií kodexu a popisem výzdoby nalezneme také v další knize B. F. H. Grahama „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006).⁵¹

Z hudebního hlediska se rukopisem zabývala Jana Uhlířová ve své bakalářské („*Chrudimský graduál z roku 1530 a rozbor repertoáru jeho kancionálové části*“, 2006)⁵² i diplomové práci („*Chrudimské graduály 1530 a 1570 – analýza vztahu a proměny jejich repertoáru*“, 2008).⁵³ Jitka Žižková ve své disertační práci na téma „*Repertoár jednohlasých písní adventního a vánočního období v rukopisech Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (2007) porovnávala hudební obsah Chrudimského graduálu s Teplickým kancionálem i jinými rukopisy z dílny Jana Táborského.⁵⁴ Martina Šárovcová exemplář zařadila do katalogu své disertace (2011), kde uvádí popis jednotlivých iluminovaných folií. Nicméně iluminátora neidentifikuje, ani ho nedává do souvislosti s jinými rukopisy.⁵⁵ Dále se autorka přiklání k názoru, že kniha byla sepsána Janem Táborským.⁵⁶

Výčet příspěvků, které vznikly k latinskému Chrudimskému graduálu, dokládá, že zpěvník je v literatuře dobře znám. Z prací časově spadajících do 19. a počátku 20. století je

---

⁴⁴ Viz kapitola I. 3. 2. *Recepce grafik Albrechta Dürera*.

⁴⁵ Dvoudílný Lounský graduál Pavla Mělnického (Louny, SOkA, sign. I G 8a/ I G 8b) 1530, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

⁴⁶ GRAHAM 1999–2000, 232.

⁴⁷ TOŠNEROVÁ 2001, 63.

⁴⁸ LINDA/ FIDLEROVÁ/ BEKEŠOVÁ 2003, 651.

⁴⁹ NESEJT 2004, 287–288.

⁵⁰ NESEJT 2004, 288.

⁵¹ GRAHAM 2006, 153–155, , kat. č. 9.

⁵² UHLÍŘOVÁ 2006.

⁵³ UHLÍŘOVÁ 2008.

⁵⁴ ŽIŽKOVÁ 2007, 5, 10, 11, 26, 27–132.

⁵⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#–48#, kat. č. 17.

⁵⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#.

nejpřínosnější názor Karla Chytila, který výzdobu rukopisu zařadil do okruhu Janíčka Zmilelého z Písku. Studie starších badatelů (Rybička, Vocel) jsou podbarvené nekritickou nacionální glorifikací, typickou pro českou historiografii 19. století. Z materiálů pokročilého 20. století zůstává stále aktuální umělecko-historický popis Jiřího Kropáčka a později kodikologický popis B. F. H. Grahama. Naopak práce J. Pudilové a M. Šárovcové nepřinášejí žádné nové poznatky a jsou pouze syntetickým shrnutím již publikovaných zjištění.

II. 1. 2. Výzdoba Chrudimského latinského graduálu

Fol. 2v

Iniciála: „K(yrie)“ Na tomto foliu se nachází menší malovaná figurální iniciála K, která obsahuje ve vnitřním poli výjev Bolestného Krista u otevřeného hrobu.⁵⁷ Žádné další postavy se zde nenacházejí. Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Tělo iniciály se skládá z modrého akantu, z kterého vyběhají po levé straně dvě kaudy, jež se napojují na rozvilinu v borduře. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.⁵⁸

Bordura: Na levé straně se objevuje rozvilina z barevného kadeřavého akantu, doplněná zlatými kapkami a fantaskním květem.

Analogie: Postava Bolestného Krista je obvyklou součástí výzdoby pro úvodní zpěv mše. Ve větším měřítku se s ní lze setkat např. v Soboteckém graduálu,⁵⁹ Mladoboleslavském graduálu,⁶⁰ ve Franusově kancionálu⁶¹ i v Žitavském graduálu.⁶²

Fol. 25v

Iniciála: „S(anctus)“ Stranu uvádí menší iniciála S, jež ve vnitřním poli obsahuje trůnící postavu Krista Pantokratóra,⁶³ který v levé ruce drží jablko a pravou rukou žehná. Tělo litery se skládá z listů a především z dřívku akantu, z něž po levé straně vybíhá kauda, která se dále napojuje na borduru. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.

⁵⁷ K ikonografii Bolestného Krista např.: HALL 1975, 197; ROYT 2006a, 52–54; ROYT 2010, 131.

⁵⁸ Viz [14a].

⁵⁹ Fol. 2r [15a], Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 2. 0. *Sobotecký graduál*.

⁶⁰ Fol. 1r [16a], Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 1. *Illuminátor Janíček Zmilelý z Písku*.

⁶¹ Fol. 2r [17a], Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6 (II A 6), 1505, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 1. *Illuminátor Janíček Zmilelý z Písku*.

⁶² Fol. 1r [18a], Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. Mscr A III) 1512, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 1. *Illuminátor Janíček Zmilelý z Písku*.

⁶³ K ikonografii Krista ROYT 2006a, 123.

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami a fantaskními plody.

Analogie: Kristus Pantokrátör je obvyklý motiv v latinských graduálech na foliu s incipitem „*Sanctus*“ v 1. pol. 16. století, objevuje se např. také v Soboteckém graduálu.⁶⁴

Fol. 48v [1b]

Iniciála: „R(orate)“ Zhruba uprostřed folia se po levé straně nalézá iniciála R, která ve vnitřním poli obsahuje výjev Zvěstování Panně Marii.⁶⁵ Z těla iniciály, jež je tvořeno z růžového akantu, vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu v borduře. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Literu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Na levé straně se nachází jednoduchá rozvilina tvořená barevným akantem, místy doplněná zlatými kapkami.

Fol. 53v

Iniciála: „P(uer)“ Zcela nahoře vlevo se objevuje menší iniciála P, která ve vnitřním poli obsahuje scénu Adorace dítěte.⁶⁶ Panna Marie klečí před děťátkem, jež leží nahé na zemi, scéně dále přihlíží oslík a volek. Tělo iniciály se skládá ze zeleného akantu, z něhož po levé straně vyrůstají dvě kaudy, jež se napojují na borduru. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.⁶⁷

Bordura: Po levé straně se nachází barevná akantová rozvilina, doplněná místy zlatými kapkami.

Analogie: Adorace je obvyklý motiv, nachází se např. též v Soboteckém⁶⁸ nebo Žitavském graduálu,⁶⁹ kde je taktéž umístěna do vnitřního pole iniciály „P(uer)“. Zde v Chrudimském graduálu však chybí postava Josefa. Iluminátor se omezil pouze na zobrazení Panny Marie s děťátkem ležícím na zemi.

Fol. 55r

Rubrika: „De Epyphania domini“

Iniciála: „E(cce)“ Zhruba v polovině folia se nachází menší malovaná iniciála E, jejíž tělo se skládá z dřívků a listů běžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna

⁶⁴ Fol. 24r, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

⁶⁵ Viz L 1,26–38. K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

⁶⁶ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

⁶⁷ Viz [9a].

⁶⁸ Fol. 55r [10a], Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

⁶⁹ Fol. 33r [13a], Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. A III) 1512.

Klanění tří králů.⁷⁰ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá fialový kazetový rám, je tvořeno zlatou tapetou.

Bordura: Po pravé straně folia se vyskytuje akantová rozvilina se zlatými kapkami.⁷¹

Analogie: V Žitavském graduálu lze sledovat taktéž v iniciále „E(cce)“ Klanění tří králů. Zde v Chrudimském graduálu je však scéna zobrazena i přes sražený kánon postav s větším půvabem než v Žitavském graduálu.⁷² Podobnou akantovou rozvilinu zase nalezneme ve Franusově kancionálu.⁷³

Fol. 56v [2b]

Rubrika: „*In dies sancto pasche*“

Iniciála: „R(esurexi)“ Nad polovinou folia se při levém okraji nachází menší malovaná iniciála R, která ve vnitřním poli obsahuje scénu Zmrtvýchvstání.⁷⁴ Kristus se svatozáří stojí ve vnitřním poli litery s korouhví v ruce. Za ním je patrný zavřený hrob a jeden spící voják. V druhém plánu je naznačena krajina. Tělo iniciály tvoří zelený akant, z kterého vyrůstají na levé straně dvě kaudy, jež se napojují na borduru. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se objevuje bohatá akantová rozvilina se zlatými kapkami.⁷⁵

Analogie: V 1. polovině 16. století je obvykle Kristus zobrazen vystupující z otevřeného hrobu. To můžeme např. vidět v Mladoboleslavském⁷⁶ nebo Žitavském graduálu. Podobná akantová rozvilina se nachází ve Franusově kancionálu.⁷⁷

Fol. 59v [3b]

Rubrika: „*De Ascensione domini*“

Iniciála: „V(iri)“ Na tomto foliu se po levé straně v horní polovině folia nachází malovaná iniciála V, která ve svém vnitřním poli obsahuje Nanebevstoupení Krista.⁷⁸ Jedná se o známou kompozici, kde jsou z Krista viditelné jen jeho nohy. Panna Marie a dva apoštolové přihlížejí v popředí u zeleného pahorku. Z figur ostatních apoštolů jsou patrné jen jejich zlaté nimby. Tělo iniciály je tvořeno dřívky a listy růžového akantu, z něhož navíc vybíhá kauda, jež

⁷⁰ Viz Mt 2,1–12. K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

⁷¹ Viz [289a].

⁷² Fol. 33v, Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. Mscr A III) 1512.

⁷³ Fol. 284r [290a], Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6) 1505.

⁷⁴ K ikonografii např. HALL 1975, 263; ROYT 2006a, 313–316.

⁷⁵ Viz [291a].

⁷⁶ Fol. 146r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509

⁷⁷ Fol. 241r [290a], Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6) 1505.

⁷⁸ Viz Mk 16,19; L 24,50–53; Sk 1,9–12; k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

se napojuje na borduru. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po levé straně je akantová rozvilina, která ovšem obtáčí svislou rovnou větvičku, jež je nahoře a dole seříznutá.

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole iniciály připomíná dřevořez Albrechta Dürera z cyklu Malých pašijí,⁷⁹ nicméně nedosahuje jeho kvalit.

Analogie: Podobné Nanebevstoupení je možné vidět i v Soboteckém graduálu,⁸⁰ kde je taktéž zobrazena přihlížející Panna Marie.

Fol. 61r

Rubrika: „*De sancto spiritu*“

Iniciála: „*S(piritus)*“ Pod polovinou folia se nachází menší malovaná iniciála S, jejíž tělo je tvořeno červeným rostlinným stonkem. Ve vnitřním poli se objevuje figurální výjev Seslání Ducha svatého.⁸¹ Scéně chybí hloubka prostoru. Ústřední postavou je Panna Marie, nad kterou se vznáší holubice Ducha svatého. Všechny figury ve výjevu, včetně zmíněné holubice, jsou zobrazeny se svatozáří. Z apoštolů, kteří stojí za Pannou Marií, jsou viditelné jen jejich diskové svatozáře. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně je rozvilina tvořená palmetami a stonky akantu.

Grafické předlohy: Figurální výjev z iniciály kompozičně odpovídá dřevořezu stejného námětu Albrechta Dürera z jeho cyklu Malých pašijí.⁸² Patrné je to zejména na postavě Panny Marie, jejíž tělo je zahaleno do mohutné drapérie s ostrými lomenými záhyby.

Analogie: Podobně zkomponovaný výjev Seslání Ducha svatého, kde jsou postavy apoštolů zastíněny jejich zlatými nimby, se objevuje v Žitavském graduálu.⁸³

Fol. 63v

Rubrika: „*De sanctissima Trinitates*“

Iniciála: „*B(enedicta)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála B, jejíž tělo se skládá z fialového kadeřavého akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se

⁷⁹ Albrecht Dürer (Nanebevstoupení, rytina, 12 x 7 cm, London, British Museum) 1511. Reprodukováno: KURTH 1963, obr. 256.

⁸⁰ Fol. 151r, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

⁸¹ Viz Sk 2,1–4; k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

⁸² Albrecht Dürer, Seslání Ducha svatého z cyklu Malých pašijí, list B 51. Reprodukováno: KURTH 1963, obr. 257.

⁸³ Fol. 77v, Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. A III) 1512.

napojují na rozvilinu v borduře, tvořenou palmetami akantu, místy doplněného zlatými kapkami. Ve vnitřním poli litery se nachází Kristus Pantokrátör.⁸⁴ Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celá iniciála je zasazena do zeleného kazetového rámu.

Fol. 65r

Rubrika: „*De corpore xristi*“

Iniciála: „*C(ibavit)*“ Zhruba v polovině folia se nachází po levé straně menší malovaná iniciála C, která ve vnitřním poli obsahuje scénu Krista ve vinném lisu.⁸⁵ Tělo iniciály je tvořeno ze zeleného akantu. Vnější pole litery, jež uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, jež je tvořena stonky a palmetami kadeřavého akantu, místy doplněná zlatými kapkami.

Analogie: Krista ve vinném lisu můžeme nalézt např. v Německobrodském graduálu Pavla Mělnického.⁸⁶

Fol. 69v [4b]

Rubrika: „*In dedicacione Ecclesie*“

Iniciála: „*T(erribilis)*“ Pod polovinou folia se na levé straně nachází menší malovaná iniciála T, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Z těla iniciály vyrůstá po levé straně kauda, která se napojuje na rozvilinu v borduře. Ve vnitřním poli iniciály se nachází kostel, jenž by podle B. F. H. Grahama mohl být přímo děkanský kostel Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi.⁸⁷ Loď kostela je namalována v prudce sbíhající perspektivě v naznačené krajinné scénérii. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází rozvilina tvořená rostlinnými stonky a kadeřavým akantem doplněným místy fantaskními květy a zlatými kapkami.

Analogie: Zobrazení kostela je obvyklé pro svátek Posvícení a vyskytuje se v graduálech 15. i 16. století. Většinou je ale chrám zobrazen v méně komplikovaném pohledu z boku, což můžeme např. spatřit ve Franusově kancionálu.⁸⁸

⁸⁴ K ikonografii Krista např. ROYT 2006a, 123.

⁸⁵ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 11. *Kristus ve vinném lisu*.

⁸⁶ Fol. 173v, Německobrodský graduál (Havlíčkův Brod, Muzeum Vysočiny, sign. SK 2/1) 1. pol. 16. století.

⁸⁷ GRAHAM 2006, 153.

⁸⁸ Fol. 93v, Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6) 1505.

Fol. 73r

Rubrika: „De purificatione“

Iniciála: „S(uscepimus)“ Stranu uvádí iniciála S, která ve svém vnitřním poli obsahuje výjev Očišťování Panny Marie.⁸⁹ Scéna je zasazena do přesvědčivého sakrálního prostoru s gotickým oknem v pozadí. Tělo iniciály tvoří stonky a listy růžového akantu. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně je rozvilina tvořená rostlinnými stonky i palmetami kadeřavého akantu s fantaskními květy a zlatými kapkami.

Analogie: Scéna Očišťování Panny Marie je zde v Chrudimském graduálu redukována pouze na postavu Panny Marie, která přidržuje malého Ježíška stojícího na menze, k němuž natahuje ruce Simeon. Obvykle bývá námět více rozveden dalšími přihlížejícími figurami. To můžeme např. spatřit v Žitavském,⁹⁰ Mladoboleslavském⁹¹ nebo Franusově kancionálu,⁹² kde lze sledovat námět taktéž situován do vnitřního pole iniciály „S(uscepimus)“.

Fol. 81v

Rubrika: „De Assumptione“

Iniciála: „G(audeamus)“ Na spodním okraji folia se po levé straně nachází menší malovaná iniciála G, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu se zlatými lesky. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Korunování Panny Marie.⁹³ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina sahající do dvou třetin folia, složená ze suchých větviček, palmet kadeřavého akantu, fantaskních plodů a místy doplněná zlatými kapkami.

Fol. 137r

Iniciála: „G(rates)“ Zcela nahoře se vyskytuje na levé straně folia iniciála G, jejíž tělo je utvořeno ze stonků a listů modrého akantu. Ve vnitřním poli se podle Martiny Šárovcové objevují modlíci se postavy před tlamou Leviatana (?).⁹⁴ Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Literu uzavírá šedofialový kazetový rám.

⁸⁹ Viz L 1,22–44, K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 4. *Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu*.

⁹⁰ Fol. 88v, Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. A III) 1512.

⁹¹ Fol. 214v, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509.

⁹² Fol. 73v, Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6) 1505.

⁹³ K ikonografii ROYT 2006a, 208.

⁹⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#. K ikonografii HALL 1975, 23–24.

Bordura: Na pravé straně vidíme rozvilinu tvořenou rostlinnými stonky a palmetami kadeřavého akantu, doplněnou zlatými kapkami.

Fol. 248r

Iniciála: „*A(ue)*“ Na tomto foliu se zcela nahoře na levé straně objevuje malovaná ornamentální iniciála A, jejíž tělo se skládá z akantu. Vnitřní pole litery je hnědé se zlatým filigránem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se nalézá rozvilina složená z palmet kadeřavého akantu se zlatými kapkami.

II. 1. 3. Shrnutí výzdoby Chrudimského latinského graduálu

Výzdoba rukopisu se stále drží pozdně gotické tradice. Figurální motivy jsou umístovány pouze do vnitřních polí iniciál a nevyskytují se vůbec v bordurách [1b, 2b, 3b]. Ve zpěvníku se také nenalézá žádná větší miniatura rozprostírající se přes celé folio, což je typické v ručně psaných knihách zejména z 2. poloviny 16. století.

Velkým minusem celé výzdoby kodexu je iluminátorova chatrná znalost lidské anatomie. Jeho figury se projevují většinou příliš drobným tělem a předimenzovanou hlavou. Celkově charakter zobrazovaných tváří připomíná práci iluminátora Janíčka Zmilelého z Písku,⁹⁵ pro něhož je typické malování líbezných dětsky vyhlížejících obličejů s kruhovými svatozářemi, které působí jako zlatý disk kolem hlavy znázorněné postavy.⁹⁶

Mistr tohoto latinsky psaného Chrudimského graduálu však Janíčka překonává v řešení prostoru jednotlivých figurálních iniciál. Zejména je to patrné v zobrazení kostela [4b],⁹⁷ jehož loď je znázorněna v prudké perspektivě a dále v iniciále s námětem Očišťování Panny Marie,⁹⁸ která, byť vykazuje velmi drobné měřítko, navozuje dojem skutečné gotické kaple.

Dále shledávám za nutné vyzdvihnout ornamentální složku zpěvníku, jež působí velmi živým dojmem. V rukopise se lze setkat s akantovými rozvilinami, které se skládají z protáhlých kadeřavých palmet⁹⁹ a dále s o něco složitějšími rozeklanými palmetami s

---

⁹⁵ Viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmilelý z Písku*.

⁹⁶ Viz [9a, 14a].

⁹⁷ Fol. 69v, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

⁹⁸ Fol. 73r, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

⁹⁹ Ff. 48v, 53v, 55r [289a], 59v, 61r, 63v, 65r, 69v, 73r, 81v, 137r, 248r, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

trojlistým zakončením.¹⁰⁰ Obě varianty jsou většinou doplněny zlatými kapkami nebo fantaskními plody i květy a podobně se vyskytují v kodexech prokazatelně iluminovaných Janíčkem Zmílelým z Písku. Iluminátor tohoto exempláře pravděpodobně nebude přímo totožný se samotným Janíčkem, ale je dosti možné, že se vyškolil v jeho dílně, v níž odpozoval především ornamentální výzdobu rukopisů a přejal typiku Janíčkových tváří.

---

¹⁰⁰ Ff. 2v, 25v, 56v [291a], Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549. K ornamentální výzdobě graduálů viz také *I. 5. 1. 3. Akant.*

II. 2. 0. SOBOTECKÝ GRADUÁL

Graduál¹⁰¹ je majetkem města Sobotky a dnes se nachází ve Státním okresním archivu v Jičíně. Původně byl určen literátskému bratrstvu v Turnově,¹⁰² které patrně zpívalo v gotickém kostele sv. Mikuláše,¹⁰³ jenž roku 1538 vyhořel¹⁰⁴, a je tedy možné, že kodex byl objednan, protože bylo potřeba nahradit liturgické knihy zničené při požáru.¹⁰⁵ Dle výzdoby lze předpokládat, že rukopis pochází z 1. poloviny 16. století. Na jeho vazbě se však vyskytuje letopočet 1582, což značí rok, kdy byl patrně převázán.

Exemplář také obsahuje erb Jindřicha z Valdštejna, tehdejšího pána tohoto kraje.¹⁰⁶ Do Sobotky se graduál dostal roku 1613, což dokládá zápis na úvodním foliu.¹⁰⁷ Zpěvník byl poté užíván v kostele sv. Marie Magdalény.¹⁰⁸ Ze Sobotky byl přemístěn až v 50. letech 20. století v souvislosti s budováním jednotné archivní sítě, přičemž ještě předtím prošel restaurací mezi lety 1947–1948 v archivu Ministerstva vnitra v Praze.¹⁰⁹ Od té doby je deponován ve Státním okresním archivu v Jičíně.¹¹⁰

Kniha neobsahuje žádný básnický akrostich, erb Jana Táborského ani jeho iniciály I/T. Z liturgického hlediska je exemplář graduálem, který obsahuje ordinárium,¹¹¹ tzn. Kyrie,

---

¹⁰¹ Sobotecký graduál (Jičín, Státní okresní archiv, Fond – Archiv města Sobotky, kniha 9) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu: CHYTL 1891, 156–157, kat. č. 41; CHYTL 1892, 608; LIVOROVÁ 1948, 68–76; KROPÁČEK 1952a, 66–67; NUSKA 1958, 146–167; VACKOVÁ 1989, 93; GRAHAM 1998, 217–223, kat. č. 30; BRODSKÝ 2007, 187–191; GRAHAM 2006, 204–208, kat. č. 24; ŠÁROVCOVÁ 2011b, 296; BRODSKÝ 2012, 61, 67, 83, obr. 22, 23, 35, 70; SOUČKOVÁ 2015a, 75–78.

¹⁰² BRODSKÝ 2007, 187.

¹⁰³ Děkanský chrám sv. Mikuláše byl patrně založen současně s městem jako farní kostel. Poprvé je v pramenech připomenut roku 1357. Kostel dvakrát vyhořel, podruhé roku 1707. Poté byl barokně přestavěn. Viz ŠIMÁK 1909, 186–189; POCHE 1982, 117; KUČA 2002b, 1160–1161.

¹⁰⁴ ŠIMÁK 1909, 188.

¹⁰⁵ Z důvodu zničení liturgických knih při požáru byly např. objednány Svatovítské zpěvníky, viz kapitoly II. 7. 0. *Svatovítský graduál – I. díl a II. 8. 0. Svatovítský graduál – II. díl.*

¹⁰⁶ K erbů MYSLIVEČEK 1993, 69–70. Fol. 1v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁰⁷ Na fol. 1r Soboteckého graduálu (Jičín, SOkA, kniha 9) z 1. pol. 16. století) je ve znění: „*Letha Panie 1613 ve Ctwrtek po Swatym Diwissi Geho Milost Wysoce Urozeny Pán Pán Waclaw z Lobkowicz Pán Na Kosti A Besskowiczich Ráczil tento Graduál Od Miesta Turnowa nad Gizerou za 32ss 30gl Kaupiti a gey do kostela Miesta Sobotky ke Czti a Chwále Bozsi a k prospechu Církwe swaté na Wiecnou Památku Darowati. Pan Buoh Racz Geho Milosti za Takový tento skutek Milosrdný zde na swiete Czasnie A w Nebeském Králowstwi Wiecznie Odplatiti. Amen. Jan Pokorní Saused Miesta Sobotky.*“ Viz srov. BRODSKÝ 2007, 189. Pod zmíněným zápisem z roku 1613 je druhý delší zápis z roku 1639, zpravující o tom, že onoho roku přijel do Sobotky švédský kornet, který z kostela ukradl klenoty. Hanebník byl však Soboteckými chycen a přinucen ukradené věci vrátit. Viz BRODSKÝ 2007, 189.

¹⁰⁸ BRODSKÝ 2007, 189. Kostel sv. Maří Magdalény je renesanční stavbou postavenou v letech 1590–1596 nákladem Oldřicha Felixe z Lobkovic. Stavitel kostela byl patrně Petr Vlach. Viz POCHE 1980, 385–386; KUČA 2002b, 1026.

¹⁰⁹ BRODSKÝ 2007, 189.

¹¹⁰ BRODSKÝ 2007, 189.

¹¹¹ Ff. 2r–39v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

Gloria¹¹² a Sanctus a Agnus Dei,¹¹³ poté následují zpěvy pro temporál¹¹⁴ a sanktorál.¹¹⁵ Dále je zařazeno comunium a sekvence.¹¹⁶

Rukopis se skládá z 364 pergamenových folií,¹¹⁷ přičemž rozměr jedné strany činí přibližně 454 mm x 318 mm.¹¹⁸ Vazba kodexu pochází z 16. století. Její desky jsou potažené pergamenem a zdobené slepotiskem.¹¹⁹

II. 2. 1. Zhodnocení literatury k Soboteckému graduálu

Graduál je pravděpodobně poprvé zmíněn v „*Katalogu retrospektivní výstavy*“ konané v roce 1891 jako položka č. 41.¹²⁰ Karel Chytil také kodex uvádí ve své stati „*Maliřství Drobné a tabulové*“ v „*Památkách archaeologických a místopisných*“ (1892).¹²¹ Jak v katalogu výstavy, tak i v Chytilově článku není provedeno žádné umělecko-historické zhodnocení výzdoby rukopisu. Autor se pouze omezuje na informaci, že „*Graduál někdy Turnovský*“ dal pořídit pan Jindřich z Valdštejna a na Richnburce a že byl Janem z Lobkovic v roce 1613 odkoupen a věnován do Sobotky.¹²²

Karel Chytil se nezmiňuje o písaři, který knihu sepsal. Nicméně rukopis zařazuje ve své stati hned po latinském Chrudimském graduálu Jana Táborského z Klokotské Hory, jenž je pravděpodobně z roku 1530.¹²³ Právě toto Chytilovo zařazení soboteckého kodexu hned po graduálu Jana Táborského mohlo Pavla Brodského a Annu Livorovou přivést na myšlenku, že rukopis byl sepsán v jeho dílně.¹²⁴ Anna Livorová v roce 1948 provedla umělecko-historické zhodnocení.¹²⁵ Ve svém obsáhlém článku také zdůvodňuje, proč přiřadila Sobotecký graduál dílně Jana Táborského z Klokotské Hory. Autorka tady přímo uvádí: „*S kancionálem Jana Táborského z roku 1561, chovaném v Národní knihovně pod zn. XVII A 40¹²⁶, souhlasí*

¹¹² Ff. 2r–23v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹¹³ Ff. 23v–38v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹¹⁴ Ff. 40r–174v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹¹⁵ Ff. 175r – 215v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹¹⁶ GRAHAM 1998, 217.

¹¹⁷ BRODSKÝ 2007, 188.

¹¹⁸ GRAHAM 1998, 221.

¹¹⁹ BRODSKÝ 2007, 189.

¹²⁰ CHYTIL 1891, 156–157.

¹²¹ CHYTIL 1892, 608.

¹²² CHYTIL 1891, 156–157; CHYTIL 1892, 608.

¹²³ Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549, bibliografie k rukopisu viz *II. 1. 0.*

Chrudimský latinský graduál.

¹²⁴ LIVOROVÁ 1948, 75; BRODSKÝ 2007, 189.

¹²⁵ LIVOROVÁ 1948, 68–76.

¹²⁶ Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz *II. 20. 0. Staroměstský graduál.*

*Sobotecký graduál v celkové úpravě stran, v tom, že je kniha uvedena celostranným erbem. Pokročilejší je kanc. J. Tábořského v užití jednotlivých obrázků k výzdobě okraje, v plastičtějším, jemněji modelovaném objemu figur. Pokud jde o ornamentální výzdobu, je shodná ve formě akantu, v užití motivu vinné révy. S Kouřimským kancionálem¹²⁷ shoduje se ve skladbě barev, což dokládá souvislost s produkty první poloviny století. Společný je námět výzdoby vnitřního pole iniciály T, u Kouřimského jde o závěr kostela, u Soboteckého o boční pohled. S teplickými kancionály se shoduje v celkové úpravě, ve volbě stejných ornamentálních prvků, jež se velice sobě blíží někdy i po stránce formální a v ikonografické době renesancistního ornamentu s troubícími anděly, rovněž tak při užití vinné révy. Toto, stejně jako jiné pojetí figury, nepopírá, že by tyto knihy nemohly vyjít ze stejné dílny, svědčí spíše jen pro to, že v teplickém pracoval mladší člen dílny. S tím souhlasí i datování kancionálu, vztahující se k roku 1566.*¹²⁸ Toto tedy uvádí A. Livorová jakožto společné znaky graduálů Jana Tábořského z Klokotské Hory. Nicméně výše uvedené lze považovat jako společné prvky pro výzdobu zpěvníků 15. i 16. století. Titulní strany s celostrannou výzdobou s erby se objevují v mnoha graduálech napříč desetiletími i jednotlivými písařskými dílnami, např. Malostranský graduál,¹²⁹ který byl sepsán v písařské dílně Jana Kantora Starého,¹³⁰ obsahuje znak Menšího Města pražského v architektonické nice. Dále, Kouřimský graduál odpovídá jen málo soboteckému kodexu. Zobrazení kostelů se v graduálech pro svátek Posvěcení chrámu objevuje zcela běžně, např. v Plzeňském antifonáři,¹³¹ ve Žlutickém graduálu¹³² nebo v Lomnickém graduálu.¹³³ Stejně je tomu s vinnou révou či akantem, které jsou téměř nedílnou součástí každého chorálního rukopisu bez ohledu na dílnu.¹³⁴ Nehledě na to, že vinná réva např. v Teplickém graduálu¹³⁵ je mnohem realističtější než naivistické hrozny Soboteckého graduálu.¹³⁶ Otázka, jestli rukopis vyšel z dílny Jana Tábořského či nikoliv, zůstává zatím otevřená, jelikož z objektivních důvodů to zatím nelze vyloučit.

¹²⁷ Kouřimský graduál (Praha, NK ČR, sign. XIV A 1) 1470, bibliografie k rukopisu viz I. 5. 1. 3. *Akant*.

¹²⁸ LIVOROVÁ 1948, 76.

¹²⁹ Fol. 1r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.

¹³⁰ Svědčí pro to kolofon na fol. 462v Malostranského graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1572.

¹³¹ Fol. 294r, Plzeňský antifonář Pavla Mělnického (Praha, KNM, sign. XII A 23) 1527, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

¹³² Fol. 271v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

¹³³ Fol. 170r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580–1586, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 27. 0. *Lomnický graduál – II. díl*.

¹³⁴ Viz kapitola I. 5. 0. *Ornamentální výzdoba chorálních rukopisů*.

¹³⁵ Fol. 138v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz II. 17. 0. *Teplický graduál*.

¹³⁶ Fol. 158v, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

Graduál je stručně zmíněn i v diplomové práci Jiřího Kropáčka,¹³⁷ který exemplář řadí do přežívající slohové vrstvy Pavla Mělnického.¹³⁸ Dále uvádí, že neznámý autor výzdoby se „zaměřil na figurální miniatury a neulpěl pouze na ornamentální výzdobě jako řemeslní iluminátoři doby následující“.¹³⁹

Vazbě Soboteckého graduálu se ve své stati věnoval Bohumil Nuska (1958), jenž rukopis porovnal s jinými zpěvníky té doby.¹⁴⁰ Podrobným rozbořením dospěl k názoru, že vazba knihy „slohově odpovídá stylu poslední čtvrtiny 16. století“.¹⁴¹ Podle něj se jedná o řemeslnou práci, což dosvědčuje kování, kompozice výzdoby a použitá technika, která zapadá do běžné produkce slepotiskem zdobených vazeb 2. poloviny 16. století.¹⁴²

Jarmila Vacková (1989) podobně jako K. Chytil řadí graduál do 1. poloviny 16. století.¹⁴³ Pavel Brodský (2007) se ve svém článku věnuje především výzdobě Soboteckého graduálu, kde shrnuje dosavadní publikované poznatky.¹⁴⁴ Autor sice předpokládá, že rukopis byl sepsán v dílně Jana Táborského,¹⁴⁵ nicméně v závěru své studie zmiňuje kolísající úroveň některých iluminací¹⁴⁶ a slohovou blízkost k pracím Janíčka Zmílelého z Písku¹⁴⁷ a Mistra Litoměřického graduálu.¹⁴⁸ Práci hlavního mistra jsou podle něj Bolestný Kristus¹⁴⁹ a sv. Řehoř Veliký.¹⁵⁰

B. F. H. Graham (1998, 2006) se zabýval především liturgickým obsahem graduálu.¹⁵¹ Autor se taktéž zamýšlí nad datací rukopisu. Podle písma a výzdoby předpokládá, že kodex musel vzniknout mezi léty 1509–1537, jelikož Jindřich z Valdštejna zemřel roku 1537.¹⁵² Na základě letopočtu 1582 vyraženého na vazbě graduálu uvádí, že kniha musela být v tomto roce převázána.¹⁵³ M. Šárovcová si ve své stati „*Jan Hus in illuminated Manuscripts of the Bohemian Renaissance*“ (2011) všímá poškozené miniatury s upálením Mistra Jana Husa.¹⁵⁴

---

¹³⁷ KROPÁČEK 1952a, 66–67.

¹³⁸ KROPÁČEK 1952a, 66.

¹³⁹ KROPÁČEK 1952a, 67.

¹⁴⁰ NUSKA 1958, 146–167.

¹⁴¹ NUSKA 1958, 158.

¹⁴² NUSKA 1958, 158.

¹⁴³ VACKOVÁ 1989, 93.

¹⁴⁴ BRODský 2007, 187–190.

¹⁴⁵ BRODský 2007, 189.

¹⁴⁶ BRODský 2007, 190.

¹⁴⁷ K němu viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku*.

¹⁴⁸ K němu viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři*.

¹⁴⁹ Fol. 2r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) l. pol. 16. století.

¹⁵⁰ Fol. 40r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) l. pol. 16. století.

¹⁵¹ GRAHAM 1998, 217–223, kat. č. 30; GRAHAM 2006, 204–208, kat. č. 24.

¹⁵² GRAHAM 1998, 218.

¹⁵³ GRAHAM 1998, 219.

¹⁵⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011b, 296.

V knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) Pavla Brodského je publikováno několik miniatur tohoto rukopisu.¹⁵⁵ Sobotecký graduál byl tedy sepsán a vyzdoben evidentně v první polovině 16. století, nicméně jeho vazba je až z poslední třetiny 16. století, kdy byl rukopis buď znovu převázán, nebo teprve řádně svázán. Nejnověji referuje o výzdobě exempláře příspěvek „*Sobotecký graduál*“ publikovaný ve „*Sborníku příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů*“, kde jsou shrnuty dosavadní poznatky k tomuto zpěvníku.¹⁵⁶

II. 2. 2. Výzdoba Soboteckého graduálu

Fol. 1v

Větší miniatura: Na tomto foliu se nachází téměř celostranná iluminace s erbem Jindřicha z Valdštejna.¹⁵⁷ Modrozlatý čtvrcený erb obsahuje na každém poli lva ve skoku otočeného do středu erbu. Na štítu je kolčí helm s dvěma křídly, na kterých jsou lvi jako ve štítě. Kolem dokola jsou modrozlatá přikrývadla. Erb se objevuje na červeném pozadí s rozvilinovým zlatým filigránem.

Fol. 2r

Iniciála: „K(yrie)“ Strana je uvedena iniciálou K, jejíž tělo tvoří zelený akant. Z těla iniciály vybíhají po levé straně nahoře a dole dvě kaudy, které se přetáčejí do volut. Ve vnitřním poli je na zlaceném pozadí postava Bolestného Krista.¹⁵⁸ Celá iniciála je zasazena do fialového kazetového rámu.¹⁵⁹

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou je živě vymalovaná barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, na které uprostřed sedí opeřenec.

Analogie: V první polovině 16. století je zobrazení Bolestného Krista ve vnitřním poli iniciály „K(yrie)“ obvyklé. Podobně se s ním můžeme setkat např. v Mladoboleslavském,¹⁶⁰ Franusově¹⁶¹ nebo v Žitavském graduálu.¹⁶²

¹⁵⁵ BRODSKÝ 2012, 61, 67, 83, obr. 22, 23, 35, 70.

¹⁵⁶ SOUČKOVÁ 2015a, 75–78.

¹⁵⁷ BRODSKÝ 2007, 189. Viz srov. MYSLIVEČEK 1993, 69–70. Nad erbem je zapsáno: „*Ke cti a chvále Pánu Bohu vrozený Pán Pán Gindrzich z Wallstayna a na Rymburce*“.

¹⁵⁸ K ikonografii Bolestného Krista např.: HALL 1975, 197; ROYT 2006a, 52–54.

¹⁵⁹ Viz [15a].

¹⁶⁰ Fol. 1r [16a], Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 1. *Iluminátor Janiček Zmílelý z Písku*.

¹⁶¹ Fol. 2r [17a], Franusův kancionál (Hradec Králové, MVC, sign. Hr-6) 1505, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janiček Zmílelý z Písku*.

Fol. 24r [5b]

Iniciála: „*S(anctus)*“ Zcela vlevo nahoře se nachází iniciála S, jejíž tělo je tvořeno z modrého akantu. Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která je zakončena fantaskním květem. Uprostřed iniciály na zlatém pozadí sedí na sféře Kristus Pantokrátör.¹⁶³ Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje stejnostranná kandelábrová groteska, do které jsou na dvou místech vkomponováni dva hudoucí andělé.

Analogie: Motiv Krista Pantokrátora je obvyklý v iniciálách „*S(antus)*“ v chorálních rukopisech první poloviny 16. století. Lze se s ním setkat např. ve velkém Litoměřickém graduálu,¹⁶⁴ kde je scéna doplněna klanícími se anděly.

Fol. 40r

Iniciála: „*A(d te levavi)*“ Stranu uvádí iniciála A, která ve svém vnitřním poli obsahuje klečícího sv. Řehoře Velikého na zlatém pozadí.¹⁶⁵ Tělo iniciály je utvořeno ze zeleného akantu. Celá iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu, zdobeného stejnostrannou ornamentální groteskou.

Bordura: Pod kolumnou a po pravé straně se vine akantová rozvilina obohacená na dvou místech fantaskními srostlicemi. Mezi listovím se po pravé straně nachází erb příslušníka nižší šlechty Mikuláše z Kule z Chotče a na Chotči.¹⁶⁶

Analogie: Zobrazení sv. Řehoře Velikého se vyskytuje např. v pozdně gotickém Kouřimském graduálu¹⁶⁷ taktéž v iniciále „*A(d te levavi)*“, kde je ovšem zobrazen v procesu tvoření, sedící u pulpitu a píšící gregoriánský chorál.

Fol. 55r

Iniciála: „*P(uer)*“ Pod polovinou folia se nachází velká malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Po levé straně vybíhají z těla iniciály dvě barevné kaudy se zlatými kapkami. Ve vnitřním poli je scéna Adorace dítěte.¹⁶⁸ Miniatura se projevuje kulisovitou kompozicí. V první plánu se objevuje Panna Marie s Josefem a dítětem

---

¹⁶² Fol. 1r [18a], Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. A III) 1512, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku*.

¹⁶³ K ikonografii Krista např. KIRSCHBAUM 1990d, 392–394; ROYT 2006a, 123.

¹⁶⁴ Fol. 26r, Litoměřický graduál (Lovosice, SOkA, sign. IV C 1) poč. 16. století, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku*.

¹⁶⁵ K ikonografii Řehoře Velikého např.: HALL 1975, 142–143.

¹⁶⁶ BRODSKÝ 2012, 83, obr. 70. Srov. MYSLIVEČEK 1993, 30, 129.

¹⁶⁷ Fol. 24v, Kouřimský graduál (Praha, NK ČR, sign. XIV A 1) 1470.

¹⁶⁸ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

položeným na zemi. Za nimi je patrná jakási zed' a za ní následně zelený kopec. Nad postavami Marie a Josefa je namalovaná zlatá betlémská hvězda a vznášející se anděl. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.¹⁶⁹

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, obohacena droleriiemi v podobě sedící sovy a divého muže s kyjem v ruce.

Analogie: Scéna Adorace v iniciále „*P(uer)*“ není nijak neobvyklá a objevuje se např. ve Franusově kancionálu,¹⁷⁰ v Mladoboleslavském graduálu¹⁷¹ nebo v Žitavském graduálu.¹⁷² Výjev se v Soboteckém graduálu odehrává pod širým nebem s dominantními postavami Panny Marie s Josefem a na zemi ležícím Ježíškem. Mladoboleslavský graduál má scénu Adorace naproti tomu zasazenou pod chatrný přístřešek. Společné je však zobrazení líbezných tváří postav, které svým charakterem odkazují na dílnu Janíčka Zmilelého z Písku.¹⁷³

Fol. 151r [6b]

Iniciála: „*V(iri)*“ Strana je uvedena iniciálou V, která ve svém vnitřním poli obsahuje známou kompozici Nanebevstoupení Krista.¹⁷⁴ Apoštolové jsou spolu s Pannou Marií seskupeni kolem nízkého zeleného pahorku. Z Krista lze v miniatuře sledovat jen jeho nohy v modravém oblaku. Pozadí litery, včetně vnějšího pole, je zdobeno puncovaným zlatem. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Analogie: Výjev Nanebevstoupení Krista je nedílnou součástí vnitřního pole iniciály „*V(iri)*“ v latinských pozdně gotických graduálech. Můžeme se s ním setkat např. v Žitavském¹⁷⁵ nebo Franusově kaniconálu.¹⁷⁶ Výjev zde v Soboteckém graduálu je výjimečný klidem volně splývajícími draperií, který silně kontrastuje s ostře zalamovanými záhyby oděvů zejména ve scéně Nanebevstoupení v Žitavském graduálu.

Fol. 153r [7b]

Iniciála: „*S(piritus)*“ Zcela nahoře se po pravé straně nachází iniciála S, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Pozadí iniciály je zlaté. Střed litery tvoří miniatura Seslání Ducha

---

¹⁶⁹ Viz [10a].

¹⁷⁰ Fol. 51v [11a], Franusův kancionál (Hradec Králové, MVC, sign. Hr-6 (II A 6), 1505.

¹⁷¹ Fol. 58r [12a], Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509.

¹⁷² Fol. 33r [13a], Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. Mscr A III) 1512.

¹⁷³ Viz [srov. 10a s 11a, 12a, 13a].

¹⁷⁴ Viz Mk 16,19; L 24,50–53; Sk 1,9–12, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁷⁵ Fol. 70r, Žitavský graduál (Zittau, CWB, sign. A III) 1512.

¹⁷⁶ Fol. 59v, Franusův kancionál (Hradec Králové, MVC, sign. Hr-6) 1505.

svatého¹⁷⁷ se známou neměnnou kompozicí, kde jsou apoštolové seskupeni kolem Panny Marie a nad nimi se vznáší holubice Ducha svatého. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, na které sedí sýkorka, sova a patrně pěnkava. Rozvilina je na svých koncích zakončena fantaskním hroznem.

Analogie: Apoštolové včetně samotné Panny Marie jsou ve scéně Soslání Ducha svatého zobrazeni s kruhovými nimby, které působí jako zlaté disky kolem jejich hlav a fakticky tak překrývají obličeje v pozadí stojících apoštolů. Tento pozdně gotický prvek se podobně objevuje též v latinsky psaném Chrudimském graduálu.¹⁷⁸

Fol. 158v

Iniciála: „C(ibavit)“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou C, která ve svém vnitřním poli obsahuje miniaturu zobrazující Bolestného Krista v hrobě.¹⁷⁹ Tělo iniciály se skládá z růžového akantu. Celá litera je zasazena do zeleného kazetového rámu.

Bordura: Po levé straně a pod kolumnou se vine rozvilina utvořená z hroznů a listů vinné révy. Zcela nahoře sedí na rozvilině opeřenec.

Analogie: Podobné rozviliny složené ze stylizovaného hroznového vína je možné nalézt v Mladoboleslavském graduálu¹⁸⁰ a ve Franusově kancionálu.¹⁸¹

Fol. 173r

Iniciála: „T(eribilis)“ Zhruba uprostřed folia se nachází menší malovaná iniciála T, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje naivisticky vyvedená sakrální stavba na zlatém pozadí. Pro přiléhavost těla iniciály ke kazetovému rámu nemá iniciála žádné vnitřní pole.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se vyskytuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami.

¹⁷⁷ Viz Sk 2,1–4, více k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Soslání Ducha svatého*.

¹⁷⁸ Fol. 61r, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549.

¹⁷⁹ K ikonografii Bolestného Krista např.: HALL 1975, 197; ROYT 2006a, 52–54.

¹⁸⁰ Fol. 180v, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21691) 1509.

¹⁸¹ Fol. 61r, Franusův kancionál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-6) 1505.

Fol. 179r

Iniciála: „*S(uscepimus)*“ V polovině folia se objevuje malovaná ornamentální iniciála S, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Pozadí iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Litera je zasazena do zeleného kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně lze sledovat akantovou rozvilinu, jež vyrůstá ze zeleného nízkého pahorku v pravém spodním rohu.

Fol. 193v [8b]

Bordura: Po levé straně a pod kolumnou se vine barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, do které je zasazena miniatura s upálením Mistra Jana Husa.¹⁸² Miniatura je poškozená.

Analogie: Poškozená miniatura s Mistrem Janem Husem se objevuje také ve Žlutickém graduálu,¹⁸³ kde byla situována do vnitřního pole iniciály, avšak dnes je již téměř nečitelná.

Fol. 248v

Iniciála: „*R(equiem)*“ Zhruba uprostřed folia se nachází krásně malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo tvoří modrý akant. Vínově červené pozadí je zdobeno paprscitým zlatým filigránem. Celou iniciálu uzavírá růžový kazetový rám. Po levé straně iniciály vybíhají dvě kaudy, které se napojují na borduru.

Bordura: Na levé straně se vyskytuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 254r

Iniciála: „*G(rates)*“ Tělo iniciály G je utvořeno z fantaskních listových srostlic. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně a pod kolumnou se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami.

---

¹⁸² K ikonografii zobrazení Mistra Jana Husa viz kapitola I. 4. 5. *Zobrazení Mistra Jana Husa*.

¹⁸³ Fol. 249v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

II. 2. 3. Shrnutí výzdoby Soboteckého graduálu

Iluminace graduálu se ikonograficky a stylově drží motivů typických pro první polovinu 16. století. Výzdoba je ještě silně v zajetí pozdní gotiky, projevující se v užití nadměry zlacení a kulisovitém komponování prostoru, jenž je často zastíněn kruhovými nimby zobrazovaných postav. To je patrné zvláště na miniatuře Seslání Ducha svatého [7b].¹⁸⁴ V rukopise se také vyskytují drolerie v podobě divého muže s kyjem v ruce nebo drobného ptactva.

Jediným renesančním prvkem je groteska s hrajícími anděly [5b],¹⁸⁵ s jejímž zobrazením se lze setkat spíše ve výzdobě rukopisů 2. poloviny 16. století.¹⁸⁶ V bordurách jinak převažují akantové rozviliny se zlatými kapkami, často doplněné fantaskními květy a plody. Na foliu věnovanému svátku Božího těla se objevuje rozvilina složená z listů a plodů vinné révy,¹⁸⁷ což odkazuje k eucharistickému významu této rostliny.

Kromě větších iluminovaných figurálních iniciál se ve zpěvníku vyskytují i krásné modročervené kaligrafické litery s vybíhajícími bičíky a dále černé iniciály podložené akantem. Tyto menší iniciály jsou obvyklé pro pozdně gotické graduály a kromě Křižovnického graduálu¹⁸⁸ se již v 2. polovině 16. století nevyskytují.

Figurální výjevy jsou kromě poškozené miniatury s upálením Mistra Jana Husa [8b]¹⁸⁹ a andělů,¹⁹⁰ kteří jsou součástí výše zmíněné grotesky, situovány pouze do vnitřních polí iniciál. Iluminátor dává přednost jednoduchému řešení prostoru. Pozadí scén je často vyplněno jen zlatou puncovanou tapetou.¹⁹¹

Mistr Soboteckého graduálu se obvykle omezuje na zobrazování nutných figur pro ten či onen ikonografický motiv bez přídavné stafáže [5b, 6b, 7b, 8b]. V obličejích jednotlivých postav se drží typu Janíčka Zmilelého,¹⁹² jehož figury připomínají tváře dítěte bez ohledu na věk zobrazovaného. Oproti iluminacím v minulosti spojených s dílnou Janíčka Zmilelého však biblické motivy Soboteckého graduálu působí čitelnějším klidnějším dojmem bez užití ostré kontury, což se projevuje zejména ve valérové modelaci drapérie. Oděvy volně splývají

¹⁸⁴ Fol. 153r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁸⁵ Fol. 24r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁸⁶ Viz I. 5. 2. *Ostatní ornamentální výzdoba chorálních rukopisů.*

¹⁸⁷ Fol. 158v, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁸⁸ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. *Křižovnický graduál – I. díl.*

¹⁸⁹ Fol. 193v, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁹⁰ Fol. 24r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁹¹ Ff. 2r, 24r, 40r, 151r, 153r, 158v, 173r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století.

¹⁹² Viz kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmilelý z Písku.*

kolem těla postavy a nevytvářejí žádné dramatické záhyby. Celkově výzdoba kodexu představuje průměrnou práci iluminátorského řemesla, jehož mistr vyšel patrně z dílny Janíčka Zmílelého z Písku.

II. 3. 0. KLATOVSKÝ LATINSKÝ GRADUÁL

Rukopis¹⁹³ se dnes nachází ve Vlastivědném muzeu Dr. Hostače v Klatovech. V 16. století byl užíván členy literátského bratrstva u kůru kostela Narození Panny Marie,¹⁹⁴ kteří jsou uvedeni na jednotlivých foliích jmény.¹⁹⁵ Na základě zápisu na konci zpěvníku lze předpokládat, že kniha byla dopsána v roce 1537.¹⁹⁶ Nicméně, Jiří Kropáček upozornil na fakt, že dvě folia¹⁹⁷ byla patrně napsána a domalována později na přání objednavatele, a to sice v letech 1560 a 1580.¹⁹⁸ Tyto letopočty jsou uvedeny na kazetových rámech malovaných iniciál.

Zpěvník je latinským graduálem, který obsahuje Kyriale, propria, kréda, moteta a hymny.¹⁹⁹ Vedle toho se v rukopise nacházejí i dvě české sekvence v jedné ze zádušních mší.²⁰⁰ B. H. F. Graham předpokládá, že z kodexu byly vyříznuté nějaké listy věnované Husovi.²⁰¹ Rukopis zahrnuje 551 papírových folií,²⁰² přičemž rozměry jednoho listu činí 410 x 285 mm.²⁰³ Zpěvník má původní vazbu.²⁰⁴

II. 3. 1. Zhodnocení literatury ke Klatovskému latinskému graduálu

Karel Chytil ve své stati „*Miniaturní malířství*“ (1895) uvádí, že Klatovský graduál z roku 1537 je psán latinsky, ačkoliv již v té době vznikaly zpěvníky psané česky.²⁰⁵ Rukopis se objevuje i v „*Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku*

¹⁹³ Klatovský graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585, bibliografie k rukopisu: CHYTEL 1895, 340; VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 96; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502; VANČURA 1928–1929, 1498–1500; BRABEC 1938, zvl. 12–136; KROPÁČEK 1952a, 67–68; KROPÁČEK 1952b, 15–19, kat. č. 5; ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749; KOUBA 1969, 108; FOJTÍKOVÁ 1981, 73; VACKOVÁ 1989, 93; GRAHAM 1999–2000, 232; TOŠNEROVÁ 2001, 73; GRAHAM 2006, 233–236, kat. č. 32; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 53#–54#, kat. č. 20; KARPÍŠKOVÁ 2013; KUBÍK 2013, 262–263.

¹⁹⁴ Arciděkanství kostel Narození Panny Marie leží při východním okraji vnitřního města, dnešní Krameriova ulice. Původně raně gotická stavba z doby po roce 1260 byla postupem času několikrát přestavována. Mezi lety 1550 a 1560 byla sklenuta loď kostela mistrem Antonínem. Viz VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 42–54; POCHE 1978, 64–65; KUČA 1997, 891.

¹⁹⁵ KROPÁČEK 1952b, 16; KROPÁČEK 1952a, 67.

¹⁹⁶ Klatovský graduál má na fol. 545r (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403, 1537–1585) text ve znění: „*Hoc opus perfecit Joannes Taborinuss Prage. Anno xpi M D XXXVII.*“ Viz KROPÁČEK 1952b, 19, kat. č. 5.

¹⁹⁷ Ff. 77r a 145r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

¹⁹⁸ KROPÁČEK 1952a, 68.

¹⁹⁹ GRAHAM 2006, 233.

²⁰⁰ GRAHAM 2006, 233.

²⁰¹ GRAHAM 2006, 233.

²⁰² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 53#.

²⁰³ TOŠNEROVÁ 2001, 73.

²⁰⁴ GRAHAM 2006, 233.

²⁰⁵ CHYTEL 1895, 340.

do počátku XIX. století. VII. Politický okres Klatovský“ (1899) s poznámkou, že vznikl v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory a že obsahuje iniciály se jmény měšťanů.²⁰⁶ Zikmund Winter (1909, 1913) zařazuje latinský Klatovský graduál z roku 1537 do výčtu ručně psaných zpěvníků z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.²⁰⁷

Jindřich Vančura ve své knize „*Dějiny někdejšího královského města Klatov. 2. část I. dílu. Vnitřní život v Klatovech za doby utrakvistické (1453–1620)*“ (1928–1929) uvádí Klatovský latinský graduál spolu s českým zpěvníkem z roku 1560 jakožto práci Jana Táborského.²⁰⁸ V knize se dokonce objevuje reprodukce iniciály K.²⁰⁹ Autor stručně popisuje výzdobu rukopisu. Fakt, že se ve zpěvníku neobjevují žádné figurální výjevy, vysvětluje tím, že graduál má hrubší papír, který se k tomuto účelu nehodil (?).²¹⁰ Zmiňuje také kolofon: „*Hoc opus perfect Joanes Taborinuss Prage. Anno XPI M D XXXVII*“,²¹¹ který identifikuje Táborského autorství.

Karel Brabec pravděpodobně v roce 1938²¹² sepsal a obhájil disertační práci na téma „*Hudební památky latinského a českého literátského bratrstva v Klatovech ze 16. století*“, která se věnuje hudebnímu rozboru obou Klatovských graduálů. Nutno podotknout, že Klatovskému latinskému kodexu je věnována větší část práce.²¹³

Rukopis zařadil do své diplomové práce i Jiří Kropáček (1952).²¹⁴ Autor se domníval, že graduál nebyl zdoben iluminátorem, ale nějakým schopnějším písařem, čemuž by nasvědčovala použitá kaligrafická ornamentika a užití prostých ornamentálních motivů.²¹⁵ J. Kropáček si také všimá, že pozadí iniciál je zdobeno zlatým filigránem, což je motiv používaný po celé 16. století, ale většinou u iniciál menších formátů. Zde je ho užito i na poměrně rozměrné litery.²¹⁶ Práci iluminátora graduálu shrnuje slovy: „*Jeho nejobvyklejším prvem jsou nitkové palmety, kreslené mušlovým zlatem, nejčastěji na studeném základě*

²⁰⁶ VANĚK/HOSTAŠ/BOROVSKÝ 1899, 96.

²⁰⁷ WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502.

²⁰⁸ VANČURA 1928–1929, 1498.

²⁰⁹ VANČURA 1928–1929, 1499. Fol. 1r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²¹⁰ VANČURA 1928–1929, 1500.

²¹¹ VANČURA 1928–1929, 1500.

²¹² V rukopisu práce, která je uložena v knihovně Hudební vědy na FF UK, není uveden letopočet a dokonce zde není uvedeno ani jméno vedoucího práce. Na titulní straně je zde přilepen kolek v hodnotě 2Kčs s letopočtem 1938. Práce se pravděpodobně nacházela někde ve vlhku, písmo na jednotlivých stranách práce je lehce rozmazané a tudíž hůře čitelné.

²¹³ BRABEC 1938, zvl. 12–136.

²¹⁴ KROPÁČEK 1952a, 67–68; KROPÁČEK 1952b, 15–19, kat. č. 5.

²¹⁵ KROPÁČEK 1952a, 67.

²¹⁶ KROPÁČEK 1952a, 67.

zelené či modré. Avšak nalezneme i motiv zlaté šachovnice, kosočtverců s tečkami uprostřed.²¹⁷

Jakožto práce dílny Jana Táborského z Klokotské Hory je exemplář zmíněn též v „Československém hudebním slovníku osob a institucí“ (1965)²¹⁸ nebo v „Průvodci po pramenech k dějinám hudby“ (1969).²¹⁹

Jana Fojtíková graduál uvádí v seznamu rukopisů v článku „Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století“ (1981),²²⁰ kde uvádí, že na několika stranách jsou zpěvy k Mistru Janu Husovi či českým mučedníkům.²²¹ Jarmila Vacková graduál zmiňuje v raných dílech Jana Táborského ve své stati „Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620“ (1989).²²²

B. F. H. Graham zařazuje kodex do tabulky zpěvníků Jana Táborského ve svém článku „Three More Jan Táborský Graduals“ (1999–2000).²²³ Rukopis je také sledován v „Průvodci po rukopisných fondech v České republice III“ (2001).²²⁴ Kodikologický rozbor graduálu je proveden v Grahamově obsáhlé knize „Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620“ (2006).²²⁵ Autor vyjadřuje domněnku, že iluminátorem mohl být přímo Jan Táborský.²²⁶ Dále si všímá zachovalých zpěvů k Mistru Janu Husovi²²⁷ a zmiňuje, že některá folia jsou dopsána jinou rukou než většina rukopisu.²²⁸ Uvažuje dokonce o účasti tří dalších písarů.²²⁹

Jitka Žižková se ve své disertační práci (2007) věnovala hudebnímu rozboru zejména Teplického kancionálu,²³⁰ který porovnává s jinými rukopisy i s Klatovským graduálem z roku 1537.²³¹

Do katalogu své disertace zařadila kodex též Martina Šárovcová (2011), která představuje stručný popis výzdoby graduálu a jeho liturgický obsah s fragmentálně

---

²¹⁷ KROPÁČEK 1952a, 67–68.

²¹⁸ ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŮN/NOVÁČEK 1965, 749.

²¹⁹ KOUBA 1969, 108.

²²⁰ FOJTÍKOVÁ 1981, 73.

²²¹ Ff. 8r, 122rv, 122v–123r, 301r–303r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²²² VACKOVÁ 1989, 93.

²²³ GRAHAM 1999–2000, 232.

²²⁴ TOŠNEROVÁ 2001, 73.

²²⁵ GRAHAM 2006, 89, 233–236, kat. č. 32.

²²⁶ GRAHAM 2002, 89.

²²⁷ GRAHAM 2006, 233.

²²⁸ Ff. 396v–398, 466–468r, 482v, 493r–494v, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²²⁹ GRAHAM 2006, 235.

²³⁰ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz *II. 18. 0. Teplický kancionál*.

²³¹ ŽIŽKOVÁ 2007, zvl. 12, 27, 28, 41–110,

zachovalými zpěvy k Mistru Janu Husovi.²³² Jako písáře autorka uvádí Jana Táborského, osobnost iluminátora nijak neidentifikuje.²³³

Z hudebního hlediska se rukopisem zabývala Kateřina Karpíšková ve své diplomové práci „*Vícehlasy v latinském graduálu literátského bratrstva v Klatovech z roku 1537*“ (2013).²³⁴ Viktor Kubík stručně popsal výzdobu kodexu v katalogovém heslu u své stati „*Gotická knižní malba v jihozápadních Čechách*“ (2013),²³⁵ kde si všimá též červených a modrých kaligrafických iniciál, intarzovaných červenomodrých kaligrafických liter a kadel, které se v rukopise nacházejí vedle 23 malovaných ornamentálních iniciál.

Z výše uvedeného lze usoudit, že zpěvník je v literatuře známý již od 19. století. Autoři studií se vesměs shodují na tom, že výzdoba bude pro absenci figurálních motivů prací schopnějšího písáře. Obecně není graduál z uměleckohistorického hlediska příliš zajímavý.

II. 3. 2. Výzdoba Klatovského latinského graduálu

Fol. 1r [9b]

Rubrika: „*Kyrie Summum*“

Iniciála: „*K(yrie)*“ Stranu uvádí velká iniciála K, jejíž tělo je tvořeno zeleným zaostřeným kadeřavým akantem. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které vytvářejí drobné rozviliny. Vnitřní pole obsahuje tmavě červenou tapetu zdobenou paprsky zlatého filigránu. Vnější pole zabírající minimum místa bylo pravděpodobně celozlaté, dnes je již poškozené. Iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu, na němž je zapsáno jméno Tomáš Penízek.²³⁶

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou lze sledovat akantovou rozvilinu ze zaostřeného kadeřavého akantu se zlatými kapkami, která je na několika místech doplněna fantaskními plody, jež připomínají hroznové víno.

Analogie: Podobná iniciála K, ale jinak barevně řešená, s naznačenou nervaturou listu se vyskytuje ve Vyšehradském graduálu.²³⁷

²³² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 53#–54#, kat. č. 20.

²³³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 53#.

²³⁴ KARPÍŠKOVÁ 2013.

²³⁵ KUBÍK 2013, 262–263.

²³⁶ Viz KROPÁČEK 1952b, 16, kat. č. 5.

²³⁷ Fol. 1r, Vyšehradský graduál (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Ms -9) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu: TOŠNEROVÁ 2004, 366; GRAHAM 2006, 509–511.

Fol. 38r

Rubrika: „Sanctus Summum“

Iniciála: „S(actus)“ Vlevo nahoře se nachází velká malovaná iniciála S, jejíž tělo tvoří dřívky a listy šedomodrého zaostřeného kadeřavého akantu. Vnitřní pole iniciály je tmavě zelené, zdobené navíc paprsky zlatého filigránu. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá mohutný zelený kazetový rám, který je velmi dobře plasticky pojednán. Na rámu se nachází jméno Mikuláš Trnický.²³⁸

Bordura: Po pravé straně folia se vyskytuje namalovaná rozvilina ze zaostřeného kadeřavého akantu, místy doplněná zlatými kapkami a fantaskními plody.

Fol. 77r

Rubrika: „Antiphone de beata Virgine in Adwentu“

Iniciála: „E(cce)“ Na tomto foliu se objevuje menší malovaná iniciála E, jejíž tělo je pojednáno ploše s kresebným naznačením akantových palmet. Ve vnitřním poli lze sledovat tmavě růžovou tapetu zdobenou zlatým filigránem – motivem zlatých paprsků. Iniciálu ohraničuje kazetový rám, na kterém se nachází letopočet 1585 a jméno Jana Kantora.²³⁹

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se vyskytuje rozvilina ve formě stonků a akantových palmet, které jsou sporadicky doplněny zlatými kapkami.²⁴⁰

Fol. 83r

Rubrika: „Officium de beata Virgine in Adwentu“

Iniciála: „R(orate)“ Krásně malovanou ornamentální iniciálu R tvoří listy růžového kadeřavého akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které vytvářejí drobné rozviliny. Vnitřní pole vyplňuje tmavě červená tapeta, zdobená zlatým filigránem. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.²⁴¹ Vnější pole je zelené a zvolna přechází do kazetového rámu stejné barvy.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou lze sledovat rozvilinu tvořenou z akantu, místy doplněného fantaskními plody, připomínající vzdáleně hroznové víno.

²³⁸ Viz KROPÁČEK 1952 b, 16, kat. č. 5.

²³⁹ Text na rámu: „*Joannes Albinus Cantor*“.

²⁴⁰ J. Kropáček uvádí, že se v borduře nachází letopočet 1560, nicméně je otázka kde (?). Viz KROPÁČEK 1952b, 16, kat. č. 5.

²⁴¹ Na rámu je zapsané jméno Dominik Postřihač. Viz KROPÁČEK 1952b, 16, kat. č. 5.

Fol. 93r

Rubrika: „*In festo Nativitatis Christi*“

Iniciála: „*P(uer)*“ Stranu uvádí iniciála P, jejíž tělo se skládá ze zaostřeného kadeřavého akantu. Vnitřní pole iniciály vyplňuje zelená tapeta zdobená zlatým filigránem. Vnější pole je modré se zlatým nápisem Adam Bakalář.²⁴² Iniciálu uzavírá plasticky pojednaný zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se objevuje rozvilina ze stonků a listů zaostřeného akantu, místy doplněná zlatými kapkami a fantaskním plodem.

Fol. 95r

Rubrika: „*In festo Epiphanie Domini*“

Iniciála: „*E(cce)*“ V druhé polovině folia se nachází po levé straně malovaná iniciála E, jejíž tělo tvoří zaostřený kadeřavý akant. Vnitřní pole je tmavě červené, zdobené zlatým filigránem. Vnější pole pro přiléhavost těla iniciály k růžovému kazetovému rámu není vůbec viditelné. Na rámu je zapsáno jméno donátora Jakuba Žateckého.²⁴³

Bordura: Po pravé straně a částečně pod kolumnou se objevuje rozvilina tvořená palmetami zaostřeného kadeřavého akantu s useknutými suchými haluzemi. Místy jsou palmety doplněny zlatými kapkami.

Fol. 97r

Rubrika: „*In Purificatione Sancta Marie*“

Iniciála: „*S(uscepimus)*“ Ve spodní polovině folia se na levé straně nachází malovaná ornamentální iniciála S, jejíž tělo tvoří šedivý kadeřavý akant. Vnitřní pole iniciály je zelené zdobené paprsky zlatého filigránu. Iniciálu uzavírá plasticky pojednaný zelený kazetový rám, na kterém je zapsáno jméno Václav.²⁴⁴

Bordura: Po pravé straně se objevuje rozvilina tvořená stonky a palmetami kadeřavého akantu, ve spodní části je pojednána jako úzký kmen stromu vyrůstající ze zeleného pahorku.

Fol. 100r

Rubrika: „*In festo resurrectionis domini*“

---

²⁴² KROPÁČEK 1952b, 16, kat. č. 5.

²⁴³ KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

²⁴⁴ KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

Iniciála: „R(esurrexi)“ Stranu uvádí velká malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo tvoří zelený kadeřavý akant. Vnitřní pole iniciály vyplňuje tmavě červená tapeta, zdobená zlatými polopalmetami, které paprskovitě vybíhají z levé spodní části doprava. Vnější pole iniciály pro přiléhavost těla k šedému kazetovému rámu není vůbec viditelné. Rám obsahuje nápis, určující pravděpodobného donátora výzdoby této strany Johana Faráře.²⁴⁵

Bordura: Po pravé straně a částečně pod kolumnou se objevuje akantové rozvilina tvořená palmetami barevného akantu. Rozvilina vyrůstá v podobě úzkého kmene stromu ze zeleného pahorku, který je umístěn v pravém spodním rohu.

Analogie: Podobná iniciála se nachází např. v Soboteckém graduálu.²⁴⁶

Fol. 105r

Rubrika: „In festo Ascensionis Christi“

Iniciála: „V(iri)“ Na tomto foliu se nachází velká malovaná iniciála V, tvořená zeleným akantem. Z těla iniciály vybíhá vlevo nahoře kauda, která vytváří drobnou rozvilinu. Vnitřní pole iniciály obsahuje tmavě červenou tapetu, zdobenou zlatými paprsky, jež vybíhají zleva doprava a na konci se přetáčejí do volut. Tělo iniciály těsně přiléhá k růžovému kazetovému rámu, na němž je zapsáno jméno Jakub Bakalář.²⁴⁷

Bordura: Po pravé straně a částečně pod kolumnou se nachází rozvilina, tvořená velmi stylizovaným bodlákem, místy obohacená zlatými kapkami. Rozvilina vyrůstá ze zeleného pahorku v pravém spodním rohu.

Fol. 107v

Iniciála: „S(piritus)“ Na této straně se nachází velká malovaná iniciála S, jejíž tělo tvoří zelený kadeřavý zaostřený akant. Vnitřní rumělkové pole je zdobeno zlatým filigránem paprscité záře vycházející ze středu iniciály, podobně jako je tomu na fol. 1r a 38r. Tělo iniciály těsně přiléhá k šedivému kazetovému rámu.²⁴⁸

Bordura: Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která se napojuje na rozvilinu v borduře. Ta je tvořená z polopalmet zaostřeného akantu, místy doplněná zlatými kapkami a fantaskním plodem.

---

²⁴⁵ KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

²⁴⁶ Fol. 248v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9, iv. č. 20) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 2. 0. Sobotecký graduál.

²⁴⁷ Text: „Jacobus Bacalarius Primas“.

²⁴⁸ Na rámu jsou zapsána jména „Karolus Bludoffec“ a „Ioannes Senator.“ J. Kropáček uvádí, že je na rámu zapsáno Ioannes Zámečník. Viz KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

Fol. 110v

Rubrika: „*Officium [de sanctissima Trinitate]*“

Iniciála: „*B(enedicta)*“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála B, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného kadeřavého akantu. Vnitřní pole vyplňuje rumělkově červená tapeta se zlatými paprsky, které vybíhají z levé strany těla iniciály šikmo nahoru k pravé straně a na konci se přetáčejí do volut. Tělo iniciály těsně přiléhá k růžovému kazetovému rámu, na kterém jsou zapsaná dvě jména donátorů.²⁴⁹

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě stonkové kaudy, které se napojují na rozvilinu, jež se skládá ze stylizované rostliny – hrachu. Jsou zde znatelné hrachové plody i květy, místy doplněné zlatými kapkami.

Fol. 112v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*C(ibavit)*“ V druhé polovině folia se nachází iniciála C, jejíž tělo je tvořeno z šedivého zaostřeného akantu. Pozadí iniciály je zelené, zdobené zlatými parsy, které vyrůstají z dolní hrany těla iniciály a vějířovitě se rozbíhají do stran, na konci přetočené do volut. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám, na kterém je zapsáno jméno Jan Košťál.²⁵⁰

Bordura: Po levé straně a částečně pod kolumnou se objevuje rozvilina tvořená stylizovanou stolistou růží, místy obohacenou zlatými kapkami.

Fol. 116v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*T(erribilis)*“ Menší malovaná ornamentální iniciála T se nachází na foliu vlevo nahoře. Její tělo tvoří růžový kadeřavý akant. Vnitřní pole iniciály obsahuje tmavě zelenou tapetu s motivem na koso postavené zlacené šachovnice s tečkami. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.²⁵¹

Bordura: Po levé straně a pod kolumnou se vyskytuje v borduře akantová rozvilina tvořená z palmet a stonků kadeřavého akantu, místy doplněná zlatými kapkami.

---

²⁴⁹ Na rámu je zapsáno jméno Martin Bakalář. J. Kropáček uvádí, že je zde také letopočetem 1537 (?). Viz KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

²⁵⁰ Na spodní hraně rámu je zapsáno jméno „*Joannes Kosstal*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 17, kat. č. 5.

²⁵¹ Viz KROPÁČEK 1952b, kat. č. 5, 17.

Analogie: Podobná ornamentální iniciála T se objevuje např. ve Vyšehradském graduálu.²⁵²

Fol. 118v

Rubrika: „*De sancto Johanne Baptista*“

Iniciála: „*D(e)*“ Vlevo na spodní hraně folia se vyskytuje malovaná ornamentální iniciála **D**, jejíž tělo tvoří zaostřený zelený akant. Vnitřní pole je tmavě červené zdobené zlatým filigránem. Z těla iniciály, která těsně přiléhá k růžovému kazetovému rámu, vybíhají po levé straně dvě stonkové kaudy, jež se napojují na borduru. Na rámu lze sledovat zapsané jméno Václava Hronka.²⁵³

Bordura: Po levé straně se objevuje rozvilina tvořená z listů zaostřeného akantu, doplněná stylizovanými květy bodláku a zlatými kapkami.

Fol. 128v

Rubrika: „*In festo Assumptionis sancta Marie*“

Iniciála: „*G(audeamus)*“ Stranu uvádí malovaná iniciála **G**, jejíž tělo se skládá ze šedivého zaostřeného akantu. Vnitřní pole obsahuje tmavě zelenou tapetu zdobenou zlatým filigránem. Iniciálu uzavírá zlatý kazetový rám.²⁵⁴

Bordura: Po levé straně a částečně pod kolumnou se nachází rozvilina z listů a plodů vinné révy. Pojetí iniciály je velmi rustikální a zejména namalované plody hroznového vína připomínají reálné hrozny jen velmi vzdáleně. Místy rozvilinu opět doplňují zlaté kapky.

Analogie: Stylově blízko ornamentální iniciálu **G** je možné spatřit ve Vyšehradském graduálu,²⁵⁵ kterou taktéž uzavírá mohutný kazetový rám. Její vnitřní pole je též zdobené tapetou se zlatým vzorem.

Fol. 145r

Rubrika: „*De communi sanctorum et primo de apostolis*“

---

²⁵² Fol. 131r, Vyšehradský graduál (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Ms -9, 1. pol. 16. století), bibliografie k rukopisu, viz výše v této kapitole.

²⁵³ Na kazetovém rámu iniciály se nachází zapsáno jméno „*Ioannes Markusz*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 18, kat. č. 5.

²⁵⁴ Na rámu iniciály se objevuje jméno „*Cristin Cantor*“. J. Kropáček uvádí, že jméno je zapsáno s letopočtem 1540. Viz KROPÁČEK 1952b, 18, kat. č. 5.

²⁵⁵ Fol. 167v, Vyšehradský graduál (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Ms -9) 1. pol. 16. století.

Iniciála: „M(ichi)“ V horní polově folia se nachází na levé straně menší stylizovaná iniciála M, jejíž tělo je zelené s naznačenými akantovými listy. Z těla iniciály vybíhá v levém spodním rohu kauda, která vytváří drobnou rozvilinu. Iniciálu uzavírá kazetový rám.²⁵⁶

Bordura: Po pravé straně je rozvilina tvořená ze stonků a palmet barevného akantu.

Fol. 168v

Rubrika: „Officium [de Beata Virgine]“

Iniciála: „S(alve)“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála S, jejíž tělo je tvořeno ze stonků a polopalmet růžového akantu. Z těla iniciály vybíhá ve spodním levém rohu kauda, která se napojuje na borduru. Vnitřní pole iniciály obsahuje zelenou tapetu zdobenou filigránem s motivem paprscité záře, jež vějířovitě vychází ze středu iniciály. Tělo iniciály těsně přiléhá k zelenému kazetovému rámu.²⁵⁷

Bordura: Na levé straně se vyskytuje akantová rozvilina, která je místy obohacena zlatými kapkami.

Fol. 227r

Rubrika: „Prose de Nativitate Christi“

Iniciála: „G(rates)“ Na tomto foliu se objevuje menší malovaná iniciála G, jejíž tělo je ploše pojednané – s naznačenými zelenými akantovými listy. Vnitřní pole vyplňuje tmavě červená tapeta se zlatým filigránem. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně se nachází rozvilina tvořená stonky a palmetami akantu, místy obohacena zlatými kapkami.

Fol. 238r

Rubrika: „Paschales“

Iniciála: „V(ictime)“ V horní polovině folia se vyskytuje malovaná iniciála V, jejíž tělo je pojednáno velmi ploše. Růžová barva je místy obohacena kresebně nahozenými akantovými listy. Z těla iniciály vybíhá v levém horním rohu kauda, která vytváří drobnou rozvilinu. Pozadí iniciály a kazetový rám jsou zelené.

Bordura: Po pravé straně se nacházejí dvě rozviliny tvořené stonky a palmetami akantu. V polovině folia jsou obě rozviliny zakončené useknutými větvíčkami.

---

²⁵⁶ Na rámu iniciály je kolem dokola zapsáno jméno „Adamus Týn Wltawinus 1580“. Viz KROPÁČEK 1952b, 18, kat. č. 5. Na spodní hraně rámu se objevuje dnes již nečitelný nápis, pravděpodobně se jednalo o nějaký další letopočet (?).

²⁵⁷ Na rámu se objevuje jméno „Nicolaus Parnisa.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 18, kat. č. 5.

Fol. 399r

Iniciála: „*P(atrem)*“ Zcela nahoře se nachází menší malovaná iniciála P, jejíž tělo je (podobně jako na fol. 238r) pojednáno velmi ploše s naznačenými akantovými listy. Vnitřní pole iniciály je světle zelené, zdobené zlatým filigránem. Vnější pole iniciály zvolna přechází do zeleného kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhají na levé straně nahoře a dole kaudy, které se přetáčejí do volut.

Bordura: Na pravé straně se objevuje jednoduchá rozvilina tvořená stonky a palmetami kadeřavého akantu, sporadicky obohacené zlatými kapkami.

Fol. 483r [10b]

Rubrika: „*Canciones de incarnacione Christi in adventu*“

Iniciála: „*A(ngelus)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála A, jejíž zelené tělo s místy naznačenými akantovými listy působí velmi ploše. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se přetáčejí do volut. Pozadí iniciály obsahuje tmavě červenou tapetu zdobenou zlatým filigránem s motivem vějířovité záře. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou a po pravé straně se nachází stylizovaná rozvilina tvořená stonky palmet akantu, zakončená useknutými větvičkami.

Fol. 523r

Rubrika: „*Canciones in festo Nativitas Christi*“

Iniciála: „*D(ies)*“ Na tomto foliu se zcela nahoře objevuje menší malovaná iniciála D, jejíž tělo je pojednáno velmi ploše v růžové barvě s naznačenými akantovými listy. Pozadí iniciály vyplňuje zelená tapeta, zdobená na koso postavenou zlatou šachovnicí s tečkami.²⁵⁸ Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje rozvilina tvořená stonky a palmetami kadeřavého akantu.

Fol. 530r

Rubrika: „*In festo pasche*“

Iniciála: „*D(eus)*“ Tělo menší malované iniciály D je tvořeno velmi ploše s naznačenými stylizovanými listy akantu. Vnitřní pole obsahuje zelenou tapetu se zlatým

---

²⁵⁸ KROPÁČEK 1952b, 18, kat. č. 5.

filigránem. Z těla iniciály vybíhají po levé straně nahoře a dole dvě kaudy, těsně přiléhající k zelenému kazetovému rámu celé iniciály.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází rozvilina z palmet akantu, místy obohacená zlatými tečkami.

II. 3. 3. Shrnutí výzdoby Klatovského latinského graduálu

Dekorace kodexu je pouze ornamentální, ve které převažují rostlinné prvky domácích vzorů. V graduálu se nevyskytují žádné figurální výjevy ani droalerie v bordurách, jinak obvyklá součást výzdoby tohoto typu rukopisů. Iluminátor maluje zejména zaostřený kadeřavý akant s naznačenou nervaturou na listu [9b].²⁵⁹ Palmety akantu užívá jak pro těla jednotlivých iniciál, tak pro rozviliny v borduře, jež často vyrůstají z kmene stromu z nahozeného zeleného pahorku v rozích jednotlivých folií.²⁶⁰

Pozadí iniciál jsou tvořena tapetou se zlatým filigránovým vzorem, který vytváří různé ornamentální obrazce, ať už šachovnicové nebo paprscité. Samotný akant je v bordurách obvykle doplněn fantaskními pestíkovými srostlicemi a zlatými kapkami. Kromě akantu iluminátor užil v jednom případě též rozvilinu z růže,²⁶¹ jejíž květy utvořené z pravidelných přetáčených člunkovitých okvětních plátků působí až heraldicky stroze.²⁶² Z druhově určitelných rostlin se dále v bordurách vyskytuje bodlák i hrách.

Na prvních iluminovaných foliích graduálu²⁶³ je patrná vyšší úroveň výzdoby než ke konci rukopisu [srov. 9b s 10b]. Zejména iniciály "*G(rates)*" a "*A(ngelus)*" [10b]²⁶⁴ nejsou valné kvality. Nejslabším článkem dekorací je rustikální rozvilina s hroznovým vínem,²⁶⁵ která příliš nepřipomíná skutečnou rostlinu ani nepůsobí estetickým dojmem. Výzdoba kodexu měla být patrně rozsáhlejší, protože na některých stranách lze sledovat vynechaná místa pro iniciály či se zde objevují i celé prázdné listy pouze s načrtnutými linkami notace.²⁶⁶ Jak už předpokládali předešní badatelé,²⁶⁷ pro absenci figurálních motivů je možné, že

²⁵⁹ K akantovým rozvilinám viz I. 5. 1. 3. *Akant*.

²⁶⁰ Ff. 38r, 97r, 100r a 105r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶¹ Fol. 112v, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶² K rozvilinám z růže viz kapitola I. 5. 1. 2. *Růže*.

²⁶³ Ff. 1r, 38r a 100r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶⁴ Ff. 227r a 483r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶⁵ Fol. 128v, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶⁶ Ff. 447v, 448r, 448v, 449r, 481v, 482r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

²⁶⁷ Viz II. 3. 1. *Zhodnocení literatury ke Klatovskému latinskému graduálu*.

dekorace graduálu je výsledkem práce schopnějšího písaře, možná samotného Jana Táborského z Klokotské Hory, který zpěvník sepsal.

II. 4. 0. GRADUÁL Z KNIHOVNY ARCIDIECÉZNÍHO MUZEA V KROMĚŘÍŽI

Rukopis²⁶⁸ je dnes deponován v knihovně Arcidiecézního muzea v Kroměříži. Původně byl užíván v kostele sv. Haštala na Starém Městě pražském.²⁶⁹ Pamětní záznam na fol. 1v²⁷⁰ uvádí, že kodex přechovával ve svém domě mezi lety 1626–1631 Jan Arnošt Platejs z Plattenštejna.²⁷¹ Poté byl graduál zakoupen týnskou farností, kde se nacházel až do roku 1648.²⁷² Tehdy byl díky Janu Dvorskému z Gryfí Hory navrácen do majetku kostela sv. Haštala.²⁷³

Na jednom foliu²⁷⁴ se objevují monogramy I/T, které patrně naznačují Táborského autorství. V případě, že by graduál vyšel z jeho dílny, nemohl být dopsán v roce 1580, jelikož Jan Táborský zemřel roku 1572.²⁷⁵ Datace 1580 byla graduálu přiřknuta na základě zápisu na foliu 1v, kde je uveden letopočet 1580. Zápis nás informuje o tom, že graduál byl toho roku spraven, tedy patrně převázán.

Na fol. 226r se objevuje monogram SZO, pravděpodobně Sixta z Ottersdorfu, písaře, šlechtice a měšťana Starého Města pražského, který zemřel 25. srpna 1583.²⁷⁶ B. F. H. Graham se domnívá, že skladba začínající na fol. 226r byla napsaná přímo jím.²⁷⁷

B. F. H. Graham také uvádí, že minimálně 33 listů graduálu chybí.²⁷⁸ Nespecifikované množství folií bylo vyřezáno především kolem svátku Božího těla (*Corpus Christi*), a chybí také první listy hlavních svátků, které mohly být podle Grahama uchváceny sběrateli umění pro svou uměleckou hodnotu. Do rukopisu mohly být tři listy vloženy až později.²⁷⁹

---

²⁶⁸ Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv.č. 21428/ sign. MI-1) 40.–80. léta 16. století, bibliografie k rukopisu: KONRÁD 1893, 125, 272, 456; GRAHAM 1999–2000, 232, 235–236; GRAHAM 2006, 237–240, kat. č. 33; BAŤA 2011, 81; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#–138#, kat. č. 45 .

²⁶⁹ GRAHAM 2006, 238. Kostel sv. Haštala se nachází na Haštalském náměstí. Gotický kostel z 2. a 3. čtvrtiny 14. století byl patrně postavený na místě původního románského kostela doloženého roku 1234. Po husitských bouřích byl kostel až do roku 1624 utrakvistický. Po požáru roku 1689 byl kostel barokně přestavěn Pavlem Ignácem Bayerem. Viz VLČEK 1996, 69–71.

²⁷⁰ Přepis fol. 1v Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv. č. 21428) ze 40.–80. let 16. století, viz GRAHAM 2006, 237; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#.

²⁷¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#.

²⁷² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#.

²⁷³ GRAHAM 2006, 238; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#.

²⁷⁴ Fol. 90v, Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv.č. 21428) 40. – 80. léta 16. století.

²⁷⁵ Viz kapitola I. 1. 0. *Jan Táborský z Klokotské Hory*.

²⁷⁶ GRAHAM 2006, 238.

²⁷⁷ GRAHAM 2006, 238. Sixt z Ottersdorfu byl donátorem Graduálu z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) z roku 1570 a také napsal předmluvu do Mladoboleslavského graduálu Jana Kantora Starého (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) z roku 1572, která se nachází na ff. 1r a 1v. Viz GRAHAM 2006, 238. K Sixtovi z Ottersdorfu např. MYSLIVEČEK 2006, 203.

²⁷⁸ GRAHAM 2006, 238.

²⁷⁹ GRAHAM 2006, 237.

Obsahově je zpěvník velmi podobný česky psanému Litoměřickému graduálu,²⁸⁰ který pravděpodobně také vyšel z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, a tudíž tento Kroměřížský exemplář mohl být sepsán někdy ve 40. letech 16. století.²⁸¹

Rukopis je dochován v počtu 300 pergamenových i papírových folií,²⁸² přičemž rozměry jednoho folia jsou 580 x 381 mm.²⁸³ Vazba knihy pochází ze 16. století.²⁸⁴

II. 4. 1. Zhodnocení literatury ke Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži

Graduál v literatuře patrně poprvé zmiňuje Karel Konrád v souvislosti s literátským bratrstvem u kostela sv. Haštala.²⁸⁵

Z kodikologického hlediska se rukopisem zabýval Barry Frederic Hunter Graham (1999–2000, 2006),²⁸⁶ který ho také přiřadil k dílně Jana Táborského z Klokotské Hory. Autor polemizuje nad datací kodexu.

Jan Baťa graduál zahrnul do své disertační práce, která se věnovala hudební kultuře v Praze v 16. století.²⁸⁷ Autor předpokládá, že písařem byl Jan Táborský.²⁸⁸ Do katalogu své disertační práce exemplář zařadila i Martina Šárovcová,²⁸⁹ jež shrnuje liturgický obsah a výzdobu rukopisu.

Zpěvník obsahuje jen několik malovaných ornamentálních iniciál, čili není nijak překvapující, že mu v minulosti nebyla věnována větší pozornost v uměleckohistorické literatuře.

---

²⁸⁰ Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6, 1543), bibliografie k rukopisu viz *II. 6. 0. Litoměřický český graduál*.

²⁸¹ GRAHAM 2006, 238.

²⁸² GRAHAM 2006, 238.

²⁸³ GRAHAM 2006, 238.

²⁸⁴ GRAHAM 2006, 238.

²⁸⁵ KONRÁD 1893, 125, 272, 456.

²⁸⁶ GRAHAM 1999–2000, 232, 235–236; GRAHAM 2006, 237–240, kat. č. 33.

²⁸⁷ BAŤA 2011, 81.

²⁸⁸ BAŤA 2011, 81.

²⁸⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#–138#.

II. 4. 2. Výzdoba Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži

Fol. 2r [11b]

Rubrika: „*Antifony w Adwentu před Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ Zcela nahoře se nachází malovaná ornamentální iniciála A, jejíž tělo tvoří palmety akantu s bíle naznačenou nervaturou listu. Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která se přetáčí do rozviliny a je doplněná zlatými kapkami. Pozadí iniciály vyplňuje růžová tapeta s paprscitým přetáčeným vzorem. Iniciálu uzavírá oranžový masivní rám.

Fol. 40r

Rubrika: „*K strzedě*“

Iniciála: „*P(rorok)*“ Nad polovinou folia po levé straně se nachází malovaná iniciála P, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu s bíle naznačenou nervaturou listu. Z těla iniciály vybíhá drobná kauda, která je obohacena zlatými kapkami stejně tak jako iniciála na fol. 2r. Pozadí iniciály obsahuje oranžovou tapetu s drobným filigránovým vzorem. Masivní modrý kazetový rám celou iniciálu ohraničuje.

Fol. 51r [12b]

Rubrika: „*Giné Officium Rorate ke Čtwtvrtku*“

Iniciála: „*R(osu)*“ Zhruba v polovině folia se vyskytuje malovaná iniciála R, jejíž tělo je složeno z vystínovaného oranžového akantu. Ve vnitřním poli se nachází na modré tapetě s filigránovým vzorem skákající zajíc. Vnější pole iniciály bylo pravděpodobně zlaté, dnes je už zašlé. Iniciálu uzavírá masivní růžový kazetový rám.

II. 4. 3. Shrnutí výzdoby Graduálu z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži

V současné době se v graduálu nacházejí pouze tři zdobená folia s malovanými ornamentálními literami [11b, 12b].²⁹⁰ Těla iniciál jsou složena z akantových palmet kombinující zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou listu.²⁹¹

---

²⁹⁰ Ff. 2r, 40r, 51r, Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv. č. 21428) 40.–80. léta 16. století.

Z prvních dvou liter vybíhají také kaudy, které jsou doplněné zlatými kapkami [11b].²⁹² Iniciála R²⁹³ na třetím iluminovaném foliu vykazuje oproti předešlým dvěma literám uvolněnější rukopis [12b]. Její pastelová barevnost připomíná lazurní formy iluminátora Matyáše Hutského, jenž provedl například výzdobu Graduálu Jakuba Sklenáře.²⁹⁴ Iniciála se vymyká též namalovaným zajícem, jehož zobrazení v iniciále může nějakým způsobem poukazovat na osobu objednavatele²⁹⁵ či by se mohlo jednat o drolický prvek.

Celkově je výzdoba kodexu velmi skromná, nicméně zapadající do produkce tehdejších iluminovaných chorálních knih a nijak nepřekvapující rafinovaností pojetí.

---

²⁹¹ K typu akantu viz KUBÍK 2010, 202, obr. Ad. Tab. II 2 - a18, a19. K akantu dále viz kapitola I. 5. 1. 3. *Akant.*

²⁹² Ff. 2r, 40r, Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv.č. 21428) 40.–80. léta 16. století.

²⁹³ Fol. 51r, Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv. č. 21428) 40.–80. léta 16. století.

²⁹⁴ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 5. 1. 3. *Akant.*

²⁹⁵ Např. Fol. 196r Graduálu novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) z roku 1568 má v borduře zobrazení raka a nad ním nápisovou pásku se jménem donátora Jana Raka, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny.*

II. 5. 0. VODŇANSKÝ KANCIONÁL

Kancionál²⁹⁶ z 1. poloviny 16. století je dnes uložen v Městském muzeu ve Vodňanech. Původně patrně sloužil literátskému bratrstvu zpívajícímu v kostele Narození Panny Marie.²⁹⁷

Obsahově je exemplář kancionálem, čili sbírkou jednohlasných písní, které jsou zařazeny za sebou, tak jak jdou jednotlivé svátky liturgického roku.²⁹⁸ Dopsán byl pravděpodobně 7. prosince 1543 patrně v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, pro což svědčí množství monogramů I/T nacházejících se na jeho listech a zápis na předsádce.²⁹⁹

Zpěvník je dochován v počtu 236 papírových folií,³⁰⁰ přičemž rozměry jedné strany jsou 455 x 310 mm.³⁰¹ Kodex má původní vazbu, tzn. dřevěné desky potažené kůží, avšak středová a nárožní kování jsou na některých místech značně poškozená. Totéž platí i o celém rukopisu, jehož folia se na některých místech přímo rozpadají, v důsledku koroze inkoustu.

II. 5. 1. Zhodnocení literatury k Vodňanskému kancionálu

V literatuře rukopis poprvé zmiňují Josef Srb a Ferdinand Tadra. Autoři uvádějí, že ve Vodňanech bylo literátské bratrstvo, které mělo svůj kancionál.³⁰² Ve stejném duchu referuje o zpěvníku i Karel Konrád (1893).³⁰³

Tento exemplář z 1. pol. 16. století je také zahrnut v „*Průvodci po pramenech k dějinám hudby*“ (1969), kde se uvádí jeho tehdejší uložení na místní faře.³⁰⁴ Z hudebního hlediska se rukopisem zabýval Martin Horyna (1981).³⁰⁵

---

²⁹⁶ Vodňanský kancionál (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) 1543, bibliografie k rukopisu: SRB/TADRA 1886, 47; KONRÁD 1893, 350, 455; KOUBA 1969, 285; HORYNA 1981, 172–173; TOŠNEROVÁ 2001, 187; GRAHAM 2001, 215–244; ŽIŽKOVÁ 2004, 120–134; ŽIŽKOVÁ 2007, 5, 11, 12, 20, 21, 31, 32, 38.

²⁹⁷ GRAHAM 2001, 219. Kostel Narození Panny Marie ve Vodňanech je doložen jako farní roku 1336. V letech 1415–1435 byl přestaven Místrem Jaklíkem a jeho synem Václavem. Od roku 1584 pak znovu přestavován, jelikož se zřítíl. Viz POCHE 1982, 252.

²⁹⁸ K tomu zvláště J. Žižková: ŽIŽKOVÁ 2004, 120–134.

²⁹⁹ Na předsádce se nachází text ve znění: „*Anno Domini 1543 Nicolai di Veneris*“. Viz GRAHAM 2001, 219. Dále se např. na ff. 25r, 62r, 74v, 75v, 167v, 189r Vodňanského kancionálu (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) z roku 1543 vyskytují monogramy I/T.

³⁰⁰ TOŠNEROVÁ 2001, 187.

³⁰¹ TOŠNEROVÁ 2001, 187.

³⁰² SRB/TADRA 1886, 47.

³⁰³ KONRÁD 1893, 350, 455.

³⁰⁴ KOUBA 1969, 285.

³⁰⁵ HORYNA 1981, 172–173.

Kancionál se také objevuje ve výčtu ručně psaných knih vodňanského muzea v „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice III. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice*“ (2001).³⁰⁶

Rukopisu se věnoval Barry Frederic Hunter Graham ve své studii „*Jan Táborský and the Vodňany kancionál*“ (2001),³⁰⁷ kde publikoval též dvě folia, která obsahují větší kaligrafické iniciály.³⁰⁸ Autor předpokládá, že Jan Táborský kancionál sepsal, ale také, že je především autorem textů několika písní, které se v rukopise objevují, a to vždy, kde jsou uvedeny jeho monogramy I/T.

Hudebním obsahem zpěvníku se zabývala Jitka Žižková ve své stati „*Vodňanský kancionál a jeho význam pro pochopení vývoje repertoáru české duchovní písně 16. století*“ (2004).³⁰⁹ Autorka se podobně jako B. F. H. Graham domnívá, že Jan Táborský je autorem překladu několika písní z latiny do češtiny. Ve své disertační práci (2007)³¹⁰ pak J. Žižková porovnávala jednotlivé skladby Vodňanského kancionálu zejména s Teplickým kancionálem.³¹¹

Tento kodex se pravděpodobně vůbec nevyskytuje v uměleckohistorické literatuře, protože nemá žádné iluminace. Obsahuje jen velmi omezenou kaligrafickou výzdobu.

Zpěvník lze studovat především z muzikologického hlediska, o čemž svědčí i zájem badatelů a jejich publikované studie (Horyna, Žižková).

II. 5. 2. Výzdoba Vodňanského kancionálu

Fol. 2r [13b]

Rubrika: „*O wtělení Páně w adwentu*“

Iniciála: „*A(anděl)*“ Strana je uvedena kaligrafickou iniciálou A, která byla pravděpodobně domalována později, aby se zaplnilo prázdné místo určené pro malovanou miniaturu. Mohutná černá linka vytváří základní tvar litery, z které vybíhají drobné černé paprsky, jež se přetáčejí do volut a jsou na konci doplněny červenými lístky.

---

³⁰⁶ TOŠNEROVÁ 2001, 187.

³⁰⁷ GRAHAM 2001, 215–244.

³⁰⁸ GRAHAM 2001, 238, 239.

³⁰⁹ ŽIŽKOVÁ 2004, 120–134.

³¹⁰ ŽIŽKOVÁ 2007, 5, 11, 12, 20, 21, 31, 32, 38.

³¹¹ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 18. 0. *Teplický kancionál*.

Fol. 36r [14b]

Rubrika: „w Adwentu“

Iniciála: „Z(drawa)“ Nahoře se po levé straně nachází kaligrafická iniciála Z. Je zde bohužel už silná koroze inkoustu. Základní tvar litery je obohacen drobnými bičičky, které jsou místy doplněné červenou barvou. Na tomto místě měla být původně asi iluminace.

Fol. 115r

Rubrika: „O wzkrzissení pana Krista“

Iniciála: „B(uoh)“ Strana je uvedena kaligrafickou iniciálou B, která byla pravděpodobně domalována později, aby se zaplnilo prázdné místo určené pro malovanou miniaturu. Ze základního tvaru iniciály vybíhají drobné černé bičičky, jež vytvářejí chaotický rozvilinový ornament.

II. 5. 3. Shrnutí výzdoby Vodňanského kancionálu

Vodňanský kancionál neobsahuje bohužel žádné iluminace. Má jen tři větší kaligrafické iniciály [13b, 14b],³¹² které byly patrně domalovány později. Těla liter se skládají ze základního černého tvaru, z kterého vybíhají drobné černé bičičky, jež se přetáčejí do volut a místy jsou lehce dobarvené červenou barvou.

Iniciály působí dojmem, že je provedl méně schopný písař, pro kterého to byl úkol zcela nový a nevšední. Zvláště první iniciála vypadá málo přesvědčivě a vykazuje určitý třas ruky, patrně příliš mladého mistra, jenž si techniku kaligrafické malby teprve pozvolna osvojoval. Podobné kaligrafické iniciály, které jsou ovšem mnohem vyšší umělecké úrovně, můžeme nalézt v Sezemickém rorátníku.³¹³ Takováto kaligrafická výzdoba není v graduálech 16. století příliš obvyklá a spíše se lze setkat s malovanými ornamentálními iniciálami, které se např. vyskytují v Klatovském latinském graduálu.³¹⁴

Vodňanský kancionál měl být nejspíše iluminován a výše zmíněné kaligrafické litery vznikly, aby se zaplnilo prázdné místo původně určené malovaným, možná dokonce figurálním miniaturám.

³¹² Ff. 2r, 36r, 115r, Vodňanský kancionál (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) 1543.

³¹³ Ff. 51r, 115r, 163r, 203r, 243r, 291r a 345r Sezemický rorátník (Pardubice, Východočeské muzeum, rkp. 369/43) 16. století. Viz www.manuscriptorium.com, rukopis je digitalizován, vyhledáno 5. 12. 2014.

³¹⁴ Ff. 1r, 38r, 77r, 83r, 93r, 95r, 97r, 100r, 105r, 107v, 110v, 112v, 115v, 118v, 128v, 145r, 168v, 227r, 238r, 399r, 483r, 523r, 530r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585, bibliografie k rukopisu viz *II. 3. 0. Klatovský latinský graduál*.

II. 6. 0. LITOMĚŘICKÝ ČESKÝ GRADUÁL

Rukopis³¹⁵ je deponován v Královské kanonii premonstrátů na Strahově a patrně byl pořízen pro kostel Všechn svatých v Litoměřicích.³¹⁶ Datován je rokem 1543 na základě letopočtu nacházející se na jeho hřbetě.³¹⁷

Obsahově se jedná o graduál počínající zpěvy kyriale a gloria, následovanými proprii a sekvencemi. Nejsou zde žádná kréda, která jinak bývají na konci zpěvníku. Na několika foliích se nacházejí monogramy I/T,³¹⁸ což patrně identifikuje dílnu Jana Táborského. Je psán česky, kaligrafickou bastardou.³¹⁹

Kniha byla pravděpodobně převázána v 18. století, aby se nahradila chybějící pergamenová folia čistými papírovými listy,³²⁰ kterých je asi sto. Rozměr jednoho folia činí 556 x 388 mm.³²¹ Nyní je v graduálu 353 původních pergamenových listů, tedy o dvacet méně než v roce 1679, o čemž nás zpravuje zápis na úvodním foliu.³²² Z roku 1781 existuje další zpráva od Ambrože Strahla, děkana litoměřického kostela, který uvádí, že graduál sestává z 363 listů.³²³ Nespecifikované množství folií chybí na konci knihy.³²⁴

Rukopis má koženou barokní vazbu, zdobenou zlacením.³²⁵

---

³¹⁵ Litoměřický český graduál (Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6) 1543, bibliografie k rukopisu: KONRÁD 1893, 135; WINTER 1896, 988; KROPÁČEK 1952a, 69–70; KROPÁČEK 1952b, 23–24, kat. č. 9; FOJTÍKOVÁ 1981, 71; FOJTÍKOVÁ 1984, 253; VACKOVÁ 1989, 93; KOTYZA/SMETANA/TOMAS 1997, 166; GRAHAM 1999–2000, 232, 236–238; MALINOVSKÝ 2002, 88, 90–95; TOŠNEROVÁ 2002–2004, 132; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 110–115; KRATOCHVÍLOVÁ 2005c, 552–556; BÍLKOVÁ 2005, 295; KRATOCHVÍLOVÁ 2006, 126–128; GRAHAM 2006, 480–483, kat. č. 104; KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2007, 41; ŠÁROVCOVÁ 2007, 374–379; BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65–66, kat. č. 10; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 64#–66#, kat. č. 24; BRODSKÝ 2012, 152, 189, 190, 194, obr. 217, 299, 301, 314.

³¹⁶ GRAHAM 2006, 41, 129–131; BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65. Kostel Všechn svatých vznikl podle kronikářské zprávy ze 17. století v roce 1207. V letech 1514–1517 vybuďoval Mistr Jiřík z Plzně dřevěnou konstrukci zvonové stolice. Trojice stanových střech byla vybudována roku 1570. V 17. i 18. století byl kostel dále přestavován. Viz POCHE 1978, 279–281; KUČA 1998, 534–535.

³¹⁷ Na hřbetě se nachází nápis: „Zpěwy při Církewních Službách Božích. Léta Páně 1543. MS“. Viz srov. BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³¹⁸ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³¹⁹ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65; viz KROPÁČEK 1952a, 69.

³²⁰ GRAHAM 2006, 480; viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 115; MALINOVSKÝ 2002, 90.

³²¹ GRAHAM 2006, 481.

³²² Na fol. 1r Litoměřického graduálu (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) z roku 1543 se na pravé straně nachází přepis z roku 1679 o sečení listů v knize ve znění: „*W této knize gest listů seczteno v summě 373 při auržadě Geho Milosti Císaře Purgmistrskem slowutného pana Jana Krysstoffa Meissnera dne 20. meisíce Januarii létha pánie tisícího Ssestistého sedumdesatého Dewátého. W. G. D. Aurzední Sluzebník.*“ Viz srov. BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³²³ GRAHAM 2006, 480; Zpráva Ambrože Strahla (Litoměřice, SOkA, sign. BA –B I F 515) 1781, sine pag.

³²⁴ GRAHAM 2006, 480.

³²⁵ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65; KROPÁČEK 1952a, 69.

II. 6. 1. Zhodnocení literatury k Litoměřickému českému graduálu

Tento kodex z první poloviny 16. století je v česky psané literatuře pravděpodobně poprvé zmíněn roku 1893 v knize Karla Konráda „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I*“ v souvislosti s literáty v Litoměřicích.³²⁶ Zikmund Winter (1896) uvádí „*graduál z Litoměřic z roku 1542*“ mezi zachovalými ručně psanými zpěvníky ze 16. století.³²⁷

Je skoro až s podivem, že si tohoto v 19. století opomíjeného exempláře povšiml Jiří Kropáček, který ho zařadil do své diplomové práce (1952).³²⁸ Graduál hodnotí jako „*práci lidového charakteru, kde se ve velké míře uplatňují motivy staršího živočišného ornamentu: pes honící husy, veverka, páv, čáp, liška a slepičky*“.³²⁹ Autor si také všimá miniatury s přijímáním pod obojí.³³⁰ Nutno podotknout, že tato iluminace s přijímáním pod obojí se v rukopise vyskytuje hned dvakrát.³³¹

Zpěvník zmiňuje ve své stati „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ Jana Fojtíková (1981), která uvádí, že se na fol. 230v vyskytuje zpěv uveden rubrikou „*O svatém mistru Janovi Husovi*“.³³² Dále si všimá ff. 397r–401v, jež jsou věnovány prózám o českých mučednících a Mistru Janu Husovi.³³³

Jarmila Vacková (1989) zařazuje kodex do raných prací Jana Táborského z Klokotské Hory.³³⁴ V souvislosti s novoutrakvismem v Litoměřicích se v knize „*Dějiny města Litoměřic*“ (1997) objevuje poznámka o česky psaném graduálu z let 1542–1544.³³⁵

B. F. H. Graham uvádí rukopis také ve výčtu zpěvníků Jana Táborského z Klokotské Hory ve své stati „*Three More Jan Táborský Graduals*“ (1999–2000).³³⁶ Ve stejné studii se B. F. H. Graham věnuje kodikologickému popisu exempláře a jeho liturgickému obsahu.³³⁷ Autor rukopis též zařadil do své obsáhlé publikace „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006),³³⁸ kde uvádí, že písařem graduálu byl Jan Táborský z Klokotské Hory,

---

³²⁶ KONRÁD 1893, 135.

³²⁷ WINTER 1896, 988.

³²⁸ KROPÁČEK 1952a, 69–70; KROPÁČEK 1952b, 23–24, kat. č. 9.

³²⁹ KROPÁČEK 1952a, 69.

³³⁰ KROPÁČEK 1952a, 69.

³³¹ Ff. 70r, 211v, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³³² FOJTÍKOVÁ 1981, 71.

³³³ FOJTÍKOVÁ 1981, 71.

³³⁴ VACKOVÁ 1989, 93.

³³⁵ KOTYZA/SMETANA/TOMAS 1997, 166.

³³⁶ GRAHAM 1999–2000, 232.

³³⁷ GRAHAM 1999–2000, 236–238.

³³⁸ GRAHAM 2006, 480–483, kat. č. 104.

čemuž nasvědčují monogramy I/T, které se v knize objevují.³³⁹ Dále předpokládá, že zpěvník byl dopsán roku 1542, nicméně výzdoba až roku 1543 a 1544.³⁴⁰

Anton František Malinovský se ve svém článku „*Heraldika českých renesančních graduálů litoměřického, rakovnického a žlutického*“ (2002) věnuje stručně výzdobě jednotlivých folií rukopisu a především cechovním znamením, která se v něm vyskytují.³⁴¹ A. F. Malinovský se okrajově dotkl i figurálních motivů, jež podle něj nelze ještě označit za vrcholná díla. Avšak přestože jsou podle něj arabesky zřídka členité a málo barevné, lze v nich tušit „*budoucího velkého mistra*“.³⁴² Marie Tošnerová zařadila exemplář do soupisu „*Rukopisů předbělohorského období (1526–1620) signatury DA-DE v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově*“ (2002–2004).³⁴³ Milena Bílková ve svém článku „*Depiction of the Last Supper under Utraquism*“ zmiňuje miniaturu s vyobrazením přijímání pod obojí.³⁴⁴

Martina Kratochvílová-Šárovcová sleduje rukopis ve své diplomové práci „*Severočeské iluminované graduály*“ (2003), v níž rozebírá jednotlivé miniatury kodexu.³⁴⁵ Výzdobu graduálu charakterizuje jako nenáročnou a schematickou, místy i ledabylou.³⁴⁶ Podle ní je iluminátor zpěvníku jeden z prvních spolupracovníků Jana Táborského z Klokotské Hory a později byl nahrazen právě Fabiánem Pulěrem.³⁴⁷ Ikonografii jednotlivých iluminovaných folií se autorka věnovala v článku „*Archivní prameny k rekonstrukci iluminovaných rukopisů 16. století*“ (2006).³⁴⁸ Dále se exemplářem zabývala ve své studii „*Kodikologické puzzle rukopisů. Habent sua fata libelli*“ (2005), kde se především snažila objasnit možnou podobu dnes nezvěstných vytržených stran graduálu.³⁴⁹ Toto pak více prohloubila ve své další stati „*Zmizelé renesanční iluminace*“ (2007).³⁵⁰ V rukopise původně bylo folio s iniciálou A, která měla ve svém vnitřním poli pravděpodobně tradiční adventní námět Zvěstování Panně Marii.³⁵¹ Dále v graduálu chybí pět iluminovaných folií k christologickým svátkům z části Proprium de Tempore.³⁵² Původně se zde nacházela též ornamentální iniciála P ke svátku

---

³³⁹ GRAHAM 2006, 480.

³⁴⁰ GRAHAM 2006, 480.

³⁴¹ MALINOVSKÝ 2002, 88, 90–95.

³⁴² MALINOVSKÝ 2002, 88.

³⁴³ TOŠNEROVÁ 2002–2004, 132.

³⁴⁴ BÍLKOVÁ 2005, 295.

³⁴⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 110–115.

³⁴⁶ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 115.

³⁴⁷ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 115.

³⁴⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2006, 126–128.

³⁴⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005c, 552–556.

³⁵⁰ ŠÁROVCOVÁ 2007, 374–379.

³⁵¹ ŠÁROVCOVÁ 2007, 376.

³⁵² ŠÁROVCOVÁ 2007, 376–377.

Očišťování Panny Marie.³⁵³ Na tomto foliu se údajně vyskytoval i monogram IT.³⁵⁴ Další dnes již chybějící strana byla ke svátku Zmrtvýchvstání s figurálním motivem Vzkříšení Krista v iniciále W.³⁵⁵ Dále se zde patrně nacházela strana s iniciálou M s Nanebevstoupením Krista a folio s motivem Seslání Ducha svatého.³⁵⁶ Z graduálu byl také vytržen list s iniciálou obsahující Navštívení Panny Marie.³⁵⁷ Rukopis měl patrně vyzdobenou stranu k Posvěcení chrámu božího, na kterém se nacházel cechovní znak postřihovačů s připojeným letopočtem 1542.³⁵⁸ Ornamentální výzdobu obsahovala strana k svátku Narození Krista.³⁵⁹

Martina Kratochvílová-Šárovcová rukopis také zařadila do katalogu své disertační práce (2011),³⁶⁰ kde spojila některé konkrétní měšťaňy té doby s objednavateli graduálu.

Zpěvník je také sledován ve vydaném „*Katalogu iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*“ (2008),³⁶¹ jehož autorem je Pavel Brodský. Autor hodnotí výzdobu rukopisu jako „slohový názor charakteristický pro renesanci“, ohlasem pozdní gotiky jsou podle něj jen akantové bordury.³⁶² Dle jeho mínění je výzdoba rukopisu podobná kancionálu Rychnovskému z doby kolem roku 1556.³⁶³ P. Brodský k jeho dekoraci dále uvádí, že dřívky iniciál jsou pokryty renesančním kandelábrovým ornamentem³⁶⁴ nebo jsou přímo kandelábry tvořeny,³⁶⁵ místy jsou zcela plošně³⁶⁶ eventuelně pokryté puncovaným zlatem.³⁶⁷ Tradiční monochromní akant v dřících se objevuje jen v jednom případě.³⁶⁸ Iniciály v kazetových rámech jsou položeny na pravoúhlá, většinou zlatá puncovaná pole.³⁶⁹ Autor také upozorňuje na fakt, že se tento typ iniciály v jiných, dosud známých graduálech z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, nevyskytuje.³⁷⁰ P. Brodský dále uvádí, že se ve zpěvníku, kromě

---

³⁵³ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁴ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁵ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁶ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁷ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁸ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁵⁹ ŠÁROVCOVÁ 2007, 377.

³⁶⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 64#–66#, kat. č. 24.

³⁶¹ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65–66, kat. č. 10.

³⁶² BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66.

³⁶³ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66; Rychnovský kancionál (Praha, KNM, sign. NM I A 34) 1556, bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, 8, č. 34; BRODSKÝ 2000, 8.

³⁶⁴ Fol. 269r, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁶⁵ Ff. 133v, 211r, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁶⁶ Fol. 306v, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁶⁷ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66. Fol. 114r, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁶⁸ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66. Fol. 1r, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁶⁹ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66.

³⁷⁰ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66.

posledního iluminovaného folia neobjevují figurální motivy ve vnitřních polích iniciál,³⁷¹ a že nejslabším článkem výzdoby je právě poslední zdobená strana, které se zcela vymyká ostatním dekoracím.³⁷² V další knize Pavla Brodského „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) je reprodukováno několik miniatur z rukopisu.³⁷³

Zpěvník je v literatuře dobře známý a již několikrát popsán. Z nejnovějších studií je nejprínosnější práce M. Kratochvílové–Šárovcové, která se na základě archivních zpráv věnovala identifikaci vyřiznutých folií s figurálními iniciálami. Dochovaný rukopis je tedy pouze zlomkem původního bohatě iluminovaného kodexu, který někdo patrně v 19. století znehodnotil množstvím výřezů.

II. 6. 2. Výzdoba Litoměřického českého graduálu

Fol. 1r

Rubrika: „*Kyrie Summum*“

Iniciála: „*W(semohucí)*“ V levém horním rohu se nachází iniciála W, jejíž tělo je namalováno modře s filigránovým vzorem. Z těla iniciály vybíhá v levém horním rohu kauda, která dále vytváří rozvilinu. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou se objevuje tmavě modrý štít se zlatými iniciálami W a G, mezi kterými se nachází zlatá tzv. hausmarka v podobě kříže se šikmým břevnem a dvěma postranními podpěrami.³⁷⁴ Kolem štítu jsou akantové rozviliny.

Fol. 70r [15b]

Rubrika: „*Sanctus Summum*“

Iniciála: „*W(semohucí)*“ Na levé straně je velká iniciála W, která se nachází na zlatém podkladu s putto. Tělo iniciály tvoří rostlinná stylizovaná mříž, připomínající růži. Ve spodní části iniciály se objevují tři putto, která se dotýkají těla iniciály. Bordura je zasazena do dvoubarevného lištového rámu, jenž je na spodní hraně ozdoben stejnostranným ornamentem přetáčejícím se do volut.

Bordura: Po pravé straně iluminátor namaloval výjev Memento mori, Kristus jako lučištník a smrt měřící člověku čas přesýpacími hodinami.³⁷⁵ Pod ním se nachází stejnostranná

³⁷¹ Fol. 306r, Litoměřický český graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

³⁷² BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 66.

³⁷³ BRODSKÝ 2012, 152, 189, 190, 194, obr. 217, 299, 301, 314.

³⁷⁴ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

arabeska a dále vlk obklopen husami. Pod kolumnou lze sledovat v lištovém rámu, téměř čtvercového tvaru, přijímání pod obojí způsobou.³⁷⁶ Zcela v pravém dolním rohu je málo zřetelná postava s hudebním nástrojem.

V textu je dále umístěna kaligrafická iniciála B podložená akantem.³⁷⁷

Analogie: S výjevem přijímání pod obojí se můžeme setkat též v Teplickém kancionálu,³⁷⁸ kde je scéna umístěna ve vnitřním poli iniciály K.

Fol. 114r [16b]

Rubrika: „*Officium O Wtělení Pána Krysta w Adwentu*“

Iniciála: „*R(osu)*“ V levém horním rohu se nachází iniciála R, jejíž tělo je zlaté, pokryto drobným ornamentem. Z levého horního a dolního rohu vybíhá kauda, která se přetáčí do rozviliny. Pozadí iniciály obsahuje starorůžovou tapetu s nepatrným zlatým filigránovým ornamentem. Celou iniciálu uzavírá zlatý lištový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se objevuje ornamentální výzdoba. Groteska je nahoře oživena jednou veverkou a liškou s košem na zádech. Pod kolumnou se navíc nachází erb rodiny Kautských z Kostelce.³⁷⁹ Červený štít obsahuje jako figuru černou, v lokti ohnutou, obrněnou, paži. Nad štítem se objevuje kolčí helm s točenicí a červenostříbrnými příkrývadly. V klenotu jsou tři zlatá žezla zakončená heraldickými liliemi.³⁸⁰ Pod erbem jsou vyobrazeny dvě proti sobě zobající slepice, které podle A. F. Malinovského nesouvisejí s heraldikou.³⁸¹ Erb je lehce poškozený a barvy nyní viděné, nejsou tedy barvami původně zamýšlenými.³⁸²

Fol. 133v

Rubrika: „*Officium Na Weliké Mssi*“

---

³⁷⁵ K ikonografii HALL 1975, 95–97.

³⁷⁶ Podle nápisu se jedná přímo o faráře Jakuba Trčku. Text je ve znění: „*Kniez Jakub Trečka fararž w Žitenicích*“. Viz srov. BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³⁷⁷ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³⁷⁸ Fol. 217r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms. 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz II. 18. 0. *Teplický kancionál*.

³⁷⁹ Rod Koutských z Kostelce žijící v Čechách v Čelákovicích využíval podobný erb jako příbuzný rod Hostěvarských z Kostelce žijící od poloviny 16. století na Moravě. Viz MYSLIVEČEK 2005, 258. K erbů také Srov. KADLICH/BLAŽEK 1899, 56, tab. 41; SEDLÁČEK II 1925, 296.

³⁸⁰ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65. A. F. Malinovský si všimá, že horní okraj tohoto folia lemují nápis se jménem donátora Oldřicha Kautského z Kostelce. Transkripce: „*WOLDRICH KAVCZKY Z KOSTELCZE*“. Viz srov. MALINOVSKÝ 2002, 92; BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65. Oldřich Kautský z Kostelce zastával v Litoměřicích funkci konšela a od roku 1550 funkci purkmistra. Viz ŠAROVCOVÁ 2011a, 64#; FRIDRICH 1913, 99, 102, 113, 141, 158, 186, 232, 239.

³⁸¹ MALINOVSKÝ 2002, 92.

³⁸² MALINOVSKÝ 2002, 92.

Iniciála: „D(itie)“ V levém horním rohu se nachází iniciála D, jejíž tělo tvoří zčásti kandelábrový ornament s maskami a zčásti akant. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje Eucharistický Beránek.³⁸³ Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou iniciálu uzavírá zelený lištový rám.³⁸⁴

Bordura: Na levé straně folia se objevuje rozvilina, která pokračuje i pod kolumnu, kde obtáčí štít, nad nímž vidíme letopočet 1543.³⁸⁵ Štít, dnes už mírně poškozený, obsahuje jako figuru modré postřihovačské nůžky provázané zlatými literami, vpravo SS, vlevo K.³⁸⁶ Podle A. F. Malinovského se jedná o cechovní znak postřiháče nebo soukeníka, jehož jméno začínalo na Š a příjmení na K.³⁸⁷ V textu je kaligrafická iniciála podložena akantem.

Analogie: Beránek s korouhví v iniciále D se nachází např. v Litomyšlském graduálu.³⁸⁸

Fol. 139r³⁸⁹ [17b]

Rubrika: „Officium O Krztění Páně“

Iniciála: „A(y)“ Zhruba v polovině strany je umístěna velká iniciála A, jejíž tělo tvoří kandelábrový ornament, místy doplněn hlavičkami putto s křídélky. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Iniciála je zasazena do kazetového rámu s přiléhajícími ornamenty.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje rozvilina místy obohacena na způsob středověkých drolerii figurálními výjevy Samsona se lvem,³⁹⁰ Heraklese zabíjejícího kithairónského lva, Heraklese zabíjejícího nemejského lva a výjev Heraklese a kentaura Nessose.³⁹¹ Zhruba uprostřed rozviliny jsou dvě opice a pod nimi postava pravděpodobně znázorňující děbla. V pravém dolním rohu se vyskytuje ještě jelen.

Pod kolumnou se nachází cechovní znak řezníků, který z každé strany drží dvě namalované postavy v římské zbroji, pravděpodobně nemající žádný heraldický význam.

³⁸³ K ikonografii: HALL 1975, 185–186; KIRSCHBAUM 1990b, 7–14.

³⁸⁴ Viz [61a].

³⁸⁵ MALINOVSKÝ 2002, 93.

³⁸⁶ BRODSKÝ/PÁŘEZ 2008, 65.

³⁸⁷ MALINOVSKÝ 2002, 93.

³⁸⁸ Fol. 344v [59a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

³⁸⁹ Nad prvním notovým řádkem jsou iniciály *IT* Jana Táborského z Klokotské Hory.³⁸⁹ Dále vedle červené rubriky *Officium* se nachází zlatý nápis se jménem Jan Volek a letopočet 1543. Transkripce: „*Ian Woleg*“. Viz MALINOVSKÝ 2002, 93.

³⁹⁰ K ikonografii viz I. 4. 2. 2. 5. *Samson*.

³⁹¹ BRODSKÝ/PÁŘEZ 2008, 65.

Znak obsahuje červený štít se dvěma zkříženými řeznickými sekerami se zlatými topůrky, pod nimiž se nachází ocílka a nad nimi zavěšovací hák. Vše je namalováno ve stříbrné barvě.³⁹²

Fol. 211r

Rubrika: „*Tuto tě pocžiná podle porzádku wo Swatoswatém Těle a Krwi pána Gežisse Krista. A nayprw Antifona*“

Iniciála: „*K(něz)*“ V levém horním rohu se objevuje iniciála K, jejíž tělo je tvořeno kandelábrovým ornamentem. Vnitřní a vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Jednoduchý lištový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Pod kolumnou se po pravé straně nachází jednoduchá rozvilina. K levému dolnímu rohu folia je umístěna scéna vedení dobytčete na porážku. Je zde zobrazen zápolící pomocník, který drží tele za rohy, zatímco řeznický mistr svírá oběma rukama napřaženou sekeru.

Analogie: Výjevy porážky dobytčete se vyskytují v Českobrodském³⁹³ a Žlutickém graduálu,³⁹⁴ kde ovšem zaujímají monumentálnější měřítko.

Fol. 211v

Rubrika: „*Officium o Těle pána Krista*“

Iniciála: „*N(akrmil)*“ V levém horním rohu se vyskytuje iniciála N, jejíž tělo tvoří kandelábrový ornament. Tělo iniciály je umístěno na zlaceném podkladě s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá jednoduchý lištový rám.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází rozvilina, která je místy obohacena postavami putto. Pod kolumnou se objevuje ve čtvercovém lištovém rámu výjev přijímání pod obojí, jenž je téměř shodný s miniaturou na fol. 70r. Kněz celebrující mši, je však člověk mnohem mladší než postava na fol. 70r, tudíž se A. F. Malinovský domníval, že by se mohlo jednat o vyobrazení tehdejšího litoměřického kaplana.³⁹⁵ Vedle figurální miniatury se nachází štít, na němž lze sledovat na černém poli umístěnou majuskulní literu W a nad ní o něco

³⁹² BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65; viz srov. MALINOVSKÝ 2002, 93.

³⁹³ Fol. 279r [29a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. Českobrodský graduál.

³⁹⁴ Fol. 184v [28a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 11. 0. Žlutický graduál.

³⁹⁵ MALINOVSKÝ 2002, 94.

menší literu I spolu s doprava přeloženou literou S, vše zlaté.³⁹⁶ Štít patří neznámému donátorovi.³⁹⁷ Celý znak drží andělská postava.

Fol. 269r

Rubrika: „O Aposťolích“

Iniciála: „M(niet)“ Na levé straně folia se nachází velká iniciála M. Tělo iniciály tvoří lištový ornament, který je na dvou místech obohacen medailonky s vyobrazenými stylizovanými portréty. Pozadí obsahuje zlatou tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá jednoduchý lištový rám, z kterého po levé straně nahoře i dole vybíhají kaudy, jež se přetáčejí do malých volut.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina. Pod kolumnou textu jsou pak po levé a pravé straně vyobrazené postavy dvou apoštolů Petra a Pavla,³⁹⁸ mezi nimiž se objevuje nápisová páska, vystínovaná růžovou barvou.³⁹⁹ Pod páskou vidíme ilustraci bajky o lišce a čápovi.

Fol. 306r [18b]

Rubrika: „Prozy O vtělení pana Krista w Adwentu“

Iniciála: „P(osla)“ V levém horním rohu je iniciála P, která ve vnitřním poli obsahuje dosti rustikální výjev Zvěstování Panně Marii.⁴⁰⁰ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou iniciálu uzavírá lištový rám.

Bordura: Pod kolumnou a na pravé straně je jednoduchá rozvilina, složená ze stonků a vždy v každém závitě zakončená fantaskním květem.

II. 6. 3. Shrnutí výzdoby Litoměřického českého graduálu

V graduálu se převážně uplatňuje ornamentální výzdoba z akantových grotesek, které jsou doplněné drobnými figurálními motivy [15b, 16b, 17b, 18b]. I samotná těla iniciál nejsou tvořena klasickými rostlinnými palmetami, ale skládají se z grotesek, maskarónů, váz a místy i stylizovaného rostlinstva. Umístěná jsou velice často na pozadí z puncovaného zlata,

³⁹⁶ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65.

³⁹⁷ MALINOVSKÝ 2002, 94.

³⁹⁸ MALINOVSKÝ 2002, 94.

³⁹⁹ Text v nápisové pásce: „SEMPER ERANT SANCTI FATVO KATHARMATA MVNDO ATTAMEN HI STABVNT, TVRPITER ILLE CADET. 1543 IT.“ A. F. Malinovský překládá jako: Vždycky byli svatí hloupému světu, k očistění a přece tito (svatí) budou trvat neporušení, onen (svět) hanebně padne. 1543 IT (Jan Táborský). Viz MALINOVSKÝ 2002, 94.

⁴⁰⁰ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

kteří je někdy oživeno jednoduchým figurálním motivem, jako je putto [15b],⁴⁰¹ andílčí hlavičky [17b],⁴⁰² nebo eucharistický Beránek s korouhví Vzkříšení.⁴⁰³

Utravistického objednavatele značí dvě figurální miniatury, situované v borduře pod kolumnou, které znázorňují přijímání pod obojí způsobou [15b].⁴⁰⁴ Z drobných figurálních výjevů lze ještě vyzdvihnout vedení dobytčete na porážku, jež bylo patrně objednáno cechem řezníků.⁴⁰⁵ Tento motiv se v monumentálnějších rozměrech vyskytuje v Českobrodském⁴⁰⁶ a Žlutickém graduálu.⁴⁰⁷

V kodexu se vůbec nevyskytují propracované biblické výjevy zasazené do krajinné scenerie, jinak obvyklá součást výzdoby pozdějších graduálů druhé poloviny 16. století. Charakterem ornamentálních dekorací spadá zpěvník do renesanční produkce iluminovaných chorálních rukopisů, který se již vymanil ze zajetí pozdně gotického akantu.⁴⁰⁸ Naopak drobné figurální motivy, jež se vyskytují na způsob středověkých drolerii⁴⁰⁹ mezi rozvilinami v bordurách, odkazují ještě na výzdobu obvyklou pro přelom 15. a 16. století,⁴¹⁰ např. mezi pestrobarevnou rozvilinou se nachází výjev Samsona přemáhajícího lva,⁴¹¹ kentauři, jelen, hrající si opice a ďábel.

Iluminacím celého kodexu se zcela vymyká strana s iniciálou „*P(oslal)*“, která ve svém vnitřním poli obsahuje ledabyly nahozené Zvěstování Panně Marii [18b].⁴¹² Výjev téměř připomíná dětskou kresbu a lze tedy předpokládat, že je dílem samotného Jana Táborského, který nebyl školeným iluminátorem. Výzdoba tohoto folia však také mohla vzniknout později rukou amatéra, který chtěl zaplnit prázdné místo původně určené jiné miniatuře. Podobné rustikální litery se ve velké míře vyskytují v Graduálu z Ústí nad Orlicí.⁴¹³

⁴⁰¹ Fol. 70r, Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴⁰² Fol. 139r, Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴⁰³ Fol. 133v [61a], Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴⁰⁴ Ff. 70r, 211v, Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴⁰⁵ Fol. 211r, Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴⁰⁶ Fol. 279r [29a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. Českobrodský graduál.

⁴⁰⁷ Fol. 184v [28a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 11. 0. Žlutický graduál.

⁴⁰⁸ K akantu zvl. KUBÍK 2007–2008, 65–99; KUBÍK 2010, 109–223.

⁴⁰⁹ K drolerii zvl. BRODSKÝ 2009, 279–286.

⁴¹⁰ Ke knižní malbě přelomu 15. a 16. století zvl. CHYTILOV 1896; KRÁSA 1978a, 387–457; KRÁSA 1984, 596–611; KRÁSA 1990b, 107–116.

⁴¹¹ Fol. 139r, Český litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543. Viz Sd 14, 5–6; k ikonografii viz I. 4. 2. 5. *Samson*.

⁴¹² Fol. 306r, Český litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁴¹³ Graduál z Ústí nad Orlicí (Ústí nad Orlicí, Římskokatolický farní úřad při chrámu Nanebevzetí Panny Marie, bez sign.) 1584–1613, bibliografie k rukopisu: CIBULKA/SOKOL 1935, 242; ŠTECH 1929, 227; FOJTÍKOVÁ 1981, 75; GILAR/KESSELGRUBEROVÁ 2000, 89–94; GRAHAM 2006, 554–556, kat. č. 126; ŠÁROVCOVÁ 2011, 47, 110, 185#–186#, kat. č. 59; BRODSKÝ 2012, 44, 289, obr. 499.

Dekorace zpěvníku jako celek nepůsobí přesvědčivě. Jedná se pravděpodobně o práci mladého mistra, který se ještě neuměl dobře vyrovnat s malým prostorem bordur a vnitřních polí iniciál a umístit do nich figurální motivy. V jednotlivostech však dílo překvapuje. Zejména drobné figurální motivy či drolerie v bordurách jsou hezky zpracované a svědčí o určitém školení iluminátora, z kterého mohl později vyrůst svébytný umělec, jehož se v budoucnu možná podaří spojit s nějakým členem pražského staroměstského cechu.

II. 7. 0. SVATOVÍTSKÝ GRADUÁL – I. DÍL

Graduál⁴¹⁴ je dnes uložen v Archivu Pražského hradu, byl několikrát restaurován, naposledy 1986⁴¹⁵ a do roku 1954 se nacházel v katedrální knihovně.⁴¹⁶ Jedná se o první díl dvousvazkové chorální knihy, jejíž druhý díl je deponován v Muzeu hlavního města Prahy.⁴¹⁷ Objednán byl z důvodu velkých ztrát liturgických knih při požáru Pražského hradu roku 1541 příslušníky svatovítské kapituly,⁴¹⁸ kteří jsou zapsáni jmény na foliu s portrétem klečících postav Jana Táborského a Fabiána Puléře.⁴¹⁹ Kodex byl částečně financován příslušníky kapituly i prostředky vybranými od věřících.⁴²⁰

Zpěvník je latinským graduálem, který obsahuje mnoho zachovaných zpěvů Sanctus a Agnus Dei od ordináře, propria a antifon a dokonce i některé fragmenty Mariánských próz.⁴²¹

B. H. F. Graham předpokládá, že v rukopise chybí 48 listů z kyriale a propria a nespecifikované množství listů ze sekvencí.⁴²² Původně se v graduálu nacházelo 279 folií.⁴²³ Číslování je na základě původní foliace, přičemž evidentně prvních 17 folií chybí. Fol. 18r je

---

⁴¹⁴ Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu: KRÍŽEK 1855, 188; VOCEL 1859, 7–9; [Anonymní autor]: Podobizny Fabiana Puléra a Jana Táborského z Klokotské Hory v latinském kancionále hl. chrámu sv. Víta v Praze. In: PA III, 1859, 371; KONRÁD 1893, 184, 185; PODLAHA 1903, 235–245, kat. č. 122, obr. 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287; CHYTL 1906, 180–183, obr. 22, 23, 24; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502; PODLAHA 1922, 569, kat. č. 1680; TOMAN 1950, 330; KROPÁČEK 1952b, 24–29, kat. č. 10; KROPÁČEK 1952a, 85–92; VACKOVÁ 1959, 60, 64, 67, 75, 82, 89; ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŇ/NOVÁČEK 1965, 749; VACKOVÁ 1968, 380; KOUBA 1969, 191; KOSTÍLKOVÁ 1975, nepag.; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; VACKOVÁ 1989, 95; KRÁSA 1990b, 115; KOSTÍLKOVÁ 1995, 22, 61–62, kat. č. 23; ŠRONĚK 1997b, 363; KROPÁČEK 1997a, 463, kat. č. V/548; GRAHAM 1999–2000, 230, 231, 232; GRAHAM 2006, 476–479, kat. č. 103; ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 15; SOUČKOVÁ 2010, 10, 29, 48, 51, 52, 68, 69, 71, 72; ŠÁROVCOVÁ 2011, 12, 143; SOUČKOVÁ 2012, 15, 21, 55, 81, 87, 88, 114, 115; BRODSKÝ 2012, 43; SVITÁKOVÁ 2016, 72–78.

⁴¹⁵ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22.

⁴¹⁶ GRAHAM 2006, 477.

⁴¹⁷ Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552, bibliografie k rukopisu viz II. 8. 0. *Svatovítský graduál – II. díl*.

⁴¹⁸ K Metropolitnímu chrámu sv. Víta např.: EKERT 1996, 9–46; VLČEK 2000, 68–96; KUTHAN/ROYT 2011.

⁴¹⁹ Na fol. 29v Svatovítského graduálu (Praha, Archiv PH, sign. P 10) z let 1551–1552 se nachází latinský text ve znění: „Anno a verbo incarnato MDXLI secunda die mensis Junii sancta Metropolitana ecclesia Pragensis permissione divina per nimiam satis impiam ignis voraginem maxime combusta est, non sine maximo eiusdem ecclesiae supellectilis dispendio: utpote clenodiorum at aliarum id genus rerum preciosarum, potissime librorum cantilenarum, quas vulgo vocant psalteria, gradualia, antiphonalia. Tandem anno Domini MDLI sub pontificatu sanctissimi in Christo patris et domini, dom. Julii papae tercii, anno pontificatus eiusdem secundo, imperante gloriosissimo Carolo quinto, Romanorum Imperatore invictissimo et regnante potentissimo Romanorum, Ungariae et Boemiae rege Ferdinando principe catholico, reverendi patres et domini, dom. Henricus Scribonius, praepositus, Valentinus Missenius decanus, Joannes Przessticensis, capellae omnium Sanctorum praepositus, Joannes Masstioviensis, Sigismundus Boleslaviensis, praelati et canonici memoratae ecclesiae Pragensis tunc residentes praesentem librum in Dei optimi maximi laudem et honorem ac sanctorum patronum Viti, Venceslai, Adalberti, Sigmundi, quinque fratrum, Procopii, Ludmillae gloriam catholicorum subsidio de novo conscribere et resarcire fecerunt. Sit laus et gratiarum actio Deo altissimo Amen.“ Viz srov. VOCEL 1859, 8; PODLAHA 1922, 569.

⁴²⁰ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22.

⁴²¹ GRAHAM 2006, 477.

⁴²² GRAHAM 2006, 477.

⁴²³ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22.

tedy fakticky první stranou knihy. V rukopise se také objevuje mnoho výřezů⁴²⁴ a dokonce je graduál místy počmárán tužkou a pastelkou. Rozměr jednoho pergamenového folia činí 624 x 406 mm.⁴²⁵ Z původní vazby se dochovaly dřevěné desky a část koženého pokryvu béžovožluté barvy s vtlačeným ornamentálním rámem.⁴²⁶

II. 7. 1. Zhodnocení literatury ke Svatovítskému graduálu

Václav Křížek uvádí Svatovítský graduál mezi dochovanými zpěvníky z 16. století (1855).⁴²⁷ V Památkách archaeologických a místopisných (1859) se nachází anonymní článek, který se velmi stručně věnuje podobizně Jana Táborského a Fabiána Puléře na fol. 29v svatovítského rukopisu.⁴²⁸ V článku také autor zmiňuje, že oba svatovítské zpěvníky jsou dosud užívány, což shledává za nevhodné a volá po jejich rychlém uložení do „pokladu chrámu“.

S uměleckohistorického hlediska se tomuto kodexu jako první věnoval Jan Erazim Vocel (1859),⁴²⁹ jenž popisuje miniatury jednotlivých iluminovaných folií. Výzdobu Svatovítského graduálu hodnotí jako mnohem zdařilejší než tu, která se objevuje v antifonářích Lounském⁴³⁰ a Chrudimským.⁴³¹ Oba tyto zpěvníky však časově spadají do jiného období a jejich iluminace jsou tedy ještě spíše pozdně gotické než renesanční, což autor nezmiňuje. Podle něj jsou miniatury na fol. 256v, fol. 265v a na fol. 268r méně zdařilé a s největší pravděpodobností se bude jednat o práci malíře, jehož monogramy se nacházejí na fol. 244v ve štítu pod kolumnou,⁴³² kde se dekorace nápadně liší od ostatních iluminací v graduálu. Dle jeho názoru je „výkres sice dobrý“, nicméně „barvy jsou příliš hustě kladené, zatemnělé, záhyby oděvů nezdařilé“.⁴³³ Vyjádřil proto domněnku, že tato miniatura nebude dílem Fabiána Puléře stejně tak jako výzdoba na fol. 256v, fol. 265v, fol. 268r a dále na fol.

⁴²⁴ Na konci Svatovítského graduálu (Praha, Archiv PH, sign. P 10) z let 1551–1552 jsou odříznuty bordury jednotlivých folií – 271, a dále ff. 273–279.

⁴²⁵ GRAHAM 2006, 477.

⁴²⁶ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22.

⁴²⁷ KŘÍŽEK 1855, 188.

⁴²⁸ [Anonymní autor], Podobizny Fabiana Puléře a Jana Táborského z Klokotské Hory v latinském kancionále hl. chrámu sv. Víta v Praze. In: PA III, 1859, 371.

⁴²⁹ VOCEL 1859, 7–9.

⁴³⁰ Dvoudílný Lounský graduál Pavla Mělnického (Louny, SOKA, sign. I G 8a/ I G 8b) 1530, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

⁴³¹ VOCEL 1859, 7. Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12580) 1530–1549, bibliografie k rukopisu viz II. 1. 0. *Chrudimský latinský graduál*.

⁴³² VOCEL 1859, 9.

⁴³³ VOCEL 1856, 9.

18r. Zde se navíc v oblacích kolem Hospodina nachází monogram S/V⁴³⁴ a je tu podle něj zjevná „nejistota výkresu, zatemnělost barev a vady v perspektivě.“ Oproti tomu fol. 30r vykazuje „pevnost tahů i jasnost a skvělost barev, nýbrž i duchaplnou původnost zvláště v tazích překrásné litery.“⁴³⁵

J. E. Vocel si dále všímá středověkých kostýmů na fol. 134r, do kterých iluminátor oděly postavy Izraelitů. Autor se domnívá, že některé postavy ve výjevu jsou vyzbrojeny palcáty, ježkovými palicemi a husitskými cepy.⁴³⁶ Tato domněnka je však diskutabilní, zvážíme-li, že graduál vznikl pro katolické objednavatele.

Rukopis zmiňuje též Karel Konrád ve své knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zrušení literátských bratrstev*“ (1893),⁴³⁷ kde oceňuje jednotlivé detaily některých miniatur.

Celý kodex popsal Antonín Podlaha, všímá si zejména chybějících folií a oceňuje kvalitu dekorací graduálu.⁴³⁸ V publikaci jsou dokonce reprodukovány nejkrásnější iluminovaná folia zpěvníku.⁴³⁹

Klíčové je zhodnocení výzdoby, které provedl Karel Chytil ve své knize „*Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha Staroměstská z let 1490–1582*“ (1906),⁴⁴⁰ jenž také většinu miniatur v rukopise připisuje pro jednotu stylu Fabiánu Pulěrovi.⁴⁴¹ Autor předpokládá, že F. Pulěř vyšel z české iluminátorské školy, která se v ornamentální složce drží intencí Mistra Litoměřického graduálu,⁴⁴² avšak byl ovlivněn i italskými mistry.⁴⁴³ Nejzdařilejšími iluminacemi jsou podle něj ty, jež kombinují techniku kresby perem s malbou,⁴⁴⁴ a tím je dosažen překvapivý účinek.⁴⁴⁵

Stručná zmínka o exempláři se nachází v knize „*Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách*“ Zikmunda Wintera (1909), který uvádí, že graduál vyšel z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.⁴⁴⁶ Podobně je tomu i v další jeho publikaci „*Český průmysl a obchod v XVI. věku*“ (1913), v níž je Svatovítský graduál zařazen do výčtu rukopisů Fabiána Pulěře.⁴⁴⁷

⁴³⁴ VOCEL 1859, 7.

⁴³⁵ VOCEL 1859, 8.

⁴³⁶ VOCEL 1856, 9.

⁴³⁷ KONRÁD 1893, 184, 185.

⁴³⁸ PODLAHA 1903, kat. č. 122, 234–245.

⁴³⁹ PODLAHA 1903, obr. 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287.

⁴⁴⁰ CHYTIL 1906, 180–183, obr. 22, 23, 24.

⁴⁴¹ CHYTIL 1906, 180.

⁴⁴² K Mistru Litoměřického graduálu viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři*.

⁴⁴³ CHYTIL 1906, 180.

⁴⁴⁴ Ff. 134r, 151r, 160v, 189r a 214v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁴⁴⁵ CHYTIL 1906, 183.

⁴⁴⁶ WINTER 1909, 195.

⁴⁴⁷ WINTER 1913, 502.

Autor zde hodnotí ornamentální složku jako „těžkou a hustou“, o to lehčí jsou podle něj krajiny a seskupování osob.⁴⁴⁸ Z. Winter také předpokládá, že plasticita figur pochází u Pulěře z italských předloh.⁴⁴⁹ Kodex je také sledován v „*Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapituly pražské*“ (1922),⁴⁵⁰ v němž se objevuje přepis dedikačního záznamu i stručný nástin bibliografie k exempláři.

Svatovítský graduál je zmíněn ve výčtu rukopisů iluminovaných Fabiánem Pulěrem v „*Novém slovníku československých výtvarných umělců*“ (1950)⁴⁵¹ pod označením „*kancionál pražský z roku 1551 (při chrámě sv. Víta s podobiznou Pulěřovou)*.“ Bohatě iluminovaný latinský graduál nemohl opomenout ani Jiří Kropáček ve své diplomové práci (1952),⁴⁵² který se dopodrobna věnuje každé jeho miniatuře. Autor se také domnívá, že ornamentální výzdoba na některých foliích⁴⁵³ je pravděpodobně dílenskou prací.⁴⁵⁴

V aspirantské práci Jarmily Vackové (1959) je o Svatovítském graduále napsáno několik poznámek.⁴⁵⁵ Autorka si všímá, že „*jsou v rukopise do organismu akantů zasazeny pozdně gotické figury andělů, nesoucích znaky pražského arcibiskupství či hrající na hudební nástroje a jsou tu i figury různých ptáků a hmyzu podobně jako je tomu v rukopisech jagellonské doby*“.⁴⁵⁶ Ve svých pozdějších statích (1968, 1989) pak už jen cituje svoji aspirantskou práci a Svatovítský graduál uvádí jakožto práci Fabiána Pulěře a dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.⁴⁵⁷

V „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965) se kodex objevuje v souvislosti s dílnou Jana Táborského z Klokotské Hory.⁴⁵⁸ Graduál je zařazen i do výčtu rukopisů v „*Průvodci po pramenech k dějinám hudby*“ (1969).⁴⁵⁹ Marie Kostílková barevně reprodukovala folio s Poslední večeří⁴⁶⁰ ve vnitřním poli iniciály ve své brožuře „*Iluminované rukopisy svatovítského chrámu*“ (1975).⁴⁶¹ V souvislosti s Fabiánem Pulěrem je Svatovítský graduál sledován ve studii „*Malířství*“ v knize „*Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o*

---

⁴⁴⁸ WINTER 1913, 503.

⁴⁴⁹ WINTER 1913, 503.

⁴⁵⁰ PODLAHA 1922, 569.

⁴⁵¹ TOMAN 1950, 330.

⁴⁵² KROPÁČEK 1952a, 85–92; KROPÁČEK 1952b, 24–29, kat. č. 10.

⁴⁵³ Ff. 203r, 214v a 231r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁴⁵⁴ KROPÁČEK 1952b, 25, kat. č. 10.

⁴⁵⁵ VACKOVÁ 1959, 60, 64, 67, 75, 82, 89.

⁴⁵⁶ VACKOVÁ 1959, 64.

⁴⁵⁷ VACKOVÁ 1968, 380; VACKOVÁ 1989, 95.

⁴⁵⁸ ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

⁴⁵⁹ KOUBA 1969, 191.

⁴⁶⁰ Fol. 160v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁴⁶¹ KOSTÍLKOVÁ 1975, nepag., obr. 16/2.

Praze“ (1988).⁴⁶² J. Kropáček a P. Preiss uvádějí, že se jedná o vůbec nejstarší známé Pulěřovo dílo, jež „představuje zralého výtvarníka, vyučeného v českém prostředí, jenž v tovaryšských letech přišel do styku s pozdní dunajskou školou bavorského ladění“.⁴⁶³ Josef Krása ve své stati „Epilog středověké iluminace“ (1990) zahrnuje „kancionály pro svatovítskou kapitolu“ do výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského a Fabiána Pulěře.⁴⁶⁴

Graduál je také zařazen do katalogu „Rukopisy knihovny metropolitní kapituly u sv. Víta“ (1995),⁴⁶⁵ který obsahuje českou i anglickou verzi v jednom svazku. M. Kostílková uvádí, že kniha je dílem Jana Táborského a Fabiána Pulěře a ve srovnání s ostatními exempláři z jejich dílny vykazuje tento nadprůměrnou úroveň.⁴⁶⁶

Svatovítský graduál byl též součástí výstavy „Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy“ (1997)⁴⁶⁷ a je tedy zařazen v katalogu výstavy, kde je uvedeno, že „Pulěřovo dílo představuje pozdní výhonek umění dunajské školy a zároveň první podněty mezinárodního manýrismu“.⁴⁶⁸

Barry Frederic Hunter Graham se věnoval zpěvníkům z dílny Jana Táborské z Klokotské Hory ve své studii „Three More Táborský Graduals“, v níž Svatovítský graduál několikrát zmiňuje.⁴⁶⁹ Kodex také zařadil do svého obsáhlého katalogu (2006),⁴⁷⁰ kde popisuje zejména liturgický obsah a stav dochování. Autor uvádí, že navzdory velkému počtu chybějících iluminovaných listů, je kniha uměleckým skvostem.⁴⁷¹ Jitka Žižková ve své disertační práci (2007), která sleduje především hudební rozbor Teplického kancionálu,⁴⁷² zmiňuje i Svatovítský graduál.⁴⁷³

M. Šárovcová nezařadila rukopis do katalogu své disertace, ale dvakrát ho zmiňuje v textu práce (2011).⁴⁷⁴ K zobrazení motivu křtění etiopského dvořana královny Kandacés jáhnem Filipem uvádí, že je to jediný známý rukopis, který nebyl určen do utrakvistického prostředí a přesto obsahuje tento motiv na foliu s incipitem svatodušního officia.⁴⁷⁵ Poznámka M. Šárovcové není relevantní. Století 16. bylo v Českých zemích ve znamení multikonfesního

⁴⁶² KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁴⁶³ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁴⁶⁴ KRÁSA 1990b, 115.

⁴⁶⁵ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22, 61–62, kat. č. 23.

⁴⁶⁶ KOSTÍLKOVÁ 1995, 22.

⁴⁶⁷ ŠRONĚK 1997b, 363.

⁴⁶⁸ KROPÁČEK 1997a, 463, kat. č. V548.

⁴⁶⁹ GRAHAM 1999–2000, 229–244, zvl. 230, 231, 232.

⁴⁷⁰ GRAHAM 2006, 476–479, kat. č. 104.

⁴⁷¹ GRAHAM 2006, 478.

⁴⁷² Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz II. 18. 0. Teplický kancionál.

⁴⁷³ ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 15.

⁴⁷⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 12, 143.

⁴⁷⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143.

prostředí a tolerance, kromě zobrazení Mistra Jana Husa není žádný jiný motiv specificky uzurpovaný utrakvisty.⁴⁷⁶

Pavel Brodský uvádí Svatovítský graduál ve výčtu zpěvníků iluminovaných Fabiánem Pulěrem (2012).⁴⁷⁷ Nejnověji se kodexu věnovala Kristina Svitáková ve své diplomové práci, která je však spíše syntetická a nepřináší příliš mnoho vlastních poznatků (2016).⁴⁷⁸

Z výše uvedeného je zjevné, že Svatovítský graduál se v literatuře objevuje poměrně často. První uměleckohistorický popis, jenž provedl Jan Erazim Vocel, nelze brát příliš vážně. Miniatury, které autor vydělil z Pulěrova díla, se v podobné formě vyskytují též v jiných Pulěrových rukopisech.⁴⁷⁹ Kolísající kvalitu miniatur lze vysvětlit spíše omezenými schopnostmi F. Puléře.

K. Chytil a později J. Kropáček zmiňují vliv podunajské školy či dokonce italských předloh. Fabián Pulěr je stejně jako jiní iluminátoři závislý především na rytinách, a tím se vysvětluje jak jeho přesvědčivé komponování krajinných scénérií, tak v některých případech i anatomicky správně ztvárněná lidská figura.

II. 7. 2. Výzdoba Svatovítského graduálu

Fol. 18r

Iniciála: „S(anctus)“ U levého horního rohu se nachází iniciála S, jejíž tělo se skládá z dříců akantu. Ve vnitřním poli se objevuje výjev Klanění čtyřiaadvaceti apokalyptických starců Hospodinovi.⁴⁸⁰ Iniciála je nepatrně poškozena a její čitelnost není tedy stoprocentní. Vnější pole litery, které zabírá minimum místa, je zlaté. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.⁴⁸¹

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. Mezi jejími jednotlivými palmetami jsou vpleteni andělé s různými hudebními nástroji v rukách. Pod kolumnou se objevuje výjev s andělem hrajícím na varhany, u kterého klečí donátor. Iluminace je na spodní hraně již dosti omšelá, a tedy špatně čitelná.

⁴⁷⁶ Viz např. I. 4. 6. *Zobrazení kalicha jako symbolu utrakvismu (?)*.

⁴⁷⁷ BRODSKÝ 2012, 43.

⁴⁷⁸ SVITÁKOVÁ 2016, 72–78.

⁴⁷⁹ Viz II. 7. 2. *Výzdoba Svatovítského graduálu*.

⁴⁸⁰ Viz Zj 4,1–8, více k ikonografii námětu např.: HALL 1975, 23; ROYT 2006a, 35.

⁴⁸¹ Viz [20a].

Grafické předlohy: Kompozice miniatury z vnitřního pole iniciály byla patrně převzata z listu Albrechta Dürera z cyklu Apokalypsy.⁴⁸²

Analogie: Podobná iniciála, kde byla evidentně použita stejná grafická předloha, se nachází v Čáslavském graduálu.⁴⁸³

Shodné řešení celého folia lze nalézt např. ve Žlutickém graduálu.⁴⁸⁴

Fol. 29v

Bordura: Pod kolumnou textu se nachází známé vyobrazení klečícího Fabiána Pulěře spolu s Janem Táborským z Klokotské Hory. Postavy klečí v profilu na levé straně výjevu a jsou zasazené do krajiny s dlouhým průhledem. J. E. Vocel věřil, že minimálně v případě Jana Táborského se jedná o věrnou podobiznu. Srovnával jeho vyobrazení s tím, které se zachovalo ve Zprávě o Orloji staroměstském,⁴⁸⁵ jehož byl Táborský po nějakou dobu správcem.⁴⁸⁶ Klečící postavy jsou identifikovány jednak nápisem nad hlavami a dále štíty. Jan Táborský je zobrazen se svým erbem, který je však bez řádných heraldických znaků, jen rozdělen na čtyři pole dvě stříbrná a dvě černá,⁴⁸⁷ naproti tomu Fabián Pulěř má při sobě štít se svými iniciálami. Postavy se modlí proti polopostavě Bolestného Krista na oblacích, jež se nachází na pravé straně.

Analogie: V Mladoboleslavském graduálu⁴⁸⁸ je klečící postava písaře Jana Kantora Starého⁴⁸⁹ před ukřižovaným Kristem.

Fol. 30r

Rubrika: „In Adventum Domini“

Tato strana obsahuje hned dvě malované iniciály s figurálním výjevem ve svém vnitřním poli.

Iniciála: „G(regorius)“ Menší iniciála **G** se nachází zcela vlevo nahoře a ve svém vnitřním poli obsahuje postavu sv. Řehoře Velikého v biskupském plášti.⁴⁹⁰ Tělo iniciály tvoří

⁴⁸² Albrecht Dürer, Čtyřicet apokalyptických starců, cyklus Apokalypsy sv. Jana, list B. 63 [22a]. Reprodukováno: KURTH 1963, 20.

⁴⁸³ Fol. 57r [21a] (Čáslavský graduál, Vídeň, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 9. 0. Čáslavský graduál.

⁴⁸⁴ Fol. 66r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. Žlutický graduál.

⁴⁸⁵ Správa o orloji Pražském (Praha, KNM, sign. V C 12) 1592.

⁴⁸⁶ VOCEL 1859, 8.

⁴⁸⁷ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 62.

⁴⁸⁸ Fol. 413v [147a], Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692 /II A 2) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. Další rukopisy z Ornysovy dílny.

⁴⁸⁹ K Janu Kantorovi Starému viz kapitola I. 2. 0. Iluminátoři.

akant. Pozadí vnitřního i vnějšího pole je laděno do okrové barvy. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Iniciála: „A(d)“ Druhá větší iniciála A se nachází blíže ke spodnímu okraji folia na levé straně. Tělo iniciály se skládá z modrého akantu. Na levé straně těla litery z ní navíc vybíhají dvě kaudy. Vnitřní pole iniciály obsahuje výjev Klečícího krále Davida před starozákonním Bohem na oblacích. To, že se jedná o krále Davida, naznačuje harfa a koruna, jež leží u jeho nohou.⁴⁹¹ V oblacích se vyskytuje monogram Fabiána Puléře a letopočet 1552.⁴⁹² Tělo iniciály přiléhá těsně k zelenému kazetovému rámu.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází akantová rozvilina, která zvolna přechází i pod kolumnu, kde je navíc obohacena o znak pražského arcibiskupství – zlaté břevno v černém poli.

Analogie: Postava sv. Řehoře Velikého se např. nachází v Soboteckém graduálu,⁴⁹³ v němž je zobrazen klečící v hluboké kontemplaci.

V Českobrodském graduálu⁴⁹⁴ můžeme nalézt iniciálu s klečícím králem Davidem před starozákonním Bohem na oblacích. Mnohem častěji se však v graduálech setkáváme s variantou, kde král David klečí před spoře oděnou postavou Bolestného Krista, např. ve Žlutickém,⁴⁹⁵ Teplickém⁴⁹⁶ nebo Lounském graduálu.⁴⁹⁷

Fol. 53v

Rubrika: „In Ephifania Domini“

Iniciála: „E(cce)“ Zhruba uprostřed strany se nachází iniciála E, která obsahuje ve svém vnitřním poli Křest Krista v řece Jordánu.⁴⁹⁸ Křtu přihlíží jeden anděl a Bůh Otec, jehož polopostava je viditelná na oblacích. Na pravém břehu Jordánu lze spatřit Janovu chýši. Tělo iniciály tvoří růžový akant. Modrý kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po levé straně folia se vyskytuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, místy přerušena suchými větvičkami.

---

⁴⁹⁰ VOCEL 1859, 8.

⁴⁹¹ K ikonografií krále Davida např. HALL 1975, 92–93.

⁴⁹² VOCEL 1859, 8.

⁴⁹³ Fol. 40r, Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, kniha 9) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 2. 0. *Sobotecký graduál*.

⁴⁹⁴ Fol. 2r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. *Českobrodský graduál*.

⁴⁹⁵ Fol. 4r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁴⁹⁶ Fol. 2r [26a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz II. 17. 0. *Teplický graduál*.

⁴⁹⁷ Fol. 2r [27a], Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz II. 19. 0. *Lounský graduál*.

⁴⁹⁸ Viz Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; L 3,21–22; J 1, 29–34, k ikonografií viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

Fol. 134r

Rubrika: „In Resurrectione Domini“

Iniciála: „R(esurrexi)“ V levém horním rohu se objevuje iniciála R, jejíž tělo tvoří bodlák. Vnitřní pole iniciály obsahuje scénu Zmrtvýchvstání Krista.⁴⁹⁹ Výborně anatomicky provedené tělo Krista je zobrazeno v lehkém kontrastu, stojící na zavřeném hrobě. Pod ním se nacházejí spící vojáci. Pozadí vnitřního i vnějšího pole vyplňuje zlatá tapeta. Celá iniciála je zasazena do oranžového kazetového rámu.⁵⁰⁰

Bordura: Z těla iniciály navíc vybíhají po levé straně v horním i dolním rohu kaudy, které vytvářejí rozviliny. Pod kolumnou textu jsou Izraelité vystupující z moře. Za nimi je Faraonovo vojsko pohlceno vodou. Po pravé straně folia se nachází bodláková rozvilina,⁵⁰¹ jež je zhruba v polovině obohacena postavou anděla, držící znak pražského arcibiskupství. V pravém rohu lze sledovat rozvilinu zakončenou postavou donátora klečícího v levém profilu.

Analogie: Velice stylově a kompozičně podobná miniatura se objevuje v Českobrodském graduálu.⁵⁰² Iluminátor pravděpodobně pracoval se stejnou grafickou předlohou.

Fol. 151r [19b]

Rubrika: „In die sancto Ascensionis Christi“

Iniciála: „V(iri)“ V druhé polovině strany při spodním okraji textu se vyskytuje velká iluminovaná iniciála V, jejíž tělo je tvořeno růžovým akantem. Ve vnitřním poli litery se nachází výjev Nanebevstoupení Krista.⁵⁰³ Jedná se o známou hojně používanou kompozici, kdy Kristovu Nanebevstoupení přihlíží apoštolové spolu s Pannou Marií a ze samotného Krista jsou viditelné jen jeho nohy. Iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhá v levém horním rohu kauda, která vytváří drobnou rozvilinu.

Bordura: Pod kolumnou se objevuje Eliáš ujíždějící ve svém ohnivém voze na nebesa. Živě zpracovaná miniatura je umístěna do jednoduchého lištového rámu. Po pravé straně folia lze poté sledovat barevnou akantovou rozvilinu, která je zhruba uprostřed obohacena znakem pražského arcibiskupství.

Výzdoba tohoto folia je koncipována na základě typologického paralelismu.

⁴⁹⁹ K ikonografii viz kapitola I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

⁵⁰⁰ Viz [37a].

⁵⁰¹ Viz I. 5. 1. *Druhově určité rostlinstvo*.

⁵⁰² Fol. 234r [38a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁵⁰³ Viz Mk 16,19; L 24,50–53; Sk 1,9–12, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

Grafická předloha: Kompozice miniatury je shodná s Nanebevstoupením z cyklu Malých pašijí Albrechta Dürera.⁵⁰⁴

Analogie: Díky evidentně stejné grafické předloze je miniatura velice podobná výjevu Nanebevstoupení z prvního dílu Lounského graduálu Pavla Mělnického.⁵⁰⁵

Fol. 154r

Rubrika: „*De sancto Spiritu*“ „*In die sancto*“

Iniciála: „*S(piritus)*“ Straně dominuje velká iniciála S, která obsahuje ve vnitřním poli výjev Seslání Ducha svatého.⁵⁰⁶ Tělo iniciály je tvořeno stonky modré rostliny. Uprostřed spodní linie těla litery se objevují monogramy FP, identifikující pravděpodobně Fabiána Pulěře. Pozadí vnitřního a vnějšího pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celá litera je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Pod kolumnou se nachází scéna představující pokřtění etiopského dvořana královny Kandaces jáhnem Filipem.⁵⁰⁷ Po pravé straně folia se vyskytuje rozvilina tvořená z růžových růží.⁵⁰⁸

Analogie: Takto pojednaná výzdoba officia O Duchu svatém je poměrně obvyklá, analogii nalezneme např. ve Žlutickém graduálu,⁵⁰⁹ Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy⁵¹⁰ nebo graduálu Staroměstském.⁵¹¹ Všechny shodně obsahují Seslání Ducha svatého ve vnitřním poli iniciály, křest komorníka pod kolumnou a rozvilinu z růží.

Fol. 160v [20b]

Rubrika: „*In solemnitate Corporis Christi*“

Iniciála: „*C(ibavit)*“ Straně dominuje velká iluminovaná iniciála C, v jejímž vnitřním poli se nachází miniatura Poslední večeře Páně.⁵¹² Tělo iniciály je tvořeno oranžovým akantem. Pro přiléhavost těla litery k modrému kazetovému rámu, který celou iniciálu uzavírá, zabírá vnější vyzlacené pole jen minimum místa.⁵¹³

⁵⁰⁴ Nanebevstoupení (rytina, 1511, 12 x 7 cm, London, British Museum).

⁵⁰⁵ Fol. 215v, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 8a) 1530.

⁵⁰⁶ Viz Sk 2,1–4, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

⁵⁰⁷ Viz Sk 8, 26–39, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

⁵⁰⁸ Viz I. 5. 1. 2. *Růže*.

⁵⁰⁹ Fol. 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁵¹⁰ Fol. 269v, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

⁵¹¹ Fol.150r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

⁵¹² Viz Mt 26,17–29; Mk 14,12–25; L 22,7–23; J 13,21–30, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

⁵¹³ Viz [45a].

Bordura: Pod kolumnou se nachází scéna Sbírání many lidem Izraelským.⁵¹⁴ Výjev je zasazen do zlatého lištového rámu. Po levé straně folia je rozvilina tvořená listy a plody vinné révy.⁵¹⁵ Bordura je uprostřed obohacena postavou anděla držící znak pražského arcibiskupství. V levém dolním rohu lze sledovat v pravém profilu klečícího donátora.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole iniciály se kompozičně shoduje z listu Albrechta Dürera z jeho cyklu Malých pašijí.⁵¹⁶

Analogie: Takto řešená výzdoba ke svátku Božího těla se nachází např. ve Žlutickém graduálu,⁵¹⁷ kde je taktéž Poslední večeře v iniciále, Sbírání many pod kolumnou a rozvilina z plodů a listů vinné révy.

Fol. 164r

Iniciála: „*D(omine)*“ Zcela nahoře se objevuje kaligrafická modročervená iniciála D.

Fol. 189r

Rubrika: „*Incipit Commune sanctorum et prima de Sancta Virgine*“

Iniciála: „*S(alve)*“ V iniciále S se objevuje Panna Marie stojící na půlměsíci a korunovaná anděly. Tělo samotné litery tvoří zelený akant. Pozadí vnitřního i vnějšího pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celá iniciála je zasazena do masivního růžového kazetového rámu. Z těla litery vybíhají do všech čtyř rohů rámu kaudy, které jsou tvořeny pouze ze stonků zelené rostliny.

Bordura: Pod kolumnou se nachází miniatura zobrazující scénu z Apokalypsy.⁵¹⁸ Výjevu dominuje okřídlená postava s děřátkem na ruce, jež má pod nohama měsíc a kolem hlavy hvězdy – Panna sluncem oděná. Na levé straně od postavy se objevuje drak se sedmi korunovanými hlavami a deseti rohy. Miniatura je zasazena do zlatého lištového rámu. Po pravé straně folia lze sledovat barevnou akantovou rozvilinu s postavou anděla držícího znak pražského arcibiskupství.

Grafická předloha: Iluminátor mohl být v jednotlivostech ovlivněn grafickým listem Albrechta Dürera stejného námětu z cyklu Apokalypsy.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Viz Ex 16,4–36; Nu 11,7–9, k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

⁵¹⁵ Viz I. 5. 1. 1. *Vinná réva*.

⁵¹⁶ Albrecht Dürer [47a] (Poslední večeře, rytina, 12 x 7 cm, London, British Museum) 1511.

⁵¹⁷ Fol. 230v [46a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁵¹⁸ K ikonografii Apokalypsy zvl. ROYT 2006a, 31–45.

⁵¹⁹ Albrecht Dürer, Výjev z Apokalypsy, list č. 10. Reprodukováno: KURTH 1963, obr. 115.

Analogie: Stejný námět z Apokalypsy nalezneme ve formě celostranné miniatury v Hradeckém graduálu.⁵²⁰

Fol. 197v

Rubrika: „*In die sancto Apostoli*“

Iniciála: „*P(aschi)*“ Straně dominuje menší malovaná iniciála P, která obsahuje ve vnitřním poli postavy apoštolů Petra a Pavla.⁵²¹ Tělo litery je tvořeno z růžového akantu, vnitřní pole iniciály obsahuje zlatou tapetu a pro přiléhavost těla iniciála k zelenému kazetovému rámu zabírá jen minimum prostoru.

Bordura: Po levé straně folia se nachází barevná akantová rozvilina, která je uprostřed obohacena znakem pražského arcibiskupství. Na haluzích sedí sovy.

Analogie: Postavy Petra a Pavla se vyskytují podobně ve vnitřním poli iniciály i v Lounském graduálu.⁵²²

Fol. 203r

Rubrika: „*De martyribus*“

Iniciála: „*S(apientiam)*“ Stranu zdobí menší malovaná iniciála S, jejíž tělo tvoří růžový akant. Vnitřní a vnější pole iniciály je světle zelené s probleskujícím filigránovým vzorem. Iniciála je zasazena do masivního tmavozeleného kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází akantová rozvilina se zlatými lesky.

Fol. 214v

Rubrika: „*De uno martire*“

Iniciála: „*I(en)*“ Na spodním okraji folia v levém rohu se nachází malovaná iniciála I, jejíž tělo je tvořeno listy akantu, hustě kladeného vedle sebe. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celá litera je uzavřena v modrém kazetovém rámu.

Bordura: Z těla iniciály vybíhá v levém spodním rohu kauda, která přechází do rozviliny v borduře, jež se vine na levé straně folia a částečně i pod kolumnou notace.

Fol. 222v

Rubrika: „*De Confessoribus*“

---

⁵²⁰ Fol. 196v, Královehradecký graduál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-14) 1592–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Illuminátoři*.

⁵²¹ K ikonografii apoštolů např.: HALL 1975, 235–237, 239–243.

⁵²² Fol. 248r, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563.

Iniciála: „S(tatuit)“ Při levé straně folia blíže ke spodnímu okraji se nachází menší malovaná iniciála S, jejíž tělo je tvořeno zeleným akantem. Z těla iniciály vybíhá v levém spodním rohu kauda, která utváří po levé straně akantovou rozvilinu. Vnitřní i vnější pole iniciály je tmavomodré. Celá iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu.

Bordura: Po levé straně folia se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, jež je však ve spodní části nedomalovaná.

Fol. 231r

Rubrika: „De Virginibus“

Iniciála: „G(audeamus)“ Stranu uvádí menší iluminovaná iniciála G, jejíž tělo je tvořeno tmavě zeleným akantem. Vnitřní i vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází barevná akantová rozvilina, která je v pravém dolním rohu zakončena znakem pražského arcibiskupství. Pod kolumnou se vyskytuje erb, modrý štít se zlatým kaprem, v klenotu se opakuje figura jako ve štítě. Pravděpodobně se jedná o erb Hodějovských z Hodějova.⁵²³

Fol. 241r

Rubrika: „Incipit proprium de sanctis et primo In Vigilia Sancti Andree“

Iniciála: „D(ominus)“ Zhruba v polovině folia se při levé straně nachází iluminovaná iniciála D, jejíž tělo tvoří listy akantu, které jsou hustě kladené vedle sebe, tak aby vytvořily tělo iniciály. Z iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, jež vytvářejí drobné rozviliny. Pozadí iniciály je světle růžové s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá oranžový masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází barevná akantová rozvilina.

Fol. 244v [21b]

Rubrika: „In purificatione S. Marie virginis“

Iniciála: „S(uscepit)“ Zhruba uprostřed folia se nachází malovaná figurální iniciála S, která ve svém vnitřním poli obsahuje výjev Očišťování Panny Marie.⁵²⁴ Tělo iniciály je tvořeno ze zeleného akantu, z kterého po levé straně vybíhá kauda, jež se napojuje na

⁵²³ GRAHAM 2006, 476. Jan Hodějovský z Hodějova (1496–1566) byl místosudím českého království. Viz KRÁL 2009, 118; K erbu: MYSLIVEČEK 1993, 18; MYSLIVEČEK 2005, 246–247; KRÁL 2009, 118–120.

⁵²⁴ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 4. *Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu*.

rozvilinu v borduře. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá iniciála je zasazena do modrého masivního lištového rámu.

Bordura: Po levé straně lze sledovat barevnou akantovou rozvilinu. Pod kolumnou se dále nachází cechovní štít s figurou ptáka v přírodních barvách a s monogramy HB. Nad ním se objevuje nevyplněná nápisová páska.

Fol. 254r

Rubrika: „*De Sancto Vito*“

Iniciála: „*G(audeamus)*“ Straně dominuje velká malovaná iniciála G, v jejímž vnitřním poli se vyskytuje postava sv. Víta.⁵²⁵ Tělo iniciály je tvořeno ze světle modrého kadeřavého akantu. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází barevná akantová rozvilina, jež je pod kolumnou obohacena andělem držícím znak pražského arcibiskupství. Na spodní hraně folia se objevuje jelen, kterého chytá za paroží další okřídlená postava.

Fol. 256v

Rubrika: „*In Nativitate Santi Johanni Baptiste*“

Iniciála: „*D(e)*“ Stranu uvádí iniciála D, v jejímž vnitřním poli se objevuje svatý Jan Křtitel.⁵²⁶ Tělo iniciály je tvořeno růžovým akantem, z kterého při levé straně vybíhají dvě kaudy, napojující se na akantovou rozvilinu. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celá litera je navíc zasazena do růžového kazetového rámu. Iniciála je signována Puléřem.⁵²⁷

Bordura: Po levé straně se nachází znak pražského arcibiskupství. Borduru poté ovládá barevná akantová rozvilina se zlatými lesky. Pod kolumnou se objevuje dnes již špatně čitelný erb. Na červeném poli štítu je modrý hrot, který uprostřed obsahuje téměř neznatelnou figuru – pravděpodobně levhart nebo leopard ve skoku. Na štítě je modrý kolčí helm. Přikrývadla jsou červenomodrá.

Analogie: Obdobnou výzdobu folia můžeme nalézt ve Žlutickém graduálu,⁵²⁸ kde je taktéž v iniciále umístěn sv. Jan Křtitel a akantová rozvilina v borduře.

⁵²⁵ K ikonografii sv. Víta: RULÍŠEK 1993, nepag; ROYT 2008, 484–485. K životopisu sv. Víta: MAREŠ 1989, 72–77.

⁵²⁶ K ikonografii Jana Křtitele viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

⁵²⁷ KROPÁČEK 1952b, 28, kat. č. 10.

⁵²⁸ Fol. 244r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

Fol. 265v [22b]

Rubrika: „In die Sancto“

Iniciála: „G(audeamus)“ Straně dominuje velká iniciála G, jejíž tělo je tvořeno ze žlutého akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Nanebevzetí Panny Marie.⁵²⁹ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou jsou shromážděni apoštolové u prázdného hrobu Panny Marie. Výjev je zasazen do zlatého lištového rámu. Po levé straně se vyskytuje rozvilina tvořená listy a plody hrachu, uprostřed s andělem držícím znak pražského arcibiskupství. Zcela dole se v levém spodním rohu nachází postava klečícího donátora.

Analogie: Stylově podobné Nanebevzetí lze sledovat v borduře v Teplickém graduálu.⁵³⁰

Fol. 268r [23b]

Rubrika: „In festo Sancti Venceslavi martyris“

Iniciála: „A(lleluia)“ Zhruba pod polovinou strany se nachází menší malovaná iniciála A obsahující ve vnitřním poli výjev zavraždění sv. Václava.⁵³¹ Tělo iniciály tvoří žlutý kadeřavý akant. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Zelený kazetový rám iniciálu uzavírá.⁵³²

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina, uprostřed obohacená znakem pražského arcibiskupství.

Analogie: Zavraždění sv. Václava není zcela obvyklý motiv v chorálních rukopisech 2. poloviny 16. století. Lze se s ním setkat v Graduálu novoměstských řezníků.⁵³³ Miniatura však zobrazuje svatého Václava před oltářem ne u dveří, jak je tomu zde ve Svatovítském graduálu. Kompozičně je miniatura blízká nástěnné malbě Mistra Litoměřického oltáře⁵³⁴ a deskovému obrazu Mistra IW ze Svatováclavské kaple katedrály sv. Víta.⁵³⁵

⁵²⁹ K ikonografii námětu např.: HALL 1975, 34–35; ROYT 2006a, 208.

⁵³⁰ Fol. 157v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁵³¹ Sv. Václav byl zavražděn svým bratrem Boleslavem 28. září 929 nebo 935. Později sám Boleslav I. přenesl tělo sv. Václava do jižní apsidy svatovítského chrámu a dal tak vlastně provést důležitý akt kanonizačního procesu podle tehdejších představ. K životopisu sv. Václava: TUREK 1989a, 53–71; k ikonografii sv. Václava např. RULÍŠEK 1993, nepag; ROYT 2008, 469–470.

⁵³² Viz [256a].

⁵³³ Fol. 148r [255a], Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

⁵³⁴ K nástěnným malbám v kapli sv. Václava v Katedrále sv. Víta např. BARTLOVÁ 2005c, 57–74; KUTHAN/ROYT 2011, 398–410.

⁵³⁵ Zavraždění sv. Václava [257a] (Praha, Katedrála sv. Víta, kaple sv. Václava, inv. č. 327) 1543, k dílu např. PEŠINA 1950, 84, 131, kat. č. 389; HAMSÍKOVÁ 2011, 253–256, kat. č. 26.

II. 7. 3. Shrnutí výzdoby Svatovítského graduálu

Rukopis zahrnuje bohatou výzdobu a v mnohém převyšuje tehdejší produkci iluminovaných chorálních knih [19b, 20b, 21b, 22b, 23b]. Iluminátor Fabián Puléř⁵³⁶ zde s přesvědčivostí zvládá anatomii lidského těla i krajinný prospekt v jednotlivých figurálních výjevech. Interiérové miniatury jsou zasazeny do reálně působících místností, často s šachovnicovou podlahou na zemi či naznačeným klenutým prostorem a okny. Některé biblické výjevy však odpovídají kompozicím z dřvořezů Albrechta Dürera,⁵³⁷ což výrazným způsobem přispělo ke kvalitě miniatur. Iluminátor dobře modeluje drapérie postav a dává si záležet též na typice jednotlivých obličejových částí figur.

Zajímavá je i ornamentika kodexu, která je pojata s velkou pečlivostí. Iluminátor nejčastěji používá palmety kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu a dále druhově určitelné rostliny, jako jsou bodlák, hrách, vinná réva a růže, jejichž květy jsou tvořeny z pravidelných přetáčených okvětních lístků.⁵³⁸

Jednotlivé biblické výjevy korespondují se zpěvem ke svátku, na jehož foliu se nacházejí. Na dvou stranách je výzdoba řešena v duchu typologického paralelismu [19b, 20b],⁵³⁹ kde novozákonní výjev v iniciále doplňuje jeho starozákonní předobraz. Folio s iniciálou V, která má ve svém vnitřním poli Nanebevstoupení Krista, obsahuje v borduře motiv Eliáše odváženého v ohnivém voze na nebesa.⁵⁴⁰ Poslední večeri na foliu věnovanému svátku Božího těla doplňuje v borduře Sběrání many lidem Izraelským.⁵⁴¹

Vzhledem k tomu, že byl graduál určen pro hlavní metropolitní chrám sv. Víta, není nijak překvapující, že se zde objevuje v iniciálách stojící postava sv. Víta⁵⁴² a dále i zavraždění sv. Václava [23b].⁵⁴³ To bylo patrně inspirováno nástěnnou malbou Mistra Litoměřického oltáře v kapli sv. Václava v katedrále sv. Víta a pravděpodobně i deskovým obrazem Mistra IW, jenž se patrně od 16. století nachází v kapli sv. Václava.⁵⁴⁴

Ve zpěvníku je také mnoho portrétních zobrazení donátorů, kteří většinou klečí se sepjatýma rukama v adoraci, v bordurách jednotlivých folií.⁵⁴⁵ Na několika stranách se

⁵³⁶ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Puléř*.

⁵³⁷ K A. Dürerovi viz I. 3. 2. *Recepce grafik Albrechta Dürera*.

⁵³⁸ Viz I. 5. 1. *Druhově určitelné rostlinstvo*.

⁵³⁹ K typologii viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

⁵⁴⁰ Fol. 151r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁵⁴¹ Fol. 160v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁵⁴² Fol. 254r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁵⁴³ Fol. 268r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁵⁴⁴ [srov. 256a s 257a], k obrazu zvl. HAMSÍKOVÁ 2011, 253–256.

⁵⁴⁵ Ff. 18r, 134r, 160v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P. 10) 1551–1552.

nachází znak pražského arcibiskupství, někdy namalován samostatně nebo držený andělskou postavou [19b, 20b, 22b, 23b].

Oproti pozdějším graduálům, které F. Pulěř iluminoval je zde kladen velký důraz na přesvědčivé ztvárnění figurálních výjevů a dále rovněž zlacení, které se objevuje v bordurách ve formě zlatých kapek či zlatých lišt rámuujících jednotlivé figurální výjevy. V některých případech je pozadí řešeno zlatou tapetou, a to jak u figurálních, tak i ornamentálních malovaných iniciál.

Výzdoba Svatovítského graduálu představuje nejkvalitnější práci iluminátora Fabiána Pulěře, což je poměrně překvapující, zvážíme-li, že je to také vůbec první rukopis, který byl s jeho osobou spojen. V pozdějších graduálech musíme zvážit větší spolupráci dílny.⁵⁴⁶ Vysokou úroveň iluminací Svatovítského graduálu jistě ovlivnili též významní objednatelé, kterými byli kanovníci svatovítské kapituly, jež požadovali patrně to nejlepší, co bylo možné nabídnout.

---

⁵⁴⁶ Viz zvl. kapitoly II. 9. 0. Čáslavský graduál, II. 10. 0. Českobrodský graduál, II. 11. 0. Žlutický graduál, II. 14. 0. Zlomky Kaňkovského graduálu, II. 17. 0. Teplický graduál a II. 19. 0. Lounský graduál.

II. 8. 0. SVATOVÍTSKÝ GRADUÁL – II. DÍL

Druhý díl Svatovítského graduálu⁵⁴⁷ se nenachází jako jeho první svazek v Archivu Pražského hradu,⁵⁴⁸ ale je deponován v Muzeu hlavního města Prahy, kam se dostal ke konci 19. století z majetku Dr. Bergera.⁵⁴⁹

Dle zápisu na úvodním foliu vznikl graduál v roce 1552.⁵⁵⁰ Kniha se skládá z kolekce nešpor a dále zpěvů pro nejdůležitější svátky sanktorálu a temporálu.

Rukopis sestává z 41 pergamenových folií, přičemž rozměr jednoho listu je 631 x 412 mm. Vazba je původní, zachovaná jen s drobnými poškozeními.

II. 8. 1. Zhodnocení literatury k druhému dílu Svatovítského graduálu

Tento rukopis, který obsahuje jen jedno iluminované folio, se v literatuře nevyskytuje tak často jako první svazek. Stručná poznámka o existenci zpěvníku se objevuje v článku Jana Erazima Vocela (1859), který uvádí, že graduál obsahuje jen „*dva zběžně malované obrazy s monogramem Fabiána Políra.*“⁵⁵¹ V knize „*Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách*“ Zikmunda Wintera (1909), je uvedeno, že kodex vyšel z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.⁵⁵²

V uměleckohistorické literatuře se rukopis objevuje znovu až v diplomové práci Jiřího Kropáčka (1952).⁵⁵³ Zhodnocení výzdoby graduálu, které autor provedl, je velmi cenné, obzvláště proto, že se zmiňuje o iluminovaném foliu 26 s malovanou iniciálou *V(enite)*, jež by měla mít růžový rám s bílým leskem. Litera by se měla nacházet na foliu s rubrikou „*In die*

⁵⁴⁷ Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. 9 261) 1552, bibliografie k rukopisu: VOCEL 1859, 9; WINTER 1909, 195; KROPÁČEK 1952a, 92–94; KROPÁČEK 1952b, 29–30, kat. č. 11; ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749; KOUBA 1969, 207; PUDILOVÁ 1973, 38; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; KRÁSA 1990b, 115; TOŠNEROVÁ 2001, 177; SOUČKOVÁ 2015b, 50.

⁵⁴⁸ Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0. Svatovítský graduál – I. díl.

⁵⁴⁹ KROPÁČEK 1952b, 29, kat. č. 11.

⁵⁵⁰ Na fol. 1r Svatovítského graduálu (Praha, Museum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552 se nachází textve znění: „*Anno Domine Incarnacionis Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo secundo. Liber iste Invitatorius, ex commissione Reverendorum et Venerabilium patrum, Prepositi, Decani, Archidiaconi, totiusque Capitoli alme Ecclesiae Pragensis quorum nomina in novo Graduali maiori sunt consignata scriptus, et notis illustratus est. Ad laudem et honorem dei omniotentis et domini nostri IESV CHRISTI, eiusque genitricis castissimae, necnon beatorum Martirum et Patronorum, Viti, Venceslai, Adalberti, Sigismundi, ut eo libro Domini Prelati et Canonici pro choro dictae Ecclesiae, in solemnitatibus maioribus more veteri et solito utantur. IT Feria secunda in die Sancti Sigismundi; Ioannes Taborinus; De monte Klokotino.*“

⁵⁵¹ VOCEL 1859, 9.

⁵⁵² WINTER 1909, 195.

⁵⁵³ KROPÁČEK 1952a, 92–94; KROPÁČEK 1952b, 29–30, kat. č. 11.

nativitatis Christi.“ Tělo iniciály bylo patrně složeno z oranžových akantových palmet se zelenými stíny a žlutými lesky. Dále J. Kropáček zmiňuje, že vnitřní pole této litery bylo v barvě ultramarínové, zdobené zlatým filigránem.⁵⁵⁴ V borduře by se dále měla objevovat akantová rozvilina pestrých barev.⁵⁵⁵ Nicméně žádné takové folio se k dnešnímu dni v graduálu nenachází. Výjev pod kolumnou na fol. 2r můžeme zase podle J. Kropáčka chápat jako protipól často zobrazovaných zpívajících literátských bratrstev [24b].⁵⁵⁶ Nicméně zobrazení zpívajících literátských bratrstev se v rukopisech objevuje spíše v poslední třetině 16. století.⁵⁵⁷ Zobrazení zpívajících kanovníků je tedy v polovině 16. století unikátní.

Jakožto práce dílny Jana Táborského z Klokotské Hory je kodex zařazen i do „Československého hudebního slovníku osob a institucí“ (1965)⁵⁵⁸ a s poznámkou „*liber inventarius J. Táborského z roku 1552*“ je uveden ve výčtu hudebních rukopisů Muzea hl. m. Prahy v „*Průvodci po pramenech k dějinám hudby*“ (1969).⁵⁵⁹

Do katalogu své diplomové práce rukopis zahrnuje i Jana Pudilová (1973),⁵⁶⁰ která s velkou pravděpodobností jen cituje Jiřího Kropáčka. Z jejího stručného popisu není bohužel znát, jestli v době vzniku práce, tedy v roce 1973, viděla rukopis osobně v Muzeu hl. m. Prahy nebo nikoli. Autorka zaznamenala, že je kodex vyzdoben pouze dvěma miniaturami.⁵⁶¹ Nenapsala však, jakými, čili je otázkou, jestli se v té době v graduálu nacházela zmíněná iniciála V, nebo měla na mysli nedokončený erb Jana Táborského z Klokotské Hory na fol. 1v a výzdobu na fol. 2r.

V souvislosti s Fabiánem Pulěrem je dvoudílný Svatovítský graduál sledován ve studii „*Malířství*“ v knize „*Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze*“ (1988).⁵⁶² Josef Krása ve své stati „*Epilog středověké iluminace*“ (1990) uvádí „*kancionály pro svatovítskou kapitolu*“ ve výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského a Fabiána Pulěře.

Zpěvník je také zařazen do „*Průvodce po rukopisných fondech v České republice III*“ (2001),⁵⁶³ kde se uvádí signatura R 178.⁵⁶⁴ Naopak Kristina Svitáková tento kodex ve své

---

⁵⁵⁴ KROPÁČEK 1952b, 30, kat. č. 11.

⁵⁵⁵ KROPÁČEK 1952a, 94.

⁵⁵⁶ KROPÁČEK 1952a, 93.

⁵⁵⁷ Viz I. 4. 4. *Zobrazení zpívajícího bratrstva*.

⁵⁵⁸ ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

⁵⁵⁹ KOUBA 1969, 207.

⁵⁶⁰ PUDILOVÁ 1973, 38.

⁵⁶¹ PUDILOVÁ 1973, 38.

⁵⁶² KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

⁵⁶³ TOŠNEROVÁ 2001, 177.

⁵⁶⁴ Dnes je rukopis uložen pod inv. č. 9 261.

diplomní práci, jež se věnovala dílu Fabiána Pulěře, zcela opominula.⁵⁶⁵ Nevěnuje se mu v žádné ze svých studií ani Martina Šárovcová.

II. 8. 2. Výzdoba druhého dílu Svatovítského graduálu

Fol. 1v Na tomto foliu se nachází latinský zápis označující objednavatele graduálu a rok 1552 jako rok zhotovení rukopisu. Pod textem se objevuje rozšířený předkreslený erb Jana Táborského z Klokotské Hory a pod ním zápis, že Jan Táborský nemohl graduál dokončit.⁵⁶⁶

Fol. 2r [24b]

Rubrika: „*In Vigilia Nativitatis Christi. ad Vesperas Responsorium Versus*“

Iniciála: „*C(onstantes)*“ Stranu uvádí iniciála C, jejíž tělo je tvořeno rollwerkovým motivem s kobaltovými palmetami a beraními hlavami.⁵⁶⁷ Na spodní hraně těla iniciály je v malém štítku umístěn monogram Fabiána Pulěře, zakreslen zlatou barvou. Ve vnitřním poli litery stojí postavy sv. Víta⁵⁶⁸ a sv. Václava⁵⁶⁹ na zlatém pozadí mezi andělem držícím renesanční znak pražského arcibiskupství. Sv. Vít je oděn do červenomodré našasené tuniky. V levé ruce drží palmovou ratolest a v pravé ruce knihu, na které stojí kohout.⁵⁷⁰ Sv. Václav, identifikován štítem s černou orlicí, nosí zbroj a na hlavě svatováclavský čepec. Patron dále drží i praporec s černou orlicí.⁵⁷¹ Iniciálu uzavírá tyrkysově zelený rám, tvořený taktéž motivem rollwerku.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina, doplněná zlatými kapkami. Rozvilina je lehce poškozená. Odspoda nahoru na sebe postupně navazují růžové, zelené a

⁵⁶⁵ SVITÁKOVÁ 2016.

⁵⁶⁶ „*Nemohl jsem dohotoviti pro velké zaneprázdnění, jiným časem dokonati mínim.*“ Viz VOCEL 1859, 9; KROPÁČEK 1952b, 29, kat. č. 11.

⁵⁶⁷ KROPÁČEK 1952b, 29, kat. č. 11.

⁵⁶⁸ Svatý Vít žil na přelomu 4. a 5. století našeho letopočtu. Narodil se patrně na Sicílii. Zřejmě byl umučen taktéž na Sicílii. Podle legendy se tomu však stalo v Římě, odkud byl později anděly přenesen do Lukánie v jižní Itálii. Za svého života neměl nic společného se středoevropským prostorem. Až Jindřich I. věnoval rámeč sv. Víta sv. Václavovi, který poté založil kostel sv. Víta na Pražském hradě. Další jeho ostatky získal císař Karel IV. K životopisu a legendě sv. Víta např. MAREŠ 1989, 72–77.

⁵⁶⁹ Sv. Václav byl český kníže z rodu Přemyslovců, vnukem sv. Ludmily a syn knížete Vratislava I. Je považován za hlavního patrona českého státu („dědic české země“). Viz k němu TUREK 1989a, 53–71; ROYT 2008, 469–470.

⁵⁷⁰ Sv. Vít je často zobrazován jako mladík či chlapec s kadeřavými dlouhými vlasy. Mívá při sobě lva či vlka, kyj nebo meč, nebo dokonce i kohouta a lampu. K ikonografii: RULÍŠEK 1993, bez pag.; ROYT 2008, 484–485.

⁵⁷¹ K ikonografii patrona zvl. ROYT 2008, 469–470.

kobaltové, esovitě stáčené polopalmety. Pod kolumnou je vyobrazení 12 zpěváků – kanovníků ve dvojstupu před vysokým pulpitem s kancionálem.

Analogie: V Malostranském graduálu⁵⁷² se v iniciále nachází sv. Václav mezi sv. Vítem a sv. Vojtěchem.⁵⁷³ Výjev je na foliu s rubrikou „*Officium o wssech swatých*“. V Graduálu novoměstských řezníků⁵⁷⁴ nalezneme na několika foliích samostatně stojící postavy sv. Václava a sv. Víta.

V polovině 16. století se často setkáváme se zpívajícím literátským bratrstvem, což se např. vyskytuje ve Svatohavelském graduálu.⁵⁷⁵ Zpívající kanovníci nejsou obvyklý motiv v 16. století vzhledem k tomu, že převážná část graduálů byla utrakvistická. V 15. století se tento námět objevuje v iniciále v jednom ze Žitavských graduálů,⁵⁷⁶ v němž jsou zobrazeni tři kanovníci zpívající z otevřeného zpěvníku.

II. 8. 3. Shrnutí výzdoby druhého dílu Svatovítského graduálu

Rukopis zahrnuje jen jedno iluminované folio,⁵⁷⁷ což silně kontrastuje s prvním Svatovítským graduálem, který sestává z bohaté figurální výzdoby. Iluminovaná strana tohoto druhého zpěvníku je zajímavá především svým zobrazením zpívajících kanovníků [24b]. Jednotliví kanovníci jsou navíc typově odlišeni, čili se zde iluminátor pokusil o skutečný portrét zobrazovaných postav.

Figury patronů ve vnitřním poli iniciály se vyznačují předimenzovanou hlavou oproti svému tělu a zejména sv. Vít má příliš velká chodidla. V prvním svatovítském rukopise si Fabián Pulěř dává více záležet na správnosti anatomie lidských figur a řešení kompozice.⁵⁷⁸ V případě druhého zpěvníku nemůžeme hovořit o žádném krajinném prospektu, protože se iluminátor omezil pouze na zobrazení nutných postav pro oba figurální výjevy bez snahy zasadit je do nějakého určitého prostoru.

⁵⁷² Fol. 412r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

⁵⁷³ K ikonografii sv. Vojtěcha viz ROYT 1997, 114–129; BARTLOVÁ 1997; ROYT 2008, 487–488. Životopis sv. Vojtěcha viz TUREK 1989b, 85–112.

⁵⁷⁴ Ff. 148r a fol. 267r, Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

⁵⁷⁵ Fol. 3r [148a], Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

⁵⁷⁶ Fol. 1r, Žitavský kancionál (Zittau, CWB, sign. A IV) 2. polovina 15. století, k Žitavským rukopisům zvl. BRODSKÝ 2005–2006, 243–270.

⁵⁷⁷ Fol. 2r, Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552.

⁵⁷⁸ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

Vyzdvihnout lze ornamentální složku, u které je zjevná určitá vynalézavost iluminátora zejména v iniciále.⁵⁷⁹ Takto složitě pojednané tělo iniciály s rollwerkovým ornamentem se pravděpodobně v žádném jiném graduálu iluminovaném Fabiánem Pulěrem nevyskytuje. V borduře se pak objevuje rozvilina složená z palmet kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu se zlatými kapkami.⁵⁸⁰

Stylově je rukopis příbuzný s jinými graduály z dílny Fabiána Pulěře,⁵⁸¹ zejména se Žlutickým⁵⁸² a Lounským graduálem.⁵⁸³

---

⁵⁷⁹ Fol. 2r, Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552.

⁵⁸⁰ K ornamentice viz kapitola I. 5. 1. 3. *Akant*.

⁵⁸¹ K němu viz kapitola I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

⁵⁸² Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

⁵⁸³ Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563, k rukopisu viz II. 19. 0. *Lounský graduál*.

II. 9. 0. ČÁSLAVSKÝ GRADUÁL

Rukopis⁵⁸⁴ je už od 19. století deponován v Rakouské Národní knihovně. Užíván byl literátským bratrstvem v Čáslavi patrně v kostele sv. Petra a Pavla,⁵⁸⁵ o čemž svědčí jména jednotlivých literátů na iluminovaných foliích graduálu.⁵⁸⁶ Na titulní straně se navíc nachází znak města Čáslavi s letopočtem 1557.⁵⁸⁷

Čáslavský graduál byl prokazatelně sepsán v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, což dokládají verše básnického akrostichu.⁵⁸⁸ Dále se zde objevují i monogramy I/T identifikující Jana Táborského.⁵⁸⁹ Obsahově je rukopis česky psaný graduál, který se skládá ze zpěvů kyriale, proprií, próz a kréda. B. H. F. Graham předpokládá, že osm listů chybí, některé pravděpodobně spojené s Mistrem Janem Husem.⁵⁹⁰

⁵⁸⁴ Čáslavský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1865a, 52–56; SEDLÁČEK 1874, 168–169; RYBIČKA 1874–1877, 725, 730, pozn. 14, 21/4; SRB/TADRA 1886, 11, 48; KONRÁD 1893, 120, 185, 239; WINTER 1896, 988; CHYTI 1899, 32; ČERMÁK 1908, 19–36; CHYTI 1906, 183; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502; TOMAN 1950, 330; KROPÁČEK 1952a, 122; VACKOVÁ 1959, 83, 89; ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŮN/NOVÁČEK 1965, 749; VACKOVÁ 1968, 380; PUDILOVÁ 1973, 39; KRÁSA 1990b, 115; GRAHAM 1999–2000, 232; GRAHAM 2006, 582–585, kat. č. 132; SOUČKOVÁ 2010, 10, 14; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#–11#, kat. č. 1; SOUČKOVÁ 2012, 15; BRODSKÝ 2012, 43; SVITÁKOVÁ 2016, 78–83.

⁵⁸⁵ GRAHAM 2006, 583. Děkanský kostel sv. Petra a Pavla byl původně románský kostelík sv. Michala. Jeho nejstarší částí je sakristie z 11. století. Presbytář je raně gotický z let 1280–1300, trojlodí je z poloviny 14. století. Kostel byl dvakrát poničen při požáru v letech 1452 a 1522. Viz POCHÉ 1977, 172–173; KUČA 1996, 452.

⁵⁸⁶ Viz ČERMÁK 1908, 19–36.

⁵⁸⁷ Fol. 1v, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁵⁸⁸ Na fol. 444r Čáslavského graduálu (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) z roku 1557 je zapsáno: „*Ctného vžitku ctná práce dochází/ Yakož pak wskutku, ted' to nachází/ Ctný pán Rzimský král, ctný dar tomu gest dal/ Ctné knihy genž psal/ Dayž mu weczný král ctných darůw swých množství/ Zwlasst' by obdržal, przesstatne witezstwi/ nad wssemi lstnými nepráteli s swymi/ Syny Slawnymi/ Mau tím darem ctným, praci okrásliti/ Mne racz pokorným srdcem obdarziti/ Yakž obsahuge ten erb wyswiedčuge/ Ctnosti zdržuge/ Pokoru czernost a bielost czistotu/ Lassku czerwenost, stalowst rowna zlatu/ Krziž trpielosti, holubice prostos/ Had opatrnost/ Wniczem nemame ginem se chlubiti/ Než w krziži panie opatrný býti/ Yakožto hadowe a yakož holubice/ Sprotnost magice/ Tot' gsau ty ctnosti/ wnicž žádám rytírztví/ Wieczne radosti po casném witezstwi/ Tot' koruna ta wyznamená zlatá/ O ctnosti swatá*“. Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#. Na fol. 444v je básnický akrostich: „*Y* což muož býti na swieti lepssiho. *A* niž nagiti muož se co dražssiho, *Nad* milost Boží, *k*tož w ni wždycky horží, *mat* wieczne zboží, *Toho* žadati wiec, *naysslusnejsší, A* wyznávati gméno *naysslawnejší, Boha* samého, *Syna Geho, Duchu swatého, O* dražowati *marné smysly lidské, Rozvažowati* wierné slovo *Božské, Slussji* každému, *sláwy swé žádnému, nedať swatému, K* tomu lid *Czesky pilně napominán, A* *zwlásst'* Czáslawský, *genž tyto knihy wam, Y* Táborský *Ian napsal sem, tak gaž pán, Dal* mi pomocť sám, *Z* toho *mocnému chwálu Bohu wotci, Kristu* moudrému *wždy ve dne i w noci, Lásky* plnému *těž Duchu swatému, Bohu* gednomu, *O* *przelaskawý wotcze wssi milosti, Králi* wssi *sláwy, plný wssi stedrosti, O* *hojný dárce malického stádce, swého bud' strážce, Tobie* samému *dag na czest zpiewati, Stworzeni* twému *twé cti nedáwati, K* *tobie se známe, tobie se známe tě za pána máme, tebeť wzywáme, E* *i pokornými srdci bratři milí, Hlasy* swornými, *w lásce* každou *chwili, O* *to pecugte, Boha* wychwalugte, *w tom* stali *bud'te, Rozmnož* twu *chwálu pane zwuku czeském, Y* *yako skálu lid w Miesti Czáslawském. racz* vpewniiti, *w* *prawdie* *posilniiti, w* *lasce* *stvrđiti. Dokonáno* *léta* *pánie* *MDLVII* *po* *hromnicich* *IT.*“ Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#.

⁵⁸⁹ Fol. 2r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁵⁹⁰ GRAHAM 2006, 582–583.

Exemplář se dochoval v počtu 445 pergamenových folií,⁵⁹¹ přičemž rozměr jednoho folia činí 615 x 407 mm.⁵⁹² Vazba kodexu je původní.⁵⁹³

II. 9. 1. Zhodnocení literatury k Čáslavskému graduálu

Pravděpodobně vůbec první uměleckohistorický popis jednotlivých miniatur graduálu provedl Antonín Rybička v roce 1865, který zároveň publikoval přepis básnického akrostichu Jana Táborského z Klokotské Hory.⁵⁹⁴ Autor hodnotí výzdobu kodexu jako velmi kvalitní práci Fabiána Pulěře – „*geniálního umělce*“.⁵⁹⁵ Zpěvník srovnává se Svatovítským⁵⁹⁶ a Žlutickým graduálem,⁵⁹⁷ jež si podle něj odpovídají stejným řemeslným provedením.⁵⁹⁸ Zavádějící je jeho zmínka o Litoměřickém graduálu, který považuje taktéž za práci Fabiána Pulěře.⁵⁹⁹ Z dochovaných rukopisů z Litoměřic však patrně ani jeden nebude Pulěřovým dílem.⁶⁰⁰

August Sedláček ve své knize „*Děje města Čáslavě*“ (1874) sleduje i Čáslavský graduál.⁶⁰¹ Uvádí, že byl napsán v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory a iluminován Fabiánem Pulěřem, vyjmenovává také donátory kodexu.

A. Rybička zmiňuje zpěvník v souvislosti s místním literátským bratrstvem ve svém článku „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877).⁶⁰² Ve stejné souvislosti si rukopisu všimá Josef Srb a Ferdinand Tadra v knize „*Památník pražského Hlaholu*“ (1886).⁶⁰³ Exemplář neunikl pozornosti ani Karla Konráda (1893).⁶⁰⁴ Zikmund Winter ve své publikaci „*Život církevní v Čechách: Kulturně historický obraz z XV. a XI. století II*“ (1896) uvádí

---

⁵⁹¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#.

⁵⁹² GRAHAM 2006, 583.

⁵⁹³ GRAHAM 2006, 583.

⁵⁹⁴ RYBIČKA 1865a, 52–56.

⁵⁹⁵ RYBIČKA 1865a, 53.

⁵⁹⁶ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0.

Svatovítský graduál – I. díl.

⁵⁹⁷ Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 11. 0.

Žlutický graduál.

⁵⁹⁸ RYBIČKA 1865a, 54.

⁵⁹⁹ RYBIČKA 1865a, 54.

⁶⁰⁰ Nejznámějším Litoměřickým graduálem je velký latinský Litoměřický graduál (Lovosice, SOkA, sign. IV C 1) poč. 16. století, který je z velké části prací tzv. Mistra Litoměřického graduálu a také patrně Janíčka Zmílelého z Písku. Viz bibliografie k rukopisu kapitola I. 2. 1. *Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku*. Dalším rukopisem je česky psaný Litoměřický graduál (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DA I 6, 1543), viz kapitola II. 6. 0. *Litoměřický český graduál*. V Oblastním muzeu v Litoměřicích jsou pod in. č. 12952 a 12953 dále uloženy dva další zpěvníky z roku 1578 a 1579 – v té době byl již Fabián Pulěř po smrti (viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*). K rukopisům v krátkosti v kapitole I. 2. 0. *Iluminátoři*.

⁶⁰¹ SEDLÁČEK 1874, 168–169.

⁶⁰² RYBIČKA 1874–1877, 725, 730.

⁶⁰³ SRB/TADRA 1886, 11, 48.

⁶⁰⁴ KONRÁD 1893, 120, 185, 239.

kodeks v seznamu zachovalých graduálů té doby.⁶⁰⁵ V dalších jeho knihách se exemplář objevuje vždy v souvislosti s Janem Táborským z Klokotské Hory (1909, 1913).⁶⁰⁶

Karel Chytil si v publikaci „*Dějiny českého knihařství*“ (1899)⁶⁰⁷ všímá, že vazba Čáslavského zpěvníku je stejná jako například Chrudimského graduálu.⁶⁰⁸ Ve své další knize „*Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*“ (1906) uvádí, že jednu iniciálu rukopisu provedl Fabián Pulěř na vlastní náklad.⁶⁰⁹ Chytil hodnotí miniatury jako iluminace kolísající kvality. Graduál také podle něj obsahuje renesanční ornamentiku vedle starších lupenových motivů.⁶¹⁰ Jiný autor – Kliment Čermák, o dva roky později (1908) popsal zpěvník z kodikologického hlediska a stručně se věnuje i jeho jednotlivým miniaturám.⁶¹¹

V „*Novém slovníku československých výtvarných umělců II*“ (1950) je kodeks zmíněn ve výčtu rukopisů iluminovaných Fabiánem Pulěrem.⁶¹² Jiří Kropáček ve své diplomové práci (1952) uvádí dílo jen ve výčtu graduálů Jana Táborského z Klokotské Hory.⁶¹³ Vzhledem k době vzniku jeho diplomové práce, nebylo možné se více zabývat kodexy uloženými v Národní knihovně ve Vídni. I v aspirantské práci Jarmily Vackové (1959) se zpěvník objevuje jen v seznamu graduálů iluminovaných Fabiánem Pulěrem a vyšlých z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.⁶¹⁴ Ve stejné souvislosti je exemplář zmíněn i v její další stati z roku 1968.⁶¹⁵ Zpěvník je uveden i v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965) opět mezi pracemi Jana Táborského.⁶¹⁶

Jana Pudilová sleduje Čáslavský graduál ve své diplomové práci (1973),⁶¹⁷ v níž zejména čerpá z článku K. Čermáka (viz výše). Významný český historik Josef Krása rukopis nijak nehodnotí, ve své stati „*Epilog středověké iluminace*“ (1990) víceméně jen cituje J. Vackovou a zpěvník uvádí ve výčtu prací Táborského dílny a Fabiána Pulěře.⁶¹⁸

Barry Frederic Hunter Graham v článku „*Three More Jan Táborský Graduals*“ (1999–2000) zmiňuje rukopis v tabulce ručně psaných zpěvníků souvisejících s Janem Táborským

---

⁶⁰⁵ WINTER 1896, 988.

⁶⁰⁶ WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502.

⁶⁰⁷ CHYTIL 1899, 32.

⁶⁰⁸ Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., sign. 12579) 1570, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

⁶⁰⁹ CHYTIL 1906, 183.

⁶¹⁰ CHYTIL 1906, 183.

⁶¹¹ ČERMÁK 1908, 19–36.

⁶¹² TOMAN 1950, 330.

⁶¹³ KROPÁČEK 1952a, 122.

⁶¹⁴ VACKOVÁ 1959, 83, 89.

⁶¹⁵ VACKOVÁ 1968, 380.

⁶¹⁶ ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

⁶¹⁷ PUDILOVÁ 1973, 39.

⁶¹⁸ KRÁSA 1990b, 115.

z Klokotské Hory.⁶¹⁹ Kodikologický popis a liturgický obsah exempláře je pak uveden v jeho knize „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006).⁶²⁰ Autor také v krátkosti zmiňuje historii kodexu a uvádí, že není jasné, jak se graduál dostal do Národní knihovny ve Vídni.⁶²¹

Knihu zařadila Martina Šárovcová do katalogu své disertační práce (2011),⁶²² kde stručně popisuje výzdobu iluminovaných folií. Věnuje se také identifikaci jednotlivých měšťanů, jejichž jména se objevují na jednotlivých iluminovaných foliích. Čáslavský graduál je zmíněn ve výčtu rukopisů Fabiána Pulěře v knize P. Brodského „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012).⁶²³

Ve své diplomové práci exemplář sleduje Kristina Svitáková (2016), která popisuje jednotlivá iluminovaná folia zpěvníku.⁶²⁴ Autorka někdy uvádí zavádějící informace, např. na fol. 207r se podle ní nachází „Jan Křtitel kázající v lese“.⁶²⁵ V iniciále Z je však zobrazen stojící sv. Jan Křtitel na zlatém pozadí ve svém tradičním oděvu z kožešin.

Graduál se od 19. století objevuje v literatuře. Musíme však zvážit, že zvláště v práci Antonína Rybičky je iluminátor Fabián Pulěř nekriticky glorifikován. Objektivnější názor na výzdobu rukopisu sledujeme později v díle Karla Chytila. V průběhu 20. století je zpěvník pouze stručně zmiňován a pozornost je mu věnována až v posledních letech. Vyzdvihnout lze katalogové heslo M. Šárovcové, která se na základě literatury snažila identifikovat konkrétní čáslavské měšťany s donátory kodexu.

II. 9. 2. Výzdoba Čáslavského graduálu

Fol. 1v

Celostranná výzdoba: Na úvodním foliu se nachází čáslavský městský znak v edikule s nápisovou páskou.⁶²⁶ Na červeném poli štítu je stříbrná hradební zeď z kvádrového zdiva s cimbuřím a hnědou branou s polospuštěnou mříží. Za hradební zdí jsou tři čtyřhranné věže se dvěma patry oken a s cimbuřím, krajní je vyšší a střední nižší. Na krajních věžích se

⁶¹⁹ GRAHAM 1999–2000, 232.

⁶²⁰ GRAHAM 2006, 582–585, kat. č. 132.

⁶²¹ GRAHAM 2006, 583.

⁶²² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#–11#, kat. č. 1.

⁶²³ BRODSKÝ 2012, 43.

⁶²⁴ SVITÁKOVÁ 2016, 78–83.

⁶²⁵ SVITÁKOVÁ 2016, 82.

⁶²⁶ Text pásky: „*ERB MESTA CZASLAWIE 1557*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582.

nacházejí trubači s černým rohem a nad střední věží modrý štítek se stříbrným dvouocasým korunovaným lvem.⁶²⁷

Analogie: Městské znaky na titulních stranách graduálů jsou velice obvyklé. Můžeme se s nimi např. setkat ve Žlutickém⁶²⁸ nebo Staroměstském graduálu.⁶²⁹

Fol. 2r

Rubrika: „Kyrie Summum“

Iniciála: „W(ssemohoucí)“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo je utvořeno z oranžového akantu s motivem lebky v dřívku. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje klečící král David⁶³⁰ před Bolestným Kristem na oblacích s kalichem v ruce. Vnější pole litery, které ovšem pro přiléhavost těla iniciály k červenému kazetovému rámu zabírá minimum místa, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně je barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, pod kterou je nápis se jménem Jana Ledčára ze Sionu.⁶³¹ Pod kolumnou se pak dále vyskytuje jeho erb. Pole štítu je děleno pošikem, první zlaté pole je s černým gryfem, druhé pole je děleno černožlatým pošikem. Helm s příkrývadly má v klenotu vyrůstajícího černého gryfa se vztyčeným mečem.⁶³²

Analogie: Klečící král David před Kristem na oblacích je obvyklý motiv pro Kyrie v 2. polovině 16. století. Podobnou kompozici motivu můžeme nalézt např. v Lounském graduálu.⁶³³

Fol. 57r

Rubrika: „Sanctus Summum“

Iniciála: „W(ssemohoucí)“ Folio uvádí velká malovaná iniciála W, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází scéna Klanění čtyřadvaceti

⁶²⁷ ČAREK 1985, 105.

⁶²⁸ Fol. 3r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁶²⁹ Fol. 1v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. Staroměstský graduál.

⁶³⁰ K ikonografii krále Davida viz ROYT 2006a, 67–70.

⁶³¹ Transkripce: „*Jan Ledczar z Syonu*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#. Rodina Ledčárů pocházela z Ledče. Jan Ledčár byl roku 1556 povýšen do vladyckého stavu Ferdinandem I. Zemřel 20. června 1573 (v sobotu po sv. Vítu). Byl pochován v čáslavském kostele, kde je také jeho náhrobek. Viz ČERMÁK 1908, 25–26.

⁶³² Srov. MYSLIVEČEK 2005, 361; SEDLÁČEK 1874, 184.

⁶³³ Fol. 2r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz II. 19. 0. Lounský graduál.

apokalyptických starců Hospodinovi.⁶³⁴ Vnější pole vyplňuje zlatá tapeta. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.⁶³⁵

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje stejnostranná kandelábrová groteska. Pod ní je prázdné pole štítu se jménem Václava Chotuchovského z Nebovid.⁶³⁶ Měl se zde patrně nacházet erb rodiny Chotunovských z Nebovid.⁶³⁷

Grafické předlohy: Figurální motiv z vnitřního pole iniciály byl pravděpodobně inspirován dřevorezem B. 63 A. Dürera z jeho cyklu Apokalypsy.⁶³⁸

Analogie: Podobnou kompozici se Čtyřiadvaceti apokalyptickými starci lze sledovat ve Svatovítském graduálu.⁶³⁹

Fol. 77r

Rubrika: „W Adwentu przed Rorate

Iniciála: „A(y)“ Zcela nahoře je malovaná ornamentální iniciála A, jejíž tělo tvoří fialový akant. Pozadí iniciály vyplňuje zelená tapeta s filigránovým vzorem. Červený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se objevuje stejnostranná kandelábrová groteska, pod kterou se nachází zapsané jméno Jiřík Čapek.⁶⁴⁰

Fol. 80r

Rubrika: „O wtelení Pána Krista w Adwentu“

Iniciála: „R(osu)“ Folio uvádí velká malovaná iniciála R, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Na pozadí těla iniciály se nachází figurální scéna s klečícím Gedeonem, který rozprostřel ovčí rouno na humně.⁶⁴¹ Jedná se o možná nejzdařilejší figurální iniciálu v rukopise. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.⁶⁴²

Bordura: Po pravé straně je stejnostranná kandelábrová groteska s připsím jmen Václav Vnouček a Svatoš Sladovník.⁶⁴³

⁶³⁴ Zj 4,1–8, k ikonografii viz HALL 1975, 23; ROYT 2006a, 31–45.

⁶³⁵ Viz [21a].

⁶³⁶ Transkripce: „Wáclaw Chotuchowský z Nebowid“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#.

⁶³⁷ K erbu MYSLIVEČEK 2005, 271–272.

⁶³⁸ Viz [22a], reprodukováno viz KURTH 1963,20, obr. 108.

⁶³⁹ Fol. 18r [20a], Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁶⁴⁰ Transkripce: „Girzik Čzapek“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#–8#.

⁶⁴¹ Viz I. 4. 2. 2. 6. Gedeon.

⁶⁴² Viz [31a].

⁶⁴³ Transkripce: „Waclaw Wnučzkuow/ Swatoss Sladovnik“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. Václav Vnouček pocházel z vladyské rodiny Vnoučků z Vorličné. Viz SEDLÁČEK 1874, 184; MYSLIVEČEK 2006, 319.

Analogie: Velice podobná kompozice s klečícím Gedeonem v krajině se nachází ve Žlutickém graduálu.⁶⁴⁴ V obou případech je autorem miniatur Fabián Pulěř, který biblický výjev zasadil do přesvědčivé krajinné scenerie s dlouhým průhledem do dále.

Fol. 94r

Rubrika: „*Na den Narození Pána Krista. Prwní msse*“

Iniciála: „*H(ospodin)*“ Ve spodní polovině strany je menší malovaná ornamentální iniciála H. Tělo iniciály tvoří růžový akant. Po levé straně iniciály vybíhají nahoře a dole dvě kaudy v podobě růžových kořínků se zlatými kapkami. Vnitřní pole iniciály je zelené s kosočtvercovým vzorem. Vnější pole vyplňuje zlatá tapeta. Celá iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně folia okupuje prostor kandelábrová stejnostranná groteska, která vyrůstá z masivní hliněné nádoby. Zcela nahoře na ní sedí malý opeřenec. Pod namalovanou ornamentikou je zapsáno jméno Šimon Žatecký.⁶⁴⁵

Fol. 95r

Rubrika: „*Druhá msse*“

Iniciála: „*S(wetlo)*“ V dolní polovině strany se objevuje malovaná ornamentální iniciála S, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Po levé straně vybíhají z iniciály dvě kaudy, které jsou v podobě zelených kořínků se zlatými kapkami. Pozadí iniciály, kterou uzavírá růžový kazetový rám, je modré.⁶⁴⁶

Bordura: Přes pravý dolní roh je vedená rozvilina složená z palmet akantu a z kořínků se zlatými kapkami. Pod rozvilinou se objevuje sdělení, že iluminátor Fabián Pulěř provedl výzdobu na svůj náklad.⁶⁴⁷

Fol. 104r

Rubrika: „*O Krztění Pána Krista*“

Iniciála: „*A(y)*“ Strana je uvedena větší malovanou ornamentální iniciálou A. Tělo iniciály tvoří modrý akant, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy. Vnitřní pole iniciály

⁶⁴⁴ Fol. 83r [32a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁶⁴⁵ Transkripce: „*Simon Žatecký*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. Šimon Žatecký byl později městským písařem. Roku 1559 koupil dům č. 183 u kostela. Zemřel v roce 1573. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁴⁶ U iniciály je monogram iluminátora FP s přípisem „*na swuog naklad*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582.

⁶⁴⁷ Transkripce: „*Toto pak gest Fabiana Malirze na geho vlastni naklad*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#.

vyplňuje vínově červená tapeta s filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály je zlaté. Celou literu ohraničuje oranžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina složená z polopalmet barevných listů, místy obohacena fantaskními plody a květy. Pod rozvilinou jsou zapsána jména Jan Jánský a Simon Ledčar ze Sionu.⁶⁴⁸

Fol. 107r

Rubrika: „*Na hromnice*“

Iniciála: „*P(rzicali)*“ Zhruba uprostřed strany se vyskytuje ornamentální malovaná iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Po levé straně vybíhají z těla litery dvě kaudy. Vnitřní pole iniciály vyplňuje modrá tapeta s filigránovým vzorem. Vnější pole litery je ve zlaté barvě. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje rozvilina složená z polopalmet fantaskních barevných listů. Pod rozvilinou jsou zapsána jména Tomáš Postřihač a Lukáš Soukeník.⁶⁴⁹

Fol. 165r [25b]

Rubrika: „*Na den Slavný Welikonoczní*“

Iniciála: „*W(stal)*“ V polovině folia se objevuje velká malovaná iniciála W, jejíž tělo je utvořeno z tmavě růžového akantu. Na pozadí těla iniciály zasadil iluminátor scénu tří Marií u hrobu. Miniatura však nepůsobí přesvědčivým dojmem. Na levé straně jsou přimáčknuté tři postavy Marií,⁶⁵⁰ jež se téměř nevejdou do prostoru vnitřního pole. Napravo je postava sedícího anděla na otevřeném hrobě, jehož figura je disharmonicky zkroucena. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně je akantová rozvilina, zakončená nahoře i dole fantaskním květem, z kterého však nahoře vyrůstá konvalinka. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Natanel Koudel ze Žitenic a vymalovaný jeho erb.⁶⁵¹ Na modrém poli štítu se nachází zlatá koruna, z které visí tři rolničky. Na štítu je helm s příkrývadly, na němž jsou v klenotu stříbrnozlatá křídla s třemi rolničkami na středním křídle.⁶⁵²

⁶⁴⁸ Transkripce: „*Yan Yanský/ Ssimon Ledczar z Syonu*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011, 8#. Simeon Ledčar koupil roku 1516 v Čáslavi nárožní dům v rynku č. 78 a roku 1550 dům č. 90, který však vzápětí prodal. Mimo to měl dům na předměstí Hradeckém. Zemřel okolo roku 1562. Viz ČERMÁK 1908, 25.

⁶⁴⁹ Transkripce: „*Tomáss Postrzihač/Lukass Saukennik*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011, 8#.

⁶⁵⁰ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

⁶⁵¹ Transkripce: „*Nataneal Kaudele z Žjtienic*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#.

⁶⁵² K erbů: MYSLIVEČEK 2005, 328. Ke Koudelům ze Žitenic viz SEDLÁČEK 1874, 89.

Grafické předlohy: Miniatura s třemi Mariemi nápadně připomíná ilustraci Virgila Solise,⁶⁵³ jež ovšem vykazuje zrcadlově převrácenou kompozici.

Analogie: Není příliš obvyklé, aby se motiv s třemi Mariemi u hrobu vyskytoval přímo ve vnitřním poli iniciály. Lze se s tím však setkat i v Lounském graduálu Jana Táborského,⁶⁵⁴ kde ovšem sedí anděl na zavřené tumbě.

Fol. 174v

Rubrika: „*W Ochtab Wzkřísšení Pána Krista*“

Iniciála: „*S(yn)*“ V horní polovině strany vidíme menší malovanou ornamentální iniciálu S, jejíž tělo tvoří žlutý akant, z kterého po levé straně vybíhá kauda, jež se napojuje na borduru. Vnější pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým vzorem. Vnější pole je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází kandelábrová groteska se jmény donátorů Laurýna Bažanta a Jakuba Novoměstského.⁶⁵⁵

Fol. 180v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*M(uzi)*“ Zhruba uprostřed strany se objevuje malovaná iniciála M, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru. Do vnitřního pole iniciály zasadil iluminátor figurální scénu Nanebevstoupení Krista,⁶⁵⁶ která se projevuje kulisovitě řešenou kompozicí. Postavy apoštolů jsou skládány jedna vedle druhé, bez hlubšího zamyšlení nad rozvrhem prostoru. Oranžový kazetový rám celou literu uzavírá.

Bordura: Po levé straně se v dolní polovině folia nachází akantová rozvilina, složená ze zeleného a fialového akantu. Rozvilina je nahoře a dole zakončena fantaskním květem. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Václav Zámečník.⁶⁵⁷

Analogie: Kompozice, kde lze z Krista spatřit jen jeho nohy, je velice obvyklá. Můžeme se s ním například setkat v Lounském graduálu,⁶⁵⁸ v němž se nachází podobně rozvržený prostor miniatury.

⁶⁵³ Tři Marie u hrobu, Ilustrace z Pasionálu, 1550–1560. Reprodukováno v PETERS 1987, 416.

⁶⁵⁴ Fol. 318r, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563.

⁶⁵⁵ Transkripce jmen: „*Laurýn Bassant/Yakub Nowomestský*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. Kantor Laurýn Bažant, který zemřel 1567, byl první manžel Marjány později choti Jana Vachova. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁵⁶ Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

⁶⁵⁷ Transkripce: „*Waclav Zamecnik*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582. Podle M. Šárovové se jedná o Václava Břicha. Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#.

Fol. 185r

Rubrika: „O Swatém Duchu“

Iniciála: „Z(*awitag*)“ Na spodním okraji folia je menší malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo je utvořeno ze světle fialového akantu. Pozadí iniciály obsahuje fialovou tapetu s filigránovým vzorem. Celou iniciálu ohraničuje oranžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina složená z polopalmet barevného akantu, zcela dole změněna v monstrum. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Bernard Polický.⁶⁵⁹

Fol. 186r [26b]

Rubrika: „O Duchu Swatém“

Iniciála: „D(*uch*)“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou D, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Z těla vybíhají po levé straně dvě kaudy se zlatými kapkami. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna Seslání Ducha svatého.⁶⁶⁰ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně je rozvilina z růže. V pravém dolním rohu se nachází erb se jménem Řehoř Borovský z Borové.⁶⁶¹ Erb obsahuje červené pole štítu s vyrůstajícím stříbrným beranem ve skoku, na kterém je umístěn helm se stříbrnočernými příkrývadly. V klenotu se nacházejí černé rohy a vyrůstající beran ve skoku jako na štítu.⁶⁶²

Grafická předloha: Kompozice výjevu z vnitřního pole iniciály připomíná list B. 51 Albrechta Dürera z cyklu Malých pašijí,⁶⁶³ nicméně se patrně nebude jednat o přímou recepci této rytiny. Miniatura více odpovídá grafice Virgile Solise,⁶⁶⁴ který byl patrně Dürerem ovlivněn. Podobnost s miniaturou je patrná zejména u postavy v popředí stojícího apoštola, jehož plášť se téměř stejně řasí jako na rytině V. Solise.

Analogie: Velice podobná kompozice Seslání Ducha svatého se objevuje ve Žlutickém⁶⁶⁵ a Lounském graduálu.⁶⁶⁶ Shoda panuje v celkovém rozvrhu prostoru a v řasení drapérií oděvů, což pravděpodobně dokládá použití stejné grafické předlohy.

---

⁶⁵⁸ Fol. 188r, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563.

⁶⁵⁹ GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. K Bernardu Polickému, který byl královským rychtářem a patrně pocházel z Poličky, viz SEDLÁČEK 1874, 155.

⁶⁶⁰ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

⁶⁶¹ Transkripce: „*Rzehorz Borowský z Borové*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. Řehoř Borovský z Borové získal erb roku 1525. Viz SEDLÁČEK 1874, 185–186.

⁶⁶² Srov. MYSLIVEČEK 2005, 119.

⁶⁶³ Viz kapitola I. 3. 0. *Grafické předlohy pro miniatury chorálních rukopisů*.

⁶⁶⁴ Reprodukováno: PETERS 1987, 24.

⁶⁶⁵ Fol. 215r [35a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁶⁶⁶ Fol. 195r [36a], Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563.

Fol. 190v

Rubrika: „*O Swaté Trogici Antifony*“

Iniciála: „*S(lawná)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála S, jejíž tělo tvoří fialový akant, z něhož vybíhají po levé straně dvě kaudy. Ty se dále napojují na borduru. Pozadí iniciály vyplňuje zlatá tapeta s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně je stejnostranná kandelábrová groteska. Mezi kaudami, které vybíhají z těla iniciály, se rozprostírá pavučina s pavoukem. Pod ornamentální výzdobou se nachází přípis se jménem Martin Chotěbořský.⁶⁶⁷

Fol. 191r

Rubrika: „*O Swaté Trogici*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou P, jejíž tělo tvoří modrý akant. Z těla vybíhají po levé straně dvě kaudy. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Nejsvětější Trojice typu Trůnu milosti.⁶⁶⁸ Vnější pole je zlaté s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.⁶⁶⁹

Bordura: Po pravé straně je akantová rozvilina se zlatými kapkami, dole zakončena třemi jahodami. Pod rozvilinou jsou zapsána čtyři jména donátorů.⁶⁷⁰

Analogie: Nejsvětější Trojice typu Trůnu milosti se například vyskytuje v Křižovnickém graduálu,⁶⁷¹ nicméně tam je dílem mnohem schopnějšího iluminátora.

Fol. 194v

Rubrika: „*O Těle a Krwi pána Krista. Antifony před Introitem*“

Iniciála: „*K(něz)*“ V horní polovině folia se nachází menší malovaná iniciála K, jejíž tělo je utvořeno z béžového, modře podstíněného akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru. Vnitřní pole iniciály vyplňuje zelená tapeta s filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, nahoře a dole zakončena kořínky. Pod rozvilinou je zapsáno jméno donátora Ondřeje Holuba.⁶⁷²

⁶⁶⁷ Transkripce: „*Martin Chotieborský*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 8#. Kantor Martin Chotěbořský zemřel roku 1572. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁶⁸ K ikonografii viz kapitola I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

⁶⁶⁹ Viz [277a].

⁶⁷⁰ Transkripce: „*Yakub Kraycží / Lukáss Pissecky/ Bartoss Kopytlanský/ Zacharyáš Saukenik*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Zachariáš Soukeník patřil mezi členy literátského kúru mezi lety 1539–1540. Viz ČERMÁK 1897, 50.

⁶⁷¹ Fol. 216r [276a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. *Křižovnický graduál – I. díl*.

Fol. 201r

Rubrika: „*O dni Nedělním*“

Iniciála: „*P(ožehnaný)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou P. Tělo iniciály se skládá z růžového akantu, z kterého po levé straně vybíhají dvě kaudy v podobě kořínků se zlatými kapkami. Pozadí litery vyplňuje zelená tapeta s filigránovým vzorem. Iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně je barevná rozvilina složená z polopalmet fantaskních listů, doplněná místy květy a plody. Zcela nahoře sedí na rozvilině sova. Pod rozvilinou jsou zapsána tři jména donátorů.⁶⁷³

Fol. 207r

Rubrika: „*Pocziniagi se Officia o Swatých. O Swatém Witu. O Swatém Janu Krztiteli*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Strana je uvedena malovanou iniciálou Z, jejíž tělo tvoří zelený akant, který je v horním a dolním rohu poskládán do podoby maskaronu. Před tělem litery se nachází namalovaná postava Jana Křtitele v kožešině s knihou v ruce, na níž stojí beránek.⁶⁷⁴ Pozadí iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celou literu uzavírá oranžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina. Zhruba uprostřed na ní stojí divý muž střilející směrem na Jana Křtitele. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Jan Jiskra.⁶⁷⁵

Analogie: Postava Jana Křtitele s knihou v ruce, na které sedí beránek, se podobně namalovaná vyskytuje ve Žlutickém graduálu.⁶⁷⁶

Fol. 209r

Rubrika: „*Na Swatého Petra a Pawla*“

Iniciála: „*K(dyž)*“ Folio je uvedeno větší malovanou ornamentální iniciálou K, jejíž tělo tvoří červený akant. Ve vnitřním poli litery lze sledovat béžovou tapetu se zeleným filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami, zakončená nahoře fantaskním květem. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Petr Smetana.⁶⁷⁷

---

⁶⁷² Transkripce: „*Wondreg Holub*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Kantor Ondřej Holub byl členem literátského bratrstva. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁷³ Transkripce: „*Waclaw Dusskuow/ Ambrož Ždiarský/ Matous Tkadlec*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Matouš Tkadlec odkázal roku 1557 literátům 5 kop. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁷⁴ K ikonografii ROYT 2006a, 92–94.

⁶⁷⁵ Transkripce: „*Jan Giskra*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Bakalář Jan Jiskra působil mezi literáty v letech 1539–1544. Viz ČERMÁK 1897, 50.

⁶⁷⁶ Fol. 244r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

Fol. 216v

Rubrika: „*O proměnění Pána Krista*“

Iniciála: „*K(teréhož)*“ Zhruba uprostřed strany je menší ornamentální malovaná iniciála K, jejíž tělo se skládá z oranžového akantu. Po levé straně vybíhají z iniciály dvě kaudy, které se napojují na borduru. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým vzorem. Vnější pole je zlaté. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po levé straně se objevuje rozvilina složená z polopalmet barevného akantu, doplněná fantaskními květy a plody. Pod rozvilinou jsou zapsána tři jména.⁶⁷⁸

Fol. 220v

Rubrika: „*Na den slavný. Na nebe wzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ V polovině folia se vyskytuje velká malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo je utvořeno z fialového akantu. Z těla litery vybíhají dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu po levé straně. Vnitřní pole vyplňuje zelená tapeta s kosočtvercovým vzorem. Vnější pole iniciály, kterou ohraničuje růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina, které je ve stejné úrovni jako iniciála obohacena hlemýžděm. Pod rozvilinou jsou zapsána dvě jména donátorů.⁶⁷⁹

Fol. 222r [27b]

Rubrika: „*O Posvěcení chrámu*“

Iniciála: „*O(kterak velmi hrozné místo)*“ Strana je uvedena malovanou iniciálou O. Tělo iniciály tvoří zelený akant, který je na bočnicích poskládán do podoby maskaronu. Ve vnitřním poli litery se nachází zobrazení kostela s vyvěšenou korouhví. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Literu ohraničuje fialový rám.

Bordura: Po pravé straně lze sledovat barevnou akantovou rozvilinu se zlatými kapkami, na které zhruba uprostřed sedí opice s vinopalnickou píčkou, kočka a sova. Pod kolumnou je scéna hry v kuželky,⁶⁸⁰ u níž je zapsáno Jan Roháč a Pavel syn jeho.⁶⁸¹

---

⁶⁷⁷ Viz srov. GRAHAM 2006, 582.

⁶⁷⁸ Transkripce: „*Rzehorz Nedwídek/ Yan Sspace/ Yan Konwarz*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011, 9#.

⁶⁷⁹ Transkripce: „*Yakub Filipuow /Yan Homolka*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011, 9#. Jan Homolka je uveden mezi literáty a rodáky z Čáslavi. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁸⁰ K motivu hry v kuželky v rukopisech zvl. KUBÍK 2004, 305–326; viz dále kapitola I. 4. 4. 5. *Výjevy z městského života*.

⁶⁸¹ Transkripce: „*Yan Rohacz / Pavel syn geho*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011, 9#.

Analogie: Hráči kuželek se čas od času vyskytují v graduálech české provenience k svátku Posvěcení kostela,⁶⁸² např. v Teplickém graduálu,⁶⁸³ kde je ovšem ve vnitřním poli iniciály zobrazen sen Jákobův.⁶⁸⁴

Zobrazení kostela ve vnitřním poli iniciály je typické pro folio věnované Posvícení. Můžeme se s ním setkat též ve Žlutickém graduálu.⁶⁸⁵

Fol. 229r

Rubrika: „*O wssech swatých*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Folio uvádí velká malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo tvoří fialový akant. Pozadí litery vyplňuje zlatá tapeta. Celá iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje kandelábrová groteska. Pod ornamentem jsou napsána čtyři jména.⁶⁸⁶

Fol. 231r

Rubrika: „*O Panně Marigi*“

Iniciála: „*Z(drawa)*“ Na této straně se zcela nahoře nachází malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo tvoří fialový akant. Pozadí iniciály obsahuje zelenou tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina. Zhruba uprostřed rozviliny je namalována moucha. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Jan Hradišťský z Hradiště.⁶⁸⁷

Fol. 237v

Rubrika: „*O Aposstolích*“

Iniciála: „*M(nět)*“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou M. Tělo iniciály se skládá z růžového akantu, z něhož vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se

---

⁶⁸² K tomu KUBÍK 2004, 305–326.

⁶⁸³ Fol. 162v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁶⁸⁴ K motivu viz I. 4. 2. 2. 3. *Jákob*.

⁶⁸⁵ Fol. 271v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁶⁸⁶ Transkripce: „*Zuzana Kassowa/ Ambrož Nabožnjczek / Tomáss Kauba/ Yan Launský*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#.

⁶⁸⁷ Transkripce: „*Jan Hradisťský z Hradisťte*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Rod Hradišťských z Hradiště pocházel z Čáslavi. Erb získal roku 1556 Ondřej Hradišťský. Jan Hradišťský byl jeho syn, který měl za manželku Kateřinu z Kařišova. Zemřel roku 1571. Viz SEDLÁČEK 1874, 181–182; ČERMÁK 1897, 52; MYSLIVEČEK 2005, 263.

napojují na rozvilinu v borduře. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály, kterou ohraničuje růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po levé straně se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod rozvilinou jsou zapsána jména Tobiáš Hubáček a Jan Bojanovský.⁶⁸⁸

Fol. 277r

Rubrika: „*Prozy O wtelení Páně W Adwentu*“

Iniciála: „*P(an)*“ Zcela nahoře je větší ornamentální iniciála P, jejíž tělo tvoří růžový akant. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály je zlaté. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje kandelábrová groteska, pod kterou je zapsáno jméno Jana Chotuchovského.⁶⁸⁹

Fol. 294r

Rubrika: „*O Narození Pána Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Folio uvádí malovaná figurální iniciála G, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Ve vnitřním poli se nachází Ježíšek jako Vítěz nad smrtí a hříchem.⁶⁹⁰ Pozadí figurálního výjevu a vnější pole iniciály jsou zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně je akantová rozvilina, pod kterou se nachází zapsáno jméno Šimona Vnoučka.⁶⁹¹

Analogie: Malý Kristus zobrazený jako Vítěz nad smrtí a hříchem je obvyklý motiv pro folio s rubrikou „*Narození Pána...*“ Podobně je vyobrazen ve Žlutickém⁶⁹² a v Lounském graduálu.⁶⁹³

Fol. 316v

Rubrika: „*Prozy. Na weliku Noc*“

---

⁶⁸⁸ Transkripce: „*Tobiáš Hubáček/ Yan Boyanowský*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9#. Jan Bojanovský byl členem literátského bratrstva v Čáslavi. Viz ČERMÁK 1897, 52.

⁶⁸⁹ Transkripce: „*Yan Chotuchowský z Nebowid a na Klucích*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#.

⁶⁹⁰ K ikonografii: KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 453. K ikonografii motivu obecně SCHILLER 1986, 32–40.

⁶⁹¹ Transkripce: „*Šimon Wnuczek*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#. Šimon Vnouček byl členem literátského bratrstva v Čáslavi mezi lety 1539–1544. Viz ČERMÁK 1897, 50.

⁶⁹² Fol. 325r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁶⁹³ Fol. 294r, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563.

Iniciála: „N(už)“ V horní polovině strany se nachází iniciála N, jejíž tělo tvoří zelený akant. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru. Ve vnitřním poli se objevuje výjev Krista sestupujícího do předpekli.⁶⁹⁴ Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Iniciála je uzavřena kazetovým rámem.⁶⁹⁵

Bordura: Po levé straně se objevuje akantová rozvilina, na které sedí sova. Pod rozvilinou je zapsáno jméno Matěj Hůlka.⁶⁹⁶

Grafické předloha: Kristus v předpekli z cyklu Malých pašijí č. 25 Albrechta Dürera⁶⁹⁷ pravděpodobně sloužil jako inspirační zdroj pro figurální scénu z vnitřního pole iniciály. Podobnou kompozici vykazuje i grafický list Hanse Schäufeleina,⁶⁹⁸ nicméně miniatura odpovídá spíše Dürerově dřevorezu.

Analogie: Sestup Krista do předpekli se vyskytuje také v druhém díle Křížovnického graduálu,⁶⁹⁹ v Graduálu kostela sv. Havla⁷⁰⁰ a ve Staroměstském graduálu.⁷⁰¹

Fol. 420r

Rubrika: „Patrem Summum“

Iniciála: „W(otcze)“ Stranu uvádí malovaná ornamentální iniciála W, jejíž tělo je utvořeno ze světle fialového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází žlutá tapeta s filigránovým vzorem. Vnější pole je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, která vyrůstá z úst dující mužské hlavy. Pod rozvilinou je jméno donátora Jana Březiny.⁷⁰²

Fol. 444r [28b]

Zhruba uprostřed folia se nachází erb Jana Táborského z Klokotské Hory⁷⁰³ v kulatém vavřínovém věnci. Erb je čtvrcený. První a čtvrté pole je stříbrné a druhé a třetí pole černé. Uprostřed štítu se nachází červený jetelový kříž, který je opatřen na všech čtyřech koncích

⁶⁹⁴ Viz Mt 27, 52–53; k ikonografii ROYT 2006a, 262.

⁶⁹⁵ Viz [133a].

⁶⁹⁶ Transkripce: „Matěj Huolka“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#.

⁶⁹⁷ Albrecht Dürer, Sestoupení Krista do předpekli [132a] (dřevorez, 13 x 10 cm, London, British Museum) 1511.

⁶⁹⁸ Reprodukováno: FALK 1980, 228.

⁶⁹⁹ Fol. 57r [130a], Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

⁷⁰⁰ Fol. 78r [131a], Graduál kostela sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII.B.19) poslední třetina 16. století, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

⁷⁰¹ Fol. 239r [134a], Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 40) 1561–1567.

⁷⁰² Transkripce: „Jan Brzezina“. Viz srov. GRAHAM 2006, 582; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10#. Jan Březina byl členem literátského kúru. viz ČERMÁK 1897, 52.

⁷⁰³ K erbu MYSLIVEČEK 1993, 62. Pod erbem je napsáno: „Jan Taborský z Klokotské Hory“.

zlatými nákončými. Na vrchní části kříže je navlečená zlatá královská koruna, která zasahuje do poloviny prvního a druhého pole. Na třetím poli je vyobrazena stříbrná holubice, která je vlevo otočená s červenou zbrojí. Ve čtvrtém poli se nachází svinutý černý had. Nad štítem je kolčí helm. Na helmě stojí stejná holubice jako ve štítě, ale otočená doprava. Příkrývadla jsou červenočernostříbrná.

II. 9. 3. Shrnutí výzdoby Čáslavského graduálu

Výzdoba Čáslavského graduálu je dílem iluminátora Fabiána Pulěře.⁷⁰⁴ Oproti dekoracím Svatovítského graduálu⁷⁰⁵ zde dochází k určitému poklesu úrovně iluminací, jež se vyznačuje kulisovitě komponovanými scénériemi některých miniatur a ne příliš dobře anatomicky správně zvládnutými postavami v jednotlivých figurálních výjevech [25b, 26b, 27b, 28b].

Iluminátor si neví rady s řešením prostoru ve vnitřních polích iniciál. Přesvědčivě nepůsobí např. postavy tří Marií u hrobu,⁷⁰⁶ které jsou namačkané jedna na druhou [25b]. V iniciále s králem Davidem je pozadí iniciály s krajinnou scénérií namalováno v příliš pestrých barvách, což zase neevokuje pocit ubíhajícího prostoru do dále, ale naopak i přes evidentní snahu umělce o hluboký průhled působí velmi plochým dojmem. O mnoho lepší je krajina s klečícím Gedeonem,⁷⁰⁷ kde se iluminátor lépe vyrovnal s malým prostorem vnitřního pole litery a celá miniatura včetně postavy klečícího Gedeona působí suverénním dojmem.

Rukopis sestává z bohaté ornamentální složky. Objevují se zde akantové rozviliny složené z palmet kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu,⁷⁰⁸ které jsou často doplněné fantaskními srostlicemi a zlatými kapkami. Na foliu věnovanému letnicím se objevuje naturalisticky zpracovaná růže, jež je taktéž zdobena zlatými kapkami [26b].⁷⁰⁹ Oproti růži vyskytující se ve Žlutickém graduálu⁷¹⁰ působí živějším reálnějším dojmem skutečné rostliny.

---

⁷⁰⁴ Monogramy F/P se objevují u iniciály na fol. 95r Čáslavského graduálu (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) z roku 1557, kde se také nachází zápis, že malíř provedl výzdobu na svůj vlastní náklad. Transkripce: „*Toto pak gest Fabiana Malirze na geho vlastni naklad.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 582. K F. Pulěrovi viz kapitola I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř.*

⁷⁰⁵ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁷⁰⁶ Fol. 165r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷⁰⁷ Fol. 80r [31a], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷⁰⁸ K akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

⁷⁰⁹ Fol. 186r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷¹⁰ Fol. 215r [35a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

Na mnoha foliích se také objevuje stejnostranná kandelábrová groteska složená z váz, palmet akantu, maskaronů a monster,⁷¹¹ což je prvkem renesančním.

Zpěvník nemá na žádném foliu výzdobu řešenou v duchu typologického paralelismu,⁷¹² což je obvyklé v mnoha rukopisech z druhé poloviny 16. století. Kromě výjevu s kuželkáři obsahuje graduál pouze biblické figurální motivy [27b], které jsou umístěny do vnitřních polí iniciál a ne do bordur. Biblické výjevy však plně korespondují s rubrikovanými svátky liturgického roku, na jejichž foliích se nacházejí [25b, 26b]. Zajímavé je také folio věnované svátku Jana Křtitele, kde se objevuje divý muž v borduře, střílející na Jana Křtitele v iniciále.⁷¹³ Navíc je zde zapsáno jméno donátora Jana Jiskry, který patrně považoval Jana Křtitele za svého osobního patrona, a tímto způsobem na to chtěl humorně upozornit. Na několika foliích se objevují i jiné droalerie, např. medvěd hrající na bubínek⁷¹⁴ nebo hlemýžď,⁷¹⁵ což jsou prvky odkazující k pozdně gotickým rukopisům.

Obecně je výzdoba čáslavského rukopisu podstatně skromnější než výzdoba výše zmíněného Svatovítského graduálu,⁷¹⁶ což bylo jistě ovlivněno též finančními možnostmi objednavatele. Charakterem svých dekorací představuje kodex průměrnou práci, syntézu gotických i renesančních prvků.

---

⁷¹¹ Ff. 57r, 77r, 80r, 94r, 174v, 190v, 229r a 277r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, sign. 15503) 1557.

⁷¹² Viz kapitola I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

⁷¹³ Fol. 207r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷¹⁴ Fol. 222r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷¹⁵ Fol. 220v, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁷¹⁶ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

II. 10. 0. ČESKOBRODSKÝ GRADUÁL

Rukopis⁷¹⁷ se dnes nachází v Národní knihovně České republiky. Pořízen byl českým literátským bratrstvem při kůru utrakvistického kostela sv. Gotharda v Českém Brodě.⁷¹⁸ Lze předpokládat, že většina výzdoby byla vytvořena kolem roku 1557 v dílně Fabiána Pulěře.⁷¹⁹

Většina zpěvů kyriale se nachází spíše na začátku graduálu, poté následují sekvence, kréda a propria.⁷²⁰ Z původní foliace patrně chybí přinejmenším 12 folií, z toho tři listy za foliem 298, které měly nejspíše propria pro Husa a dále několik listů, jež obsahovaly sekvence k Mistru Janu Husovi.⁷²¹ Kodex sestává z 553 pergamenových stran, přičemž rozměr jednoho folia činí 446 x 241 mm.⁷²² Vazba se skládá z původních dřevěných desek, potažených plátnem.⁷²³

II. 10. 1. Zhodnocení literatury k Českobrodskému graduálu

V česky psané literatuře je o graduále první zmínka ve výčtu rukopisů v „*Historii literatury české*“ (1825) Josefa Jungmanna. V souvislosti s literátskými bratrstvy vzpomíná zpěvník Antonín Rybička ve své stati „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877),⁷²⁴ kde je také uvedeno, že pro literátské bratrstvo v Českém Brodě vznikl ještě jeden kancionál.⁷²⁵ A. Rybička měl pravděpodobně na mysli tzv. Českobrodský rorátník, který je dnes nezvěstný.⁷²⁶

---

⁷¹⁷ Českobrodský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 20) 1557/ některá folia vyzdobená dodatečně kolem roku 1570, bibliografie k rukopisu: JUNGMAN 1825, 171; RYBIČKA 1874–1877, 730, pozn. 21/2; SRB/TADRA 1886, 13; CHYTL 1891, 159, č. 55; KONRÁD 1893, 127, 191, 194; WINTER 1896, 988; CHYTL 1906, 185; TRUHLÁŘ 1906, 27–28, kat. č. 67; WINTER 1913, 503; KROPÁČEK 1952a, 71–75; KROPÁČEK 1952b, 30–33, kat. č. 12; URBÁNKOVÁ 1957, 25; VACKOVÁ 1959, 50, 67, 76, 89; HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, 69, 72, 102, obr. 5; VACKOVÁ 1968, 381; FOJTÍKOVÁ 1981, 69; ČAREK 1985, 113; KROPÁČEK/PREISS 1988, 201; VACKOVÁ 1989, 95; KRÁSA 1990b, 115; DVOŘÁK 2000, 89–90; GRAHAM 2006, 403–405, kat. č. 81; KRATOCHVÍLOVÁ–ŠÁROVCOVÁ 2007, 43; SOUČKOVÁ 2010, 26, 29, 33, 38, 43, 63, 68, 69, 72; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 11, 37, 44, 50, 63, 120, 16#–18#, kat. č. 5; SOUČKOVÁ 2012, 23, 50, 55, 58, 61, 63, 71, 80, 88, 110, 116, 120, 121; BRODSKÝ 2012, 229, obr. 387; SOUČKOVÁ 2015b, 49; SVITÁKOVÁ 2016, 113–117.

⁷¹⁸ KROPÁČEK 1952a, 72. K literátskému bratrstvu v Českém Brodě např.: DVOŘÁK 2000, 77–139. Kostel sv. Gotharda je bazilikální trojlodí s dvouvěžovým průčelím. Přestavěn byl ve 14. a 17. století a pronikavě zbarokizován v letech 1765–1772. Roku 1512 kostel vyhořel. Pozdně gotickou zvonici, která je dominantou města, vytvořil kameník Pavel. Viz POCHE 1977, 210–211; KUČA 1996, 555.

⁷¹⁹ K němu I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěr*.

⁷²⁰ GRAHAM 2006, 403.

⁷²¹ GRAHAM 2006, 403.

⁷²² GRAHAM 2006, 404.

⁷²³ GRAHAM 2006, 403.

⁷²⁴ RYBIČKA 1877, 730.

⁷²⁵ RYBIČKA 1877, 730.

⁷²⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 19#.

Josef Srb a Ferdinand Tadra uvádějí (1886), že se v Českém Brodě nacházely dva literátské kůry, český a latinský, a tedy že se zachovaly z té doby dva kancionály.⁷²⁷ Rukopis byl také vystaven na velké Zemské výstavě konané v Praze v roce 1891, čili je zařazen mezi exponáty v katalogu.⁷²⁸

Karel Konrád si ve své knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I*“ (1893) všímá jmen jednotlivých donátorů, která jsou uvedena na iluminovaných foliích rukopisu.⁷²⁹ Výzdobu zpěvníku hodnotí velmi kladně a přímo glorifikuje některé miniatury, např.: „*Těž vyobrazení krále Davida hned v první inít. jest velmi krásné. Jak pokorně a zkroušeně tu klečí žalmista Páně.*“⁷³⁰ Zikmund Winter zařazuje Českobrodský graduál do výčtu zachovalých graduálů z 16. století v publikaci „*Život církevní v Čechách: Kulturně historický obraz z XV. a XI. století*“ (1896).⁷³¹

Přední český historik umění Karel Chytil se domníval (1906), že Českobrodský graduál vznikl mimo dílnu Jana Táborského z Klokotské Hory, avšak je přibližně ze stejné doby.⁷³² Všimá si, že kodex obsahuje různé cechovní znaky a podobizny měšťanů a dále zajímavou signaturu I/S, která se nachází u jedné miniatury a nejde ji zatím spojit s žádným tehdy známým pražským malířem.⁷³³

Josef Truhlář zahrnul graduál do svého „*Katalogu českých rukopisů c. k. veřejné a universitní knihovny pražské*“ (1906),⁷³⁴ kde zmiňuje, že se na titulním listě nachází městský znak Českého Brodu a dále, že kodex obsahuje mnoho miniatur s erby a podobiznami objednavatelů.⁷³⁵

Z. Winter ve své knize „*Český průmysl a obchod v XVI. věku*“ (1913) reaguje na tvrzení Karla Chytila s tím, že monogramy I/S,⁷³⁶ by mohly poukazovat na malíře Jana Sadovského ze Sochačova, který byl novoměstským mistrem v letech 1564–1582.⁷³⁷

Jiří Kropáček (1952) ve své diplomové práci sleduje jednotlivé iluminace.⁷³⁸ Všimá si již výše zmíněných monogramů I/S, jež podle něj patří malíři, který vykazuje zvýšený zájem o realismus miniatur, avšak „*postavám měšťanů na votivních obrazech nelze přisuzovat*

---

⁷²⁷ SRB/TADRA 1886, 13.

⁷²⁸ CHYTEL 1891, 159.

⁷²⁹ KONRÁD 1893, 127.

⁷³⁰ KONRÁD 1893, 191.

⁷³¹ WINTER 1896, 988.

⁷³² CHYTEL 1906, 185.

⁷³³ CHYTEL 1906, 185.

⁷³⁴ TRUHLÁŘ 1906, 27–28.

⁷³⁵ TRUHLÁŘ 1906, 27–28.

⁷³⁶ Fol. 105v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1570.

⁷³⁷ WINTER 1913, 503; Více k J. Sadovskému viz WINTER 1909, 191–192.

⁷³⁸ KROPÁČEK 1952a, 71–75; KROPÁČEK 1952b, 30–33, kat. č. 12.

platnost portrétu“.⁷³⁹ Autor zde vůbec nepředpokládá, že by exemplář byl prací vícero umělců. Přes delší dobu, po kterou podle něj vznikala výzdoba graduálu, vykazují miniatury stejný styl, podmíněný realistickým přístupem autora ke skutečnosti.⁷⁴⁰ Podrobně se věnuje zejména miniatuře v borduře pod kolumnou se zobrazením orby.⁷⁴¹ J. Kropáček uvádí, že se jedná o netradiční prvek, kde je donátor zobrazen při práci.⁷⁴² Vzhledem k době vzniku jeho diplomové práce, tedy v roce 1952, se zdá být tato poznámka dosti tendenční. V zobrazení krajiny, jež je ve výjevu patrná, zmiňuje autor vliv podunajské školy,⁷⁴³ což se vzhledem k naivitě stylu miniatury zdá spíše komické. Podle něj je patrný iluminátorův zájem o zobrazování viděné skutečnosti, zejména ve výjevech z vesnického života na malém městě. J. Kropáček dále předpokládá, že krajinné scény vykazují styk s proudem mezinárodního manýrismu, hlavně co do koloritu.⁷⁴⁴

Emma Urbánková zařazuje Českobrodský graduál do svého katalogu „*Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny*“ (1957).⁷⁴⁵ Kodex hodnotí jakožto zdroj „*pro poznání života ve druhé polovině XVI. století, kde vidíme celé měšťanské rodiny nebo scény z práce řemeslníků*“.⁷⁴⁶ Tyto miniatury zobrazující jednotlivé příslušníky různých cechů jsou později také reprodukovány v publikaci „*Pracovní motivy ve starých vyobrazeních*“ (1967), v níž se autoři věnují i oděvu jednotlivých postav a uvažují o jejich hmotném zajištění.⁷⁴⁷

Jarmila Vacková zmiňuje Českobrodský graduál ve své aspirantské práci „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959), kde konstatuje, že se zde sice nenacházejí monogramy Fabiána Puléře, ale pro styl miniatur lze uvažovat o jeho dílně.⁷⁴⁸ U žánrových výjevů vyskytujících se v Českobrodském graduálu poukazuje na vliv nizozemské malby. V této souvislosti také uvádí jako příklad ilustrovanou knížku „*Eygentliche Beschreibung aller Stände*“ Josta Ammana, svazek vydaný roku 1568 u Zikmunda Feyerabenda. Na základě starší tradice jsou tu údajně zobrazeny všechny společenské vrstvy, počínaje papežem a konče u řemeslníků, podobně, jako je tomu zde v Českobrodském graduálu.⁷⁴⁹ Ve svých dalších statích „*Podoba a příčiny anachronismu*“ (1968)⁷⁵⁰ a „*Závěsné*

⁷³⁹ KROPÁČEK 1952a, 72.

⁷⁴⁰ KROPÁČEK 1952a, 72.

⁷⁴¹ Fol. 323v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁷⁴² KROPÁČEK 1952a, 73.

⁷⁴³ KROPÁČEK 1952a, 73.

⁷⁴⁴ KROPÁČEK 1952b, 30.

⁷⁴⁵ URBÁNKOVÁ 1957, 25.

⁷⁴⁶ URBÁNKOVÁ 1957, 25.

⁷⁴⁷ HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. č. 5, 69, 72, 102. Viz I. 4. 4. 5. *Výjevy z městského života*.

⁷⁴⁸ VACKOVÁ 1959, 89.

⁷⁴⁹ VACKOVÁ 1959, 50.

⁷⁵⁰ VACKOVÁ 1968, 381. Ff. 279r, 323v, 386v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620“ z „*Dějiny českého výtvarného umění II/1*“ (1989)⁷⁵¹ autorka už jen opakuje názor ze své aspirantské práce, že rukopis pochází z okruhu Fabiána Puléře.

Do výčtu rukopisů zařadila Jana Fojtíková ve své studii „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981) i Českobrodský graduál, v níž zmiňuje zpěvy „O českých mučednících“.⁷⁵² Titulní list graduálu je uveden v seznamu pramenů s vyobrazením městského znaku Český Brod v publikaci „*Městské znaky v českých zemích*“ (1985).⁷⁵³

Jiří Kropáček a Pavel Preiss si ve studii „*Malířství*“ z knihy „*Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze*“ (1988) opět všimají neznámého monogramu IS⁷⁵⁴ a bez odkazu na Wintera uvádějí (viz výše), že by mohl identifikovat iluminátora Jana Sadovského.⁷⁵⁵

Josef Krása (1990) přiřadil Českobrodský graduál dílně Jana Táborského z Klokotské Hory a iluminátorovi Fabiánu Puléřovi.⁷⁵⁶ Miloš Dvořák ve své stati „*Literátské bratrstvo a městská rada v Českém Brodě v předbělohorské době*“ (2000) zmiňuje i Českobrodský graduál.⁷⁵⁷ Autor přímo uvádí, že „*znamení uměleckou památku vytvořil pražský iluminátor a kaligraf Jan Táborský z Klokotské Hory*“⁷⁵⁸ a odkazuje přitom na starší literaturu,⁷⁵⁹ nezapomíná ani na monogramy IS, které pravděpodobně odkazují na Jana Sadovského.⁷⁶⁰ Studie M. Dvořáka je cenná především pro zmapování českobrodského bratrstva a jeho jednotlivých členů na základě pramenných dokladů.

Barry Frederic Hunter Graham zařadil rukopis do svého katalogu „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006), v němž se nachází především obsáhlý liturgický a kodikologický popis graduálu.⁷⁶¹ B. F. H. Graham soudí, že hudba a text rukopisu byly dokončeny roku 1557⁷⁶² a samotná výzdoba kodexu před rokem 1559.⁷⁶³ Autor také předpokládá, že zmíněné monogramy IS odkazují na Jakuba Sklenáře,⁷⁶⁴ písaře tzv. Graduálu

---

⁷⁵¹ VACKOVÁ 1989, 95.

⁷⁵² FOJTÍKOVÁ 1981, 69.

⁷⁵³ ČAREK 1985, 113.

⁷⁵⁴ Fol. 105v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1570.

⁷⁵⁵ KROPÁČEK/PREISS 1988, 201.

⁷⁵⁶ KRÁSA 1990b, 115.

⁷⁵⁷ DVOŘÁK 2000, 89–90.

⁷⁵⁸ DVOŘÁK 2000, 89.

⁷⁵⁹ TRUHLÁŘ 1906, 27–28; URBÁNKOVÁ 1957, 25.

⁷⁶⁰ DVOŘÁK 2000, 89.

⁷⁶¹ GRAHAM 2006, 403–405, kat. č. 81.

⁷⁶² GRAHAM 2006, 403.

⁷⁶³ GRAHAM 2006, 403.

⁷⁶⁴ GRAHAM 2006, 403.

Jakuba Sklenáře.⁷⁶⁵ Autor se domnívá, že Jakub Sklenář namaloval portrét,⁷⁶⁶ který se nachází na straně s monogramy IS,⁷⁶⁷ což se nezdá být pravděpodobná hypotéza.⁷⁶⁸

Martina Šárovcová (2011) zařadila kodex do katalogu své disertační práce,⁷⁶⁹ kde se věnuje též identifikaci donátorů rukopisu. Na základě monogramů IS uvádí iluminátora graduálu jakožto Jana Sadovského,⁷⁷⁰ písářskou dílnu nijak neidentifikuje.

Pavel Brodský reprodukuje ve své knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) vyobrazení kožišníků při práci.⁷⁷¹ Zpěvník byl také vystaven na výstavě „*Biblické příběhy na renesančních iluminacích*“ na podzim roku 2015 v Galerii Klementinum.⁷⁷²

Českobrodský graduál zmiňuje ve své diplomové práci rovněž Kristina Svitáková (2016),⁷⁷³ která se přiklání k názoru, že většina dekorací pochází z okruhu Fabiána Puléře a zmíněné folio s monogramem I/S je dílem Jakuba Sklenáře.⁷⁷⁴

Rukopis byl v literatuře již několikrát popsán. Autoři se jednou přiklání k názoru, že iluminátorem je monogramista I/S = Jan Sadovský /Jakub Sklenář (Winter, Kropáček/Preiss, Graham, Šárovcová), podruhé, že se jedná o práci Fabiána Puléře (Vacková) nebo Jana Táborského (Dvořák).

Graduál byl tedy pravděpodobně sepsán u Jana Táborského, z velké části iluminován Fabiánem Puléřem a dodatečně se kolem roku 1570 na jeho výzdobě podílel též Jan Sadovský ze Sochořova.⁷⁷⁵

II. 10. 2. Výzdoba Českobrodského graduálu

Fol. 1v

Celostranná miniatura: V architektonické nice s pilastry s římsko-iónskými hlavicemi se na červeném pozadí nachází znak města Český Brod.⁷⁷⁶ V modrém poli

⁷⁶⁵ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

⁷⁶⁶ GRAHAM 2006, 403.

⁷⁶⁷ Fol. 105v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1570.

⁷⁶⁸ Jakub Sklenář sepsal tzv. Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) z roku 1574, což nám dokládá zápis na fol. 539v. Viz poznámka v kapitole I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*. K. Chytil se např. zmiňuje o Jakobovi Sklenáři z Kolína, který ovšem žil na přelomu 15. a 16. století. Viz CHYTILOVÁ 1906, 45.

⁷⁶⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 16#–18#, kat. č. 5.

⁷⁷⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 18#.

⁷⁷¹ BRODSKÝ 2012, 229, obr. 387. Fol. 390v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁷⁷² Brožura k výstavě viz SOUČKOVÁ 2015d.

⁷⁷³ SVITÁKOVÁ 2016, 113–117.

⁷⁷⁴ SVITÁKOVÁ 2016, 113, 115.

⁷⁷⁵ Viz II. 10. 3. *Shrnutí výzdoby Českobrodského graduálu*.

⁷⁷⁶ Srov. ČAREK 1985, 113.

renesančního štítu je stříbrná hradba s otevřenou branou a věží uprostřed. Po stranách věže se v horní polovině štítu objevují dva štíty. Heraldicky vpravo je umístěn štít se zlatým polem, na kterém je dvouhlavá černá orlice. Heraldicky vlevo je štít, jenž obsahuje na červeném poli stříbrného dvouocasého lva ve skoku se zlatou zbrojí. Architektonická nika je zcela nahoře ozdobena kartuší s maskarony.⁷⁷⁷

Fol. 2r [29b]

Rubrika: „Kyrie Summum“

Iniciála: „W(otcze)“ Strana je uvedena větší malovanou iniciálou W, jejíž tělo tvoří zelený akant. Ve vnitřním poli iniciály se nachází po pravé straně klečící král David,⁷⁷⁸ který má u nohou na levé straně položenou harfu, tradiční symbol jeho hudebnosti. Král David je prostovlasý, oděn do hermelínového pláště a klečí se sepjatýma rukama před starozákonním Bohem, jenž se zjevuje v levém horním rohu v oblacích. Vnější pole iniciály zabírá nepatrné množství místa a je zlaté. Literu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou notace se dále objevuje výjev klečícího donátora, u něhož je zobrazen již špatně čitelný erb. Nápisová páska nad erbem není vyplněna.⁷⁷⁹

Analogie: Král David klečí před starozákonním Bohem taktéž v iniciále ve Svatovítském graduálu.⁷⁸⁰

Fol. 69r

Rubrika: „Sanctus Summum“

Iniciála: „W(semohuci)“ Vlevo nahoře se nachází malovaná iniciála W, jejíž tělo je tvořeno z akantu. Ve vnitřním poli se objevuje krajinný výjev s dlouhým průhledem a nad ním se vznáší Bůh Otec s papežskou tiárou na hlavě obklopen andělskými hlavičkami s křídly.⁷⁸¹ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje rozvilina z palmet zaostřeného barevného akantu místy doplněná zlatými kapkami. V pravém dolním rohu se objevuje erb, pod kterým

⁷⁷⁷ V nice je nápis: „*Insignia civitatis Brodae Bohemicalis*“. Viz KROPÁČEK 1952, 30; GRAHAM 2006, 403.

⁷⁷⁸ K ikonografii krále Davida viz ROYT 2006a, 67–70.

⁷⁷⁹ Jirí Kropáček však uvádí, že muž je označen jménem „*Krzczek*.“ (?) Viz KROPÁČEK 1952, 30.

⁷⁸⁰ Fol. 30r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz *II. 7. 0. Svatovítský graduál – I. díl*.

⁷⁸¹ K ikonografii Boha Otce např.: HALL 1975, 140.

je v kartuši umístěno jméno Jana Chotounského z Chotyně.⁷⁸² Renesanční štít obsahuje na modrém poli figuru stříbrného jelena se zlatými parohy a obojkem. Nad erbem je v klenotu umístěn kolčí helm, na kterém je zlatý paroh se stříbromodrým křídlem. Přikrývadla jsou stříbrnomodrá.⁷⁸³

Po kolumnou lze sledovat ve zlatém lištovém rámu dlouhý krajinný průhled, v němž po levé straně u mohutného kmene stromu klečí donátoři v černých pláštích. Anatomicky nejsou zcela správně namalováni. Jejich hlavy jsou vzhledem ke zbytku těla předimenzované. Nicméně jejich obličejové rysy svědčí o tom, že iluminátor usiloval o skutečný portrét.

Fol. 105v [30b]

Větší Miniatura: Na této straně se nachází přes téměř celou dolní polovinu folia miniatura umístěná do hnědého vyšrafovaného kazetového rámu. Na spodní hraně rámu se objevuje již dříve zmíněný monogram IS s letopočtem 1570. V krajinném výjevu tu zde klečí mohutné postavy donátorů, jež jsou namalovány s velkou pečlivostí, avšak ne zcela anatomicky správně. Donátoři jsou identifikováni jmény, jež se nacházejí nad jejich hlavami, zleva vpravo je napsáno Adam, Jan a Matěj.

Bordura: Na levé straně se ve stejné úrovni jako miniatura s klečícími donátory nachází erb,⁷⁸⁴ který obsahuje renesanční štít s modrým polem. Figuru představuje zlatá šermířská rukavice. V klenotu lze sledovat kolčí helm a na něm opět zlatou šermířskou rukavici s pštrosími pery v přírodních barvách po obou stranách. Přikrývadla jsou zlatomodrá.⁷⁸⁵ Pod erbem umístěným do červeného oválu lemovaného vavřínem se objevuje kartuš se jménem Matěje Brodského z Větčina.⁷⁸⁶

Fol. 106r

Rubrika: „*Antifony w Adwentu przed Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ Stranu uvádí iniciála A, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Ve vnitřním poli, které je červené, se nachází nakoso postavený šachovnicový vzor, navíc obohacený průniky kružnic. Vnější pole vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

⁷⁸² Transkripce: „*Ian Chataunsky z Chotaunie*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Jan Chotounský z Chotouně byl patrně duchovní písař panství Kostelec nad Černými Lesy. Viz DVOŘÁK 2000, 89; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 16#.

⁷⁸³ Srov. MYSLIVEČEK 1997, 71, obr. 18; SEDLÁČEK 2001b, 227; MYSLIVEČEK 2005, 274.

⁷⁸⁴ Nad erbem je v nápisové pásce napsáno: „*Buoh muoj pomocnik*“. Viz srov. KROPÁČEK 1952, 31; GRAHAM 2006, 403.

⁷⁸⁵ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 98, obr. 6; MYSLIVEČEK 2005, 128.

⁷⁸⁶ Transkripce: „*Matieg Brodský z Wietczina*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Matěj Brodský z Větčina byl císařský rychtář a údajně financoval vazbu rukopisu. Viz DVOŘÁK 2000, 90.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje stejnostranná kandelábrová groteska. Zcela dole je umístěný maskaron a uprostřed fantaskní postava složená z akantových listů připomínající karyatidu.

Fol. 111v

Rubrika: „*Officium O wtělení Pána Krista*“

Iniciála: „*R(osu)*“ Pod polovinou strany se nachází malovaná iniciála R, jejíž tělo tvoří oranžový akant s přetáčenými konci. Vnitřní pole vyplňuje červená tapeta s dnes již špatně znatelným paprscitým ornamentem. Vnější pole litery, které zabírá pro přiléhavost těla iniciály ke kazetovému rámu minimum místa, je zlaté. Z těla iniciály vyběhají po levé straně nahore i dole kaudy, jež se mění v rozviliny v borduře.

Bordura: Po levé straně se ve stejné úrovni jako iniciála R objevuje cechovní znak řezníků ve zlatém lištovém rámu. Renesanční štít obsahuje na červeném poli stříbrného dvouocasého lva ve skoku, nad kterým se nacházejí dvě zkřížené řeznické sekery a nad nimi nápisová páska se jménem Tomáš Řezník.⁷⁸⁷

Pod kolumnou je ve zlatém lištovém rámu krajinná scenérie, kde zcela opuštěn klečí ve zlaté zbroji Gedeon s rozprostřeným beránčím rounem.⁷⁸⁸

Analogie: Stylově je miniatura s klečícím Gedeonem podobná výjevu z vnitřního pole iniciály Čáslavského⁷⁸⁹ a Žlutického graduálu.⁷⁹⁰ Iluminátor v obou případech kladl velký důraz na komponování krajinné scenérie s dlouhým průhledem do dále.

Fol. 138r

Rubrika: „*O Narození Pána Krista*“

Iniciála: „*D(ítie)*“ Na levé straně nahore se nachází malovaná iniciála D, jejíž tělo je tvořeno z akantu. Do vnitřního pole umístil iluminátor výjev Adorace dítěte.⁷⁹¹ Ježíšek leží na slámě a u něho klečí napravo se sepjatýma ruka Panna Marie oděna v tradičním mariánském modročerveném plášti. Nad dítětem stojí Josef v zelenočerveném oděvu. Scénu doplňují oslík

⁷⁸⁷ Transkripce: „*Tomass Rzeznik*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 403.

⁷⁸⁸ Viz [30a]. Viz Sd 6, 36–40; k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

⁷⁸⁹ Fol. 80r [31a], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 9. 0. *Čáslavský graduál*.

⁷⁹⁰ Fol. 83r [32a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

⁷⁹¹ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

a volek pod dřevenou pergolou. V druhém plánu je patrná šedivá budova. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá červený kazetový rám.⁷⁹²

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina, tvořená z barevných palmet se zlatými kapkami. Pod kolumnou lze sledovat skupinu klečících donátorů oděných v dobových kostýmech. Jedná se o rodinu Jana Košťála, kterého identifikuje nápisová páska.⁷⁹³ Nad hlavami jednotlivých členů rodiny jsou zleva doprava umístěna jejich jména.⁷⁹⁴

Analogie: Stylově je miniatura blízká Adoraci ze Žlutického⁷⁹⁵ a Křižovnického graduálu,⁷⁹⁶ kde iluminátor zvolil stejný kolorit výjevu a podobná je i typika tváří jednotlivých postav.

Fol. 148v

Rubrika: „O Božím Krztění Krista“

Iniciála: „A(y)“ Nad polovinou folia se po levé straně nachází malovaná iniciála A, jejíž tělo je tvořeno z modrého akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy a napojují se na rozvilinu v borduře. Pozadí litery je zlaté. Iniciálu uzavírá červený kazetový rám.

Bordura: Akantová rozvilina objevující se po levé straně je tvořena palmetami barevného akantu, jenž je doplněn zlatými kapkami. V levém spodním rohu se nachází vinopalnická pec a nad ní nápisová páska se jménem Mareš Vinopal.⁷⁹⁷ Pod kolumnou se vyskytuje krajinná scenérie se stavbou připomínající římský akvadukt.

Fol. 233v

Rubrika: „Antiffony“

Bordura: Pod kolumnou notace se nachází donátor, klečící na hliněné půdě, která je místy obohacena namalovanou trávou, konvalinkami a jinými rostlinami. Po levé straně vyrůstá z drnu trávy trojklaný stonek, jenž je zakončen květy připomínající heraldické lilie. U

⁷⁹² Viz [25a].

⁷⁹³ Transkripce: „Jan Kosstial 1559.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Jan Košťál působil od roku 1545 v Českobrodské městské radě. Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 17#.

⁷⁹⁴ Transkripce: „Adam, Modest (?), Wilim, Augustin, Jakub, Anna, Dorotha.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 17#.

⁷⁹⁵ Fol. 105v [24a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁷⁹⁶ Fol. 88r [23a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. Křižovnický graduál – I.díl.

⁷⁹⁷ Transkripce: „Maress Winopal“. Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Mareš, jinak Mareš Vinopal, vlastnil dům na českobrodském kouřimském předměstí. Je zachovaná jeho závěť z roku 1561. Viz DVORÁK 2000, 89; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 17#.

klečícího donátora se nenachází žádný erb ani nápisová páska, která by ho identifikovala. Donátor klečí v pravém poloprofilu, oděn v černém dobovém kostýmu.

Fol. 234r

Iniciála: „W(stal)“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála W. Tělo iniciály se skládá z akantu. Do vnitřního pole umístil iluminátor figurální výjev Zmrtvýchvstání Krista.⁷⁹⁸ Kristus stojí s korouhví v ruce na uzavřeném hrobě, kolem kterého jsou tři spící postavy vojáků ve zbroji. Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Modrý kazetový rám celou iniciálu uzavírá.⁷⁹⁹

Bordura: Po pravé straně se v borduře nachází akantová rozvilina tvořená palmetami akantu se zlatými kapkami. Pod kolumnou se dále objevuje erb s nápisovou páskou, určující donátora Jana Vilíma ze Šonova.⁸⁰⁰ Renesanční štít obsahuje na modrém poli figuru monstra – stříbrné holubí tělo s ženskou hlavou sedící na větvičce. Na štítu je posazený kolčí helm, na kterém je v klenotu opět holubí tělo s ženskou hlavou sedící na větvičce. Příkrývadla jsou stříbromodrá.⁸⁰¹

Grafické předlohy: Miniatura v iniciále je možná vůbec nejkvalitnější iluminací celého graduálu. Postava Krista je dobře zvládnutá a celá kompozice byla namalována patrně podle dřevořezu z Dürerova cyklu Velkých pašijí.⁸⁰²

Analogie: Velice podobná iniciála se Vzkříšeným Kristem se objevuje ve Svatovítském graduálu.⁸⁰³

Fol. 264r

Rubrika: „O swatém Dusse“

Iniciála: „D(uch)“ Vlevo nahoře se na této straně nachází malovaná figurální iniciála D uprostřed s výjevem Seslání Ducha svatého.⁸⁰⁴ Tělo iniciály se skládá z modrého akantu. Po levé straně z něho navíc vybíhají dvě kaudy. Výjev ve vnitřním poli je dobře zvládnutý.

⁷⁹⁸ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

⁷⁹⁹ Viz [38a].

⁸⁰⁰ Transkripce: „*Jan Wilím ze Ssonowa Léta Páně 1557.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Přídomek z Šonova je přídomkem několika českých novoštitných rodů, které mají stejný erb. Jan Šonovský získal erb a přídomek 2. června 1527. Později se stal komorníkem při zemských deskách. S největší pravděpodobností byl jeho synem Jan Vilém, rychtář v Českém Brodě. Nejznámějším rodem z přídomkem z Šonova byli Litičtí ze Šonova. Viz MYSLIVEČEK 2006, 252. M. Dvořák zmiňuje, že sám Jan Šonovský byl po nějaký čas po roce 1588 ve funkci starších latinského kůru. DVOŘÁK 2000, 82.

⁸⁰¹ Srov. MYSLIVEČEK 2005, 379.

⁸⁰² Viz KURTH 1963, obr. 218. K A. Dürerovy viz kapitola I. 3. 2. *Recepce grafik Albrechta Dürera*.

⁸⁰³ Fol. 134r [37a], Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁸⁰⁴ Sk 2,1–4; k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

Pozadí za apoštoly a vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá fialovošedý kazetový rám.⁸⁰⁵

Bordura: Pravá bordura obsahuje rozvilinu tvořenou ze stylizovaných květů a listů růže, místy obohacené zlatými kapkami. Pod kolumnou se nachází dobře zvládnutá klečící postava donátora, který klečí v levém profilu oděn do černého pláště lemovaného kožešinou. Obličej postavy vykazuje portrétní rysy. Napravo od ní se nachází modrý renesanční štít, na kterém je umístěná sladovnická limpa v přírodních barvách. Nad štítem lze sledovat nápisovou pásku se jménem Duchka Kopiníka.⁸⁰⁶

Grafické předlohy: Kompozice miniatury z vnitřního pole je podobná grafice stejného námětu Hanse Schäufoleina.⁸⁰⁷

Analogie: Stylově podobná miniatura se nachází v Teplickém graduálu.⁸⁰⁸ V obou případech se objevuje podobně ztvárněná postava Panny Marie. V teplickém rukopise je však výjev zasazen do naznačeného sakrálního prostoru, který je zde v Českobrodském graduálu nahrazen zlatou tapetou.

Fol. 279r

Iniciála: „N(akrmil)“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou N, která ve svém vnitřním poli obsahuje Poslední večeři Páně.⁸⁰⁹ Tělo iniciály je tvořeno ze zeleného akantu, po levé straně z něho navíc vybíhají dvě kaudy. Výjev Poslední večeře je zasazen do mělkého prostoru s lunetovou klenbou. Vnější pole iniciály přechází rovnou do kazetového červeného rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina tvořená palmetami akantu se zlatými kapkami. Pod kolumnou se nachází žánrový výjev porážky dobytčete.⁸¹⁰ V pravém spodním rohu je poté již špatně čitelný cechovní znak řezníků. Renesanční štít má na červeném poli lva ve skoku držící řeznickou sekeru. Nad štítem se vyskytuje nápisová páska označující řeznický cech.⁸¹¹

---

⁸⁰⁵ Viz [33a].

⁸⁰⁶ Transkripce: „*Duchek Koppinik*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Duchek Kopiník byl členem městské rady v Českém Brodě a také byl starším sladovnického cechu. Viz DVOŘÁK 2000, 118–119; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 17#.

⁸⁰⁷ Reprodukováno: FALK 1980, 236.

⁸⁰⁸ Fol. 131r [34a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁸⁰⁹ Mt 26, 17–30; Mk 14, 12–26; L 22, 7–23; J 13, 21–30; k ikonografii viz kapitola I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

⁸¹⁰ Viz [29a].

⁸¹¹ Transkripce: „*Rzeznický Cech*.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403.

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole iniciály kompozičně odpovídá rytině stejného námětu Virgila Solise⁸¹² nebo Bernarda Salomona z jeho cyklu novozákonních ilustrací.⁸¹³

Analogie: Podobně ztvárněná Poslední večeře se nachází v Teplickém graduálu.⁸¹⁴ Stylově shodný výjev s porážkou se objevuje ve Žlutickém graduálu.⁸¹⁵

Fol. 293r

Iniciála: „Z(ziwota)“ Zcela nahoře se nachází malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo je tvořeno z růžových palmet kadeřavého akantu na žerdí. Pozadí litery je zlaté s dnes již špatně znatelným paprscitým ornamentem. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně v borduře se nachází akantová rozvilina, uprostřed přerušená uříznutou větvičkou stromu. Rozvilina je doplněna fantaskním květem a zlatými kapkami. V pravém spodním rohu se vyskytuje cechovní znak sladovníků. Na modrém poli jsou zlaté váhy se sladovnickými limpami. Pod kolumnou se objevuje figurální výjev Křtu Krista v řece Jordánu Janem Křtitelem.⁸¹⁶ Křest se odehrává v krajině s dlouhým průhledem, kterému navíc přihlíží klečící donátor Jan Ledecký.⁸¹⁷

Analogie: Zobrazení donátorů přímo u biblických výjevů není pro toto období obvyklé, v hojném počtu se tyto výjevy vyskytují v dvoudílném Hradeckém graduálu Matouše Radouše. Křest se v Hradeckém graduálu objevuje taktéž s klečící postavou donátora pod kolumnou⁸¹⁸ a dále též ve formě celostranné miniatury.⁸¹⁹

Fol. 310r

Rubrika: „O Nanebewzeti Panny Marie“

Iniciála: „R(adugme)“ Vlevo nahoře se nachází velká malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo tvoří akant. Pozadí iniciály je zlaté s dnes již špatně čitelným paprscitým ornamentem. Literu ohraničuje růžový kazetový rám.

⁸¹² Viz obr. PETERS 1987, 23.

⁸¹³ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, sign. FC071) 1559. Viz I. 3. 3. *Recepte ilustrací Bernarda Salomona, Virgila Solise a Josta Ammana*.

⁸¹⁴ Fol. 138v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁸¹⁵ Fol. 184v [28a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸¹⁶ Mt 3, 13–17; Mk 1, 9–11; L 3, 21–22; J 1, 29–34; k ikonografii: HALL 1975, 39–40; ROYT 2006a, 136–137.

⁸¹⁷ Transkripce: „Jan Ledeczky 1. 5. 5. 7.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 403. Jan Ledecký byl patrně starším literátského bratrstva v Českém Brodě, neboť po nějaký čas přijímal pro literáty gruntovní peníze. Viz DVOŘÁK 2000, 111; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 18#.

⁸¹⁸ Fol. 160r, Hradecký graduál (Hradec Králové, MVC, sign. Hr–13) 1592–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Illuminátoři*.

⁸¹⁹ Fol. 99v, Hradecký graduál (Hradec Králové, MVC, sign. Hr–14), 1592–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Illuminátoři*.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou lze sledovat krajinu, po pravé straně červený štít.⁸²⁰ Renesanční červený znak obsahuje latinský kříž, který ve spodní části přechází v písmeno N.

Fol. 323v [31b]

Rubrika: „*O Pannie Marigi*“

Iniciála: „*Z(dráva)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou Z, jejíž tělo tvoří palmety na žerdí. Pozadí iniciály je zlaté s filigránovým ornamentem. Literu uzavírá žlutý kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami. Po kolumnou se nachází zobrazení orby. V pozadí je viditelná vesnice a na obloze napsáno jméno donátora Jakuba Rychtáře z Nové Vsi.⁸²¹

Fol. 331v

Rubrika: „*Wo Aposstolích*“

Iniciála: „*M(niet)*“ Zhruba v polovině strany je menší malovaná iniciála M, jejíž tělo tvoří červený akant. Pozadí iniciály je béžové s červeným rozvilinovým nitkovým ornamentem. Literu ohraničuje světle modrý kazetový rám.

Bordura: Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která se napojuje na akantovou rozvilinu v borduře. Pod kolumnou se objevuje neznámá, dnes již špatně čitelná scéna, tři postavy stojí před stanovým táborem (?).⁸²²

Fol. 386v [32b]

Rubrika: „*O Narození Pana Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Zhruba v polovině folia se nachází malovaná iniciála G, jejíž tělo je tvořeno z fialového akantu. Vnitřní pole litery vyplňuje tmavě zelená tapeta s nitkovým ornamentem. Vnější pole iniciály je zlaté. Celou iniciálu uzavírá červený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se v borduře nachází akantová rozvilina. Iluminátor pod kolumnou namaloval žánrový výjev s kožišníky se znakem kožišnického cechu. Štít je dělen pokosem. V horní modré polovině je figura stříbrného ptáka se zelenou ratolestí v zobáku, spodní polovina štítu je hermelínová.

⁸²⁰ Nad štítem je nápisová páska: „*Deus Providebit*“.

⁸²¹ Jakub Rychtář z Nové Vsi u Českého Brodu vlastnil dědičnou rychtu a výsadní krčmu. Viz DVOŘÁK 2000, 89; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 18#.

⁸²² Scéna je doplněná nápisovými páskami, z nichž je čitelné jen „*Matouš Servus, Ioane...*“

Fol. 506r

Rubrika: „Patrem Summum“

Iniciála: „W(otce)“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou W, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Pozadí iniciály je v barvě růžové, zdobené nitkovou arabeskou. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina tvořená akantem se zlatými kapkami. Pod kolumnou je žánrový výjev mečírů při práci. V pravém spodním rohu se objevuje modrý štít s třemi meči a nad ním nápisová páska se jménem Vávra Mečír.⁸²³

II. 10. 3. Shrnutí výzdoby Českobrodského graduálu

Výzdoba rukopisu pro literátské bratrstvo z Českého Brodu [29b, 30b, 31b, 32b] vykazuje několik shodných znaků především se Žlutickým graduálem,⁸²⁴ ve kterém se nachází taktéž množství podobizen klečících donátorů a téměř stylově shodná větší miniatura s námětem porážky dobytčete.⁸²⁵

Českobrodský graduál je bohatý žánrovými zobrazeními řemeslníků, kteří jsou namalováni při práci vždy pod kolumnou notace [31b, 32b].⁸²⁶ Ostatní miniatury v rukopise jsou biblické výjevy, jež korespondují s rubrikovanými svátky liturgického roku, případně je ikonografie ovlivněna též osobou objednavatele. To se např. vyskytuje na foliu s ornamentální iniciálou „Z(ziwota)“, kde se pod kolumnou objevuje Křest Krista v řece Jordánu.⁸²⁷ Jan Křtitel se ve scéně křtu obrací na poblíž klečícího donátora Jana Ledeckého, který si patrně přál být zobrazen na miniatuře se svým jmenovcem – tedy Janem Křtitelem.

Biblické výjevy zasazuje iluminátor do krajinných scénérií s dlouhým průhledem a ve většině případů jsou situovány do vnitřního pole iniciál. Výzdoba folií ani v jednom případě není komponována v duchu typologického paralelismu, což je obvyklé v mnoha graduálech z 2. poloviny 16. století.⁸²⁸ Nejkrásnější iluminací graduálu se jeví iniciála se Vzkříšením

⁸²³ Transkripce: „Wawra Meczirz“. Viz GRAHAM 2006, 403.

⁸²⁴ Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸²⁵ Viz [srov. 28a s 29a], fol. 279r Českobrodského graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) z roku 1557 s fol. 184v Žlutického graduálu (Praha, PNP, sign. TR I 27) z let 1558–1565.

⁸²⁶ Ff. 323v, 386v, 506r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, viz I. 4. 4. 5. *Výjevy z městského života*.

⁸²⁷ Fol. 293r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁸²⁸ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

Krista,⁸²⁹ jehož postava se projevuje velmi dobře propracovanou muskulaturou a stylově odpovídá miniatuře stejného námětu ze Svatovítského graduálu.⁸³⁰

Ornamentální složku rukopisu tvoří většinou rozviliny složené z palmet kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu.⁸³¹ Na foliu věnovaném Svatodušním svátkům se objevuje rozvilina tvořená listy a květy růže,⁸³² která se skládá z pravidelných člunkovitých okvětních plátků. V jednom případě se v borduře také objevuje stejnostranná kandelábrová groteska renesančních forem.⁸³³

Jednotu stylu výzdoby kodexu porušuje miniatura s klečícími donátory na fol. 105v [30b], která byla evidentně do rukopisu domalována dodatečně roku 1570. Jak už je zmíněno výše, výzdobu tohoto folia provedl pravděpodobně iluminátor Jan Sadovský ze Sochořova.⁸³⁴ Stejný styl vykazuje také akantová rozvilina na fol. 69r, jež bude patrně také jeho dílem.

Českobrodský graduál patří ke skromnějším iluminovaným zpěvníkům z druhé poloviny 16. století. Svoji pastelovou barevností, komponováním krajiny a volbou motivů koresponduje jeho výzdoba s prací Fabiána Pulěře.⁸³⁵ Hlavní iluminátor mohl být s Pulěrem přímo totožný. Kromě něj se však na dvou foliích podílel i malíř Jan Sadovský, jehož styl se projevuje ostřejšími konturami, užitím bílé šrafury a celkově pestřejším koloritem malby.

---

⁸²⁹ Fol. 234r [38a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁸³⁰ Fol. 134r [37a], Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁸³¹ K akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

⁸³² Fol. 264r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁸³³ Fol. 106r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁸³⁴ Viz WINTER 1913, 503. Jan Sadovský ze Sochořova se stal novoměstským měšťanem roku 1564 a vyženil dům s vdovou Annou po malíři Vojtěchovi. Roku 1573 se J. Sadovský oženil po druhé s Lucíí, která však brzy zemřela. Sám malíř zemřel roku 1582 bez dědiců, avšak je po něm zachovaná závěť, kde se uvádí, že v jeho domě v Dlážděné ulici byly chované varhany, velké almara s barvami a rozličnými „malířskými kunstšafty“, tedy patrně různé grafiky podle kterých mistr pracoval. Bibliografie k Janu Sadovskému ze Sochořova: WINTER 1909, 191, 239; WINTER 1913, 503; TOMAN 1950, 393; KROPÁČEK/PREISS, 201.

⁸³⁵ Viz I. 2. 2. 2. *Pulěř autorem iluminací Českobrodského graduálu (?)*.

II. 11. 0. ŽLUTICKÝ GRADUÁL

Rukopis⁸³⁶ je majetkem města Žlutice a je deponován v Památníku národního písemnictví v Praze. Objednán byl literátským bratrstvem ve Žluticích pro chrám sv. Petra a Pavla,⁸³⁷ o čemž svědčí množství podobizen, erbů a cechovních znamení, které se nacházejí na jednotlivých iluminovaných foliích.⁸³⁸

Zhotoven byl v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory rukou Vavřince Bílého roku 1558,⁸³⁹ což dokládá básnický akrostich⁸⁴⁰ a erb Jana Táborského.⁸⁴¹ Zpěvník obsahuje zpěvy pro české mešní ordinárium a oddíly věnované zimnímu a jarnímu temporálu i sanktorálu. Na konci rukopisu jsou prózy a kréda.⁸⁴²

⁸³⁶ Žlutický graduál (Praha, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu: KRÍŽEK 1855, 188; VOCEL 1859, 10–14; RYBIČKA 1874–1877, 734, pozn. 24; SRB/TADRA 1886, 14, 47; KONRÁD 1893, 154, 184; WINTER 1896, 989; CHYTILOV 1906, 183; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502; ČADÍK 1919, 1–4; TOMAN 1950, 330; KROPÁČEK 1952a, 99–106; KROPÁČEK 1952b, 35–42; KOUDELKA 1958, 5–7; VACKOVÁ 1959, 60, 66, 76, 82, 89; ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749; HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. č. 116; VACKOVÁ 1968, 380; KOUBA 1969, 301; PUDILOVÁ 1973, 40; FOJTÍKOVÁ 1981, 75; ČAREK 1985, 434; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; VACKOVÁ 1989, 95; POCHE 1982, 447; KRÁSA 1990b, 115; GRAHAM 1999–2000, 232; VACKOVÁ 1997, 334, kat. č. IV/162; TOŠNEROVÁ 2001, 197; MALINOVSKÝ 2002, 110–139; GRAHAM 2006, 501–505, kat. č. 111; ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 27, 29, 31; BRODSKÝ 2008; SOUČKOVÁ 2010; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 466–467, kat. č. XIV/14; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 49, 56, 66, 94, 95, 103, 109, 116, 122, 188#–193#, kat. č. 61; ŠÁROVCOVÁ 2011b, 295–298; BRODSKÝ 2012, 43, 79, 83, 84, 284, obr. 63, 71, 72, 492; SOUČKOVÁ 2012, 15, 27, 33, 50, 55, 64, 67, 69, 78, 81, 82, 84, 87, 92, 99, 105, 107, 115, 122; SOUČKOVÁ 2014a, 55, 58; SOUČKOVÁ 2014b, 84; SOUČKOVÁ 2015b, 47–48; SVITÁKOVÁ 2016, 83–91.

⁸³⁷ KROPÁČEK 1952a, 99. Gotický kostel sv. Petra a Pavla byl započatý v době Jana Lucemburského. Hlavní loď byla dokončena roku 1447 a severní dostavěna mezi lety 1481 a 1494. Jižní loď byla patrně dokončena až roku 1536. Roku 1575 bylo k východní věži přistavěno točité schodiště. Viz POCHE 1982, 443–446.

⁸³⁸ Viz II. 11. 2. Výzdoba Žlutického graduálu.

⁸³⁹ K němu WINTER 1909, 223.

⁸⁴⁰ Transkripce z fol. 1v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565: „*Jasnost sluneczna wsecko oswetluge/ A prawda weczna wssudy zwitiezuge/ Nic yasnejssioho slunce silnejssioho/ prawdy wetssioho/ Temnost yasnosti musi postoupiti/ A blud s každau lsti w prawde wstauptiti/ Blažená prawda, bídná s bludem křiwdá/ nezíská nikdá/ O prawdu stáli Žluticti miesťané/ Rozumným dali jazykem nákladné/ Sobe dielati, knihy tyto psáti/ Ke cti a k chwále wocci nebeskému/ Y také stále spasiteli swému/ Zrdce prawého nemajic žádného/ Boha giného/ K němuž by zrzení o spasení mieli/ Lest poblauzení lidská opustili/ On sám Kristus pán weczna prawda gei znám/ i weczným wssem nám/ Kristus Bůh náš život dverze cesta/ On gest wůdce sám do wiecného města/ Tomu samému o duchu swatému/ czest chála gemu/ Swatým neslussi Bozské cti dáwati/ K Kristu přízslussí, samému wolati/ Ey ty pane náš genž žádnému nedáss/ cti kterúž sám máss/ Hlasy i srdcem my k tobě woláme/ Orodownikem smircím tebe známe/ Racz nám wsse dáti, w twé prawde wzdy státi/ Y setrwati.“ K tomu zvl. LINDA 2008, 44–50. Pod akrostichem je zápis „*Rukau Učzedlnika mého Wawřince przigmi bilého Tyto knihy notowány Psány, ssťastnie dokonany 1558. IT. A wssecko na místo dokonano W sobotu před kwietnau neděli pril. in. am.*“ Viz srov. MALINOVSKÝ 2002, 120; GRAHAM 2006, 501.*

⁸⁴¹ Nad erbem na fol. 3v Žlutického graduálu (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565 je zapsáno: *Ctného vžitku ctná práce dochází/ Yakož pak wskutku, ted' to nachází/ Ctný pán Rzimský král, ctný dar tomu gest dal/ Ctné knihy genž psal/ Dayž mu weczný král ctných darůw swých množstwi/ Zwlassť by obdržal, przesstatne witezstwi/ nad wssemi lstnými neprzáteli s swymi/ Syny Slawnymi/ Mau tím darem ctným, praci okráslliti/ Mne racz pokorným srdcem obdarziti/ Yakž obhuge ten erb wyswiedčuge/ Ctnosti zdržuge/ Pokoru czernost a bielost czistotu/ Lassku czerwenost, stalowst rowna zlatu/ Krziž trpielosti, holubice prostos/ Had opatrnost/ Wniczem nemame ginem se chlubiti/ Než w krziži panie opatrný býti/ Yakožto hadowe a yakož holubice/ Sprostnost magice/ Toť gsau ty ctnosti/ wnichž žádám rytírztwi/ Wieczne radosti po casném witezstwi/ Toť koruna ta wyznamená zlatá/ O ctnosti swatá“.* Viz srov. MALINOVSKÝ 2002, 123.

⁸⁴² Viz více k hudebnímu a liturgickému obsahu HORYNA 2008, 39–40.

Rukopis sestává z 471 pergamenových listů, přičemž rozměry jednoho folia jsou 578 x 387 mm.⁸⁴³ Vazba graduálu je původní, skládající se z dřevěných desek potažených vepřovicovou kůží.⁸⁴⁴

II. 11. 1. Zhodnocení literatury k Žlutickému graduálu

Zmínka o Žlutickém graduálu se nachází v článku V. Křížka, který Žlutický kancionál⁸⁴⁵ nekriticky hodnotí jako nejkrásnější kancionál v 16. století (1855).⁸⁴⁶ J. E. Vocel pak provádí první uměleckohistorické zhodnocení graduálu ve své stati „*Miniatury české XVI. století*“ (1859).⁸⁴⁷ Autor uvádí některé zajímavé analogie, např. k fol. 261v píše: „*Skladba obrazu tohoto připomíná živě obraz narození Panny Marie, jejžto Dominico Ghirlandaio na stěnách chrámu sta. Maria Novela ve Florencii (r. 1490) maloval.*“⁸⁴⁸ K fol. 271v s rubrikou „*O posvěcení chrámu Božího*“ zase napsal: „*Vyobrazení toto připomíná živě podobné plody souvěkých nizozemských umělců, zvláště Petra Breughela.*“ J. E. Vocel však pravděpodobně nemohl dobře zhodnotit podobnost s výše zmíněnými mistry, jelikož nepracoval s fotografiemi. Autor se také nesprávně domníval, že se na fol. 250r nacházel obraz mučednické smrti muže hořícího na hranici.⁸⁴⁹ Na tomto listu je však jen obtisknutá strana fol. 249v, kde byla původně iniciála s upálením Mistra Jana Husa, kterou někdo zničil tekutinou.

V souvislosti s literátskými bratrstvy je zmínka o rukopise v článku Antonína Rybičky „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877) uveřejněném v časopise Památky archeologické a místopisné.⁸⁵⁰ J. Srb a F. Tadra pak citují A. Rybičku ve své knize „*Památník pražského Hlaholu*“ (1886).⁸⁵¹

Žlutický graduál sleduje také Karel Konrád v *Dějínách posvátného zpěvu staročeského* (1893).⁸⁵² Zikmund Winter se ve své knize „*Život církevní v Čechách*“ (1896) jen v krátkosti zmiňuje o tomto rukopise v souvislosti s tím, že jednotlivé zpěvníky byly velice nákladné.⁸⁵³

---

⁸⁴³ GRAHAM 2006, 503.

⁸⁴⁴ GRAHAM 2006, 503.

⁸⁴⁵ Žlutický rukopis je obsahově graduálem. Není sbírkou strofických duchovních písní – kancionálem, ale graduálem – sbírkou liturgických mešních zpěvů. V literatuře je však běžně označován jako kancionál. Viz HORYNA 2008, 39.

⁸⁴⁶ KŘÍŽEK 1855, 188.

⁸⁴⁷ VOCEL 1859, 10–14.

⁸⁴⁸ VOCEL 1859, 13.

⁸⁴⁹ VOCEL 1859, 13.

⁸⁵⁰ RYBIČKA 1874–1877, 734.

⁸⁵¹ SRB/TADRA 1886, 14.

⁸⁵² KONRÁD 1893, 154, 184.

⁸⁵³ WINTER 1896, 989.

Karel Chytil v „*Malířstvu pražském XV. a XVI. věku a jeho cechovní knize staroměstské z let 1490–1582*“ (1906) představuje iluminátora Fabiána Pulěře⁸⁵⁴ a písaře Jana Táborského z Klokotské Hory.⁸⁵⁵ Ve Žlutickém graduálu si všímá zachovalé účetní zprávy Víta Strašeckého.⁸⁵⁶

Kodex také nalezneme ve výčtu zpěvníků vyšlých z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory v knize „*Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*“ (1906) Z. Wintera.⁸⁵⁷ I v další Winterově knize „*Český průmysl a obchod v XVI. věku*“ (1913) je exemplář zařazen mezi graduály iluminovanými Fabiánem Pulěřem.⁸⁵⁸

V roce 1919 se v časopise „*Plzeňsko*“ objevuje článek Jindřicha Čadíka,⁸⁵⁹ který především cituje J. E. Vocela.⁸⁶⁰ Dále je Žlutický graduál zmíněn ve výčtu rukopisů iluminovaných Fabiánem Pulěřem v „*Novém slovníku československých výtvarných umělců*“ (1950).⁸⁶¹

Jiří Kropáček ve své diplomové práci (1952) rozebírá podrobně jednotlivá iluminovaná folia Žlutického graduálu.⁸⁶² Upozorňuje na možnou souvislost s podunajskou školou a vliv italských mistrů i renesanční grafiky.⁸⁶³ Biblický bitevní výjev, boj Židů s Amalechity,⁸⁶⁴ považuje za ohlas Bitvy u Issu Albrechta Altdorfera z roku 1529.⁸⁶⁵ J. Kropáček si také všímá turecké kostýmní úpravy Amalechitských,⁸⁶⁶ což je reflexí dobových událostí.⁸⁶⁷ Kodex hodnotí jako vrcholné dílo Fabiána Pulěře a oceňuje především množství podobizen donátorů, které se v něm nacházejí.⁸⁶⁸ Jeho výzdobu pokládá za vyspělejší než miniatury v o něco starším Čáslavském graduálu.⁸⁶⁹ Dále také předpokládá, že iluminace žlutického zpěvníku jsou výhradně prací Fabiána Pulěře.⁸⁷⁰

---

⁸⁵⁴ CHYTIL 1906, 47, 48, 73, 79, 80, 81, 82, 179–185, 293.

⁸⁵⁵ CHYTIL 1906, 48, 79, 80, 179, 180.

⁸⁵⁶ CHYTIL 1906, 183.

⁸⁵⁷ WINTER 1909, 195.

⁸⁵⁸ WINTER 1913, 502.

⁸⁵⁹ ČADÍK 1919, 1–4.

⁸⁶⁰ VOCEL 1859, 10–14.

⁸⁶¹ TOMAN 1950, 330.

⁸⁶² KROPÁČEK 1952a, 99–106; KROPÁČEK 1952b, 35–42.

⁸⁶³ KROPÁČEK 1952a, 100.

⁸⁶⁴ Fol. 4r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸⁶⁵ KROPÁČEK 1952a, 101.

⁸⁶⁶ KROPÁČEK 1952a, 101.

⁸⁶⁷ Viz kapitola I. 4. 3. *Zobrazení orientálců*.

⁸⁶⁸ KROPÁČEK 1952a, 103.

⁸⁶⁹ KROPÁČEK 1952a, 100. Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 9. 0. *Čáslavský graduál*.

⁸⁷⁰ KROPÁČEK 1952a, 100.

Brožura k 400. výročí Žlutického kancionálu vydaná městem Žlutice v roce 1958 obsahuje stručný popis jednotlivých iluminovaných folií a historii města Žlutic.⁸⁷¹ J. Vacková sleduje Žlutický graduál jakožto práci Fabiána Puléře a dílny Jana Táborského z Klokotské Hory ve své aspirantské práci „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959).⁸⁷² Oceňuje především portrétní složku rukopisu.⁸⁷³ V graduálu se podle ní také poprvé vyskytuje krajinné prostředí výrazně nizozemského charakteru dvacátých let, např. výjev se zbrojnoši popíjejícími na návsi.⁸⁷⁴

Jakožto práci dílny Jana Táborského z Klokotské Hory lze exemplář dohledat i v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).⁸⁷⁵ V publikaci z roku 1967 „*Pracovní motivy ve starých vyobrazeních*“ je motiv Křtění etiopského dvořana královny Kandacés jáhnem Filipem⁸⁷⁶ nesprávně označen jako „*kočí s vozem v detailu biblického výjevu Křtu Krista*“.⁸⁷⁷

Žlutický graduál je také uveden ve dvou dalších statích J. Vackové (1968, 1989), a to vždy ve výčtu rukopisů vyšlých z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory a iluminovaných Fabiánem Puléřem.⁸⁷⁸ Graduál je zařazen též do „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby*“ (1969).⁸⁷⁹

Jana Pudilová ve své diplomové práci „*Dílna Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (1973) věnuje žlutickému zpěvníku jednu kapitolku, kde ovšem jen cituje starší autory.⁸⁸⁰ Do seznamu rukopisů zařadila Žlutický graduál též J. Fojtíková ve své studii „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981), kde uvádí dva fragmentálně zachovalé utrakvistické zpěvy.⁸⁸¹

Jiří Čarek se ve své publikaci „*Městské znaky v českých zemích*“ (1985) soustředí na titulní list Žlutického graduálu,⁸⁸² který obsahuje celostrannou miniaturu se znakem města Žlutic.⁸⁸³ V souvislosti s Fabiánem Puléřem je rukopis sledován i v kapitole „*Malířství*“ knihy „*Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze*“ (1988).⁸⁸⁴ Ve výčtu rukopisů

---

⁸⁷¹ KOUDELKA 1958, 5–7.

⁸⁷² VACKOVÁ 1959, 60, 66, 76, 82, 89.

⁸⁷³ VACKOVÁ 1959, 60.

⁸⁷⁴ VACKOVÁ 1959, 76. Fol. 271v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸⁷⁵ ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŮN/NOVÁČEK 1965, 749.

⁸⁷⁶ Fol. 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸⁷⁷ HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. č. 116.

⁸⁷⁸ VACKOVÁ 1968, 380; VACKOVÁ 1989, 95.

⁸⁷⁹ KOUBA 1969, 301.

⁸⁸⁰ PUDILOVÁ 1973, 40.

⁸⁸¹ FOJTÍKOVÁ 1981, 75.

⁸⁸² Fol. 3r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸⁸³ ČAREK 1985, 434.

⁸⁸⁴ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

iluminovaných Fabiánem Puléřem a vyšlých z písařské dílny Jana Táborského uvádí Žlutický graduál též Josef Krása ve své stati „*Epilog středověké iluminace*“ (1990).⁸⁸⁵

V roce 1997 byl rukopis vystaven na výstavě „*Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*“, a je tedy zařazen v jejím katalogu.⁸⁸⁶ Jarmila Vacková zde uvádí, že rukopis patří k nejstarší vrstvě renesančních iluminovaných zpěvníků z let 1550–1565.⁸⁸⁷ Fabián Puléř se podle ní drží pozdně gotické tradice, přičemž svoji ornamentiku obohacuje o italizující vzory.⁸⁸⁸ Figurální motivy většinou přejímá z dobového knižního dřevořezu. Jeho styl je podle ní syntézou německé grafiky, severského manýrismu a také podunajské malby.⁸⁸⁹

B. H. F. Graham se věnoval graduálům z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory ve své studii „*Three More Táborský Graduals*“, v níž Žlutický graduál zařadil do výčtu rukopisů.⁸⁹⁰ Zmínka o kodexu se nachází též v „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice III*“ (2001), kde se uvádí, že „Muzeum ve Žluticích je majitelem Žlutického graduálu, který je momentálně zapůjčen do Památníku národního písemnictví“.⁸⁹¹

Z nověji vydaných studií je velmi přínosný článek „*Heraldika českých renesančních graduálů*“ Antona Františka Malinovského,⁸⁹² v němž je možné nalézt důkladné popisy erbů a cechovních symbolů, což usnadňuje identifikaci jednotlivých měšťanů, kteří se podíleli na financování rukopisu. Na základě starší literatury popisuje A. F. Malinovský i figurální motivy, které se ve Žlutickém graduálu nacházejí. Zde však např. nesprávně uvádí, že se na foliu s rubrikou „*O na nebe wzetí Panny Marie*“⁸⁹³ nachází ikonografický motiv Smrt Panny Marie.⁸⁹⁴ V iniciále je však mnohem pravděpodobněji výjev Narození Panny Marie, jelikož u postavy ležící na loži se nachází kolébka s dítětem.

Důkladný kodikologický popis spolu s liturgickým rozborem knihy sleduje B. F. H. Graham ve svém katalogu „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006), kde si všímá i chybějících folií v rukopise, historie kodexu a stručně popisuje i výzdobu, kterou hodnotí jako velmi zdařilou.⁸⁹⁵ Jitka Žižková ve své disertační práci (2007) uvádí několikrát i

---

⁸⁸⁵ KRÁSA 1990b, 115.

⁸⁸⁶ VACKOVÁ 1997, 334, kat. č. IV/162.

⁸⁸⁷ VACKOVÁ 1997, 334.

⁸⁸⁸ VACKOVÁ 1997, 334, kat. č. IV/162.

⁸⁸⁹ VACKOVÁ 1997, 334, kat. č. IV/162.

⁸⁹⁰ GRAHAM 1999–2000, 229–244, zvl. 232.

⁸⁹¹ TOŠNEROVÁ 2001, 197.

⁸⁹² MALINOVSKÝ 2002, 110–139.

⁸⁹³ Fol. 261v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁸⁹⁴ MALINOVSKÝ 2002, 132.

⁸⁹⁵ GRAHAM 2006, 501–505.

Žlutický graduál,⁸⁹⁶ nicméně hlavní část práce je věnována hudebnímu rozboru Teplického kancionálu.⁸⁹⁷

V roce 2008 vyšla publikace „*Žlutický kancionál 1558–2008*“⁸⁹⁸ k uskutečněnému vystavení kancionálu ve Žluticích, jejíž editor byl Petr Brodský.⁸⁹⁹ M. Kratochvílová-Šárovcová zde sepsala text o výzdobě Žlutického kancionálu, která se především soustředí na určení jednotlivých figurální motivů.⁹⁰⁰ Dále do uvedené monografie přispěli Břetislav Bělunek referátem „*Dějinné pozadí české cesty k náboženské snášenlivosti*“⁹⁰¹ a Martin Horyna, jenž se snažil vysvětlit rozdíl mezi termínem kancionál a graduál z hudebního hlediska.⁹⁰² Dále je zde publikována přednáška Jaromíra Lindy, který se věnoval textům písní Jana Táborského,⁹⁰³ Jana Soboty – tvůrce faksimile Žlutického graduálu⁹⁰⁴ a Květoslavy Haubertové, jež jména a portréty vyskytující se v rukopise spojila s konkrétními měšťany žijícími v té době ve Žluticích.⁹⁰⁵

Roku 2010 vznikla bakalářská práce na téma „*Žlutický kancionál*“,⁹⁰⁶ která se zabývá dopodrobna jednotlivými iluminovanými folii a komparací s jinými rukopisy z dílny Jana Táborského i mimo ni.

Martina Šárovcová je autorkou katalogového hesla k výstavě „*Umění české reformace*“ (2010), kde shrnuje poznatky ze starší literatury a rozebírá některé ikonografické motivy, jež se v graduálu vyskytují.⁹⁰⁷ Autorka zařadila Žlutický graduál rovněž do katalogu své disertační práce (2011)⁹⁰⁸ a několikrát ho uvádí i v textu samotné práce, která byla na téma „*Ikonografie česky psaných utrakvistických graduálů*“.⁹⁰⁹ Ve své stati „*Jan Hus in illuminated Manuscripts of the Bohemian Renaissance*“ (2011) se věnuje i zničenému iluminovanému foliu s Mistrem Janem Husem.⁹¹⁰

---

⁸⁹⁶ ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 27, 29, 31.

⁸⁹⁷ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz II. 18. 0. *Teplický kancionál*.

⁸⁹⁸ BRODSKÝ 2008.

⁸⁹⁹ Ing. Petr Brodský je předsedou Muzejního spolku Žluticka a také byl editorem zmíněné publikace. Není tedy totožný s PhDr. Pavlem Brodským, CSc. et DSc. z AV ČR.

⁹⁰⁰ ŠÁROVCOVÁ 2008b, 41–43.

⁹⁰¹ BĚLUNEK 2008, 35–38.

⁹⁰² HORYNA 2008, 39–40.

⁹⁰³ LINDA 2008, 44–49.

⁹⁰⁴ SOBOTA 2008, 50–54.

⁹⁰⁵ HAUBERTOVÁ 2008, 92–99.

⁹⁰⁶ SOUČKOVÁ 2010.

⁹⁰⁷ ŠÁROVCOVÁ 2010a, 466–467, kat.č. XIV/14.

⁹⁰⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 188#–193#, kat. č. 61.

⁹⁰⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 49, 56, 66, 94, 95, 103, 109, 116, 122.

⁹¹⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011b, 295–298.

Pavel Brodský v knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) uvádí rukopis ve výčtu kodexů iluminovaných Fabiánem Puléřem.⁹¹¹ Zde reprodukuje miniaturu s donátorem Jiříkem Sovou,⁹¹² cechovní znaky⁹¹³ a iniciálu s Poslední večeří.⁹¹⁴ Žlutický graduál také popsala ve své diplomové práci Kristina Svitáková (2016).⁹¹⁵

II. 11. 2. Výzdoba Žlutického graduálu

Fol. 1r

Celostranná výzdoba: Na první straně je v architektonické nice na azurově modrém pozadí umístěna aliance tří erbů.⁹¹⁶ Uprostřed se nachází erb purkrabího Míšeňského, který obsahuje na zlatém poli černý ondřejský kříž. Na štítu je posazený zlatě korunovaný helm. Klenotem je zlatý kulatý polštář s deseti šřapci, na kterém je stejný kříž jako ve štítu. Příkrývadla jsou černožlutá.⁹¹⁷ Erb vpravo patří hraběti z Hartenštejnu, jenž má na červeném štítě dvě červená orlí křídla, mezi kterými je zlatovlasá panna s vavřínovým věncem na hlavě, v červených šatech a zlatým živůtkem. Příkrývadla jsou červenozlutá.⁹¹⁸ Erb vlevo je zde připsán knížeti z Plavna.⁹¹⁹ Na červeném štítě je vpravo otočený zlatý korunovaný lev s rozštěpeným ocasem ve skoku, červeným jazykem a zbrojí. Na štítu je posazený zlatý korunovaný helm. Klenotem je vpravo otočený rostoucí pes s červeným jazykem. Pes je zepředu stříbrný a na zádech černý.⁹²⁰

Analogie: Erby šlechty se občas vyskytují na úvodních stranách chorálních rukopisů. Sobotecký graduál⁹²¹ zahrnuje na titulní straně erb Jindřicha z Valdštejna.⁹²²

⁹¹¹ BRODSKÝ 2012, 43.

⁹¹² BRODSKÝ 2012, 79, obr. 63. Fol. 83r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁹¹³ BRODSKÝ 2012, 83, 84, obr. 71, 72. Ff. 78r, 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁹¹⁴ BRODSKÝ 2012, 284, obr. 492. Fol. 230v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁹¹⁵ SVITÁKOVÁ 2016, 83–91.

⁹¹⁶ Nachází se zde i nápisová tabulka s textem: „*Oswicenyh a wysocze urozenych knížat a panow pana Heinricha Starssiho a pana Heinricha Mladssiho bratrzi swate Rzimske Rzisse Purghrabat w Missni hrabat z Hartnssteina pannuow z Plawna a z Gerowa 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 501. Vlevo dle v zeleném štítku se nachází signatura Fabiána Puléře: „*Fabianus Pollirar z Austi nad Labem Malerz Wstarem Miestie pražskem 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 501.

⁹¹⁷ MALINOVSKÝ 2002, 119

⁹¹⁸ MALINOVSKÝ 2002, 119.

⁹¹⁹ Páni z Plavna měli prvotně lva. To je známé z mnohých pečeti v Šlevicích a Drážďanech. Jindřich z Plavna pečetil r. 1468 třemi štíty. Zlatým lvem na černém poli, černým křížem na zlatém poli a příčným pruhem. Viz SEDLÁČEK 1902–1925, 196.

⁹²⁰ MALINOVSKÝ 2002, 119.

⁹²¹ Fol. 1v, Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 2. 0.

Sobotecký graduál.

⁹²² srov. MÝSLIVEČEK 1993, 69–70.

Fol. 2r

Celostranná výzdoba: V zelené nice s íónskými hlavicemi se na modrém pozadí nachází erb kněžny Markéty, vdovy po Jindřichovi IV. z Plavna z rodu Salmů ze Salmu (Neuburgská větev), ze které Markéta pocházela.⁹²³ Erb je na červeném renesančním štítě, obsahující 9 templářských křížů v postavení 3,3,3. V erbu jsou umístěny dvě protilehlé stříbrné otočené ryby, nad helmem jsou potom opět ryby, tentokrát za sebou.⁹²⁴ Příkrývadla jsou stříbrnočervená.

Fol. 2v

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu je velká barevná miniatura s erbem v architektonické nice s karyatidami, doplněnými rostlinnými motivy.⁹²⁵ Erb je velice složitý, členěný na dvanáct polí, vodorovně jsou tři pole, svisle čtyři pole. První pole patří purkrabímu Norimberskému.⁹²⁶ Skládá se s červeného ondřejského kříže na stříbrném podkladě a červeného kůlu. Na kříži se nachází zlatý srdeční štítek a v něm je vyobrazen krácející lev černé barvy s červenou zbrojí. Druhé pole patří markrabímu Braniborskému.⁹²⁷ Jedná se o hledící orlici červené barvy s červeným jazykem a zlatou zbrojí na stříbrném poli. Třetí pole patří vévodovi Pomořanskému.⁹²⁸ Jedná se o červeného gryfa ve skoku s červeným jazykem a zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Čtvrté pole je Stargard.⁹²⁹ Ve stříbrném poli je doleva otočený gryf zelenočervené barvy ve skoku. Páté pole symbolizuje Štětín a nalézá se zde stejný gryf jako ve třetím poli.⁹³⁰ V šestém poli je poté stejný červenozelený gryf jako ve čtvrtém poli akorát doprava otočený.⁹³¹ Sedmé pole patří vévodovi Pruskému – vpravo otočená černá orlice s červeným jazykem a zlatou zbrojí ve stříbrném poli,⁹³² má zlaté perisonio a na krku zlatou královskou korunku. Osmé pole patří Opolsku.⁹³³ V modrém poli je zlatá vpravo

⁹²³ MALINOVSKÝ 2002, 119. V nice je nápisová tabulka s textem „*Oswicene a wysoce urozene knieznie a pani Markétie Swate Rzimske Rzjisze purkrabinie w Missni hrabience z Hartenssteina pani z Plawna z Gerowa wdowa Urozena hrabienka z Salmu 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 501. Kněžna Markéta, rozená hraběnka z Salmu, se podle manžela psala také jako purkraběnka z Míšně, hraběnka z Hartensteinu, paní z Plavna nebo Geroy. Viz MALINOVSKÝ 2002, 119.

⁹²⁴ MALINOVSKÝ 2002, 119.

⁹²⁵ Nachází se zde nápisová tabulka s textem: „*Oswicene a wysoce urozene knieznie a pani pani a choti Katerzinie purkrabinie w missni hrabience z hartenssteina pani z Plawna z gerowa vuozena markrabinka z Brandenburku 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 501.

⁹²⁶ MALINOVSKÝ 2002, 121.

⁹²⁷ MALINOVSKÝ 2002, 121.

⁹²⁸ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹²⁹ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁰ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³¹ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³² MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³³ MALINOVSKÝ 2002, 122.

otočená orlice, která je zlatě korunovaná s červeným jazykem.⁹³⁴ Deváté pole je znakem města Krnova.⁹³⁵ Opět vpravo otočená orlice, jež je černá a se zlatou zbrojí ve stříbrném poli. Desáté pole patří Rujáně.⁹³⁶ V patě zlatého štítu je stříbrný stupínek. Na zlatém poli se dále nachází otočená polovina černého lva s červeným jazykem a zlatou korunkou. Jedenácté pole patří Bludfeldu (Krvavé pole) a je celé červené.⁹³⁷ Dvanácté pole patří paní ze Zollernu.⁹³⁸ Je rozčtvrceno na dva černé a dva stříbrné čtverce položené protilehle.⁹³⁹

Fol. 3r

Celostranná výzdoba: V růžové architektonické nice s pilastry se nachází znak města Žlutic.⁹⁴⁰ Štít je podélně štípený. V pravé polovině znaku na černém poli je doleva otočený zlatý dvouocasý lev ve skoku s červenou zbrojí. V levé vyzlacené polovině jsou kolmé černé hrábě, které jsou zakončeny osmi zuby. Hrábě jsou rodinný znak pánů z Risenburka.⁹⁴¹ Uprostřed štítu je stříbrná věž s cimbuřím o pěti stínkách. Věž má otevřenou bránu se zvednutou zlatou mříží.⁹⁴²

Analogie: Reprezentativní městské znaky se téměř pravidelně objevují na titulních listech chorálních knih 16. století.⁹⁴³ Můžeme se s nimi setkat např. v Čáslavském,⁹⁴⁴ Českobrodském⁹⁴⁵ nebo v Teplickém graduálu.⁹⁴⁶

Fol. 3v

Menší miniatura: Na modrém podkladu v kulatém věnci z vavřínu se na spodní straně folia pod kolumnou textu nachází erb Jana Táborského z Klokotské Hory. Erb je čtvrcený. První a čtvrté pole je stříbrné a druhé a třetí pole černé. Uprostřed štítu je červený jetelový kříž, který je opatřen na všech čtyřech koncích zlatými nákončími. Na vrchní část kříže je navlečena zlatá královská koruna, která zasahuje do poloviny prvního a druhého pole. Na

⁹³⁴ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁵ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁶ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁷ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁸ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹³⁹ MALINOVSKÝ 2002, 122.

⁹⁴⁰ Nad nikou je nápis ve štítku nad erbem „*Insignia civitatis Luticensis 1558.*“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 122; GRAHAM 2006, 501.

⁹⁴¹ VOCEL 1859, 13. SOUČKOVÁ 2010, 25.

⁹⁴² MALINOVSKÝ 2002, 122. SOUČKOVÁ 2010, 25.

⁹⁴³ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 328. SOUČKOVÁ 2010, 25.

⁹⁴⁴ Fol.1r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, sign. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz *II. 9. 0. Čáslavský graduál*.

⁹⁴⁵ Fol. 1v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) ante 1557, bibliografie k rukopisu viz *II.10. 0. Českobrodský graduál*.

⁹⁴⁶ Fol.1r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz *II. 17. 0. Teplický graduál*.

třetím poli je vyobrazena holubice v přírodních barvách, která je vlevo otočená s červenou zbrojí. Ve čtvrtém poli se nachází svinutý černý had. Nad štítem je kolčí helm. Na helmu stojí stejná holubice jako ve štítě, ale otočená doprava. Příkrývadla jsou červenočernostříbrná.⁹⁴⁷

Analogie: Erb Jana Táborského z Klokotské Hory se často vyskytuje v knihách z jeho dílny, které byly sepsány v 2. polovině 16. století.⁹⁴⁸ Objevuje se např. ve Staroměstském graduálu.⁹⁴⁹

Fol. 4r [33b]

Rubrika: „Summum“

Iniciála: „W(ssemohouci)“ V levém horním rohu se nachází velká iniciála W. Tělo iniciály je složeno ze zeleného akantu, z kterého vybíhá v levém horním rohu žlutozelená kauda. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje klečící král Davida před Bolestným Kristem na oblacích. Král David je oděn do červeného pláště s hermelínem a na hlavě se zlatou korunou. U jeho nohou se vyskytuje harfa jako symbol jeho hudebnosti.⁹⁵⁰ Vnější pole litery je zlaté. Iniciálu uzavírá fialovorůžový kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně se nachází postava sv. Václava ve zbroji mezi anděly a nad ním cechovní znak sladovníků, který obsahuje na modrém poli dvě zlaté zkřížené sladovnické limpy. Nad ním je nápisová páska, identifikující sladovnický znak.⁹⁵¹

Pod kolumnou lze sledovat bitvu Židů s Amalechtity.⁹⁵² Výzdoba v borduře je kolem dokola ohraničena zlatou lištou.

Grafické předlohy: M. Kratochvílová k tomu výjevu uvádí, že se jedná o přejatou kompozici z dřevořezu vydaného v roce 1541 ve Vitemberku.⁹⁵³

Analogie: Král David klečící před Kristem na oblacích je obvyklou součástí výzdoby s rubrikou „Kyrie“ v graduálech 16. století. Podobnou miniaturu, jejíž děj se odehrává v krajině s dlouhým průhledem, můžeme nalézt např. v Teplickém graduálu.⁹⁵⁴

Lounský graduál odpovídá Žlutickému nejen výjevem z vnitřního pole iniciály,⁹⁵⁵ ale i miniaturou pod kolumnou.

⁹⁴⁷ MALINOVSKÝ 2002, 123. Text pod erbem je „Jan Táborský z Klokotské Hory“.

⁹⁴⁸ Viz I. 1. 1. Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory.

⁹⁴⁹ Fol. 1r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. Staroměstský graduál.

⁹⁵⁰ K ikonografií krále Davida ROYT 2006a, 67–70.

⁹⁵¹ Transkripce: „Slawneho Czechu Ržemesla Sladowniczkého“. Viz srov. GRAHAM 2006, 501.

⁹⁵² Viz 17,8–13; k ikonografií HALL 1975, 215.

⁹⁵³ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 448; viz FLÜGEL/KROLL 1983, 383, kat. č. 12. Viz Dřevořez Bitva Židů s Amalechity (Gotha, Museum der Stadt, sign. XVII) 1541.

⁹⁵⁴ Fol. 2r [26a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

Fol. 25r

Rubrika: „Welikonoczní“

Iniciála: „P(ane)“ V levém horním rohu se nachází menší iniciála P. Tělo iniciály se skládá ze žlutého akantu, z kterého vybíhá do levého horního rohu kauda v podobě modré akantové rozviliny. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu, vnější pole iniciály je stříbrné. Celou iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou se v jednoduše naznačené krajinné scénérii rozprostírá vyobrazení donátorů, muže a ženy, kteří vzhlížejí k ukřižovanému Kristu. Donátoři klečí za sebou v tříčtvrtečním levém profilu, první je žena, za ní muž. Vlevo od nich se nachází kříž s Kristem. Krajina je jednoduchého pojetí, odstupňována škálou modravých valérů. V prvním plánu je zeleň, která se hlouběji do prostoru proměňuje v šed'. Zcela vzadu je prostor ukončen modrou horou. V pravém dolním rohu je téměř nečitelný červený štít se sladovnickými nástroji. Textová páska nad erbem v rohu identifikuje jména donátorů jako Jiřího Mazánka a jeho manželku Kateřinu.⁹⁵⁶ Na pravém okraji folia se nachází kandelábrová groteska.

Fol. 25v

Rubrika: „Kyrie“. „Giné Kyrie Paschale“

Iniciála: „S(lawnost)“ Dominantou strany je iniciála S umístěná ve spodní části strany nalevo. Tělo iniciály tvoří stvoly růžového akantu. Pozadí iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá. Z těla iniciály vybíhají do všech rohů kaudy.

Bordura: Na levé straně se kaudy připojují k akantové rozvilině se zlatými kapkami a fantaskním hroznem. Pod kolumnou je klečící donátor v pravém profilu, oděn do tmavých svátečních šatů, s nápisovou páskou sdělující, že se jedná o bakaláře Laurinuse Ročka.⁹⁵⁷ Napravo od něho se objevuje ženská postava v prostých šatech, která drží v levé ruce krucifix.

Fol. 64r

Rubrika: „Te deum laudamus“

⁹⁵⁵ Fol. 2r [27a], Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 19. 0. Lounský graduál.

⁹⁵⁶ Transkripce: „Giržijk Mazanek Kateržijna manželka geho.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Soukeník Jiří Mazánek byl údajně jeden z nejbohatších měšťanů ve Žluticích, stal se konšelem i primátorem Žlutic. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 93.

⁹⁵⁷ Transkripce: „Laurinus Rocžek baccalar.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Bakalář Vavřinec Roček byl řezníkem, držel masný krám zv. Presunkovský. V letech 1559–1560 byl konšelem. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

Iniciála: „T(ebe)“ Stranu uvádí menší iniciála T, která se nachází v levém horním rohu. Tělo iniciály tvoří červený akant, z kterého vybíhá kauda. Vnitřní pole litery obsahuje modrou tapetu. Vnější pole je vyzlacené. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Na spodním okraji folia jsou tři donátoři modlící se ke Kristu, který je zobrazen s kalichem v ruce na oblacích. V levé části je klečící rusovlasý muž, patrně Jan Šmordach.⁹⁵⁸ Naproti němu klečí za sebou muž a žena. Vpravo za jejich zády je značně poškozený štít, který obsahuje na modrém poli hnědou sladovnickou limpu.⁹⁵⁹ Na pravém okraji folia se objevuje rozvilina složená z barevného akantu a fantaskních pestíkových srostlic.

Fol. 65v

Rubrika: „Te deum laudamus“

Bordura: Pod kolumnou textu je namalována klečící donátorka Anna Kočková, oděna do tmavých šatů.⁹⁶⁰

Fol. 66r

Rubrika: „Sanctus Summum“

Iniciála: „W(ssemohoucí)“ Uprostřed strany je mohutná malovaná iniciála W, jejíž tělo tvoří červený akant. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje výjev se Čtyřiadvaceti apokalyptickými starci klanícími se Hospodinovi.⁹⁶¹ Vnější pole iniciály je zlaté. Vše je zasazeno do modrého kazetového rámu. Z iniciály v levém horním rohu vybíhá akantová kauda.⁹⁶²

Bordura: Po pravé straně se nachází ornamentální rozvilina složená z akantových palmet se zlatými kapkami a dvěma maskarony. Na rozvilině stojí pod sebou postavy tři andělů hrajících na hudební nástroje. V pravém dolním rohu se nachází dnes špatně čitelná

⁹⁵⁸ Vedle postavy je na levé straně napsáno „Jan“, na pravé straně od něho „Smordach“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jan Šmordach byl mydlářem. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 99.

⁹⁵⁹ Nad štítem je páska s textem: „Mikulass Macza, Liddmilla Manz“. Viz srov. MALINOVSKÝ 2002, 124; GRAHAM 2006, 502. Mikuláš Maca pocházel z Vodňan měl univerzitní vzdělání a byl třikrát ženatý. Jeho první ženou byla právě Lidmila. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 99.

⁹⁶⁰ Nad postavou donátorky je nápisová páska s textem: „Panna Anna Kočkowic.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Anna Kočková byla asi sestrou Lidmily Macové a příbuznou Anny Košmanové. Finančně dobře zajištěná. Zemřela neprovdaná asi roku 1574. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

⁹⁶¹ Zj 4, 1–8, více k ikonografii např. ROYT 2006a, 35.

⁹⁶² Viz [41a].

mořská panna a lev. Pod kolumnou jsou andělé hrající na varhany, u kterých klečí rodina donátora Havla Lubenského.⁹⁶³

Grafické předlohy: Kompozice biblického výjevu z vnitřního pole iniciály byla vytvořena podle předlohy Bernarda Salomona z cyklu novožákonních ilustrací.⁹⁶⁴

Analogie: Podobně pojednaná miniatura se Čtyřadvaceti apokalyptickými starci se nachází v Teplickém graduálu,⁹⁶⁵ kde jsou v borduře taktéž andělé hrající na hudební nástroje.

Fol. 78r [34b]

Rubrika: „*Antifony w Adwent pred Rorate*“

Iniciála: „A(y)“ V levém horním rohu je iniciála A, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Pozadí iniciály je modré. V levém horním i dolním rohu iniciály vybíhá kauda, pojednaná stejně jako tělo iniciály. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně folia se nachází květinová zlacená groteska s labutí, kartuší, maskaronem a šaškem. Pod kolumnou jsou umístěny dva renesanční štíty s páskami nad sebou. Vlevo je modrý renesanční štít s vyobrazeným kloboukem a nad ním zapsáno jméno Jan Kloboučnický z předměstí.⁹⁶⁶ Napravo zcela v rohu je pod groteskou červený renesanční štít, na němž jsou zkřížené dvě sladovnické limpy hnědé barvy. Páska nad ním sděluje, že donátorem tohoto folia byl Martin Kostka sladovník.⁹⁶⁷

Fol. 83r

Rubrika: „*W Adwent. Officium O Wtělení Pána Krista*“

Iniciála: „R(osu)“ Iniciála R se nachází ve spodní části folia. Tělo iniciály tvoří růžový akant, z kterého vybíhají kaudy v levém horním a dolním rohu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna s Gedeonem rozprostírajícím ovčí rouno na humně.⁹⁶⁸ Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celá litera je v šedomodrém kazetovém rámu.⁹⁶⁹

⁹⁶³ Nad postavami je nápisová páska s textem: „*Hawel Lubensky, Martha manželka geho*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502.

⁹⁶⁴ [43a] Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

⁹⁶⁵ Fol. 40v [42a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁹⁶⁶ Jan Kloboučnický pocházel z města Stříbra a oženil se s Annou Volšanskou, která pocházela z rodiny žlutických konšelů. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

⁹⁶⁷ O sladovníkovi Martinovi Kostkovi je zaznamenáno, že koupil dvůr za 220 kop míšeňských. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

⁹⁶⁸ K motivu viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

⁹⁶⁹ Viz [32a].

Bordura: Na pravé straně se objevuje kandelábrová groteska složená z fantaskních listů a kartuší. Pod kolumnou se nachází modlící se donátor Jiřík Sova⁹⁷⁰ s již zašlým cechovním znakem, původně asi modrým, na němž je hnědá bota překřížená šedým koželužským nožem s hnědou střenkou.⁹⁷¹

Analogie: Velice podobná miniatura s klečícím Gedeonem v krajině se nachází v Čáslavském graduálu.⁹⁷²

Fol. 105v

Rubrika: „*Na den Narození pána Krista. Weliká msse*“

Iniciála: „*D(itie)*“ V levém horním rohu je iniciála D, jejíž tělo tvoří žlutý akant. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna Adorace dítěte zasazená do městské scenérie.⁹⁷³ Vnější pole litery je zlaté. Celou iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.⁹⁷⁴

Bordura: Při levé straně vybíhají v dolním i horním rohu z těla iniciály kaudy, které přecházejí do akantové rozviliny v borduře. V úrovni iniciály D, mezi růžovou a modrou akantovou palmetou, klečí v tříčtvrtečním pravém profilu donátoři, Bartoloměj Košman⁹⁷⁵ a jeho žena. U jejich nohou se nachází červený štít se zlatým ondřejským křížem. V borduře je dále modrý renesanční štít se šesticípou hvězdou. A. F. Malinovský se domnívá, že hvězda je vzhledem k přílehlému vánočnímu motivu v iluminované iniciále, patrně hvězdou betlémskou a nemá tedy heraldický význam.⁹⁷⁶

Pod kolumnou je scéna zvěstování pastýřům.⁹⁷⁷ Krajina, do které je výjev zasazen, se projevuje namalovanou zelení v prvním plánu, jež hlouběji do pozadí tmavne, až přechází do modré noční oblohy. V dálce jsou naznačené venkovské domy v okrových tónech.⁹⁷⁸

Analogie: Stylově podobná iniciála se scénou Adorace se nachází v Křižovnickém⁹⁷⁹ a Českobrodském graduálu.⁹⁸⁰

⁹⁷⁰ Transkripce: „*Girzik Sowa*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jiřík Sova je doložen roku 1545 jako rychtář, patřil k nejbohatším měšťanům. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 95.

⁹⁷¹ MALINOVSKÝ 2002, 125.

⁹⁷² Fol. 80r [31a], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

⁹⁷³ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

⁹⁷⁴ Viz [24a].

⁹⁷⁵ Nad jejich hlavami je nápisová páska s textem: „*Bartolomieg Kossman Anna Manželka geho*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Bartoloměj Košman byl po dvacet let radním města, a dokonce byl sedmkrát primátorem. Zemřel roku 1563, jeho manželka Anna o rok později. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 95

⁹⁷⁶ MALINOVSKÝ 2002, 125.

⁹⁷⁷ Viz L 2,1–15; k motivu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

⁹⁷⁸ Nad nimi je pod bordurou po levé straně anděl s páskou v rukou „*GLORIA IN EXELSIS DEO*“.

⁹⁷⁹ Fol. 88r [23a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592.

⁹⁸⁰ Fol. 138r [25a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) ante 1557.

Fol. 114v

Rubrika: „*O Krztění Pána KrIsta*“

Iniciála: „*A(y)*“ Stranu uvádí menší iniciála A, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Vnitřní i vnější pole iniciály jsou červená s filigránovým ornamentem. Celá iniciála je zasazena do fialového kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhá do levého rohu světle zelená kauda v podobě akantové palmety.

Bordura: Na levé straně se objevuje kandelábrová groteska tvořená karyatidou, maskarony, husou, papouškem a čápem. Pod kolumnou je červený cechovní znak sladovníků se dvěma sladovnickými limpami. Nad štítem je páska určující donátora tohoto folia Jana Kalihrača.⁹⁸¹ Vpravo od něj je druhý štít, dělený pokosem. Jeho pravá dolní část je pokryta hermelínem. Levá horní polovina je modrá s větvičkou, na které sedí stříbrná holubice s červenou zbrojí.⁹⁸² Nad štítem se objevuje páska určující donátora Melichara Kožišníka.⁹⁸³

Fol. 118r

Rubrika: „*Na hromnice*“

Iniciála: „*P(rzigali)*“ Zde se nachází červená iniciála P, jejíž tělo tvoří červený akant. Z levého horního a dolního rohu vybíhají žlutozelené kaudy. Vnitřní pole iniciály obsahuje zelenou tapetu, vnější pole je zlaté. Literu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně se objevuje stejnostranná kandelábrová groteska s maskarony a ptáky. Pod kolumnou se nachází červený cechovní znak sladovníků se vztyčenou zlatou limpou.⁹⁸⁴

Fol. 180r [35b]

Rubrika: „*Na Weliku noc před Processí*“

Iniciála: „*W(iděl)*“ V levém horním rohu se nachází červená iniciála W, jejíž tělo se skládá z červeného akantu. Vnitřní pole iniciály vyplňuje modrá tapeta, vnější pole je zlaté. V levém a pravém horním rohu vybíhají žlutočervené akantové kaudy. Litera je zasazena do zeleného kazetového rámu.

---

⁹⁸¹ Transkripce: „*Jan kalihrach Sladovník*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jan Kalihrach sladovník působil v radě města po třicet let. Jeho syn Ondřej studoval na univerzitách v Praze a v Lipsku, později byl primátorem Žlutic a hejtmanem Žlutického panství. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

⁹⁸² MALINOVSKÝ 2002, 126.

⁹⁸³ Transkripce: „*Melichar Kozissník 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Melichar Kožišník pocházel z rodiny, jejíž členové jsou doloženi v radě města již od roku 1453. I on sám byl členem rady města. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

⁹⁸⁴ Nad štítem je páska s textem „*Eliáš Zahorsky*“. Viz MALINOVSKÝ 2002, 126; GRAHAM 2006, 502. Eliáš Záhorský byl nějakou dobu radním, rychtářem i primasem ve Žluticích. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 93.

Bordura: Pod kolumnou je zachycena scéna se zjevením Bolestného Krista na oblacích,⁹⁸⁵ u kterého klečí donátor oděn do černého pláště. Scéna je zasazena do jednoduché krajiny, naznačena lazurními tóny. Na pravém okraji folia je rozvilina, na které sedí medvěd hrající na dudy a včelí úl.

Ve spodním pravém rohu se objevuje erb s nápisovou páskou sdělující jméno donátora Mikuláše Ratiborského.⁹⁸⁶ Štít je pošikem dělený napůl. Horní část je zlatá, dolní modrá. V horní zlaté polovině je jeden tmavomodrý kruh, dole ve světlemodrém poli jsou dva šikmo postavené tmavomodré kruhy. Nad tím je kolčí helm. Klenotem jsou dva černé kozí rohy vyrůstající z černé podložky. Mezi rohy se nachází stejný tmavomodrý kruh jako ve štítě. Přikrývadla jsou modrá a zlatá.⁹⁸⁷

Fol. 184v

Rubrika: „Antifony“

Větší miniatura: V druhé polovině folia okupuje prostor výjev porážky dobytčete. Tele je vedeno na provaze. Tři muži ho drží a čtvrtý muž vpředu s palicí se chystá dokonat porážku. Okolo se pohybují dva psi. Celá iluminace je zasazená do jednoduché krajiny naznačené lazurní zelenou barvou. V zadním plánu lze sledovat dva stromy malované šťavnatou pastózní zelení.⁹⁸⁸

Analogie: Velice podobný výjev se nachází v Českobrodském graduálu.⁹⁸⁹

Fol. 185r

Rubrika: „Officium na Weliku noc“

Iniciála: „*W(stal)*“ Strana je uvedena iniciálou W, jejíž tělo se skládá z akantu a konvalinek.⁹⁹⁰ Ve vnitřním poli se objevuje Zmrtvýchvstání Krista,⁹⁹¹ který je vyobrazen v purpurovém plášti se svatozáří, korunou a s korouhví, stojící na zavřené tumbě. Levou rukou žehná světu typickým gestem se zvednutými dvěma prsty. Pod ním se u otevřeného hrobu nacházejí tři spící vojáci. V pozadí se objevují ve velmi drobném měřítku přicházející postavy

⁹⁸⁵ K ikonografii Bolestného Krista např. HALL 1975, 197.

⁹⁸⁶ Transkripce: „*Mikulass Ratiborsky ze Chzebuze*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Vztah ke Žluticím je u Mikuláše Ratiborského z Chzebuze sídlícího na Ratiboři nejasný. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 99.

⁹⁸⁷ MALINOVSKÝ 2002, 126.

⁹⁸⁸ Viz [28a].

⁹⁸⁹ Fol. 279r [29a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁹⁹⁰ KROPÁČEK 1952, 105.

⁹⁹¹ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

tří Marii⁹⁹² a město Jeruzalém, kde právě svítá. Celá iniciála je zasazená do modrého kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhá v levém rohu červená akantová kauda.⁹⁹³

Bordura: Pod kolumnou a na pravé straně folia lze sledovat další biblické výjevy orámované zlatou lištou. Na spodním okraji folia je zobrazen Jonášův příběh.⁹⁹⁴

Po pravé straně se nachází Samson zápasící se lvem⁹⁹⁵ a cechovní znak řezníků, který obsahuje na červeném poli stříbrného lva se sekyrou v pařátech.⁹⁹⁶ Pod Samsonem se objevuje cesta do Emauz.⁹⁹⁷

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Zmrtvýchvstání Krista bylo pravděpodobně inspirováno stejným výjevem z cyklu Velkých pašijí Albrechta Dürera č. 12.⁹⁹⁸ Samson zabíjející lva mohl být inspirován taktéž dřevořezem A. Dürera z roku 1498.⁹⁹⁹

Analogie: Podobně ztvárněné Zmrtvýchvstání se objevuje ve vyřiznuté iniciále ze Sbírkky grafiky a kresby Národní galerie,¹⁰⁰⁰ jež patrně pochází z nezvěstného Kaňkovského graduálu.

Fol. 206r [36b]

Rubrika: „O Wstaupení Pána Krista“

Iniciála: „M(uži)“ V levém horním rohu se nachází iniciála M. Tělo iniciály tvoří jahodník obecný a jeho plody.¹⁰⁰¹ Ve vnitřním poli litery se objevuje scéna Nanebevstoupení.¹⁰⁰² Vnější pole iniciály je zlaté. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám. Z levého dolního rohu litery vybíhá kauda.

Bordura: Na pravém okraji je rozvilina tvořená taktéž jahodou, která končí zhruba v polovině folia. Mezi rozvilinou jsou dva štíty. Štít umístěný blíže k hornímu okraji folia obsahuje na červeném poli zlatý perník.¹⁰⁰³ U konce bordury se ve dvou třetinách folia

⁹⁹² Viz Mt 28,1–8; Mk 16, 1–8; L 24, 1–11; k ikonografii I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

⁹⁹³ Viz [39a].

⁹⁹⁴ Viz Jon 2, 1–11; k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 9. *Jonáš*.

⁹⁹⁵ Viz I. 4. 2. 2. 5. *Samson*.

⁹⁹⁶ Nad štítem je páska s textem „Czechu Rzemesla Rzeznického.“ Viz MALINOVSKÝ 2002,126; GRAHAM 2006, 502.

⁹⁹⁷ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

⁹⁹⁸ Albrecht Dürer (Zmrtvýchvstání Krista, Vídeň, Graphische Sammlung Albertina) 1510.

⁹⁹⁹ Albrecht Dürer (Samson zabíjí lva, Londýn, British Museum) 1498.

¹⁰⁰⁰ Vyřiznutá iniciála [40a] (Praha, NG – Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K4294) 1559, bibliografie viz kapitola II. 14. 0. *Zlomky Kaňkovského graduálu*.

¹⁰⁰¹ K jahodníku viz I. 5. 1. *Druhově určitelné rostlinstvo*.

¹⁰⁰² Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁰⁰³ Nad ním se nachází páska s červeným gotickým nápisem: „Jan Raubal pernika“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jan Raubal byl bohatým měšťanem vlastníci dům na tzv. Novém Městě nad Horní Bránou. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 96.

nachází donátor klečící v levém profilu, oděn do černého pláště. Vlevo od něho je modrý štít a na něm několik zlatem malovaných atributů. Uprostřed štítu je hrotem nahoru nezvykle postavena zlatá hůl se dvěma hady a iniciálami V a S.¹⁰⁰⁴

Pod kolumnou se objevuje Eliáš v ohnivém kočáře odvážený na nebesa.¹⁰⁰⁵ V pravém spodním rohu je sladovnická limpa na šedém poli, na které je navlečena královská koruna. Přímo na štítu se nachází text sdělující jméno donátora.¹⁰⁰⁶

Výzdoba tohoto folia je řešena na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Výjev z vnitřního pole iniciály odpovídá kompozici dřevořezu Albrechta Dürera z cyklu Malých pašijí č. 34.¹⁰⁰⁷ Scéna Elijáše ujíždějícího v ohnivém voze mohla být inspirována grafickou předlouhou Virgila Solise z jeho cyklu Biblických ilustrací.¹⁰⁰⁸

Analogie: Podobné Nanebevstoupení Krista se nachází ve Svatovítském graduálu,¹⁰⁰⁹ který byl taktéž iluminován Fabiánem Pulěrem.

Jahoda se často vyskytuje u Nanebevstoupení Krista, např. se objevuje v borduře při pravém okraji folia v Mladoboleslavském graduálu.¹⁰¹⁰

Miniatura s Eliášem se nachází např. v Chrudimském graduálu,¹⁰¹¹ v němž lze sledovat obdobné kompoziční rozvržení s ohnivým vozem ujíždějícím do bordury po pravé straně.

Fol. 214r

Rubrika: „O Duchu swatém. Antifony“

Iniciála: „Z(awítag)“ V levém horním rohu je iniciála Z, jejíž tělo se skládá z červených stvolů akantu. Vnější i vnitřní pole litery jsou modrá. Vše je zasazeno do žlutého kazetového rámu.

Bordura: Na spodním okraji folia se vpravo nachází červený cechovní štít, na kterém je umístěna šedá podkova.¹⁰¹² Na pravém okraji se objevuje rozvilinová arabeska složená z fantaskních rostlin a maskaronů.

¹⁰⁰⁴ Iniciály patří patrně Vítu Strašeckému, který byl kantorem a notářem až do roku 1590. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 96.

¹⁰⁰⁵ Viz I. 4. 2. 2. 7. Eliáš.

¹⁰⁰⁶ Transkripce: „*Mikulass Waclaw Nepiley*.“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 127. Rodina Nepilých se po dvě staletí podílela na řízení města, jelikož její členové byli často radními. HAUBERTOVÁ 2008, 96.

¹⁰⁰⁷ Albrecht Dürer (Nanebevstoupení Krista, Londýn, British Museum) 1511.

¹⁰⁰⁸ Biblické ilustrace Virgila Solise z *Bibliche Figuren des alten vnd Newen Testaments gantz künstlich gerisse* (Wien, ÖNB, VD16 ZV 24348) 1565.

¹⁰⁰⁹ Fol. 151r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

¹⁰¹⁰ Fol. 279v, Mladoboleslavského graduálu (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹⁰¹¹ Fol. 161r, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., sign. 12579) 1570, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

Fol. 215r

Rubrika: „O duchu svatém“

Iniciála: „D(uch)“ V levém horním rohu se vyskytuje velká iniciála D. Tělo litery je spleteno z bílé, červené a růžové růže,¹⁰¹³ z něhož vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy tvořené také růží. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Seslání Ducha svatého na zlatém pozadí. Literu uzavírá fialový kazetový rám.¹⁰¹⁴

Bordura: Na pravém okraji folia je asi do poloviny strany provedena rozvilina ze stejných růží jako tělo iniciály D. Pod kolumnou se ve zlaté liště objevuje scéna Křtu etiopského dvořana královny Kandaces jáhnem Filipem.¹⁰¹⁵ V popředí vlevo se nachází červený kočár se dvěma koňmi, přičemž na jednom sedí vozká s turbanem na hlavě. Vpravo od kočáru je řeka a v ní se odehrává křest. Scéna není domalovaná.

Nad scénou křtu se na pravé straně nachází modrý cechovní štít s páskou nad ním.¹⁰¹⁶ Štít obsahuje vztyčené postřiháčské nůžky hroty směřujícími nahoru a dva zlaté trojúhelníky po stranách směřující špičkou nahoru. Jedná se o upínací svorky, které slouží k přichycení sukna ke stolu, aby bylo napnuté.¹⁰¹⁷

Analogie: Podobná iniciála se scénou Seslání Ducha svatého se nachází v Teplickém graduálu,¹⁰¹⁸ v němž je taktéž tělo iniciály složeno ze stonků a listů stolisté růže.

Celkově výzdoba tohoto folia vykazuje z ikonografického a stylového hlediska shodu se stranou z Lounského graduálu Jana Táborského,¹⁰¹⁹ kde se též objevuje pod kolumnou Křest etiopského dvořana královny Kandacés.

Fol. 224r

Rubrika: „O Swaté Trojici“

Iniciála: „P(ožehnaná)“ Stranu uvádí iniciála P, jejíž tělo tvoří červený akant. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolní rohu kaudy. Ve vnitřním poli se nachází miniatura s Nejsvětější Trojicí – typu Pieta Páně.¹⁰²⁰ Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá modrý kazetový rám.

¹⁰¹² Páska nad ním obsahuje text „Czechu Rzemesla Kowařského.“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 127.

¹⁰¹³ Růže tradičně patří do mariánské symboliky. Viz ROYT/ŠEDINOVÁ 1998, 90.

¹⁰¹⁴ Viz [35a].

¹⁰¹⁵ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

¹⁰¹⁶ Páska obsahuje text: „Czechu Ržemesla Saukenickeho.“ Viz srov. GRAHAM 2006, 502.

¹⁰¹⁷ MALINOVSKÝ 2002, 128.

¹⁰¹⁸ Fol. 131r [34a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁰¹⁹ Fol. 195r [36a], Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁰²⁰ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

Bordura: Na spodním okraji folia se objevuje v levém profilu klečící muž v hnědém plášti s bílými vlasy. Proti němu klečí v pravém profilu dvě ženy v černých pláštích s bílými šátky na hlavě. V pravém dolním rohu se nachází erb Pavla Geldnara (Beldnara?) z Ústí nad Labem.¹⁰²¹ Na červeném štítu je jelení paroh o čtyřech výsadách, na kterém je helm a na něm stejný paroh jako ve štítě. Po stranách jsou stříbrnočervená příkrývadla.¹⁰²² Nad erbem se vyskytuje akantová rozvilina s fantaskními květy, na které sedí sova.

Grafické předlohy: Figurální výjev z vnitřního pole iniciály byl pravděpodobně inspirován dřevorezou Albrechta Dürera z roku 1511.¹⁰²³

Analogie: Nejsvětější Trojice – typu Piety Páně se nachází také v Graduálu novoměstských řezníků¹⁰²⁴ nebo v Mladoboleslavském graduálu,¹⁰²⁵ kde jsou však miniatury výtvořem málo schopného umělce a zdaleka nedosahují kvalit iniciály ve Žlutickém graduálu.

Fol. 229v

Rubrika: „Antifony“

Iniciála: „K(něz)“ Na této straně se nachází v levém horním rohu iniciála K. Tělo litery tvoří červený akant. Vnitřní pole iniciály je zelené, vnější zlaté. Literu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Na levém okraji folia se objevuje kandelábrová groteska složená z fantaskních rostlin, karyatidy a atlanta. V levém spodním rohu se dále vyskytuje červený cechovní štít s rozevřenými šedými krejčovskými nůžkami.¹⁰²⁶

Fol. 230v

Rubrika: „Na den Božího Tiela“

Iniciála: „N(akrmil)“ Na tomto foliu se v levém horním rohu nachází vyobrazena iniciála N. Tělo iniciály tvoří listy a hrozny vinné révy.¹⁰²⁷ Ve vnitřním poli litery je miniatura

¹⁰²¹ Viz A. F. Malinovský uvádí, že se jedná o Pavla Beldnara z Ústí nad Labem. Viz MALINOVSKÝ 2002, 128; K. Haubertová uvádí, že se jedná o rodinu Pavla Geldnara, který se narodil roku 1476 a roku 1519 je zmiňován jako člen městské rady. Jeho syn Ondřej Geldnar bydlel ve Žluticích u Horní brány a mezi lety 1549–1552 je uváděn jako jeden ze tří starších literátů, tzn. členů literátského bratrstva. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 95.

¹⁰²² MALINOVSKÝ 2002, 128.

¹⁰²³ Albrecht Dürer (Nejsvětější Trojice, Londýn, British Museum) 1511.

¹⁰²⁴ Fol. 5r, Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹⁰²⁵ Fol. 320r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572.

¹⁰²⁶ Páska nad ním obsahuje text „Czechu Rzemesla Kreyčičskeho.“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 129.

¹⁰²⁷ K vinné révě viz I. 5. 1. 1. *Vinná réva*.

Poslední večeře Páně.¹⁰²⁸ Pozadí za figurálním výjevem a vnější pole je zlaté. Růžový kazetový rám ohraničuje iniciálu.¹⁰²⁹

Bordura: Z levého horního a dolního rohu iniciály vybíhají kaudy, které se napojují na rozvilinu z vinné révy na levé straně. V úrovni litery se nachází modrý cechovní štít s textovou páskou nad ním,¹⁰³⁰ na němž jsou křížem postaveny soukenické střely, dále štětky a soukenická kladívka.¹⁰³¹

Pod kolumnou se vyskytují figurální scény ohraničeny červenou lištou. Po levé straně se objevuje výjev s Mojžíšem vyrážejícím vodu ze skály,¹⁰³² která je krajinnou scénérií spojena s výjevem Sbírání many lidem Izraelským.¹⁰³³ Mana padá do stanového tábora, kde jsou lidé zachyceni, jak ji sbírají do košů a chytají do pláten.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Poslední večeře kompozičně odpovídá listu z cyklu Malých pašijí Albrechta Dürera č. 8.¹⁰³⁴

Analogie: Poslední večeře a Sbírání many jsou obvyklé motivy pro tento zpěv v graduálech 16. století. Podobné rozvržení miniatur nalezneme např. v Teplickém graduálu.¹⁰³⁵

Fol. 238r

Rubrika: „O Neděli“

Iniciála: „P(ožehnaný)“ Stranu uvádí menší červenomodrá kaligrafická iniciála P.

Bordura: Na spodním okraji listu je zobrazen sedící odpočívající muž v županu, jenž má na klíně posazeného psa. Levou rukou navíc hladí šedivou kočku. Za ním na kamenném podstavci je sklenka červeného vína.¹⁰³⁶

Fol. 244r

Rubrika: „Poczinagi se Officia o Swatých.“ „O Swatém Janu Krztiteli“

Iniciála: „Z(zivota)“ V levém horním rohu je iniciála Z, jejíž tělo tvoří fialové stvolý akantu. Na zlatém pozadí se nachází stojící postava sv. Jana Křtitele,¹⁰³⁷ který je umístěn

¹⁰²⁸ Viz Mt 26,17–29; Mk 14,12–25; L 22,7–23; J 13,21–30; k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

¹⁰²⁹ Viz [46a].

¹⁰³⁰ V pásce je text: „Czechu Rzemesla Knapowskeho“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502.

¹⁰³¹ MALINOVSKÝ 2002,129.

¹⁰³² Viz Ex 17, 1–7; Nu 11, 7–9 viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

¹⁰³³ Viz Ex 16, 11–36; Nu 20, 1–13; viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

¹⁰³⁴ Albrecht Dürer [47a] (*Poslední večeře Páně*, Londýn British Museum) 1511.

¹⁰³⁵ Fol. 138v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁰³⁶ Mezi sklenicí a hlavou donátora je na miniatuře text: „AETA(is) ..56. 1559.“ Výjev tedy zřejmě sděluje, že donátor se ve zmíněném roce dožil 56 let. Jméno je napsané na vedle umístěné stuze, barvou jeho oblíbeného vína: „Girżik Kalab z Kozioczowa.“ Viz MALINOVSKÝ 2002,129

uprostřed iniciály v prvním plánu před samotným tělem iniciály Z. Litera obsahuje žlutý kazetový rám.

Bordura: Na pravém okraji se objevuje rozvilina, tvořená z barevných akantových palmet. Postupně na sebe od shora navazují lodyhy v barvách zelené, růžové a modré. Pod rozvilinou je modrý štít s dvojrámenným neforemným zlatým křížem drženým andílkem. Ramena kříže jsou postavena mírně pokosem.¹⁰³⁸

Fol. 249v

Rubrika: „*O swatém Mistru Janovi z Husice*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Tento list byl v minulosti poškozen a dnes lze velmi těžko identifikovat jeho výzdobu. Byl polit neznámou tekutinou, jejímž následkem se jeho dekorace, zejména iniciála, obtiskla i na následující stranu. V iniciále R byl pravděpodobně vyobrazen Jan Hus při upálení.¹⁰³⁹

Bordura: Pod kolumnou byl patrně nějaký výjev se stojícím donátorem a při levém okraji akantová rozvilina. V úrovni litery je dnes ještě patrný obrys stojícího pacholka, který pomocí kovářského měchu rozdmychával oheň.

Fol. 257r

Rubrika: „*O Proměnění Pána Krista*“

Iniciála: „*K(teréhožto)*“ V levém horním rohu je iniciála K, jejíž tělo je tvořeno ze stvolů a palmet fialového akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje červenou tapetu s jemným ornamentem, vnější pole je zlaté. Literu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: V levém horním i dolním rohu vybíhají z těla iniciály kaudy, které navazují na rozvilinu na levé straně. Na pravé straně se taktéž nachází barevná akantová rozvilina, doplněná květy růže. Na způsob středověkých drolerii sedí na rozvilině veverka, opeřenec a sova.

Pod kolumnou se objevuje figurální výjev s donátory ohraničen zlatou lištou. Ústředním motivem scény je ukřižovaný Kristus, u kterého z obou stran klečí měšťané. Celý výjev je zasazen do zjednodušené krajiny. V pravém rohu se nachází erb Viktorina Geldnara

---

¹⁰³⁷ Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

¹⁰³⁸ Nad horním ramenem jsou po stranách napsaná dvě zlatá písmena I a E. Vlevo od štítu je stručný nápis I.5. H. E. 5. 8. Iniciály I. E. a H. E. identifikují patrně písaře Hanse Ekla (Jana Ekla, Johanese Ekla), který byl podřízen notáři Vítu Strašeckému. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 99.

¹⁰³⁹ Viz I. 4. 5. 2. *Miniatury s Mistrem Janem Husem*.

(Beldnara) z Ústí nad Labem,¹⁰⁴⁰ který obsahuje na zlatém štítě stříbrný jelení paroh o čtyřech výsadách, nad ním helm a na něm stejný paroh jako ve štítě. Po stranách štítu jsou zlatá a stříbrná příkrývadla.¹⁰⁴¹

Fol. 261v

Rubrika: „*O na nebe wzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ V levém horním rohu se nachází iniciála R, jejíž tělo je složeno z šedomodrého akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje scéna Narození Panny Marie. Vnější pole iniciály, které zde zabírá minimum prostoru, je zlaté. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.¹⁰⁴²

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu na levé straně folia. Rozvilina se skládá z barevných akantových palmet.

Pod kolumnou se nacházejí tři štíty. Zcela vlevo je poškozený erb s nápisovou páskou nad ním, sdělující nám jméno donátora Jana Škorně z Frymburku.¹⁰⁴³ Erb je modrý. V patě erbu je červené trojvrší a na něm zlatý doprava otočený gryf ve skoku s ocasem provlečeným mezi nohama. Nad tím helm se zlatomodročervenou točenicí a rozevlátými feflíky. Klenotem jsou dva buvolí rohy, vpravo červený, vlevo modrý, mezi rohy je vyrůstající postava zlatého lva. Příkrývadla jsou vpravo zlatomodrá a vlevo červenomodrá.

Uprostřed je štít, nad kterým se vyskytuje páska se jménem Jakuba Vávry.¹⁰⁴⁴ Štít je červený. Na něm se objevuje holá ruka v černém rukávu držící dvoje zkřížené zlaté hrábě. Jakub Vávrovic si tento znak s největší pravděpodobností uzurpoval. V žádném ze známých heraldických kompendií nebylo zatím nalezeno ani toto jméno, ani tento znak.¹⁰⁴⁵

Zcela vpravo je modrý štít s páskou, sdělující jméno Jana Plavenského.¹⁰⁴⁶ Štít obsahuje modré pole a na něm tři zelené stvoly se zelenými listy. Na každém stvolu je stříbrná lilie se zlatými pestíky.¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁰ A. F. Malinovský předpokládá, že Viktorin Beldar z Ústí nad Labem byl zřejmě synem tehdy již 82letého kmeta Pavla Beldnara. Jehož erb byl zmíněn v souvislosti s fol. 224r Žlutického graduálu. Viz MALINOVSKÝ 2002, 130. K. Haubertová předpokládá, že se jedná o Viktorina Geldnara, člena rodiny Geldnarů, o kterém se nedochovaly žádné zprávy. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

¹⁰⁴¹ Viz MALINOVSKÝ 2002, 130.

¹⁰⁴² Viz [216a].

¹⁰⁴³ Nad erbem je páska s textem: „*Jan Škornie z Frymburgku 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Urozený pán Jan Škorně z Frymburku prodal roku 1571 dům ve Žluticích a odešel do Rakovníka, byl hejtmanem na Petrohradě a pak vrchním hejtmanem nad panstvími Jana st. z Lobkovic. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

¹⁰⁴⁴ Transkripce: „*Jakub Wawrowicz Anno 1558*“. Viz MALINOVSKÝ 2002, 132. Jakub Vávra byl členem městské rady a měl dvůr a chmelnici. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

¹⁰⁴⁵ MALINOVSKÝ 2002, 132.

¹⁰⁴⁶ Transkripce: „*Jan Plawensky Anno Domini 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jan Plavenský byl členem městské rady mezi léty 1569–1571, byl jedním ze sedmi synů Blažeje Plavenského. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 98.

Grafické předlohy: Narození Panny Marie kompozičně odpovídá grafickému listu Martina Schongauera, který ovšem zobrazuje Smrt Panny Marie.¹⁰⁴⁸ Velice podobnou kompozici vykazuje též list Hanse Schäufoleina taktéž se Smrtí Panny Marie.¹⁰⁴⁹

Fol. 262r

Rubrika: „*O na nebewzetí Panny Marie*“

Bordura: Pod kolumnou jsou zobrazeni tři klečící donátoři, kteří pravděpodobně patří k erbům na foliu 261v.¹⁰⁵⁰ Donátoři klečí u žehnajícího Bolestného Krista.

Fol. 268v [37b]

Rubrika: „*Officium*“. „*O Swatě Worssile*“. „*O Swatém Ssimonu a Judowi*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Ve spodní polovině folia je umístěna při levém okraji iniciála R. Tělo iniciály tvoří zelený akant. Ve vnitřním poli litery se nacházejí apoštolové Šimon a Juda,¹⁰⁵¹ kteří jsou oděni do barevných tóg, jež se dramaticky řasí na jejich těle. Pozadí iniciály a vnější pole iniciály jsou zlatá. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Z levého horního i dolního rohu iniciály vybíhají kaudy tvořené zeleným akantem stejného typu jako v těle iniciály a volně navazují na rozvilinu v borduře. Pod rozvilinou v úrovni iniciály se objevuje erb s nápisovou páskou určující donátora jako Jana z Proseče.¹⁰⁵² Erb se skládá ze štípeného červenomodrého štítu, na kterém je uprostřed vyobrazena polopostava vyrůstajícího zeleného draka. Nad štítem je kolčí helm a nad ním dvě podélně polcená červenomodrá křídla. Příkrývadla jsou červenomodrá.¹⁰⁵³ Pod kolumnou se taktéž vyskytuje akantová rozvilina, po které skáčou dvě opice.

Fol. 271v [38b]

Rubrika: „*O posvěcení Chrámu Páně Božího*“

---

¹⁰⁴⁷ Jan Plavenský se psal Plavenský zřejmě v souvislosti se svým pánem Jindřichem z Plavna, svůj znak si zřejmě uzurpoval. Viz MALINOVSKÝ 2002, 132.

¹⁰⁴⁸ Viz [srov. 213a s 216a], Martin Schongauer (Smrt Panny Marie, rytina, Berlin, Staatliche Museen zu Berlin, Kupfertichkabinett, inv. č.12–1885) 1470–1475.

¹⁰⁴⁹ Hans Schäufolein, Smrt Panny Marie. Reprodukováno: FALK 1980, 192.

¹⁰⁵⁰ MALINOVSKÝ 2002, 132.

¹⁰⁵¹ K ikonografii těchto apoštolů viz HALL 1975, 179, 283.

¹⁰⁵² Transkripce: „*Jan z Proseče, Ginač ssalda*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jan z Proseče, jináč Šalda byl pravděpodobně příbuzný Tomáše Šaldy, jehož bratr Šimon byl měšťanem Nového Města pražského. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 95.

¹⁰⁵³ MALINOVSKÝ 2002, 133.

Iniciála: „O (kterak)“ Straně dominuje velká iniciála O, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli je namalován kostel, před kterým sedí dvě ženy. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciála obsahuje modrý kazetový rám.

Bordura: Nalevo ve stejné úrovni jako iniciála se nacházejí sedláci v družném hovoru. V druhém plánu je poté pohled na vesnici s krčmou, před kterou se pohybuje množství osob. Pod výjevy z venkovského života se objevuje fialová akantová rozvilina. Dále se pod kolumnou nachází Jákobův žebřík,¹⁰⁵⁴ zasazen do krajiny s dlouhým průhledem do dále.

Grafické předlohy: Scéna se spícím Jákobem kompozičně odpovídá ilustraci Bernarda Salomona.¹⁰⁵⁵

Analogie: Miniatura se spícím Jákobem se takto pod kolumnou ve zlatém lištovém rámu nachází např. v Malostranském graduálu,¹⁰⁵⁶ kde se ovšem objevuje na foliu s rubrikou „*Officium O Neděli páně*“. Výjev vykazuje podobnou kompozici a barevnost. Jákob spí v červenomodrém oděvu v krajině, zatímco po pravé straně se za ním odehrává výstup andělů po žebříku.

Zobrazení kostela ve vnitřním poli iniciály je obvyklou součástí výzdoby pro Posvícení, objevuje se např. i v Čáslavském graduálu.¹⁰⁵⁷

Fol. 272r

Rubrika: „O Posvícení“

Bordura: Jediná výzdoba na tomto listu je erb na spodní části folia situovaný přesně doprostřed. A. F. Malinovský uvádí, že se jedná o známou variantu erbu Údrčských z Údrže.¹⁰⁵⁸ Muž v klenotu má prázdné ruce. Erb je napříč dělený, nahoře modrý, dole stříbrný a modře damaskovaný. Na helmu je modrostříbrná točenice s rozevlátými feflíky. Klenotem je polopostava muže ve stříbrnomodré župici. Přikrývadla jsou modrostříbrná.¹⁰⁵⁹

Fol. 275r

Rubrika: „O Pannie Marigi“

¹⁰⁵⁴ Gn 28, 10–13, více k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 3. *Jákob*.

¹⁰⁵⁵ *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

¹⁰⁵⁶ Fol. 338r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹⁰⁵⁷ Fol. 222r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

¹⁰⁵⁸ MALINOVSKÝ 2002, 134. Kolem erbu je stuha s černým nápisem: „*Melchiar A Giržik Bratrži Audrczki z Audrcže. 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jiřík Údrčský z Údrče byl hejtmanem Žlutického panství. V okolí Žlutic vlastnil několik domů. Oženil se s Motejlkovic vdovou Reginou. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

¹⁰⁵⁹ MALINOVSKÝ 2002, 134.

Iniciála: „Z(dráwas)“ Stranu uvádí iniciála Z. Tělo iniciály je tvořeno ze stvolů a polopalmet modrého akantu. Vnitřní i vnější pole iniciály je zlaté. Iniciála obsahuje oranžový kazetový rám.

Bordura: Na pravém okraji folia se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod rozvilinou se vyskytuje v levém spodním rohu erb s páskou, sdělující jméno donátora Volfa Štampacha.¹⁰⁶⁰ Štít erbu je červený. Na něm je stříbrná krokev a na ní jsou tři červené růže se zlatými středy v postavení 1, 2, nad tím doprava hledící korunovaný helm. Klenotem jsou dva buvolí rohy, vlevo červenostříbrný roh, vpravo stříbrnočerný roh. Mezi rohy je krokev s růžemi jako ve štítě. Po stranách helmu jsou červenostříbrná příkrývadla.¹⁰⁶¹

Fol. 283r

Rubrika: „O Aposťolích“

Iniciála: „M(niet)“ Strana je uvedena menší iniciálou M. Tělo iniciály je utvořeno z modrého akantu. Z levého dolního rohu vybíhá modrá kauda v podobě stvolu zakončeného spirálově zatočeným lístkem. Pozadí iniciály je stříbrné s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Na pravém okraji folia se objevuje kandelábrová květinová groteska s dvěma maskarony. Pod kolumnou se dále nachází erb s nápisovou páskou.¹⁰⁶² Erb je modrý. Uprostřed stojí zlaté hrábě ve tvaru velkého písmene T s devíti zlatými zuby. Hrábě jsou po stranách doprovázeny po jedné černé ležící vrši na chytání ryb s otvory směřujícími vlevo. Nad štítem je doleva otočený kolčí helm a nad ním modré orlí křídlo, na kterém jsou hrábě jako ve štítě. Příkrývadla jsou modrozlatá.¹⁰⁶³

Fol. 307r

Rubrika: „Prózy o Wtělení Pánie“

---

¹⁰⁶⁰ Nad erbem je páska s textem: „*Wolff Stampach 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jedná se o nepatrně odlišnou variantu, tentokrát dokonce velmi známého erbu. I u tohoto erbu spatřujeme odchylnost v klenotu, rohy jsou dvoubarevné a bez ozdob. Je známá i odchylka, kde jsou navíc vodorovná pštrosí pera na venkovních stranách buvolích rohů tvořících klenot. Viz MALINOVSKÝ 2002, 135. Volf Štampach ze Štampachu měl příbuzenský vztah ke Žluticích. Voršila ze Štampachu byla ženou Oldřicha Beldnara z Ústí nad Labem. Viz HAUBERTOVI 2008, 96.

¹⁰⁶¹ MALINOVSKÝ 2002, 135.

¹⁰⁶² V pásce je text: „*Jakub Paras z Parasu 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Jakub Parásek byl členem asi nejvýznamnější Žlutické rodiny. Jakub se svou matkou Annou prodali městu dům, ze kterého se později stala radnice. Viz HAUBERTOVI 2008, 94.

¹⁰⁶³ MALINOVSKÝ 2002, 137.

Iniciála: „P(oslal)“ Straně dominuje iniciála P, jejíž tělo tvoří růžový akant. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a spodním rohu kaudy. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Zvěstování Panně Marii.¹⁰⁶⁴ Vnější pole litery je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Na pravém okraji se objevuje akantová rozvilina, která je tvořena pěti barevnými lodyhami akantu navazujícími na sebe postupně od zdola v barvách modré, oranžové, zelené, růžové a oranžové. Na spodním okraji folia se vyskytuje modrý štít se zlatými zkříženými limpami, nad kterým je nápisová páska se jménem donátora Viktorina Motejlka.¹⁰⁶⁵ Po pravé straně od erbu je na zelené loučce klečící donátor v levém profilu, oděn do hnědého pláště.

Fol. 325r

Rubrika: „O Narození Pána Krista“

Iniciála: „G(iž)“ Stranu uvádí iniciála G. Tělo litery je tvořeno ze stvolů modrého akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Kristus jako Vítěz nad smrtí a hříchem. Miniatura zobrazuje malého Krista – dítě v červeném plášti, který zabíjí kopím a korouhví draka. Pod drakem leží smrtka. Vnější pole litery je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený rám.

Bordura: Na pravém okraji se nachází akantová rozvilina završená konvalinkou. Pod kolumnou se objevují dva cechovní štíty. Více vlevo se vyskytuje modrý štít, na něm jsou tři v kolenou ohnuté červené škorňe se zlatými ostruhami.¹⁰⁶⁶ Vpravo je červený štít a na něm je stříbrná růže se zlatým středem. Nad růží jsou mírně zahnuté rohy v přírodních barvách.¹⁰⁶⁷

Analogie: Malý Ježíš jako Vítěz nad smrtí a hříchem se také nachází v Lounském graduálu Jana Táborského.¹⁰⁶⁸

Fol. 350r

Rubrika: „Na velikú noc“

Iniciála: „N(už)“ Strana je uvedena drobnější iniciálou N, jejíž tělo tvoří růžový akant. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a spodním rohu kaudy. Vnitřní pole iniciály je červené, vnější pole zlaté. Literu uzavírá zelený kazetový rám.

¹⁰⁶⁴ K motivu viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

¹⁰⁶⁵ V pásce je text: „*Victorin Moteylek 1558*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 502. Viktorin Motejlek byl synem Reginy, která byla po druhé vdaná za Jiříka Údrčského z Údrče. Byl radním ve Žluticích mezi lety 1559–1577. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 94.

¹⁰⁶⁶ Pod štítem je nápis „*Czechu Rzemesla Ssewczovskeho*.“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 137.

¹⁰⁶⁷ Pod štítem je nápis: „*Czechu Rzemesla Kozelauského*.“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 137.

¹⁰⁶⁸ Fol. 294r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

Bordura: Na pravém okraji folia je výzdoba pojednaná jako kandelábrová groteska zakončená maskaronem. V pravém dolním rohu se nachází modrostříbrný štít se světlehnědými varhanami s šedomodrymi píšťalami a páskou určující donátora Ondřeje Varhaníka.¹⁰⁶⁹ Sám donátor je zobrazen klečící v levém profilu, oděn do tmavého pláště.

II. 11. 3. Shrnutí výzdoby Žlutického graduálu

Rukopis představuje poměrně kvalitní ukázkou iluminací 16. století, které vykazují jednotu stylu a patrně byly vytvořené všechny ve stejném časovém úseku Fabiánem Pulěrem [33b, 34b, 35b, 36b, 37b, 38b], o čemž svědčí i zápis na fol. 1r.¹⁰⁷⁰

Graduál sestává z čtyř celostranných iluminací s erby šlechty a znakem města Žlutice,¹⁰⁷¹ což není obvyklé. Většinou v tomto období bývá pouze jedna titulní strana s celostrannou iluminací zobrazující městský znak toho kterého města, kam byl rukopis určen. Ve zpěvníku se také hojně vyskytují portréty donátorů [35b, 36b],¹⁰⁷² již někdy klečí v krajíně s dlouhým průhledem. Obličejové postav objednavatelů jsou typově odlišeny a je zde patrná snaha o zobrazení skutečné podoby klečících měšťanů. Iluminátor F. Pulěř si zde dává záležet na odstupňování prostoru modravými tóny a jeho scénérie tak působí přesvědčivě. Do krajinného prospektu zasazuje jak figurální výjevy s objednavateli kodexu, tak biblické scény.

Výzdoba koresponduje s rubrikovanými svátky, na jejichž foliích se nachází. Na třech stranách jsou také biblické výjevy komponovány v duchu typologického paralelismu.¹⁰⁷³ Na straně věnované Vzkříšení Krista se objevuje scéna Zmrtvýchvstání v iniciále a v borduře její starozákonní předobrazy Samson zabíjející lva a příběh Jonáše.¹⁰⁷⁴ Folio s Nanebevstoupením Krista v iniciále doplňuje v borduře scéna s Eliášem odváženým v ohnivém voze na nebesa [36b].¹⁰⁷⁵ Pro svátek Božího těla se v iniciále vyskytuje scéna Poslední večeře a v borduře její starozákonní prefigurace – Sbíráni many lidem Izraelským.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁶⁹ V Pásce je text: „*Wondrzeg warhanik.*“ Viz MALINOVSKÝ 2002, 137. Ondřej Varhaník byl radním ve Žluticích. Viz HAUBERTOVÁ 2008, 97.

¹⁰⁷⁰ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř.*

¹⁰⁷¹ Ff. 1r, 2r, 2v a 3r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁷² Ff. 25r, 25v, 64r, 65v, 66r, 83r, 105r, 180r, 206v, 224r, 238r, 257r, 262r, 307r a 350r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁷³ K typologii viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus.*

¹⁰⁷⁴ Fol. 185r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁷⁵ Fol. 206v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁷⁶ Fol. 230v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

Fabián Pulér je také závislý na grafických předlohách Albrechta Dürera a zejména Bernarda Salomona,¹⁰⁷⁷ jehož kompozice přebírá téměř do nejmenších detailů. Patrné je to zejména na miniatuře se Čtyřadvaceti apokalyptickými starci klanícími se Hospodinovi,¹⁰⁷⁸ kteří odpovídají i kostýmními detaily a záhyby drapérií svých oděvů Salomonově ilustraci z jeho novozákonního cyklu.¹⁰⁷⁹ Kromě biblických výjevů se v rukopise také objevuje žánrová scéna vedení dobytčete na porážku¹⁰⁸⁰ a zobrazení sedláků v družném hovoru na foliu pro svátek Posvěcení kostela [38b].¹⁰⁸¹ F. Pulér zde ve Žlutickém graduálu hojně používá zlacení, jak na lištové rámy lemující figurální výjevy, tak na pozadí biblických scén, což byl patrně i požadavek donátorů.

V ornamentální složce dekorace převažují rozviliny složené z palmet kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu,¹⁰⁸² často doplněné fantaskními srostlicemi a zlatými kapkami. V kodexu se rovněž (na několika foliích) nacházejí droalerie v podobě zvířat hrajících si v borduře, což lze považovat za prvek pozdně gotický. Na druhou stranu je zde mnoho kandelábrových grotesek složených z maskaronů, fantaskních květin, váz a monster, které již ohlašují manýrismus. Na několika stranách se vyskytují i druhově určitelné rostliny – jahoda [36b],¹⁰⁸³ růže¹⁰⁸⁴ a vinná réva,¹⁰⁸⁵ jež vykazuje vzhledem ke svému umístění na foliu k svátku Božího těla eucharistický význam. Na listu věnovanému Vzkříšení Krista se v iniciále mezi akantem objevují propletené konvalinky,¹⁰⁸⁶ což je v Puléřově tvorbě méně obvyklý motiv, zaujímavý zde i symbolický význam – znamení spásy.¹⁰⁸⁷

Žlutický graduál je výjimečný počtem úvodních celostranných iluminací a také množstvím portrétů donátorů. To se v jiném iluminovaném zpěvníku ze stejné doby nevyskytuje v takové míře. Podobně jako ve Svatovítském graduálu¹⁰⁸⁸ si zde iluminátor dal záležet na zpracování prostoru i figur jednotlivých postav, které modeluje s velkou pečlivostí a relativní anatomickou správností.

Literátské bratrstvo ve Žluticích mělo patrně podobně jako svatovítská kapitula značné finanční možnosti, což nemalou měrou ovlivnilo úroveň iluminací graduálu, jenž je s tím

---

¹⁰⁷⁷ Viz kapitola I. 3. 0. *Grafické předlohy pro miniatury chorálních rukopisů*.

¹⁰⁷⁸ Fol. 66r [41a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁷⁹ Viz [srov. 41a s 43a].

¹⁰⁸⁰ Fol. 184v [28a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸¹ Fol. 271v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸² K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

¹⁰⁸³ Fol. 206v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸⁴ Fol. 215r [35a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸⁵ Fol. 230v [46a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸⁶ Fol. 185r [39a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁰⁸⁷ Viz kapitola I. 5. 1. *Druhově určitelné rostlinstvo*.

¹⁰⁸⁸ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, k rukopisu viz kapitola II. 7. 0. *Svatovítský graduál – I. díl*.

Svatovítským srovnatelný a převyšuje úroveň iluminací čáslavského¹⁰⁸⁹ i českobrodského rukopisu.¹⁰⁹⁰ Žlutický graduál tedy představuje svébytný projev umění české renesance, který se pozvolna oprošťuje ze zjetí pozdní gotiky, a představuje tak důležité bohemikum renesance 16. století.

---

¹⁰⁸⁹ Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, k rukopisu viz kapitola II. 9. 0. *Čáslavský graduál*.

¹⁰⁹⁰ Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, k rukopisu viz kapitola II. 10. 0. *Českobrodský graduál*.

II. 12. 0. KŘIŽOVNICKÝ GRADUÁL – I. DÍL

Rukopis¹⁰⁹¹ je první částí dvoudílného graduálu, který je majetkem rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, deponovaný v Národní knihovně České republiky. V josefínské době se jeho majitelem stala právě křižovnická knihovna, kde byl graduál označen sign. XVIII A 7 a následně se dostal do Národní knihovny.¹⁰⁹² Nejnovější bádání předpokládá, že byl užíván literátským bratrstvem při chrámu sv. Valentina na Starém Městě pražském.¹⁰⁹³

Zpěvník obsahuje kyriale a gloria, následované propriem. B. F. H. Graham předpokládá, že některé listy chybí.¹⁰⁹⁴ Kodex nese na jednotlivých iluminovaných foliích letopočty 1559 i 1592, čili lze předpokládat, že jeho výzdoba vznikla mezi těmito léty. Dopsán byl patrně před rokem 1559.

Graduál sestává z 277 pergamenových folií,¹⁰⁹⁵ přičemž rozměr jednoho listu činí 570 x 369 mm. Vazba exempláře je původní.¹⁰⁹⁶

II. 12. 1. Zhodnocení literatury ke Křižovnickému graduálu

Václav Křížek uvádí Křižovnické graduály mezi dochovanými zpěvníky z 16. století (1855).¹⁰⁹⁷ Kodex také zmiňuje Antonín Rybička ve své stati „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877),¹⁰⁹⁸ kde je uvedeno, že zpěvník sloužil kůru kostela Panny Marie před Týnem. Stejný názor opakují i Josef Srb a Ferdinand Tadra (1886).¹⁰⁹⁹

---

¹⁰⁹¹ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, depositum knihovny rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu: KŘÍŽEK 1855, 188; RYBIČKA 1874–1877, 732, pozn. 17; SRB/TADRA 1886, 15; KONRÁD 1893, 185–186; WINTER 1896, 988; CHYTL 1906, 183–184; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502. Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933). Praha 1933, 161; KROPÁČEK 1952a, 107–109; KROPÁČEK 1952b, 44–47, kat. č. 16; VACKOVÁ 1959, 59, 84, 87, 89, 100, 281; VACKOVÁ 1968, 381, 384; KOUBA 1969, 200; PUDILOVÁ 1973, 38; STEJSKAL 1976, 15; PRAŽÁK 1980, 73–75, kat. č. 62; FOJTÍKOVÁ 1981, 69; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; VACKOVÁ 1989, 95, 97; KRÁSA 1990b, 115; STEJSKAL/PETRŮ: 1997, nepag.; ŠRONĚK 1997a, 56; ŠRONĚK 1997b, 363; BRODSKÝ 2000, 316–317, 319, kat. č. 298, 302; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; GRAHAM 2006, 412–414, kat. č. 84; KRATOCHVÍLOVÁ–ŠÁROVCOVÁ 2007, 41; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458, kat. č. XIV/9, XIV/10, XIV/11; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10, 36, 48, 56, 65, 66, 91, 106, 115, 151#–153#, 155#, 156#, kat. č. 50a, 50c, 50d; BAŤA 2011, 83; SOUČKOVÁ 2012, 15, 118; BRODSKÝ 2012, 195, obr. 317; SVITÁKOVÁ 2016, 99.

¹⁰⁹² KROPÁČEK 1952b, 45.

¹⁰⁹³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 151#. Kostel sv. Valentina byl zbořen v letech 1790–1795. Viz ŠTECH/WIRTH/VOJTÍŠEK 2002, 12.

¹⁰⁹⁴ GRAHAM 2006, 412.

¹⁰⁹⁵ GRAHAM 2006, 412.

¹⁰⁹⁶ GRAHAM 2006, 412.

¹⁰⁹⁷ KŘÍŽEK 1855, 188.

¹⁰⁹⁸ RYBIČKA 1874–1877, 732.

¹⁰⁹⁹ SRB/TADRA 1886, 15.

Karel Konrád ve své knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I*“ (1893) zařazuje zpěvník „*k nejkrásnějším výtvorům Pulěřova štětce*“.¹¹⁰⁰ I on se domnívá, že rukopis „*náležel kdysi týnskému bratrstvu*“.¹¹⁰¹ Autor si všímá též monogramu FP, jenž se nachází na kameni, o který se opírá prorok Jesse.¹¹⁰² Dále Karel Konrád cituje dnes již špatně dohledatelný článek Pražských novin z roku 1852,¹¹⁰³ který patrně glorifikoval jednotlivé miniatury Křižovnického graduálu.¹¹⁰⁴ Zmínka o „týnském graduálu“ je také v seznamu zachovalých graduálů z 15. a 16. století v knize Zikmunda Wintera „*Život církevní v Čechách: Kulturně historický obraz z XV. a XVI. století II*“ (1896).¹¹⁰⁵

Karel Chytil jako první uvádí hypotézu (1906), že miniatury Křižovnického graduálu budou prací vícero umělců.¹¹⁰⁶ Některé dekorace jsou podle něj jistě Pulěřovým dílem, avšak jiné musely vzniknout až po jeho smrti.¹¹⁰⁷ Vyjadřuje také domněnku, že Pulěř opustil práci na Křižovnickém graduálu, aby mohl začít pracovat na graduálu Kaňkovském, který byl údajně zničen ještě v 16. století.¹¹⁰⁸

Zikmund Winter (1909) zařazuje pod označením „*týnský kancionál (ted' u Křižovníků z r. 1559)*“ do výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹¹⁰⁹ Ve své další knize z roku 1913 „*Český průmysl a obchod v XVI. věku*“ uvádí kodex v seznamu prací Fabiána Pulěře.¹¹¹⁰

V „*Knize památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*“ (1933) se oba díly zpěvníku objevují ve výčtu knih Křižovnické knihovny pod označením „*Kancionály z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, (2) rkp. pg., ze 16. století XVIII A 6 a 7.*“¹¹¹¹

Jiří Kropáček zařadil dvoudílný Křižovnický graduál do své diplomové práce „*České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř*“ (1952) pod názvem „*Český kancionál kůru*

---

¹¹⁰⁰ KONRÁD 1893, 185.

¹¹⁰¹ KONRÁD 1893, 186.

¹¹⁰² KONRÁD 1893, 186. Fol. 88r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹¹⁰³ M. Šárovcová ve své disertační práci tento článek zařadila do seznamu literatury ke Křižovnickému graduálu citací „sv. K dějepisu české malby II, Pražské poštovské noviny, č. 9, 1852, s. 2.“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 153.

¹¹⁰⁴ KONRÁD 1893, 186.

¹¹⁰⁵ WINTER 1896, 988.

¹¹⁰⁶ CHYTEL 1906, 183.

¹¹⁰⁷ CHYTEL 1906, 183.

¹¹⁰⁸ CHYTEL 1906, 183. Viz II. 14. 0. Zlomky Kaňkovského graduálu.

¹¹⁰⁹ WINTER 1909, 195.

¹¹¹⁰ WINTER 1913, 502.

¹¹¹¹ [Anonymní autor]: *Knih památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*. Praha 1933, 161.

u Matky Boží před Týnem.“¹¹¹² Autor se domnívá, že Fabián Pulěř iluminoval jen část rukopisu, konkrétně celé folio s prorokem Jesse¹¹¹³ a folio s iniciálou *P(ožehnaná)*.¹¹¹⁴ Předpokládá, že Pulěřovou prací je iniciála a výzdoba v borduře pod kolumnou, naopak dekorace v pravé borduře musí být z jiné ruky, což potvrzuje i letopočet 1574 v nápisové pásce.¹¹¹⁵

Výzdoba celého rukopisu vzniká podle Jiřího Kropáčka postupně od roku 1559 až do roku 1592 a později je dílem druhého schopného iluminátora ovlivněného Pulěřem, který se také podílel na výzdobě druhého svazku zpěvníku.¹¹¹⁶ Postavy druhého mistra jsou podle něj naivnější a často „se stávají schémata“.¹¹¹⁷ Autor se domnívá, že klečící donátor před Kristem Trpitemem v kartuši¹¹¹⁸ nedosahuje kvalit Pulěřových klečících postav ve Žlutickém graduálu.¹¹¹⁹ J. Kropáček si také všímá nedokončené iniciály s Vjezdem Krista do Jeruzaléma,¹¹²⁰ u které je podle něj velmi těžké určit, jestli se jedná o práci Pulěřovu či nikoliv.¹¹²¹ Křížovnický graduál zařadil též do katalogu své diplomové práce, kde se nachází popis jednotlivých iluminovaných folií kodexu.¹¹²²

V aspirantské práci „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ Jarmily Vackové (1959) je Křížovnický graduál sledován několikrát. Autorka si všímá portrétu Valentina Stříbrského,¹¹²³ u kterého je podle ní zajímavé, že donátor neklečí v krajině, jak je obvyklé např. ve výše zmíněném Žlutickém graduálu, ale klečí v místnosti u závěsu.¹¹²⁴ V souvislosti s technologickým postupem zmiňuje J. Vacková opět nedokončenou miniaturu s Vjezdem Krista do Jeruzaléma.¹¹²⁵ Uvádí, že zde bylo položeno jen pozadí a písmeno, zatímco všechno ostatní zůstalo jen v podkresbě, čili tato miniatura demonstruje technologický proces iluminací.¹¹²⁶ Autorka dále uvádí, že se na první vrstvě miniatur

---

¹¹¹² KROPÁČEK 1952a, 107.

¹¹¹³ Fol. 88r, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹¹⁴ Fol. 216r, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹¹⁵ KROPÁČEK 1952a, 108.

¹¹¹⁶ KROPÁČEK 1952a, 108.

¹¹¹⁷ KROPÁČEK 1952a, 109.

¹¹¹⁸ Fol. 222v, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹¹⁹ KROPÁČEK 1952a, 109. Např. ff. 25r, 25v, 64r, 66r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz *II. 11. 0. Žlutický graduál*.

¹¹²⁰ Fol. 139v, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹²¹ KROPÁČEK 1952a, 109.

¹¹²² KROPÁČEK 1952b, 44–47, kat. č. 16.

¹¹²³ Fol. 222v, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹²⁴ VACKOVÁ 1959, 59.

¹¹²⁵ Fol. 139v, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592.

¹¹²⁶ VACKOVÁ 1959, 87.

Křižovnického graduálu podílel Fabián Pulěř a na další pravděpodobně Matyáš Hutský z Krivoklátu, jehož monogramy našla v iniciále D se scénou Soslání Ducha svatého.¹¹²⁷

Jarmila Vacková rovněž zmiňuje první díl Křižovnického graduálu ve výčtu rukopisů ve svém článku „*Podoba a příčiny anachronismu*“ (1968), na jejichž výzdobě se podílel Fabián Pulěř.¹¹²⁸ Exemplář také pod označením dvoudílný Kancionál Týnský zařazuje do vrstvy let 1575–1595, které dominuje dílna Jana Kantora Starého.¹¹²⁹

V knize „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby*“ (1969) se rukopis objevuje jako „*dva svazky graduálu J. Táborského z let 1559–1592 (ze staroměstského týnského kostela)*“.¹¹³⁰ Jana Pudilová zařadila dvousvazkový „*Týnský kancionál*“ do své diplomové práce „*Dílna Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (1973),¹¹³¹ v níž mimo jiné uvádí, že kancionál psal Matěj Pecka z Klatov a také přímo Jan Táborský.¹¹³² Autorka bohužel neobjasňuje, jak přišla na to, že byl rukopis sepsán v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory. Pravděpodobně tak usoudila jen z poznámek ve starší literatuře. Dále Jana Pudilová uvádí, že kodex obsahuje officium o sv. Václavovi, a že officium o Mistru Janu Husovi bylo vyříznuto.¹¹³³ Karel Stejskal ve svém článku „*Matouš Ornyš a jeho „rod císaře Karla I“*“ (1976) cituje aspirantskou práci Jarmily Vackové (viz výše).¹¹³⁴

Kodikologický rozbor rukopisu je možné nalézt v „*Katalogu rukopisů křižovnické knihovny*“ z roku 1980,¹¹³⁵ jenž se stručně věnuje i popisu výzdoby. Jiří Pražák zde sleduje, že se na fol. 88r nachází monogramy FP,¹¹³⁶ na fol. 208r a 223r monogramy MH.¹¹³⁷ Autor si, byť jen v jedné větě, všimá, že rukopis obsahuje menší malované litery zdobené maskarony nebo ornamentálně.¹¹³⁸

Jana Fojtíková zařazuje zpěvník do výčtu rukopisů ve svém článku „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981). Autorka si povšimla, že rukopis obsahuje na fol. 240r–241r antifonu „*O českých mučednících*“.¹¹³⁹ Jiří Kropáček a Pavel Preiss (1988) zmiňují „dvoudílný graduál od Panny Marie před Týnem jakožto „práci Pulěřovu, ke které iluminátor

¹¹²⁷ VACKOVÁ 1959, 100. Fol. 208r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹¹²⁸ VACKOVÁ 1968, 381.

¹¹²⁹ VACKOVÁ 1968, 384.

¹¹³⁰ KOUBA 1969, 200.

¹¹³¹ PUDILOVÁ 1973, 38.

¹¹³² PUDILOVÁ 1973, 38.

¹¹³³ PUDILOVÁ 1973, 38.

¹¹³⁴ STEJSKAL 1976, 15.

¹¹³⁵ PRAŽÁK 1980, 73–75.

¹¹³⁶ PRAŽÁK 1980, 73.

¹¹³⁷ PRAŽÁK 1980, 74.

¹¹³⁸ PRAŽÁK 1980, 74.

¹¹³⁹ FOJTÍKOVÁ 1981, 69.

přistoupil po roce 1559“.¹¹⁴⁰ Jarmila Vacková ve své další stati „*Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620*“ (1989) cituje již své předešlé studie.¹¹⁴¹ Josef Krása (1990) zařadil „týnský“ graduál do výčtu rukopisů z rukou Jana Táborského z Klokotské Hory a Fabiána Pulěře.¹¹⁴²

Karel Stejskal ve své stati „*Matyáš Hutský od Křivokláta a jeho svatováclavský cyklus*“ (1997)¹¹⁴³ uvádí, že se na vazbě nachází letopočet 1546. Cituje názor již předešlých badatelů – tedy, že výzdoba vznikala v průběhu několika desetiletí. Na fol. 88r si opět všímá signatury Fabiána Pulěře.¹¹⁴⁴ Výzdobu listu 216r s letopočtem 1574 připisuje Matouši Ornysovi.¹¹⁴⁵ K. Stejskal pak dále uvádí, že většina miniatur je dílem Matyáše Hutského,¹¹⁴⁶ kterému přisuzuje též nedokončenou miniaturu s Kristovým vjezdem do Jeruzaléma.¹¹⁴⁷ Podíl Matyáše Hutského na Křižovnickém graduálu zmiňuje i Michal Šroněk ve svém biografickém slovníku „*Pražští malíři 1600–1650*“ (1997).¹¹⁴⁸

Kodex se stručně objevuje i v knize k výstavě „*Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*“ (1997), jakožto „*nedokončený dvoudílný Kancionál pro chrám Panny Marie před Týnem*“, jehož výzdoba spadá do doby po roce 1559.¹¹⁴⁹

Pavel Brodský ve svém „*Katalogu iluminovaných rukopisů knihovny Národního muzea v Praze*“ (2000) předpokládal, že vyřiznuté folio se sign. 1 Ac 86/1 bylo součástí Klatovského graduálu z roku 1560.¹¹⁵⁰ Martina Šárovcová však později spojila tuto stranu s tímto Křižovnickým graduálem (viz níže).

Obsáhlý kodikologický popis exempláře provedl Barry Frederic Hunter Graham,¹¹⁵¹ který na základě starší literatury opět uvádí, že výzdoba zpěvníku trvala přes 30 let.¹¹⁵² Z iluminátorů však zmiňuje pouze Fabiána Pulěře.¹¹⁵³

M. Kratochvílová-Šárovcová ve svém článku „*K provenienci Křižovnického a Staroměstského graduálu*“ (2005) poopravila původ dvoudílného Křižovnického graduálu.¹¹⁵⁴

¹¹⁴⁰ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹¹⁴¹ VACKOVÁ 1989, 95, 97.

¹¹⁴² KRÁSA 1990b, 115.

¹¹⁴³ STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag.

¹¹⁴⁴ STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag.

¹¹⁴⁵ STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag.

¹¹⁴⁶ STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag.

¹¹⁴⁷ STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag. Fol. 139v, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹¹⁴⁸ ŠRONĚK 1997, 56.

¹¹⁴⁹ ŠRONĚK 1997b, 363.

¹¹⁵⁰ BRODský 2000, 316–317, kat. č. 298.

¹¹⁵¹ GRAHAM 2006, 412–414, kat. č. 84.

¹¹⁵² GRAHAM 2006, 412.

¹¹⁵³ GRAHAM 2006, 412.

Na základě erbů a nápisových pásek i jiných pramenných dokladů spojila tento rukopis s literátským bratrstvem při chrámu sv. Valentina na Starém Městě pražském¹¹⁵⁵ a pravděpodobně tedy správně vyvrátila po desetiletí citované tvrzení, že kodex byl určen pro bratrstvo zpívající na kůru Týnského chrámu. Oběma dílům Křižovnického graduálu se také věnuje v kapitole „*Iluminované hudební rukopisy české reformace*“ v katalogu k výstavě „*Umění české reformace (1380–1620)*“ (2010), kde opakuje svá zjištění ohledně provenience a dílo již také nazývá dvoudílným Graduálem literátského bratrstva při chrámu sv. Valentina.¹¹⁵⁶ Martina Šárovcová si také všímá zajímavých drobných iniciál typu cadelle, jež jsou obohacené akantem a maskarony.¹¹⁵⁷ Na základě těchto liter spojila s dvoudílným Křižovnickým graduálem i zlomek nacházející se dnes v Knihovně Národního muzea,¹¹⁵⁸ jež obsahuje folia z obou svazků a vyskytují se na něm právě tyto iniciálky podložené akantem a maskarony.¹¹⁵⁹ Dále přiřadila do Křižovnického graduálu folio,¹¹⁶⁰ které v minulosti Pavel Brodský považoval za součást Klatovského graduálu.¹¹⁶¹ Autorka rukopis sleduje i v textu své disertace (2011)¹¹⁶² a zařadila ho též do katalogu k této práci.¹¹⁶³

Jan Baťa ve své disertační práci zahrnul oba díly Křižovnického graduálu do seznamu hudebních pramenů renesanční Prahy.¹¹⁶⁴ Fol. 35r s iniciálou podloženou maskarony, pocházející z výše zmíněného zlomku Křižovnického graduálu,¹¹⁶⁵ publikuje Pavel Brodský ve své knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012).¹¹⁶⁶ Reprodukce miniatur Křižovnického graduálu byly také vystaveny na výstavě *Biblické příběhy na renesančních iluminacích* konané na podzim roku 2015 v Galerii Klementinum.¹¹⁶⁷

Velice stručně zmiňuje rukopis ve své diplomové práci Kristina Svitáková, která cituje M. Šárovcovou a dále se přiklání k názoru, že nejstarší vrstva dekorací kodexu je dílem Fabiána Puléře.

---

¹¹⁵⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

¹¹⁵⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 335.

¹¹⁵⁶ ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458, kat. č. XIV/9, XIV/10, XIV/11.

¹¹⁵⁷ ŠÁROVCOVÁ 2010a, 454.

¹¹⁵⁸ Zlomek Křižovnického graduálu (Praha, KNM, sign. 1 Ba 10) 2. pol. 16. stol.

¹¹⁵⁹ ŠÁROVCOVÁ 2010a, 457–458.

¹¹⁶⁰ ŠÁROVCOVÁ 2010a, kat. č. XIV/10, 450. Iluminované folio (Praha, KNM, sign. 1 Ac 86/1) 2. pol. 16. století.

¹¹⁶¹ BRODSKÝ 2000, 316. Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostaše v Klatovech, sign. MS 1) 1560.

¹¹⁶² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10, 36, 48, 56, 65, 66, 91, 106, 115.

¹¹⁶³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 151#–153#, 155#, 156#, kat. č. 50a, 50c, 50d.

¹¹⁶⁴ BAŤA 2011, 83.

¹¹⁶⁵ Zlomek Křižovnického graduálu (Praha, KNM, sign. 1 Ba 10) 2. pol. 16. stol.

¹¹⁶⁶ BRODSKÝ 2012, 195, obr. 317.

¹¹⁶⁷ Viz brožura k výstavě SOUČKOVÁ 2015d, nepag.

II. 12. 2. Výzdoba Křižovnického graduálu

Fol. 61r [39b]

Rubrika: „*Poczinagi se Antifony w Advent*“

Iniciála: „*A(y)*“ V levém horním rohu se nachází iniciála A, jejíž tělo tvoří kadeřavý akant. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se mění v chrličce – maskarony. Pozadí iniciály vyplňuje zlatá barva. Iniciálu uzavírá neobvykle masivní modrý rám.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje rozvilina skládající se ze stylizovaných plodů a listů vinné révy. Pod kolumnou se blíže k levé straně nachází ve zlatém lištovém rámu Zvěstování Panně Marii.¹¹⁶⁸ Vedle něj je modrý cechovní znak kloboučníků s připsaným letopočtem 1573. Nad štítem, na kterém jsou vyobrazeny celkem tři různé barevné pokrývky hlavy, je nápisová páska se jménem donátora Ondřeje Hradeckého.¹¹⁶⁹

Analogie: V Lomnickém graduálu¹¹⁷⁰ se nachází stylově velice podobná miniatura se Zvěstováním Panně Marii.

Fol. 68r

Rubrika: „*O wtělení Krista Pána*“

Iniciála: „*R(osu)*“ Strana je uvedena masivní malovanou iniciálou R, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Z těla iniciály vybíhá v levém horním rohu kauda, která se přetáčí do voluty a je zároveň doplněna zlatou kapkou. Na pozadí iniciály se objevuje zlatý ovál, kolem kterého je modré pole s filigránovým vzorem. Iniciála je zasazena do masivního růžového rámu.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantové rozvilina, doplněná zlatými kapkami. Pod kolumnou se nachází klečící postava donátora, vedle kterého je uprostřed folia modrý cechovní znak pekařů spolu s nápisovou páskou.¹¹⁷¹ Po pravé straně se poté objevuje ukřižovaný Kristus.

Fol. 88r [40b]

List je orámován zlatým lištovým rámem. Text na tomto foliu je navíc psán zlatou barvou, čili celá strana působí jako jedna velká iluminace.

¹¹⁶⁸ Viz I. 4. 2. 3. 1. Zvěstování Panně Marii a Navštívení.

¹¹⁶⁹ Transkripce: „*Ondržeg Hradezký*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 45; GRAHAM 2006, 412.

¹¹⁷⁰ Fol. 14r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu viz II. 26. 0. *Lomnický graduál – I. díl*.

¹¹⁷¹ Transkripce: „*Waclaw Davb*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 45; GRAHAM 2006, 412.

Iniciála: „D(itie)“ Po levé straně lze sledovat větší malovanou iniciálu D, jejíž tělo se skládá ze zeleného kadeřavého akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy. Ve vnitřním poli se objevuje Adorace dítěte.¹¹⁷² Za Pannou Marií jsou patrní též přicházející pastýři,¹¹⁷³ čili námět představuje i Klanění pastýřů. Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.¹¹⁷⁴

Bordura: V borduře se kolem celého folia nachází masivní Kmen Jesse.¹¹⁷⁵ Jiří Kropáček uvádí, že je miniatura signována Pulěřovou značkou s letopočtem 1559.¹¹⁷⁶ Kromě bohatého rodokmene Krista se u proroka Jesse nachází pod kolumnou erb Kaprů z Kaprštejna.¹¹⁷⁷

Grafické předlohy: Miniatura s prorokem Jesse mohla být inspirována ilustrací z Melantrichovy bible.¹¹⁷⁸

Analogie: Velice podobný Kmen Jesse vložený do prostoru v borduře nalezneme v Sedlčanském graduálu,¹¹⁷⁹ v Příbramském graduálu¹¹⁸⁰ a na Zlomku Vyšehradského rorátníku.¹¹⁸¹

Podobně ztvárněná Adorace dítěte se nachází ve Žlutickém¹¹⁸² a Českobrodském graduálu,¹¹⁸³ které byly oba iluminovány v dílně Fabiána Pulěře.

Fol. 97v

Rubrika: „Officium“

Iniciála: „G(iž)“ Zhruba uprostřed strany se objevuje velká malovaná iniciála G, jejíž tělo se skládá z růžovočerveného akantu. Ve vnitřním poli iniciály se vyskytuje Křest Krista.¹¹⁸⁴ Vnější pole obsahuje zlatou tapetu. Celou literu uzavírá zelený kazetový rám.¹¹⁸⁵

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina doplněná na několika místech fantaskními květy.

¹¹⁷² K ikonografii námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

¹¹⁷³ Viz Klanění pastýřů v L 2,15–18.

¹¹⁷⁴ Viz [23a].

¹¹⁷⁵ Viz [165a], Starozákonní rodokmen viz Mt 1,1–16; L 3, 23–38; k ikonografii ROYT 2006a, 113–115.

¹¹⁷⁶ KROPÁČEK 1952b, 45.

¹¹⁷⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 151#. K erbu viz FIALA 1994, 19.

¹¹⁷⁸ Viz [srov. 165a s 167a]; fol. 506r, Biblia Veteris et Novi testamenti (Praha, NK ČR, sign. 54 A 6) 1570.

¹¹⁷⁹ Fol.102r [163a], Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M–1) 1582–1596, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. *Dílo Ambrože Ledeckého*.

¹¹⁸⁰ Fol. 15r [164a], Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. *Dílo Ambrože Ledeckého*.

¹¹⁸¹ Zlomek Vyšehradského rorátníku [166a] (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, bez sign.) 2. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 7. 1. *Dílo Adama Cibuse*.

¹¹⁸² Fol. 105v [24a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹¹⁸³ Fol. 138r [25a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

¹¹⁸⁴ Viz Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; L 3,21–22; J 1, 29–34, k ikonografii motivu viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

¹¹⁸⁵ Viz [125a].

Analogie: Stylově se velice podobné zobrazení Křtu Krista vyskytuje v Graduálu Sixta z Ottersdorfu.¹¹⁸⁶ Výjev je zrcadlově převrácený, nicméně v jednotlivostech stejný. Bůh Otec je zde také naznačen v pastelových barvách v mlžném oparu, jak shlíží z nebes.

Fol. 100v

Rubrika: „*Introit o wobraceni swatého Pawla*“

Iniciála: „*W(im)*“ Na spodní hraně textu se po levé straně nachází velká malovaná iniciála W. Tělo litery tvoří růžový akant. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Obrácení sv. Pavla.¹¹⁸⁷ Vnější pole pro přiléhavost těla iniciály k modrému kazetovému rámu zcela chybí.

Bordura: Po levé straně a pod kolumnou se vyskytuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod iniciálou se navíc objevuje tabulka orámovaná zlatým lištovým rámem, kde je zapsáno, že strana byla financována nákladem Martina Hrona roku 1574.¹¹⁸⁸

Fol. 102v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*P(o narozenij)*“ Na tomto foliu se nachází velká malovaná iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Z těla iniciály vybíhají dvě kaudy, které se napojují na borduru. Na pozadí těla iniciály se objevuje scéna Obětování Krista v chrámu.¹¹⁸⁹ Literu uzavírá růžový kazetový rám.¹¹⁹⁰

Bordura: Po levém okraji se vine pestrobarevná akantová rozvilina, která je na několika místech doplněná fantaskními plody a květy.

Analogie: Obětování Krista v chrámu je obvyklou součástí výzdoby folia k Hromnicím. V iniciále P se s ním můžeme setkat např. v Teplickém graduálu.¹¹⁹¹

Fol. 119r

Rubrika: „*Introit O Swaté Trogici w dewitku a w pustie*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Zhruba uprostřed strany se vyskytuje menší malovaná iniciála P, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného kadeřavého akantu. Na pozadí iniciály se dále

¹¹⁸⁶ Fol. 396r [126a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹¹⁸⁷ Viz Sk 9, 1–18, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 10. *Sv. Štěpán a sv. Pavel*.

¹¹⁸⁸ Transkripce: „*Na toto wersale naklad uczinil Martin Hron. 1574*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 412.

¹¹⁸⁹ Viz L 1, 22–44, viz I. 4. 2. 3. 4. *Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu*.

¹¹⁹⁰ Viz [270a].

¹¹⁹¹ Fol. 73r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

nachází symbol Nejsvětější Trojice v podobě tří paprsků.¹¹⁹² Literu uzavírá oranžový kazetový rám.¹¹⁹³

Bordura: Po levé straně lze sledovat akantovou rozvilinu se zlatými kapkami doplněnou na třech místech andílčími hlavičkami.¹¹⁹⁴

Analogie: Nejsvětější Trojice v podobě tří paprsků/plamenů je zobrazena např. v rukopise *Písně chval božských*.¹¹⁹⁵

Fol. 119v

Rubrika: „*Officium*“ „*Introit O Swatem Duchu w dewitnik a w puostie*“

Iniciála: „*I(a)*“ Uprostřed strany se objevuje menší malovaná iniciála I, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného kadeřavého akantu. Pozadí litery je oranžové s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá masivní růžový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází barevná akantová rozvilina, doplněná na třech místech fantaskními barevnými hrozny. Rozvilina je zcela dole zakončena přeseknutou větvičkou.

Fol. 122v [41b]

Rubrika: „*Officium*“ „*Introit o Tiele a Krwi Krista pána w dewitnik a w puostie*“

Iniciála: „*C(hlib)*“ Při pravé straně zhruba uprostřed se nachází malovaná iniciála C, jejíž tělo je tvořeno z fialového kadeřavého akantu. Ve vnitřním poli litery se vyskytuje na žlutém pozadí kalich s hostií.¹¹⁹⁶ Vnější pole je zlaté. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Na levé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami, která je zakončena přeseknutou větvičkou. Rozvilinu navíc doplňují na třech místech andílčí hlavičky.

Fol. 139v

Rubrika: „*Officium*“ „*Proczesi na kwětnou nědieli*“

Iniciála: „*S(paseny)*“ V druhé polovině folia se nachází mohutná iniciála S, jejíž tělo je tvořeno z modrého kadeřavého akantu. Figurální výjev představující Kristův vjezd do

¹¹⁹² K ikonografii Nejsvětější Trojice viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

¹¹⁹³ Viz [283a].

¹¹⁹⁴ V pravém dolním rohu se pak pod rozvilinou nachází v renesanční kartuši nápis: „*Jan Kotwa Plzensky Corffysst správce tohoto kuru i u matky Bozi przed Týnem w strarým Městě Pražským anno 1592.*“ Viz srov. KROPÁČEK 1952b, 46; GRAHAM 2006, 412; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 152#.

¹¹⁹⁵ Viz [srov. 282a s 283a], fol. 143r, *Písně chval božských* (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 16. 0. *Písně chval božských*.

¹¹⁹⁶ K ikonografii kalicha v českém umění zvláště BARTLOVÁ 2001a, 453–487.

Jeruzaléma¹¹⁹⁷ není dokončen, nahozen je jen v podkresbě. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu.

Analogie: Kristův vjezd do Jeruzaléma můžeme spatřit též v Příbramském graduálu v borduře pod kolumnou,¹¹⁹⁸ kde se objevuje taktéž na straně věnované Květné neděli. V iniciále se např. vyskytuje v pozdně gotickém graduálu z Ústí nad Labem.¹¹⁹⁹

Fol. 199v

Rubrika: : „Officium“ „Introit o wstapení pána Krista“

Iniciála: „M(uži)“ V horní polovině strany se nachází velká iniciála M, jejíž tělo je tvořeno z červeného kadeřavého akantu. V jejím vnitřním poli se objevuje figurální scéna Nanebevstoupení Krista,¹²⁰⁰ kterému navíc kromě apoštolů a Panny Marie přihlížejí dva andělé. Vnější pole, které pro přiléhavost těla iniciály k zelenému kazetovému rámu zabírá minimum místa, je zlaté.

Bordura: Z těla litery vybíhá v levém spodním rohu kauda, jež se napojuje na akantovou rozvilinu po levé straně. Rozvilina je na několika místech doplněna druhově určitelnými ptáky, např. papouškem a volavkou. Pod kolumnou se nacházejí tři medailony ohraničené zlatou lištou. V prvním medailonu se nachází Assumpta.¹²⁰¹ Ve druhém je cehovní znak kloboučníků, nad kterým je nápisová páska sdělující nám jméno donátora Ondřeje Hradeckého.¹²⁰² Ve třetím medailonu se objevuje postava sv. Ondřeje.¹²⁰³

Analogie: Nanebevstoupení Krista z vnitřního pole iniciály je velmi podobné miniaturám z Graduálu Lomnice nad Popelkou¹²⁰⁴ a z Graduálu Jakuba Sklenáře.¹²⁰⁵ V obou případech přihlížejí Nanebevstoupení i dva andělé. Miniatury si neodpovídají kompozicí, ale vykazují stejný styl iluminátora.

Fol. 208r [42b]

Rubrika: „O swatém Duchu“

¹¹⁹⁷ KROPÁČEK 1952b, 46.

¹¹⁹⁸ Fol. 230r, Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587.

¹¹⁹⁹ Fol. 1r, Graduál z Ústí nad Labem (Ústí nad Labem, Muzeum města Ústí nad Labem, sign. ST 1491) poč. 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 1. *Janíček Zmilelý z Písku*.

¹²⁰⁰ K námětu viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹²⁰¹ K ikonografii zvl. ROYT 2006a, 208.

¹²⁰² Transkripce: „*Nakladem Wondrzege Hradeckého. 1581.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 412

¹²⁰³ K ikonografii zvl. ROYT 2006a, 185.

¹²⁰⁴ Fol. 419r, Graduál Lomnice nad Popelkou (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu viz II. 26. 0. *Lomnický graduál – I. díl*.

¹²⁰⁵ Fol. 368v, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

Iniciála: „D(uch)“ V levém horním rohu se nachází malovaná iniciála D. Tělo litery je tvořeno z růžového kadeřavého akantu. V jejím vnitřním poli se objevuje výjev Seslání Ducha svatého.¹²⁰⁶ Vnější pole litery je zlaté. Iniciála nemá žádný rám.

Bordura: Po pravé straně je pestrobarevná akantová rozvilina. Zcela nahoře se nachází anděl držící nápisovou pásku se jménem donátora Václava Chrudimského Kloboučnicka.¹²⁰⁷ Pod ním je kloboučnický znak s letopočtem 1575. Pod kolumnou se objevuje ve zlatém lištovém rámu scéna Křtu etiopského dvořana královny Kandaces jáhnem Filipem.¹²⁰⁸

Analogie: Toto rozvržení miniatur, Seslání Ducha svatého v iniciále a Křest komorníka pod kolumnou v borduře na foliu s rubrikou „*O swatém Duchu*“, je běžné a vyskytuje se v mnoha graduálech z 2. poloviny 16. století.¹²⁰⁹ Stejný styl miniatur i podobnou kompozici jednotlivých figurálních scén lze nalézt např. v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy,¹²¹⁰ Graduálu Lomnice nad Popelkou¹²¹¹ a v Graduálu Jakuba Sklenáře.¹²¹²

Fol. 216r [43b]

Rubrika: „ O Swatém Trogici“

Iniciála: „P(ožehnaná)“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou P, jejíž tělo se skládá z růžového kadeřavého akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází nádherně namalovaná Nejsvětější Trojice typu Trůnu milosti.¹²¹³ Vnější pole iniciály je zlaté. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.¹²¹⁴

Bordura: Po pravé straně se objevují dvě akantové rozviliny doplněné zlatými kapkami. Mezi nimi je uprostřed klečící postava donátora, pod kterým je nápisová páska, sdělující jméno Ondřeje Hradeckého.¹²¹⁵ Pod ním je opět znak kloboučníků – na modrém poli tři různé barevné pokrývky hlavy. Ve zlatém lištovém rámu se nachází pod kolumnou Návštěva andělů v Mamre u Abrahama.¹²¹⁶

Výzdoba na tomto foliu je komponována na základě typologického paralelismu.

¹²⁰⁶ Viz Sk 2:1–4; k ikonografii námětu viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

¹²⁰⁷ Transkripce: „*Waczlaw Chrudimský, Klobouczník*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 412.

¹²⁰⁸ Viz [136a].

¹²⁰⁹ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

¹²¹⁰ Fol. 269r [140a], Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹²¹¹ Fol. 443r [139a], Graduál Lomnice nad Popelkou (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

¹²¹² Fol. 382r [138a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

¹²¹³ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

¹²¹⁴ Viz [276a].

¹²¹⁵ Transkripce: „*Ondrzeg Hradecký 1574*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 47; GRAHAM 2006, 412.

¹²¹⁶ Viz I. 4. 2. 2. *Abraham*.

Analogie: Nejsvětější Trojice typů Trůnu milosti se objevuje např. v Čáslavském graduálu,¹²¹⁷ kde ovšem není provedena na tak vysoké umělecké úrovni jako zde v křižovnickém rukopise.

Fol. 222v [44b]

Rubrika: „Officium“

Větší miniatura: Ve spodní polovině folia se nachází votivní obraz v kartušovém oválu. Donátor v dobovém oděvu klečí v interiéru u červeného závěsu před polopostavou Krista zjevujícího se v mlžném oparu. Pod medailonem se objevuje kartuš s nápisem po obou stranách přidržována anděly.¹²¹⁸ Na levé straně nese anděl kalich s hostií, jedná se tedy o personifikaci Víry (Fides).¹²¹⁹ Anděl vpravo nese kotvu, což symbolizuje personifikaci naděje (Spes).¹²²⁰

Bordura: Ve stejné úrovni, jako je větší miniatura, se na levé straně vyskytuje akantová rozvilina doplněná modrým znakem s monogramem WS, pravděpodobně symbolizující Valentina Stříbrzkého.¹²²¹

Analogie: Donátor klečící v uzavřeném prostoru se v podobě větší miniatury objevuje také ve Staroměstském graduálu.¹²²²

Fol. 223r

Rubrika: „ O vtělení Pána Krista“

Iniciála: „N(akrmil)“ Strana je uvedena malovanou iniciálou N. Tělo iniciály tvoří hrozny a listy vinné révy.¹²²³ Ve vnitřním poli se nachází scéna Poslední večeře.¹²²⁴ Apoštolové sedí kolem prostřeného stolu, ale postava Jidáše stojí za tělem iniciály. Iniciála obsahuje zlaté vnější pole a velmi tenký modrý rám.¹²²⁵

Bordura: Po pravé straně iniciály jsou akantové palmety. Pod nimi je ve zlatém lištovém rámu figurální výjev se spícím Eliášem, kterému anděl přináší vodu a chléb.¹²²⁶ Pod

¹²¹⁷ Fol. 191r [277a], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

¹²¹⁸ V tabulce je nápis: „*Walentin Strzibzsky mage přes L. let wieku /swého, zaplatil od tohoto slowa malovaného, aby zuostala weczna památka geho léta 1576 dokonána.*“ Viz KROPÁČEK 1952b, 47; GRAHAM 2006, 412.

¹²¹⁹ K ikonografii HALL 1975, 118–119.

¹²²⁰ K ikonografii HALL 1975, 156.

¹²²¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 152#.

¹²²² Fol. 102v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

¹²²³ K symbolice vinné révy I. 5. 1. 1. *Vinná réva*.

¹²²⁴ Viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

¹²²⁵ Viz [141a].

¹²²⁶ Viz I Kr 19,4–8, k ikonografii námětu viz I. 4. 2. 2. 7. *Eliáš*.

tímto výjevem se objevuje akantová rozvilina a dále ve zlatém lištovém rámu výjev Mojžíše vyrážejícího vodu ze skály,¹²²⁷ krajinnou scénérií navazující na Sbírání many lidem Izraelským pod kolumnou.¹²²⁸

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Kompozice Poslední večeře z vnitřního pole iniciály, v níž Jidáš nesedí s ostatními apoštoly u stolu, ale byl iluminátorem vyčleněn za tělo iniciály, se také nachází v tzv. rukopisu Písní chval božských¹²²⁹ a v Graduálu Jakuba Sklenáře.¹²³⁰

Fol. 233r

Rubrika: „*O swatém Jan Krziteli*“. „*Poczinagi se officia o swatých. O swatým Witu*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ V horní polovině folia se vyskytuje malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo je tvořeno z modrého kadeřavého akantu. Pozadí litery obsahuje zelenou tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá oranžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, která je na několika místech doplněná fantaskními květy. Samotné akantové palmety jsou obohaceny zlatými kapkami.

Za fol. 253r se pravděpodobně nacházelo vyřiznuté folio z Knihovny Národního muzea, sign. 1 Ac 86/1.¹²³¹

Rubrika: „*O nanebewzaté Panně Marii*.“

Iniciála: „*R(adugme)*“ V horní polovině folia je malovaná iniciála R. Tělo litery tvoří zelený akant. V jejím vnitřním poli se nachází Nanebevzetí Panny Marie.¹²³² Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Světle růžový kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina s andílčími hlavičkami. Pod kolumnou se vyskytuje scéna Smrti Panny Marie.

Grafické předlohy: Kompozice miniatury s výjevem Smrti Panny Marie byla přejata z dřevořezu Albrechta Dürera z cyklu Život Panny Marie (č. 17).¹²³³ Iluminátor zachovává kompoziční rozvržení jednotlivých postav a kopíruje i jednotlivé části jejich šatů. Miniatura nicméně postrádá hloubku prostoru a chybí jí též anatomická správnost jednotlivých figur, čili iluminace nedosahuje kvalit grafické předlohy.

¹²²⁷ Viz Ex 17, 1–7; Nu 20, 1–13; k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

¹²²⁸ KROPÁČEK 1952b, 47.

¹²²⁹ Fol. 167r [142a], Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) asi 60.–70. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 16. *Písně chval božských*.

¹²³⁰ Fol. 402v [143a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

¹²³¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 152#.

¹²³² K ikonografii Smrti Panny Marie viz ROYT 2006a, 267–268.

¹²³³ Viz [234a].

Analogie: Smrt Panny Marie se vyskytuje např. rovněž v Malostranském graduálu,¹²³⁴ v němž je taktéž umístěná v borduře pod kolumnou na foliu věnovanému Nanebevzetí Panny Marie. Iluminátor v Malostranském graduálu lépe vystihuje hloubku prostoru a výsledná miniatura vykazuje vyšší kvalitu než ta, která se objevuje zde v křižovnickém rukopise.

Stylově je toto zobrazení velice podobné iluminaci stejného námětu z Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.¹²³⁵

Fol. 257v

Rubrika: „*Officium*“ „*O swatém Mattoussi*“

Iniciála: „*O (kterak)*“ Zhruba uprostřed folia se nachází malovaná iniciála O, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného kadeřavého akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje figurální výjev Jakobův žebřík.¹²³⁶ Vnější pole obsahuje zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně folia se nachází barevná akantová rozvilina. Levý spodní roh miniatury byl odříznut.

Grafické předlohy: Miniatura se spícím Jákobem vykazuje shodnou kompozici jako novozákonní ilustrace Bernarda Salomona.¹²³⁷

Analogie: Podobná scéna se spícím Jákobem se nachází např. v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy¹²³⁸ nebo ve Staroměstském graduálu.¹²³⁹

Fol. 270r

Rubrika: „*O Panně Marigi*“

Iniciála: „*Z(drawa)*“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou Z. Její tělo se skládá z kadeřavého akantu. Pozadí litery vyplňuje modrá tapeta s filigránovým vzorem. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází akantová rozvilina, která je místy obohacena fantaskními plody a květy.

---

¹²³⁴ Fol. 385r [233a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹²³⁵ Fol. 336r [232a], Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

¹²³⁶ Viz Gn 28,10–19, k ikonografii viz I. 4. 2. 2. 3. *Jákob*.

¹²³⁷ Jákobův žebřík z Quadrins historiques de la Bible (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

¹²³⁸ Fol. 347r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

¹²³⁹ Fol. 174r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

Fol. 277r

Rubrika: „ O Aposstolích“

Iniciála: „M(niet)“ Pod polovinou folia se vyskytuje malovaná ornamentální iniciála M, jejíž tělo je tvořeno z modrého kadeřavého akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje oranžovou tapetu, vnější zlatou. Celá iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně lze sledovat akantovou rozvilinu na třech místech doplněnou fantaskními plody.

Folio je zkroucené.

II. 12. 3. Shrnutí výzdoby Křižovnického graduálu

V prvním díle Křižovnického graduálu je patrná kolísající úroveň iluminací, jež je způsobena především dlouhou dobou vzniku výzdoby zpěvníku, na níž se podíleli tři iluminátoři – Fabián Pulěř [40b],¹²⁴⁰ Matyáš Hutský z Křivoklátu [39b, 41b, 42b, 44b]¹²⁴¹ a Matouš Ormys z Lindperka [43b].¹²⁴²

Fabián Pulěř patrně provedl pouze dekorace s Kmenem Jesse v borduře a Klaněním pastýřů v iniciále,¹²⁴³ které jsou stylově velmi podobné Adoraci z Českobrodského¹²⁴⁴ a Žlutického graduálu.¹²⁴⁵

Nejkrásnější miniatura zobrazující Nejsvětější Trojici typu Trůnu milosti¹²⁴⁶ je pravděpodobně dílem Matouše Ormyse [43b]. Iluminace se projevuje velmi dobře zvládnutou anatomii Krista na kříži a překvapující je i zpracování postavy Boha Otce s tváří zlomeného starce. Celkově miniatura působí velmi přesvědčivě a kvalitou výrazně převyšuje většinu výzdoby rukopisu.

Ostatní dekorace graduálu jsou patrně dílem Matyáše Hutského z Křivoklátu, pro což svědčí též monogramy M/H nacházející se na foliu s netradičně pojednanou Poslední

---

¹²⁴⁰ Viz kapitola I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř.*

¹²⁴¹ Viz kapitola I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu.*

¹²⁴² Viz kapitola I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ormys z Lindperka.*

¹²⁴³ Fol. 88r [23a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁴⁴ Fol. 138r [25a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. *Českobrodský graduál.*

¹²⁴⁵ Fol. 105v [24a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál.*

¹²⁴⁶ Fol. 216r [276a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

večeří,¹²⁴⁷ kde stojí Jidáš za tělem samotné iniciály, což se vyskytuje v dalších dvou rukopisech jím iluminovaných.¹²⁴⁸

V rukopise lze na dvou stranách sledovat komponovanou výzdobu na základě typologického paralelismu.¹²⁴⁹ Folio s Nejsvětější Trojicí v iniciále obsahuje v borduře svůj starozákonní předobraz Návštěvu tří andělů u Abrahama v Mamre [43b].¹²⁵⁰ Strana věnovaná svátku Božího těla¹²⁵¹ má v iniciále zmíněnou Poslední večeři a v borduře starozákonní prefigurace Eliáše s andělem a Sběrání many lidem Izraelským.

Na několika listech se objevují cechovní znamení¹²⁵² a portréty donátorů,¹²⁵³ které jsou pojednány v duchu pozdně gotické tradice jako klečící postavy v adoraci [43b, 44b]. Miniatura představující kalich s hostií značí patrně utrakvistického objednavatele kodexu [41b].¹²⁵⁴

V ornamentální složce výzdoby převažuje akant kombinující zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou listu, často doplněný zlatými kapkami,¹²⁵⁵ fantaskními květy a někdy též andílčími hlavičkami, což lze považovat za prvek manýristický [41b]. S druhově určitelných rostlin se objevuje vinná réva na foliu s rubrikou „*Poczinagi se Antifony w Adwent*“ [39b] a dále na straně k svátku Božího těla, kde symbolizuje ustanovení eucharistie.¹²⁵⁶

Jako celek představuje zpěvník kvalitní ukázkou iluminátorského řemesla, jež se drží soudobého rozvrhu ručně psaných chorálních knih s hlavním figurálním motivem v iniciále a převážně ornamentální výzdobou v borduře.

¹²⁴⁷ Fol. 223r [141a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁴⁸ [srov. 141a s 142a, 143a] Viz I. 2. 4. 2. *Komparace miniatur Matyáše Hutského*.

¹²⁴⁹ K typologii viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

¹²⁵⁰ Fol. 216r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁵¹ Fol. 223r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁵² Ff. 61r, 68r, 199v, 208r a 216r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁵³ Ff. 68r, 216r, 222v, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁵⁴ Fol. 122v, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁵⁵ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

¹²⁵⁶ Viz I. 5. 1. 1. *Vinná réva*.

II. 13. 0. KŘIŽOVNICKÝ GRADUÁL – II. DÍL

Kniha¹²⁵⁷ je druhým dílem dvousvazkového graduálu, jenž je majetkem rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou. Stejně jako jeho první díl¹²⁵⁸ se dnes nachází v Oddělení starých tisků a rukopisů v Národní knihovně České republiky. V souvislosti s prvním svazkem je kladen do 2. poloviny 16. století a lze u něj taktéž předpokládat, že byl užíván v kostele sv. Valentina na Starém Městě pražském.¹²⁵⁹

Graduál obsahuje sekvence, Te Deum Laudamus, Sanctus, Agnus Dei a Patrem.¹²⁶⁰ Celkem obsahuje 249 pergamenových listů,¹²⁶¹ přičemž rozměr jednoho folia činí 575 x 377 mm.¹²⁶² Vazba rukopisu je původní.¹²⁶³

II. 13. 1. Zhodnocení literatury k druhému dílu Křižovnického graduálu

Václav Křížek uvádí Křižovnické graduály mezi dochovanými zpěvníky ze 16. století (1855).¹²⁶⁴ V „*Knize památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*“ (1933) jsou ve výčtu rukopisů křižovnické knihovny zmíněny oba díly Křižovnického graduálu pod označením „*Kancionály z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, (2) rkp. pg., z 16. století XVIII A 6 a 7.*“¹²⁶⁵

Ve starší literatuře 2. poloviny 19. století a 1. poloviny 20. století byl tento druhý díl zcela opomíjen. Kodexu si všiml až Jiří Kropáček,¹²⁶⁶ který jeho iluminace přisuzuje druhému schopnému mistrovi, jenž se podílel na výzdobě prvního svazku a byl ovlivněn Fabiánem

¹²⁵⁷ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, depositum Rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou, sign. XVIII A 6) 1559–1592, bibliografie k rukopisu: KŘÍŽEK 1855, 188; Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933). Praha 1933, 161; KROPÁČEK 1952a, 107, 110; KROPÁČEK 1952b, 48–49, kat. č. 17; VACKOVÁ 1968, 384; KOUBA 1969, 200; PUDILOVÁ 1973, 38, PRAŽÁK 1980, 71–73, kat. č. 61; FOJTÍKOVÁ 1981, 69; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; VACKOVÁ 1989, 97; ŠRONĚK 1997b, 363; KROPÁČEK 1997d, 463, kat. č. V/549; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; GRAHAM 2006, 409–411, kat. č. 83; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458, kat. č. XIV/9, XIV/11; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10, 36, 117, 154#, kat. č. 50b; BAŤA 2011, 83; BRODSKÝ 2012, 44; SOUČKOVÁ 2012, 15, 118.

¹²⁵⁸ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. *Křižovnický graduál – I. díl.*

¹²⁵⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 154#.

¹²⁶⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 154#.

¹²⁶¹ GRAHAM 2006, 410.

¹²⁶² GRAHAM 2006, 410.

¹²⁶³ GRAHAM 2006, 409.

¹²⁶⁴ KŘÍŽEK 1855, 188.

¹²⁶⁵ [Anonymní autor]: *Kniha památní na sedmisetleté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933)*. Praha 1933, 161.

¹²⁶⁶ KROPÁČEK 1952a, 107.

Pulěřem.¹²⁶⁷ Podle něj nenalezneme v graduálu žádný letopočet, ale díky charakteristickému stylu miniatur bychom mohli předpokládat, že vznikl ve stejné době jako první díl.¹²⁶⁸ Dále si všímá akantové rozviliny, která je zakončena či přerušena andílčími hlavičkami¹²⁶⁹ a vyskytuje se též v prvním svazku.¹²⁷⁰ Druhý díl graduálu je také zařazen do katalogu k jeho diplomové práci, kde se objevuje popis jednotlivých iluminovaných folií zpěvníku.¹²⁷¹

Jarmila Vacková zmiňuje rukopis ve své stati „*Podoba a příčiny anachronismu*“ (1968) pod označením dvoudílný Kancionál týnský a zařazuje ho do vrstvy z let 1575–1595, které dominuje dílna Jana Kantora Starého.¹²⁷² V knize „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby*“ (1969) je kodex uveden jako „*dva svazky graduálu J. Táborského z let 1559–1592 (ze staroměstského týnského kostela)*“.¹²⁷³

Jana Pudilová sleduje dvousvazkový „*Týnský kancionál*“ ve své diplomové práci „*Dílna Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (1973).¹²⁷⁴ Kodikologický popis graduálu je možné nalézt v „*Katalogu rukopisů křížovnické knihovny, nyní deponovaných ve Státní knihovně ČSR v Praze*“ (1980) Jiřího Pražáka.¹²⁷⁵ Autor stručně popisuje i výzdobu rukopisu a všímá si, že na vazbě je vtačen letopočet 1546 a medailon s Mistrem Janem Husem (?).¹²⁷⁶

Jana Fojtíková zařazuje graduál do výčtu rukopisů ve svém článku „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981), v němž uvádí, že kodex obsahuje na fol. 125r–129r „*Prózu o mistru Janu Husovi*“.¹²⁷⁷ V knize „*Praha na úsvitu nových dějin. Čtvero knih o Praze*“ v kapitole „*Malířství*“ Jiří Kropáček a Pavel Preiss (1988) zmiňují „*dvoudílný graduál od Panny Marie před Týnem*“ jakožto „*práci Pulěřovu, ke které přistoupil po roce 1559.*“¹²⁷⁸

Jarmila Vacková ve své další stati „*Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620*“ (1989) cituje svůj dříve publikovaný názor, a to sice, že většina miniatur „*dvoudílného Týnského kancionálu*“ spadá do časové skupiny let 1575–1595.¹²⁷⁹

Ve studii „*Matyáš Hutský od Křivokláta a jeho svatováclavský cyklus*“ (1997) Karla Stejskala,¹²⁸⁰ která je součástí publikované svatováclavské legendy Matyáše Hutského

¹²⁶⁷ KROPÁČEK 1952a, 108.

¹²⁶⁸ KROPÁČEK 1952a, 110.

¹²⁶⁹ Fol. 172r, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹²⁷⁰ KROPÁČEK 1952a, 110. Fol. 119r, 122v, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹²⁷¹ KROPÁČEK 1952b, 48–49, kat. č. 17.

¹²⁷² VACKOVÁ 1968, 384.

¹²⁷³ KOUBA 1969, 200.

¹²⁷⁴ PUDILOVÁ 1973, 38.

¹²⁷⁵ PRAŽÁK 1980, 71–73.

¹²⁷⁶ PRAŽÁK 1980, 72.

¹²⁷⁷ FOJTÍKOVÁ 1981, 69.

¹²⁷⁸ KROPÁČEK/PREISS 1988, 200.

¹²⁷⁹ VACKOVÁ 1989, 97.

(„*Historické obrazy života a umučení svatého Václava, knížete českého*“),¹²⁸¹ je rukopis uveden jako „*dvoudílný graduál týnského kůru, zvaný též křížovnický*“. Karel Stejskal zde však hodnotí jen výzdobu prvního svazku.

Exemplář je zmíněn rovněž v knize k výstavě „*Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy*“ (1997)¹²⁸² jakožto „*nedokončený dvoudílný Kancionál pro chrám Panny Marie před Týnem*“, jehož výzdoba spadá do doby po roce 1559.¹²⁸³ Druhý díl Křížovnického graduálu je zařazen též do katalogu k výstavě¹²⁸⁴ pod názvem Kancionál z kostela Panny Marie před Týnem II.¹²⁸⁵ Dále je zde uvedeno, že oba svazky přešly do knihovny řádu křížovníků s červenou hvězdou během josefínských reforem.¹²⁸⁶ Na rozdíl od předešlých badatelů, kteří rukopisy považovali za práci dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, je zde věcná poznámka, že jsou dílem neznámého písaře a výzdoba druhého dílu navazuje na styl Fabiána Puléře.¹²⁸⁷

Obsáhlý kodikologický popis kodexu provedl B. F. H. Graham.¹²⁸⁸ M. Kratochvílová-Šárovcová ve svém článku „*K provenienci Křížovnického a Staroměstského graduálu*“ (2005)¹²⁸⁹ pravděpodobně správně určila, že tento dvoudílný rukopis byl určen pro literátské bratrstvo při chrámu sv. Valentina na Starém Městě pražském.¹²⁹⁰ Oběma dílům Křížovnického graduálu se také autorka věnuje v kapitole „*Iluminované hudební rukopisy české reformace*“ z knihy „*Umění české reformace (1380–1620)*“ (2010).¹²⁹¹ Dále knihu zařadila do katalogu své disertace (2011)¹²⁹² a několikrát si jí všímá i v textu samotné práce.¹²⁹³ Jan Baťa s odkazem na M. Kratochvílovou-Šárovcovou předpokládá, že rukopis byl užíván v kostele sv. Valentina.¹²⁹⁴

Pavel Brodský ve své knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) uvádí, že „*část druhého dílu Graduálu kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském z roku 1562*“ pochází z ruky Matyáše Hutského.¹²⁹⁵ Autor tak soudí pravděpodobně na základě výsledků

---

¹²⁸⁰ STEJSKAL/ PETRŮ 1997, nepag.

¹²⁸¹ STEJSKAL/ PETRŮ 1997, nepag.

¹²⁸² VÍZ FUČÍKOVÁ 1997a.

¹²⁸³ ŠRONĚK 1997b, 363.

¹²⁸⁴ VÍZ FUČÍKOVÁ 1997b.

¹²⁸⁵ KROPÁČEK 1997d, 463, kat. č. V/549.

¹²⁸⁶ KROPÁČEK 1997d, 463, kat. č. V/549.

¹²⁸⁷ KROPÁČEK 1997d, 463, kat. č. V/549.

¹²⁸⁸ GRAHAM 2006, 409–411, kat. č. 83.

¹²⁸⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

¹²⁹⁰ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 335.

¹²⁹¹ ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458, kat. č. XIV/9, XIV/10, XIV/11.

¹²⁹² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 154#, 155#, kat. č. 50b, 50c.

¹²⁹³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 10, 36, 117.

¹²⁹⁴ BAŤA 2011, 83.

¹²⁹⁵ BRODSKÝ 2012, 44.

publikovaných předešlymi badateli, nicméně neobjasňuje, jak přišel na rok 1562. Druhý díl Křížovnického graduálu byl na podzim roku 2015 vystaven na výstavě Biblické příběhy na renesančních iluminacích v Galerii Klementinum.¹²⁹⁶

Křížovnický graduál je v literatuře známý, nicméně jeho druhý díl bývá v souvislosti s prvním svazkem opomíjen. Exemplář byl sice několikrát popsán (Kropáček, Graham, Šárovcová), ale jeho výzdoba nebyla zcela zhodnocena ani srovnávána s jinými rukopisy. Badateli může působit komplikace jeho zažitý název – Týnský kancionál, odvozený od původního předpokládaného místa užívání v kostele Panny Marie před Týnem, i na druhé straně nové označení – Graduál kostela sv. Valentina (místo užívání dle Šárovcové). Přiklání bych se proto k názvu Křížovnický graduál – dle majitelů rukopisu, kterými jsou již 200 let křížovníci s červenou hvězdou.

II. 13. 2. Výzdoba druhého dílu Křížovnického graduálu

Fol. 1r [45b]

Rubrika: „*Prozy o wtělení pána Krista w Adwentu*“

Iniciála: „*P(oslal)*“ Strana je uvedena malovanou iniciálou P, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází výjev Zvěstování Panně Marii.¹²⁹⁷ Panna Marie klečí u klekátka po levé straně a zprava k ní přilétá anděl. Celý výjev se odehrává v místnosti, kde je stan. Vnější pole iniciály navazuje na vnitřní pole. Litera je zasazena do masivního zeleného kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina, obohacená místy zlatými kuličkami. Pod kolumnou je předkreslen renesanční erb s monogramy IR v podkresbě.¹²⁹⁸

Analogie: Podobné zobrazení Zvěstování, v němž Panna Marie klečí u klekátka pod stanem, nalezneme např. v Třebenickém graduálu¹²⁹⁹ nebo v Teplickém kancionálu.¹³⁰⁰

Fol. 24v [46b]

Rubrika: „*Prózy*“

¹²⁹⁶ Brožura k výstavě viz SOUČKOVÁ 2015d, nepag.

¹²⁹⁷ Viz L 1, 26–38, k ikonografii námětu viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

¹²⁹⁸ KROPÁČEK 1952b, 48; viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 154#.

¹²⁹⁹ Fol. 93v, Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

¹³⁰⁰ Fol. 2r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz II. 18. 0. *Teplický kancionál*.

Iniciála: „G(iž)“ Pod polovinou strany se nachází velká malovaná iniciála G, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Do vnitřního pole litery je umístěn portrét muže, pravděpodobně donátora. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Po levé straně se vyskytuje akantová rozvilina, uprostřed obohacena o polopostavu Madony s děťátkem. Zcela nahoře je rozvilina zakončena polopostavou andílka s barevnými křídly, který v ruce drží nápisovou pásku s textem: „*Duce Deo et primo*“.¹³⁰¹

Analogie: Zobrazení donátora ve vnitřním poli iniciály se např. objevuje v Lomnickém graduálu,¹³⁰² v němž jsou objednavatelé namalováni v celé postavě držící nápisovou pásku se svými jmény. V graduálu Jakuba Sklenáře¹³⁰³ se můžeme setkat s vyobrazením donátora ve vnitřním poli iniciály, kde je kromě něj namalována též Nejsvětější Trojice.

Fol. 57r

Rubrika: „O Wzkrzísšení Krista Pána“

Iniciála: „N(už)“ Strana je uvedena větší malovanou iniciálou N, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se nachází scéna Sestoupení Krista do předpeklí.¹³⁰⁴ Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá relativně úzký kazetový rám.¹³⁰⁵

Grafické předloha: Kristus v předpeklí z cyklu Malých pašijí č. 25 Albrechta Dürera¹³⁰⁶ pravděpodobně sloužil jako inspirační zdroj pro figurální scénu z vnitřního pole iniciály.

Analogie: Velice blízká miniatura, jak kompozičně, tak i po stránce stylové, se nachází v Graduálu kostela sv. Havla na Starém Městě pražském.¹³⁰⁷ Další analogii pak můžeme nalézt ve Staroměstském graduálu.¹³⁰⁸

---

¹³⁰¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 154#.

¹³⁰² Fol. 335r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu viz II. 26. *Lomnický graduál – I. díl*.

¹³⁰³ Fol. 393r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. *4. Iluminátor Matyáš Hutský z Křivokláta*.

¹³⁰⁴ Viz Mt 27, 52–53, k ikonografii I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

¹³⁰⁵ Viz [130a].

¹³⁰⁶ Albrecht Dürer [132a] (Sestoupení Krista do předpeklí, dřevořez, 13 x 10 cm, London, British Museum) 1511.

¹³⁰⁷ Fol. 78r [131a], Graduálu kostela sv. Havla na Starém Městě Pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) poslední třetina 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹³⁰⁸ Fol. 239r [134a], Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

Fol. 172r

Rubrika: „Te Deum Laudamus“

Iniciála: „T(ye)“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou T, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu s přetáčenými konci. Pozadí litery vyplňuje žlutooranžová tapeta. Vínově červený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina, která je na třech místech obohacena andílčími hlavičkami.

Fol. 175r

Iniciála: „W(ssemohucí)“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo je složeno z modrého akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází figurální scéna Klanění čtyřadvaceti apokalyptických starců Hospodinovi.¹³⁰⁹ Vnější pole, které zároveň vytváří rám iniciály, je zlaté.¹³¹⁰

Grafické předloha: Inspirací byl pravděpodobně list z Dürerovy Apokalypsy č. 3.¹³¹¹

Analogie: Podobnou kompozici vykazuje miniatura stejného námětu např. v Litomyšlském graduálu.¹³¹² Stylově je však iniciála blízká miniatuře Graduálu Jakuba Sklenáře.¹³¹³

Fol. 206v

Rubrika: „Summum“

Iniciála: „O(dtce)“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou O. Tělo litery se skládá z oranžového akantu. Vnitřní pole iniciály je modré s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina, obohacená zlatými kapkami a na dvou místech fantaskními plody.

---

¹³⁰⁹ Viz Zj 4,1–8.

¹³¹⁰ Viz [107a].

¹³¹¹ Albrecht Dürer, Klanění 24 apokalyptických starců (dřevořez, 39 x 28 cm, Karlsruhe, Kupferstichkabinett, Staatliche Kunsthalle)1497–1498.

¹³¹² Fol. 64r [22a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

¹³¹³ Fol. 101r [106a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

II. 13. 3. Shrnutí výzdoby druhého dílu Křižovnického graduálu

Druhý díl Křižovnického graduálu obsahuje podstatně skromnější výzdobu než jeho první svazek.¹³¹⁴ Rozvedené figurální motivy jsou umístěny jen do vnitřních polí iniciál a nevyskytují se v bordurách [45b, 46b]. V rukopise jsou namalovány pouze tři biblické výjevy – Zvěstování Panně Marii,¹³¹⁵ Sestup Krista do předpekli¹³¹⁶ a výjev z Apokalypsy zobrazující Čtyřiaadvacet apokalyptických starců klanících se Hospodinovi.¹³¹⁷

Zajímavá akantová rozvilina se nachází na fol. 24v, která je uprostřed obohacena polopostavou Panny Marie s dítětem, jež vyrůstá z jednoho závitu rozviliny. Stírá se zde tedy hranice mezi ornamentální a figurální výzdobou. Na tomto foliu se také nachází nejzdařilejší iluminace zpěvníku, kterým je portrét donátora situovaný do vnitřního pole iniciály G [46b].¹³¹⁸ Podobizna působí velmi přesvědčivě a je možné, že je dílem Ambrože Ledeckého,¹³¹⁹ jenž se specializoval na portréty. Donátor je zobrazen v polopostavě, což lze považovat za renesanční prvek oproti podobiznám např. ve Žlutickém graduálu,¹³²⁰ kde jsou objednavatelé většinou namalováni v celé postavě, klečící v borduře někdy i před Bolestným Kristem na oblacích.

V ornamentální výzdobě Křižovnického graduálu se vyskytují akantové rozviliny složené z palmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou listu [45b].¹³²¹ Podobně jako v prvním díle křižovnického rukopisu zde vidíme manýristické andílčí hlavičky, které obohacují rozviliny a svým způsobem tak nahrazují středověké drolerie.¹³²² Na základě stylových analogií, zvláště pro podobnost miniatury se Čtyřiaadvaceti apokalyptickými starci s miniaturou stejného námětu z Graduálu Jakuba Sklenáře,¹³²³ dále též pro charakteristické akantové rozviliny, lze předpokládat, že většina miniatur, kromě výše zmíněného portrétu, je dílem iluminátora Matyáše Hutského z Křivoklátu.¹³²⁴

Kodex zapadá do tehdejší produkce monumentálních zpěvníků a nijak výrazně nepřevyšuje tehdejší průměr. Podobně skromnou dekoraci, omezující se jen na několik málo

¹³¹⁴ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹³¹⁵ Fol. 1r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹³¹⁶ Fol. 57r [130a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹³¹⁷ Fol. 175r [107a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹³¹⁸ Fol. 24v, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹³¹⁹ Viz kapitola I. 2. 5. *Iluminátor Ambrož Ledecký*.

¹³²⁰ Ff. 25r, 25v, 64r, 65v, 66r, 83r, 105r, 180r, 206v, 224r, 238r, 257r, 262r, 307r a 350r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹³²¹ K akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

¹³²² K droleriiim zvl. BRODSKÝ 2009, 279–286.

¹³²³ Fol. 101r [106a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

¹³²⁴ Viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

iluminovaných folií, obsahuje také Svatohavelský graduál,¹³²⁵ jenž je také druhým svazkem dvoudílného rukopisu.¹³²⁶

---

¹³²⁵ Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století, bibliografie k rukopisu viz *I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.*

¹³²⁶ Prvním dílem je tzv. Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz *I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.*

II. 14. 0. ZLOMKY KAŇKOVSKÉHO GRADUÁLU

Dnes nezvěstný rukopis¹³²⁷ byl pořízen v letech 1559–1561 na objednávku obce Kaňk.¹³²⁸ Sepsán byl patrně Adamem Kazibabou v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory.¹³²⁹

Graduál dal údajně spálit pro jeho utrakvistický obsah Vilém z Vřesovic roku 1615,¹³³⁰ avšak nelze vyloučit, že vyříznutím „kacířských iluminací“, byl rukopis ušetřen a dnes se nachází na neznámém místě, jelikož je dosti nepravděpodobné, že by právě tato dvě „kacířská folia“ ušla zničení, zatímco zbytek graduálu ne. Alena Petráňová na základě archivních pramenů zmiňuje, že Kaňkovští graduál kolem roku 1673 prodali.¹³³¹

Dvě pergamenová folia, která patrně pocházejí z Kaňkovského rukopisu, jsou deponována v Knihovně Národního muzea.¹³³² Jejich rozměry jsou 506 x 317 mm a 532 x 318 mm.¹³³³ Spodní hrany miniatur jsou lehce poškozené, což je typické. V pergamenu se nachází též několik drobných trhlin, zvláště na okrajích. Jak se zlomky dochovaly, není známo. Do Knihovny Národního muzea se dostaly roku 1800 z pozůstalosti hraběte Františka ze Šternberka.¹³³⁴

Zlomky ze Sbírký grafiky a kresby Národní galerie¹³³⁵ byly do galerie zakoupeny od obchodníka s uměním Rudolfa Ryšavého v roce 1923.¹³³⁶ Jedná se pouze o vyříznuté iniciály o rozměrech cca 185 mm x 185 mm.

---

¹³²⁷ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna NM, sign. I A c 109) 1559–1561 / (Praha, Národní galerie v Praze – Sbirka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559, bibliografie k rukopisu a jeho zlomkům: ŠIMEK 1892, 461–464; CHYTL 1906, 80; CHYTL 1915, 46, kat. č. 127; ŠTECH 1924, 27; KROPÁČEK 1952a, 110–111; KROPÁČEK 1952b, 49, kat. č. 18; PEŠINA 1954a, 254; KROPÁČEK 1962, 19–26; PETRÁŇOVÁ 1962, 14–18; DROBNÁ 1966, 235; VACKOVÁ 1968, 391; BOHATEC 1970, 52–53; KOČÍ 1989, 143, č. 500; VACKOVÁ 1989, 95; BRODSKÝ 1995, 551; BRODSKÝ 2000, 317, kat. č. 299; BÍLKOVÁ 2007, 82, 141–142; BRIXOVÁ 2010, 30–32; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 196#–198#, kat. č. 64. a–c; BRODSKÝ 2012, 25, 234, obr. 395; SVITÁKOVÁ 2016, 107–113.

¹³²⁸ ŠIMEK 1892, 464. V Kaňku se nachází kostel sv. Vavřince, který byl postavený v letech 1492–1506 na místě starší stavby stejného zasvěcení Mistrem Benešem z Kutné Hory a patrně i za účasti Matěje Rejska. Roku 1506 je zde doložena fara. Roku 1623 však byl Kaňk přifařen ke kutnohorskému arciděkanství. Viz KUČA 1998, 305.

¹³²⁹ ŠIMEK 1892, 463–464.

¹³³⁰ ŠIMEK 1892, 461–464.

¹³³¹ PETRÁŇOVÁ 1962, 14–18.

¹³³² Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, KNM, sign. I A c 109) 1559–1561.

¹³³³ BRODSKÝ 2000, 317.

¹³³⁴ BRODSKÝ 2000, 317.

¹³³⁵ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, NG – Sbirka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559.

¹³³⁶ ŠÁROVCOVÁ 2001a, 196#.

II. 14. 1. Zhodnocení literatury ke zlomkům Kaňkovského graduálu

Pravděpodobně první zmínku o Kaňkovském zpěvníku nalezneme v článku Josefa Šimka „Zpráva o Kaňkovském graduálu“ (1892).¹³³⁷ Autor zde popisuje zničení kodexu mincmistrem království českého Vilémem z Vřesovic a také okolnosti jeho vzniku,¹³³⁸ zejména průtahy práce, způsobené požadavky iluminátora Fabiána Puléře na výši honoráře.

Karel Chytil v „Malířstvu pražském XV. a XVI. věku...“ (1906) cituje jen J. Šimka.¹³³⁹ Dále autor sleduje list, který je dnes spojený s údajně nedochovaným rukopisem zobrazujícím upálení Mistra Jana Husa v „Katalogu výstavy na pětistoletou paměť úmrtí rektora pražského vysokého učení M. Jana Husi“. U folia uvádí, že se muselo jednat o list z neznámého kancionálu z východních Čech.¹³⁴⁰ Strana je také reprodukována v knize „Mistr Jan Hus ve výtvarném umění“ (1924) Václava Viléma Štecha.¹³⁴¹

Jiří Kropáček do své diplomové práce (1952) zařadil tři iniciály z Grafické sbírky Národní galerie,¹³⁴² které byly později spojeny s Kaňkovským graduálem (viz níže). Uvádí, že iniciály se Zmrtvýchvstáním a Klaněním čtyřadvaceti starců obsahují Pulěrův monogram FP.¹³⁴³ Třetí iniciála s Poslední večeří je stylově podobná dvěma signovaným, čili logicky předpokládá, že i ona je dílem Puléře. K miniatuře se Zmrtvýchvstáním píše, že „je zde možno nalézt některé detaily upomínající na ranou renesanci“ – konkrétně zkratka obličejů spícího žoldnéře v pozadí nebo vybočení nohou druhého ozbrojence může podle něj připomínat práci Mantegnovu.¹³⁴⁴ Ve svém článku zmiňuje folio s celostrannou miniaturou upálení Mistra Jana Husa z Národního muzea též Jaroslav Pešina.¹³⁴⁵

Alena Petráňová ve své studii „Zlomek Kaňkovského graduálu v Knihovně Národního muzea v Praze“ (1962) přesvědčivě spojila dvě folia z Národního muzea s nezvěstným Kaňkovským graduálem.¹³⁴⁶ Jak již bylo zmíněno výše, autorka se domnívá, že graduál nemusel být zničen v roce 1615 Vilémem z Vřesovic a dnes je pouze nezvěstný. Uvádí ještě jinou zprávu z roku 1673, kde stojí, že „starší havíři na Kaňku byli nuceni prodat z kostelního

---

¹³³⁷ ŠIMEK 1892, 461–462.

¹³³⁸ ŠIMEK 1892, 463–464.

¹³³⁹ CHYTEL 1906, 80.

¹³⁴⁰ CHYTEL 1915, 46.

¹³⁴¹ ŠTECH 1924, 27.

¹³⁴² KROPÁČEK 1952a, 110–111; KROPÁČEK 1952b, 49, kat. č. 18.

¹³⁴³ KROPÁČEK 1952b, 49, kat. č. 18.

¹³⁴⁴ KROPÁČEK 1952a, 111.

¹³⁴⁵ PEŠINA 1954a, 254.

¹³⁴⁶ PETRÁŇOVÁ 1962, 14–18.

majetku graduál, aby měli čím přispět na opravu kostela sv. Vavřince“.¹³⁴⁷ Jiří Kropáček vyjádřil v navazující studii „Poznámky k Pulěřově výzdobě Kaňkovského graduálu“ (1962),¹³⁴⁸ domněnku, že by tři iniciály z Grafické sbírky Národní galerie mohly pocházet z nezvěstného Kaňkovského graduálu. U folií z Knihovny Národního muzea oceňuje autor dobře zvládnuté perspektivní zkratky, které jsou zejména působivé u sřatých hlav.¹³⁴⁹ Tato dvě folia s vyobrazením poprav a upálením Mistra Jana Husa byla rovněž součástí výstavy „Iluminované nejkrásnější rukopisy Knihovny Národního Muzea v Praze“ (1965)¹³⁵⁰ a v této souvislosti je o nich zmínka v článku Zoroslavy Drobné v Časopise Národního muzea (1966).¹³⁵¹

Do výčtu rukopisů Fabiána Pulěře (na základě článků J. Kropáčka a A. Petráňové) zařadila Jarmila Vacková (1968) též zlomky Kaňkovského graduálu.¹³⁵² Miloslav Bohatec ve své knize „Skryté poklady. Čtení pro bibliofila“ (1970) zmiňuje dvě folia z Národního muzea a na základě starší literatury opakuje domněnku o celém zničení graduálu.¹³⁵³

Dále jsou tyto celostranné miniatury zařazeny do publikace „Památky národní minulosti: katalog historické expozice Národního muzea v Praze v Lobkovickém paláci“ (1989).¹³⁵⁴

Do „Nové encyklopedie českého výtvarného umění II“ (1995) do katalogového hesla „Národní Muzeum – sbírka rukopisů“ zařadil Pavel Brodský dvě zmíněná celostranně iluminovaná folia jakožto práci Fabiána Pulěře.¹³⁵⁵ Listy s celostrannými miniaturami jsou také uvedeny v „Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze“ (2000).¹³⁵⁶ Podle P. Brodského jsou postavy miniatur tohoto zlomku graduálu plastické, mohutné a zároveň iluminátor prokazuje dobrou znalost tělesného tvaru, který s oblibou podává co nejvíce odhalený.¹³⁵⁷ P. Brodský vyzdvihuje rovněž tělesný objem pod drapérií, „která je přirozená a nepodřizuje se ornamentálním schématům“. Autor si všímá též dobových kostýmů jednotlivých postav, které podle něj vystihují atmosféru situace. Dle jeho

¹³⁴⁷ PETRÁŇOVÁ 1962, 17. Viz AHK, m. o., 11469/1, 4. VII. 1673.

¹³⁴⁸ KROPÁČEK 1962, 19–26, 25.

¹³⁴⁹ KROPÁČEK 1962, 19–26.

¹³⁵⁰ V samotném katalogu výstavy se zmínka o iluminovaných foliích Kaňkovského graduálu nenachází. Je zde zmíněn jiný rukopis tzv. Český kancionál pod obojí – Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 1587, který má na fol. 305v celostrannou miniaturu s vyobrazením upálení Mistra Jana Husa, která je zde také reprodukována (č. 42).

¹³⁵¹ DROBNÁ 1966, 235.

¹³⁵² VACKOVÁ 1968, 391.

¹³⁵³ BOHATEC 1970, 52–53.

¹³⁵⁴ KOČÍ 1989, 143, č. 500.

¹³⁵⁵ BRODSKÝ 1995, 551.

¹³⁵⁶ BRODSKÝ 2000, 317, kat. č. 299.

¹³⁵⁷ BRODSKÝ 2000, 317.

názoru jsou „*mnohafigurové scény umístěny do reálné krajiny sestavené z prostorových plánů; nejvyspělejší je patrně zobrazení krajiny ve výjevu Husova upálení. Krajina souvisí s pozdními ohlasy podunajské školy; objevují se zde i zásady vzdušné perspektivy.*“¹³⁵⁸

Dochované zlomky Kaňkovského graduálu jsou podle autora cenné i po stránce ikonografické. Jde o vyobrazení konkrétních událostí z tehdy nedávné historie spojené s osudy města. Smrt vůdců povstalých kutnohorských horníků je položena z hlediska ikonologického symbolicky do jedné roviny se smrtí Jana Husa.¹³⁵⁹

Milena Bílková ve své disertační práci vyzdvihuje celostranně iluminované folio s upálením Jana Husa. Autorka si všímá především zajímavé ikonografie postavy samotného Husa, který nemá na hlavě kacířskou čepici, jak je obvyklé v jiných zobrazeních tohoto námětu.¹³⁶⁰ M. Bílková se stručně věnuje též dalším vyobrazením Kaňkovského zlomku – popravám kutnohorských havířů, které jsou podle ní pojednány téměř jako martyrium svatých, což podle ní dokládá tradiční přístup utrakvistů ke kultu svatých a vytváření svých vlastních mučedníků.¹³⁶¹

Tři iniciály z Grafické sbírky NG byly součástí výstavy konané v roce 2010 a jsou tedy reprodukovány v drobném katalogu.¹³⁶² Tyto tři litery sleduje v katalogu své disertace rovněž Martina Šárovcová (2011).¹³⁶³ Autorka zde uvažuje o možných incipitech, které tyto iniciály uváděly.

Pavel Brodský ve své další knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) reprodukuje folio s popravou Kutnohorských havířů.¹³⁶⁴ K miniatuře dále uvádí, že v tomto případě se nejedná „*o čistě profánní, historický výjev*“.¹³⁶⁵ Podobně jako M. Bílková (viz výše) i zde předpokládá souvislost upálení Jana Husa s popravou havířů, což naznačuje, že nespravedlivě odsouzení jsou do jisté míry postaveni do pozice světců, mučedníků.¹³⁶⁶

Popis jednotlivých zlomků Kaňkovského graduálu nabízí též Kristina Svitáková ve své diplomové práci (2016).¹³⁶⁷

---

¹³⁵⁸ BRODSKÝ 2000, 317

¹³⁵⁹ BRODSKÝ 2000, 317

¹³⁶⁰ BÍLKOVÁ 2007, 82.

¹³⁶¹ BÍLKOVÁ 2007, 141.

¹³⁶² BRIXOVÁ 2010, 30–32.

¹³⁶³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 196#–198#, kat. č. 64. a–c.

¹³⁶⁴ BRODSKÝ 2012, 25, obr. 395.

¹³⁶⁵ BRODSKÝ 2012, 25.

¹³⁶⁶ BRODSKÝ 2012, 25.

¹³⁶⁷ SVITÁKOVÁ 2016, 107–113.

II. 14. 2. Výzdoba zlomků Kaňkovského graduálu

Fol. 1v¹³⁶⁸ [47b]

Celostranná výzdoba: Na této iluminaci je zobrazena poprava kutnohorských havířů u Poděbrad.¹³⁶⁹ Jednotliví horníci jsou označeni nápisovými páskami. Scéně dominuje postava kata Sochora¹³⁷⁰ ve žlutém dobovém oděvu, který se právě chystá popravít havíře Hanuše v bílé košili. Po levé straně vedle Hanuše jsou dvě ležící postavy, již bez hlavy, označené taktéž nápisovými páskami, ne zcela dobře čitelnými.

V druhém plánu stojí zezadu další figury připravující se na popravu a množství dalších postav na koních a dav přihlížejících měšťanů. Postavy na koních jsou vzhledem k figurám koní o něco předimenzované. Nad jejich hlavami se objevují nevyplněné nápisové pásky. Celá scéna je zasazená do krajiny s dlouhým průhledem. Na skále se tyčí město Poděbrady, pod kterým se odehrává poprava.

Fol. 2r¹³⁷¹ [48b]

Celostranná výzdoba: Miniatura zobrazuje popravu kutnohorských havířů pod Křivoklátem.¹³⁷² Perfektně zvládnutý hrad Křivoklát se tyčí na skalnatém vrcholu. Za ním je viditelný listnatý hájek a cesta. Pod hradem před hustým shlukem stromů stojí skupina měšťanů v barevném dobovém oblečení. Výjevem, který se odehrává před nimi, jsou evidentně zděšení. V prvním plánu leží dvě postavy bez hlavy, jen omotané do bílého prostěradla. Jejich do detailu propracované hlavy jsou položeny vedle nich.

V popředí se odehrává boj třetího havíře, jenž měl být taktéž popraven, ale katovi se ubránil a utekl do lesa.¹³⁷³ Havíř hází po katovi kamení. Ten se s mečem v ruce kryje před smrští balvanů. Vedle něj je po pravé straně na zemi zobrazen módní žlutý kabátec a červená čapka.

Analogie: Ve starším Smíškovském graduálu¹³⁷⁴ se na foliu s Mistrem Janem Husem nachází v borduře martyrium kutnohorských mučedníků.¹³⁷⁵

---

¹³⁶⁸ Pravděpodobný zlomek Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A c 109/a) 1559–1561.

¹³⁶⁹ BRODSKÝ 2000, 317

¹³⁷⁰ Postava je označená nápisovou páskou: „Sochor Katt. Stina“.

¹³⁷¹ Pravděpodobný zlomek Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A c 109/b) 1559–1561.

¹³⁷² BRODSKÝ 2000, 317.

¹³⁷³ Viz I. 4. 5. 2. *Miniatury s Mistrem Janem Husem*.

¹³⁷⁴ Fol. 285r, Smíškovský graduál (Wien, ÖNB, sign. 15492) 1490–1495, bibliografie k rukopisu viz I. 2. I. *Iluminátor Janiček Zmílelý z Písku*.

Fol. 2v¹³⁷⁶ [49b]

Celostranná výzdoba: Miniaturu ovládá výjev samotného upálení Mistra Jana Husa,¹³⁷⁷ který je v bílé tunice přivázán ke kůlu. Kolem něj je mnoho postav, jež přikládají do ohně. Za Mistrem Janem Husem jsou patrné mnohačetné zástupy kněží, biskupů a řeholníků. Nechybí ani sám císař Zikmund. Scéna je zasazena do krajiny s dlouhým průhledem, kde je v pozadí patrné město s gotickými stavbami a zcela vzadu na kopci hrad. V krajině jsou navíc drobnými tahy štětce nahozeny stále přicházející nové figury. Na oblacích se zjevuje Bolestný Kristus na zlatém pozadí a pod ním letící anděl s vavřínovým věncem v ruce, který se chystá položit na hlavu Mistra Jana Husa. Iluminátor prokazuje značné mistrovství, když se snaží jednotlivé figury v popředí typově odlišit.

Analogie: Celostranné upálení Mistra Jana Husa se objevuje již ve velkém Litoměřickém graduálu¹³⁷⁸ nebo v Kancionálu Betlémské kaple.¹³⁷⁹

Vyříznutá iniciála W¹³⁸⁰

Iniciála: „*W(stal)*“¹³⁸¹ Iniciála W je dosti zašlá a vybledlá. Tělo iniciály se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje Zmrtvýchvstání Krista.¹³⁸² Kristus s korouhví v ruce stojí na zavřené tumbě, u které spí několik vojáků. Na tumbě je dnes ještě čitelný monogram FB s letopočtem 1559. Pozadí za Kristem a vnější pole iniciály je zlaté. Celá iniciála je zasazena do kazetového rámu.¹³⁸³

Grafická předloha: Miniatura byla pravděpodobně inspirována scénou Vzkříšení z cyklu Velkých pašijí Albrechta Dürera.¹³⁸⁴

Analogie: Podobná miniatura se Zmrtvýchvstání Krista se nachází např. ve Žlutickém graduálu.¹³⁸⁵

---

¹³⁷⁵ K historické události viz PALACKÝ 1829, 249; KRÁSA 1978a, 455; HALAMA 2004, 139–146.

¹³⁷⁶ Pravděpodobný zlomek Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 109/b) 1559–1561.

¹³⁷⁷ Viz také I. 4. 5. 2. *Miniatury s Mistrem Janem Husem*.

¹³⁷⁸ Fol. 245v, Litoměřický graduál (Lovosice, SOKA, sign. IV C 1) 1511–1517.

¹³⁷⁹ Fol. 305v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

¹³⁸⁰ Pravděpodobný zlomek Kaňovského graduálu (Praha, Národní galerie v Praze – Sběrka Grafiky a kresby, inv. č. K4294) 1559.

¹³⁸¹ Podle M. Šárovcové uváděla iniciála W pravděpodobně tento incipit: „*Wstal jest zmrtvých*“. Viz ŠÁROVCOVÁ 2001a, 198#. Dnes to nejde s jistotou říct, protože je zachována pouze vyříznutá malovaná iniciála.

¹³⁸² K námětu viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

¹³⁸³ Viz [40a].

¹³⁸⁴ Albrecht Dürer, Velké Pašije (Zmrtvýchvstání Krista, Vídeň, Graphische Sammlung Albertina) 1510.

¹³⁸⁵ Fol. 185r [39a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

Vyřiznutá iniciála P¹³⁸⁶

Iniciála: „*P(án)*“ Iniciála P je již lehce začernalá a vybledlá. Tělo iniciály je složeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Poslední večeře.¹³⁸⁷ Jedná se o známou kompozici označení zrádce, kde apoštolové sedí kolem kulatého stolu. Jidáš se nachází v popředí výjevu s mečem v ruce. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá kazetový rám, je zlaté.

Grafické předloha: Miniatura kompozičně odpovídá novozákonní ilustraci Bernarda Salomona.¹³⁸⁸

Analogie: Martina Šárovcová se domnívala, že se zde jedná o iniciálu D s incipitem „*Dnes chléb nebeský*.“¹³⁸⁹ Tento incipit spolu s miniaturou Poslední večeře se nachází např. v Malostranském graduálu,¹³⁹⁰ čili tato domněnka M. Šárovcové není nepravděpodobná. Nicméně iniciála mnohem více svým tvarem připomíná P, čili by mohla uvádět incipit „*Pán Bůh, jehož chválí w nebi andělé, on nakrmil gest lid swůg...*“. Tento incipit spolu s vyobrazením Poslední večeře ve vnitřním poli iniciály lze sledovat např. ve Staroměstském graduálu.¹³⁹¹

Stylově shodná miniatura s podobně propracovanými detaily se nachází ve Svatovítském graduálu.¹³⁹²

Vyřiznutá iniciála W¹³⁹³

Iniciála: „*W(ssemohoucí)*“¹³⁹⁴ Tělo iniciály W je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje scéna Klanění čtyřiačtyřiceti apokalyptických starců Hospodinovi. Je zde také monogram FB s letopočtem 1559. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta, která plynule přechází do kazetového rámu iniciály.¹³⁹⁵

¹³⁸⁶ Pravděpodobný zlomek Kaňovského graduálu (Praha, Národní galerie v Praze – Sbirka Grafiky a kresby, inv. č. K4295) 2. pol. 16. stol.

¹³⁸⁷ K námětu viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

¹³⁸⁸ Viz [81a], Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, sign. FC071) 1559.

¹³⁸⁹ ŠÁROVCOVÁ 2001a, 197#.

¹³⁹⁰ Fol. 327r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹³⁹¹ Fol. 157r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

¹³⁹² Fol. 160v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0. *Svatovítský graduál – I. díl*.

¹³⁹³ Pravděpodobný zlomek Kaňovského graduálu (Praha, Národní galerie v Praze – Sbirka Grafiky a kresby, inv. č. K4296) 1559.

¹³⁹⁴ Podle M. Šárovcové uváděla iniciála W pravděpodobně tento incipit: „*W(ssemohoucí) wotcze*“. Viz ŠÁROVCOVÁ 2001a, 196#.

¹³⁹⁵ Viz [19a].

Grafická předloha: Miniatura byla patrně vytvořena podle dřevořezu stejného námětu A. Dürera z jeho cyklu Apokalypsy.¹³⁹⁶

Analogie: Stylově je iniciála blízká miniatuře stejného námětu ze Svatovítského¹³⁹⁷ a Čáslavského graduálu.¹³⁹⁸

II. 14. 3. Shrnutí výzdoby zlomků Kaňkovského graduálu

Zlomky Kaňkovského graduálu představují kvalitní ukázkou iluminace 16. století. Celostranné miniatury s popravami havířů a upálením Jana Husa konkurují svojí velikostí téměř monumentálnímu umění [47b, 48b, 49b]. Malíř si dává záležet na typovém odlišení jednotlivých figur, které modeluje s velkou pečlivostí. Na všech třech celostranných iluminacích je také patrný zájem iluminátora o zasazení výjevu do přesvědčivé krajiny s dlouhým průhledem, jež je odstupňována studenými tóny, což ještě umocňuje hloubku prostoru. Miniatury jsou cenné i z toho důvodu, že ilustrují historické události.

U liter s biblickými výjevy se iluminátor drží grafických předloh Albrechta Dürera a Bernarda Salomona, což se podobně objevuje i v jiných rukopisech, např. ve Žlutickém a Teplickém graduálu. Ze tří iniciál, které byly s Kaňkovským graduálem spojeny, je nejkrásnější ta s Poslední večeří. Apoštolové ve výjevu jsou charakterově odlišeni a zajímavá je rovněž jejich živá gestikulace, když se jeden na druhého otáčejí s otázkou, kdo je onen zrádce. Miniatura se však již vyznačuje zašlým koloritem, čili nelze posoudit její původní vzhled. Celkově jsou iniciály ze Sbírkky grafiky a kresby Národní galerie v horším stavu než celostranné iluminace z Knihovny Národního muzea.

Autorem dekorací musel být Fabián Pulěř,¹³⁹⁹ o čemž nás zpravuje dochovaná zpráva o vleklé práci iluminátora k nelibosti Kaňkovských měšťanů,¹⁴⁰⁰ dále monogramy F/P na literách z Národní galerie i styl miniatur, který je podobný výzdobě jiných graduálů, zvl. Žlutickém¹⁴⁰¹ a Svatovítskému graduálu,¹⁴⁰² jež iluminoval právě F. Pulěř.

¹³⁹⁶ Albrecht Dürer [22a], Čtyřřiadecet apokalyptických starců, Cyklus Apokalypsy sv. Jana, list B. 63. Viz KURTH 1965, 20.

¹³⁹⁷ Fol. 18r [20a], Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

¹³⁹⁸ Fol. 57r [21a], Čáslavský graduál (Viedeň, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz I. 9. 0. Čáslavský graduál.

¹³⁹⁹ Viz kapitola I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

¹⁴⁰⁰ ŠIMEK 1892, 461–464.

¹⁴⁰¹ Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁴⁰² Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552.

II. 15. 0. KLATOVSKÝ ČESKÝ GRADUÁL

Graduál¹⁴⁰³ se dnes nachází ve Vlastivědném muzeu Dr. Hostače v Klatovech a patrně z něj pochází i dvě vyřiznutá folia chovaná v Knihovně Národního muzea v Praze.¹⁴⁰⁴ Na úvodní straně se objevuje básnický akrostich Jana Táborského a zápis o tom, že kniha byla dokonána roku 1560.¹⁴⁰⁵

Dnes není zcela jisté, ve kterém kostele byl graduál využíván. Kostel Narození Panny Marie v Klatovech¹⁴⁰⁶ prošel rekonstrukcí v letech 1550–1560 v souvislosti s klenutím lodi, kterou provedl Mistr Antonín.¹⁴⁰⁷ Je tedy možné, že kodex byl vyroben u příležitosti dokončení prací v tomto chrámu.¹⁴⁰⁸

Podle B. H. F. Grahama přinejmenším 38 listů chybí, a to patrně mše a všechny sekvence pro svátek Božího těla (*Corpus Christi*). Dále bylo asi vyřiznuto 11 listů nejspíš cenzory, protože se vztahovaly k svátku Jana Husa.¹⁴⁰⁹ Na konci rukopisu se nenachází množství kréd a sekvencí,¹⁴¹⁰ jak je obvyklé v jiných graduálech.

---

¹⁴⁰³ Klatovský český graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeu Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století + Dvě samostatná folia (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 86/2, I A c 86/3) 1560, bibliografie k rukopisu: KŘÍŽEK 1855,188–189; CHYTL 1891, 158; KONRÁD 1893, 133, 191–192, 194, 197; CHYTL 1895, 340; WINTER 1896, 988; VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 94, 95, obr. 62, 63; CHYTL 1899, 32; CHYTL 1906, 185; WINTER 1909, 195; VANČURA 1928–1929, 1487, 1494, 1504–1506; BRABEC 1938, 137–151; KROPÁČEK 1952a, 75–76; KROPÁČEK 1952b, 51–53, kat. č. 20; VACKOVÁ 1959, 77, 82; ČERNUŠÁK/ ŠTĚDROŇ/ NOVÁČEK 1965, 749; KOUBA 1969, 108; PUDILOVÁ 1973, 41; FOJTÍKOVÁ 1981, 73; GRAHAM 1999–2000, 229–444; TOŠNEROVÁ 1995, 37; GRAHAM 1999–2000, 232; TOŠNEROVÁ 2001, 74; GRAHAM 2006, 222–224, kat. č. 29; ŽIŽKOVÁ 2007, 11; ŠÁROVCOVÁ 2010, 462–465, kat.č. XIV/13; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 14, 44, 73, 94, 144, 55#–59#, kat. č. 21a, 21b, 21c; SOUČKOVÁ 2012, 16; BRODSKÝ 2012, 72, 125, 147, obr. 46, 167, 208; KUBÍK 2013, 264–265; SVITÁKOVÁ 2016, 100–101.

¹⁴⁰⁴ Dvě samostatná folia (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 86/2, I A c 86/3) 1560, k nim zvl. BRODSKÝ 2000, 316–317; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 55#–59#, kat. č. 21a, 21b, 21c.

¹⁴⁰⁵ Na fol. 1r Klatovského graduálu (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) z 60. let 16. století se nachází básnický akrostich: „*I akožto dennice przedchází/ A yako slunce když z hory vychází/ Nocní temnosti zahání w rychlosti/ yasnou swetlosti./ Tak snebe staupil král pán wssi slawnosti/ Aby wykaupil a wawedl z temnosti/ Belialowy a lid ucznil nový/ swedl tmy diablowy/ On tímto czasem, Oswiitil Klatowy/ Rozumným hlasem, že Graduál nový/ Sobě zgednali, by sněho zpivali/ chwálu wzdawali./ Králi slawnému, wotczy swiorziteli/ Y geho Synu/ sweta spasiteli/ Z obau posslemu/ i duchu swatému/ Bohu prawému/ Kristowo czteňni/ wieczny przigimaji/ Lidských smyslenich za prawdu nemagi/ On gest sám smirce/ prostrzednik przimlucce/ spasitel wuodce/ Kdoz k nemu zrzeni má a daufá w nieho/O miluť není a w něm skrže něho/ Tu wezme milost, že zhladí geho zlost/ dá mu w dobrém zrost/ Swatým... by cest byla dána/ Kteráz s to slussi na samého pána/ Ey prawda gista, do wieczného miesta/ On ziwot cesta/ Hodný wssi chwály/ Cisarzi nebeský/ O ucznij stály/ w twé chwále lid czeský/ Racz pomoc dáti, wprawdě twé wždy státi/ Y setrwati“.* Pod akrostichem je kolofon: „*Knihá tato w Praze u Jana Táborského rukou Matěge Pecky Klatowského patnáctistého léta psaná ssedesátého ssástně dokonaná“.* Viz srov. GRAHAM 2006, 222.

¹⁴⁰⁶ Ke kostelu např.: VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 42–54; POCHE 1978, 64–65; KUČA 1997, 891.

¹⁴⁰⁷ Viz KUČA 1997, 891; VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 45.

¹⁴⁰⁸ GRAHAM 2006, 222; viz KŘÍŽEK 1855,188.

¹⁴⁰⁹ GRAHAM 2006, 222.

¹⁴¹⁰ GRAHAM 2006, 222.

Zpěvník sestává z 294 pergamenových listů,¹⁴¹¹ přičemž rozměr jednoho folia je 584 x 381 mm.¹⁴¹² Vazba rukopisu je původní.¹⁴¹³

II. 15. 1. Zhodnocení literatury ke Klatovskému českému graduálu

Pravděpodobně první uměleckohistorické zhodnocení se v literatuře objevuje v článku Václava Křížka (1855), v němž se nachází též přepis básnického akrostichu Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁴¹⁴ Autor vyzdvihuje živou barevnost jednotlivých miniatur a také perspektivní správnost kompozic.¹⁴¹⁵ V. Křížek dále předpokládá, že patrně nejkrásnější iluminované strany byly z graduálu vytrženy, zřejmě pro svůj utrakvistický obsah.¹⁴¹⁶

Rukopis byl vystaven na Zemské výstavě v roce 1891, a je tedy zařazen i v katalogu k této exhibici.¹⁴¹⁷ Karel Konrád ve svých „*Dějínách posvátného zpěvu staročeského od XV. věku po zrušení literátských bratrstev I*“ (1893) se o Klatovském graduálu z roku 1560 zmiňuje několikrát.¹⁴¹⁸ Co se týče výzdoby, cituje V. Křížka¹⁴¹⁹ a sám oceňuje ornamentální složku dekorací – kniha podle něj „*vyniká bohatými arabeskami*“.¹⁴²⁰

Karel Chytil ve své stati „*Miniaturní malířství*“ (1895) srovnává tento Klatovský graduál s druhým latinským rukopisem z roku 1537,¹⁴²¹ kde si všímá zejména figurálních výjevů, které se v prvním zpěvníku vůbec neobjevují.¹⁴²²

V „*Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. VII Politický okres Klatovský*“ (1899) je zmíněno chybějících 35 listů kodexu. Dále je zde identifikován písař Matěj Pecka, který náleží do dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁴²³ V knize jsou dokonce reprodukovány dvě miniatury zobrazující erb Jana Táborského z Klokotské Hory a donátory rukopisu.¹⁴²⁴

K. Chytil si v „*Dějínách českého knihařství*“ (1899) všímá vazby Klatovského graduálu, která je podle něj provedena stejnou technikou jako např. vazba Čáslavského

¹⁴¹¹ GRAHAM 2006, 223.

¹⁴¹² GRAHAM 2006, 223.

¹⁴¹³ GRAHAM 2006, 222.

¹⁴¹⁴ KŘÍŽEK 1855, 188–189.

¹⁴¹⁵ KŘÍŽEK 1855, 189.

¹⁴¹⁶ KŘÍŽEK 1855, 189.

¹⁴¹⁷ CHYTEL 1891, 158.

¹⁴¹⁸ KONRÁD 1893, 133, 191–192, 194, 197.

¹⁴¹⁹ KONRÁD 1893, 191–192.

¹⁴²⁰ KONRÁD 1893, 192.

¹⁴²¹ Klatovský latinský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585, viz II. 3. 0. *Klatovský latinský graduál*.

¹⁴²² CHYTEL 1895, 340.

¹⁴²³ VANĚK/HOSTAŠ/BOROVSKÝ 1899, 95.

¹⁴²⁴ VANĚK/HOSTAŠ/BOROVSKÝ 1899, 94, obr. 62, 63.

kancionálu.¹⁴²⁵ Dále autor ve své další knize „*Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*“ (1906) uvádí, že rukopis vyšel z dílny Jana Táborského, ale není dílem Fabiána Puléře.¹⁴²⁶

Jindřich Vančura do svých „*Dějiny někdejšího královského města Klatov*“ (1928–1929) zařadil kapitolu „*Bratrstvo literátů v Klatovech*“,¹⁴²⁷ v níž mezi památkami tehdejšího bratrstva sleduje oba klatovské kodexy z dílny Jana Táborského.¹⁴²⁸ Autor se také stručně věnuje výzdobě graduálu, vyjadřuje domněnku, že v exempláři chybí několik listů, zejména ty, které byly dedikovány Husovi a českým mučedníkům.¹⁴²⁹ O práci iluminátora, kterého blíže neidentifikuje, soudí, že byl obeznámen se soudobým dřevořezem, zejména s rytinami Martina Schongauera a Albrechta Dürera.¹⁴³⁰

Ještě před druhou světovou válkou sepsal Karel Brabec disertační práci na téma „*Hudební památky latinského a českého literátského bratrstva v Klatovech z 16. století*“, v níž sleduje muzikologický rozbor celého rukopisu.¹⁴³¹

Jiří Kropáček do své diplomní práce (1952) zařadil též Klatovský graduál.¹⁴³² Výzdobu exempláře řadí do „*lidové vrstvy*“, jejíž autor zůstal daleko za autorem graduálu Českobrodského.¹⁴³³ S tímto tvrzením však nelze souhlasit. Iluminátor Klatovského českého graduálu je poměrně schopný figuralista. Jednotlivé postavy ve výjevech působí přesvědčivým dojmem a působivé jsou také krajinné scenérie s dlouhými průhledy do dáli. J. Kropáček nesprávně uvádí, že na fol. 55r se nachází ve vnitřním poli iniciály figurální motiv Obětování beránčí kůže.¹⁴³⁴ Jedná se však o scénu s Gedeonem rozprostírajícím ovčí rouno na humně.¹⁴³⁵ Autor si všímá, že malíř graduálu byl, co se týče figurálních výjevů z vnitřních polí iniciál, závislý na grafických předlohách, o čemž podle něj svědčí fakt, že Adorace dítěte z vnitřního pole iniciály D¹⁴³⁶ je velice podobná iniciále D v Litomyšlském graduálu,¹⁴³⁷ který je dílem Matouše Ornyse z Lindperka.¹⁴³⁸ Z toho tedy podle něj vyplývá, že oba graduály

¹⁴²⁵ CHYTIL 1899, 32; Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, viz II. 9. 0. Čáslavský graduál.

¹⁴²⁶ CHYTIL 1906, 185.

¹⁴²⁷ VANČURA 1928–1929, 1495–1506; Druhým rukopisem je Klatovský kancionál – latinský utrakvistický (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585.

¹⁴²⁸ VANČURA 1928–1929, 1498.

¹⁴²⁹ VANČURA 1928–1929, 1506.

¹⁴³⁰ VANČURA 1928–1929, 1504.

¹⁴³¹ BRABEC 1938, 137–151.

¹⁴³² KROPÁČEK 1952a, 75–76; KROPÁČEK 1952b, 51–53, kat. č. 20.

¹⁴³³ KROPÁČEK 1952a, 75.

¹⁴³⁴ KROPÁČEK 1952b, 52.

¹⁴³⁵ K motivu viz I. 4. 2. 2. 6. Gedeon.

¹⁴³⁶ Fol. 67v [65a], Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁴³⁷ Fol. 125v [66a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. Ornysovy pramenné doložené rukopisy.

¹⁴³⁸ KROPÁČEK 1952a, 75. Viz I. 2. 3. Iluminátor Matouš Ornyse z Lindperka.

měly pro tuto miniaturu stejnou předlohu, nicméně iluminátor klatovského rukopisu ji dostatečně „nepochopil a nezvládl“.¹⁴³⁹

Jarmila Vacková si kodexu všímá ve své aspirantské práci (1959), kde uvádí, že v iniciále Stvoření¹⁴⁴⁰ se objevuje „*krajina typická pro iniciály ke Genesi ve všech německých tisících bible od poloviny 16. století*“.¹⁴⁴¹ Dále autorka zmiňuje zpěvník ve své práci ve výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského.¹⁴⁴² Jakožto dílo Jana Táborského z Klokotské Hory je graduál zařazen i do seznamu zpěvníků v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).¹⁴⁴³

V „*Průvodci po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*“ (1969) se kodex objevuje ve výčtu ručně psaných knih Vlastivědného muzea Klatovska.¹⁴⁴⁴ Velmi stručně se Klatovskému graduálu z roku 1560 věnuje Jana Pudilová (1973), která pravděpodobně jen cituje starší literaturu.¹⁴⁴⁵ Jana Fojtíková (1981) uvádí Klatovský graduál v seznamu rukopisů, kde zdůrazňuje folia se zpěvy k českým mučedníkům.¹⁴⁴⁶

Barry Frederic Hunter Graham (1999–2000) zařazuje Klatovský graduál do tabulky zpěvníků z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory¹⁴⁴⁷ a dále ho sleduje ve své knize „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006), v níž se nachází podrobný kodikologický rozbor rukopisu.¹⁴⁴⁸ Autor uvádí, že iluminátor není známý a předpokládá, že se jeho signatura nacházela na nějakém vyříznutém foliu pro svátek temporálu.¹⁴⁴⁹ B. F. H. Graham se také stručně věnuje historii kodexu a zmiňuje, že roku 1855 byl graduál deponován v klatovské městské radnici.¹⁴⁵⁰

Pavel Brodský zařadil do „*Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*“ (2000) samostatná folia,¹⁴⁵¹ která spojil s Klatovským graduálem. Autor provedl uměleckohistorické zhodnocení iluminací. Uvádí, že ornamentika se skládá z plastických expresivně podaných akantů, z nichž jsou modelovány drčky iniciál.¹⁴⁵² Samotná

¹⁴³⁹ KROPÁČEK 1952a, 75.

¹⁴⁴⁰ Fol. 2r, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁴⁴¹ VACKOVÁ 1959, 77.

¹⁴⁴² VACKOVÁ 1959, 82.

¹⁴⁴³ ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

¹⁴⁴⁴ KOUBA 1969, 108.

¹⁴⁴⁵ PUDILOVÁ 1973, 41.

¹⁴⁴⁶ FOJTÍKOVÁ 1981, 73.

¹⁴⁴⁷ GRAHAM 1999–2000, 232.

¹⁴⁴⁸ GRAHAM 2006, 222–224, kat. č. 29.

¹⁴⁴⁹ GRAHAM 2006, 222.

¹⁴⁵⁰ GRAHAM 2006, 222.

¹⁴⁵¹ Vyříznutá folia (Praha, KNM, sign. 1 A c 86/ 1, 1 A c 86/ 2, 1 A c 86/ 3, 2. pol. 16. století). Folio se sign. 1 A c 86/ 1 spojila později M. Šárovcová (ŠÁROVCOVÁ 2010a, 455; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 152#) s Křížovnickým graduálem (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592, viz kapitola II. 12. 0. Křížovnický graduál – I. díl.

¹⁴⁵² BRODSKÝ 2000, 317.

těla iniciál jsou vložena do pravoúhlých rámců se zlatým pozadím.¹⁴⁵³ V bordurách se nalézají bohaté akanty vyrůstající ze sukovitých větviček a jejich jednotlivé výběhy se zavíjejí do rozvilin, které jsou doplněny zlatými kapkami, zvířecími motivy a znaky donátorů.¹⁴⁵⁴ P. Brodský si všímá kolísající úrovně figurálních motivů. Iluminátor prvních dvou folií¹⁴⁵⁵ podává podle něj figuru plasticky, postavy jsou velké, tělesné objemy mohutné a zřetelné i pod draperií.¹⁴⁵⁶ Malíř se tedy vyrovnává s tělesnými proporcemi i perspektivní zkratkou.¹⁴⁵⁷ Výzdoba je podle něj poněkud manýristická a slohově odpovídá tvorbě Fabiána Pulěře, nicméně nepochází z jeho ruky.¹⁴⁵⁸ Autor se proto přiklání k názoru, že zlomky jsou raným dílem Matyáše Hutského z Křivokláta,¹⁴⁵⁹ což je ovšem otázka.

V „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice III*“ (2001) je graduál zmíněn mezi rukopisy z Okresního muzea v Klatovech.¹⁴⁶⁰ Martina Kratochvílová-Šárovcová si ve svém článku „*Kodikologické puzzle rukopisů*“ (2005) všimla dvou iluminovaných folií z Knihovny Národního muzea,¹⁴⁶¹ která již byla dříve P. Brodským spojena s Klatovským graduálem (viz výše). Klatovský graduál uvádí ve výčtu rukopisů spojených s Janem Táborským z Klokotské Hory Jitka Žižková ve své disertační práci (2007).¹⁴⁶²

M. Kratochvílová-Šárovcová také vypracovala katalogové heslo k výstavě „*Umění české reformace (1380–1620)*“ (2010).¹⁴⁶³ Autorka předpokládá, že se na výzdobě podílel Matouš Ornys, jehož monogram MO je uveden na iluminaci s Narozněním Krista.¹⁴⁶⁴ Dále soudí, že některé iluminace jsou dílem Fabiána Pulěře.¹⁴⁶⁵ S tímto tvrzením se ovšem nelze ztotožnit. Na základě rozboru výzdoby je zřejmé, že všechna dekorace rukopisu vyšla z dílny M. Ornyse.¹⁴⁶⁶

M. Šárovcová graduál také zařazuje do katalogu své disertační práce,¹⁴⁶⁷ včetně dvou folií chovaných v Národním muzeu v Praze.¹⁴⁶⁸ V textu disertace pak zmiňuje některé ikonografické motivy, které se v něm nacházejí.¹⁴⁶⁹

---

¹⁴⁵³ BRODSKÝ 2000, 317.

¹⁴⁵⁴ BRODSKÝ 2000, 317.

¹⁴⁵⁵ Vyříznutá folia (Praha, KNM, sign. 1 A c 86/ 1, 1 A c 86/ 2) 2. pol. 16. století.

¹⁴⁵⁶ BRODSKÝ 2000, 317.

¹⁴⁵⁷ BRODSKÝ 2000, 317.

¹⁴⁵⁸ BRODSKÝ 2000, 317.

¹⁴⁵⁹ BRODSKÝ 2000, 317. K M. Hutskému viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivokláta*.

¹⁴⁶⁰ TOŠNEROVÁ 2001, 74.

¹⁴⁶¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2005c, 559.

¹⁴⁶² ŽIŽKOVÁ 2007, 11.

¹⁴⁶³ ŠÁROVCOVÁ 2010, 462–465, kat. č. XIV/13.

¹⁴⁶⁴ ŠÁROVCOVÁ 2010, 465. Fol. 67v, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, MS 1, 60. léta 16. století).

¹⁴⁶⁵ ŠÁROVCOVÁ 2010, 465.

¹⁴⁶⁶ Viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka*.

¹⁴⁶⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 55#–59#, kat. č. 21a, b, c,.

Pavel Brodský ve své knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) sleduje rovněž Klatovský graduál.¹⁴⁷⁰ Poukazuje například na práci iluminátorů s grafickými předlohami, v jejichž důsledku vznikaly kompozičně velmi podobné miniatury.¹⁴⁷¹ Reprodukuje například tři iniciály s Adorací dítěte ve vnitřním poli iniciály,¹⁴⁷² které si odpovídají téměř shodným kompozičním řešením.¹⁴⁷³ Této podobnosti si všiml již o půl století dříve J. Kropáček (viz výše). Dále reprodukuje nádhernou iniciálu D¹⁴⁷⁴ a Eucharistického beránka.¹⁴⁷⁵

Viktor Kubík popsal výzdobu celého kodexu v katalogovém heslu k výstavě „*Gotická knižní malba v jihozápadních Čechách*“ (2013), v němž uvádí, že rukopis vyšel z pražské dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁴⁷⁶

Zpěvníku se velice stručně věnuje Kristina Svitáková ve své diplomové práci (2016).¹⁴⁷⁷ Autorka graduál nepopisuje, jen cituje M. Šárovcovou, která předpokládá podíl Fabiána Pulře, což ovšem není přesvědčivě zdůvodněno.

II. 15. 2. Výzdoba Klatovského českého graduálu

Fol. 2r

Rubrika: „*Kyrie Summum*“

Iniciála: „*W(ssemohuc)*“ Straně dominuje malovaná iniciála W, která ve vnitřním poli obsahuje výjev Stvoření světa.¹⁴⁷⁸ Tělo iniciály tvoří růžový akant. Bůh Stvořitel stojí v krajině a žehná pravou rukou právě stvořeným zvířatům. Krajina je velmi dobře zpracovaná s dlouhým průhledem. Hloubku prostoru umocňují studené tóny. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Celá litera je zasazena do zeleného kazetového rámu.¹⁴⁷⁹

---

¹⁴⁶⁸ Dvě samostatná folia (Praha, KNM, sign. I A c 86/2, I A c 86/3) 1560.

¹⁴⁶⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 14, 44, 73, 94, 144.

¹⁴⁷⁰ BRODSKÝ 2012, 72, 125, 147, obr. 46, 167, 208.

¹⁴⁷¹ BRODSKÝ 2012, 13.

¹⁴⁷² Srov. fol. 67v Klatovského graduálu (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, MS 1) z 60. let 16. století, fol. 125v Litomyšlského graduálu (Litomyšl, Reg. m. v Litomyšli, inv. č. R-203) z let 1561–1563 a fol. 120r Třebenického graduálu (Litoměřice, SOA, bez sign.) z let 1574–1583, viz I. 2. 3. I. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

¹⁴⁷³ Viz BRODSKÝ 2012, 72, obr. 46, 47, 48.

¹⁴⁷⁴ BRODSKÝ 2012, 125, obr. 167. Fol. 122 bis v, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁴⁷⁵ BRODSKÝ 2012, 147, obr. 208. Fol. 213r, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁴⁷⁶ KUBÍK 2013, 264–265.

¹⁴⁷⁷ SVITÁKOVÁ 2016, 100–101.

¹⁴⁷⁸ Viz Gn 1, 1–30; k námětu viz I. 4. 2. 2. I. *Stvoření světa a Prvotní hřích*.

¹⁴⁷⁹ Viz [258a].

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází barevná akantová rozvilina. V dolním pravém rohu lze sledovat červený znak v modrém medailonu.

Analogie: Podobná miniatura se po stránce stylové i kompoziční objevuje v Rybařovském graduálu,¹⁴⁸⁰ která je taktéž umístěna ve vnitřním poli iniciály W.

Motiv Stvoření světa není zcela obvyklý, např. v Třeбенickém graduálu¹⁴⁸¹ se vyskytuje v iniciále Stvoření fauny.¹⁴⁸² Tato miniatura vykazuje stejné stylové kvality. V obou případech se nabízí dlouhý průhled krajinou. Zobrazení v třeбенickém rukopise se však projevuje odlišnou kompozicí a také zde chybí postava Boha Stvořitele, jenž je zobrazen v podobě hebrejského tetragrammatonu JHVH.

Za další analogii můžeme považovat vyřiznutou literu, která se dnes nachází v grafické sbírce Národní galerie v Praze,¹⁴⁸³ jež obsahuje ve vnitřním poli iniciály O Stvoření Evy.

Fol. 16r [50b]

Rubrika: „*Welikonoczni*“

Iniciála: „*P(ane)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou P, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Vnitřní pole iniciály je modré se zlatým filigránem, vnější pole zlaté. Celá litera je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje akantová rozvilina, na které zcela nahoře sedí čáp.¹⁴⁸⁴ Pod kolumnou se taktéž nachází akantová rozvilina.

Fol. 51v Na této straně se nacházejí verše, pod nimiž je umístěn erb Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁴⁸⁵

Fol. 52r

Rubrika: „*Antifony před adwent w Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála A, jejíž tělo je tvořeno z modrého akantu. Nahoře z ní vybíhá kauda, která vytváří drobnou rozvilinu. Vnitřní pole litery je starorůžové se zlatým filigránem. Vnější pole je zlaté. Celá iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.

¹⁴⁸⁰ Fol. 382r [259a], Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus.Hs. 15509) 1568.

¹⁴⁸¹ Fol. 450r [260a], Třeбенický graduál (Litoměřice, SOKA, bez sign.) 1574–1583.

¹⁴⁸² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 183#.

¹⁴⁸³ Vyřiznutá iniciála O [261a] (Praha, NG – Sbirka kresby a grafiky, sign. K 58160) asi 60. –70. léta 16. století; literatura k tomuto fragmentu rukopisu: KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2006a, 12–15; BRIXOVÁ 2010, 33; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 200#.

¹⁴⁸⁴ KROPÁČEK 1952b, 52, kat. č. 20.

¹⁴⁸⁵ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 62.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se vyskytuje akantová rozvilina. Pravý dolní roh je okupován prázdným modrým štítem, nad kterým se objevuje prázdná nápisová páska.

Fol. 55r [51b]

Rubrika: „*O vtělení Pana Krista w Adwent*“

Iniciála: „*P(rorok)*“ Na tomto foliu lze nalézt větší malovanou iniciálu P, jejíž tělo je tvořeno z okrového akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně nahoře i dole dvě zelené kaudy, které vytvářejí drobné rozviliny. Ve vnitřním poli se nachází Gedeon, který rozprostírá ovčí rouno na humně.¹⁴⁸⁶ Vnější pole iniciály je zlaté. Celá litera je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje stejnostranná kandelábrová groteska složená z fantaskních rostlin, maskaronů a karyatidy.

Analogie: Gedeon v tmavém brnění se klečící v krajině objevuje v iniciále v Litomyšlském graduálu,¹⁴⁸⁷ která vykazuje zrcadlově převrácenou kompozici a navíc je zde namalován Bůh, jenž shlíží z nebes.

Fol. 64r

Rubrika: „*Na den Narození Pana Krista. Prwní Msse*“

Iniciála: „*H(ospodin)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála H, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje červenohnědou tapetu zdobenou zlatým filigránem. Vnější pole iniciály je zlaté. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází stylizovaná rozvilina, tvořená z linií a akantových polopalmet. V pravém dolním rohu je namalován prázdný modrý štít, nad kterým se objevuje prázdná nápisová páska.

Fol. 67v

Rubrika: „*Na veliké Mssi*“

Iniciála: „*D(itie)*“ Zhruba uprostřed folia se nachází velká malovaná iniciála D, jejíž tělo je tvořeno zeleným akantem. Ve vnitřním poli se objevuje Adorace dítěte,¹⁴⁸⁸ provedená

¹⁴⁸⁶ Viz Sd 6, 37–40; k motivu viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

¹⁴⁸⁷ Fol. 106v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

¹⁴⁸⁸ K námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

ve studených tónech. Iluminátor se snažil o vystižení atmosféry noci. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.¹⁴⁸⁹

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu v borduře. Po levé straně folia je zcela nahoře v téměř čtvercovém lištovém rámu umístěn výjev zvěstování pastýřům.¹⁴⁹⁰ Pod ním se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami, která zvolna pokračuje i pod kolumnu textu. V levém dolním rohu se vyskytuje rozvilina obohacena maskaronem.

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole iniciály mohla být inspirována grafikou Martina Schongauera z roku 1470.¹⁴⁹¹

Analogie: Velice podobné zpracování Adorace dítěte v iniciále se nachází v Litomyšlském¹⁴⁹² a Třebenickém graduálu.¹⁴⁹³

Fol. 71v

Rubrika: „O Krztění Pana Krista“

Iniciála: „A(y)“ Zhruba uprostřed strany se objevuje menší iluminovaná iniciála A, jejíž tělo je tvořeno z tmavě růžového akantu. Vnitřní a vnější pole iniciály vyplňuje modré pozadí se zlatým, dnes již částečně smazaným, filigránem. Celá litera je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy. Horní vytváří drobnou rozvilinu v borduře, spodní zvolna přechází do rozviliny, která dále pokračuje pod kolumnu textu.

Fol. 74r

Rubrika: „Na den Hromnic“

Iniciála: „P(rzigali)“ V horní polovině folia po levé straně se nachází menší malovaná iniciála P. Tělo iniciály tvoří zelený akant. Vnitřní pole iniciály obsahuje tmavě červenou tapetu zdobenou zlatým filigránem. Vnější pole je zlaté. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. V pravém dolním rohu se objevuje prázdny modry štít s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

---

¹⁴⁸⁹ Viz [65a].

¹⁴⁹⁰ Viz L 2,8–14, k námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

¹⁴⁹¹ Viz [68a], reprodukováno: STOCK 2002, 73, obr. 217.

¹⁴⁹² Fol. 125v [66a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

¹⁴⁹³ Fol. 120r [67a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

Fol. 108r

Rubrika: „*Na Weliku noc před Processí*“

Iniciála: „*W(iděl)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála W, jejíž tělo je tvořeno dřívky a listy akantu. Vnitřní pole iniciály je vyplněno světle zelenou barvou s tmavě zeleným ornamentem. Vnější pole, které pro přiléhavost těla iniciály k tmavě růžovému kazetovému rámu zabírá minimum místa, je v barvě žluté.

Bordura: Pod kolumnou se nachází akantová rozvilina.

(sign. 1 A c 86/2)¹⁴⁹⁴ Fol. 119 bis r [52b]

Rubrika: „*O Wstaupení na nebe Pana Krista*“

Iniciála: „*M(uži)*“ Stranu uvádí menší iniciála M, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu ve vrcholu doplněné maskaronem. Ve vnitřním poli iniciály se nachází výjev Nanebevstoupení Krista.¹⁴⁹⁵ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celá litera je zasazena do béžového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází složitá akantová rozvilina, která místy přechází do větviček stromu obohacena navíc droleriiemi – ježkem, sovou a papouškem. V pravém dolním rohu se vyskytuje erb v bílém oválu, nad kterým se v kartuši objevuje jméno Šimona Ennia z Fönixfeldu.¹⁴⁹⁶ Pole štítu je děleno tak, že první pole nese jako figuru zlatokarmínového fénixe v plamenech a druhé pole je čtyřikrát děleno stříbrnočerveně. Na štítu je helm kolem dokola s příkrývadly. Ty jsou heraldicky vpravo modrozlatá a heraldicky vlevo červenostříbrná.¹⁴⁹⁷

Grafické předlohy: Nanebevstoupení Krista z vnitřního pole iniciály kompozičně připomíná dřevořez Albrechta Dürera v jeho cyklu Malých pašijí (list č. 34).¹⁴⁹⁸ Nicméně, zde

¹⁴⁹⁴ List nacházející se v KNM; viz BRODSKÝ 2000, 316–317.

¹⁴⁹⁵ Viz Sk 1,9; k námětu viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁴⁹⁶ Transkripce: „*Simon Ennius a Phoenix Felda*.“ Pták Fénix je zpravidla zobrazován jako orlice s rozepjatými křídly, vylétající z plamenů hořícího křídla. Figura Fénixe se objevuje na znacích několika novostítných rodin v 16. století. Viz MYSLIVEČEK 2005a, 18; Více o figuře ptáka Fénixe. Viz BUBEN 2003, 144. Pták fénix je např. na pečeti Havránka z Ostrova z roku 1533. Viz <http://www.historie.hranet.cz/heraldika/pdf/cmh2-421-440.pdf>, vyhledáno 14. 1. 2014.

¹⁴⁹⁷ M. Šárovcová se domnívá, že se jedná o erb Šimona Eniuse z Fenixfeldu, který pocházel z rodu Konvosů. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 58#; viz VANČURA 1928–1929, 977–983. Čeněk Zíbrt zmiňuje jméno Ennius z Fönixfeldu (de Phoenicio Campo). Viz ZÍBRT 1900, 345. J. Jiřeček uvádí, že *Ennius z Phoenixfeldu, Phoenicio campo*, Šimon byl Klatovan, který studoval na pražské univerzitě, kde se stal roku 1544 bakalářem. Poté zastával učitelství v Prostějově a u sv. Jindřicha v Praze, později se usadil ve svém rodišti i s manželkou. Byl to básník a člen latinského družstva pod Hodějovským, pánem z Klatov. Přídomek z Phoenixfeldu mu byl udělen v roce 1554. Zemřel 1561 v Klatovech. Viz JIREČEK 1875, 185

¹⁴⁹⁸ Reprodukované v KURTH 1963, obr. 256.

je kompozice blíže grafické předloze Bernarda Salomona z jeho cyklu novozákonních ilustrací.¹⁴⁹⁹

Analogie: Podobně řešená iniciála s obdobnou kompozicí Nanebevstoupení se nachází v Teplickém graduálu.¹⁵⁰⁰

(sign. 1 A c 86/ 3)¹⁵⁰¹ Fol. 122 bis r

Rubrika: „O duchu swatém. Antifona“

Iniciála: „Z(awitaj)“ Zhruba v polovině folia se nachází malovaná iniciála Z, jejíž tělo je tvořeno z růžového akantu. Pozadí iniciály obsahuje modrou tapetu se zlatým vzorem. Zelený kazetový rám literu uzavírá.

Bordura: Pod kolumnou je akantová rozvilina.

(sign. 1 A c 86/ 3)¹⁵⁰² Fol. 122 bis v [53b]

Rubrika: „O swatém duchu. Intorit“

Iniciála: „D(uch)“ Straně dominuje zhruba uprostřed folia velká malovaná iniciála D, která má ve vnitřním poli výjev Seslání Ducha svatého.¹⁵⁰³ Tělo litery je tvořeno zeleným akantem, z kterého po levé straně vybíhají dvě kaudy, jež se napojují na složitou akantovou rozvilinu se zlatými kapkami v borduře. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou se nachází akantová rozvilina. V levém spodním rohu se navíc objevuje poškozená miniatura s velmi špatně čitelným erbem. Při veškeré snaze nelze dnes rozpoznat, o čí erb se jedná. Pole štítu bylo pravděpodobně s červeným hrotem. V klenotu je ještě dnes patrná lilie.

Analogie: Podobná miniatura s Pannou Marií sedící klidně ve středu kompozice v interiéru, obklopena gestikulujícími apoštoly s holubicí Ducha svatého nad jejich hlavami, se objevuje v Třebenickém graduálu.¹⁵⁰⁴

---

¹⁴⁹⁹ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁵⁰⁰ Fol. 127v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz *II. 17. 0. Teplický graduál*.

¹⁵⁰¹ List nacházející se v Knihovně Národního muzea v Praze, viz BRODSKÝ 2000, 316–317.

¹⁵⁰² List nacházející se v KNM, viz BRODSKÝ 2000, 316–317.

¹⁵⁰³ Viz Sk 2,1–13, k námětu viz *I. 4. 2. 3. 9. Seslání Ducha svatého*.

¹⁵⁰⁴ Fol. 197v [89a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOkA, bez sign.) 1574–1583.

Fol. 126v

Bordura: Pod kolumnou se nachází erb s prázdnou nápisovou páskou. Podle Jiřího Kropáčka se jedná o znak rodiny Kosmáčovských.¹⁵⁰⁵ Erb v modrém poli obsahuje červeného daňka¹⁵⁰⁶ se zlatými parohy za plotem v přírodní barvě, v klenotu se nachází kolčí helm a červenomodrozlaté křídlo. Příkrývadla jsou také červenomodrozlatá.

Fol. 129v

Rubrika: „*O těle pana Krista*“

Iniciála: „*K(niez)*“ Na spodní hraně notace se nachází menší malovaná iniciála K, jejíž tělo je tvořeno z dříků a polopalmet růžového akantu. Vnitřní pole obsahuje tapetu v zelené barvě, vnější pole je oranžové. Masivní kazetový rám iniciálu uzavírá.

Fol. 130r

Rubrika: „*O dni nedělním*“

Iniciála: „*P(ožehnaný)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála P. Tělo iniciály je tvořeno z růžového akantu, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy, jež vytvářejí drobné rozviliny. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu se zlatým filigránem. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám, který je navíc umně vystínován.

Bordura: V pravé borduře se nachází jednoduchá barevná rozvilina. Pod kolumnou se objevuje ve stejnostranné rozvilině prázdný modrý znak s prázdnou nápisovou páskou.

Fol. 134r [54b]

Rubrika: „*Officia O Swatých. O Swatém Vítu. O Swatém Janu Krztiteli*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Stranu uvádí figurální iniciála Z, jejíž tělo je tvořeno z dříků a palmet akantu. Ve vnitřním poli se objevuje Zvěstování Zachariášovi.¹⁵⁰⁷ Zachariáš klečí v sakrálním prostoru před oltářem, zády k divákovi, jen hlavu má stočenou do levého profilu a s údivem hledí na právě se zjevujícího anděla Gabriela, který mu zvěstuje narození syna Jana. Vnitřní pole iniciály, jenž je pojednáno jako vstupní portál, nabízí průhled do kaple, kde se Zvěstování odehrává. Iniciála se svým pojetím dosti liší od ostatních miniatur graduálu. Vnější pole litery je zlaté. Fialový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

¹⁵⁰⁵ KROPÁČEK 1952b, 52, kat. č. 20. Přídomek z Kosmačova používalo od 16. století několik erbovních rodin, které měly ve znaku Daňka přeskakujícího plot, první byli roku 1546 Samšové z Kosmačova a po nich následovali Radnovští, Kazibabové, Hrádečtí a Žďárští z Kosmačova. Viz MYSLIVEČEK 2005, 15–16.

¹⁵⁰⁶ Daněk se podle M. Myslivečka objevuje v české heraldice až v 16. století u několika novoštitných rodů. viz MYSLIVEČEK 1993, 27.

¹⁵⁰⁷ Viz L, 13, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Krztitel*.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází složitá barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod rozvilinou se objevuje modrý štít s polopostavou muže s rybím ocasem, který troubí na červený lovecký roh. Nad štítem je prázdná nápisová páska. Na foliu se pravděpodobně zcela v pravém dolním rohu nacházel ještě jeden větší erb, který byl ovšem vyříznut z neznámého důvodu.

Analogie: Jinak zpracované Zvěstování Zachariášovi lze nalézt v Malostranském graduálu,¹⁵⁰⁸ jež je ovšem taktéž umístěno do iniciály Z na straně s rubrikou „*Officium o Swatém Janu Krztiteli*“.

Fol. 142r

Rubrika: „*O Swaté Anně*“

Iniciála: „*K(teréhožto)*“ Zhruba uprostřed strany se objevuje menší iluminovaná iniciála K, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Vnitřní pole litery je tmavě modré se zlatým, dnes již špatně čitelným, filigránem. Vnější pole, které zabírá minimum místa, bylo pravděpodobně dříve zlaté. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, jež vytvářejí drobné rozviliny. Celá iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.

Bordura: Pod kolumnou se nachází rozvilina, která pokračuje téměř do poloviny folia po pravé straně.

Rovnoběžně s iniciálou se po levé straně nacházejí iniciály IT, tedy pravděpodobně monogramy Jana Táborského z Klokotské Hory.

Fol. 144v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Straně dominuje iniciála R, jejíž tělo je tvořeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází Nanebevzetí Panny Marie.¹⁵⁰⁹ Vnější pole iniciály je zlaté. Modrý kazetový rám celou iniciálu uzavírá.¹⁵¹⁰

Bordura: Z těla litery vybíhají po levé straně kaudy v podobě jednoduchých stonků, které se napojují na akantovou rozvilinu v borduře. Pod kolumnou se nachází akantová rozvilina, která „vyrůstá“ v podobě větvičky z pahorku v levém spodním rohu. Nad ním se vyskytuje prázdný modrý štít s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

¹⁵⁰⁸ Fol. 134r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21)1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

¹⁵⁰⁹ K ikonografii Panny Marie viz ROYT 2006a, 189–220.

¹⁵¹⁰ Viz [62a].

Analogie: Panna Marie nesená na nebesa anděly se objevuje také v Litomyšlském graduálu,¹⁵¹¹ v němž je taktéž umístěna do vnitřního pole iniciály. Stejně je tomu v graduálu Rybařovském.¹⁵¹²

Fol. 149r

Rubrika: „*O swatě Ludmile. O posvěcení chrámu Božího*“

Iniciála: „*O(kterak)*“ Pod polovinou folia se při levé straně nachází velká figurální malovaná iniciála O, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu, doplněno dvěma maskarony ve vrcholech. Ve vnitřním poli se objevuje Jákobův žebřík.¹⁵¹³ Miniatura v druhém plánu zobrazuje i scénu po Jákobově probuzení – polévání kamene olejem. Vnější pole litery je zlaté. Celá iniciála je zasazena do světla béžového kazetového rámu.

Bordura: Pod kolumnou a po pravé straně se nachází bohatá akantová rozvilina se zlatými kapkami, místy obohacená suchými větvičkami. V pravém spodním rohu je prázdná kartuš s prázdnou nápisovou páskou nad ní.

Analogie: Zobrazení spícího Jákoba, kterému se zdá o žebříku nebeském, je poměrně častý ikonografický motiv v iniciále O k svátku Posvěcení chrámu. Méně obvyklé je už zobrazení scény, která následovala po Jákobově probuzení – a to sice polévání kamene olejem. Takto je to zobrazeno v Graduálu Nového Města nad Metují,¹⁵¹⁴ v němž lze sledovat výjev zasazen do kartuše pod kolumnu, kde je incipit: „*Rosu dayte nám hříšným Nebesa...*“

Stylově velice podobná iniciála s Jákobovým žebříkem se nachází v Litomyšlském graduálu,¹⁵¹⁵ v němž se taktéž objevuje zasazen do krajiny s dlouhým průhledem, kterému dominuje spící postava Jákoba.

Fol. 155v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála R, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje tmavě červenou tapetu se zlatým dobře čitelným filigránem. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá litera je zasazena do růžového kazetového rámu.

¹⁵¹¹ Fol. 261v [63a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

¹⁵¹² Fol. 204v [64a], Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

¹⁵¹³ Viz Gn 28,10–19, k námětu viz I. 4. 2. 2. 3. *Jákob*.

¹⁵¹⁴ Fol. 116r, Graduál Nového Města nad Metují (Praha, NK ČR, sign. XVII A 42) 1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Illuminátory*.

¹⁵¹⁵ Fol. 265v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na akantovou rozvilinu v borduře. V levém spodním rohu se nachází prázdný modrý erb s prázdnou nápisovou páskou nad ním. Pod kolumnou se objevuje akantová rozvilina obohacená zlatými kapkami a suchými větvičkami.

Fol. 156v

Rubrika: „Officium“

Bordura: Na levém okraji se nacházejí portréty dvou klatovských měšťanů,¹⁵¹⁶ kteří jsou zobrazeni v černých pláštích. Na pravém okraji se vyskytuje postava dalšího měšťana s beranicí v ruce.¹⁵¹⁷

Fol. 158r

Rubrika: „O Panně Marigi“

Iniciála: „Z(dráwa)“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála Z, jejíž tělo je tvořeno z fialového akantu. Pozadí iniciály vyplňuje tmavě červená tapeta, zdobená navíc dnes již špatně znatelným tmavě modrým ornamentem. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina obohacená zlatými kapkami. Zhruba nad polovinou bordury se jí přidržuje putto.

Fol. 164v

Rubrika: „O Aposstolích“

Iniciála: „M(niet)“ Na tomto foliu se nachází menší ornamentální malovaná iniciála M, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Vnitřní pole litery obsahuje modrou tapetu se zlatým ornamentem, vnější pole je zlaté. Iniciálu ohraničuje zelený kazetový rám.

Bordura: Po levé straně a pod kolumnou se objevuje akantová rozvilina. V levém dolním rohu je prázdný modrý štít s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

Analogii: Podobnou iniciálu nalezneme např. ve Staroměstském graduálu.¹⁵¹⁸

Fol. 189r

Rubrika: „Prózy O vtělení Pana Krista“

---

¹⁵¹⁶ Miniatury jsou označené jmény: „*Marzin Kantor Jaromirzky zpívage*“ (držící v ruce dlouhou taktovku) a „*Jan Krzesadlo Klatowsky swedczii*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 52, kat. č. 20; GRAHAM 2006, 222.

¹⁵¹⁷ Postava je označená jménem: „*Martin Koňovic*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 52, kat. č. 20.

¹⁵¹⁸ Fol. 188r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

Iniciála: „P(an)“ Straně dominuje velká malovaná iniciála P, jejíž tělo je tvořeno z růžového akantu. Vnitřní pole iniciály je modré, zdobené zlatým filigránem, který je pojat jako nakoso postavená šachovnice. Vnější pole litery je ve spodní části modré, v horní pak celozlaté. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se rozprostírá akantová rozvilina. V pravém spodním rohu se pak objevuje prázdný modrý štít s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

Analogie: Malovaná ornamentální iniciála stylově odpovídá např. liteře v latinském Vyšehradském graduálu,¹⁵¹⁹ kde je totožný filigránový vzor v jejím vnitřním poli.

Fol. 199r

Rubrika: „O Narození Pána Krista“

Iniciála: „G(iž)“ Na tomto foliu se nachází malovaná iniciála G, jejíž tělo je tvořeno s okrověžlutého akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu zdobenou zlatým filigránem. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu ohraničuje fialový kazetový rám.

Bordura: Pravý okraj a prostor pod kolumnou je zdoben jednoduchou akantovou rozvilinou. V dolním pravém rohu se nachází prázdný modrý štít s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

Fol. 213r

Rubrika: „Na den Slavný Welikonoczní“

Iniciála: „N(už)“ Zhruba nad polovinou folia se vyskytuje velká malovaná iniciála N, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází Eucharistický Beránek s korouhví a se svatozáří kolem hlavy.¹⁵²⁰ Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu ohraničuje růžový kazetový rám.¹⁵²¹

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se objevuje bohatá akantová rozvilina se zlatými kapkami, místy obohacená suchými větvičkami. V pravém spodním rohu je prázdný modrý erb s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

Analogie: Miniaturu s Beránkem v iniciále lze také nalézt v Litomyšlském¹⁵²² a Rybařovském graduálu.¹⁵²³

¹⁵¹⁹ Fol. 42v, Vyšehradský graduál (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, sign. Ms-9) asi 2.–3. čtvrtina 16. století.

¹⁵²⁰ K ikonografii beránka viz HALL 1975, 185–186.

¹⁵²¹ Viz [58a].

¹⁵²² Fol. 344v [59a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

¹⁵²³ Fol. 277r [60a], Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

II. 15. 3. Shrnutí výzdoby Klatovského českého graduálu

Výzdoba rukopisu představuje poměrně kvalitní ukázkou iluminací druhé poloviny 16. století [50b, 51b, 52b, 53b, 54b]. Biblické figurální motivy jsou soustředěny do vnitřních polí iniciál a kromě zvěstování pastýřům na straně s Adorací dítěte v iniciále se vůbec nevyskytují v bordurách.¹⁵²⁴ Iluminátor věnuje velkou péči zasazení figurálních motivů do přesvědčivého prostoru s dlouhým průhledem do dále.

Ani v jednom případě zde není výzdoba koncipována v duchu typologického paralelismu,¹⁵²⁵ jak je obvyklé v jiných rukopisech. V bordurách se nacházejí pouze ornamentální rozviliny, cechovní znamení, erby a v jednom případě i portréty donátorů, kteří jsou zobrazeni stojící v celé figuře.¹⁵²⁶

V ornamentální složce převažuje akant složený z kadeřavých palmet kombinující laločnaté a pružné tvary, jejichž okraje se přetáčejí do bobulovitých či zavlnitých výhonků [50b, 52b, 53b, 54b].¹⁵²⁷ Rozvilina je většinou ukončena či na některých místech přerušena suchou či seříznutou větvičkou, vždy doplněnou zlatými kapkami. V jednom případě se v borduře objevuje stejnostranná groteska [51b],¹⁵²⁸ kterou lze považovat za zcela renesanční prvek v ornamentice.¹⁵²⁹

Ikonograficky a stylově je rukopis blízký Rybařovskému¹⁵³⁰ a Litomyšlskému graduálu.¹⁵³¹ S oběma kodexy se ten Klatovský shoduje některými náměty v iniciálách a velice podobným koloritem. V Klatovském graduálu se objevují i charakteristické akantové rozviliny přerušené suchými větvičkami, které jsou typické pro dílnu Matouše Ornyse.

Lze tedy předpokládat, že autorem výzdoby byl Matouš Ornyš z Lindperka,¹⁵³² pro což svědčí nejen stylová podobnost s výše zmíněnými rukopisy, ale též monogramy MO, nacházející se na foliu s Adorací dítěte.¹⁵³³ Pro množství analogií s Ornyšovými iluminacemi nelze souhlasit s tvrzením Martiny Šárovové, že se na výzdobě zpěvníku podílel Fabián Pulch.¹⁵³⁴ Pro něho je charakteristický jiný typ akantových rozvilin¹⁵³⁵ a zejména užití

¹⁵²⁴ Fol. 67v, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁵²⁵ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

¹⁵²⁶ Fol. 156v, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁵²⁷ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

¹⁵²⁸ Fol. 55r, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁵²⁹ Viz k tomu I. 5. 2. *Ostatní ornamentální výzdoba chorálních rukopisů*.

¹⁵³⁰ Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

¹⁵³¹ Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

¹⁵³² Viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.

¹⁵³³ Fol. 67v, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹⁵³⁴ ŠÁROVCOVÁ 2010, 465. Zároveň nelze souhlasit ani s P. Brodským, který předpokládal autorství Matyáše Hutského. Viz BRODSKÝ 2000, 317.

množství droherí, které se zde vůbec nevyskytují.¹⁵³⁶ Klatovský kodex se s Pulěřovými rukopisy neshoduje ani ve figurální složce. Zasazení krajinných výjevů do přesvědčivých scénérií, jež je ve starší literatuře označováno za ohlas podunajské školy,¹⁵³⁷ nelze považovat za charakteristický znak jedné nebo druhé dílny. Vyskytují se totiž u obou iluminátorů.

Klatovský graduál patří mezi skromnější, avšak kvalitní ukázkou iluminací 2. poloviny 16. století, vyšlých z dílny Matouše Ornyse z Lindperka.

---

¹⁵³⁵ Viz I. 5. 1. 3. *Akant*.

¹⁵³⁶ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

¹⁵³⁷ Viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

II. 16. 0. PÍSNĚ CHVAL BOŽSKÝCH

Rukopis¹⁵³⁸ nazývaný Písně chval božských je deponován v Knihovně Národního muzea v Praze, kam se dostal z knihovny Josefa Dobrovského.¹⁵³⁹ Není jasné, kým byl užíván. Pavel Brodský na základě výzdoby datuje zpěvník do 60. let 16. století.¹⁵⁴⁰

Fol. 223v–224v obsahují básnický akrostich, jehož počáteční písmena dávají dohromady sdělení „TABORSKAY GAAN“,¹⁵⁴¹ což tedy s největší pravděpodobností identifikuje jméno Jana Táborského z Klokotské Hory. Na fol. 1v–6r je registrum toho, co se v knize nachází.

Zpěvník sestává z 361 papírových listů,¹⁵⁴² přičemž rozměr jednoho folia činí 415 x 283 mm.¹⁵⁴³ Kancionál má původní koženou vazbu zdobenou slepotiskem.¹⁵⁴⁴ Přední desky nesou nápis „DRVHÝ DIL CHWAL BOZSKÝCH“. Chybí zde však středová a rohová kování.

II. 16. 1. Zhodnocení literatury k Písním chval božských

Rukopis se patrně poprvé objevuje v literatuře v „*Soupis rukopisů Národního muzea v Praze*“ (1926).¹⁵⁴⁵ Jarmila Vacková ve svých studiích řadí kodex do třetí vrstvy malovaných

¹⁵³⁸ Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, 14, č. 16; VACKOVÁ 1968, 384; VACKOVÁ 1989, 97; BRODSKÝ 2000, 6, kat. č. 4; BRODSKÝ 2012, 23, 187, obr. 291, 292.

¹⁵³⁹ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁴⁰ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁴¹ Píseň je ve znění *Tobie zpiewati, bychom mohli hodně/ wyprawowati diwy twe swobodnie/ k cti natažené, uczeń oczyszczeniee/ slowo wtielené/ Anděl zwýsosti poslaný od pána/ zwiestowal wotci, Narozeni Jana/ Gméno i hodnost také života ctnost/ žiwnosti skrownost/ Byl slibu toho, wotec w pochybeni/ Protož něho przisslo oněmnění/ když syn narozen, otci hlas nawrácen/ kterýž byl ztracen/ On gessste w brisse matky Swé sa cítil/ Pána Gezisse w žiwote panny cítil/ Tu otec s matkau, diwnú taynost božskou/ poznal w tom skutku/ Rychle mladého weku, sa na pausst ssel/ hluku mestského obcování ussel/ Žádnau posskrwnau, by se nezmazal zlau ni rzeči lehkau/ Srsti Welblaudych odew twrdý měl gest/ Pás na bedrách swých kožený nosil gest/ Pokrm odporný měl a velmi skrowný/ ssłowil med lesný/ Krista Proroci, giný predepsali/ slumce w půl noci, že wszegde hlásali/ Jan pak ukázal prstem toho genž sňa/, hřích swieta odnímal/ Ay mezi syny ženskými swieteyssi/ Nizádný giný, w swetě důstoyneyssi/ Nebyl nad Jana genž křtil Krista Pána/ w wodie Jordána/ Yak velmi sstastný hodnosti weliké/ hrzichu gsa prázdny w cistotě wsseliké/ Naywětssi Prorok, naywyssi paustedník, mocny mužzedník/ Ginaym forum odplaty trzdcáté/ Pán a nikomu dal gest ssedesáté/ Yanowi swému panici czístému/ stau dal gest gemu/ Ale ty Kriste, pane neyswietieyssi/ Genž gsi zajisté zásluhy naywetssi/ změkcziś srdce, twrdost, očist wsseliku zlost/ wed' nás w každú ctnost. Aby stworzitel, wotec twüğ nebeský/ Gsa odplatitel przigal swüğ lid czeský/ Nás na swü milost przigal k slawy host/ Naymocneyssiho, miesstane nebeský/ Tie Boha swého, cti též i my zemssstí/ Tebe chwálíme, milosti prosíme/ że dás wierzíme“.*

¹⁵⁴² BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁴³ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁴⁴ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁴⁵ BARTOŠ 1926, 14.

chorálních knih, které podle ní náležejí „beze zbytku dílně Jana Kantora Starého“ (1968, 1989),¹⁵⁴⁶ což je ovšem otázka.

Výzdobě zpěvníku se více věnoval Pavel Brodský (2000, 2012). Autor zmiňuje určité hypotézy ohledně ikonografických motivů, které ovšem s největší pravděpodobností nebudou správné. Např. uvádí, že se v iniciále S nachází „*patrně Zkáza Sodomy*“ a v borduře pod kolumnou výjev „*Abrahama prosícího anděly o záchranu Sodomy*.“¹⁵⁴⁷ Výjevy se ovšem nacházejí na foliu s rubrikou „*O swaté Trogicy*“, čili tři plameny v iniciále S symbolizují mnohem pravděpodobněji Nejsvětější Trojici.¹⁵⁴⁸ Už samotná iniciála S uvádí incipit „*Swate trogicy*“, čili z objektivních důvodů nelze považovat tři plameny ve vnitřním poli iniciály za požár Sodomy, jak se domnívá P. Brodský.¹⁵⁴⁹ Pod kolumnou je v rámci typologického paralelismu výjev tří andělských návštěvníků u Abrahama.¹⁵⁵⁰ Scéna, kdy je Abraham navštíven hosty¹⁵⁵¹ časově v knize Genesis předchází části, kde figuruje Abraham jako přímlovce a modlitebník. Abraham však v této pasáži Bible promlouvá přímo s Hospodinem, ne s andělskými návštěvníky.¹⁵⁵² Autor také nesprávně uvádí k figurálnímu výjevu na fol. 167r, že se jedná o scénu „*Anděl posilující chudého*“.¹⁵⁵³ V rámci typologického paralelismu se jedná mnohem pravděpodobněji o výjev spícího Eliáše, kterému anděl přináší vodu a chléb.¹⁵⁵⁴

Kromě výše zmíněných studií se rukopis nevyskytuje v jiné literatuře. Martina Šárovcová¹⁵⁵⁵ se mu nevěnuje, protože se z hudebního hlediska jedná o kancionál a ne graduál a ze stejného důvodu se patrně neobjevuje ani v knize B. F. H. Grahama.¹⁵⁵⁶

II. 16. 2. Výzdoba Písní chval božských

Fol. 79r [55b]

Rubrika: „O Slawném Wstoupení Pána Krista“

¹⁵⁴⁶ VACKOVÁ 1968, 384; VACKOVÁ 1989, 97.

¹⁵⁴⁷ BRODSKÝ 2000, 6; BRODSKÝ 2012, 23. Fol. 143r, Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

¹⁵⁴⁸ K typům Nejsvětější Trojice např. ROYT 2006a, 170–179.

¹⁵⁴⁹ BRODSKÝ 2000, 6; BRODSKÝ 2012, 23.

¹⁵⁵⁰ K předobrazům v rámci typologického paralelismu např. ROYT 2006a, 284–296.

¹⁵⁵¹ Gn 18, 1–15.

¹⁵⁵² Gn 18, 20–33.

¹⁵⁵³ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁵⁴ 1 Kr 19, 1–8; k ikonografií např.: ROYT 2006a, 74.

¹⁵⁵⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a.

¹⁵⁵⁶ GRAHAM 2006.

Iniciála: „B(ože)“ V iniciále B je zobrazena postava na nebe vstupujícího Krista.¹⁵⁵⁷ Pod figurou se objevuje nízký pahorek s viditelnými šlépějími. Výjevu nepřihlížejí apoštolové ani Panna Marie. Tělo iniciály se skládá z fialového akantu. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina, složená z palmet modrého, červeného a zeleného akantu se zlatými kapkami. Pod kolumnou se objevuje motiv Eliáše odváženého na nebesa,¹⁵⁵⁸ který je umístěn jen v naznačené krajině se dvěma mladými stromky bez dalekého pohledu do krajiny. Iluminátor se omezil pouze na zobrazení Eliši vztahující ruce k Eliášovi jedoucím v ohnivém voze taženém trojspřežím.

Výzdoba tohoto folia je koncipována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Stylově a kompozičně podobný výjev s Eliášem v ohnivém voze je možné nalézt v Lomnickém graduálu¹⁵⁵⁹ a Graduálu Sixta z Ottersdorfu.¹⁵⁶⁰

Fol. 103r

Rubrika: „O duchu swatém Bohu prawém“

Iniciála: „S(esláni)“ Na pozadí těla iniciály S, které je tvořeno z fialového akantu, se nachází zobrazení holubice Ducha svatého na nebesích.¹⁵⁶¹ Holubice je umístěna na zlatém pozadí, kolem kterého jsou oblaka laděná do oranžových tónů s prosvítajícími slunečními paprsky. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, která je zakončena přeseknutou větvičkou. Pod kolumnou je v naznačené krajině umístěn Křest etiopského dvořana královny Kandacés jáhnem Filipem.¹⁵⁶² Iluminátor se omezil pouze na zobrazení Filipa. Ten křtí dvořana, jenž stojí v bederní roušce po kolena ve vodě. Výjevu přihlíží orientálně oděný služebník, který hlídá pestře postrojeného koně.¹⁵⁶³

Analogie: Křtění dvořana je obvyklou scénou na straně pro letnice v 2. polovině 16. století. Je možné se s ním setkat např. ve Žlutickém graduálu¹⁵⁶⁴ nebo v Graduálu Jakuba Sklenáře.¹⁵⁶⁵

¹⁵⁵⁷ Viz Mk 16,19; L 24,50–53; Sk 1,9–12, k námětu viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁵⁵⁸ Viz [111a], k námětu viz I. 4. 2. 2. 7. *Eliáš*.

¹⁵⁵⁹ Fol. 419r [112a], Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu viz II. 26. 0. *Lomnický graduál – I. díl*.

¹⁵⁶⁰ Fol. 396r [113a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹⁵⁶¹ K ikonografii např. HALL 1975, 108.

¹⁵⁶² K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 9. *Sesláni Ducha svatého*.

¹⁵⁶³ Viz [135a].

¹⁵⁶⁴ Fol. 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

Fol. 143r

Rubrika: „O swaté Trogici“

Iniciála: „S(watee)“ Na pozadí těla iniciály S je zobrazení tří paprsků symbolizující Nejsvětější Trojici.¹⁵⁶⁶ Paprsky jsou zlaté, namalované na oranžových oblacích. Tělo litery je utvořeno ze zeleného akantu. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.¹⁵⁶⁷

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina, na které sedí opeřenec. Rozvilina je zakončena useknutou větvíčkou. Pod kolumnou se objevují tři andělé na návštěvě u Abrahama v Mamre.¹⁵⁶⁸ Scéna se odehrává u kamenného obydlí v krajině, v níž je v pozadí naznačen kopcovitý terén. Ze všech figurálních scén v kancionálu se tento nejvíce projevuje rozvedenou krajinnou scénérií.

Výzdoba na tomto foliu je komponována v duchu typologického paralelismu.

Analogie: Nejsvětější Trojice v podobě tří paprsků/plamenů je zobrazena také např. v Křižovnickém graduálu na foliu s rubrikou k Nejsvětější Trojici.¹⁵⁶⁹

Abraham klečící před andělskými návštěvníky je podobně namalovaný v Lomnickém graduálu,¹⁵⁷⁰ v němž lze sledovat rozšířenou miniaturu o druhý plán – scénu časově předcházející, tzn. Abraham zde obsluhuje anděly, kteří sedí pod stromem.

Fol. 167r

Rubrika: „O slawné wecerzi páňe“

Iniciála: „G(ežiši)“ V iniciále G se nachází Poslední večeře,¹⁵⁷¹ přičemž postavu Jidáše iluminátor umístil za tělo iniciály, které je utvořeno z modrého akantu. Všichni ostatní apoštolové sedí svorně u stolu, na němž se nachází beránek a kalich. Pozadí je nahrazeno černou tapetou. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.¹⁵⁷²

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami, ukončená useknutou větvíčkou. V borduře pod kolumnou je namalován spící Eliáš v

---

¹⁵⁶⁵ Fol. 382r [138a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹⁵⁶⁶ Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

¹⁵⁶⁷ Viz [282a].

¹⁵⁶⁸ Viz [108a], k námětu viz I. 4. 2. 2. 2. *Abraham*.

¹⁵⁶⁹ Viz [srov. 282a s 283a], fol. 119r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. *Křižovnický graduál – I. díl*. Rubrika je ve znění: „*Introit o swaté Trogiczzy w devítník a w puostie*.“

¹⁵⁷⁰ Fol. 1r [109a], Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580, bibliografie k rukopisu II. 27. 0. *Lomnický graduál – II. díl*.

¹⁵⁷¹ Viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

¹⁵⁷² Viz [142a].

naznačené krajině, ke kterému se vkrádá anděl s bochníkem chleba v rukách. Džbán je zobrazen již u postavy.¹⁵⁷³

Výzdoba tohoto folia je koncipována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Stejně kompoziční rozvržení Poslední večere, kde Jidáš stojí s měšcem v ruce za tělem iniciály, se nachází v Křižovnickém graduálu¹⁵⁷⁴ nebo v Graduálu Jakuba Sklenáře.¹⁵⁷⁵

Motiv se spícím Eliášem je stylově podobný stejnému námětu z Českého zpěvníku od dominikánů¹⁵⁷⁶ nebo spícímu Jakobovi z Graduálu Jakuba Sklenáře.¹⁵⁷⁷

Fol. 216r [56b]

Rubrika: „*O swatém Janu*“

Iniciála: „*S(watého)*“ Tělo iniciály S se skládá z hnědého akantu. Na pozadí litery je modrá tapeta s filigránovým vzorem. Celou iniciálu ohraničuje zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina s fantaskním hroznem. Pod kolumnou se objevuje zobrazení stětí sv. Jana Křtitele, které se omezuje pouze na postavu kata a sv. Jana Křtitele.¹⁵⁷⁸

II. 16. 3. Shrnutí výzdoby Písní chval božských

Výzdoba rukopisu je spíše než malbou kolorovanou kresbou. Iluminátor zobrazuje výjevy jednoduše bez zasazení do složitých krajinných scénérií [55b, 56b], což bylo patrně ovlivněno finančními možnostmi objednavatele.

Na třech foliích jsou dekorace komponovány na základě typologického paralelismu.¹⁵⁷⁹ Postava na nebe vstupujícího Krista v iniciále je v borduře doplněná Eliášem v ohnivém voze [55b].¹⁵⁸⁰ Nejsvětější Trojice zobrazena jen ve formě tří plamenů má svůj starozákonní předobraz s třemi andělskými návštěvníky u Abrahama taktéž v borduře.¹⁵⁸¹

¹⁵⁷³ Viz [128a], k ikonografii I. 4. 2. 2. 7. Eliáš.

¹⁵⁷⁴ Fol. 223r [141a], Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

¹⁵⁷⁵ Fol. 402v [143a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

¹⁵⁷⁶ Fol. 212v [127a], Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 24. 0. Český zpěvník od dominikánů.

¹⁵⁷⁷ Fol. 468v [129a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

¹⁵⁷⁸ Viz I. 4. 2. 3. 3. Jan Křtitel.

¹⁵⁷⁹ Viz I. 4. 2. 1. Typologický paralelismus.

¹⁵⁸⁰ Fol. 79r [111a], Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

¹⁵⁸¹ Fol. 143r [108a], [282a], Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

Strana věnovaná svátku Božího těla obsahuje v iniciále Poslední večeří a v borduře Eliáše s andělem.¹⁵⁸²

Jednotlivé biblické výjevy se omezují jen na zobrazení nutných osob bez přidavné stafáže a odehrávají se v lazurně nahozené krajině. Figury postrádají tělesný objem a působí spíše jako duchové zavinití do mohutných barevných drapérií. Obličejové zobrazovaných postav nejsou nijak výrazně charakterově ani věkově odlišeny. Iluminátor kresebnými prostředky naznačuje oči, ústa, nos a červená jablíčka na tvářích. Jen bílé či šedé vlasy a vousy zde často značí pokročilý věk namalované postavy. Krajina je nejvíce rozvedena ve scéně s Abrahamem, kde lze sledovat kamenné obydlí a v dálce dokonce kopcovitý terén.

Ornamentální složka dekorací zahrnuje pouze akantové rozviliny složené z kompozičně rafinovaných palmet kombinující zaostřené, pružně seříznuté a laločnaté tvary **[55b, 56b]**.¹⁵⁸³ Rozviliny jsou zakončené suchými větvičkami a doplněné zlatými kapkami. Iluminátor v tomto rukopise nemaluje žádnou jinou druhově určitelnou rostlinu, ani se zde neobjevují grotesky či jiný ornament obvyklý v kancionálech v 2. polovině 16. století.

Na základě stylových analogií zejména s Graduálem Jakuba Sklenáře¹⁵⁸⁴ a s dvousvazkovým Lomnickým graduálem¹⁵⁸⁵ lze předpokládat, že iluminátorem zpěvníku byl Matyáš Hutský z Křivoklátu,¹⁵⁸⁶ což se domníval již Pavel Brodský.¹⁵⁸⁷

Kancionál pro svoji skromnou výzdobu patří rozhodně k těm méně kvalitním, které v 2. polovině 16. století vznikly a představuje tak podprůměrnou práci iluminátora Matyáše Hutského z Křivoklátu.

---

¹⁵⁸² Fol. 167r **[128a]**, **[142a]** Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

¹⁵⁸³ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223, viz dále kapitola I. 5. I. 3. *Akant*.

¹⁵⁸⁴ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

¹⁵⁸⁵ První díl Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578 a druhý díl Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

¹⁵⁸⁶ K němu viz kapitola I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

¹⁵⁸⁷ BRODSKÝ 2000, 6.

II. 17. 0. TEPLICKÝ GRADUÁL

Rukopis¹⁵⁸⁸ je deponován na zámku v Teplicích,¹⁵⁸⁹ kde sídlí Regionální muzeum. Sepsán byl roku 1560 v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, pro což svědčí básnický akrostich a erb Jana Táborského na úvodním foliu zpěvníku.¹⁵⁹⁰

Graduál byl evidentně určen pro literátské bratrstvo, složené z teplických měšťanů, jejichž cechovní znamení a identifikující nápisové pásky se nacházejí na jednotlivých iluminovaných foliích.¹⁵⁹¹ Literáti pravděpodobně užívali graduál v kostele sv. Jana Křtitele v Teplicích.¹⁵⁹² Byli utrakvisté, což dokládá zachovalé zobrazení upálení Mistra Jana Husa.¹⁵⁹³

Obsahově se jedná o česky psaný graduál, který obsahuje kyriale, proprium, prózy, kréda, Sanctus a jeden Agnus Dei. Raritou zůstává, že rukopis se také skládá z nedotčených proprií pro české mučedníky,¹⁵⁹⁴ která se jinak stávala obvyklým terčem cenzorů v 17. století.

Kodex obsahuje 313 pergamenových listů, přičemž rozměry jednoho folia jsou 570 x 365 mm. Exemplář byl převázán v roce 1977 Albínem Kuthanem, který ovšem použil původní materiál.¹⁵⁹⁵

---

¹⁵⁸⁸ Teplický graduál (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 1) 1560/ některá folia vyzdobená dodatečně v průběhu poslední třetiny 16. století, bibliografie k rukopisu: JUNGMANN 1825, 171; VOCEL 1859, 14; KONRÁD 1893, 189–190; CHYTEL 1906, 185; WINTER 1909, 195; TOMAN 1950, 330; KROPÁČEK 1952a, 122; MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85; PEŠINA 1954b, 286; VACKOVÁ 1959, 75, 82, 83, 89; ČERNUŠÁK/ŠTĚDRŇ/NOVÁČEK 1965, 749; VACKOVÁ 1968, 380; KOUBA 1969, 267; PUDILOVÁ 1973, 43; VOLEK/JAREŠ 1977, 411, obr. 65; JAREŠ 1979, 166; FOJTÍKOVÁ 1981, 75; BUDÍNSKÁ 1987, 69; VACKOVÁ 1989, 95; ŽIŽKOVÁ 1994, 12, 19; ŽIŽKOVÁ 1995, 33–55; TOŠNEROVÁ 2001, 173; MADĚRA 2001a, 102–106; MADĚRA 2001b, 102–106; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116–130; KUBÍK 2004, 306, 312, 313, 316; GRAHAM 2006, 538–541, kat. č. 122; MICHLOVÁ 2007, 125–135; KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2007, 41; BÍLKOVÁ 2007, 68, 85; ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 17, 26, 30, 134; SOUČKOVÁ 2010, 11, 14, 26, 60, 63, 64, 68. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9, 21, 42, 58, 66, 79, 95, 97, 102, 115, 116, 117, 122, 144, 174#–178#, kat. č. 56; ŠÁROVCOVÁ 2011b, 299; SOUČKOVÁ 2012, 16, 21, 23, 50; BRODSKÝ 2012, 80, 81, obr. 64, 66; SOUČKOVÁ 2015b, 48; ŽIŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015; SOUČKOVÁ 2015e, 584–585, kat. č. XI–8; SVITÁKOVÁ 2016, 91–99; SOUČKOVÁ 2016e.

¹⁵⁸⁹ K Teplickému zámku viz POCHE 1982, 47–50.

¹⁵⁹⁰ Na fol. 1r Teplického graduálu (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) z roku 1560 je text ve znění: "*Iako když swíce k rozwícení przigde/ A yak dennice przed swětem když wýgde/ Nad to wayss Slunce zažene tmy wbrzce/ Potiessi srdce/ Tak když gest wyssel od wotce swětlosti / A na swět przissel král pán wssi slawnosti/ Bludůw temnosti prawdau swe yasnosti/ zahnal s radosti/ On y w Teplici z sweho milowani / Rozswitil swici prawdy swé poznáni/ Slunce pravosti priwedl gim k znamosti/ Sam w celosti/ K němu samemu aby zrzeli měli/ Yakožto k swemu Bohu spatiteli/ Z gehož milosti dokazal wdiecznosti / Nemohouc dosti/ Knihy nakladne tyto gsau zgednali/ Lenosti żadné zmocnit se nedali/ O to stogine jazykem swym chtuce/ Žadost magie/ K geho cti chwale aby z nich zpiwali/ O tweho krale zwelebeni stali/ Tak yakž na něho naleži samého/ Boha prawého/ Swatym takž slussi poctivost czinice/ Ktož lasku russi nic naň nedbajíce/ Eliassowa pozorujíc slowa/ wic wssak Krystowa/ Hlasem rozumnym at' tebe wzywáme/ Otcze i s synem w duchu twém žádáme/ Racz pomoc dáti w prawdě twé vždy stati/ Y setrwati."* Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 174#. Pod erbem je přípis: *Leta trzikrat piet set ssedesateho/ W staré Praze u Yana Táborského/ Matěg Pecka z Klatow psal a notoval/ Bud' z toho wěczně chwálen nebeský král.* Viz srov. GRAHAM 2006, 538.

¹⁵⁹¹ Viz II. 17. 2. *Výzdoba Teplického graduálu.*

¹⁵⁹² BOUŠKOVÁ 2015, 110. Kostel na Zámeckém náměstí byl postaven v poslední třetině 16. století na starších základech. V 17. a 18. století byl dále přestavován. Viz POCHE 1982, 53–54.

¹⁵⁹³ Fol. 150v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁵⁹⁴ GRAHAM 2006, 538.

II. 17. 1. Zhodnocení literatury k Teplickému graduálu

Pravděpodobně první zmínka o tomto rukopise se v české odborné literatuře objevuje v „*Historii literatury české*“ (1825) Josefa Jungmanna,¹⁵⁹⁶ kde je zpěvník uveden jako dvoudílný Teplický kancionál.¹⁵⁹⁷

Teplický graduál spolu s Teplickým kancionálem zmiňuje Jan Erazim Vocel ve své stati „*Miniatury české XVI. století*“ (1859).¹⁵⁹⁸ Autor se věnuje některým miniaturám zpěvníku a zejména si všímá erbů a cechovních znaků, které se v graduálu vyskytují. Upozorňuje také na fakt, že kromě Fabiána Pulře se na výzdobě podílel i Jakub Hyrš.¹⁵⁹⁹ Antonín Rybička ve své studii „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877) zmiňuje jen existenci literátského bratrstva v Teplicích.¹⁶⁰⁰ V knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského...*“ Karla Konráda (1893) jsou stručně tlumočeny názory Jana Erazima Vocela.¹⁶⁰¹ Zikmund Winter ve své publikaci „*Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*“ (1909)¹⁶⁰² uvádí Teplický graduál jen ve výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.

V knize „*Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská*“ Karla Chytila (1906) se objevuje Teplický graduál v souvislosti s Janem Táborským z Klokotské Hory, z jehož dílny kodex vyšel.¹⁶⁰³ K. Chytil však výzdobu rukopisu nijak nehodnotí. Stejně je tomu i v „*Novém slovníku Československých umělců*“ (1950), kde je zpěvník zmíněn ve výčtu prací Fabiána Pulře.¹⁶⁰⁴

Jiří Kropáček ve své diplomní práci uvádí Teplický graduál jen v seznamu ručně psaných knih z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory (1952),¹⁶⁰⁵ nesleduje jednotlivé miniatury exempláře a ani graduál nezařadil do katalogu, jenž byl přílohou této práce.

Anežka Merhautová–Livorová ve svém článku „*K ikonografii mistra J. Husa*“ (1953) v krátkosti popisuje miniaturu s Mistrem Janem Husem.¹⁶⁰⁶ Autorka si zde všímá zajímavé

---

¹⁵⁹⁵ GRAHAM 2006, 539.

¹⁵⁹⁶ JUNGSMANN 1825, 171.

¹⁵⁹⁷ J. Jungmann za druhý díl tohoto rukopisu považoval Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁵⁹⁸ VOCEL 1859, 14.

¹⁵⁹⁹ VOCEL 1858, 14.

¹⁶⁰⁰ RYBIČKA 1874–1877, 722.

¹⁶⁰¹ KONRÁD 1893, 189–190.

¹⁶⁰² WINTER 1909, 195.

¹⁶⁰³ CHYTIL 1906, 185.

¹⁶⁰⁴ TOMAN 1950, 330.

¹⁶⁰⁵ KROPÁČEK 1952a, 122.

¹⁶⁰⁶ MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85. Fol. 150v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

kompozice, kde je figura Mistra Jana Husa posunuta k levému okraji iniciály a není na středu, tak jako například v Teplickém kancionálu¹⁶⁰⁷ nebo v Graduálu Jakuba Sklenáře.¹⁶⁰⁸

Jaroslav Pešina ve své článku v časopise *Umění* z roku 1954 zmiňuje celostrannou miniaturu¹⁶⁰⁹ jakožto nejstarší příklad skupinového portrétu literátského bratrstva seskupeného kolem otevřeného zpěvníku.¹⁶¹⁰ Autor však patrně nesprávně předpokládá, že tento skupinový portrét vznikl jako většina iluminací v graduálu kolem roku 1560.¹⁶¹¹ Miniatura je pozdější, do rukopisu byla domalována až v poslední třetině 16. století (viz níže), čili ji nelze považovat za nejstarší vyobrazení tohoto typu.

V aspirantské práci Jarmily Vackové „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959) je o Teplickém graduále z roku 1560 zmínka několikrát.¹⁶¹² Ve zpěvníku lze podle autorky najít „*typickou krajinu německého Podunají prvních desetiletí 16. století*“.¹⁶¹³ J. Vacková se přiklání k názoru, že jde „*v podstatě o zdekorativizovanou krajinu altdorferovského typu, převedenou do oblasti miniatury*“, již používá ve svých dřevořezech Dürer i mladší Holbein, či Hans Weiditz.¹⁶¹⁴ Tyto krajiny se podle ní objevují též v Kronice české Václava Hájka z Libočan, vydané roku 1541 pražskou tiskárnou Severýnovou.¹⁶¹⁵ Ve svých dalších studiích autorka zařazuje graduál do výčtu rukopisů pocházejících z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁶¹⁶

Jakožto práce dílny Jana Táborského z Klokotské Hory je kodex zmíněn v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).¹⁶¹⁷ Teplický graduál je zařazen i do seznamu ručně psaných zpěvníků v knize „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*“ (1969).¹⁶¹⁸ O exempláři se zde píše jako o dvoudílném teplickém zpěvníku, druhým svazkem je již výše zmíněný Teplický kancionál.¹⁶¹⁹ Stejně je to i v diplomní práci Jany Pudilové (1973), která oba zpěvníky uvádí pod jedním heslem jako

---

¹⁶⁰⁷ Fol. 238r, Teplický kancionál (Teplice Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz *II. 18. 0. Teplický kancionál*.

¹⁶⁰⁸ Fol. 441r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz *I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹⁶⁰⁹ Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století.

¹⁶¹⁰ PEŠINA 1954b, 286.

¹⁶¹¹ PEŠINA 1954b, 286.

¹⁶¹² VACKOVÁ 1959, 75, 82, 83, 89.

¹⁶¹³ VACKOVÁ 1959, 75.

¹⁶¹⁴ VACKOVÁ 1959, 75.

¹⁶¹⁵ VACKOVÁ 1959, 76.

¹⁶¹⁶ VACKOVÁ 1968, 380; VACKOVÁ 1989, 95.

¹⁶¹⁷ ČERNUŠÁK/ŠTĚDRONĚ/NOVÁČEK 1965, 749.

¹⁶¹⁸ KOUBA 1969, 267.

¹⁶¹⁹ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz *II. 18. 0. Teplický kancionál*.

dvoudílný kancionál.¹⁶²⁰ Autorka v krátkosti sleduje především objednavatele kodexu, všímá si jejich erbů a různých cechovních znamení, které se v rukopise nacházejí.

Jak je už zmíněno výše, Teplický graduál obsahuje celostrannou miniaturu zobrazující literátské bratrstvo.¹⁶²¹ Reprodukce tohoto folia se objevuje v publikaci „*Dějiny české hudby v obrazech: od nejstarších památek do vybudování Národního divadla*“ (1977).¹⁶²² Autoři knihy v popisku obrázku uvádějí, že tato miniatura je dílem Fabiána Pulře,¹⁶²³ což je zrovna u této celostranné miniatury více než sporné. Stanislav Jareš tuto celostrannou miniaturu zmiňuje rovněž ve svém článku „*Literátská bratrstva z hlediska ikonografických pramenů*“ (1979).¹⁶²⁴

Jana Fojtíková zařazuje Teplický graduál do přehledu exemplářů ve svém článku „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981),¹⁶²⁵ kde uvádí jednotlivé zpěvy dedikované Mistru Janu Husovi. Na oba teplické zpěvníky je upozorněno v publikaci Jitky Budínské z roku 1987 „*90 let muzejní práce v Teplicích 1897–1987*“.¹⁶²⁶

Diplomová i disertační práce Jitky Žižkové (1994, 2007) se věnovala především hudební stránce druhého teplického kodexu,¹⁶²⁷ v této souvislosti však několikrát zmiňuje též Teplický graduál.¹⁶²⁸ Autorka dále sepsala stať „*Rukopisné zpěvníky jako doklad hudební aktivity teplických měšťanů v 2. polovině 16. století*“ (1995),¹⁶²⁹ kde uvádí, že teplické zpěvníky jsou zatím jediným důkazem o existenci možného literátského bratrstva, které mohlo zpívat na kůru kostela sv. Jana nebo kostela Nanebevzetí Panny Marie.¹⁶³⁰ Teplický graduál se objevuje rovněž v „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice III (Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice)*“ z roku 2001.¹⁶³¹

Ferdinand Maděra ve své knize „*Heraldické památky regionu Teplice*“ (2001) popsal jednotlivé erby a cechovní znamení, které se v rukopise nacházejí.¹⁶³² Z tohoto důvodu lze knihu hodnotit jako velmi přínosnou, i když se zde vyskytují různé nepřesnosti. Autor například o písaři Matěji Peckovi z Klatov píše jako o „malíři miniatur v dílně Jana

---

¹⁶²⁰ PUDILOVÁ 1973, 43.

¹⁶²¹ Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století.

¹⁶²² VOLEK/JAREŠ 1977, 411, obr. 65.

¹⁶²³ VOLEK/JAREŠ 1977, 411.

¹⁶²⁴ JAREŠ 1979, 165–175, zvl. 166.

¹⁶²⁵ FOJTÍKOVÁ 1981, 75.

¹⁶²⁶ BUDÍNSKÁ 1987, 69.

¹⁶²⁷ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁶²⁸ ŽIŽKOVÁ 1994, 12, 19; ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 17, 26, 30, 134.

¹⁶²⁹ ŽIŽKOVÁ 1995, 33–55.

¹⁶³⁰ ŽIŽKOVÁ 1995, 34.

¹⁶³¹ TOŠNEROVÁ 2001, 173.

¹⁶³² MADĚRA 2001a, 102–106.

Táborského“, a dokonce zde uvádí, že také iluminoval Misál Zbyňka z Hasenburka,¹⁶³³ což je nesmysl. Kniha vyšla i v německém překladu „*Heraldische Merkwürdigkeiten im Region Teplitz*“.¹⁶³⁴

Martina Kratochvílová ve své diplomové práci (2003) věnovala Teplickému graduálu samostatnou kapitolu, kde se soustředí na kodikologický popis a rozbor jednotlivých iluminovaných folií.¹⁶³⁵ M. Kratochvílová uvádí, že kompozice z vnitřních polí iniciál byly převzaty z grafických listů Albrechta Dürera.¹⁶³⁶ Většina miniatur však odpovídá spíše ilustracím Bernarda Salomona.¹⁶³⁷ Podle M. Kratochvílové-Šárovcové by mohla být miniatura na fol. 143v dílem stejného autora jako miniatura z fol. 38v, která se dle jejího názoru „*vyznačuje maximálním zjednodušením a naivním realismem*“.¹⁶³⁸

Ve stati „*Na okraj vývoje funkce výzdoby bordur aneb kuželkáři v českých středověkých kancionálech*“ Viktora Kubíka (2004) je několikrát upozorněno na folio,¹⁶³⁹ na němž se v borduře pod kolumnou nachází právě výjev s hráči kuželek.¹⁶⁴⁰ V. Kubík rozebírá tento motiv na příkladu především severočeských rukopisů.

Podrobný kodikologický rozbor nacházíme u Barry Frederica Hunter Grahama (2006).¹⁶⁴¹ Autor považuje za autora miniatur Fabiána Pulře, který provedl výzdobu k roku 1560, kromě několika folií, jež byla dokončena později.¹⁶⁴²

Teplickému graduálu se ve svém článku „*Zpěvníky teplického literátského bratrstva ze šestnáctého století*“ věnovala též Jana Michlová (2006).¹⁶⁴³ V tomto článku je přínosná především část, v níž autorka patrně správně určila dva portréty teplických měšťanů na skupinové podobizně,¹⁶⁴⁴ která je mladší než většina miniatur rukopisu, a tedy nepochází z ruky Fabiána Pulře.¹⁶⁴⁵ Velkým minusem této studie je doslovné citování rozboru jednotlivých miniatur z diplomové práce M. Kratochvílové.¹⁶⁴⁶

¹⁶³³ Misál pražského arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazenburka (Praha, KNM, sign. XV A 8) 1409 a druhý rukopis taktéž nazývaný Hazenburský Misál (Wien, ÖNB, cod. 1844) 1409, viz k rukopisům např. KRÁSA 1984, 431; ROYT 2002b, 87; BRODSKÝ 2012, 37.

¹⁶³⁴ MADĚRA 2001b, 102–106

¹⁶³⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116–130.

¹⁶³⁶ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 121. K Dürerovi viz kapitola I. 3. 2. *Recepce grafik Albrechta Dürera*.

¹⁶³⁷ Viz II. 17. 3. *Shrnutí výzdoby Teplického graduálu*. K B. Salomonovi viz I. 3. 3. *Recepce ilustrací Bernarda Salomona, Virgila Solise a Josta Ammana*.

¹⁶³⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 125.

¹⁶³⁹ Fol. 162v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁶⁴⁰ KUBÍK 2004, 306, 312, 313, 316.

¹⁶⁴¹ GRAHAM 2006, kat. č. 122, 538–541.

¹⁶⁴² GRAHAM 2006, 539. Ff. 7v, 38v, 147r, 235r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) asi poslední třetina 16. stol.

¹⁶⁴³ MICHLOVÁ 2007, 125–135.

¹⁶⁴⁴ Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století..

¹⁶⁴⁵ MICHLOVÁ 2007, 127. Viz I. 4. 4. *Zobrazení zpívajícího bratrstva*.

¹⁶⁴⁶ MICHLOVÁ 2007, 128–129.

Milena Bílková ve své disertační práci věnující se utrakvistické ikonografii zmiňuje taktéž celostrannou portrétní miniaturu (2007)¹⁶⁴⁷ jakožto doklad užití graduálu v praxi. Autorka si všímá rovněž zachovalé miniatury s upálením Mistra Jana Husa.¹⁶⁴⁸

M. Kratochvílová-Šárovcová se Teplickému graduálu věnovala i ve své disertaci, kde ho zařadila do katalogu¹⁶⁴⁹ a několikrát ho připomíná též v textu samotné práce.¹⁶⁵⁰ Autorka se také zabývala identifikací jmen donátorů, která se vykytují v graduálu, a jejich spojením s konkrétními měšťany žijícími v té době v Teplících. Dále ve své stati „*Jan Hus in illuminated Manuscripts of the Bohemian Renaissance*“ (2011) zmiňuje miniaturu s Mistrem Janem Husem.¹⁶⁵¹

Pavel Brodský ve své knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) reprodukuje dvě folia z Teplického graduálu, na kterých jsou zachyceni Kryštof Sutor Jáchymovský s manželkou a dětmi¹⁶⁵² a celostrannou miniaturu zpívajících literátů.¹⁶⁵³

V roce 2015 byly oba teplické zpěvníky vystaveny v Regionálním muzeu v Teplících. U této příležitosti vznikl katalog, který obsahuje velkou obrazovou přílohu s téměř všemi iluminovanými folii obou rukopisů.¹⁶⁵⁴ Teplický graduál byl pak dále vystaven na výstavě „*Bez hranic – Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*“ (2015/2016).¹⁶⁵⁵

Popis jednotlivých iluminovaných folií se objevuje také v diplomové práci Kristiny Svitákové (2016).¹⁶⁵⁶

II. 17. 2. Výzdoba Teplického graduálu

Fol.1r

Tato strana obsahuje básnický akrostich a červenostříbrný erb Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁶⁵⁷

Analogie: Erb Jana Táborského se od 50. let 16. století obvykle objevuje v rukopisech z jeho dílny, např. ve Žlutickém graduálu,¹⁶⁵⁸ kde se nachází ve vavřínovém medailonu.

¹⁶⁴⁷ Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století.

¹⁶⁴⁸ BÍLKOVÁ 2007, 68, 85.

¹⁶⁴⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 174#–178#, kat. č. 56.

¹⁶⁵⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 9, 21, 42, 58, 66, 79, 95, 97, 102, 115, 116, 117, 122, 144.

¹⁶⁵¹ ŠÁROVCOVÁ 2011b, 301. Fol. 150v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁶⁵² BRODSKÝ 2012, 80, obr. 64. Fol. 143v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století.

¹⁶⁵³ BRODSKÝ 2012, 81, obr. 66. Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století.

¹⁶⁵⁴ ŽÍŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015.

¹⁶⁵⁵ SOUČKOVÁ 2015e, 584–585, kat. č. XI–8.

¹⁶⁵⁶ SVITÁKOVÁ 2016, 91–99.

¹⁶⁵⁷ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 62; MADĚRA 2001a, 102.

Fol. 1v [57b]

Celostranná výzdoba: Miniatura představuje votivní list Wolfa z Vřesovic¹⁶⁵⁹ a jeho manželky Voršily z Veitmile. Do dvou edikul pod sebou jsou vloženy erby označené jmény donátorů.¹⁶⁶⁰

Erb Wolfa z Vřesovic je červený se zlatým půlměsícem s rohy směřujícími nahoru, na štítu je kolčí helm s korunou a se zlatočernými příkrývadly. V klenotu je půlměsíc jako ve štítě.¹⁶⁶¹ Erb Voršily z Veitmile obsahuje v červeném poli umístěn žernov s kypřicí. Na štítě je kolčí helm s korunou se stříbrnočervenými příkrývadly. V klenotu se opakuje figura jako ve štítu doplněná pavími péry.¹⁶⁶²

Fol. 2r

Rubrika: „Kyrre Summum“

Iniciála: „W(ssemohuci)“ Zcela nahoře se nachází malovaná figurální iniciála W, která obsahuje ve vnitřním poli klečícího krále Davida před Bolestným Kristem, jenž je oděn do hermelínového pláště. Klečí po levé straně v iniciále, zatímco Kristus je vyobrazen v celé postavě s kalichem v ruce na oblacích po pravé straně. Tělo litery, jež těsně přiléhá ke kazetovému rámu, je tvořeno ze zeleného akantu. Vnější pole iniciály vystupuje jen v levém horním rohu a je žluté.¹⁶⁶³

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, odshora tvořená postupně světle modrými, červenými, zelenými a modrými palmetami akantu. Akantové palmety jsou na několika místech zakončené osekanými větvičkami. Bordura je zcela nahoře doplněna třemi kvítky. Pod kolumnou se nachází znak města Teplice,¹⁶⁶⁴ který je určen nápisovou páskou nad ním.¹⁶⁶⁵ Na zeleném poli štítu se nachází jako figura hlava Jana Křtitele na míse. Pod štítem je naznačen zelený trávník, od kterého se směrem doprava, do pravého dolního rohu, plazí šnek s ulitou. Roh a dolní okraj folia je lehce poškozen.

---

¹⁶⁵⁸ Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. Žlutický graduál.

¹⁶⁵⁹ Volf z Vřesovic držel Doubravskou Horu, Teplice, Krupku a od roku 1568 také Maršov. Jeho první ženou byla Kateřina z Maltic, která zemřela roku 1545. Druhou ženou byla Voršila z Veitmile. Spolu měli tři dcery – Annu, Magdalénu a Barbaru. Volf z Vřesovic zemřel 21. 3. 1569. Pochován je na zámku v Teplicích. Viz MADĚRA 2001a, 103.

¹⁶⁶⁰ Transkripce: „Wolff z Wresowiz“ a „Worsila z Weitmille“. Viz srov. GRAHAM 2006, 538.

¹⁶⁶¹ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 62, 80–81; KRÁL 2009, 94–95.

¹⁶⁶² Srov. MADĚRA 2001a, 103, KRÁL 2009, 104–105.

¹⁶⁶³ Viz [26a].

¹⁶⁶⁴ Ke znaku viz ČAREK 1985, 380.

¹⁶⁶⁵ Transkripce: „Štít erb miestskeho mesta Teplice“. Viz srov. GRAHAM 2006, 538.

Analogie: Stylově i kompozičně se velice podobná iniciála s klečícím králem Davidem nachází v Lounském graduálu.¹⁶⁶⁶

Fol. 6r

Iniciála: „*H(ospodine)*“ V druhé polovině folia se při spodním okraji nachází malovaná iniciála H, jejíž tělo tvoří růžový akant. Vnitřní i vnější pole litery je zelené se zlatým filigránem. Iniciála je zasazena do kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou textu se objevuje červenozelená akantová rozvilina s fantaskním plodem.¹⁶⁶⁷

Fol. 7v

Rubrika: „*Kyrie*“

Bordura: Po levé straně stojí donátor Jiřík v dobovém oděvu, nad kterým se objevuje nápisová tabulka.¹⁶⁶⁸ Nad ní se nachází v borduře akantový pletenec tvořený okrovými a modrými palmetami, zakončený fantaskním hroznem. Pod kolumnou se nachází kartuš lemovaná vavřínovým věncem, z obou stran nesená heraldickými lvy ve skoku. V modrém poli štítu je umístěná poštolka na trávníku s letopočtem 1573.¹⁶⁶⁹

Fol. 10r

Rubrika: „*Magne Deus; O Pannách; Fons Bonitatis*“

Iniciála: „*P(ane)*“ Na spodním okraji folia po levé straně se nachází iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Pozadí iniciály obsahuje modrou tapetu zdobenou paprskovitým filigránem, který se přetáčí do volut. Iniciálu uzavírá masivní červený rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou je přes pravý spodní roh vedená akantová rozvilina, která je obohacena zlatými kapkami a na svých koncích fantaskními rostlinami.

Fol. 17r (a xvi)

Iniciála: „*P(ane)*“ Zcela nahoře po levé straně se nachází malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá z modrých rostlinných stonků. Pozadí iniciály obsahuje žlutou tapetu. Iniciála je zasazena do masivního červeného rámu.

---

¹⁶⁶⁶ Fol. 2r [27a], Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz II. 19. 0. *Lounský graduál*.

¹⁶⁶⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, #175.

¹⁶⁶⁸ Tabulka je s textem: „*GIRZIK RODICZ PRASKEY PISARZ WOBROCZNI NA TEPLICZI*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 538. Jiřík byl obroční písař. Viz MADĚRA 2001a, 104.

¹⁶⁶⁹ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 121.

Bordura: Od poloviny folia přes pravý spodní roh pod kolumnu se vine akantová rozvilina, která je ve spodní části zakončena kořenem a zcela nahoře fantaskním květem.

Fol. 38v [58b]

Celostranná výzdoba: Miniatura, která se rozkládá téměř na tři čtvrtiny folia, je orámována černým rámem se zlatými perlami. V miniatuře je umístěna alegorická postava ve fantaskním kostýmu, jehož horní část je pojednaná jako trup modrého brnění, avšak s obnaženým pravým nadrem. Postava dále nosí červenou sukni a přes ramena přehozenou zlatozelenou drapérii jako plášť,¹⁶⁷⁰ v ruce drží paletu a štětec. Jedná se tedy o personifikaci malířství. Levou rukou se figura dotýká cechovního znaku malířů.¹⁶⁷¹ Znak obsahuje v červeném poli tři stříbrné štítky. V klenotu se objevuje kolčí helm a na něm polopostava mouřenínky, která má místo rukou křídla. Přikrývadla jsou červenostříbrná.

Po levé straně u postavy, představující personifikaci malířství, lze sledovat erb Jakuba Hyrše.¹⁶⁷² Renesanční štít je polcený na dvě poloviny, stříbrnou (heraldicky vpravo) a červenou (heraldicky vlevo), pata štítu je zelená. Na středu štítu přes obě pole je umístěna figura jelena ve skoku v přirozených barvách. Na štítu se nachází jako klenot kolčí helm a na něm opět figura jelena v přirozených barvách. Přikrývadla jsou stříbrnočervená.¹⁶⁷³ Ve spodní části miniatury se objevuje na tmavomodrém pozadí nápisová tabulka, která je lemovaná rollwerkovým pestrobarevným rámem a na spodní hraně doplněná festony.¹⁶⁷⁴

Fol. 39r

Rubrika: „*Te deum laudamus*“

Iniciála: „*T(ebe)*“ Zcela nahoře se nachází malovaná iniciála T, jejíž tělo je utvořeno s dřívků a palmet zeleného akantu. Z těla iniciály vybíhá v levém horním rohu drobná kauda. Pozadí iniciály vyplňuje modrá tapeta, zdobená ledabylým filigránem, který vzdáleně připomíná skicu stromu. Iniciálu uzavírá masivní růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina tvořená z růžových a zelených akantových palmet, doplněná fantaskními květy a plody.

¹⁶⁷⁰ Nad postavou je nápisová páska s textem: „*Spes mea Christis. Nadege nas Kristus.*“

¹⁶⁷¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 121; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 175#.

¹⁶⁷² VOCEL 1859, 14.

¹⁶⁷³ Srov. MADĚRA 2001a, 104.

¹⁶⁷⁴ Tabulka obsahuje text „*Letha panie ticicého pietistého dewadesateho Jakub Starssi Hyrs sauce senator Teplicky. Tuto erb swůj wymalował, tak pamatky swe zanechal, że pak to stiaśně dokonął z toho chwalen wieczny pan.*“ Viz srov. VOCEL 1859, 14; MADĚRA 2001a, 104; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 121; GRAHAM 2006, 538.

Fol. 40v

Rubrika: „Sanctus“

Iniciála: „W“ Na této straně je monumentální malovaná iniciála W, která ve svém vnitřním poli obsahuje scénu Klanění dvaceti čtyř apokalyptických starců Hospodinovi.¹⁶⁷⁵ Tělo iniciály, jež je tvořeno růžovožlutým akantem, těsně přiléhá k zelenému kazetovému rámu.¹⁶⁷⁶

Bordura: Přes levý horní roh kazetového rámu litery vybíhá z těla iniciály kauda, která se napojuje na borduru. Ta je tvořena pletencem kadeřavého akantu. Odshora se na sebe postupně napojují modré, oranžové, modrofialové a světle zelené palmy akantu. Na dvou místech jsou palmy doplněny postavami andělů s pestrobarevnými křídly a oděvem, kteří troubí na polnice. V levém spodním rohu stojí na stonku rozviliny opička, taktéž troubící na polnici.¹⁶⁷⁷ Pod kolumnou nalevo se objevuje cechovní znak sladovníků, který má na modrém poli pokosem umístěnou sladovnickou limpu.¹⁶⁷⁸

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole kompozičně odpovídá grafice Bernarda Salomona z jeho novozákonních ilustrací.¹⁶⁷⁹

Analogie: Kompozičně i stylově podobnou iniciálu nalezneme ve Žlutickém graduálu.¹⁶⁸⁰

Fol. 53r

Rubrika: „O Wtelení pana Krista. Antifony před Rorate“

Iniciála: „A(y)“ Menší malovaná iniciála A se nachází nahoře vlevo. Její tělo, z kterého vybíhá drobná kauda, je tvořeno z fialového akantu. Pozadí litery obsahuje zelenou tapetu se zlatým paprskovitým filigránem. Celou iniciálu uzavírá masivní oranžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně zhruba od poloviny folia se objevuje akantová rozvilina, která přes pravý spodní roh postupuje pod kolumnu. Akantová rozvilina se skládá z palmet růžového a zeleného akantu se zlatými kapkami, uprostřed spojena useknutou větévkou. Na svých koncích je zakončená fantaskním plodem a květem. Pod kolumnou vlevo se dále

¹⁶⁷⁵ Viz Zj 4,1–8, více k ikonografii Apokalypsy např. ROYT 2006a, 31–45; HALL 2008, 53–57.

¹⁶⁷⁶ Viz [42a].

¹⁶⁷⁷ S opicí je obvykle spojován hřích, marnost, chlípnost a lenost, časté je její zobrazování i ve zvířecích travestích. Viz více o ikonografické funkci opice např. ROYT/ ŠEDINOVÁ 1998, 151–152; HALL 2008, 315.

¹⁶⁷⁸ Nad štítem se v nápisové pásce nachází text: „Wondrzeg Melhuba“. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁶⁷⁹ Viz [43a], Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁶⁸⁰ Fol. 66r [41a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

nachází cechovní znak krejčích s nápisovou páskou.¹⁶⁸¹ Na červeném poli štítu jsou stříbrné krejčovské nůžky.

Fol. 54v [59b]

Rubrika: „*Officium Rorate*“

Iniciála: „*P(rorok)*“ Zcela nahoře se nachází iniciála P, jejíž tělo je tvořeno z červeného akantu. Z těla vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru. Ve vnitřním poli iniciály je postava proroka Izajjáše,¹⁶⁸² označená nápisovou páskou: „*Izaiass*“. Postava je barevně oblečená a stojí ve zjednodušené vyprahlé krajině. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá fialový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina, která je postupně odshora tvořena palmetami zeleného, růžového, tyrkysového a fialového akantu. Před fialovou částí je doplněna červeným fantaskním květem. Palmety jsou navíc obohaceny zlatými kapkami. Pod kolumnou se téměř na středu nachází cechovní znak pekařů, s nápisovou páskou.¹⁶⁸³ Na červeném poli štítu je umístěn preclík v přirozené barvě.

Analogie: Prorok Izajáš se také nachází namalován v Graduálu kůru sv. Vojtěcha Většího v Jirchářích na Novém Městě pražském.¹⁶⁸⁴

Fol. 65r

Rubrika: „*Na den Narození pana Krysta, První msse*“

Iniciála: „*H(ospodin)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou H, jejíž tělo tvoří zelený akant. Pozadí litery je světle fialové, zdobené zlatým, dnes již špatně znatelným, filigránem. Iniciálu uzavírá masivní modrý kazetový rám.

Bordura: V pravém spodním rohu je umístěna rostlinná ornamentika složená z akantových palmet, šlehajících pod kolumnu i do pravé bordury, v rohu folia spojená uříznutou větvičkou. Nahoře je palmeta zakončená světle modrým fantaskním hroznem.

Fol. 67v (fol. rub b vi) [60b]

Rubrika: „*Na welike Mssi*“

¹⁶⁸¹ Transkripce: „*Czech kreyczirsky*“. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁶⁸² K ikonografii např.: HALL 1975, 162–163; ROYT 2006a, 83–84.

¹⁶⁸³ V pásce je nápis: „*Czech pekarzsky*“. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁶⁸⁴ Fol. 2r, Graduál kůru sv. Vojtěcha Většího v Jirchářích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XXIII A 8) 1581–1592, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 8. I. *Mistr Graduálu kostela sv. Michala*.

Iniciála: „D(íte)“ Zhruba v polovině strany je velká malovaná figurální iniciála D, která ve vnitřním poli obsahuje scénu Adorace dítěte.¹⁶⁸⁵ Tělo iniciály se skládá ze zeleného akantu, z něhož po levé straně vybíhají dvě kaudy, jež se napojují na borduru.¹⁶⁸⁶ Vnější pole litery je zlaté. Fialový kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Zhruba ve stejné úrovni, jako je litera, začíná v borduře akantová rozvilina, která je tvořena palmetami akantu. Odzdola na sebe postupně navazují modré, červené a tyrkysové palmety se zlatými kapkami. Nad rozvilinou se zcela nahoře nachází koželužský znak s nápisovou páskou.¹⁶⁸⁷ Pod kolumnou a částečně v borduře pod akantovou rozvilinou je ve zlatém lištovém rámu umístěna scéna zvěstování pastýřům,¹⁶⁸⁸ která je malována v tmavomodrých tónech, tak, aby byla vystižena atmosféra noci. Miniatura je lehce poškozena.

Grafické předlohy: Jak scéna ve vnitřním poli iniciály D Adorace dítěte, tak pod kolumnou v borduře výjev zvěstování pastýřům, byly inspirovány Salomonovými dřevořezy z jeho cyklu novozákonních ilustrací.¹⁶⁸⁹

Analogie: Stylově podobná scéna Adorace se nachází ve Žlutickém graduálu.¹⁶⁹⁰ Kompozičně shodné miniatury se objevují např. v Sedlčanském¹⁶⁹¹ a Příbramském graduálu.¹⁶⁹²

Fol. 71r

Rubrika: „O krztieni Pana Krista“

Iniciála: „A(y)“ Nad polovinou folia se nachází malovaná iniciála A, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli se nachází Křest Krista v řece Jordánu.¹⁶⁹³ Tělo iniciály téměř těsně přiléhá ke kazetovému rámu. Vnitřní pole iniciály, které je zlaté, zabírá jen minimum prostoru.

Bordura: Po levé straně se nachází stejnostranná kandelábrová groteska, kterou tvoří fantaskní barevné listy a květy ve spodní polovině doplněné zvířecí lebkou a zbrojnošskou helmou. Pod kolumnou notace se objevuje znak bečvářů – na červeném poli sud s kružítkem a

¹⁶⁸⁵ Viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

¹⁶⁸⁶ Viz [152a].

¹⁶⁸⁷ V pásce je uvedeno: „Augustin Kozieluh.“ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003, 122.

¹⁶⁸⁸ Viz L 2,8–14, k námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

¹⁶⁸⁹ Viz [srov. 152a s 153a], *Figure del Nuovo Testamento* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁶⁹⁰ Fol. 105v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁶⁹¹ Fol. 102v [150a], Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M–1) 1582–1596.

¹⁶⁹² Fol. 15r [151a], Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587.

¹⁶⁹³ K námětu viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

dalšími nástroji. Nad znakem se vyskytuje nápisová páska se jménem donátora Řehoře Bečváře.¹⁶⁹⁴

Grafické předlohy: Figura Jana Křtitele i samotná postava Krista, která je oděná jen do bederní roušky a s rukama zkříženýma na prsou se ohlíží po Janu Křtiteli, nezapře svůj vzor v Salomonově dřevořezu z jeho cyklu novozákonních ilustrací.¹⁶⁹⁵ Iluminátor interpretoval v redukované formě též rostlinstvo, jež je patrné v pozadí výjevu.

Fol. 73r

Rubrika: „O hromnicích“

Iniciála: „P(rzīgali)“ Nad polovinou folia se nachází menší malovaná iniciála P, v které se objevuje výjev Očišťování Panny Marie.¹⁶⁹⁶ Šat postav je zlatě lemovaný. Tělo litery tvoří růžový akant, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy, jež se přetáčejí do volut, zakončené palmetami se zlatými kapkami. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté.¹⁶⁹⁷

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje stejnostranná kandelábrová groteska tvořená z fantaskních listů, květů a plodů. Zcela nahoře je do ní zakomponován cechovní znak ševců. Na modrém poli jsou tři červené kozačky a jméno Jan Švec.¹⁶⁹⁸ Dole je groteska zakončena polopostavou hochy držícího vázu s květinami, nad kterou sedí orel.

Grafické předlohy: Obětování Páně ve vnitřním poli iniciály P bylo pravděpodobně inspirováno Salomonovou rytinou.¹⁶⁹⁹

Analogie: Kompozičně shodná miniatura Očišťování Panny Marie se nachází zvl. v Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích.¹⁷⁰⁰

Fol. 95r

Rubrika: „Na weliku noc Przed Procesi“

Iniciála: W(iděl swatý Yan) Na tomto foliu se nachází iniciála W, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Pozadí iniciály vyplňuje žlutá tapeta s filigránovým vzorem. Celou literu uzavírá modrý kazetový rám.

¹⁶⁹⁴ Transkripce: „Rzehorz Becwarz.“ Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁶⁹⁵ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁶⁹⁶ Viz I. 4. 2. 3. 4. Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu.

¹⁶⁹⁷ Viz [211a].

¹⁶⁹⁸ Transkripce: „Yan Sswec.“

¹⁶⁹⁹ [srov. 209a s 211a] Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁷⁰⁰ Fol. 315r [210a], Graduál kostela sv. Michala (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) 1573–1578, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

Bordura: Od poloviny folia přes pravý roh pod kolumnu se rozprostírá akantová rozvilina. Na obou koncích je rozvilina zakončená fantaskním květem.

Fol. 119r

Rubrika: „*Na den slavný Wzkříšení Pána Krista*“

Iniciála: „*W(otcze)*“ Iniciála W, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu, obsahuje ve svém vnitřním poli Zmrtvýchvstání Krista.¹⁷⁰¹ Kristus stojí s vlajícím červeným pláštěm a korouhví v ruce na zavřeném hrobě, pod kterým jsou zobrazeni dva spící vojáci. Ti nosí barevnou zbroj, jíž na rukách zdobí reliéf s lvími hlavami. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Červený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Pod kolumnou se nachází postava sv. Václava ve zlaté zbroji, vedle které se objevuje štít se sladovnickou limpou a nad ním nápisová páska s textem.¹⁷⁰² Sv. Václav i cechovní znak jsou zasazeni do krajiny s dlouhým průhledem, kde lze v pozadí sledovat skaliska. Po pravé straně je rozvilina složená ze zvonku zahradního se zlatými kapkami.

Fol. 127v

Rubrika: „*Officium O wstaupeni Pana Krista*“

Iniciála: „*M(uži)*“ V horní polovině strany se při levém okraji nachází malovaná figurální iniciála M, jejíž tělo je tvořeno z fialového akantu. Ve vnitřním poli se objevuje Nanebevstoupení Krista.¹⁷⁰³ Vnější pole, které pro přiléhavost těla iniciály k zelenému kazetovému rámu zabírá minimum místa, je zlaté.

Bordura: Z těla iniciály vybíhá v dolním levém rohu kauda, která se napojuje na rozvilinu po levé straně, jež je směrem odshora dolů postupně složena z červených, tyrkysových, modrých a světle zelených palmet akantu se zlatými kapkami. Mezi modrými a tyrkysovými listy, v místě napojení kaudy na rozvilinu, je umístěn koželužský cechovní znak.¹⁷⁰⁴

Grafické předlohy: Nanebevstoupení Krista bylo patrně inspirováno rytinou ze Salomonových novozákonních ilustrací.¹⁷⁰⁵

Analogie: V Litomyšlském graduálu¹⁷⁰⁶ a v Graduálu novoměstských řezníků¹⁷⁰⁷ najdeme kompozičně velice podobné Nanebevstoupení. Jistou podobnost s touto miniaturou

¹⁷⁰¹ K ikonografii I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

¹⁷⁰² Transkripce: „*Hawel Rynda 1560*“. Viz GRAHAM 2006, 123.

¹⁷⁰³ Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁷⁰⁴ Přímo na červeném štítě znaku je nápis „*Czech Koželuhi*“. Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 123.

¹⁷⁰⁵ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

lze sledovat též u iluminace z vyřiznutého folia nacházející se dnes v Knihovně Národního muzea.¹⁷⁰⁸

Fol. 130v

Rubrika: „*O duchu swatém. Antifony*“

Iniciála: „*Z(awitag)*“ V horní polovině folia se objevuje malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Pozadí iniciály je modré se zlatým filigránem. Iniciálu uzavírá žlutý kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se vyskytuje akantová rozvilina, kterou tvoří fialové a zelené palmy akantu, jež uprostřed přecházejí do suchých větviček a jsou spojeny pravidelným fantaskním květem.

Fol 131r

Rubrika: „*Na den slavný sesláni Ducha swatého*“

Iniciála: „*D(uch)*“ V horní polovině folia se nachází malovaná figurální iniciála D, jejíž tělo je utvořeno ze stolisté růže.¹⁷⁰⁹ Ve vnitřním poli iniciály se objevuje výjev Sesláni Ducha svatého.¹⁷¹⁰ Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu ohraničuje kazetový rám, který obsahuje jméno iluminátora Fabiána Pulře.¹⁷¹¹

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje rozvilina, taktéž utvořena z listů, květů i stonků stolisté růže jako tělo iniciály. Pod kolumnou jsou ve fialovém rollwerkovém rámu umístěné dva erby, každý na zeleném pahorku na modrém pozadí. Nápisová páska určuje,¹⁷¹² že se jedná o erby Duchoslava Lemberka a Voršily Borkovské z Borkova.¹⁷¹³ Lemberkův erb je polcen. Heraldicky vpravo je stříbrné pole, heraldicky vlevo červené. Přes obě pole jsou zkřížené soukenické střely. Na štítu se nachází kolčí helm a na něm křídlo opět se zkříženými soukenickými střelami. Příkrývadla jsou červenostříbrná. Erb Voršily Borkovské z Borkova je dělen cimbuřím. První pole je zlaté s figurou polopostavy lva ve skoku, druhé pole je stříbrné.

---

¹⁷⁰⁶ Fol. 223r, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

¹⁷⁰⁷ Fol. 317r, Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

¹⁷⁰⁸ Fol. 119 bis r – Vyřiznuté folio z Klatovského graduálu (Praha, KNM, sign. 1 A c 86/2) 1560, bibliografie k rukopisu viz II. 15. 0. *Klatovský český graduál*.

¹⁷⁰⁹ K růži viz I. 5. 1. 2. *Růže*.

¹⁷¹⁰ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Sesláni Ducha svatého*.

¹⁷¹¹ Viz [34a], transkripce: „*Fabian Polliar*.“ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 124.

¹⁷¹² V pásce je zapsáno: „*Duchoslaw Lemberk z Woltarziku, Worsiila Bozkowska z Bozkowa*.“ Viz srov. KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 124; GRAHAM 2006, 538; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 176#.

¹⁷¹³ Duchoslav Lemberk (Lamberk, Lomberk) z Voltářika (von Waltirsche) byl tepleckým měšťanem. Erbovní list obdržel 3. 4. 1557. Jeho manželkou byla Voršila (Ursula) z Borku (von Görkau). Viz MADĚRA 2001a, 104.

Na erbu se nachází kolčí helm a na něm opět polopostava lva ve skoku. Příkrývadla jsou zlatočervená. Zcela vlevo pod kolumnou vyrůstají zpoza rollwerkového rámu, v němž jsou umístěné erby, dva květy růže na stoncích s listy.

Analogie: Podobná iniciála se Sosláním Ducha svatého, jejíž tělo je tvořeno taktěž růží, se nachází ve Žlutickém¹⁷¹⁴ a Lounském graduálu.¹⁷¹⁵ Kompozičně a stylově je miniatura podobná iniciále stejného námětu z Českobrodského graduálu.¹⁷¹⁶

Fol. 134v

Rubrika: „O Nayswetejssi trogici. Antifony“

Iniciála: „P(ožehnaná)“ Na spodní hraně notace se vyskytuje velká malovaná figurální iniciála P, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli je Návštěva tří andělů u Abrahama v Mamre.¹⁷¹⁷ Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Modrý kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu v borduře. Spodní kauda je zakončená drobným červeným cehovním znakem sladovníků. Na červeném poli se nacházejí dvě zkřížené sladovnické limpy. Rozvilina v borduře je složena s palmet růžového a kadeřavého akantu, doplněná na několika místech fantaskním květem.

V borduře, ve stejné úrovni jako iniciála, je umístěna mezi dvojicí andělů postava sv. Václava ve zbroji s praporcem a štítem v rukách.¹⁷¹⁸ Andělé s barevnými křídly jsou oděni do pestrých rouch. Nad hlavou jednoho anděla je monogram GH. Pod kolumnou se ve zlatém lištovém rámu objevuje poškozený výjev se stavbou Babylonské věže.¹⁷¹⁹

Grafické předlohy: Oba figurální motivy byly vytvořené podle ilustrací ze starozákonního cyklu Bernarda Salomona.¹⁷²⁰

Fol. 138r

Rubrika: „O slawnosti Božího Tiela. Antifony“

¹⁷¹⁴ Fol. 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁷¹⁵ Fol. 195r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁷¹⁶ Fol. 131r [33a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷¹⁷ Viz I. 4. 2. 2. 2. *Abraham.*

¹⁷¹⁸ K ikonografii sv. Václava zvl. ROYT 2008, 469–470.

¹⁷¹⁹ Viz [244a], viz Gn 11,1–4, více k ikonografii: ROYT 2006a, 181; HALL 2008, 480–481; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 50.

¹⁷²⁰ [srov. 244a a 245a] *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

Iniciála: „K(niez)“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou K, jejíž tělo je složeno z fialového akantu, na třech místech doplněné oranžovými fantaskními bobulemi. Pozadí iniciály obsahuje růžovou tapetu s červeným rozvilinovým filigránovým ornamentem. Iniciálu uzavírá masivní zelený kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně se symetricky proti sobě zavíjejí drobné akantové palmety se zlatými kapkami, které uprostřed přecházejí do useknutých větviček. Horní polovina rozviliny je světle modrá, spodní zelená.

Fol. 138v

Rubrika: „O slavnostech Božeho Tiela“

Iniciála: „P(an)“ Zhruba uprostřed folia se nachází malovaná figurální iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z hroznů a plodů vinné révy. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje figurální výjev Poslední večeře Páně.¹⁷²¹ Pozadí za Kristem a vnější pole iniciály je zlaté. Celou literu ohraničuje modrý kazetový rám.¹⁷²²

Bordura: Z těla iniciály vybíhají dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu, složenou ze stonků, listů a plodů vinné révy. Na stejné úrovni s iniciálou je v borduře umístěn cechovní znak řezníků s nápisovou páskou nad ním.¹⁷²³ Na červeném poli se nachází lev ve skoku s řeznickou sekýrou. Pod kolumnou a částečně v levé borduře se ve zlatém lištovém rámu objevuje výjev Sbírání many lidem Izraelským.¹⁷²⁴

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Obě figurální miniatury byly vytvořeny na základě ilustrací Bernarda Salomona.¹⁷²⁵

Analogie: Kompozičně shodná miniatura s Poslední večeří se nachází v Malostranském,¹⁷²⁶ Litomyšlském¹⁷²⁷ a Sedlčanském graduálu.¹⁷²⁸ Pro různost stylů nelze předpokládat, že by se na těchto miniaturách podílel jeden iluminátor, ale byla zde ve všech případech použita evidentně stejné grafická předloha.

¹⁷²¹ Viz I. 4. 2. 3. 6. Poslední večeře.

¹⁷²² Viz [78a].

¹⁷²³ V pásce je text: „Czech Rzeznicky.“ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 124.

¹⁷²⁴ K motivu viz I. 4. 2. 2. 4. Mojžíš.

¹⁷²⁵ Viz [srov. 78a s 81a].

¹⁷²⁶ Fol. 327r [76a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. Další rukopisy z Ornysovy dílny.

¹⁷²⁷ Fol. 240r [77a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

¹⁷²⁸ Fol. 230r [79a], Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M–1) 1582–1596, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. Dílo Ambrože Ledeckého.

Fol. 143v [61b]

Větší miniatura: Na tomto foliu se nachází téměř celostranná iluminace, která je ohraničena zelenokarmínovým rollwerkovým motivem s ovocnými festony. V horní polovině miniatury je Předání desek Zákona Mojžíšovi.¹⁷²⁹ Kompozici ovládá naivisticky provedená zelená hora, na jejímž vrcholu se odehrává předání desek. Polopostava starozákonního Boha v levém horním rohu miniatury je obklopena oranžovou září. Pod zeleným pahorkem jsou zezadu klečící postavy v pestrobarevných oděvech. Ve druhém plánu je viditelný kulisovitě namalovaný stanový tábor.

Ve spodní polovině miniatury se nachází ukřižování Krista s donátory. Nad jejich hlavami se objevují růžové dnes již špatně čitelné pásy.¹⁷³⁰ Kompozici ovládá na střed umístěný ukřižovaný Kristus. Po levé straně u něho klečí donátor – Kryštof Sutor z Jáchymova.¹⁷³¹ Za ním je namalovaná postava dítěte v bílém oděvu, nad jejíž hlavou se vyskytuje křížek, což tedy pravděpodobně indikuje úmrtí pacholete. Po pravé straně klečí žena donátora spolu s dalšími pěti dětmi, z nichž tři postavy mají nad hlavami opět křížek.

Iluminátorova znalost anatomii lidského těla je chatrná a ani není zběhlý v perspektivním zobrazování či malbě krajinných výjevů. Vyobrazení donátorů nemůžeme považovat za skutečné portréty. Vše připomíná více dětskou kresbu než práci profesionálního umělce.

V levé borduře v horní části strany se v černém lištovém rámu na růžovém pozadí nachází erb. Štít je rozdělen pokosem, v horním poli je heraldická lilie a ve spodním poli polopostava vojáka ve zbroji. Na štítu se nachází kolčí helm. Příkrývadla jsou modrostříbrná. V klenotu je pták s prstenem v zobáku.¹⁷³²

Fol. 144r

Rubrika: „Officium o nedeli“

Iniciála: „P(ožehnaný)“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou P. Tělo iniciály se skládá z růžového akantu. Pozadí litery, která je umístěna v masivním zeleném kazetovém rámu, má modrou tapetu se zlatým filigránem.

¹⁷²⁹ Viz I. 4. 2. 2. 4. Mojžíš.

¹⁷³⁰ M. Šárovová uvádí, že je zde napsáno: „Kryštofa Sutora Ioachymstalského Symbolum Požehnani pane...“ Viz srov. GRAHAM 2006, 538; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 176#.

¹⁷³¹ Kryštof Sutor byl ševcem pocházejícím z Jáchymova, jeho manželka Anna byla dcerou rezníka z Litoměřic. Viz MADĚRA 2001a, 104.

¹⁷³² Nad štítem je nápisová páska s textem: „P. B. CZ. B.“ Pod štítem je nápisová páska s textem: „K. SS. Z. SS.“ Viz GRAHAM 2006, 538.

Bordura: V pravém spodním rohu se nachází rostlinná rozvilina tvořená růžovými a zelenými palmetami kadeřavého akantu, uprostřed v rohu spojeného useknutými větvičkami. Akant je doplněn zlatými kapkami a fantaskním květem neurčitelného druhu.

Fol. 147r

Rubrika: „*Poczinagi se Officia o swatých. A Nayprwe o swatém Wítu. Próza O dědicích. O swatem Janu Krztiteli*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou Z, jejíž tělo tvoří červený akant a fantaskní plody i listy. Pozadí iniciály je modré se zlatým rozvilinovým nitkovým vzorem. Iniciálu uzavírá žlutozelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se v horní části bordury zhruba do poloviny strany nachází akantová rozvilina, postupně odshora tvořená růžovofialovými, oranžovými a zelenými palmetami kadeřavého akantu. V dolní polovině pravé bordury a přes pravý spodní roh pod kolumnou je ve zlatém lištovém rámu zasazen výjev Křtu Krista v řece Jordánu.¹⁷³³ Nad Kristem se vznáší holubice s nápisovou páskou.¹⁷³⁴ Nalevo pod kolumnou, taktéž ve zlatém lištovém rámu, se objevuje klečící postava donátora na zeleném povrchu s nápisovou páskou, která není dnes zcela jasně čitelná.¹⁷³⁵ Měšťan klečí před červeným pozadím se zlatým filigránem. Před postavou je namalován dnes již špatně čitelný erb. Na modrém poli obsahuje zlatou větvičku s dvěma listy a třemi žaludy.

Grafická předloha: Křest Krista byl patrně vytvořen podle Salomonovy novozákonní ilustrace, i když recepce zde není tak zjevná jako na fol. 71r.

Fol. 147v

Rubrika: „*Officium. O swatem Petru*“

Iniciála: „*K(dyž)*“ Na spodní hraně notace se po levé straně nachází menší ornamentální malovaná iniciála K, jejíž tělo tvoří žlutý akant. Vnitřní pole iniciály je červené se zlatým rozvilinovým filigránem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá masivní zelený kazetový rám, je modré.

¹⁷³³ Více k ikonografii Křtu Páně viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

¹⁷³⁴ Transkripce: „*Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.*“ Viz Mt 17,5 viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 176#.

¹⁷³⁵ M. Kratochvílová–Šárovcová uvádí, že obsahuje text: „*Johannes Factor Ginacz Wosstinarz Miesstenien Noweho Miasta Prazskeho 1564.*“ Viz srov. KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 125; GRAHAM 2006, 538; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 176#.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu. Ve stejné úrovni s iniciálou se v borduře nachází cechovní znak malířů¹⁷³⁶ s nápisovou páskou nad ním.¹⁷³⁷ Pole štítu je červené se třemi menšími štítky.

Horní palmeta rozviliny je složena z červeného kadeřavého akantu se zlatými kapkami. Spodní palmeta, která vystupuje z těla iniciály, se přes pravý roh vine pod kolumnou.

Fol. 150v

Rubrika: „O Czeskych Mucedlnicích“

Iniciála: „R(adugme)“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou R, jejíž tělo je složeno z modrého kadeřavého akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje scéna upálení Mistra Jana Husa.¹⁷³⁸ Pro přiléhavost těla iniciály k růžovému kazetovému rámu zabírá vnější zlaté pole litery jen minimum místa.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na barevnou akantovou rozvilinu se zlatými kapkami. Na několika místech je rozvilina obohacena fantaskními květy a plody. Pod kolumnou blíže kraji lze nalézt cechovní znak pekařů s nápisovou páskou nad ním.¹⁷³⁹ Štít je modrý se zlatým korunovaným preclíkem.

Analogie: Upálení Mistra Jana Husa v iniciále se nachází rovněž v Teplickém kancionálu.¹⁷⁴⁰

Fol. 155v

Rubrika: „Officium o proměnění Pana Krista“

Iniciála: „K(terehožto)“ Zcela nahoře se objevuje iniciála K, jejíž tělo se skládá z oranžového akantu. Pozadí iniciály je modré se zlatým filigránem. Iniciálu uzavírá masivní fialový kazetový rám.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají do bordury po levé straně dvě kaudy. Horní kauda je složena z palmet zeleného akantu se zlatými kapkami. Ve stejné úrovni s iniciálou se v borduře nachází namalovaná podkova. Spodní kauda iniciály navazuje na rostlinnou

¹⁷³⁶ Tento cechovní znak malířů se třemi štítky na červeném poli byl údajně poprvé použit ve 14. stoletím malířem Johanem Aquilem působícím v Uhrách. Viz MADĚRA 2001a, 104.

¹⁷³⁷ Transkripcí: „Fabian Polliar z Austi nad Labem Malerz w Stare Miestie Pražském“, dále se zde nachází monogram FP a letopočet 1560. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁷³⁸ K zobrazení Mistra Jana Husa viz I. 4. 5. *Zobrazení Mistra Jana Husa*.

¹⁷³⁹ Páska obsahuje text: „Yan Pekarek“. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁷⁴⁰ Fol. 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

rozvilinu, jejíž horní část je tvořena z palmet růžového kadeřavého akantu, který plynule přechází do větévky se zelenými fantaskními listy a fialovými bobulemi.

Fol. 157v

Rubrika: „*Officium O nanabewzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ V horní polovině folia se nachází malovaná iniciála R. Tělo iniciály je složeno ze zeleného akantu, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy, jež se napojují na borduru. Vnitřní pole iniciály je zlaté se zlatým rozvilinovým filigránem. Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po levé straně je akantová rozvilina, pod kterou se vyskytuje figurální výjev Nanebevzetí Panny Marie.¹⁷⁴¹ Panna Marie je nesená dvěma anděly na nebesa v oblačném oparu, zatímco výjevu přihlížejí stojící apoštolové. Pod kolumnou se nachází namalované tři cechovní znaky na zelených kopcích. Jedná se o štíty kovářů, bečvářů a zámečníků.¹⁷⁴² První štít má v modrém poli umístěnou stříbrnou podkovu, druhý obsahuje na červeném poli nástroje ke zhotovení sudů a třetí štít je modrý se zkříženými klíči a zámkem.

Fol. 162v

Rubrika: „*O posweceni chrámu Božeho*“

Iniciála: „*O(kterak)*“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou O, jejíž tělo se skládá ze zeleného kadeřavého akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Jákobův žebřík.¹⁷⁴³ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází rostlinná rozvilina složená z listů, stonků a plodů hrachu.¹⁷⁴⁴ Pod kolumnou se v neohrazeném poli objevuje žánrový výjev s hráči kuželek¹⁷⁴⁵ a modrý cechovní znak sladovníků se zkříženými sladovnickými limpami.¹⁷⁴⁶

Grafické předlohy: Jákobův žebřík v iniciále byl inspirován starozákonní ilustrací Bernarda Salomona.¹⁷⁴⁷

---

¹⁷⁴¹ Panna Marie byla na nebe vzata, na rozdíl od Krista, který na nebe vstoupil. Konkrétně byla na nebesa donesena anděly tři dny po své smrti. Viz více k ikonografii Nanebevzetí Panny Marie např. ROYT 2006a, 208; HALL 2008, 292–293.

¹⁷⁴² KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 126.

¹⁷⁴³ Viz I. 4. 2. 2. 3. *Jáko*b.

¹⁷⁴⁴ Viz I. 5. 1. *Druhově určitelné rostlinstvo*.

¹⁷⁴⁵ Více k tomuto žánrovému motivu KUBÍK 2004, 305–326.

¹⁷⁴⁶ Nad znakem je v nápisové pásce zapsáno jméno: „*SSimon kudlata*.“ Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁷⁴⁷ *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

Analogie: Stylově podobný výjev se spícím Jákobem je situován do bordury ve Žlutickém graduálu.¹⁷⁴⁸ Hráči kuželek jsou např. zobrazeni v Čáslavském graduálu,¹⁷⁴⁹ taktéž v borduře pod kolumnou.

Fol. 164v

Rubrika: „*O wsssech swatych*“

Bordura: Jediná výzdoba na této straně je modrý cechovní znak sladovníků, který obsahuje na modrém poli dvě zkrížené sladovnické limpy.¹⁷⁵⁰

Fol. 165r

Rubrika: „*O wssech swatých*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Zhruba uprostřed folia se nachází malovaná iniciála R, jejíž tělo se skládá z červenorůžového akantu. Vnitřní pole je modré se zlatým filigránovým vzorem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se vyskytuje rostlinná rozvilina složená z palmet akantu. Postupně na sebe od shora navazují tyrkysově zelená, modrá, růžová a světle zelená se zlatými kapkami.

Fol. 167r

Rubrika: „*O panně Marigi*“

Iniciála: „*Z(drawa)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou Z, jejíž tělo je složeno ze světle modrých polopalmet akantu na žerdích. Pozadí iniciály je fialovočervené se zlatým filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá oranžový kazetový rám.

Bordura: V pravé okrajové borduře se objevuje zcela nahoře nahá postava dítěte.¹⁷⁵¹ M. Kratochvílová-Šárovcová uvádí, že se jedná o Ježíška (?).¹⁷⁵² Postava je však zcela odhalená a nemá ani bederní roušku, navíc v ruce drží cosi jako kámen svázaný šňůrou. Mohlo by se tedy jednat i o Davida (?).¹⁷⁵³ Pod postavou se až ke spodnímu rohu rozkládá

¹⁷⁴⁸ Fol. 271v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁷⁴⁹ Fol. 222r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 9. 0. Čáslavský graduál.

¹⁷⁵⁰ Nad znakem je nápisová páska se jménem: „*Pawel Preczl Sladownik*.“ Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁷⁵¹ Postava má nad hlavou červenou nápisovou pásku se zlatým písmem napsaný text: „*SSimon bakalarz z Wodnian notarię 1560*.“ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 127. Šimon Vodňanský se narodil roku 1537. V roce 1567 je zmiňován jako písař v Teplicích a roku 1578 jako primas. Viz MADĚRA 2001a, 105.

¹⁷⁵² KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 127; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 177#.

¹⁷⁵³ Při souboji David vystřelil z praku na Goliáše a usmrtil ho. Vítězství Davida nad Goliášem je také chápáno jako vítězství Krista nad Satanem (I S 17,49). Viz více o ikonografii Davida např. ROYT 2006a, 67–70; HALL 2008, 108–111.

akantová rozvilina složená z palmet zeleného a fialového akantu se zlatými kapkami. Pod kolumnou a částečně v okrajové borduře je přes pravý spodní roh znázorněn výjev Mojžíše před Hořícím keřem.¹⁷⁵⁴

Fol. 172r

Rubrika: „*O aposstollich*“

Iniciála: „*M(niet)*“ Pod polovinou strany se nachází malovaná figurální iniciála M, která ve svých vnitřních polích obsahuje stojící postavy apoštolů sv. Petra a Pavla.¹⁷⁵⁵ Tělo iniciály se skládá ze žlutého kadeřavého akantu, z kterého vybíhají po levé straně dvě drobné kaudy. Litera je zasazená do růžového kazetového rámu.

Bordura: Na pravém okraji a pod kolumnou se vine rozvilina složená postupně z palmet modrého, růžového a zeleného akantu se zlatými kapkami. Na svých koncích je zakončená fantaskním barevným květem. V pravém spodním rohu sedí na rozvilině postava měšťana v dobovém tmavém oděvu, který rukou ukazuje na modrý sladovnický znak, jenž je umístěn pod kolumnou notace vlevo. Cechovní znak je s modrým polem uprostřed se sladovnickou limpu s provlečenou zlatou korunou.¹⁷⁵⁶

Fol. 190v [62b]

Celostranná výzdoba: Na této straně se vyskytuje miniatura zobrazující výjev se zpívajícími literáty v chrámu. Scéna je ohraničena širokým bordurovým pásem, který se skládá z beschlagwerkového ornamentu a několika medailonů. Na horní borduře se nachází medailon držený dvěma putto patrně s hlavou Krista. V levém horním rohu se objevuje opět medailon s hlavou (?). Po levé straně uprostřed se nachází medailon s alegorickou postavou, která má u svých nohou znak města Teplíc. (Na červeném poli štítu je hlava Jana Křtitele na míse.) V levém dolním rohu se objevuje opět medailon s hlavou (?) a na spodním okraji lze sledovat velký výjev hrající patronky hudby Cecilie s družkami.¹⁷⁵⁷

¹⁷⁵⁴ Viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

¹⁷⁵⁵ K ikonografii např.: HALL 1975, 235–237, 239–243; ROYT 2006a, 225–233.

¹⁷⁵⁶ Nad štítem je červená nápisová páska, která má zlatým písmem napsáno: „*Matias Piskorz 1560*“. Viz GRAHAM 2006, 538.

¹⁷⁵⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 177#. Cecílie byla křesťanská světeice, panna a mučednice, jež údajně žila ve 2. nebo 3. století. Cecílie se jako patronka hudby objevuje ve výtvarném umění od 15. století. Více k ikonografii Cecílie např. HALL 2008, 89–91.

V hlavním výjevu zpívajících literátů se nacházejí nad hlavami kantora a starších literátů monogramy W. B. a A. P.¹⁷⁵⁸ Tato celostranná miniatura byla tedy pravděpodobně domalována později jiným iluminátorem než Fabiánem Pulěšem.

Analogie: Zpívající literáti se např. nacházejí v Litomyšlském graduálu.¹⁷⁵⁹

Fol. 191r

Rubrika: „*Prozy o wteleni Pana Krista w Adwent*“

Iniciála: „*P(an)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou P, která ve vnitřním poli obsahuje scénu Zvěstování Panně Marii.¹⁷⁶⁰ Tělo iniciály, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy, se skládá z palmet akantu. Vnější pole iniciály je zlaté. Celá litera je zasazena do zeleného kazetového rámu.¹⁷⁶¹

Bordura: Po pravé straně se nachází stejnostranná kandelábrová groteska, jež se skládá převážně z barevných fantaskních listů. Zhruba uprostřed se objevuje putto, který před sebou drží kartuš. Pod kolumnou se dále vyskytuje cechovní znak ševců s nápisovou páskou.¹⁷⁶²

Grafické předlohy: Zvěstování Panně Marii bylo ovlivněno Salomonovou grafikou z jeho novozákonních ilustrací.¹⁷⁶³

Fol. 199r

Rubrika: „*O Narozeni Pana Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Nad polovinou strany se nachází iniciála G, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se objevuje postava malého Krista, který zabíjí kopím draka – „Kristus jako Vítěz nad hříchem“.¹⁷⁶⁴ Pozadí za Kristem a vnější pole iniciály je vyzlacené. Literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje kandelábrová stejnostranná groteska, složená převážně z fantaskních barevných květů a listů. Zhruba uprostřed je do grotesky zakomponován červený korunovaný cechovní znak s dvěma zkříženými sladovnickými limpami.

¹⁷⁵⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 127; viz také ŠÁROVCOVÁ 2011a, 177#. Tyto monogramy spojila J. Michlová se jmény Adama Píseckého a Václava Berounského. Viz MICHLOVÁ 2007, 127–128.

¹⁷⁵⁹ Fol. 101r, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

¹⁷⁶⁰ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

¹⁷⁶¹ Viz [203a].

¹⁷⁶² Páska obsahuje text: „*Czech Nowy Ssewcowsky*.“ Viz Graham 2006, 538.

¹⁷⁶³ Viz [srov. 202a s 203a], Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁷⁶⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 127.

Analogie: Podobnou iniciálu s Kristem jako Vítězem nad smrtí a hříchem nalezneme např. ve Žlutickém graduálu.¹⁷⁶⁵

Fol. 212r

Rubrika: „O wzkriseni Pana Krista“

Iniciála: „N(už)“ Pod polovinou folia se nachází malovaná figurální iniciála N, která ve svém vnitřním poli obsahuje výjev Noli me tangere.¹⁷⁶⁶ Tělo iniciály se skládá z oranžového akantu. Vnější pole litery, kterou uzavírá fialový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, jež je složena z palmet akantu doplněného zlatými kapkami. Postupně na sebe odshora navazují tmavě zelené, fialové, růžové, světle zelené a fialové palmety, místy přecházející do suchého větvoví, v horní polovině jsou navíc doplněny fantaskním květem.

Grafické předlohy: Ve scéně Noli me tangere se postavy Krista jako zahradníka a poklekající Marie Magdalény drží rytiny novozákonních ilustrací Bernarda Salomona.¹⁷⁶⁷

Analogie: Podobnou kompozici vykazují miniatury v Mladoboleslavském¹⁷⁶⁸ a Chrudimském graduálu.¹⁷⁶⁹

Fol. 235r

Rubrika: „O dni nedělním“

Bordura: Pod kolumnou a po pravé straně se nachází složitá groteska. Postupně na sebe odspoda navazuje sedící bakchus na modrém štítě, nad ním je andílčí hlavička v naznačené kartuši, poté feston, který je zavěšen na modré kartuši, na jejímž středu je sochařsky naznačená hlava lva. Poté následují další barevné festony, jež jsou zcela nahoře ukončeny nápisovou páskou.¹⁷⁷⁰ V podobném duchu se nese i výzdoba pod kolumnou, kde navíc na jednom festonu sedí páv a bakchus. Vlevo se objevuje modrý štít, na kterém se nachází král David s harfou v ruce a korunou na hlavě.¹⁷⁷¹ Část miniatury se štítem je poškozena. Vrchní část malby byla patrně setřena vlhkým hadříkem.

¹⁷⁶⁵ Fol. 325r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁷⁶⁶ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

¹⁷⁶⁷ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

¹⁷⁶⁸ Fol. 207r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.

¹⁷⁶⁹ Fol. 149r, Chrudimský český graduál (Chrudim, Reg. m., sign. 12579) asi 70. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

¹⁷⁷⁰ Transkripce: „*Spes dubitare nequit*.“

¹⁷⁷¹ Nad králem Davidem je nápisová páska, určující donátora: „*Samuel David Nouorichnowitius*“ a dále letopočet pravděpodobně 1590. Viz srov. GRAHAM 2006, 538.

Grafické předlohy: Grotéska v borduře byla nejspíše inspirována ornamentikou Cornelia Bose.¹⁷⁷²

Fol. 282r (fol. P i)

Rubrika: „*O Patrem Summum*“

Iniciála: „*W(otcze)*“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou W, jejíž tělo se skládá ze žlutého akantu. Na pozadí těla iniciály je modrá tapeta se žlutým fleuronem.¹⁷⁷³ Iniciálu ohraničuje zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou je přes pravý roh vedena akantová rozvilina, která je postupně složena z palmet fialového, zeleného, žlutého, a fialového akantu se zlatými kapkami. Zcela nahoře rozvilinu doplňuje fantaskní květ.

II. 17. 3. Shrnutí výzdoby Teplického graduálu

Teplický graduál sestává z bohaté výzdoby, která vznikla v různých časových vrstvách [57b, 58b, 59b, 60b, 61b, 62b]. Většina miniatur bude prací iluminátora Fabiána Pulěře,¹⁷⁷⁴ jenž je zde více než v jiných rukopisech ovlivněn ilustracemi Bernarda Salomona,¹⁷⁷⁵ jejichž kompozice někdy přejímá do nejmenších detailů.

Na foliu věnovanému Božímu tělu je výzdoba koncipována v duchu typologického paralelismu, tzn. Poslední večeře v iniciále a v borduře Sbíráni many lidem izraelským.¹⁷⁷⁶ Z biblických výjevů Teplického graduálu jsou patrně nejkrásnější Adorace dítěte v iniciále a v borduře zvěstování pastýřům,¹⁷⁷⁷ kde iluminátor perfektně vystihl atmosféru noci [60b]. Kromě biblických motivů se zde lze setkat též s žánrovým výjevem na straně věnované Posvícení, na němž se nachází miniatura zobrazující hru v kuželky,¹⁷⁷⁸ což je motiv poměrně obvyklý pro svátek Posvěcení kostela.¹⁷⁷⁹ V bordurách se také objevují cechovní znamení, erby i portrétní zobrazení donátorů.

¹⁷⁷² KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 128.

¹⁷⁷³ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 128.

¹⁷⁷⁴ K němu viz kapitola I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

¹⁷⁷⁵ Ff. 40v, 67v, 71r, 73r, 127v, 134v, 138v, 147r, 162v, 191r a 212r, Teplický graduál (Teplíce, Reg. m., sign. Ms 1) 1560. K B. Salomonovi viz I. 3. 3. *Recepce ilustrací Bernarda Salomona, Virgila Solise a Josta Ammana*.

¹⁷⁷⁶ Fol. 138v, Teplický graduál (Teplíce, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁷⁷ Fol. 67v, Teplický graduál (Teplíce, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁷⁸ Fol. 162v, Teplický graduál (Teplíce, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁷⁹ K motivu hry v kuželky zvl. KUBÍK 2004, 305–326, viz dále I. 4. 4. 5. *Výjevy z městského života*.

Graduál zahrnuje rovněž bohatou ornamentální složku. Iluminátor většinou zobrazuje kadeřavý akant kombinující laločnaté a zaostřené tvary [59b, 60b].¹⁷⁸⁰ Kromě akantu se v bordurách vyskytují druhově určitelné rostliny jako růže,¹⁷⁸¹ hrách¹⁷⁸² a vinná réva,¹⁷⁸³ jež je zobrazena jako symbol eucharistie, zatímco hrách upomíná na Jákobův žebřík.¹⁷⁸⁴ Na několika foliích se objevují též kandelábrové grotesky,¹⁷⁸⁵ což lze považovat za renesanční prvek.¹⁷⁸⁶ Naopak pozdně gotickým elementem jsou drobné droalerie,¹⁷⁸⁷ např. opička hrající na polnici spolu s anděly v borduře¹⁷⁸⁸ a dále zlacená vnější pole některých iniciál.

Kromě dekorací provedených kolem roku 1560 Fabiánem Pulěrem obsahuje rukopis na dalších stranách iluminace, které byly do graduálu domalovány až dodatečně, když už se kodex nacházel v rukách objednavatelů. Miniatury na těchto foliích vykazují různost stylu a patrně byly zhotoveny nezávisle na sobě. Fol. 7v obsahuje letopočet 1573, z čehož vyplývá, že bylo vytvořeno tento rok možná iluminátorem Matoušem Ornysem z Lindperka,¹⁷⁸⁹ který je nejspíše autorem výzdoby Teplického kancionálu.¹⁷⁹⁰

Na fol. 38v je zobrazena personifikace malířství spolu s přípisem, že miniatura byla provedena teplickým měšťanem Jakubem Hyršem Kníninským [58b].¹⁷⁹¹ Umělec patrně pracoval podle nějaké grafické předlohy, nicméně miniatura nepůsobí přesvědčivým dojmem a je zde zjevná provinčnost a zaostalost jeho výtvarného projevu.

Kulisovitě zobrazený výjev Předání desek Zákona Mojžíšovi spolu s loutkovitým zobrazením klečící rodiny donátora vznikl patrně také později rukou místního umělce [61b], který nejspíše nebyl totožný s Jakubem Hyršem.

K nejznámějším vyobrazením z Teplického graduálu patří celostranná miniatura zpívajícího literátského bratrstva z 80.–90. let 16. století [62b],¹⁷⁹² jež již předznamenává renesanční celostranné iluminace Hradeckého graduálu Matouše Radouše.¹⁷⁹³ Tato miniatura

¹⁷⁸⁰ K akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

¹⁷⁸¹ Fol. 131r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁸² Fol. 162v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁸³ Fol. 138v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁸⁴ Viz I. 5. 1. *Druhově určitelné rostlinstvo*.

¹⁷⁸⁵ Ff. 71r, 73r, 191r a 199r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁸⁶ Viz I. 5. 2. *Ostatní ornamentální výzdoba chorálních rukopisů*.

¹⁷⁸⁷ K funkci drolerii zvl. BRODSKÝ 2009, 279–286.

¹⁷⁸⁸ Fol. 40v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁷⁸⁹ Viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.

¹⁷⁹⁰ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, viz II. 18. 0. *Teplický kancionál*.

¹⁷⁹¹ Jakub Hyrš Kníninský byl malířem a v letech 1585 a 1590 také senátorem v Teplících. Roku 1565 se učil malířství u mistra Floriána a roku 1569 u mistra Pavla Neupauera z Olomouce. Viz MADĚRA 2001a, 104.

¹⁷⁹² Fol. 190v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) poslední třetina 16. století, viz I. 4. 4. 4.

Zobrazení zpívajícího bratrstva.

¹⁷⁹³ Dvoudílný Královehradecký graduál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr–13/Hr–14) 1594–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

je též cenná díky svému monumentálnímu měřítku a také, protože zobrazuje skutečné literáty, kteří v té době žili v Teplicích.

Groteska v borduře na fol. 235r vytvořená podle grafických vzorů Cornelia Bose¹⁷⁹⁴ je prvkem téměř manýristickým a i ta byla do rukopisu přimalována později roku 1590.

Celkově představuje kodex kvalitní ukázkou výzdoby chorální knihy 16. století, která v sobě spojuje jak prvky pozdně gotické, tak již zcela renesanční. Krajinné výjevy jsou komponovány s pečlivostí a svědčí o velké praxi iluminátora Fabiána Pulěře,¹⁷⁹⁵ který měl v té době za sebou práci na několika podobných graduálech.

---

¹⁷⁹⁴ K C. Bosovi zvl. SCHELE 1965.

¹⁷⁹⁵ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

II. 18. 0. TEPLICKÝ KANCIONÁL

Teplický kancionál¹⁷⁹⁶ je stejně jako Teplický graduál¹⁷⁹⁷ deponován v Regionálním muzeu v Teplicích, ale na rozdíl od graduálu vznikl o několik let později. Na několika foliích se nachází letopočet 1566, čili lze předpokládat, že byl dokončen tento rok.¹⁷⁹⁸

Rukopis je druhým zpěvníkem vytvořeným pro literátské bratrstvo v Teplicích, svědčí pro to množství erbů, cechovní znamení a podobizen umístěných na jednotlivých iluminovaných foliích.¹⁷⁹⁹ Byl určen pro literátské utrakvistické bratrstvo, což podobně jako v Teplickém graduálu¹⁸⁰⁰ dokládá zachovalá miniatura s upálením Mistra Jana Husa.¹⁸⁰¹ Pravděpodobně byl užíván v kostele sv. Jana Křtitele v Teplicích.¹⁸⁰²

Hudební repertoár kancionálu je tematicky sjednocen do jedenácti částí odpovídajících řazení církevního roku, tzn. adventní písně, vánoční písně, písně o životě Pána Krista, písně o umučení Pána Krista, o Nanebevstoupení, svatodušní písně, trojiční písně, zpěvy ke svátku Božího těla. Dále jsou zde řazeny písně pro sanktorál i hymny.¹⁸⁰³

Kodex sestává z 282 pergamenových listů,¹⁸⁰⁴ přičemž rozměr jednoho folia činí 610 x 375 mm.¹⁸⁰⁵ Původní vazba prošla restaurací v roce 1976.

II. 18. 1. Zhodnocení literatury k Teplickému kancionálu

Zpěvník je zmíněn ve výčtu rukopisů v „*Historii literatury české*“ Josefa Jungmanna (1825) spolu s Teplickým graduálem.¹⁸⁰⁶ První stručné uměleckohistorické hodnocení se

---

¹⁷⁹⁶ Teplický kancionál (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 2) 1566/některá folia vyzdobená dodatečně kolem roku 1610, bibliografie k rukopisu: JUNGSMANN 1825, 172; VOCEL 1859, 14; KONRÁD 1893, 190; CHYTL 1906, 185; MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85; VACKOVÁ 1968, 380; KOUBA 1969, 267; PUDILOVÁ 1973, 43; FOJTÍKOVÁ 1981, 75; BUDÍNSKÁ 1987, 69; VACKOVÁ 1989, 95; ŽIŽKOVÁ 1994; ŽIŽKOVÁ 1995, 33–55; TOŠNEROVÁ 2001, 173; MADĚRA 2001a, 106–107; MADĚRA 2001b, 106–107; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116; MICHLOVÁ 2007, 125–135; BÍLKOVÁ 2007, 85; ŽIŽKOVÁ 2007; SOUČKOVÁ 2010, 11; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 79; ŠÁROVCOVÁ 2011b, 299; SOUČKOVÁ 2012, 16; BRODSKÝ 2012, 137, obr. 190; ŽIŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015; SOUČKOVÁ 2015e, 584–585, kat. č. XI– 8; SOUČKOVÁ 2016e.

¹⁷⁹⁷ Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 17. 0. *Teplický graduál*.

¹⁷⁹⁸ Ff. 144r, 193v, 208v, 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁷⁹⁹ Viz kapitola II. 18. 2. *Výzdoba Teplického kancionálu*.

¹⁸⁰⁰ Fol. 150v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁸⁰¹ Fol. 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁸⁰² BOUŠKOVÁ 2015, 110.

¹⁸⁰³ ŽIŽKOVÁ 1994, 27.

¹⁸⁰⁴ ŽIŽKOVÁ 1994, 15.

¹⁸⁰⁵ TOŠNEROVÁ 2001, 173.

¹⁸⁰⁶ JUNGSMANN 1825, 171.

objevuje u Jana Erazima Vocela v jeho stati „*Miniatury české XVI. století*“ (1859),¹⁸⁰⁷ který výzdobu hodnotí jako méně kvalitní než tu, jež se objevuje v Teplickém graduálu.¹⁸⁰⁸

Antonín Rybička ve svém článku „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877) nezmiňuje výslovně ani Teplický graduál, ani kancionál, jen v textu vzpomíná existenci literátského bratrstva v Teplicích.¹⁸⁰⁹ Teplický exemplář v krátkosti vzpomíná i Karel Konrád (1893), který ho nazývá druhým teplickým zpěvníkem.¹⁸¹⁰ Výzdobu rukopisu sám nehodnotí, jen cituje J. E. Vocela.

Anežka Merhautová-Livorová ve své studii „*K ikonografii mistra J. Husa*“ (1953) popisuje miniaturu s Mistrem Janem Husem.¹⁸¹¹ Jarmila Vacková zmiňuje Teplický kancionál pod označením dvoudílný Teplický zpěvník ve výčtu rukopisů pocházející z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory a Fabiána Pulře ve své klíčové stati „*Podoba a příčiny anachronismu*“ (1968).¹⁸¹² Kodex lze nalézt rovněž v seznamu zpěvníků v knize „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*“ (1969).¹⁸¹³

V diplomní práci Jany Pudilové (1973) jsou oba exempláře uvedeny pod označením dvoudílný kancionál.¹⁸¹⁴ I ona tlumočí názor J. E. Vocela, že druhý zpěvník, tedy Teplický kancionál, nedosahuje, co se týče úrovně výzdoby, prvního svazku, tedy Teplického graduálu.

Jana Fojtíková zmiňuje Teplický graduál v přehledu rukopisů ve svém článku „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981),¹⁸¹⁵ kde si všímá fol. 270v–271r, které jsou uvedené rubrikou „O Mistru Janovi z Husí“.

O teplických zpěvnících nalezneme též stručnou poznámku v knize Jitky Budínské „*90 let muzejní práce v Teplicích 1897–1987*“ (1987).¹⁸¹⁶ Autorka zde však paušalizuje a uvádí, že oba zpěvníky jsou z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory a že se na jejich miniaturách podílel Fabián Pulěr,¹⁸¹⁷ což v případě Teplického kancionálu není jisté.

J. Vacková Teplický kancionál opět zmínila ve studii „*Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526–1620*“ (1989),¹⁸¹⁸ v níž ovšem jen cituje svou předešlou práci.

---

¹⁸⁰⁷ VOCEL 1859, 14.

¹⁸⁰⁸ V literatuře se Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) z roku 1566 a Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) z roku 1560 často objevoval pod označením dvoudílný Teplický zpěvník.

¹⁸⁰⁹ RYBIČKA 1874–1877, 722.

¹⁸¹⁰ KONRÁD 1893, 190.

¹⁸¹¹ MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85. Fol. 208v, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁸¹² VACKOVÁ 1968, 380.

¹⁸¹³ KOUBA 1969, 267.

¹⁸¹⁴ PUDILOVÁ 1973, 43.

¹⁸¹⁵ FOJTÍKOVÁ 1981, 75.

¹⁸¹⁶ BUDÍNSKÁ 1987, 69.

¹⁸¹⁷ BUDÍNSKÁ 1987, 69.

¹⁸¹⁸ VACKOVÁ 1989, 95.

Podrobně hudební a liturgickou stránku sledovaného exempláře studuje Jitka Žižková ve své diplomové práci (1994),¹⁸¹⁹ do které zařadila kapitolu Teplický kancionál a jeho vztah k dílně Jana Táborského z Klokotské Hory. Zde vyjadřuje pochybnosti o autorství dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁸²⁰ Autorka dále sepsala stať „*Rukopisné zpěvníky jako doklad hudební aktivity teplických měšťanů v 2. polovině 16. století*“ (1995).¹⁸²¹

Ferdinand Maděra ve své knize „*Heraldické památky regionu Teplice*“ (2001) popsal jednotlivé erby a cechovní znaky, jež se v kancionálu nacházejí.¹⁸²² Kniha vyšla i v německém překladu „*Heraldische Merkwürdigkeiten im Region Teplitz*“ (2001).¹⁸²³ Kodex se objevuje také v „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice III (Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice)*“ z roku 2001.¹⁸²⁴

Martina Kratochvílová ve své diplomní práci (2003) uvádí o Teplickém kancionálu jen stručnou zmínku, že rukopis byl spolu s Teplickým graduálem v roce 1967 vystaven na výstavě a že koncem 70. let 20. století prošly oba exempláře nákladnou restaurací.¹⁸²⁵

Oběma teplickým kodexům se ve svém článku „*Zpěvníky teplického literátského bratrstva ze šestnáctého století*“ věnovala Jana Michlová (2006),¹⁸²⁶ která předpokládá, že kancionál vyšel z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory, protože se „na mnohých listech nacházejí monogramy IT“.¹⁸²⁷ Autorka bohužel neuvádí, na jakých foliích se konkrétně nacházejí monogramy IT. Dále J. Michlová míní, že kancionál iluminoval Matouš Ornys, protože „detaily mnoha miniatur odkazují na jeho dílnu, kde zaměstnával mnoho tovaryšů“.¹⁸²⁸ Autorka opět neobjasňuje žádné konkrétní příklady, jaké „detaily miniatur“ má na mysli, nicméně autorství Ornysovy dílny se zdá pravděpodobné.¹⁸²⁹

Jitka Žižková navázala na svojí diplomovou práci a roku 2007 obhájila disertační práci na téma „*Repertoár jednohlasých písní adventního a vánočního období v rukopisech Jana Táborského z Klokotské Hory*“.¹⁸³⁰ Na základě písňového rozboru a komparace s jinými zpěvníky přiřadila i tento Teplický kancionál dílně Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁸³¹

---

¹⁸¹⁹ ŽIŽKOVÁ 1994.

¹⁸²⁰ ŽIŽKOVÁ 1994, 19–21.

¹⁸²¹ ŽIŽKOVÁ 1995, 33–55.

¹⁸²² MADĚRA 2001a, 106–107.

¹⁸²³ MADĚRA 2001b, 106–107.

¹⁸²⁴ TOŠNEROVÁ 2001, 173.

¹⁸²⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116.

¹⁸²⁶ MICHLOVÁ 2007, 125–135.

¹⁸²⁷ MICHLOVÁ 2007, 129.

¹⁸²⁸ MICHLOVÁ 2007, 130.

¹⁸²⁹ Viz kapitola I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka*.

¹⁸³⁰ ŽIŽKOVÁ 2007.

¹⁸³¹ ŽIŽKOVÁ 2007, 129.

Milena Bílková si ve své disertační práci věnující se utrakvistické ikonografii všímá zachovalé miniatury s upálením Mistra Jana Husa (2007).¹⁸³² Rovněž M. Šárovcová (2011) zmiňuje Teplický kancionál v textu své disertační práce, v níž také sleduje miniatury s Mistrem Janem Husem¹⁸³³ a stejně tak je tomu i v její stati „*Jan Hus in illuminated Manuscripts of the Bohemian Renaissance*“ (2011).¹⁸³⁴

Pavel Brodský v knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) reprodukuje miniaturu s Nejsvětější Trojicí,¹⁸³⁵ která je pojednána jako postava s třemi obličejí.

V roce 2015 byl rukopis spolu s druhým Teplickým zpěvníkem vystaven na výstavě Regionálního muzea v Teplicích. U této příležitosti vznikla též publikace, kde jsou reprodukce většiny iluminovaných folií.¹⁸³⁶ V souvislosti s Teplickým graduálem je kodex zmíněn v katalogu, který vyšel k výstavě „*Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí*“ (2015).¹⁸³⁷

II. 18. 2. Výzdoba Teplického kancionálu

Fol. 1v

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se nachází miniatura s erbem pánů z Vřesovic a znakem města Teplice.¹⁸³⁸ Ve větším medailonu se vyskytuje erb, který na modrém poli obsahuje zlatý půlměsíc. Na štítu je kolčí helm a na něm jako klenot koruna a půlměsíc. Kolem jsou zlatomodrá příkrývadla. Pod erbem se objevuje v menším medailonu znak města Teplice.¹⁸³⁹ Na modrém poli je hlava Jana Křtitele na míse. Nad erbem i městským znakem se objevují nevyplněné nápisové pásy.

Fol. 2r

Rubrika: „*Písni o se Staupeni Syna Božihó s Nebe od Otce z milosti...*“

Iniciála: „*A(nděl)*“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou A, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Zvěstování Panně Marii.¹⁸⁴⁰ Scéna je zasazená do interiéru s šachovnicovou podlahou. Panna Marie čte u pulpitu

¹⁸³² BÍLKOVÁ 2007, 85.

¹⁸³³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 79. Fol. 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

¹⁸³⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011b, 298.

¹⁸³⁵ BRODSKÝ 2012, 137, obr. 190. Fol. 208v, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms. 2) 1566.

¹⁸³⁶ ŽIŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015.

¹⁸³⁷ SOUČKOVÁ 2015e, 584–585, kat. č. XI– 8.

¹⁸³⁸ MADĚRA 2001a, 106. K Vřesovcům z Vřesovic zvl. KRÁL 2009, 94–95.

¹⁸³⁹ Ke znaku Teplic viz ČAREK 1985, 380–381.

¹⁸⁴⁰ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

Izajášovo proroctví, zatímco z levé strany k ní přichází anděl, oděný do pestrobarevného roucha. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá žlutý kazetový rám, je zlaté.¹⁸⁴¹

Bordura: Po pravé straně se objevuje rozvilina z palmet akantu se zlatými kapkami. Rozvilina se skládá z modrého a růžového akantu, který uprostřed přechází do suchých větviček. Pod kolumnou se v zeleném medailonu se stuhami nachází erb, nad nímž je nápis se jménem donátora Jana Borka z Borky.¹⁸⁴² Renesanční erb obsahuje modré pole štítu, na kterém jsou váhy. Na štítu je kolčí helm a na něm v klenotu polofigura muže, jenž drží opět váhy. Přikrývadla jsou zlatomodrá.¹⁸⁴³

Grafické předlohy: Zvěstování z vnitřního pole iniciály mohlo být inspirováno rytinou Martina Schongauera.¹⁸⁴⁴

Analogie: Zvěstování Panně Marii je velice podobné iniciále se stejným námětem v Třebenickém graduálu.¹⁸⁴⁵ Stylově podobné Zvěstování, jen zrcadlově převrácené, se také nachází v Rybařovském graduálu.¹⁸⁴⁶

Fol. 20v

Rubrika: „*Pisně krwe*“

Iniciála: „*Z(drawa)*“ Na tomto foliu se objevuje ornamentální iniciála Z, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu. Pozadí iniciály vyplňuje modrá tapeta. Iniciálu uzavírá masivní růžový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází cechovní znak řezníků. Na červeném poli je lev ve skoku, který v pařátech drží sekyru.

Fol. 40r

Rubrika: „*w Adwent*“

Iniciála: „*C(hwala)*“ Pod polovinou folia se objevuje malovaná ornamentální iniciála C, jejíž tělo je složeno z oranžového akantu. Pozadí iniciály obsahuje modrou tapetu se zlatým filigránovým ornamentem. Iniciálu uzavírá oranžový kazetový rám.

---

¹⁸⁴¹ Viz [219a].

¹⁸⁴² Transkripce: „*Yan Borek z Borku*.“ Viz MADĚRA 2001a, 106. Ondřej Borek z Borku byl stavitelem na Pražském hradě. Do rytířského stavu byl přijat před požárem zemských desek roku 1541. Jan z Borku byl jeho syn. Zachovala se jeho pečeť z roku 1564. Viz MADĚRA 2001a, 106.

¹⁸⁴³ MADĚRA 2001a, 106.

¹⁸⁴⁴ Viz [srov. 217a s 219a], reprodukováno: STOCK 2002, 72, obr. 213.

¹⁸⁴⁵ Fol. 92v [218a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

¹⁸⁴⁶ Fol. 245r [220a], Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 21. 0. *Rybařovský graduál*.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, která je složena z růžového a zeleného akantu, uprostřed obohacena srostlicí z přesekaných větví. Pod kolumnou se vyskytuje modrý cechovní štít s růží ve středu, nad kterým je nápisová páska.¹⁸⁴⁷

Fol. 50v

Rubrika: „*Pisně*“

Bordura: Jediná výzdoba na tomto foliu je klečící donátor v dobovém oděvu na levém okraji. Obličej donátora vykazuje portrétní rysy.

Fol. 51r [63b]

Rubrika: „*w Adwent*“

Větší miniatura: Strana je vyzdobena miniaturou, která se rozprostírá asi na dvě třetiny folia. Ve zlatém lištovém rámu je kartušový medailon zdobený festony, listovím a po obou stranách monstry s lidským tělem a křídly. V modrém poli se nachází erb, který obsahuje na červenočerném poli lva ve skoku s mečem v pařátech. Na štítu je kolčí helm a na něm jako klenot šašek. Příkrývadla jsou červenostříbrná. Pod medailonem se objevuje kartuš, u které z pravé i levé strany stojí odrostlejší polonahé andělské postavy s křídly. Na kartuši se na její horní hraně nachází andílčí hlavička a na spodní hraně uprostřed ozdoba složená z listů a ovoce.¹⁸⁴⁸ Ferdinand Maděra erb identifikuje jako erb rodu Schröter.¹⁸⁴⁹

Bordura: Okraj strany je vyzdoben stejnostrannou kandelábrovou groteskou, složenou z fantaskních listů, váz a andílčích hlaviček.

Fol. 56r

Rubrika: „*O Narození Syna Božího prawého Boha*“

Iniciála: „*G(edním)*“ Stranu uvádí malovaná figurální iniciála G, která je složena ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Adorace dítěte.¹⁸⁵⁰ Ježíšek leží na slámě, zatímco u něj se sepjatýma rukama klečí Panna Marie, oděna do tradičního mariánského červenomodrého oděvu. U Panny Marie se nachází živě gestikulující Josef a dále

¹⁸⁴⁷ V pásce je text: „*Waczlaw Bustowicz Kozieluh*“.

¹⁸⁴⁸ Na modrém poli kartuše se nachází zlatý nápis: „*O Božie nass genž Radszils býti nassím milostiwým panem. racz nam Geziss milostiwým býti kdiž na twém Šaudu stanem. Amen. 18. Augusty 1610 Domini. M. S.S. H.*“ Viz srov. MADĚRA 2001a, 106.

¹⁸⁴⁹ MADĚRA 2001a, 107.

¹⁸⁵⁰ K námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

oslík a volek. Scéna je zasazena do stylizovaného chlěva s trémovým stropem. Vnější pole iniciály je zlaté. Celou literu uzavírá růžový kazetový rám.¹⁸⁵¹

Bordura: Pod kolumnou se v kartušovém medailonu objevuje cechovní znak sladovníků. Na modrém poli jsou dvě sladovnické zkřížené limpy, které mají v místě křížení navlečenou korunu.

Analogie: Stylově je miniatura z vnitřního pole podobná miniatuře zobrazující Klanění pastýřů¹⁸⁵² v Rybařovském graduálu.¹⁸⁵³

Fol. 118r

Rubrika: „*K umučení a newině smrti ...*“

Iniciála: „*S(mrt)*“ Na tomto foliu se nachází menší malovaná iniciála S, jejíž tělo je složeno ze žlutého akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým rozvilinovým ornamentem. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: V pravé borduře je akantová rozvilina složená z palmet a stonků akantu. Blíže ke spodní hraně se objevuje cechovní znak řezníků. Na červeném poli se nachází lev ve skoku se sekyrou v pařátech. Nad ním je špatně čitelná páska s nápisem, který mohl být dopsán až v pozdějším novověku.

Fol. 144r [64b]

Rubrika: „*Piesně o slavném a radostném wzkříšení...*“

Iniciála: „*B(uoh)*“ Na této straně se nachází malovaná figurální iniciála B, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Vzkříšení Krista.¹⁸⁵⁴ Kristus stojí na zavřené tumbě, oděn do bederní roušky a vlajícího červeného pláště s korouhví Vzkříšení v rukách. Pod ním jsou zobrazeni tři právě se probouzející vojáci v barevné římské zbroji. V druhém plánu lze sledovat dlouhý průhled do krajiny. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina složená z palmet akantu se žlutými kapkami. Postupně na sebe od shora navazují zelené, růžové, žluté a modré palmety. Uprostřed je rozvilina přerušena a ústí v rozsekané větévky. V pravém rohu klečí donátor v dobovém oděvu. Pod kolumnou se ve vavřínovém věnci objevuje cechovní znak

¹⁸⁵¹ Viz [70a].

¹⁸⁵² Viz L 2, 16.

¹⁸⁵³ Fol. 94r [69a], Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

¹⁸⁵⁴ K námětu viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

sladovníků, na jehož modrém poli štítu se vyskytují dvě zkřížené sladovnické limpy s uprostřed provlečenou korunou.¹⁸⁵⁵

Analogie: Podobné Zmrtvýchvstání, kde Kristus stojí na zavřené tumbě, lze sledovat ve Svatovítském¹⁸⁵⁶ nebo Českobrodském graduálu.¹⁸⁵⁷

Fol. 179v

Rubrika: „*O wstaupení*“

Iniciála: „*B(ože)*“ Zcela nahoře se objevuje velká malovaná iniciála B, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli se nachází modrá tapeta se zlatým rozvilinovým ornamentem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je modré.

Bordura: Pod kolumnou textu se vyskytuje cechovní znak ševců, který obsahuje na modrém poli tři červené kozačky. Nad ním je nápisová páska se špatně čitelným jménem donátora.

Fol. 193v

Rubrika: „*O duchu swatém*“

Iniciála: „*Z(awitag)*“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou Z, která na pozadí těla iniciály, jež je tvořeno oranžovým akantem, výjev Seslání Ducha svatého.¹⁸⁵⁸ Illuminátor příliš nezvládl kompoziční scénu miniatury, protože tělo iniciály Z zcela zakrývá postavu Panny Marie. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.¹⁸⁵⁹

Bordura: Pod kolumnou klečí v naznačené krajině donátor v dobovém oděvu. Jeho obličej vykazuje portrétní rysy. U sebe má po levé straně červený štít s třemi liliiemi.¹⁸⁶⁰

Analogie: Podobné Seslání Ducha svatého můžeme nalézt i v Třebenickém graduálu,¹⁸⁶¹ v němž lze motiv sledovat umístěn do iniciály D, čili zde nedošlo k překrytí postavy Panny Marie tělem iniciály.

Fol. 208v

Rubrika: „*O swaté Trogici*“

---

¹⁸⁵⁵ Po pravé a levé straně medailonu jsou dvě nápisové pásky s textem: „*Hawel Rynda 1566*“.

¹⁸⁵⁶ Fol. 134r [37a], Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0. Svatovítský graduál – I. díl.

¹⁸⁵⁷ Fol. 234r [38a], Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 10. 0. Českobrodský graduál.

¹⁸⁵⁸ Viz I. 4. 2. 3. 9. Seslání Ducha svatého.

¹⁸⁵⁹ Viz [90a].

¹⁸⁶⁰ Nad štítem je v nápisové pásce text: „*1566 Ssimon Wodnianský pisarz Tepliczký*“.

¹⁸⁶¹ Fol. 193v [89a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

Iniciála: „T(rogici)“ Zcela nahoře je malovaná figurální iniciála T, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se nachází Nejsvětější Trojice – postava s třemi tvářemi a s atributy moci (žezlem a jablkem).¹⁸⁶² Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celá iniciála je zasazena do růžového kazetového rámu.¹⁸⁶³

Bordura: Po levé straně se objevuje akantová rozvilina, pod kterou lze sledovat červený štít s třemi liliemi. Nad ním se vyskytuje nápisová páska. Pod kolumnou se nachází výjev s měšťany – patrně placení daní (?), jenž je zasazen do místnosti s pravoúhlými okny.¹⁸⁶⁴

Analogie: Vyobrazení měšťanů můžeme porovnat s celostrannou miniaturou zasedání městské rady z Třebenického graduálu,¹⁸⁶⁵ které se odehrává v interiéru radnice taktéž s renesančními okny.

Fol. 217r [65b]

Rubrika: „O tiele a krwi pana Krista“

Iniciála: „K(ristus)“ Zhruba uprostřed strany se vyskytuje iniciála K, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje přijímání pod obojí způsobou před otevřenou oltářní archou. Scéna je zasazená do sakrálního interiéru, se zdůrazněným zlatým kalichem na menze a šachovnicovou dlažbou na podlaze. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Růžový kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Pod kolumnou je ve vavřínovém věnci cechovní znak mlynářů a pekařů. Na modrém poli renesančního štítu se nachází mlýnské kolo a vedle něj preclík.¹⁸⁶⁶

Analogie: Podobný výjev přijímání pod obojí můžeme spatřit v Chrudimském graduálu taktéž v iniciále K.¹⁸⁶⁷

Fol. 232r

Rubrika: „Pisně na swatky swatých ...“

Iniciála: „A(posstole)“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou A, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází scéna povolání sv.

¹⁸⁶² Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice.*

¹⁸⁶³ Viz [284a].

¹⁸⁶⁴ Viz [287a].

¹⁸⁶⁵ Fol. 4r [286a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

¹⁸⁶⁶ Nad štítem je nápisová páska s textem: „*Yan Pekárek. Martin. Floryann. Mlynarzi*“.

¹⁸⁶⁷ Fol. 181v, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., inv. č. 12579) 1570.

Ondřeje,¹⁸⁶⁸ zasazená do přesvědčivé krajinné scenerie. Pro přiléhavost těla iniciály k zelenému kazetovému rámu nemá iniciála žádné vnější pole.¹⁸⁶⁹

Bordura: Pod kolumnou se ve vavřínovém medailonu nachází erb, který obsahuje na modrém poli štítu červenostříbrnou orlici se zlatou zbrojí. Na štítu je kolčí helm a na něm v klenotu koruna s červeným a stříbrným křídlem. Příkrývadla jsou stříbrnočervená.¹⁸⁷⁰ Kolem dokola jsou nápisové pásy.

Analogie: Stylově je miniatura podobná figurálnímu výjevu zobrazující Krista kráčejiícího po vlnách¹⁸⁷¹ z Třebenického graduálu.¹⁸⁷²

Fol. 238r [66b]

Rubrika: „*Pisně O swatém Mistru Yanowi Husy muczedlniku Božim*“

Iniciála: „*M(nožit)*“ Na této straně se objevuje malovaná figurální iniciála M, která ve svém vnitřním poli obsahuje scénu upálení Mistra Jana Husa.¹⁸⁷³ Tělo iniciály je složeno ze zeleného akantu. Jeho střední dřík představuje kůl, k němuž je přivázán Mistr Jan Hus. Z levé a z pravé strany jsou zobrazeni dva pohůnci, kteří rozdmýchávají oheň. V zadním plánu se nacházejí přihlížející preláti a v mlhavém oparu město Kostnice. Vnější pole litery je zlaté. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina. Pod kolumnou klečí v naznačené krajině donátor v dobovém oděvu, jehož obličej vykazuje portrétní rysy. U sebe má modrý štít a na něm jsou velké litery ML a pod nimi zlatý holub.¹⁸⁷⁴

Analogie: Miniatura s upálením Mistra Jana Husa se nachází i v Teplickém graduálu.¹⁸⁷⁵

Fol. 256r

Rubrika: „*hymny*“

¹⁸⁶⁸ Viz Mt 4, 18–20; Mk 1, 16–18; Jn 1, 40–42, k ikonografii sv. Ondřeje např. HALL 1975, 15–16; ROYT 2006a, 185.

¹⁸⁶⁹ Viz [71a].

¹⁸⁷⁰ Erb v této podobě užívali především páni z Kolovrat a Žďárští ze Žďáru. Viz MYSLIVEČEK 2005, 48, 32, 359.

¹⁸⁷¹ Viz Mt 14, 22–32; k ikonografii ROYT 2006a, 118.

¹⁸⁷² Fol. 228r [72a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

¹⁸⁷³ K výjevům s upálením Mistra Jana Husa v rukopisech viz I. 4. 5. *Zobrazení Mistra Jana Husa*.

¹⁸⁷⁴ Nad štítem je nápisová páska s textem: „*Matyass Piskorz Tepliczký M.S. M. E. 1566.*“ Viz MADĚRA 2001a, 107.

¹⁸⁷⁵ Fol. 150v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

Iniciála: „P(rid)“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála P, jejíž tělo je složeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází modrá tapeta se zlatým filigránem. Vnější pole litery je zlaté. Celou iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina, která je složena z palmet růžového a zeleného akantu se zlatými kapkami. Pod kolumnou se objevuje cechovní znak krejčích, který na modrém poli obsahuje zlaté rozevřené krejčovské nůžky.¹⁸⁷⁶

II. 18. 3. Shrnutí výzdoby Teplického kancionálu

Výzdoba Teplického kancionálu [63b, 64b, 65b, 66b] je skromnější než dekorace Teplického graduálu.¹⁸⁷⁷ Biblické figurální motivy jsou soustředěny pouze do iniciál a nevyskytují se vůbec v bordurách. Miniatury zde tedy nejsou ani na jednom foliu komponovány na základě typologického paralelismu.¹⁸⁷⁸

Iluminátor si dává záležet na zasazení figurálních motivů do přesvědčivého prostoru, jak interiérového s šachovnicovou dlažbou, tak exteriérového, který většinou nabízí též druhý plán s dlouhým průhledem do dále. Aktéři jednotlivých biblických výjevů jsou zobrazeni v živé gestikulaci s vlající drapérií jejich rouch.

Ornamentální bordurová výzdoba je poměrně skromná, omezující se jen na rozviliny z „kadeřavých palmet kombinujících laločnaté a pružně zvlněné tvary s přetáčenými okraji do bobulovitých či zavlnutých výhonků“.¹⁸⁷⁹ Rozviliny často zakončují či přerušují suché větvičky. Akantové palmety jsou také většinou obohaceny zlatými kapkami. V bordurách se nevyskytují rozviliny z jiného druhově určitelného rostlinstva a ani žádný manýristický ornament. Nejsou zde ani drolerie, které jsou typické pro tvorbu Fabiána Pulře,¹⁸⁸⁰ jenž vyzdobil převážnou část prvního teplického zpěvníku.¹⁸⁸¹

V Teplickém kancionálu je rovněž zobrazeno několik cechovních znamení, erbů a portrétů donátorů, kteří většinou klečí v bordurách. Utravvistického objednavatele rukopisu dokládá nejenom upálení Mistra Jana Husa v iniciále [66b],¹⁸⁸² ale i přijímání pod obojí

¹⁸⁷⁶ Nad štítem je nápisová páska patrně s textem: „Kasspar Krejczí 1566“.

¹⁸⁷⁷ Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

¹⁸⁷⁸ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

¹⁸⁷⁹ Viz srov. KUBÍK 2010, 208, obr. Ad. Tab. II. 4 - c1.

¹⁸⁸⁰ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulř*.

¹⁸⁸¹ Viz Teplický graduál (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 1) 1560, k rukopisu II. 17. 0. *Teplický graduál*.

¹⁸⁸² Fol. 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

způsobou [65b], které se objevuje taktéž ve vnitřním poli litery na foliu věnovanému svátku Božího Těla.¹⁸⁸³

Pro stylové analogie s Třebenickým¹⁸⁸⁴ a Rybařovským graduálem¹⁸⁸⁵ lze předpokládat, že výzdoba je dílem iluminátora Matouše Ornyse z Lindperka.¹⁸⁸⁶ Svědčí pro to nejen figurální motivy, ale rovněž akantové rozviliny,¹⁸⁸⁷ které jsou velice často přerušené suchými větvičkami, což se podobně vyskytuje též v Ornysově Litomyšlském graduálu.¹⁸⁸⁸

Rukopis je také zajímavý množstvím velmi pěkných kaligrafických iniciál, které jsou místy podloženy zlatem, či obsahují perem nakreslené drobné kvítky kolem těla liter. Téměř každý zpěv začíná takovouto kaligrafickou iniciálou, což se v jiných kodexech v takové míře neobjevuje.

Kromě výzdoby, která vykazuje určitou stylovou jednotu, byla do rukopisu dodatečně domalována groteska s erbem donátora [63b],¹⁸⁸⁹ jež není stylově podobná žádné pozdější miniatuře z Teplického graduálu.¹⁸⁹⁰ K miniatuře s erbem bude patrně patřit i podobizna na předcházející straně Teplického kancionálu,¹⁸⁹¹ který stylově neodpovídá jiným portrétním zobrazením v rukopise.¹⁸⁹²

Celkově lze dekorace kodexu hodnotit jako kvalitní, jež byly převážně vytvořeny kolem roku 1566, patrně v dílně Matouše Ornyse z Lindperka.

---

¹⁸⁸³ Fol. 217r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms. 2) 1566.

¹⁸⁸⁴ Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

¹⁸⁸⁵ Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus.Hs. 15509) 1568.

¹⁸⁸⁶ K němu viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka*.

¹⁸⁸⁷ Ff. 2r, 40r, 118r, 144r, 208v a 256r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms. 2) 1566.

¹⁸⁸⁸ Ff. 102r, 133v, 136r, 137v, 198r, 247r, 252r, 276r, 320r a 344v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

¹⁸⁸⁹ Fol. 51r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1610.

¹⁸⁹⁰ Fol. 7v, 38v, 143v, 190v, 235r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) asi poslední třetina 16. století.

¹⁸⁹¹ Fol. 50v, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1610.

¹⁸⁹² Ff. 144r, 193v, 208v, 238r, Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

II. 19. 0. LOUNSKÝ GRADUÁL

Graduál¹⁸⁹³ se dnes nachází ve Státním okresním archivu v Lounech. Dopsán byl patrně roku 1563, což dokládá tento letopočet a básnický akrostich na úvodní straně.¹⁸⁹⁴ Objednán byl příslušníky literátského bratrstva města Loun, jejichž cechovní znaky můžeme nalézt na jednotlivých iluminovaných foliích exempláře.¹⁸⁹⁵ Dále se na jeho nákladu pravděpodobně podíleli členové vladyckého stavu Jiřík Rozum a Matěj z Bílejova, jejichž spojený erb se nachází na listu pod znakem města Loun.¹⁸⁹⁶

Rukopis byl užíván lounským literátským bratrstvem v kostele sv. Mikuláše v Lounech¹⁸⁹⁷ až do roku 1625,¹⁸⁹⁸ kdy byl vzat do Jezuitské koleje Martinem Huertou.¹⁸⁹⁹ Kniha byla následně uloupěna vojáky během třicetileté války a vrátila se do Loun až po vestfálském míru.¹⁹⁰⁰ Není známo, kdy došlo k vyříznutí listů vztahujících se k Mistru Janu Husovi. (Některé části folií jsou také poškozené černou barvou.) Graduál byl pak dále užíván až do roku 1788.¹⁹⁰¹ Roku 1887 byl kodex představen na výstavě církevního umění ve

---

¹⁸⁹³ Lounský graduál (Louny, Státní okresní archiv, sign. I G 9) 1561–1563/některá folia byla vyzdobená dodatečně až po roce 1563, bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1874–1877, 731, pozn. 13; CHYTL 1891, 158, kat. č. 49; KONRÁD 1893, 137, 174, 185, 194, 232, 234; WINTER 1896, 988; MATĚJKA 1897, 44; DUŠEK 1898, 48–49; CHYTL 1906, 184; WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502; KROPÁČEK 1952a, 111–115; KROPÁČEK 1952b, 53–57, kat. č. 21; LŮŽEK 1956, 97; VACKOVÁ 1959, 66, 82, 83, 89; ČERNUŠÁK/ ŠTĚDRŮ/ NOVÁČEK 1965, 749; VACKOVÁ 1968, 381; KOUBA 1969, 137; PUDILOVÁ 1973, 44; FOJTÍKOVÁ 1981, 74; ČAREK 1985, 235; ROEDL/VANIŠOVÁ 1987, 169–170; VACKOVÁ 1989, 95; KRÁSA 1990b, 115; TOŠNEROVÁ 1998, 115; GRAHAM 1999–2000, 232; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 131–142; KRATOCHVÍLOVÁ 2003b, 421–432; KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464; GRAHAM 2006, 270–273, kat. č. 42; ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 26, 30, 134; KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2007, 40–41, 43; SOUČKOVÁ 2010, 11, 14; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 83#–86#, kat. č. 29; BRODSKÝ 2012, 43; SOUČKOVÁ 2012, 16; SOUČKOVÁ 2014a, 59; SVITÁKOVÁ 2016, 101–107.

¹⁸⁹⁴ Na fol. 1r Lounského graduálu (Louny, Státní okresní archiv, sign. I G 9) dopsaného roku 1563, je akrostich ve znění: *"Iakžto slunečná swetlost wsecku tmu zahání/ Ay hle tak weczná prawda blud wyháni/ Nemyl se žádný w wirze neporzádný/clowek newázný./ To swetlo yasně./ Kristus prawda weczná/ Ať neuhasne, wira twá stateczná/ Bud' uprzimnosti měg na Kristu dosti/ nech omylnosti./ On gest wsechnen nám swé Bozské milosti/ Rozmnozitel sám darůw swých w hoynosti/ Sám ziwot cesta do wiecného miesta/ sám prawda gisté./ Ke cti a chwále my gemu zpiwajme/ Y gméno stále geho wyznáwayme/ Z nagíc že on sám od wotce gsa poslán/ k nám spasení dán./ Kriste náss pane k tobiet zrzení máme/ Lunští miesstané. genéhož nemáme/ Orodowníka Smírze prostrzedníka /i spomocníka/ Knihy napsané napsané nám k twé poctiwosti/ O tom ni žádné negsau odpornosti/ Tyto které nám dielal Taborský Ian/ by ty byl ctěn sám/ Swatým neslussi Bozské cti dáwati/ Krista przíslussi samého wzywati/ Ey s wochotnosti w lásce a w milosti/ w bratrské swornosti/ Hoden gsi gisté cti od lidí zemských/ O pane Kriste potwrd' w tom i Lunských/ Racz býti zprawce wssech nás i obránce/ Y weczný strážce. 1563."* Viz srov. KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 83#.

¹⁸⁹⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447.

¹⁸⁹⁶ Fol. 1v, Lounský graduál (Louny, SOKA, sign. I G 9) 1561–1563. Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447.

¹⁸⁹⁷ KROPÁČEK 1952, 111; Lounské literátské bratrstvo bylo utrakvistické, o čemž svědčí Kyrie ke svátku Mistra Jana Husa (fol. 5v–6r), které byly později přelepeny. Viz FOJTÍKOVÁ 1981, 74; KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 447. Kostel sv. Mikuláše byl původně gotický kostel, který roku 1517 vyhořel, zbyla z něho jenom věž. Huť Benedikta Rieda vybudovala pozděně gotický kostel mezi lety 1520 a 1538. Viz POCHE 1978, 318–319; KUČA 1998, 655.

¹⁸⁹⁸ GRAHAM 2006, 270.

¹⁸⁹⁹ GRAHAM 2006, 270.

¹⁹⁰⁰ GRAHAM 2006, 270.

¹⁹⁰¹ GRAHAM 2006, 270.

Vídni.¹⁹⁰² Jeho vlastníkem byl tehdy Max Nonnebauer, pražský starožitník, který zemřel v lednu 1888.¹⁹⁰³ Graduál byl pak prodán v březnu 1888 dvěma občanům Loun a následně se vrátil zpět do města Loun.¹⁹⁰⁴

Obsahově je rukopis česky psaným graduálem, skládá se z kyriale bez kréda, propria a sekvencí. Původně měl patrně 425 pergamenových folií,¹⁹⁰⁵ přičemž rozměr jednoho listu činí 615 x 413 mm.¹⁹⁰⁶ Je založený na původní foliaci, z které 25 listů chybí.¹⁹⁰⁷ B. H. F. Graham se domnívá, že z toho minimálně šestnáct folií mělo původně antifony nebo prózy pro svátek Jana Husa.¹⁹⁰⁸ Zpěvník má pravděpodobně původní vazbu.¹⁹⁰⁹

II. 19. 1. Zhodnocení literatury k Lounskému graduálu

Antonín Rybička ve svém článku „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ (1877) zmiňuje, že v Lounech existoval český a latinský literátský kůr.¹⁹¹⁰ Uvádí, že latinský obdržel již roku 1530 dva kancionály¹⁹¹¹ a ten český „*zakoupil r. 1576 kancionál z Prahy od J. Hronka*“ (?).¹⁹¹² Jaký rukopis myslí, je ovšem otázka, protože Lounský graduál Jana Táborského byl dopsán roku 1563.

Lounský zpěvník byl vystaven na Velké retrospektivní výstavě v Praze v roce 1891, čili je zařazen rovněž v katalogu.¹⁹¹³ Karel Konrád si ve svých „*Dějínách posvátného zpěvu staročeského od XV. věku po zrušení literátských bratrstev I*“ (1893) všimá několikrát Lounského graduálu Jana Táborského.¹⁹¹⁴ Uvádí, že rukopis pořídili pro české literáty Jiří Rozum a M. Matyáš z Bílejova v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory roku 1563.¹⁹¹⁵ Nicméně jinde zase uvádí, že Lounská obec zakoupila českým literátům kancionál až roku 1576.¹⁹¹⁶ Dále kodex zmiňuje jakožto práci Fabiána Pulěře, za kterou ovšem dostali zapláceno

---

¹⁹⁰² GRAHAM 2006, 270.

¹⁹⁰³ GRAHAM 2006, 271.

¹⁹⁰⁴ GRAHAM 2006, 271.

¹⁹⁰⁵ GRAHAM 2006, 271.

¹⁹⁰⁶ GRAHAM 2006, 271.

¹⁹⁰⁷ GRAHAM 2006, 270.

¹⁹⁰⁸ GRAHAM 2006, 270.

¹⁹⁰⁹ GRAHAM 2006, 270.

¹⁹¹⁰ RYBIČKA 1874–1877, 731.

¹⁹¹¹ Dvoudílný Lounský graduál Pavla Mělnického (Louny, SOkA, sign. I G 8a/b) 1530, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Illuminátoři*.

¹⁹¹² RYBIČKA 1874–1877, 731.

¹⁹¹³ CHYTL 1891, 158.

¹⁹¹⁴ KONRÁD 1893, 137, 174, 185, 194, 232, 234.

¹⁹¹⁵ KONRÁD 1893, 137.

¹⁹¹⁶ KONRÁD 1893, 174.

až jeho dědicové.¹⁹¹⁷ Karel Konrád také uvádí, že byly zhotoveny fotografie některých iluminovaných folií Lounského graduálu, jelikož zpěvník byl vystaven na Zemské jubilejní výstavě.¹⁹¹⁸

Zikmund Winter zařazuje Lounský graduál opět s letopočtem 1576 do výčtu zachovalých rukopisů tohoto typu.¹⁹¹⁹ Bohumil Matějka uvádí exemplář ve svém „*Soupisu památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. II.*“ (1897),¹⁹²⁰ kde se omezuje jen na zmínku, že kniha vyšla z dílny Jana Táborského a její figurální a ornamentální výzdoba je dílem Fabiána Pulěře.¹⁹²¹

Josef Dušek (1898) přináší přepis básnického akrostichu¹⁹²² a velmi stručně a ne vždy dobře popisuje dekorace jednotlivých folií, např. Křest etiopského dvořana královny Kandacés jáhnem Filipem¹⁹²³ označuje jako „*křtění černocho*“.¹⁹²⁴

Karel Chytil v „*Malířstvu...*“ (1906) hodnotí Lounský graduál po ornamentální stránce jako vrchol díla Fabiána Pulěře.¹⁹²⁵ Autor se domnívá, že Pulěř byl inspirován italskými i německými vzory „*směru Fletnerova*“ a dále uvádí, že „*byl v plném vývinu, když jej zastihla smrt*“.¹⁹²⁶ Zikmund Winter ve svých knihách (1909, 1913) zařazuje Lounský graduál do výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁹²⁷

Jiří Kropáček věnoval Lounskému graduálu pozornost ve své diplomové práci (1952).¹⁹²⁸ Soudí, že kromě Fabiána Pulěře pracovali na lounském zpěvníku ještě dva jiní pomocníci.¹⁹²⁹ První učeň se podle něj věnoval převážně ornamentální stránce výzdoby iniciál.¹⁹³⁰ Druhý se poté podílel na celostranné miniatuře s rustikální postavou sv. Václava.¹⁹³¹ Toto zobrazení však bylo patrně do graduálu domalováno později v době, kdy už se exemplář nacházel v rukách objednavatelů.

Bořivoj Lůžek ve svém průvodci – „*Okresní archiv v Lounech*“ (1956) zmiňuje i Český kancionál Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁹³² Všimá si, že rukopis byl po dlouhá

---

¹⁹¹⁷ KONRÁD 1893, 185.

¹⁹¹⁸ KONRÁD 1893, 194.

¹⁹¹⁹ WINTER 1896, 988.

¹⁹²⁰ MATĚJKA 1897, 44.

¹⁹²¹ MATĚJKA 1897, 44.

¹⁹²² Fol. 1r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁹²³ Fol. 195r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁹²⁴ DUŠEK 1898, 48–49.

¹⁹²⁵ CHYTEL 1906, 184.

¹⁹²⁶ CHYTEL 1906, 184.

¹⁹²⁷ WINTER 1909, 195; WINTER 1913, 502.

¹⁹²⁸ KROPÁČEK 1952, 111–114; KROPÁČEK 1952b, 53–57, kat. č. 21.

¹⁹²⁹ KROPÁČEK 1952, 114.

¹⁹³⁰ KROPÁČEK 1952, 114.

¹⁹³¹ KROPÁČEK 1952, 115. Fol. 273v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

¹⁹³² LŮŽEK 1956, 97.

léta nezvěstný, až ho roku 1890 koupila obec z pozůstalosti sběratele starožitností, pražského továrníka Donnebaura za 3 000 zl (?).¹⁹³³ B. F. H. Graham zmiňuje, že rukopis byl odkoupen od Maxe Nonnebauera (viz výše)¹⁹³⁴ a M. Kratochvílová uvádí ve stejné souvislosti jméno „továrníka Donnerbacha“ (?).¹⁹³⁵

Kodex se objevuje též v aspirantské práci „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959) Jarmily Vackové,¹⁹³⁶ která si všímá některých droberí, jež se ještě v duchu pozdní gotiky objevují v bordurách rukopisu, např. hoch se síťkou na motýly¹⁹³⁷ nebo karikovaná postava mnicha.¹⁹³⁸ Co se týče krajinných výjevů, jde podle ní „v podstatě o zdekorativizovanou krajinu altdorferovského typu, převedenou do oblasti miniatury“.¹⁹³⁹ Dále graduál zařazuje do výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského a Fabiána Puléře.¹⁹⁴⁰ Stejně je tomu i v jejích dalších statích (1968, 1989),¹⁹⁴¹ kde už jen cituje svou aspirantskou práci.

Jakožto práce dílny Jana Táborského z Klokotské Hory je kodex zmíněn též v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).¹⁹⁴² V publikaci „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby. Fondy a sbírky uložené v Čechách*“ (1969) se nachází Český graduál z r. 1563 v seznamu hudebních rukopisů deponovaných v Okresním archivu v Lounech.¹⁹⁴³

Jana Pudilová (1973) sleduje Lounský graduál ve své diplomové práci.¹⁹⁴⁴ V popisu výzdoby cituje Karla Chytila a dodává, že v pozadí krajinných výjevů se objevuje okolí Loun – obrysy Rané, Hazenburku a Oblíku.¹⁹⁴⁵ Exemplář je zmíněn rovněž v článku Jany Fojtíkové „*Hudební doklady Husova kultu z 15. a 16. století*“ (1981), která si všímá, že na fol. 5v–6r se nachází zpěv začínající rubrikou „*O svatém Janu Husovi*“.¹⁹⁴⁶

Titulní list se znakem města Loun je vzpomenut jakožto doklad podoby městského znaku v publikaci Jiřího Čarka „*Městské znaky v českých zemích*“ (1985).¹⁹⁴⁷ Bohumír Roedl a Dagmar Vanišová ve svém článku „*Kruchta a hudebniny bratrstva českých literátů*

---

¹⁹³³ LŮŽEK 1956, 97.

¹⁹³⁴ GRAHAM 2006, 271.

¹⁹³⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 133.

¹⁹³⁶ VACKOVÁ 1959, 66, 82, 83, 89.

¹⁹³⁷ Fol. 218v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁹³⁸ VACKOVÁ 1959, 66. Fol. 317v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

¹⁹³⁹ VACKOVÁ 1959, 83.

¹⁹⁴⁰ VACKOVÁ 1959, 82, 89.

¹⁹⁴¹ VACKOVÁ 1968, 381; VACKOVÁ 1989, 95.

¹⁹⁴² ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

¹⁹⁴³ KOUBA 1969, 137.

¹⁹⁴⁴ PUDILOVÁ 1973, 44.

¹⁹⁴⁵ PUDILOVÁ 1973, 44.

¹⁹⁴⁶ FOJTÍKOVÁ 1981, 74.

¹⁹⁴⁷ ČAREK 1985, 235.

v *Lounech*“ (1987) vykládají stručnou historii graduálu,¹⁹⁴⁸ zejména zabavení kodexu císařským plukovníkem Martinem Huertou, který prováděl rekatolizaci města roku 1625.¹⁹⁴⁹ Autoři však nezapomínají, že se zpěvník roku 1650 vrátil zpět do Loun.¹⁹⁵⁰

Josef Krása ve své stati „*Epilog středověké iluminace*“ (1990) uvádí exemplář jen ve výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského a Fabiána Pulře.¹⁹⁵¹ Kodex se též objevuje v soupise kodexů ze Státního okresního archivu v Lounech v „*Průvodci po rukopisných fondech v České republice II*“ (1998).¹⁹⁵²

B. F. H. Graham uvádí zpěvník ve svém článku „*Three More Jan Táborský Graduals*“ v tabulce ručně psaných knih z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁹⁵³ Podrobný kodikologický rozbor graduálu se pak nachází v jeho knize „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006).¹⁹⁵⁴ Autor se věnuje také historii graduálu a jeho putování po českých zemích a opětovnému návratu do Loun.¹⁹⁵⁵

Jitka Žižková ve své disertační práci „*Repertoár jednohlasých písní adventního a vánočního období v rukopisech Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (2007) zmiňuje několikrát i Lounský graduál,¹⁹⁵⁶ nicméně hlavní část práce je směřována k hudebnímu rozboru Teplického kancionálu.¹⁹⁵⁷

Umělecké výzdobě se pak dopodrobna věnovala M. Kratochvílová-Šárovcová ve svých několika statích.¹⁹⁵⁸ Povšimla si například monogramu BL,¹⁹⁵⁹ který by mohl poukazovat na druhého iluminátora, který se podílel na dekoracích rukopisu.¹⁹⁶⁰ Autorka výzdobu hodnotí jako méně zdařilou, „*postrádající na průbojnosti starších iluminací a uplatňující spíše schematismus*“.¹⁹⁶¹ Domnívá se, že řada miniatur graduálu je dílem pomocníků a ne přímo Fabiána Pulře.¹⁹⁶² Jejich postavy jsou podle ní protáhlé, nepřírozené, s graficky vyznačenými detaily nebo charakteristické naivním realismem, který lze sledovat

---

¹⁹⁴⁸ ROEDL/VANIŠOVÁ 1987, 168–171.

¹⁹⁴⁹ ROEDL/VANIŠOVÁ 1987, 169.

¹⁹⁵⁰ ROEDL/VANIŠOVÁ 1987, 169.

¹⁹⁵¹ KRÁSA 1990b, 115.

¹⁹⁵² TOŠNEROVÁ 1998, 115.

¹⁹⁵³ GRAHAM 1999–2000, 232.

¹⁹⁵⁴ GRAHAM 2006, 270–273, kat. č. 42.

¹⁹⁵⁵ GRAHAM 2006, 270–271.

¹⁹⁵⁶ ŽIŽKOVÁ 2007, 11, 26, 30, 134.

¹⁹⁵⁷ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz *II.18. 0. Teplický kancionál*.

¹⁹⁵⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 131–142; KRATOCHVÍLOVÁ 2003b, 421–432; KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 444–464;

KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2007, 40–41; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 83#–86#, kat. č. 29.

¹⁹⁵⁹ Fol. 316v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁹⁶⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011, 85#.

¹⁹⁶¹ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 141.

¹⁹⁶² KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 141.

zejména na celostranné miniatuře s postavou sv. Václava.¹⁹⁶³ Jednotlivé miniatury podle ní čerpají z repertoáru předcházejících graduálů dílny Fabiána Pulěře.¹⁹⁶⁴ M. Kratochvílová také uvádí, že motiv Krista, který vítězí nad smrtí a hříchem, se v knihách iluminovaných Fabiánem Pulěrem objevuje zcela poprvé právě zde v Lounském graduálu.¹⁹⁶⁵ Nicméně shodný motiv se nachází již ve Žlutickém¹⁹⁶⁶ a Čáslavském graduálu.¹⁹⁶⁷

Pavel Brodský v knize „*Krásy českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) zahrnuje rukopis do výčtu graduálů iluminátora Fabiána Pulěře.¹⁹⁶⁸ Popis iluminovaných folií kodexu se objevuje v diplomové práci Kristiny Svitákové.¹⁹⁶⁹ Autorka v úvodu svého katalogového hesla sice předpokládá, že exemplář byl iluminován Fabiánem Pulěrem a dokončen místním umělcem,¹⁹⁷⁰ nicméně neuvádí, která folia konkrétně. V textu samotné práce považuje např. fol. 317v s postavami bečvářů za práci Fabiána Pulěře a srovnává ji s grafikou Heinricha Aldegrevera.¹⁹⁷¹ Toto folio však bylo evidentně domalováno později, což je patrné na první pohled.

II. 19. 2. Výzdoba Lounského graduálu

Fol. 1v

Celostranná výzdoba: Na této straně se nachází namalovaná architektonická nika, do které je vložen rollwerkově vykrajovaný znak města Loun s letopočtem 1563. Edikula se skládá z korintských sloupů na soklu se lvími hlavami a je dále doplněna festony a ve cviklech putto s barevnými křídly.

Znak města Loun obsahuje v modrém poli umístěnou stříbrnou hradbu. V ní je brána s vytaženou zlatou mříží a otevřenými vraty v přirozené barvě na černých závěsech. Za hradbou stojí dvě stříbrné věže s okénky a červenými věžemi a zlatými makovicemi. Mezi věžemi se vyskytuje zlatý půlměsíc a zlatá hvězda.¹⁹⁷²

Pod městským znakem se objevuje spojený erb Jiříka Rozuma a Matěje z Bílejova. Pole štítu je hrotem rozděleno dvěma částmi kružnice tak, že první a třetí pole je červené

¹⁹⁶³ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 141. Fol. 273v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

¹⁹⁶⁴ KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 141.

¹⁹⁶⁵ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 454. Fol. 294r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

¹⁹⁶⁶ Fol. 325r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

¹⁹⁶⁷ Fol. 294r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

¹⁹⁶⁸ BRODský 2012, 43.

¹⁹⁶⁹ SVITÁKOVÁ 2016, 101–107

¹⁹⁷⁰ SVITÁKOVÁ 2016, 101.

¹⁹⁷¹ SVITÁKOVÁ 2016, 28, obr. 27.

¹⁹⁷² Viz ČAREK 1985, 235; KASÍK 1996, 50, 71.

s figurou stříbrné lilie a druhé černé s figurou rádlu obráceného ostřím dolů. Na horní hraně štítu je umístěn doleva otočený kolčí helm se zlatočernými a stříbrnočervenými příkrývadly a v klenotu je korunka se stříbrnočernými křídly a figurou jako na druhém štítu.¹⁹⁷³ Vedle tohoto erbu se nachází erb Jana Táborského z Klokotské Hory.¹⁹⁷⁴

Fol. 2r [67b]

Rubrika: „Kyrie Summum“

Iničiála: „*W(ssemohucí)*“ Stranu uvádí iničiála W, jejíž tělo je tvořeno ze žlutého akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází klečící král David před Bolestným Kristem na oblacích.¹⁹⁷⁵ Vnější pole iničiály, jež uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.¹⁹⁷⁶

Bordura: Pod kolumnou se objevuje vyobrazení bitvy Židů s Amalechitskými.¹⁹⁷⁷ Celý výjev je zasazen do zlatého lištového rámu. Po pravé straně se v horní polovině bordury objevuje akantová rozvilina, která se skládá z palmet kadeřavého akantu se zlatými kapkami.

Grafické předlohy: Martina Kratochvílová tomuto výjevu věnovala širší pozornost. Podle ní byla kompozice bitvy přejata z dřevořezu vydaného v roce 1541 ve Vitenberku.¹⁹⁷⁸

Analogie: Podobně pojednané folio se nachází ve Žlutickém graduálu¹⁹⁷⁹ na foliu věnovanému „*Kyrii Summum*“, na němž lze taktéž v liteře sledovat klečícího krále Davida před Kristem na oblacích a pod kolumnou scénu boje Židů s Amalechitskými. J. Kropáček uvádí, že oproti bitvě ve Žlutickém graduálu je výjev v graduálu Lounském dokonalejší a scéna dle jeho názoru připomíná obraz Bitva u Issu Albrechta Altdorfera z roku 1529.¹⁹⁸⁰

Velice podobná iničiála s klečícím králem Davidem před Bolestným Kristem na oblacích se vyskytuje v Teplickém graduálu.¹⁹⁸¹

Fol. 8r

Rubrika: „Magne deus“

¹⁹⁷³ Viz SEDLÁČEK 1902–1925, 683.

¹⁹⁷⁴ Viz MYSLIVEČEK 1993, 62.

¹⁹⁷⁵ K ikonografii krále Davida viz ROYT 2006a, 67–70; k Bolestnému Kristu (anglicky – Man of Sorrows) viz HALL 1975, 197.

¹⁹⁷⁶ Viz [27a].

¹⁹⁷⁷ Viz Ex 17,8–13; k ikonografii HALL 1975, 215.

¹⁹⁷⁸ KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 448; viz FLÜGEL/ KROLL 1983, 383, kat. č. 12. Viz Dřevořez Bitva Židů s Amalechity (Gotha, Museum der Stadt, sign. XVII) 1541.

¹⁹⁷⁹ Fol. 4r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11.0. Žlutický graduál.

¹⁹⁸⁰ KROPÁČEK 1952a, 112.

¹⁹⁸¹ Fol. 2r [26a], Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

Iniciála: „*H(ospodine)*“ Vpravo nahoře se na foliu nachází menší malovaná ornamentální iniciála H. Pozadí litery, jež je umístěna do žlutého lištového rámu, je modré.

Bordura: Po pravé straně je akantová rozvilina. V pravém spodním rohu se objevuje cechovní znak sladovníků – dvě sladovnické limpy s provlečenou korunou a na středu s vařečkou umístěné volně v prostoru bez štítu.

Fol. 13r

Rubrika: „*Kyrie Eleison Bonitatus*“

Iniciála: „*P(ane)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála P, jejíž tělo je tvořeno z modrého akantu se zaostřenými konci. Vnitřní i vnější pole litery je šedivé zdobené jemným ornamentem. Iniciálu uzavírá zelený rám.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje stejnostranná růžová maureska. Pod ní se nachází ševcovský cechovní znak, který obsahuje červený štít s třemi kozačkami.

Fol. 23r

Rubrika: „*Welikonoczni*“

Iniciála: „*P(ane)*“ Na této straně je vpravo nahoře menší malovaná iniciála P, jejíž tělo tvoří zelený akant. Pozadí iniciály vyplňuje vínově červená tapeta s dnes již špatně znatelným ornamentem. Iniciálu uzavírá jednoduchý růžový lištový rám.

Bordura: Po pravé straně se nalézá barevná arabeska, na které nahoře, uprostřed a dole sedí barevný papoušek.¹⁹⁸² Pod kolumnou se objevuje dnes již špatně čitelný cechovní znak.

Fol. 58r

Rubrika: „*Te deum laudamus*“

Iniciála: „*U(te)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála U, jejíž vnitřní a vnější pole je zlaté. Tělo iniciály se skládá z modrého akantu. V levém horním rohu vybíhá z těla iniciály kauda, která vytváří drobnou rozvilinu.

Bordura: Pod kolumnou a v dolní polovině pravého okraje se nachází rozvilina, tvořená z polopalmet fantaskních rostlin a dále masek i květů. Místy je obohacena zlatými kapkami. V pravém dolním rohu rozvilinu zakončuje spojený cechovní znak hrncířů, ševců a sladovníků.¹⁹⁸³

---

¹⁹⁸² Viz [309a].

¹⁹⁸³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 84#.

Fol. 82r

Rubrika: „*Antifony przed Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ Vlevo nahoře se nachází menší malovaná iniciála A, jejíž tělo je tvořeno z modrého akantu. Po pravé straně z něho navíc vybíhají dvě kaudy, které vytvářejí drobné rozviliny. Pozadí iniciály, která nemá žádný rám, je zlaté.

Bordura: Pod kolumnou se objevuje již značně poškozená miniatura s Mojžíšem před hořícím keřem.¹⁹⁸⁴ Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 90r [68b]

Rubrika: „*O Wtělení Pana Krista w Adwent*“

Iniciála: „*R(osu)*“ Na tomto foliu se nachází iniciála R. Tělo litery je složeno ze žlutého akantu. Na pozadí iniciály se objevuje scéna s Gedeonem rozprostírajícím ovčí rouno na humně, v jejímž druhém plánu jsou navíc zobrazeni i Izraelité se vztyčenými zbraněmi, kteří byli vybráni k boji s Midjánci.¹⁹⁸⁵ Miniatura tedy zobrazuje dvě po sobě následující události. Iniciálu uzavírá červený lištový rám.¹⁹⁸⁶

Bordura: V borduře se nachází Kmen Jesse a cechovní znak krejčích, které obsahují na červeném poli rozevřené stříbrné krejčovské nůžky.

Analogie: Velice podobné řešení výzdoby s rubrikou „*Wtělení Pána Krista*“ se vyskytuje ve Staroměstském graduálu,¹⁹⁸⁷ kde je ovšem zrcadlově převrácené. V obou případech leží pod kolumnou postava proroka Jesse a v borduře rodokmen Kristův v podobě rozviliny, na které je umístěna vždy jedna polopostava starozákonního krále a zcela nahoře Panna Marie s děťátkem. V iniciále se poté objevuje téměř shodný výjev s klečícím Gedeonem. Podobný je nejen kolorit a styl miniatur, ale rovněž i kompozice.

Rustikálnější pojetí námětu s Gedeonem, avšak kompozičně shodné, se objevuje v Graduálu Jakuba Sklenáře¹⁹⁸⁸ a Příbramském rorátníku,¹⁹⁸⁹ kde byla evidentně přenesena kompozice ze stejné zatím blíže nespecifikované rytiny.

---

¹⁹⁸⁴ Viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

¹⁹⁸⁵ Viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

¹⁹⁸⁶ Viz [95a].

¹⁹⁸⁷ Fol. 60v [72b], [96a], Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

¹⁹⁸⁸ Fol. 158r [97a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

¹⁹⁸⁹ Fol. 81r [98a], Příbramský rorátník, (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 263) 1585, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. *Dílo Ambrože Ledeckého*.

Fol. 103v

Rubrika: „*Na den slawný Narození Pana Krista Prwní Msse*“

Iniciála: „*H(ospodin)*“ Zhruba uprostřed strany se nachází menší malovaná iniciála H, jejíž tělo je tvořeno ze žlutého akantu. Pozadí iniciály vyplňuje fialová tapeta. Literu uzavírá jednoduchý zelený lištový rám.

Bordura: Po levé straně se objevuje stejnostranná maureska modré barvy připomínající kovanou mříž.

Fol. 111r

Rubrika: „*Na den Božího Krztení*“

Iniciála: „*A(y)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála A, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Vnitřní pole obsahuje zelenou tapetu se zlatou, na koso postavenou, šachovnicí.¹⁹⁹⁰ Vnější pole iniciály, která je zasazena do červeného lištového rámu, je zlaté. Po levé straně vybíhají z těla iniciály nahoře a dole zelené kaudy.

Bordura: Přes pravý spodní roh se vine akantová rozvilina z palmet akantu doplněná zlatými kapkami. V pravém dolním rohu se nalézá postava lučištníka, který se snaží zasáhnout téměř neznatelného létajícího koně, jenž se vznáší v prostoru pod kolumnou notace.

Fol. 114v

Rubrika: „*O obětovaní Pana Krista*“

Iniciála: „*P(rzigali)*“ Zhruba v polovině folia se nachází malovaná figurální iniciála P, která ve svém vnitřním poli obsahuje Obětování Krista v chrámu.¹⁹⁹¹ Tělo iniciály se skládá ze zeleného akantu. Vnější pole iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Iniciálu ohraničuje úzký růžový kazetový rám. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na borduru.

Bordura: Po levé straně se ve stejné úrovni jako iniciála objevuje modrý znak tkalců s letopočtem 1563.¹⁹⁹² Znak je nahoře a dole obklopen akantovou rozvilinou se zlatými kapkami.

Fol. 168r

Rubrika: „*Na weliku noc Processí*“

---

¹⁹⁹⁰ KROPÁČEK 1952b, 54, kat. č. 21.

¹⁹⁹¹ Viz I. 4. 2. 3. 4. *Úvedení Páně do chrámu a Úvedení Panny Marie do chrámu.*

¹⁹⁹² KROPÁČEK 1952b, 54, kat. č. 21.

Iniciála: „K(dyž)“ Na tomto foliu se nachází malovaná iniciála K, jejíž tělo je tvořeno červeným akantem. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně folia se vyskytuje rozvilina, jejíž každý závit je kromě akantových polopalmet zdoben fantaskním prvkem – kozorohem, pávem, lvem a divým mužem.¹⁹⁹³

Fol. 188r

Rubrika: „O Wstaupení pana Krista. Introit“

Iniciála: „M(uži)“ Na spodní hraně textu se po levé straně nachází malovaná figurální iniciála M, jejíž tělo je tvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli obsahuje iniciála výjev Nanebevstoupení Páně.¹⁹⁹⁴ Jedná se o známou kompozici, kde jsou z Krista viditelné jen jeho nohy. Vnější pole litery, kterou modrý kazetový rám uzavírá, je zlaté.

Bordura: Z těla iniciály na spodní hraně vyběhají dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu pod kolumnou. Rozvilina poté dále pokračuje přes pravý spodní roh do zhruba dvou třetin pravé bordury. Obdobně jako na předchozím iluminovaném foliu (fol. 168r) není rozvilina tvořena jen čistě z polopalmet akantu, ale hlavně z fantaskních plodů i květů a její každý závit je doplněn fantaskním monstrem.

Grafické předlohy: Miniatura z vnitřního pole se kompozičně shoduje s listem Albrechta Dürera z cyklu Malých pašijí.¹⁹⁹⁵

Analogie: Podobný kompoziční rozvrh miniatury Nanebevstoupení lze nalézt již v Lounském graduálu Pavla Mělnického¹⁹⁹⁶ nebo ve Svatovítském graduálu.¹⁹⁹⁷

Fol. 194v

Rubrika: „O duchu swatem. Antifona Veni sancte spiritus“

Iniciála: „Z(awitag)“ V horní polovině strany se vyskytuje malovaná iniciála Z. Tělo iniciály se skládá z polopalmet akantu na žerdi a kuželkou.¹⁹⁹⁸ Pozadí iniciály je zlaté, zasazené do modrého kazetového rámu.

¹⁹⁹³ KROPÁČEK 1952b, 54, kat. č. 21.

¹⁹⁹⁴ Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

¹⁹⁹⁵ Albrecht Dürer, *Nanebevstoupení*, rytina, 1511, 12 x 7 cm, London, British Museum. Reprodukováno: KURTH 1963, obr. 256.

¹⁹⁹⁶ Fol. 215v, Lounský graduál Pavla Mělnického (Louny, SOkA, sign. I G 8a) 1530.

¹⁹⁹⁷ Fol. 151r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0. *Svatovítský graduál – I. díl*.

¹⁹⁹⁸ KROPÁČEK 1952b, 55, kat. č. 21.

Bordura: Na levé straně se objevuje složitá kandelábrová groteska, kterou tvoří několik fantaskních váz, mužská postava v selském oděvu, čáp, karyatida, točenice a zcela nahoře dvě mísy s ovocem. Pod kolumnou lze sledovat znak sladovníků, postavu měšťana a sv. Václava v renesančním brnění.¹⁹⁹⁹ Bordura je pod kolumnou už značně poškozená.

Fol. 195r

Rubrika: „*O swatem duchu*“

Iniciála: „*D(uch)*“ Pod polovinou folia se nachází větší malovaná figurální iniciála D, jejíž tělo tvoří listy a květy růže.²⁰⁰⁰ Vnitřní pole litery obsahuje výjev Seslání Ducha svatého.²⁰⁰¹ Apoštolové jsou shromážděni kolem Panny Marie, nad kterou se vznáší holubice Ducha svatého. Pozadí iniciály, včetně vnějšího pole je zlaté. Iniciálu uzavírá šedivý kazetový rám, na kterém lze sledovat monogramy FP a letopočet 1561.²⁰⁰²

Bordura: Pod kolumnou se objevuje motiv Filipa křtícího služebníka etiopské královny ve zlatém lištovém rámu.²⁰⁰³ V horní polovině folia je rozvilina z květů a listů růže.

Grafické předlohy: Kompozičně je miniatura z vnitřního pole iniciály podobná grafickému listu Albrechta Dürera.²⁰⁰⁴

Analogie: Kompozičně i stylově se velice podobné zobrazení Seslání Ducha svatého nachází ve Žlutickém graduálu,²⁰⁰⁵ se kterým se shoduje rovněž tělo iniciály, jež je taktéž tvořeno růží.

Fol. 201r

Rubrika: „*O swaté trogici*“

Iniciála: „*S(láva)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála S, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Pozadí iniciály je zelené s filigránovým rozvilinovým ornamentem. Literu uzavírá jednoduchý modrý rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází stejnostranná žlutá maureska, která připomíná kovanou mříž.²⁰⁰⁶

¹⁹⁹⁹ K legendě sv. Václava RULÍŠEK 1993; UHLÍŘ 1996; k životopisu zvl.: TUREK 1989a, 53–71.

²⁰⁰⁰ Viz I. 5. 1. 2. *Růže*.

²⁰⁰¹ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

²⁰⁰² Viz [36a].

²⁰⁰³ Viz Sk 8, 26–38, viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*

²⁰⁰⁴ Albrecht Dürer (Seslání Ducha svatého z Cyklu Malých Pašijí, list B 51). Reprodukováno: KURTH 1963, obr. 257.

²⁰⁰⁵ Fol. 215r [35a], Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

²⁰⁰⁶ Viz [310a].

Fol. 201v

Rubrika: „O nayswětejszí trogici“

Iniciála: „P(ožehnaná)“ Po levé straně se nahoře nachází velká malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá ze žlutého akantu. Ve vnitřním poli iniciály jsou tři andělé na návštěvě u Abrahama v Mamre.²⁰⁰⁷ Jedná se o výjev, kde Abraham klečí před andělskými návštěvníky, kteří mu prorokují narození syna. Vnější pole iniciály, kterou ohraničuje modrý kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po levé straně se v horní polovině folia objevuje pletenec z macešky.²⁰⁰⁸ Pod ním je ve zlatém lištovém rámu cechovní znak soukeníků.²⁰⁰⁹ Na modrém poli se nachází sv. Jiří na koni. Nad světlem jsou zkřížené soukenické nástroje.

Pod cechovním znakem je figurální výjev s Lotem a jeho dcerami.²⁰¹⁰ Dále se v borduře pod kolumnou objevuje výjev, kde Abraham hostí anděly u svého stanu.

Analogie: Iniciála s klečícím Abrahamem před anděly se také nachází v Teplickém graduálu.²⁰¹¹ Výjev z prostoru pod kolumnou je podobně zobrazen též ve Staroměstském graduálu.²⁰¹²

Fol. 205v

Rubrika: „O Božim Tiele. Antifony“

Iniciála: „K(niez)“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála K, jejíž tělo je tvořeno akantem růžové barvy. Pozadí iniciály, kterou uzavírá kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu akantových palmet v borduře. V úrovni iniciály se také vyskytuje postava držící v ruce sladovnickou vařečku. Pod rozvilinou se objevuje spojený cechovní znak hrnčírů, ševců a sladovníků.²⁰¹³

Fol. 211r

Rubrika: „O dni nedělním“

Iniciála: „P(ožehnaný)“ V horní polovině folia se nalézají iniciála P, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje světle modrou tapetu se zlatým

²⁰⁰⁷ Viz I. 4. 2. 2. Abraham.

²⁰⁰⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 84#.

²⁰⁰⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 84#; srov. FIALA 2001, 53–54, 347, obr. 14.

²⁰¹⁰ Viz Gn 19, 30–38; k ikonografii např. HALL 1975, 194.

²⁰¹¹ Fol. 134v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz II. 17. 0. *Teplický graduál*.

²⁰¹² Fol. 154r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰¹³ ŠÁROVCOVÁ 2011, 84#.

filigránem. Vnější pole je zlaté. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které vytvářejí drobné rozviliny.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje akantová rozvilina, dole zakončena jako fantaskní větvička stromu se zlatými kapkami.

Fol. 217r

Rubrika: „*Poczinayu se Officia O swatých. O swatém Janu Krztiteli*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou Z, jejíž tělo se skládá z akantu. Na pozadí se nachází kázání sv. Jana Křtitele.²⁰¹⁴ Iniciálu uzavírá světle modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina s postavami dvou divých mužů. V pravém spodním rohu je cechovní znak kožišníků s prázdnou nápisovou páskou nad ním.

Fol. 218v

Rubrika: „*O swatem Petru a Pawlu*“

Iniciála: „*K(dyž)*“ V druhé polovině strany vidíme menší malovanou iniciálu K, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Pozadí iniciály, kterou uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté. Z litery dále vybíhají dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu v borduře po levé straně folia.

Bordura: Ve stejné úrovni s iniciálou se v borduře po pravé straně nachází cechovní znak sladovníků. Rozvilina postupuje přes levý roh folia až pod kolumnu. Je tvořena palmetami akantu se zlatými kapkami a drolerii – sovou, postavou sladovníka se sběračkou a opicí držící hliněnou nádobu.

Fol. 224r

Rubrika: „*O proměně Pana Krista*“

Iniciála: „*K(teréhožto)*“ Nad horní polovinou folia se vyskytuje iniciála K, jejíž tělo je tvořeno z růžového akantu. Vnější i vnitřní pole iniciály obsahují zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

---

²⁰¹⁴ Viz I. 4. 2. 3. 3. Jan Křtitel.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, která se skládá z palmet barevného akantu se zlatými kapkami. Zhruba uprostřed bordury sedí na jedné palmetě opice hrající na housle.

Fol. 228r

Rubrika: „*O nanebevzetí panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou R, která ve svém vnitřním poli obsahuje krajinu. Tělo iniciály tvoří žlutý akant, jenž je vystínován studenými tóny. Z těla iniciály vybíhají po levé straně nahoře a dole dvě kaudy, jež vytvářejí drobné rozviliny. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Na pravé straně lze sledovat kandelábrovou grotesku, která zcela dole v pravém rohu začíná cechovním znakem ševců. Červený renesanční štít nese dvě černé kozačky protilehle otočené k sobě. Na štítu stojí rozkročený atlant v barevné římské zbroji, který podepírá kartuši. Na ní dále stojí putto, jež drží v každé ruce polopalmetu fantaskní rostliny. Zcela nahoře je groteska ukončena sovou.

Fol. 233r [69b]

Rubrika: „*O Poswecení chrámu Božího*“

Iniciála: „*O(kterak)*“ Na spodní hraně folia se nachází iniciála O, jejíž tělo je tvořeno ze žlutého akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Jakobův žebřík.²⁰¹⁵ Kompozici ovládá v popředí ležící tělo spícího Jákoba, za kterým je v druhém plánu patrný na koso postavený žebřík, po kterém stoupají andělé do nebes, očekávání samotným Bohem. Vnější pole spolu s pozadím za figurou Boha je zlaté. Literu uzavírá žlutý kazetový rám, stínovaný studenými modrými tóny.

Bordura: Pod kolumnou se vyskytuje složitá akantová rozvilina, která přes pravý okraj postupuje do poloviny folia na pravé straně. Živě přetáčené palmety kadeřavého akantu jsou doplněny zlatými kapkami. V pravém spodním rohu se navíc nachází droalerie zobrazující muže v dobovém oděvu, chytajícího sít'kou čápa.

Analogie: Spící Jákob je běžnou figurální výzdobou na foliu s rubrikou „*O Poswecení chrámu Božího*“, můžeme se s ním setkat např. v Teplickém graduálu.²⁰¹⁶

---

²⁰¹⁵ Viz I. 4. 2. 2. 3. Jákob.

²⁰¹⁶ Fol. 162v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

Fol. 239v

Rubrika: „O wssech swatych“

Iniciála: „R(adugme)“ Strana je uvedena větší malovanou iniciálou R, jejíž tělo se skládá z akantu. Vnitřní pole obsahuje daleký vhléd do krajiny s Eucharistickým Beránkem na oblacích.²⁰¹⁷ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na akantovou rozvilinu po pravé straně. V borduře se dále nachází granátové jablko a opice hrající na flétnu.

Analogie: Beránek s korouhví Vzkříšení se nachází např. v Litomyšlském graduálu.²⁰¹⁸

Fol. 242r

Rubrika: „O Panne Marigy“

Iniciála: „Z(drawa)“ Strana je uvedena iniciálou Z, jejíž tělo se skládá z růžových polopalmet na žerdi. Přes tělo iniciály lze sledovat položený ovál kolem dokola s obláčky, ve kterém se nachází Assumpta.²⁰¹⁹ Kolem oválu je poté zlaté pozadí. Iniciálu uzavírá světle modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje složitá kandelábrová groteska s kentaury a maskarony. Pod kolumnou se nachází cechovní znak sladovníků.²⁰²⁰

Analogie: Podobná iniciála s Assumptou ve vnitřním poli se vyskytuje ve Svatovítském graduálu,²⁰²¹ kde je navíc korunována anděly.

Fol. 248r

Rubrika: „O Aposstolích“

Iniciála: „M(niet)“ Zcela nahoře se nachází figurální malovaná iniciála M, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřních polích iniciály jsou stojící postavy sv. Petra a Pavla.²⁰²² Vnější pole pro přiléhavost těla litery k rámu zcela chybí. Červený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: V borduře se vyskytuje rozvilina tvořená palmetami fantaskních listů, plodů a květů. Jednotlivé závitky jsou doplněny od spodu nahoru figurou draka, hlavou měšťana,

²⁰¹⁷ K ikonografii Apokalypsy ROYT 2006a, 31–45.

²⁰¹⁸ Fol. 344v [59a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

²⁰¹⁹ K ikonografii ROYT 2006a, 208.

²⁰²⁰ KROPÁČEK 1952b, 56, kat. č. 21.

²⁰²¹ Fol. 189r, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz II. 7. 0. *Svatovítský graduál – I. díl*.

²⁰²² K ikonografii Petra a Pavla: ROYT 2006a, 225–233.

polopostavou kentaura s předníma nohama a zcela nahoře je jeden závit doplněn hlavičkou putto. V pravém rohu se objevuje modrý znak sladovníků.

Analogie: Postavy sv. Petra a Pavla se také nacházejí v iniciále ve Svatovítském graduálu²⁰²³

Fol. 273v [70b]

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se nachází celostranná miniatura zobrazujícího sv. Václava se svými tradičními atributy.²⁰²⁴ Sv. Václav je oděn v renesanční brnění a nad jeho hlavou se nachází velké W. Výjev je kolem dokola orámován zlatou lištou. Pod svatým Václavem se taktéž ve zlaté liště nachází iluzivní krajina se znatelnými horami v pozadí po levé straně a gotickým hradem po pravé. V prvním plánu stojí uprostřed rytíř ve zbroji držící v ruce cechovní znak sladovníků. Jedná se o červený renesanční štít uvnitř s nakoso postavenými sladovnickými limpami. Výjev s krajinou uzavírá opět zlatý lištový rám.

Po levé straně v borduře a dále při spodní hraně folia se objevuje rozvilina složená s polopalmet fantaskních listů, květů a plodů. U dolní hrany listu je ornament trochu poškozený.

Fol. 274r

Rubrika: „*Prozy O wtelení Pana Krista*“

Iniciála: „*P(an)*“ Strana je uvedena menší malovanou figurální iniciálou P, která ve vnitřním poli litery obsahuje výjev Zvěstování Panně Marii.²⁰²⁵ Tělo iniciály, z něhož po levé straně nahoře a dole vybíhají dvě kaudy, se skládá z růžového akantu. Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Celou iniciálu ohraničuje zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou je dnes již velmi poškozený krajinný výjev v předním plánu s klečícími postavami. M. Šárovcová uvádí, že se jedná o inkarnaci Krista.²⁰²⁶

Fol. 294r

Rubrika: „*O Narození Pana Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Strana je uvedena iniciálou G, jejíž tělo se skládá z akantu. Ve vnitřním poli se nachází výjev s Kristem dítětem jako Vítězem nad smrtí a hříchem. Postava

²⁰²³ Fol. 197v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P. 10) 1551–1552.

²⁰²⁴ K ikonografii sv. Václava např.: ROYT 2008, 469–470.

²⁰²⁵ Viz L 1,26–38, k ikonografii námětu viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²⁰²⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 84#.

Krista drží v ruce korouhev Vzkříšení a jednou nohou stoupá na hlavu draka a druhou na kostru – tedy personifikaci smrti. Pozadí litery obsahuje zlatou tapetu. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina složená z palmet barevného akantu se zlatými kapkami. Zcela nahoře akant doplňuje květ orlíčku a zvonek zahradní. Kromě zmíněných rostlin je bordura obohacena postavami dvou andílků, kteří střílejí na divého muže, jenž šplhá po rozvilině.

Analogie: Podobně zpracovaný Kristus jako Vítěz nad smrtí a hříchem se objevuje ve Staroměstském graduálu.²⁰²⁷

Fol. 317v

Rubrika: „Prozy“

Větší miniatura: Na této straně se nachází dosti rustikální miniatura se stojícími dvěma muži, kteří mezi sebou drží cechovní znak bečvářů. Martina Šárovcová si zde všimla monogramu BL, který by mohl poukazovat na druhého iluminátora, jenž dodatečně provedl některé miniatury v graduálu.²⁰²⁸

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje rozvilina z listů, stonků a plodů vinné révy. Mezi hrozny jsou umístěny obličejce.

Fol. 318r

Rubrika: „Na den Slawny Welikonoczni“

Iniciála: „C(hwalmež)“ Strana je uvedena malovanou iniciálou C, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna s třemi Mariemi přicházejícími k zavřenému hrobu.²⁰²⁹ Na tumbě sedí v levém profilu postava anděla, který je gestem žehnání vítá. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami, doplněná květem jetele, putto s malým měchem v ruce a vodním ptákem.

Analogie: S miniaturou ve vnitřním poli iniciály zobrazující tři Marie u hrobu se lze setkat v o něco starším Čáslavském graduálu.²⁰³⁰

²⁰²⁷ Fol. 224r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰²⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 85#.

²⁰²⁹ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

²⁰³⁰ Fol. 165r [25b], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557.

II. 19. 3. Shrnutí výzdoby Lounského graduálu

Výzdoba Lounského graduálu vznikla pravděpodobně v několika časových vrstvách [67b, 68b, 69b, 70b]. Hlavním iluminátorem byl Fabián Pulěř,²⁰³¹ který provedl většinu dekorací rukopisu, což nám sdělují jednak monogramy F/P²⁰³² a dále i stylová shoda s jinými kodexy, na jejichž výzdobě se podílel. Zejména strana s klečícím králem Davidem²⁰³³ před Bolestným Kristem a dále folio věnované svatodušním svátkům²⁰³⁴ se podobně namalované objevuje ve Žlutickém²⁰³⁵ a Teplickém graduálu.²⁰³⁶

Figurální iniciály jsou soustředěny často do vnitřních polí iniciál, zatímco v bordurách se nachází bohatá ornamentální výzdoba.²⁰³⁷ U rostlinných rozvilin převažuje typ palmet kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu.²⁰³⁸ Z druhově určitelných rostlin se v bordurách vyskytuje růže,²⁰³⁹ maceška²⁰⁴⁰ a naivisticky zpracovaná vinná réva.²⁰⁴¹ Dále se zde na několika foliích objevuje jednobarevná maureska²⁰⁴² a také arabeska,²⁰⁴³ na které sedí papoušci.

Graduál je vůbec bohatý na množství drolerii²⁰⁴⁴ – putto, divých mužů, ptáků atp., kteří šplhají po jednotlivých rozvilinách, což není v takové míře v pokročilém 16. století obvyklé a lze to považovat za pozdně gotický prvek. Co je naopak renesančním prvkem, jsou rozvilinové a kandelábrové grotesky složené z váz, maskaronů, karyatid a fantaskních palmet.²⁰⁴⁵ Zejména kandelábrová ornamentika je typická pro práci Matouše Ornyse z Lindperka,²⁰⁴⁶ jenž iluminoval Litomyšlský graduál, kde se tyto grotesky objevují ve velmi rozvedené formě.²⁰⁴⁷

V Lounském graduálu nevidíme na žádném foliu výzdobu, která by soustředila novozákonní výjev v iniciále se starozákonním předobrazem v borduře.²⁰⁴⁸ Nicméně na foliu,

²⁰³¹ K němu viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

²⁰³² Fol. 195r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰³³ Fol. 2r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰³⁴ Fol. 195r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰³⁵ Ff. 4r, 215r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

²⁰³⁶ Ff. 2r, 131r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

²⁰³⁷ K ornamentice viz I. 5. 0. *Ornamentální výzdoba chorálních rukopisů*.

²⁰³⁸ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

²⁰³⁹ Fol. 195r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴⁰ Fol. 201v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴¹ Fol. 316v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴² Ff. 13r, 103v, 201r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴³ Fol. 23r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴⁴ K funkci drolerii zvl. BRODSKÝ 2009, 279–286.

²⁰⁴⁵ Ff. 194v, 228r, 242r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²⁰⁴⁶ K němu viz kapitola I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyse z Lindperka*.

²⁰⁴⁷ Ff. 2r a 273r, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

²⁰⁴⁸ K typologii viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

kteří je věnováno trojiční neděli, není zobrazena v žádné formě Nejsvětější Trojice, ale objevují se zde přímo její typologické prefigurace.²⁰⁴⁹ V litéře klečí Abraham před třemi anděly, již mu prorokují narození syna, a v borduře lze sledovat výjev, v němž Abraham obsluhuje andělské návštěvníky u svého stanu. Navíc se zde nachází scéna časově následující, a to sice Lot se svými dcerami. Výzdoba tohoto folia vznikla patrně později, protože v borduře je zobrazen cechovní znak soukeníků, jenž byl cechu udělen až roku 1581.²⁰⁵⁰ Podobně namalovaná scéna s třemi anděly u Abrahama se objevuje také ve Staroměstském graduálu.²⁰⁵¹ Nápadnou stylovou podobnost dekorací vidíme též na foliích s Gedeonem a v borduře s Kmenem Jesse **[68b]**,²⁰⁵² který je ve Staroměstském graduálu téměř shodný, jen zrcadlově převrácený.²⁰⁵³ Díky stylovým analogiím i v ornamentální složce (viz výše) je možné, že se na výzdobě Lounského graduálu podílel též Matouš Ornys z Lindperka.²⁰⁵⁴

Kromě iluminací, které provedl Fabián Pulěř a tedy Matouš Ornys obsahuje rukopis také zcela rustikální práci, jež je patrně dílem neškoleného amatéra **[70b]**.²⁰⁵⁵ Tento mistr možná vzešel přímo z řad donátorů a můžeme ho prozatím nazývat jako monogramistu BL, protože na fol. 317v se nacházejí jeho iniciály.²⁰⁵⁶ Práce monogramisty BL se vyznačuje disproporčním zobrazením figur, které se vyznačují poddimenzovanou hlavou. Iluminátor nezvládá ani ornamentální složku dekorací, jež se projevuje vysokou mírou naivismu a kresebnosti. Monogramista BL se však snaží navázat na výzdobu, která se již ve zpěvníku objevuje, nicméně výsledek není přesvědčivý.

Dekorace Lounského graduálu rozhodně nepatří k těm nejkvalitnějším, i když se na její výzdobě podíleli minimálně dva schopní pražští iluminátoři – Fabián Pulěř a Matouš Ornys. Závislost na grafických předlohách tu není tak zřejmá jako v jiných rukopisech, což je způsobeno i tím, že kodex obsahuje bohatou ornamentální složku, která zahrnuje rovněž renesanční ornamentiku. Iluminátoři však zároveň stále přemýšlejí v intencích pozdní gotiky. To se projevuje zejména množstvím již výše zmíněných droherií a pozdně gotickým typem akantu. Iluminace Lounského graduálu tak stojí na přelomu pozdně středověké a renesanční výzdoby chorálních knih.

²⁰⁴⁹ Fol. 201v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

²⁰⁵⁰ Viz FIALA 2001, 347, obr. 14.

²⁰⁵¹ Fol. 224r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰⁵² Fol. 90r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

²⁰⁵³ Fol. 60v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰⁵⁴ Viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka*.

²⁰⁵⁵ Ff. 273v a 317v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563.

²⁰⁵⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 85#.

II. 20. 0. STAROMĚSTSKÝ GRADUÁL

Rukopis²⁰⁵⁷ je deponován v Národní knihovně České republiky. Vznikl v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory rukou učedníka Matěje Pecky z Klatov roku 1561, o čemž svědčí zápis na předním předešti²⁰⁵⁸ a dále množství iniciál I/T, které se v něm nacházejí.²⁰⁵⁹

Martina Kratochvílová-Šárovcová se domnívá, že graduál sloužil literátskému bratrstvu zpívajícímu v Betlémské kapli na Starém Městě pražském.²⁰⁶⁰

Exemplář je psán česky a řídí se původní foliací. Obsahově se jedná o graduál, jenž má obvyklé řazení sestávající se z kyriale, proprií, sekvencí a kréda. B. H. F. Graham předpokládá, že 44 listů chybí a z toho 14 spojených s oslavou Mistra Jana Husa.²⁰⁶¹ Původně měl patrně 347 pergamenových folií, přičemž rozměr jednoho listu činí 579 x 387 mm.²⁰⁶² Vazba rukopisu je původní, zdobená slepotiskem.

II. 20. 1. Zhodnocení literatury k Staroměstskému graduálu

V souvislosti s literátskými bratrstvy si Staroměstského graduálu všímá Antonín Rybička ve svém článku „*O bývalých společnostech čili kůrech literátských*“ uveřejněném v časopise „*Památky archeologické a místopisné*“ (1877).²⁰⁶³ Ferdinand Tadra a Josef Srb

²⁰⁵⁷ Staroměstský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu: JUNGSMANN 1825, 171; RYBIČKA 1874–1877, 732, pozn. 17; SRB/TADRA 1886, 16; BERINGER 1890–1892, 87–88; WINTER 1896, 988; CHYTILOVÝ 1899, 31; TRUHLÁŘ 1906, 17–18, č. 41; TOBOLKA 1949, 204; URBÁNKOVÁ 1957, 24, 50; VACKOVÁ 1959, 84; ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749; VACKOVÁ 1968, 382; STEJSKAL 1976, 15; FOJTÍKOVÁ 1981, 68; VACKOVÁ 1989, 95; KRÁSA 1990b, 115; SEKYRKA 1997, 94; ŠRONĚK 1997b, 364; KROPÁČEK 1997b, 464, kat. č. V/551; GRAHAM 1999–2000, 232; BÍLKOVÁ 2005, 292; GRAHAM 2006, 380–383, kat. č. 74; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2007, 41; BÍLKOVÁ 2007, 125; SOUČKOVÁ 2010, 11, 26, 40, 68, 72; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 48, 49, 65, 73, 115, 117, 122, 131#–136#; SOUČKOVÁ 2012; BRODSKÝ 2012, 43.

²⁰⁵⁸ Text je ve znění: „*Endecasillabon-/Ay Leta Božího Patnáctistého/ Ssedesateho a k tomu prwního / Tato Kniha u Taborskeho Jana / Rukau Matěge Pecky gest napsaná / Z Klatow kterýž gest byl uczednik geho / Ale wssak on nedělal toho wsseho / Než tolik to dwe že psal a notowal / Wssecko gine Jan Táborská sám konal/ krom malowaní a krom swazaní / Bohu chwala czest wěczné děkowání IT*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 380.

²⁰⁵⁹ Ve Staroměstském graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) z let 1561–1567 jsou iniciály IT, Jana Táborského, např. na předním předešti (FS) a na ff. 8r, 9v, 13r, 13v, 18r, 58v, 65v, 66v, 69 bis r, 69 bis v, 71r, 71v, 83r, 85r, 89v, 112r, 113r, 114v, 116v, 130v, 135v, 141r, 144r, 168v, 175v, 182r, 185v, 192r, 194v, 196r, 199r, 200v, 203v, 208r, 208v, 210r, 222v, 245r, 267v, 277r, 298r, 298v, 339r.

²⁰⁶⁰ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334. Betlémské kaple je silně svázána s reformačním úsilím konce 14. a 15. století v Čechách. Zakladateli kaple, vyhrazené pro česká kázání, byli dvořané Václava IV. Roku 1548 byla dokončena nákladná přestavba kaple z odkazu Alžběty Cvkové. Kolem roku 1558 je doložen peněžitý dar na obnovu „*textů sv. paměti Janu Husi*“. Viz VLČEK 1996, 58–61.

²⁰⁶¹ GRAHAM 2006, 381.

²⁰⁶² GRAHAM 2006, 381.

²⁰⁶³ RYBIČKA 1874–1877, 732.

(1886) píše o kodexu taktéž v souvislosti s literátskými bratrstvy. Autoři předpokládají, že zpěvník byl objednan pro kostel sv. Apolináře na Novém Městě pražském.²⁰⁶⁴

V článku „*O českých miniaturách*“ lze studovat stručný popis jednotlivých iluminovaných folií (1892).²⁰⁶⁵ Jedná se pravděpodobně o vůbec první identifikaci námětů miniatur Staroměstského graduálu v literatuře.

Zmínku o kodexu nalezneme též v knize Zigmunda Wintera „*Život církevní v Čechách*“ (1896).²⁰⁶⁶ Graduál je také zařazen do „*Katalogu českých rukopisů c. k. veřejné a univerzitní knihovny pražské*“ Josefa Truhláře (1906).²⁰⁶⁷ Zdeněk Tobolka ve své publikaci „*Knih: její vznik, vývoj a rozbor*“ (1949) uvádí stručnou poznámku, že Staroměstský graduál vázal Jan Komor.²⁰⁶⁸ Emma Urbánková zařadila graduál do přehledu Rukopisů a vzácných tisků pražské Univerzitní knihovny (1957).²⁰⁶⁹

Jarmila Vacková ve své aspirantské práci „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959) na základě stylových analogií přisoudila výzdobu kodexu Matouši Ornysovi z Lindperka a časově ho zařazuje do vrstvy let 1565–1575.²⁰⁷⁰ Tento názor pak také uvádí ve svých dalších státech: „*Podoba a příčiny anachronismu*“ (1968)²⁰⁷¹ a „*Závěsné malířství a knižní malba v letech 1526 až 1620*“ (1989) v knize „*Dějiny českého výtvarného umění II/1*“.²⁰⁷² Jakožto práce dílny Jana Táborského z Klokotské Hory je rukopis zmíněn i v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).²⁰⁷³

Karel Stejskal cituje ve své článku „*Matouš Ornyse a jeho „rod císaře Karla IV. – K otázce českého historizujícího manýrismu.*“ (1976) názor J. Vackové, že exemplář byl iluminován dílnou Matouše Ornyse.²⁰⁷⁴ Jana Fojtíková zařadila Staroměstský graduál do výčtu rukopisů ve své stati „*Hudební doklady Husova kultu v 15. a v 16. století*“ (1981).²⁰⁷⁵ V kapitole „*Epilog středověké iluminace*“ Josefa Krásy (1990) je kodex nesprávně přiřazen dílně Jana Kantora Starého.²⁰⁷⁶

Tomáš Sekyrka zmiňuje Staroměstský graduál v souvislosti s Matoušem Ornysem v publikaci „*Umění a mistrovství: pražská malířská bratrstva 1348–1783*“ (1997), kde

---

²⁰⁶⁴ SRB/TANDRA 1886,16

²⁰⁶⁵ BERINGER 1890–1892, 87–89.

²⁰⁶⁶ WINTER 1896, 988.

²⁰⁶⁷ TRUHLÁŘ 1906, 17–18.

²⁰⁶⁸ TOBOLKA 1949, 204.

²⁰⁶⁹ URBÁNKOVÁ 1957, 24.

²⁰⁷⁰ VACKOVÁ 1959, 84.

²⁰⁷¹ VACKOVÁ 1968, 382.

²⁰⁷² VACKOVÁ 1989, 92–105

²⁰⁷³ ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749.

²⁰⁷⁴ STEJSKAL 1976, 15.

²⁰⁷⁵ FOJTÍKOVÁ 1981, 68.

²⁰⁷⁶ KRÁSA 1990b, 115. K Janu Kantorovo Starému viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři*.

výslovně píše, že „novější bádání prokázalo Ornysovo autorství kromě Heidelberského kodexu²⁰⁷⁷ ještě u Staroměstského kancionálu,²⁰⁷⁸ dvou svazků Malostranského graduálu²⁰⁷⁹ a u starší části Chrudimského kancionálu,²⁰⁸⁰ s čímž ovšem nelze bez výhrad souhlasit.²⁰⁸¹

Rukopis byl i součástí výstavy „Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy“ (1997),²⁰⁸² a je tedy zařazen v katalogu k výstavě, kde je publikována nejkrásnější miniatura graduálu – iniciála D ve vnitřním poli se scénou Adorace dítěte.²⁰⁸³ Autoři předpokládají, že výzdoba graduálu je prací Matouše Ornyse.²⁰⁸⁴ Jiří Kropáček dále uvádí, že kodex sestává z bohaté malířské výzdoby po stránce ornamentální.²⁰⁸⁵ Kolorit a způsob stylizace postav podle něj dokládá, jak se manýristický styl ujal v díle „M. Ornyse a jeho pomocníka“.²⁰⁸⁶

Barry Frederic Hunter Graham zařadil Staroměstský graduál do výčtu rukopisů z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory ve své studii „Three More Jan Taborský Graduals“ (2000).²⁰⁸⁷ Obsáhlý kodikologický popis se pak nachází v jeho knize „Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620“ (2006).²⁰⁸⁸

Milena Bílková, která se věnovala utrakvistické ikonografii, zmiňuje miniaturu s Poslední večeří v článku „Depiction of the Last Supper under Utraquism“ (2005) a následně i ve své disertační práci (2007), v níž si všímá, že Kristus má doširoka rozevřené ruce, což by podle ní mohlo symbolizovat ukřižování. Autorka také uvádí, že v rámci typologického paralelismu se na foliu objevují scény Eliáše s andělem a Setkání Abrahama a Malkisedeka.²⁰⁸⁹

Velmi přínosná je stať Martiny Kratochvílové-Šárovcové „K provenienci Křížovnického a Staroměstského graduálu“ (2005),²⁰⁹⁰ která přispěla významným způsobem

²⁰⁷⁷ Kodex heidelberský (Praha, Archiv NG, sign. AA2015) 2. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. I. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

²⁰⁷⁸ Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰⁷⁹ Malostranský graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572 a Malostranský graduál – II. díl (Praha, Archiv hl. m. Prahy, sign. 1869) 1569–1572, bibliografie k rukopisům viz I. 2. 3. 2. Další rukopisy z Ornysovy dílny.

²⁰⁸⁰ SEKYRKA 1997, 94. Chrudimský český graduál (Chrudim, Reg. m., př. č. 12579) 1570, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. Iluminátoři.

²⁰⁸¹ Viz kapitoly I. 2. 0. Iluminátoři; I. 2. 3. Iluminátor Matouš Ornyse z Lindperka a I. 2. Iluminátor Matyáš Hutský z Křivokláta.

²⁰⁸² Viz FUČÍKOVÁ 1997a; FUČÍKOVÁ 1997b.

²⁰⁸³ KROPÁČEK 1997b, 464, kat. č. V/551. Fol. 77r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁰⁸⁴ ŠRONĚK 1997b, 364; KROPÁČEK 1997b, 464.

²⁰⁸⁵ KROPÁČEK 1997b, 464.

²⁰⁸⁶ KROPÁČEK 1997b, 464.

²⁰⁸⁷ GRAHAM 1999–2000, 232.

²⁰⁸⁸ GRAHAM 2006, 380–382, kat. č. 74.

²⁰⁸⁹ BÍLKOVÁ 2005, 295; BÍLKOVÁ 2007, 125.

²⁰⁹⁰ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334.

k objasnění původu Staroměstského graduálu. Autorka zde identifikuje erby měšťanů a snad správně určuje provenienci exempláře. M. Kratochvílová-Šárovcová si všímá staroměstského kodexu též v textu své disertace „*K ikonografii česky psaných utrakvistických graduálů*“ (2011),²⁰⁹¹ a dále ho zařadila i do katalogu této práce, kde ho již nazývá Graduálem Betlémské kaple v Praze,²⁰⁹² na základě svého článku „*K provenienci...*“, který byl publikován v časopise „*Umění*“ (viz výše).

Jan Baťa ve své disertační práci zmiňuje Staroměstský graduál jako hudební pramen renesanční Prahy.²⁰⁹³ S odkazem na M. Kratochvílovou-Šárovcovou také uvádí, že rukopis byl užíván v Betlémské kapli.²⁰⁹⁴

Na KTF UK v roce 2012 vznikla diplomní práce na téma „*Staroměstský graduál (NK, ČR, XVII. A. 40), 1561–1567, z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory*“,²⁰⁹⁵ která se zejména věnuje podrobnému popisu jednotlivých iluminovaných folií.

Pavel Brodský (2012) na základě tvrzení předešlých badatelů uvádí Staroměstský graduál pod označením „*Graduál Betlémské kaple*“ ve výčtu zpěvníků iluminovaných Matoušem Ornysem z Lindperka.²⁰⁹⁶ Dále byl rukopis představen na podzim 2015 na výstavě „*Biblické příběhy na renesančních iluminacích*“ v Galerii Klementinum.²⁰⁹⁷

II. 20. 2. Výzdoba Staroměstského graduálu

Fol. 1r

Text na tomto foliu je zcela nečitelný kromě textu napsaného po obou stranách erbu, který se nachází v poslední třetině strany pod kolumnou.²⁰⁹⁸

Menší miniatura: Erb patří Janu Táborskému z Klokotské Hory. Jedná se o čtvrcený stříbrnočerný štít. První a čtvrté pole je stříbrné a druhé a třetí pole je černé. Uprostřed štítu se objevuje červený jetelový kříž, který je opatřen na všech čtyřech koncích zlatými nákončími.

²⁰⁹¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 48, 49, 65, 73, 115, 117, 122.

²⁰⁹² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 131#–136#, kat. č. 44.

²⁰⁹³ BAŤA 2011, 83.

²⁰⁹⁴ BAŤA 2011, 83.

²⁰⁹⁵ SOUČKOVÁ 2012.

²⁰⁹⁶ BRODSKÝ 2012, 43.

²⁰⁹⁷ Brožura k výstavě viz SOUČKOVÁ 2015d, nepag.

²⁰⁹⁸ Text zní: „*Ctného vžitku ctná práce dochází/ Jakož pak wskutku, ted' to nachází/ Ctný pán Rzimský král, ctný dar tomu gest dal/ Ctné knihy genž psal/ Dayž mu weczný král ctných darůw swých množstwi/ Zwlasst' by obdržal, przesstatne witezstwi/ nad wssemi lstnými neprzáteli s swymi/ Syny Slawnymi/ Mau tím darem ctným, praci okráslliti/ Mne racz pokorným srdcem obdarziti/ Yakž obsahuge ten erb wyswiedčuje/ Ctnosti zdržuge/ Pokoru czernost a bielost czistotu/ Lassku czerwenost, stalowst rowna zlatu/ Krziž trpielosti, holubice prostos/ Had opatrnost/ Wniczem nemame ginem se chlubit/ Než w krziži panie opatrný býti/ Jakožto hadowe a jakož holubice/ Sprostnost magice/ To' gsau ty ctnosti/ wnicžž žádám rytírzstvi/ Wieczne radosti po casném witezstvi/ To' koruna ta wyznamená zlatá/ O ctnosti swatá*“. Viz srov. BERINGER 1890–1892, 87.

Na vrchní části kříže je navlečená zlatá královská koruna, která zasahuje do poloviny prvního a druhého pole. Na třetím poli je vyobrazena holubice, jež je vlevo otočená s červenou zbrojí. Ve čtvrtém poli se nachází svinutý černý had. Nad štítem se vyskytuje kolčí helm, na němž stojí stejná holubice jako ve štítě, ale otočená doprava. Příkrývadla jsou červenočernostříbrná.²⁰⁹⁹

Fol. 1v

Celostranná výzdoba: Miniatura zabírající téměř celou plochu strany obsahuje kartuš s městským znakem Starého Města pražského.²¹⁰⁰ Nad ní je český znak se stříbrným, dvouocasým, korunovaným lvem ve skoku na červeném poli. Z obou stran leží na kartuši s městským znakem alegorické ženské postavy s odhaleným poprsím, které jsou oděny do barevných drapérií. Výrazné řasení oděvu zdůrazňuje pronikavé stínování a ostré přechody, jež jsou tvořeny tahy běloby a černé barvy.

Pod erbem Starého Města pražského se objevuje malá kartuš, zdobená rollwerkem s letopočtem 1565.²¹⁰¹ Po obou stranách této kartuše se nacházejí putto.²¹⁰²

Městský znak sestává z červeného pole štítu s hnědou hradební zdí, budovanou z kvádrů s otevřenou branou s hnědými vraty a s vytaženou hnědou mříží. Hradební zeď vrcholí cimbuřím. Ze zdi vyrůstají tři hnědé věže s cimbuřím a s makovicemi. Na středu horní hrany štítu spočívá kolčí helm se zlatočervenočernostříbrnými příkrývadly. Nad helmem je císařská koruna, kterou drží dva stříbrní dvouocasí lvi ve skoku.²¹⁰³

Analogie: Městské znaky na titulních stranách jsou obvyklou součástí výzdoby v tomto typu rukopisu, podobně se objevují např. v Malostranském²¹⁰⁴ nebo Českobrodském graduálu.²¹⁰⁵

Fol. 3r

Rubrika: „Kyrie Sumum“

²⁰⁹⁹ Srov. TEIGE 1901,2; MYSLIVEČEK 1993, 62; MALINOVSKÝ 2002, 123. Srov. SEDLÁČEK 1902–1925, 646.

²¹⁰⁰ Erb Starého Města pražského v naprosto shodné podobě je na fol. XIIIr v Melantrichově bibli (Praha, NK ČR, sign. 54 A 6) 1570. Viz obr. na manuscriptorium.com, vyhledáno 15. 2. 2012.

²¹⁰¹ V kartuši je text: „*Erb Stareho Miestra Pražského/ MD LXV*“. Viz GRAHAM 2006, 380.

²¹⁰² Na spodním okraji pod iluminací se nachází text mladší rukou: „*NB subscriptio aureo caractere haec sonat: Erb Starého Města pražského MD LXV*“. Viz SOUČKOVÁ 2012, 51.

²¹⁰³ K městskému znaku viz ČAREK 1985, 306.

²¹⁰⁴ Fol. 1r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

²¹⁰⁵ Fol. 1v, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. Českobrodský graduál.

Iniciála: „W(ssemohuci)“ V pravém horním rohu je umístěna malovaná iniciála W, která je zasazena do zeleného kazetového rámce. Tělo iniciály se skládá z beschlagwerku. Z těla iniciály vybílá v levém horním rohu kauda v podobě lišty, která se přetáčí do voluty. Ve vnitřním poli se nachází klečící král David před Bolestným Kristem držícím kříž.²¹⁰⁶ Vnější pole litery pro přiléhavost těla iniciály k rámu zabírá minimum místa a je purpurově červené.

Bordura: Pod kolumnou se objevuje ve zlatém lištovém rámu David přemáhající Goliáše.²¹⁰⁷ Na pravém okraji folia jsou tři izolované obdélníkové výjevy pod sebou, každý jednotlivě zasazen do zlatého lištového rámu. Zcela nahoře se nachází zajímavý motiv s dvěma mužskými postavami u oltáře. Patrně se nebude jednat o zobrazení donátorů, jelikož postavy jsou oděny do barevných tunik neodpovídajících módě 16. století.²¹⁰⁸ Pod tímto výjevem se objevuje miniatura s Juditou a služkou ukládající hlavu Holoferna do pytle.²¹⁰⁹ Poslední iluminace zobrazuje Ester před Achašveróšem.²¹¹⁰

Grafické předlohy: Miniatury s Ester a Júdit byly vytvořené podle starozákonních ilustrací Bernarda Salomona.²¹¹¹

Analogie: Iniciála s klečícím králem Davidem před Bolestným Kristem se také nachází v Malostranském graduálu na straně s rubrikou „*Kyrie Summum*“.²¹¹² Na tomto foliu nalezneme v borduře též výjev zobrazující statečnou Júdit, který je ovšem více rozveden.

Fol. 7v [71b]

Rubrika: „Kyrie“

Větší miniatura: Do obdélníku ohraničeného zlatým lištovým rámem je zasazen Křest Krista v Jordánu.²¹¹³ Kristus zde stojí po kolena ve vodě a z pravé strany ho křtí sv. Jan Křtitel, oděn do tradičního oděvu z kožešiny. V levé ruce navíc drží zlatý kříž. Výjev doprovázejí po stranách andělské postavy v pestrých oděvech. Pravý anděl má v ruce modrý plášť, možná oděv Kristův, levý stojí klidně u řeky s hlavou skloněnou. Scéna se odehrává v krajině, v jejímž pozadí je patrná nesourodá architektura skládající se z katedrály, rotundy, antického chrámu a pevnostní stavby. V druhém plánu následuje dlouhý průhled do dáli s modravými vrcholky velehor.

²¹⁰⁶ K ikonografii Bolestného Krista viz HALL 1975, 197.

²¹⁰⁷ Viz 1Kr 17,1–58, viz k ikonografii ROYT 2006a, 67.

²¹⁰⁸ K odívání v době renesance zvl. KYBALOVÁ 1996.

²¹⁰⁹ [265a], viz I. 4. 2. 2. 10. *Motivy z deuterokanonických knih Starého zákona*.

²¹¹⁰ [268a], viz I. 4. 2. 2. 10. *Motivy z deuterokanonických knih Starého zákona*.

²¹¹¹ Viz [srov. 265a s 266a], [srov. 268a s 269a], *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

²¹¹² Fol. 2r [267a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

²¹¹³ Viz Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; L 3,21–22; J 1,29–34, k ikonografii viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

Bordura: Na levém okraji folia se nachází rozvilina složená z palmet barevného akantu se zlatými kapkami. Rozvilina navíc místy přechází v suché větvičky a také se zde vyskytují plody a listy lískového oříšku, po němž se plazí housenka. Akant na spodním okraji doplňuje špatně čitelné zobrazení beránka, který skáče pod květinou – asi rozrazilem rezekvítkem, jenž opět přechází do stonku větvičky. Dále se v borduře nachází babočka admirál a čmelák.

Analogie: Křest Krista v řece Jordánu lze sledovat taktéž monumentálně ztvárněn v Hradeckém graduálu.²¹¹⁴ I zde je scéna zasazena do krajiny s dlouhým průhledem, v němž je jí přítomen donátor rukopisu.

Fol. 19r

Rubrika: „*Kyrie Welikonoczni*“

Iniciála: „*P(ane)*“ V levém horním rohu se nachází malovaná iniciála P, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Pozadí iniciály vyplňuje fialová tapeta s jemným, téměř již neznatelným, filigránovým vzorem. Literu uzavírá červený kazetový rám. Z těla iniciály vybíhají v horním a dolním levém rohu kaudy v podobě roztřepených stonků stáčejších se do volut.

Bordura: Na pravém okraji folia se objevuje akantová rozvilina. Dole přechází akant do useknuté větvičky. Uprostřed a zcela nahoře je rozvilina doplněná fantaskní pestíkovou srostlicí, složenou z rozeklaného listoví.

Analogie: Podobnou iniciálu lze nalézt v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²¹¹⁵

Fol. 41r

Rubrika: „*Te deum laudamus*“

Iniciála: „*T(ebe)*“ Na levém horním okraji se vyskytuje malovaná iniciála T, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Pozadí iniciály obsahuje modrou tapetu. Celá litera je zasazena do žlutého kazetového rámu. Z těla iniciály v pravém horním a dolním rohu vycházejí dvě drobné kaudy.

Bordura: Při pravém okraji folia se objevuje rozvilina ze žlutého a zeleného rozeklaného zaostřeného kadeřavého akantu. Dole přechází akant do useknuté větvičky a uprostřed a zcela nahoře je doplněn fantaskní pestíkovou srostlicí.

²¹¹⁴ Fol. 99v, Hradecký graduál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-14) 1592–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. Iluminátoři.

²¹¹⁵ Fol.46r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

Analogie: Ve Žlutickém graduálu se na foliu s rubrikou „*Te deum laudamus*“²¹¹⁶ nachází podobná iniciála T.

Fol. 57r

Rubrika: „*Antifony w adwent před Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ V levém horním rohu je malovaná iniciála A, jejíž tělo se skládá z oranžových palmet akantu. Vnitřní i vnější pole litery vyplňuje růžová tapeta s jemným dekorem, který je vytvořen velmi tenkými tahy běloby. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy v podobě kadeřavého akantu.

Bordura: Na pravém okraji se objevuje barevná akantová rozvilina, doplněná fantaskní pestíkovou srostlicí.

Analogie: Podobné ornamentální iniciály A uvádějící incipit „*Ay Anděl páně Marigi zvěstował*“ je možné nalézt ve Žlutickém²¹¹⁷ nebo Českobrodském graduálu.²¹¹⁸

Fol. 60v [72b]

Rubrika: „*Officium O wtelení pana Krista*“

Iniciála: „*P(rorok)*“ V levém horním rohu se nachází malovaná iniciála P, která je zasazena do vínově červeného čtverce. Tělo iniciály se skládá z plodů a listů vinné révy.²¹¹⁹ Z levého horního rohu vybíhá kauda v podobě stonku s vinnými listy a stáčí se do voluty. Ve vnitřním poli iniciály se nachází scéna s Gedeonem, který rozprostírá ovčí rouno na humně.²¹²⁰ Gedeon klečí s rukama rozevřenými k nebesům, oděn do římské pestrobarevné zbroje. Výjev se odehrává na zelené loučce, kde je v pozadí patrná i Gedeonova armáda.²¹²¹

Bordura: Při levém okraji folia se vyskytuje rozvilina složená ze zelené blíže neurčitelné rostliny, která se stáčí do pozvolných volut. Jedná se o Kmen Jesse.²¹²² Uprostřed každého závitu je polopostava z rodokmenu Krista. Odshora dolů jsou to Panna Marie, starozákonní král, další král – možná král Šalamoun,²¹²³ král David, o čemž svědčí harfa,

---

²¹¹⁶ Fol. 64r, Žlutický graduál (Praha, PNP, TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz *II. 11. 0. Žlutický graduál*.

²¹¹⁷ Fol. 78r, Žlutický graduál (Praha, PNP, TR I 27) 1558–1565.

²¹¹⁸ Fol. 106r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, XVII B 20) 1557.

²¹¹⁹ K vinné révě viz *I. 5. 1. 1. Vinná réva*.

²¹²⁰ Viz *I. 4. 2. 2. 6. Gedeon*.

²¹²¹ Viz [96a].

²¹²² Starozákonní rodokmen viz Mt 1,1–16; L 3, 23–38. K ikonografii zvl. ROYT 2006a, 113–115.

²¹²³ Král Šalamoun, moudrý a spravedlivý král Izraele, bývá zobrazen v námětu Kmene Jesse. Viz ROYT 2006a, 277.

kteřou drží a muž s čapkou symbolizující jednoho ze tří mágů, kteří se přišli poklonit narozenému Kristu. Pod kolumnou se objevuje spící prorok Jesse.

V pravém rohu pod kolumnou lze sledovat erb Duchka Chmelíře ze Semechova, který má pole štítu polceno. První pole je červené a druhé stříbrné. Na štítu se nachází figura polopostavy divého muže se zeleným věncem na hlavě a kolem beder, s kyjem v pozvednuté ruce vyrůstající z oblaku. Na středu horní hrany štítu spočívá přímo otočený kolčí helm se stříbrnočervenými příkrývadly a v klenotu jsou otevřená křídla shodných barev jako pole štítu, mezi kterými je opět polopostava divého muže se zeleným věncem na hlavě a kolem beder, s kyjem v pozvednuté ruce.²¹²⁴ Erb je renesanční a příkrývadla jsou tvořena ze zaostřeného akantu.

Analogie: Velice podobné řešení výzdoby folia s rubrikou „*Vtělení Pána Krista*“ se nachází v Lounském graduálu,²¹²⁵ kde je ovšem zrcadlově převrácené. Stejným kompozičním rozvrhem, svědčící patrně o použití stejné grafické předlohy, si odpovídají též miniatury s Gedeonem v Graduálu Jakuba Sklenáře²¹²⁶ a Příbramském rorátníku.²¹²⁷

Fol. 73v

Rubrika: „*První msse na den Narození pana Krista*“

Iniciála: „*H(ospodin)*“ V levém horním rohu je malovaná iniciála H, jejíž tělo se skládá z modrých palmet akantu. Vnitřní i vnější pole litery obsahuje růžovou tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá červený kazetový rám.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy. Horní kauda je tvořena modrým roztřepeným stonkem, na který je připojena palmetka růžovozeleného zaostřeného kadeřavého akantu, jenž se přetáčí do volut. Dolní kauda se napojuje na rozvilinu na levém okraji folia, jež je složena z barevného akantu s fantaskními modrými plody a srostlicemi.

Analogie: V Malostranském graduálu²¹²⁸ nalezneme podobnou ornamentální iniciálu, která je na straně s rubrikou „*Na Boží Narození Na první Mssi*“.

²¹²⁴ Viz MYSLIVEČEK 1993, 28.

²¹²⁵ Fol. 90r [95a], Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563, bibliografie k rukopisu viz II. 19. 0. Lounský graduál.

²¹²⁶ Fol. 158r [97a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

²¹²⁷ Fol. 81r [98a], Rorátník literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 263) 1585, bibliografie k rukopisu I. 2. 5. 1. Dílo Ambrože Ledeckého.

²¹²⁸ Fol. 126r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, XVII A 3) 1569–1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. Další rukopisy z Ornysovy dílny.

Fol. 77r

Rubrika: „*Na den slawny Narozeni pana Krista. Na welike Mssi*“

Iniciála: „*D(itě)*“ Uprostřed strany se k levému okraji folia nachází malovaná iniciála D, jejíž tělo je tvořeno z palmet barevného akantu. Z těla litery vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy v podobě stonků, které se přetáčejí do volut. Ve vnitřním poli iniciály se nachází scéna Adorace dítěte.²¹²⁹ Dítě leží na kameni se slámou a nad ním se sklání Marie a Josef. U Josefa jsou sedící osel a volek, kteří taktéž hledí na dítě. Expresivně řasená roucha postav a potemnělé tóny, z kterých vystupují výrazně jen žluté/zlaté prvky, skvěle dotvářejí atmosféru noci. Velice zajímavým detailem jsou zespodu osvětlené rukávy Panny Marie, která se sklání nad dítětem. Zdrojem světla, kromě lampičky, kterou drží Josef, je tady i samo dítě, jež osvětluje Marii. Postavy jsou malované hustou kvašovou barvou, zatímco pozadí pomalu přechází do lazur. Výjev je zasazen pod architekturu. V zadním plánu je patrný sloup a průhled do uličky. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou se ve zlatém rámu s vejcovcem nachází scéna se zvěstováním pastýřů.²¹³⁰ Z prostor pod kolumnou výjev pokračuje do bordury po pravé straně folia. Kompozici ovládají v popředí dvě skrčené postavy ovčáků, kteří vzhlížejí k nebesům. Jsou oděni do pestrobarevných rouch. V zadním plánu se objevuje ještě několik malých ovcí a dva pastýři, nad kterými se nachází velký oblak s polopostavou zvěstujícího anděla.²¹³¹

Nad výjevem zvěstování je po pravé straně akantová rozvilina, nad níž se vyskytuje miniatura se zeleným vavřínovým věncem drženým dvojicí andělů. Uprostřed věnce se nachází renesanční modrý erb, který obsahuje na štítu vyrážející mužskou polopostavu s rybím ocasem, jež drží v levé ruce model kostela a pravou rukou si přidržuje konec ocasu.²¹³² Nad erbem se objevuje nápisová tabulka,²¹³³ utvořená beschlagwerkem, maskami a nástavcem, který je zdoben dvěma ženskými postavami přidržujícími oválný štítek s monogramy IHS.

Analogie: Scéně Adorace z vnitřního pole je blízké Klanění pastýřů z Malostranského graduálu, v němž vykazuje monumentálnější měřítko.²¹³⁴ Miniatura je v malostranském

²¹²⁹ K námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narozeni Krista*.

²¹³⁰ Viz L 2,8–14.

²¹³¹ Anděl drží v ruce stuhu s nápisem „*GLORIA IN EXCELSIS DEO*“. Viz SOUČKOVÁ 2012, 69.

²¹³² Srov. ERBEN 1858,22; BERINGER 1890–1892, 87.

²¹³³ Samotná nápisová tabulka má modrý podklad na kterém je text: „*KNEZ IAN MYSTOPOLVS / DEKAM KOSTELA SVATEHO APOLI NARYSSE A KAZATEL KAPLI / BETLEMA ADMINISTRATOR / ARCIBISKUPSTWI PRAŽSKÉHO / POD OBOGI ZPUSOBAU PRZIGÍMANÍ*“. Viz srov. KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333; GRAHAM 2006, 380.

²¹³⁴ Fol. 134r, Malostranský graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

rukopise zasazena pod honosnou architekturu a je doplněna právě přicházejícími a klanícími se pastýři.

Fol. 81r

Rubrika: „*O Mladatkach*“ . „*O křtění pána Krista*“

Iniciála: „*A(y)*“ Při spodním okraji folia se na levé straně nachází malovaná iniciála A, jejíž tělo tvoří růžový akant. Z těla iniciály v levém horním a dolním rohu vybíhají kaudy v podobě přetáčených stonků. Vnitřní i vnější pole litery je modré s jemným, málo znatelným, filigránovým vzorem. Červený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Na pravém okraji se objevuje akantová rozvilina s fantaskními pestrobarevnými srostlicemi.

Fol. 84r

Rubrika: „*O Hromnicích*“

Iniciála: „*P(rziyali)*“ V levém horním rohu je malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Vnitřní a vnější pole iniciály obsahuje zelenou tapetu s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá jednoduchý růžový rám. Z levého horního a dolního rohu vybíhají kaudy v podobě palmet, které se přetáčejí do volut.

Bordura: Na pravém okraji se nachází akantová rozvilina, zakončená useknutou větvíčkou. Uprostřed a zcela nahoře je navíc doplněna fantaskní pestříkovou srostlicí.

Fol. 102v [73b]

Větší miniatury: Na tomto foliu se přes dvě třetiny strany rozprostírá miniatura se dvěma výjevy. Zhruba uprostřed folia se nachází scéna s klečícím donátorem před Kristem. Pod ní se objevuje téměř čtvercová kompozice s Kristovým vjezdem do Jeruzaléma,²¹³⁵ jež je zasazena do přesvědčivé krajiny s množstvím přihlížejících figur. Na stromě se nachází i postava Zachea. Oba výjevy uzavírá zlatý lištový rám.

Klečící donátor v pravém tříčtvrtečním profilu drží v ruce knihu modliteb. Po pravé straně od něho se nachází sedící Bolestný Kristus, který si levou rukou podpírá hlavu. Kolem hlavy má oranžovou svatozář. Postavy, jak donátorova, tak Kristova nejsou zcela anatomicky správně namalovány. Výjev je ovšem dobře zasazen do prostoru. Schody přesvědčivě ubíhají a jsou i v dobrém výškovém poměru k postavě donátora. Velkým nedostatkem této miniatury

---

²¹³⁵ Viz I. 4. 2. 3. 5. *Vjezd Krista do Jeruzaléma a Zacheus*.

se jeví postava Krista, a to zvláště jeho nepříliš dobře vyřešená poloha vsedě. Levá noha, která se nachází blíže k divákovi, je příliš krátká a celkově drobná, zatímco pravá, dále od diváka, je předimenzovaná. Ani Kristův obličej nevykazuje přesvědčivé rysy a působí spíše karikujícím dojmem. Vyzdvihnout lze ovšem tvář donátora, který je do detailu propracovaný a v tomto případě by se mohlo jednat o skutečný portrét. Za postavou měšťana se zcela vlevo objevuje shrnutý těžký zelený závěs se zalamovanými záhyby.

Analogie: Výjev zasazený do místnosti, zobrazující taktěž klečícího donátora před Kristem, se nachází např. v Křižovnickém graduálu.²¹³⁶

Fol. 133r

Rubrika: „*Welikunoc przed Processí*“

Iniciála: „*W(iděl)*“ Uprostřed strany k levému okraji folia je malovaná iniciála W, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Vše je zasazeno do růžového kazetového rámu.

Bordura: Napravo se nachází rozvilina složená z barevného akantu se žlutými lesky. Na několika místech přechází akant do useknuté větvičky. Nahoře a dole je rozvilina oživena blíže neurčitelnou červenou květinou. V pravém dolním rohu se objevuje renesanční cechovní znak bečváře Petra Kapouna, který v červeném poli obsahuje figuru stříbrného kohouta, zlaté kružidlo a iniciály P. K.²¹³⁷

Fol. 145r

Rubrika: „*O Wstaupeni pana Krista*“

Iniciála: „*M(uži)*“ Uprostřed folia se vyskytuje malovaná iniciála M, jejíž tělo je utvořeno z červeného akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje Nanebevstoupení Krista.²¹³⁸ Jedná se o kompozici, v níž jsou apoštolové shromážděni kolem pahorku a dívají se vzhůru k nebesům, kde lze sledovat jen Kristovy nohy zpod oblaku. Miniatura vykazuje pestrý kolorit, v němž převažuje modrá. Obličej apoštolů jsou velmi stylizované a není zde žádný pokus o individualizaci tváří. Před nimi se zdvihá pahorek, na němž je téměř až impresionisticky namalována tráva žlutozelené barvy. Celý výjev umocňuje dlouhý vhléd do modravé krajiny, která je provedena lazurní malbou. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám, v němž je vložen pás s vejcovcem.

²¹³⁶ Fol. 222v, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

²¹³⁷ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 334.

²¹³⁸ Viz I. 4. 2. 3. 8. Nanebevstoupení Krista.

Bordura: Pod kolumnou se ve zlatém rámu nachází výjev Eliáše odváženého na nebesa v ohnivém voze.²¹³⁹ Kompozici ovládá ohnivý vůz, jenž je tažený třemi koňmi, namalovanými odlišnými barvami.

Vedle zlatě orámovaného výjevu s Eliášem je v pravém dolním rohu umístěn erb Jana Zelendára z Prošovic,²¹⁴⁰ jenž obsahuje na červeném poli štítu figuru vztyčené obrněné ruky, vyřezávaná z oblaku a držící tři stříbrná pštrosí pera. Na středu horní hrany štítu spočívá kolčí helm, doprava otočený. Příkrývadla, točenice a feflíky jsou stříbrnočervené barvy. Klenot opakuje figuru ve štítu.²¹⁴¹ Celý erb je situován do modrého oválu orámovaného hnědým perlovcem.

Po pravé straně folia se objevuje rozvilina složená z rostlinných výhonků, zcela nahoře doplněných polopostavou anděla s barevnými křídly. Směrem odshora dolů je dále oživena čtyřmi exotickými pestře barevnými ptáky, umístěnými vždy na stonku přetočeném do voluty. Uprostřed rozvilinu doplňuje barevná renesanční kartuš, zdobená rollwerkem, která obsahuje uvnitř masku ženy s kudrnatými vlasy.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Stylově podobně namalované iniciály s Nanebevstoupením Krista je možné nalézt v Litomyšlském graduálu²¹⁴² a na vyřiznutém foliu z Klatovského graduálu.²¹⁴³ V obou případech zde ovšem není dlouhý průhled do krajiny, tak jako ve Staroměstském graduálu, nicméně typika tváří jednotlivých postav a modelace drapérií svědčí pro autorství jedné iluminátorské dílny.

Výzdoba folia s rubrikou „*O Wstaupeni pana Krista*“ je řešena často v duchu typologického paralelismu. S Nanebevstoupením Krista a s Eliášem v ohnivém voze se můžeme setkat např. rovněž v Malostranském²¹⁴⁴ nebo v Mladoboleslavském graduálu.²¹⁴⁵

Fol. 150r

Rubrika: „*O Duchu Swatem*“

²¹³⁹ Viz I. 4. 2. 7. Eliáš.

²¹⁴⁰ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333.

²¹⁴¹ srov. SEDLÁČEK 1902–1925, 685; MYSLIVEČEK 1993, 114, obr. 63. Český erbovní rod Zelendárů z Prošovic pocházel původně z Mostu a erb byl rodině udělen v roce 1537 majestátem Ferdinanda I. K rodině Zelendárů z Prošovic: RYBIČKA 1878, 268–269; OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ XXVII. 1908, 528.

²¹⁴² Fol. 223r, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203 (př. č. 104/1970) 1561–1563.

²¹⁴³ Fol. 119 bis r – vyřiznuté folio z Klatovského graduálu (Praha, KNM, sign. 1 A c 86/2) 1560, viz II. 15. 0. *Klatovský český graduál*.

²¹⁴⁴ Fol. 295r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1569–1572.

²¹⁴⁵ Fol. 279r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

Iniciála: „D(ucha)“ V levém horním rohu je v modrém kazetovém rámu umístěná malovaná iniciála D, jejíž tělo se skládá z červeného akantu sepnutého na čtyřech místech kartuší. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy v podobě roztřepených stonků. Ve vnitřním poli se nachází Seslání Ducha svatého.²¹⁴⁶ Panna Marie klečí v chrámě. Nad ní se vznáší holubice Ducha svatého a kolem ní stojí apoštolové, vzhlízející k holubici. Postavy apoštolů i Panny Marie jsou dramaticky zahaleny do pestrobarevných rouch. Obličejové vykazují jednotu s nepříliš výrazným odlišením a typizací. Scéna se odehrává pod valenou klenbou s kazetami. Na zemi je šachovnicová podlaha. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu s velmi jemným kresebným rostlinným dekorem.²¹⁴⁷

Bordura: Na spodním okraji strany se vyskytuje obdélník ohraničený zlatým lištovým rámem se scénou pokřtění etiopského dvořana královny Kandaces jáhnem Filipem.²¹⁴⁸ V popředí vpravo se objevuje červený kočár se dvěma koňmi a početnou družinou. Vlevo od kočáru je řeka a v ní se odehrává křest. Zadní plán je malován lazurně s dlouhým vhladem do imaginární krajiny, kde lze v modravých tónech sledovat město Jeruzalém.

Po pravé straně folia je rozvilina z růží zakončená na obou koncích renesančními cechovními znaky.²¹⁴⁹ Nahoře se jedná o znak pekařského cechu, který obsahuje v modrém poli korunovaný zlatý preclík. V pravém dolním rohu se nachází modrý znak sladovníků se zkříženými sladovnickými limpami uprostřed s korunou.

Grafické předlohy: Iniciála se scénou Seslání Ducha svatého byla patrně inspirována Dürerovým dřevořezem stejného námětu z jeho cyklu Malých pašijí.²¹⁵⁰

Analogie: Stylová podobnost s výjevem z vnitřního pole iniciály je zejména s iniciálou z Litomyšlského graduálu,²¹⁵¹ která měla patrně taktéž za vzor Dürerův dřevořez. Jednotu lze sledovat na v popředí stojících apoštolech, již jsou v obou případech shodně namalováni.

Seslání Ducha svatého a Křest etiopského dvořana jsou obvyklou součástí výzdoby pro letnice v 2. polovině 16. století. S těmito výjevy se např. můžeme setkat v Graduálu Jakuba Sklenáře²¹⁵² nebo v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²¹⁵³

²¹⁴⁶ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

²¹⁴⁷ Viz [88a].

²¹⁴⁸ Viz Sk 8, 38, k ikonografii námětu viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

²¹⁴⁹ Na fol.154r Staroměstského graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567 je tělo iniciály tvořeno ze stejných stylizovaných růží jako tato bordura.

²¹⁵⁰ Albrecht Dürer [85a], *Seslání Ducha svatého* z cyklu Malých pašijí, list B 51. Reprodukováno viz KURTH 1963, obr. 257.

²¹⁵¹ Fol. 226v [87a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

²¹⁵² Fol. 382r [138a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²¹⁵³ Fol. 269r [140a], Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

Fol. 154r

Rubrika: „O Neysweteysy trojici“

Iniciála: „P(ožehnaná)“ Stranu uvádí malovaná iniciála P, která je zasazena do fialového kazetového rámu. Tělo iniciály se skládá ze stonků, květů a listů stylizované růže.²¹⁵⁴ Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy v podobě stonků s listy růže, jež se stáčejí do voluty. Ve vnitřním poli iniciály je umístěna Nejsvětější Trojice typu Piety Páně s anděly, kteří drží nástroje Kristova umučení (*arma Christi*).²¹⁵⁵ Bůh Otec sedí ve fialovém plášti s tiárou na hlavě a na klíně má zborcené tělo Kristovo, které však není zcela správně anatomicky provedeno. Zejména příliš velké a dlouhé ruce působí nepřirozeně ve vztahu k příliš krátkým nohám. Obličej je pojednán velmi schematicky. Nad nimi se vznáší mohutná bílá holubice, jakožto symbol Ducha svatého. Vlevo od trojice je anděl držící velký kříž, napravo pak anděl držící sloup. Vnější pole iniciály, jež ovšem zabírá minimum prostoru, je žlutooranžové.²¹⁵⁶

Bordura: Pod kolumnou se vyskytuje obdélníková miniatura se scénou tří andělů na návštěvě u Abrahama v Mamre.²¹⁵⁷ Andělé sedí u kulatého stolu, který je umístěn po pravé straně a hledí směrem k Abrahámovi, jenž zrovna přináší pečínku. Vzadu za Abrahamem je stan, v němž Sára připravuje pokrm. Kolorit tohoto výjevu je malován ztlumenými pastelovými tóny.

V pravém dolním rohu je vedle výjevu s Abrahamem umístěn renesanční erb Pavla Žipanského z Dražice.²¹⁵⁸ který obsahuje na modrém poli štítu figuru červeného papouška s prstýnkem v zobáku sedícího na obloukovitě prohnuté ratolesti. Na středu horní hrany štítu spočívá doprava otočený kolčí helm s modročervenými příkrývadly, v klenotu jsou otevřená stříbrnočervená křídla a papoušek s prstýnkem v zobáku jako na poli štítu.²¹⁵⁹ Erb je renesanční a příkrývadla jsou tvořena ze zaostřeného akantu. Celý erb je umístěn do růžového oválu, orámován zlatou lištou.²¹⁶⁰ Nad erbem se při pravém okraji folia objevuje v obdélníkovém zlatém lištovém rámu miniatura s Kristem a Nikodémem u křtitelnice.²¹⁶¹ Nad tímto výjevem se nachází rozvilina ze švestek.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

²¹⁵⁴ Podobná stylizovaná růže je užita v rámci graduálu na fol. 150r v borduře.

²¹⁵⁵ Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

²¹⁵⁶ Viz [273a].

²¹⁵⁷ Viz Gn 18,1–19, viz dále I. 4. 2. 2. 2. *Abraham*.

²¹⁵⁸ BERINGER 1890–1892, 87

²¹⁵⁹ Viz ERBEN 1858, 22; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333.

²¹⁶⁰ Pod oválem obsahující erb je nápisová páska s textem „Pawel Žipanský z Dražice“. Viz stroj. GRAHAM 2006, 380.

²¹⁶¹ Viz J 3,1–21, k ikonografii HALL 1975, 224.

Analogie: Podobné kompoziční rozvržení Nejsvětější Trojice nalezneme v Malostranském²¹⁶² a Mladoboleslavském graduálu.²¹⁶³ Iluminátor zde pravděpodobně pracoval se stejnou grafickou předlohou, nicméně miniatura zvláště mladoboleslavského zpěvníku není na takové umělecké úrovni jako ta ve staroměstském rukopise.

Stylově podobná miniatura s Návštěvou tří andělů u Abrahama v Mamre se objevuje v Lounském graduálu.²¹⁶⁴

Fol. 157r [74b]

Rubrika: „O slawnosti Tela a Krwe pana Krista“

Iniciála: „P(án)“ V levém horním rohu je velká malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá ze žlutomodrého beschlagwerku s lvími hlavami, karyatidami a rozetami. Z těla iniciály vybíhají v levém horním i dolním rohu kaudy v podobě pásky, která se přetáčí do voluty. Zajímavým detailem jsou z těla iniciály vyrůstající zelené trojlístky, možná symbolizující trojjedinost boží. Ve vnitřním poli litery se objevuje Poslední večeře Páně.²¹⁶⁵ Kompozici výjevu ovládá postava ryšavého Jidáše s měšcem v ruce. V zadním plánu za stolem s apoštoly je v mělkém prostoru patrná budova s iónskými pilastry. Vnější pole litery obsahuje vínově červenou tapetu. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou se vyskytuje miniatura s Izraelity sbírajícími manu.²¹⁶⁶ Celý výjev přechází zvolna do bordury na pravé straně folia, kde se odehrává další scéna s Mojžíšem vyrážejícím vodu ze skály. Celé zobrazení uzavírá zlatá lišta.

Na pravé straně se dále objevuje na modrém podkladu ve zlatém lištovém rámu renesanční erb Duchka Chmelíře ze Semechova.²¹⁶⁷ Pole štítu je červené, na štítu je umístěna figura postavy divého muže se zeleným věncem na hlavě a kolem beder, s kyjem v pozvednuté ruce. Na středu horní hrany štítu spočívá přímo otočený kolčí helm se zlatočervenými příkrývadly, v klenotu jsou otevřená křídla shodných barev jako pole štítu, mezi kterými je opět postava divého muže se zeleným věncem na hlavě a kolem beder, s kyjem v pozvednuté ruce.

Nad erbem se nachází prázdný červený lištový rám, uprostřed hran vždy zdoben rollwerkem, zcela jistě připravený pro jména donátorů. Nad ním se ve zlatém lištovém

²¹⁶² Fol. 319r [272a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

²¹⁶³ Fol. 320r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692), 1572.

²¹⁶⁴ Fol. 201v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²¹⁶⁵ K námětu viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

²¹⁶⁶ BERINGER 1890–1892, 87.

²¹⁶⁷ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333; srov. MYSLIVEČEK 1993, 28.

rámu objevuje výjev se spícím Eliášem, jemuž anděl přináší chléb.²¹⁶⁸ Nad miniaturou s Eliášem je opět prázdný červený renesanční rám a nad ním ve zlaté liště výjev s Melchisedechem, který vyšel vstříc Abrahamovi.²¹⁶⁹ Nad tím se vyskytuje zcela nahoře opět prázdný červený rám.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Scéna z vnitřního pole iniciály mohla být inspirována dřevořezem Albrechta Dürera z cyklu Malých pašijí.²¹⁷⁰ Kostýmní úprava postavy Melchisedecha z výjevu v borduře, který je oblečen v kněžském rouchu a přináší Abrahamovi chléb, je patrně převzata z cyklu starozákonních výjevů Bernarda Salomona.²¹⁷¹

Analogie: Chorální rukopisy 16. století mívají často výzdobu na foliu s rubrikou „*O slavnosti Tela a Krve pána Krista*“ v duchu typologického paralelismu. Podobně jako zde ve Staroměstském graduálu je řešena výzdoba listu např. v Graduálu Lomnice nad Popelkou.²¹⁷²

Motiv Setkání Abrahama s Melchisedechem je v monumentálnějších měřítku vytvořen např. v Malostranském graduálu,²¹⁷³ na jehož výzdobě se taktéž podílel Matouš Ornys z Lindperka.

Fol. 158r

Rubrika: „O dni Nedelnim“

Iniciála: „P(ožehnaný)“ V levém horním rohu je malá malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá z červeného akantu. Pozadí iniciály obsahuje modrou tapetu, která zvolna přechází do kazetového rámu. Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolním rohu kaudy v podobě roztřepených stonků, které se přetácejí do volut.

Bordura: Po pravé straně folia je výzdoba bordury zcela dole započatá postavou stojícího sv. Silvestra²¹⁷⁴ v renesanční půlválcové architektonické nice, zaklenuté konchou s plastickou mušlí.²¹⁷⁵ Nad nikou se nachází pravoúhlá červenošedivá kartuš téměř čtvercového tvaru, zdobená rollwerkem, nahoře lví hlavou a dole andělčí hlavičkou, která

²¹⁶⁸ Viz I. 4. 2. 2. 7. *Eliáš*.

²¹⁶⁹ Viz [74a]; k ikonografii motivu viz I. 4. 2. 2. *Abraham*.

²¹⁷⁰ Albrecht Dürer (Poslední večere, rytina, 12 x 7 cm, London, British Museum) 1511.

²¹⁷¹ Viz [srov. 74a s 75a], *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

²¹⁷² Fol. 22r, Graduál Lomnice nad Popelkou (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580–1583, bibliografie k rukopisu viz II. 27. 0. *Lomnický graduál – II. díl*.

²¹⁷³ Fol. 326v [73a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1572.

²¹⁷⁴ K ikonografii např. HALL 1991, 408.

²¹⁷⁵ Sv. Silvestr je identifikovaný nápisem pod nikou „*SW. SILVESTRUS*“. Viz SOUČKOVÁ 2012, 90.

uvnitř obsahuje modrý pravoúhlý štítek s textem.²¹⁷⁶ Na kartuši stojí dva putto a drží antickou vázu s další kartuší na středu, z které vybíhají rostliny – asi konvalinka, chrpa, bledule a také uprostřed stonek, jenž se směrem nahoru přetváří do akantové rozviliny. Zelenorůžová přetáčená palmeta je zcela nahoře zakončená fantaskním květem červenomodré barvy.²¹⁷⁷

Pod kolumnou se uprostřed objevuje erb Jiřího Libockého z Libé Hory, zasazený do oválu vepsaného do obdélníku. Obdélník je zlatý, pole oválu modré. Na červeném poli štítu je figura zlaté hory, u paty štítu s třemi dubovými stromy. Na středu horní hrany štítu spočívá přímo umístěný kolčí helm s červenožlatými a červenočernými fanfrnochy a točenicí. V klenotu je vyrůstající orlice s červenou zbrojí a černožlatými křídly.²¹⁷⁸ Po pravé i levé straně zlatého obdélníku jsou akantové rozviliny ze zelenomodrého akantu.

Fol. 160r

Rubrika: „*Pocznagi se officia s Swatych a neyprw O swatem Janu Krztiteli pane*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Uprostřed strany se nachází malovaná iniciála Z, jejíž tělo se skládá z palmet růžového akantu. Vnitřní i vnější pole iniciály obsahuje modrou tapetu s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá zelený jednoduchý lištový rám.

Bordura: Pod kolumnou se vyskytuje v červeném obdélníkovém lištovém rámu narození sv. Jana Křtitele.²¹⁷⁹ Výjev se odehrává v místnosti. V popředí lze sledovat tři ženy, které pečují o dítě a koupají ho. V zadním plánu se nachází postel s baldachýnem. Výjev se vyznačuje prostorovou hloubkou, která je navíc umocněna dlažbou, jež perspektivně ubíhá dozadu.

Nalevo od obdélníku se objevuje stylizovaná růže, napravo je jiná neurčitelná červená květina. Při pravé straně folia se vyskytuje rostlinná arabeska, složená z větvičky s květy. Zcela nahoře sedí na rozvilině šedivý pták.

V pravém dolním rohu je renesanční cechovní znak bečvářů, zdoben rollwerkem, který obsahuje na červeném poli zlatou bečku, kružidlo a dva další bečvářské nástroje. Nad znakem lze sledovat prázdnou růžovou nápisovou pásku.

²¹⁷⁶ Transkripce: „*NA TOTO VERSALE / NAKLAD UCZINIL / GIRZIK LIBOCKÝ / MIESSTIENÍN / STARÉHO MIESTA / P RAŽSKÉHO LETA / PANIE 1566.*“ Viz SROV. BERINGER 1890–1892, 87; GRAHAM 2006, 380.

²¹⁷⁷ U hrdla vázy je nápis napsáno „*BARTOLOMIEG IACOB*“. Viz SOUČKOVÁ 2012, 90.

²¹⁷⁸ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333; srov. ERBEN 1858,22.

²¹⁷⁹ Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

Grafické předlohy: Miniatura s narozením Jana Křtitele byla pravděpodobně inspirována scénou narození Rachelina syna Josefa²¹⁸⁰ ze starozákonních výjevů Bernarda Salomona.²¹⁸¹

Analogie: Narození Jana Křtitele je zobrazeno také v Malostranském graduálu,²¹⁸² kde se v iniciále navíc vyskytuje Zvěstování Zachariášovi²¹⁸³ a v borduře pod kolumnou Křest Krista v řece Jordánu.

Fol. 167v

Rubrika: „*Officium*“ „*O Proměnění Pána Krista*“

Iniciála: „*K(teréhož)*“ Při spodním okraji folia na levé straně je malovaná iniciála K, jejíž tělo se skládá z červeného akantu. Vnitřní pole litery vyplňuje modrá tapeta s jemným zlatým ornamentem. Iniciálu uzavírá mohutný modrý kazetový rám.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají v levém dolním a horním rohu kaudy. Dolní je tvořena červeným stonkem a postupně se napojuje na akantovou rozvilinu, která přes roh přechází pod kolumnu.

Fol. 169 bis v

Rubrika: „*Officium*.“ „*O na nebe vzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Uprostřed strany se nachází velká malovaná iniciála R, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Ve vnitřním poli iniciály je sedící Panna Marie držící na klíně stojícího malého Ježíška. Za Pannou Marií se objevuje zelený nařasený závěs a po levé straně toskánský polosloup. Podlaha na zemi je pouze hnědá, neobsahuje žádnou dlažbu, která je jinak obvyklá v ostatních miniaturách Staroměstského graduálu.²¹⁸⁴ Tělo iniciály je přitisknuto na červený kazetový rám.

Bordura: Z těla iniciály vybíhají v levém horním a dolní rohu kaudy v podobě stonků, které se napojují na rozvilinu při levé straně folia. Ta se skládá z palmet fialového, zeleného, žlutého a růžového akantu. Zcela dole a nahoře ji zakončuje fantaskní pestíková srostlice. Pod kolumnou se po pravé straně nachází červený lištový rám a v něm Navštívení Panny

---

²¹⁸⁰ Viz Gn 30, 22–24.

²¹⁸¹ *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

²¹⁸² Fol. 352r, Malostranský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 21) 1569–1572.

²¹⁸³ Viz L 1, 13.

²¹⁸⁴ Např. dlažba je na fol. 3v ve Staroměstském graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII.A.40) z let 1561–1567 ve scéně s donátory před archovým oltářem a na fol.150r ve vnitřním poli iniciály s výjevem Soslání Ducha svatého.

Marie.²¹⁸⁵ Panna Marie oděná do fialovomodrého roucha přichází k domu, kde před ní pokleká Alžběta. U vchodu stojí Zachariáš s rukama roztaženýma ve vítacím gestu.²¹⁸⁶ Vedle tohoto orámovaného výjevu jsou dva andělé v barevných rouchách, držící cechovní znak pekařů, zlatý korunovaný preclík na modrém poli.²¹⁸⁷

Grafické předlohy: Miniatura s Navštívením Panny Marie se kompozičně shoduje se Salomonovou grafikou z jeho novozákonních výjevů.²¹⁸⁸

Analogie: Navštívení Panny Marie se nachází např. v Chrudimském²¹⁸⁹ nebo Litomyšlském graduálu.²¹⁹⁰

Andělé držící cechovní znak pekařů se objevují také v Lomnickém graduálu,²¹⁹¹ kde jsou ovšem oděni do bílých rouch.

Fol. 174r

Rubrika: „O posweceni Chramu Boziho“

Iniciála: „O(kterak)“ Uprostřed folia se nachází malovaná iniciála O, jejíž tělo se skládá z červeného akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Jákobův žebřík.²¹⁹² Jákob je natočen směrem k divákovi a za ním se nachází žebřík umístěný pokosem, po němž stoupají andělé. V zadním plánu za anděly jsou lazurní modrou barvou naznačena oblaka, která zároveň prohlubují prostor výjevu. Žebřík je ve vrcholu zakončen narůžovělými oblaky, z nichž vystupuje polopostava Boha. Ta je ještě navíc obklopena oranžovou září. Vnější pole iniciály vyplňuje tmavě zelená tapeta. Celou literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Pod kolumnou je ve žlutém kazetovém rámu, zdobeném navíc po stranách perlovcem, výjev zachycující Zachea na stromě.²¹⁹³ V pozadí se objevuje zjednodušená renesanční architektura s velkou městskou branou.

Na pravém okraji folia je namalován stylizovaný strom, na kterém jsou postupně od shora dolů hrušky, hrachové lusky a meruňky. Uprostřed se nachází fantaskní pestíková srostlice. Pravý dolní roh je čtvercově odříznut.

²¹⁸⁵ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²¹⁸⁶ Viz [83a].

²¹⁸⁷ Nad znakem je nápisová páska se jménem „MIKVLASS DONAT“. Viz SOUČKOVÁ 2012, 95.

²¹⁸⁸ Viz [srov. 83a s 84a], Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

²¹⁸⁹ Fol. 188r, Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., sign. 12579) 1570, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0.

Iluminátoři.

²¹⁹⁰ Fol. 101r [82a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

²¹⁹¹ Fol. 112r, Graduál Lomnice nad Popelkou (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580–1583.

²¹⁹² Viz I. 4. 2. 2. 3. *Jákob*.

²¹⁹³ Viz I. 4. 2. 3. 5. *Vjezd Krista do Jeruzaléma a Zacheus*.

Grafické předlohy: Jákobův žebřík kompozičně odpovídá starozákonní ilustraci Bernarda Salomona.²¹⁹⁴

Analogie: Výjev se spícím Jákobem je obvyklou výzdobou na foliu k Posvěcení kostela. Podobná iniciála O se nachází např. v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy,²¹⁹⁵ v němž lze pod kolumnou také sledovat Zachea na stromě.

Fol. 178v

Rubrika: „*Officium*“. „*O wsech swatych*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Zhruba v jedné třetině je namalovaná iniciála R, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Vnitřní a vnější pole iniciály obsahují zelenou tapetu s jemným nitkovým vzorem. Červený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Z levého horního a dolního rohu těla iniciály vybíhají kaudy v podobě roztřepených stonků, které se napojují na rozvilinu na levém okraji folia. Ta se skládá z fialovorůžového akantu, dole i nahoře zakončena barevným fantaskním květem. Ve stejné úrovni s literou je mezi kaudami renesanční znak řeznického cechu, který má stříbrného dvouocasého lva ve skoku na červeném poli. Kolem znaku je do kruhu stočený řemen.

Pod kolumnou se nachází ve zlatém lištovém rámu miniatura s Danielem v jámě lvové.²¹⁹⁶ Po pravé straně je viditelná jáma a v ní v modročerveném rouchu Daniel vzhlížející k nebi. V jámě se objevuje množství lvů, kteří se líně povalují kolem dokola. Z levé strany přilétá anděl v narůžovělém oblaku nesoucí proroka Abakuka v červeném rouchu, jenž svírá v rukách košík s jídlem.

Analogie: v Graduálu Sixta z Ottersdorfu na foliu s rubrikou „*Officium Na hromnice*“²¹⁹⁷ se taktéž nachází Daniel v jámě lvové.

Fol. 179r

Rubrika: „*O wsech swatych*“.

Bordura: Pod kolumnou jsou alegorické postavy Střídmosti a Opatrnosti,²¹⁹⁸ identifikované jednoduchými nápisy u jejich nohou. Postavy sedí proti sobě, oděné do pestrých rouch. Střídmost nosí oranžové spodní šaty a přes ně přehozený modrý plášť. Zabývá se přeléváním vína z jednoho kalichu do druhého. Opatrnost má modročervené šaty a růžový

²¹⁹⁴ *Quadrins historiques de la Bible* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, Rés. 389453) 1555.

²¹⁹⁵ Fol. 347r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²¹⁹⁶ Viz I. 4. 2. 2. 8. *Daniel*.

²¹⁹⁷ Fol. 124r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

²¹⁹⁸ K ikonografii HALL 1975, 336–337.

plášť. Mezi sedícími postavami je renesanční znak pasířského cechu,²¹⁹⁹ který obsahuje červené pole s pasířskými nástroji.

Při pravém okraji folia se vyskytuje rozvilina ze stylizovaného barevného listoví. Nad tím jsou opasky pověšené za nápisovou pásku, v níž se objevuje nezřetelné jméno – *Georg Vos* (?) a letopočet 1567. Dále se zde nachází modrá nápisová tabulka se zlatým kazetovým rámem, doplněným rollwerkem a na horním ramenu navíc s maskou a nástavcem.²²⁰⁰

Fol. 181r

Rubrika: „*O swatych wubec a najprw o panne Marigi*“

Iniciála: „*Z(dráwa)*“ V levém horním rohu je mohutná malovaná iniciála Z, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Vnitřní i vnější pole iniciály obsahují růžovou tapetu s filigránovým vzorem. Zelený kazetový rám iniciálu uzavírá.

Bordura: Na pravém okraji folia jsou pod sebou dvě rostlinné rozviliny. První je složena z hroznů a listů vinné révy, zcela nahoře zakončena fantaskním barevným květem, z kterého vyrůstají tři květiny – asi zvonek zahradní. Od poloviny folia směrem dolů se objevuje rozvilina složena z listů a květů velmi stylizované růže.

Fol. 187v

Rubrika: „*Officium*“

Bordura: Pod kolumnou je scéna, která zabírá zhruba třetinu strany s klečícím měšťanem před Kristem. Donátor se objevuje zhruba uprostřed miniatury oděn do černého pláště a modlí se k Bolestnému Kristu na oblacích. Plášť měšťana spadá nenuceně z ramen v mělkých, ne příliš dramaticky modelovaných, záhybech. Má kratší tmavé vlasy a plnovous. Výjev uzavírá hnědý kazetový rám.

Fol. 188r

Rubrika: „*O aposstolích*“

Iniciála: „*M(niet)*“ V levém horním rohu se nachází malovaná iniciála M, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Vnější pole iniciály je zlaté, vnitřní pole zelené s jemným filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

---

²¹⁹⁹ BERINGER 1890–1892, 87.

²²⁰⁰ Pole obsahuje text: „*Na toto dílo náklad ucinil Ian Hora pasirz, miesstienin Starého Miesta pražského LXVII.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 380.

Bordura: Pod kolumnou jsou andělé držící pravoúhlou nápisovou tabulku zdobenou rollwerkem.²²⁰¹ Vedle andělů se po pravé straně objevuje renesanční cechovní znak asi perníkářů, který taktéž drží andělská postava. Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami. Postupně na sebe odshora navazují stonky v barvě světle zelené, světle modré, světle růžové a pastelově zelené. Nahoře i dole doplňuje rozvilinu fantastní pestíková srostlice.

Fol. 211r

Rubrika: „*Prozy O Wtelleni pana Krista w Adwentu*“

Iniciála: „*P(an)*“ V levém horním rohu se vyskytuje malovaná iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z modrého akantu. Na pozadí těla iniciály se objevuje scéna Zvěstování Panně Marii.²²⁰² Anděl se vynořuje na levé straně z barevných oblaků k překvapené Panně Marii, která se k němu s údivem otáčí od pulpitu, kde čte Izajášovo proroctví. Na zemi je šachovnicová dlažba a v popředí váza s květinami. Nad hlavou Panny Marie lze ve žluté záři sledovat holubici Ducha svatého. Celá iniciála je zasazena do červeného kazetového rámu.²²⁰³

Bordura: Při pravém okraji se nachází rozvilina složená z pestrobarevného akantu, který je ve vrcholu a těsně pod ním doplněn modrými kvítky. Část bordury je odříznutá.²²⁰⁴

Grafické předlohy: Zvěstování Panně Marii bylo vytvořeno podle grafiky stejného námětu z cyklu novozákonních ilustrací Bernarda Salomona.²²⁰⁵

Analogie: Kompozičně velmi podobná iniciála se Zvěstováním Panně Marii se objevuje v Teplickém graduálu,²²⁰⁶ v němž iluminátor užil evidentně stejnou grafickou předlohu. Stylová i kompozičně shodná miniatura, která je namalovaná i ve stejně pestrém koloritu, se vyskytuje v Litomyšlském graduálu.²²⁰⁷

Fol. 224r

Rubrika: „*O narození pana Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Zachovaná je jen horní polovina folia, dolní byla odříznuta. Při levém okraji lze sledovat malovanou iniciálu G, jejíž tělo tvoří zelený akant. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna s Kristem dítětem jako Vítězem nad smrtí a hříchem. Vnější pole

²²⁰¹ Tabulka nese text: „*Na toto versale náklad uctinil Matyáš perníkárz, miesstienín Starého Miesta pražského anno 1564*“. Viz srov. GRAHAM 2006, 380.

²²⁰² Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²²⁰³ Viz [200a].

²²⁰⁴ Již na konci 19. století se uvádí, že je část folia odříznuta. Viz BERINGER 1890–1892, 87.

²²⁰⁵ Viz [202a], *Figure del Nuovo Testamento* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

²²⁰⁶ Fol. 191r [203a], *Teplický graduál* (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

²²⁰⁷ Viz [srov. 200a s 201a], fol. 309r, *Litomyšlský graduál* (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

iniciály, které zabírá minimum prostoru, je modré s jemným filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Na pravém okraji folia se nachází barevná akantová rozvilina, zcela nahoře doplněná zvonkem zahradním. Pod zvonkem sedí na jedné palmetě malý opeřenec.

Analogie: Stylově a kompozičně velmi podobná iniciála se vyskytuje v Lounském graduálu.²²⁰⁸

Fol. 239r

Rubrika: „O Wzkrzissení Krista pana“

Iniciála: „N(už)“ Stranu uvádí malovaná iniciála N, jejíž tělo je složeno z modrého akantu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna Kristus v předpekli.²²⁰⁹ Vnější pole iniciály je oranžové. Celá litera je zasazena do červeného lištového rámu.²²¹⁰

Bordura: Pod kolumnou lze sledovat Herodovu hostinu a stětí sv. Jana Křtitele.²²¹¹ Za scénou poprav se nabízí průhled do antického města, které je vyvedeno v modravých tónech. Na pravém okraji se objevuje barevná akantová rozvilina ve vrcholu s erbem²²¹² umístěným do oválného medailonu, který je ohraničen zlatou lištou. Na černém poli štítu se nachází zlaté hory u paty štítu s třemi dubovými stromy. Na středu horní strany znaku spočívá dopředu otočený kolčí helm s červenozlatými a červenočernými fanfrnochy a točenicí. V klenotu je vyrůstající orlice s červenou zbrojí a červenozlatými křídly.²²¹³ Jedná se o erb Jana Libockého z Libé Hory.²²¹⁴ Nad erbem se nachází nápisová tabulka, ohraničená páskovým ornamentem a zdobená rollwerkem.²²¹⁵

Grafická předloha: Kristus v předpekli (č. 25) z cyklu Malých pašijí Albrechta Dürera²²¹⁶ pravděpodobně sloužil jako inspirační zdroj pro figurální scénu z vnitřního pole iniciály.

²²⁰⁸ Fol. 294r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz *II. 19. 0. Lounský graduál*.

²²⁰⁹ K ikonografii viz *I. 4. 2. 3. 7. Vzkříšení Krista*.

²²¹⁰ Viz [134a].

²²¹¹ Viz *I. 4. 2. 3. 3. Jan Křtitel*.

²²¹² Erb je stručně popsán, ale neidentifikován v BERINGER 1890–1892, 87.

²²¹³ KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 333.

²²¹⁴ Viz MYSLIVEČEK 2005, 371.

²²¹⁵ Tabulka obsahuje text: „Anno domini MDLXIII / pio laude et gloria nominis dei hoc ornamentum peractum est autore Ioanne Prageno filio / Georgii Loboczki a Libe monte“. Viz srov. BERINGER 1890–1892, 87; GRAHAM 2006, 380–381.

²²¹⁶ Albrecht Dürer [132a] (Sestoupení Krista do předpekli, dřevořez, 13 x 10 cm, London, British Museum) 1511.

Analogie: S podobným kompozičním rozvržením miniatury s figurálním motivem Sestupu Krista do předpekli se lze setkat v Graduálu kostela sv. Havla,²²¹⁷ v druhém díle Křížovnického graduálu²²¹⁸ a v Čáslavském graduálu.²²¹⁹

Stětí sv. Jan Křtitele lze sledovat též v Malostranském graduálu,²²²⁰ kde je ovšem umístěno do vnitřního pole iniciály.

Fol. 319r

Rubrika: „Patrem summum“

Iniciála: „W(otce)“ V levém horním rohu folia je malovaná iniciála W,²²²¹ jejíž tělo se skládá z červeného akantu. Pozadí iniciály obsahuje zelenou tapetu s filigránovým vzorem. Z těla iniciály vybíhají tři kaudy. Celá litera je zasazena do modrého kazetového rámu.

Bordura: Při pravém okraji folia a pod kolumnou se nachází akantová rozvilina vyrůstající z hnědého pahorku. Od zdola nahoru na sebe postupně navazují lodyhy červeného, zeleného a fialového akantu, zcela nahoře doplněné fantaskní pestrobarevnou pestíkovou srostlicí. Podobný, ale o něco větší květ je vložen mezi fialový a zelený akant, na který ještě usedá právě přilétající pták.

Analogie: Podobná ornamentální iniciála W se nachází v Českobrodském graduálu,²²²² v němž se taktéž objevuje na foliu s rubrikou „Patrem summum“.

II. 20. 3. Shrnutí výzdoby Staroměstského graduálu

Staroměstský graduál sestává z poměrně kvalitní výzdoby, která se skládá z figurálních motivů soustředěných do vnitřních polí iniciál i do bordur a dále bohaté ornamentální složky [71b, 72b, 73b, 74b]. Na některých foliích se objevují též větší miniatury rozprostírající se přes polovinu strany.²²²³ Iluminace se vyznačují velmi pestrým koloritem, jenž je patrný nejen v krajinných výjevech, ale zejména v oděvech jednotlivých postav, jejichž roucha jsou většinou dramaticky řasena.

²²¹⁷ Fol. 78r [131a], Graduál kostela sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) poslední třetina 16. století, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

²²¹⁸ Fol. 57r [130a], Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 13. 0. *Křížovnický graduál – II. díl*.

²²¹⁹ Fol. 316v [133a], Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 9. 0. *Čáslavský graduál*.

²²²⁰ Fol. 363r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1572.

²²²¹ BERINGER 1890–1892, 87.

²²²² Fol. 406r, Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557, bibliografie k rukopisu viz II. 10. 0. *Českobrodský graduál*.

²²²³ Ff. 7v, 102v, 187v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

Na několika stranách lze sledovat výzdobu komponovanou na základě typologického paralelismu.²²²⁴ Nanebevstoupení Krista je v borduře doplněno Eliášem v ohnivém voze.²²²⁵ Nejsvětější Trojice má svůj typologický předobraz s Abrahamem obsluhujícím anděly v borduře pod kolumnou.²²²⁶ Pro svátek Božího těla se objevuje v iniciále Poslední večeře, která je v okrajové dekoraci umocněna třemi starozákonnými prefiguracemi **[74b]**.²²²⁷ Od shora dolů se zde postupně nacházejí výjevy – Abraham s Malkisedekem, Eliáš s andělem a pod kolumnou Sbíráni many lidem Izraelským.

Figurální motivy působí přesvědčivým dojmem, což je způsobeno i závislostí na grafických předlohách. Iluminátor přejímá zejména kompozice dřevořezů Albrechta Dürera²²²⁸ a Bernarda Salomona,²²²⁹ jež někdy tlumočí do nejmenších detailů.

V ornamentální složce rukopisu převažují rozviliny z kadeřavých palmet akantu kombinující laločnaté a pružně zvlněné tvary, které se někdy přetáčejí do bobulovitých či zavínutých výhonků **[71b, 73b]**.²²³⁰ Rozviliny jsou často doplněny fantaskními pestíkovými srostlicemi se zlatými kapkami, na nichž sedí drobní ptáci. V kodexu se také vyskytuje ornamentika z druhově určitelných rostlin, jako je vinná réva,²²³¹ růže,²²³² hruška,²²³³ švestka²²³⁴ a meruňka.²²³⁵ Zajímavé jsou též beschlagwerkové iniciály, jež lze považovat za manýristický prvek. Nevšedním elementem se jeví rovněž rostlinná rozvilinová arabeska s pestrými ptáky a kartuší na foliu s Nanebevstoupením Krista.²²³⁶

Výzdoba graduálu zahrnuje též titulní stranu s městským znakem a dále v bordurách erby, cechovní znamení i portréty donátorů.

Dílem jiného iluminátora, patrně Matyáše Hutského z Křivoklátu,²²³⁷ je folio s klečícím měšťanem před Bolestným Kristem **[73b]**,²²³⁸ jehož postava nepůsobí přesvědčivě, zvláště díky příliš protáhlým nohám a předimenzovaným lýtkovým svalům. Vjezd Krista do Jeruzaléma, který se nachází na foliu pod výjevem s donátorem, zase vykazuje styl Matyáše

---

²²²⁴ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²²²⁵ Fol. 145r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²²⁶ Fol. 154r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²²⁷ Fol. 157r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²²⁸ K A. Dürerovi viz I. 3. 2. *Recepce grafik Albrechta Dürera*.

²²²⁹ K B. Salomovi viz I. 3. 3. *Recepce ilustrací Bernarda Salomona, Virgila Solise a Josta Ammana*.

²²³⁰ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

²²³¹ Ff. 60v, 181r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³² Ff. 150r, 154r, 181r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³³ Fol. 174r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³⁴ Fol. 154r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³⁵ Fol. 174r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³⁶ Fol. 145r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²²³⁷ K němu viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²²³⁸ Fol. 102v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

Hutského, jež se projevuje schematicky nahozenými obličejí jednotlivých postav a kresebnějším způsobem malby.

Díky stylovým analogiím zejména s Litomyšlským,²²³⁹ Malostranským²²⁴⁰ i Lounským graduálem²²⁴¹ lze předpokládat, že dekorace většiny folií je dílem iluminátorské dílny Matouše Ornyse z Lindperka,²²⁴² jehož charakteristické tváře se špičatou bradou můžeme spatřit na mnoha miniaturách Staroměstského graduálu. Celkově lze výzdobu staroměstského rukopisu hodnotit jako kvalitní práci, která se již odpoutala ze zjetí pozdně gotických vzorů.

---

²²³⁹ Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R-203) 1561–1563.

²²⁴⁰ Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

²²⁴¹ Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²²⁴² K němu viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka*.

II. 21. 0. RYBAŘOVSKÝ GRADUÁL

Graduál²²⁴³ je deponován v Rakouské národní knihovně. V souvislosti s letopočtem 1568, který se objevuje na první straně v nápisové pásce,²²⁴⁴ lze předpokládat, že kodex byl dokončen tento rok. Objednán byl pro staroměstské literátské bratrstvo působící při chrámu sv. Kříže.²²⁴⁵ Na to podle Martiny Šárovcové poukazuje i rubrika „*O Swatém Kržízi Dědici tohoto Božího Domu.*“²²⁴⁶

Kniha je česky psaným graduálem skládajícím se z kyriale, proprií, próz a kréda.²²⁴⁷ V rukopise se objevuje básnický akrostich,²²⁴⁸ jehož počáteční písmena dávají dohromady sdělení „*YAN TABORAKA*“, což identifikuje jméno Jana Táborského z Klokotské Hory. Nachází se zde rovněž kolofon odhalující, že graduál notoval Adam Kazibaba z Kosmačova,²²⁴⁹ který byl spolupracovníkem Jana Táborského.

Kodex je založen na původní foliaci, původně měl tedy 403 pergamenových listů.²²⁵⁰ Rozměr jednoho folia činní 567 x 368 mm.²²⁵¹ Vazba rukopisu je původní.²²⁵²

---

²²⁴³ Rybařovský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15509) 1568, bibliografie k rukopisu: JUNGSMANN 1825, 171; RYBIČKA 1865b, 84–88; SRB/TADRA 1886, 48; KONRÁD 1893, 239; WINTER 1896, 988; CHYTLIL 1906, 185; KROPÁČEK 1952a, 122; VACKOVÁ 1959, 83, 89; ČERNUŠÁK/ŠTĚDROŇ/NOVÁČEK 1965, 749; PUDILOVÁ 1973, 45; VACKOVÁ 1989, 95; GRAHAM 1999–2000, 232; GRAHAM 2006, 586–589, kat. č. 133; ŠÁROVCOVÁ 2011, 147#–148#, kat. č. 48; BAŤA 2011, 84.

²²⁴⁴ Fol. 1r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

²²⁴⁵ Kostel sv. Kříže Většího s klášterem Cyriaků a zvonici byl zbořen roku 1890. Viz ŠTECH/WIRTH/VOJTIŠEK 2002, 13.

²²⁴⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 147#. Fol. 170r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

²²⁴⁷ GRAHAM 2006, 586.

²²⁴⁸ Na ff. 381r–381v Rybařovského graduálu (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) z roku 1568 se nachází akrostich ve znění: „*Tito werssowé složení sau od IT ZK/ Y ktož muož hodně krále nebeského, slussne podobne wychwalowati gehu, z těch dobrodiní z kteréhož nám czini wzdycky i nyní /A k gehu chwalu na swrchku nebeském, wssecko gest male i w okrsku zemském, gehu slawnosti, není chwály dosti, zde i w wysosti/ Nebud niczemna od Krzestianské Rzisse, ale przigemna skrz Krista Gezsisse/ Wotci wecznemu i duchu Swatému, czest chwálu gemu./ Také ode mne slauhy nehodného, že posilnil mne k chwale gmena sweho, knihy konati, tyto dokonati, sstiasie napsati/ Aby se dala, zde i w tomto kostele, zpiwaním chwála, na czest Spasitele, Gezsisse Krista, genž gest prawda gisté, sam ziwot cesta /Bez primisseni, zpiwani scestného, bez umensseni, chwaly swatým gehu, sám Kristus smírce, prostředník obránce, gisté přimlucve/ On umrzew za nás giž s wotcem kraluge, na milost wzaw nas stado swé sprawuge, gemu modlení slussi zklanení, giný Buoh není/ Rozumným zwukem načěž mu zpiwati, vlastným jazykem načěž ho wzivati, slussi každému národu wernému, též i Českému/ A láska s milosti, neb on tam chce miiti, w bratrské swornosti, chce chwálu pregíti, kdež toho není, tu Boha chwálený, gestit daremný/ K tož tak Boha ctí, plnit slovo gehu, tak práwe uctí každého swatého, bez lásky ctienie w lidském ustaveni, wzácnost mu není/ A protož bratři tak se zachowegte, tak Buh popatrzi na was, w ney doufagte, krále weczného pána, dediczného, wždy chwalte gehu.*“ Viz srov. RYBIČKA 1865b, 85–86.

²²⁴⁹ Na fol. 381v Rybařovského graduálu (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) z roku 1568 je kolofon ve znění: „*Tento Graduál Czeský dokonán gest ku Strzedu przed pamatkau Slawnau Wstapení Pána Krysta na Nebe skrze mne Adama Kazybabu z Kosmačowa. 1568.*“ K Adamovi z Kosmačova viz I. 1. 2. 1. Adam Kazibaba z Kosmačova.

²²⁵⁰ GRAHAM 2006, 587.

²²⁵¹ GRAHAM 2006, 587.

²²⁵² GRAHAM 2006, 587.

II. 21. 1. Zhodnocení literatury k Rybařovskému graduálu

Zpěvníku si všiml už v roce 1825 Josef Jungmann a zařadil ho do výčtu literárních památek tohoto typu ve své knize „*Historie literatury české*“.²²⁵³ Popis jednotlivých miniatur se objevuje o čtyřicet let později v článku Antonína Rybičky (1865), kde je také publikován básnický akrostich, jehož počáteční písmena dávají dohromady: „*YANA TABORAKA*“.²²⁵⁴ A. Rybička předpokládá, že alespoň některé iluminace budou prací Fabiána Pulěře.²²⁵⁵ Nicméně ten byl v době předpokládaného vzniku graduálu – v roce 1568 již po smrti.²²⁵⁶

Kodex je zmíněn také v knize „*Památník pražského Hlaholu*“ (1886) s tím, že je uložen ve Vídeňské dvorní knihovně.²²⁵⁷ Dále neunikl pozornosti ani Karla Konráda (1893)²²⁵⁸ a Zikmund Winter (1896) ho taktéž uvádí mezi zachovalými exempláři z té doby.²²⁵⁹

Významný český historik umění Karel Chytil ve své knize „*Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582*“ (1906) zpěvník též sleduje. Podle něj není dílem Pulěřovým, avšak je přibližně ze stejné doby.²²⁶⁰

V druhé polovině 20. století nemohl být kodex vzhledem k politické situaci v zemi blíže zkoumán. Jiří Kropáček ho tedy ve své diplomové práci „*České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř*“ (1952) zmiňuje ve výčtu graduálů Jana Táborského z Klokotské Hory.²²⁶¹ I v aspirantské práci Jarmily Vackové „*Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě*“ (1959) je zařazen do seznamu zpěvníků vyšlých z dílny Jana Táborského.²²⁶² Ve stejné souvislosti je uveden i v její pozdější stati z roku 1989.²²⁶³

Zmínka o kodexu se objevuje mezi pracemi Jana Táborského v „*Československém hudebním slovníku osob a institucí*“ (1965).²²⁶⁴ Jana Pudilová ho zařadila do své diplomové práce „*Dílna Jana Táborského z Klokotské Hory*“ (1973).²²⁶⁵ Autorka pravděpodobně na základě starší literatury objasňuje běžně uváděný zavádějící název Rybařovský – toto

---

²²⁵³ JUNGSMANN 1825, 171.

²²⁵⁴ RYBIČKA 1865b, 84–88.

²²⁵⁵ RYBIČKA 1865b, 88.

²²⁵⁶ Viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

²²⁵⁷ ŠRB/TADRA 1886, 48.

²²⁵⁸ KONRÁD 1893, 239.

²²⁵⁹ WINTER 1896, 988.

²²⁶⁰ CHYTIL 1906, 185.

²²⁶¹ KROPÁČEK 1952a, 122.

²²⁶² VACKOVÁ 1959, 83, 89.

²²⁶³ VACKOVÁ 1989, 95.

²²⁶⁴ ČERNUŠÁK/ŠTĚDRONĚ/NOVÁČEK 1965, 749.

²²⁶⁵ PUDILOVÁ 1973, 45.

označení vzniklo, protože rukopis obsahuje na úvodních listech cechovní znak rybářů s přípisem Štěpán Rybář.²²⁶⁶

Barry Frederic Hunter Graham ve své stati „*Three More Jan Táborský Graduals*“ (1999–2000) uvádí kodex v tabulce ručně psaných zpěvníků souvisejících s Janem Táborským z Klokotské Hory.²²⁶⁷ Kodikologický popis se pak nachází v jeho knize „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006).²²⁶⁸ Autor se věnuje stručně i historii graduálu.²²⁶⁹ B. F. H. Graham také předpokládá, že kodex mohl být užíván v Kutné Hoře.²²⁷⁰ Odkazuje přitom na článek Otakara Hejnice,²²⁷¹ který referuje o tom, že nějaký rukopis byl přibližně v této době určen pro měšťany Kutné Hory, kde Jan Táborský investoval na tamních dolech.²²⁷² Tato hypotéza se však zdá být nepravděpodobná, ve světle poznatků M. Šárovcové, které spojila některá jména v nápisových páskách na jednotlivých iluminovaných stranách kodexu s konkrétními pražskými měšťany.²²⁷³ B. F. H. Graham však zároveň uvádí, že exemplář mohl být užíván v kostele sv. Kříže na Novém Městě pražském,²²⁷⁴ tak, jak předpokládali badatelé před ním.

Rukopis zařadila Martina Šárovcová do katalogu své disertační práce (2011),²²⁷⁵ v níž se stručně věnuje popisu výzdoby jednotlivých iluminovaných folií. Graduál je zařazen též do disertace Jana Bati (2011), který soudí, že kodex byl sepsán v dílně Adama Kazibaby z Kosmačova, a že „*do jisté míry se na jeho výrobě podílel i Jan Táborský z Klokotské Hory*“.²²⁷⁶

II. 21. 2. Výzdoba Rybařovského graduálu

Fol. 1r [75b]

Rubrika: „Kyrie Summum“

---

²²⁶⁶ PUDILOVÁ 1973, 45.

²²⁶⁷ GRAHAM 1999–2000, 232.

²²⁶⁸ GRAHAM 2006, 586–589, kat. č. 133.

²²⁶⁹ GRAHAM 2006, 586–587

²²⁷⁰ GRAHAM 2006, 587.

²²⁷¹ HEJNIC 1908–1909, 157–159.

²²⁷² GRAHAM 2006, 586–587.

²²⁷³ Viz II. 21. 2. *Výzdoba Rybařovského graduálu.*

²²⁷⁴ GRAHAM 2006, 586.

²²⁷⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 147#–148#, kat. č. 48.

²²⁷⁶ BAŤA 2011, 84.

Iniciála: „W(ssemohoucí)“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Na pozadí litery se nachází Kristus Pantokratór korunovaný dvěma anděly.²²⁷⁷ Tělo iniciály těsně přiléhá k růžovému kazetovému rámu.

Bordura: Pod kolumnou je dnes již špatně čitelný figurální námět – pravděpodobně se jedná o procesí, které vyšlo z kostela. U něho je cechovní znak rybářů a nápisová páska se jménem Štěpán Rybář.²²⁷⁸ Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, která je na několika místech přerušena suchými větvičkami.

Fol. 51r

Rubrika: „Te deum laudamus/ Przed Sanctus“

Iniciála: „T(ie)“ Stranu uvádí menší malovaná ornamentální iniciála T, jejíž tělo se skládá z oranžového akantu. Pozadí litery vyplňuje zelená tapeta s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá zelený rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází pestrobarevná akantová rozvilina, dole a nahoře zakončena fantaskním hroznem. Pod kolumnou se objevuje kartušový medailon s prázdným modrým polem.

Fol. 94r

Rubrika: „O Narození Pána Krista“

Iniciála: „D(ítie)“ Folio je uvedeno iniciálou D, jejíž tělo je složeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se nachází Adorace dítěte,²²⁷⁹ kde jsou v pozadí patrní i právě přicházející pastýři. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Růžový kazetový rám iniciálu ohraničuje.²²⁸⁰

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina, na některých místech přerušena suchými větvičkami se zlatými kapkami. V horní polovině vyrůstá z rozviliny fantaskní hrozen.

Analogie: Stylově podobná miniatura se zobrazením Adorace se nachází v Teplickém kancionálu.²²⁸¹

²²⁷⁷ K ikonografii Boha Otce HALL 1975, 140.

²²⁷⁸ Transkripce: „*Sstepán Rybářz 1568*“. Viz GRAHAM 2006, 586. Štěpán Rybář patřil k zámožným pražským měšťanům. V roce 1575 zastával údajně funkci hejtmána v mikulášské čtvrti a v roce 1581 staršího obecního v týnské čtvrti. Viz RYBIČKA 1865b, 86.

²²⁷⁹ K námětu viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

²²⁸⁰ Viz [69a].

²²⁸¹ Fol. 56r [70a], Teplický kancionál (Teplíce, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

Fol. 99r

Rubrika: „*Introit O Krzteni Pána Krista*“

Iniciála: „*A(y)*“ Zhruba uprostřed strany se objevuje menší malovaná iniciála A, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli se nachází figurální výjev Křest Krista v řece Jordánu.²²⁸² Výjevu přihlíží z oblaků Bůh Otec, který je namalován v oranžových barvách. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá zelený kazetový rám.

Fol. 102v [76b]

Rubrika: „*Introit o Hromnicích*“

Iniciála: „*P(rigali)*“ V horní polovině strany se nalézá menší malovaná figurální iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází scéna Očišťování Panny Marie.²²⁸³ Výjev se omezuje pouze na zobrazení menzy se zeleným přehozem a postavy Panny Marie s Josefem a Simeonem, který drží dítě v povijanu. Vnější pole iniciály, jež uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté.

Fol. 170r

Rubrika: „*O Swatém Kržíží dědici tohoto Božího domu*“

Iniciála: „*A(y)*“ Folio je uvedeno menší malovanou iniciálou A, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. Na pozadí iniciály se nachází pozlacený latinský kříž, kolem kterého se objevuje červená rozvilinová arabeska. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, uprostřed přerušena suchou větvičkou. Pod kolumnou je kartušový medailon s prázdným modrým polem a s prázdnou nápisovou páskou.

Fol. 172r

Rubrika: „*O slawném na nebesa wstaupení pána Krista*“

Iniciála: „*M(uzi)*“ V polovině folia se vyskytuje malovaná iniciála M, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli iniciály se objevuje scéna Nanebevstoupení Krista.²²⁸⁴ Scéna vykazuje obvyklou kompozici, kde lze z Krista sledovat jen jeho nohy, zatímco výjevu přihlížejí postavy apoštolů v barevných tógách, kteří jsou seskupeni kolem zeleného pahorku. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

---

²²⁸² Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

²²⁸³ Viz I. 4. 2. 3. 4. *Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu*.

²²⁸⁴ Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

Bordura: Po pravé straně je akantová rozvilina se zlatými kapkami, místy přerušena suchými větvičkami.

Fol. 176v

Rubrika: „*O Duchu swatém Antifona*“

Iniciála: „*Z(awitag)*“ Zhruba v polovině strany je malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo tvoří světle fialový akant. Pozadí iniciály, kterou uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Pod kolumnou se objevuje modrý štít bez heraldické figury s prázdnou nápisovou páskou.

Fol. 177r [77b]

Rubrika: „*Na den slawný Swatého Ducha*“

Iniciála: „*D(uch)*“ Folio je uvedeno velkou malovanou iniciálou D, jejíž tělo se skládá z hroznů a listů vinné révy. Uvnitř iniciály se nachází scéna Seslání Ducha svatého.²²⁸⁵ Kompozici ovládá mohutná postava Panny Marie v modrém oděvu, kolem které jsou shromážděni apoštolové. Vnější pole iniciály je zlaté. Celou literu uzavírá světle fialový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje akantová rozvilina. Pod kolumnou se dále nachází modré pole štítu bez heraldické figury s prázdnou nápisovou páskou.

Fol. 182r

Rubrika: „*O Slawnosti Trojice Swaté*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Zcela nahoře se objevuje velká malovaná figurální iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z růžového akantu. V jejím vnitřním poli se nachází výjev Nejsvětější Trojice – typu Žaltářové Trojice.²²⁸⁶ Vnější pole obsahuje zlatou tapetu. Iniciála je zasazena do modrého kazetového rámu.²²⁸⁷

Bordura: Po pravé straně folia je akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou se vyskytuje kartušový medailon s prázdným modrým polem štítu bez heraldické figury s prázdnou nápisovou páskou.

---

²²⁸⁵ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

²²⁸⁶ Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

²²⁸⁷ Viz [281a].

Analogie: S typem Žaltářové Nejsvětější Trojice se můžeme setkat např. v Graduálu Nového Města nad Metují,²²⁸⁸ v němž se objevuje v kartuši ve formě celostranné miniatury. V iniciále je možné nalézt Žaltářovou Nejsvětější Trojici v Litomyšlském graduálu,²²⁸⁹ která je s iniciálou zde v Rybařovském graduálu shodná též po stylové stránce.

Fol. 185v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*K(něz)*“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou K, jejíž tělo tvoří růžový akant. Ve vnitřním poli litery se nachází modrá tapeta s filigránovým vzorem. Vnější pole je zlaté. Celou iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Fol. 194v

Rubrika: „*Poczinagi se Officium o swatých. o Swatém Janu*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Zhruba v polovině folia se objevuje ornamentální iniciála Z, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Pozadí iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po levé straně je akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 204v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Zcela nahoře se nachází iniciála R, jejíž tělo je utvořeno z pestrobarevného akantu. V levém dolním rohu vybíhá z iniciály kauda, která se napojuje na borduru. Ve vnitřním poli litery se objevuje Nanebevzetí Panny Marie.²²⁹⁰ Mladistvá postava Panny Marie je nesená na nebesa anděly v pestrobarevných rouchách a s barevnými křídly. Výjev je zasazen do krajiny s dlouhým průhledem do dále. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá červený kazetový rám s perlovcem.²²⁹¹

Bordura: Po levé straně se nachází pestrobarevná akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou se vyskytuje kartušový medailon s prázdným modrým polem a s prázdnou nápisovou páskou nad ní.

---

²²⁸⁸ Fol. 218v, Graduál Nového Města nad Metují (Praha, NK ČR, sign. XVII A 42) 1604, bibliografie k rukopisu viz *I. 2. O. Iluminátoři*.

²²⁸⁹ Fol. 234r [280a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

²²⁹⁰ K ikonografii HALL 1975, 34–35.

²²⁹¹ Viz [64a].

Analogie: Podobné zobrazení Nanebevzetí Panny Marie je možné nalézt v Klatovském²²⁹² a Litomyšlském graduálu.²²⁹³

Fol. 211r

Rubrika: „*Introit o wssech swatých*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ V dolní polovině folia se nachází malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Vnitřní pole je modré, vnější zlaté. Celou literu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 213v

Rubrika: „*Officium*“

Iniciála: „*Z(dráva)*“ Stranu uvádí menší malovaná ornamentální iniciála Z, jejíž tělo je utvořeno ze zeleného akantu. Pozadí iniciály vyplňuje zlatá tapeta. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po levé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 219v

Rubrika: „*Introit O Aposstolích Páně*“

Iniciála: „*M(niet)*“ V dolní polovině folia se nachází menší malovaná figurální iniciála M, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se nacházejí postavy apoštolů Petra a Pavla.²²⁹⁴ Vnější pole litery je zlaté. Iniciálu ohraničuje růžový kazetový rám.

Analogie: Miniaturu s Petrem a Pavlem v iniciále M je možné nalézt v Litomyšlském graduálu.²²⁹⁵

Fol. 239r [78b]

Rubrika: „*Przi památce Mrtwých*“

Iniciála: „*M(rtwých)*“ Strana je uvedena malovanou iniciálou M, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli se nachází scéna pohřbu. Čtyři muži nesou rakev

²²⁹² Fol. 144v [62a], Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

²²⁹³ Fol. 261v [63a], Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

²²⁹⁴ K ikonografii HALL 1975, 235–243.

²²⁹⁵ Fol. 282v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

v krajině s dlouhým průhledem, doprovázení knězem. Vnější pole litery je zlaté. Iniciála má fialový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou je modré pole štítu bez heraldické figury s prázdnou nápisovou páskou.

Fol. 245r

Rubrika: „*Prózy o Wtělení Pána Krista*“

Iniciála: „*P(oslal)*“ Zcela nahoře se nachází menší malovaná iniciála P, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli se odehrává scéna Zvěstování Panně Marii.²²⁹⁶ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá modrý kazetový rám, je zlaté.²²⁹⁷

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou je cechovní znak koželuhů, který obsahuje na modrém poli štítu květ růže. Nad štítem se vyskytuje nápisová páska se jménem Jiří Jezbera s letopočtem 1568.²²⁹⁸

Analogie: Podobné Zvěstování Panně Marii nalezneme v Třeбенickém graduálu²²⁹⁹ a v Teplickém kancionálu.²³⁰⁰

Fol. 257r

Rubrika: „*O Narození Pána Krista*“

Iniciála: „*G(iž)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála G, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna s malým Kristem jako Vítězem nad smrtí a hříchem.²³⁰¹ Kristus šlape na draka a kopím zabíjí kostru, symbolizující smrt. Pozadí za Kristem je žluté. Vnější pole iniciály, které lze spatřit pouze v rozích, je zlaté. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje akantová rozvilina a pod kolumnou cechovní znak soukeníků, který obsahuje na modrém poli štítu dvě překřížené soukenické střely. Nad štítem je nápis se jménem měšťana.²³⁰²

²²⁹⁶ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²²⁹⁷ Viz [220a].

²²⁹⁸ V nápisové pásce nad štítem je zapsáno „15 Girzík Gezbera 68“. Viz GRAHAM 2006, 586. Jiří Jezbera byl koželužský mistr, který zemřel roku 1599. V 90. letech 16. století zastával funkci staršího pořádku. Viz RYBIČKA 1865b, 87.

²²⁹⁹ Fol. 92v [218a], Třeбенický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

²³⁰⁰ Fol. 2r [219a], Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

²³⁰¹ K ikonografii KRATOCHVÍLOVÁ 2005a, 454.

²³⁰² Nad znakem se nachází nápisová páska se jménem: „*Kasspar Kuchler Sklenář, Mniesstienin*“. Viz GRAHAM 2006, 586.

Analogie: Podobně namalovaný výjev s Kristem jako Vítězem nad smrtí a hříchem se nachází v Lounském²³⁰³ a Staroměstském graduálu.²³⁰⁴

Fol. 277r

Rubrika: „*Prózy o Wzkrzissení Pána Krista*“

Iniciála: „*N(už)*“ V horní polovině folia je malovaná iniciála N, jejíž tělo tvoří růžový akant. Ve vnitřním poli se nachází Eucharistický Beránek s korouhví Vzkříšení. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Zelený kazetový rám iniciálu uzavírá.²³⁰⁵

Bordura: Po pravé straně folia vidíme akantovou rozvilinu se zlatými kapkami.

Analogie: Velice podobnou literu uvnitř s Beránkem a korouhví Vzkříšení nalezneme v Klatovském [58a]²³⁰⁶ a Litomyšlském graduálu [59a].²³⁰⁷

Fol. 382r

Rubrika: „*Poczinagi se Patryamina*“

Iniciála: „*W(otze)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází Bůh jako Stvořitel svítidel a zvířat.²³⁰⁸ Postava Boha je zasazena do krajiny s dlouhým průhledem do dále. Vnější pole iniciály, které lze sledovat pouze v rozích, je zlaté. Celou iniciálu ohraničuje zelený kazetový rám.²³⁰⁹

Bordura: Po pravé straně folia se objevuje akantová rozvilina se zlatými kapkami. Pod kolumnou vidíme cehovní znak sladovníků, který obsahuje na modrém poli štítu dvě překřížené sladovnické limpy. Nad nimi se objevuje nápisová páska se jménem Jiřího Korandy a letopočtem 1568.²³¹⁰

Analogie: Velice podobná miniatura s Bohem Stvořitelem v krajině je v Klatovském graduálu.²³¹¹

²³⁰³ Fol. 294r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

²³⁰⁴ Fol. 224r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²³⁰⁵ Viz [60a].

²³⁰⁶ Fol. 213r, Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

²³⁰⁷ Fol. 344v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R–203) 1561–1563.

²³⁰⁸ Viz I. 4. 2. 2. 1. *Stvoření světa a Prvotní hřích*.

²³⁰⁹ Viz [259a].

²³¹⁰ Páska je s textem: „15 Girzik Koranda 68.“ Viz Graham 2006, 586. Jiří Koranda patřil mezi bohaté pražské měšťany. V sedmdesátých letech 16. století zastával funkci úředníka šestipanského úřadu a v roce 1579 funkci konšela. Viz RYBIČKA 1865b, 87.

²³¹¹ Fol. 2r [258a], Graduál český klatovský (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

II. 21. 3. Shrnutí výzdoby Rybařovského graduálu

Rybařovský graduál vykazuje poměrně kvalitní výzdobu [75b, 76b, 77b, 78b]. Biblické figurální motivy jsou soustředěny pouze do vnitřních polí iniciál a nevyskytují se vůbec v bordurách. Ani v jednom případě zde tedy není výzdoba koncipována na základě typologického paralelismu,²³¹² což je obvyklé v tomto typu rukopisu. Kromě biblických výjevů se na první straně objevuje také pod kolumnou v borduře scéna s procesím vycházející z kostela [75b]²³¹³ a motiv pohřbu v liteře na foliu věnovaném památce zesnulých [78b].²³¹⁴

Iluminace rukopisu jsou ikonograficky a stylově podobné Klatovskému²³¹⁵ a Litomyšlskému graduálu²³¹⁶ i Teplickému kancionálu.²³¹⁷ Větší figurální miniatury se vyznačují přesvědčivě řešeným prostorem s odstupňovanou krajinnou scénérií. Jednotlivé postavy svědčí o iluminátorově znalosti anatomie lidského těla. Malíř figury zobrazuje v živých pozicích s působivě řešenými drapériemi [77b]. Jeho malířská technika vyniká zejména plastickou modelací jednotlivých předmětů, které působí věrohodným dojmem. Na základě stylových analogií s výše zmíněnými rukopisy lze předpokládat, že výzdoba je dílem iluminátora Matouše Ornyse z Lindperka a jeho dílny.²³¹⁸

V rukopise se nachází také několik velmi drobných figurálních liter [76b],²³¹⁹ které působí méně přesvědčivě. U těchto iniciál se iluminátor nedokázal dobře vyrovnat s příliš malým prostorem vnitřních polí, do kterých jen velmi obtížně skládá jednotlivé postavy nutné pro znázornění toho kterého figurálního výjevu. Tyto drobné litery byly patrně přáním objednavatele, kterému jeho finanční možnosti nedovolily pořídit si nákladnější větší iniciály.

V ornamentální složce se malíř omezuje jen na zobrazení akantových rozvilin tvořených z kadeřavých palmet kombinujících laločnaté a pružně zvlněné tvary, jejichž okraje se často přetáčejí do bobulovitých či zavlnutých výhonků.²³²⁰ Rozviliny jsou také obvykle přerušeny či ukončeny seříznutými suchými větvičkami někdy doplněné zlatými kapkami, což lze považovat za pozdně gotický prvek. Žádný jiný typ ornamentiky se v kodexu nevyskytuje.

²³¹² Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²³¹³ Fol. 1r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

²³¹⁴ Fol. 239r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

²³¹⁵ Klatovský český graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

²³¹⁶ Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., inv. č. R-203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu I. 2. 3. 1.

Ornysovy pramenně doložené rukopisy.

²³¹⁷ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms. 2) 1566, bibliografie k rukopisu viz kapitola 24. 0. *Teplický kancionál*.

²³¹⁸ Viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.

²³¹⁹ Ff. 99r, 102v, 172r, 219v a 245r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568.

²³²⁰ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

V Rybařovském graduálu se také nenacházejí žádné portréty donátorů, jinak poměrně obvyklá součást výzdoby renesančních rukopisů. Lze se zde setkat pouze s cechovními znameními, která jsou situována do bordur.

Celkově zpěvník sestává ze skromnějších dekorací oproti jiným graduálům z 60. let 16. století, skládající se z akantových rozvilin a většinou biblických figurálních motivů v iniciálách. Větší figurální iniciály však svojí kvalitou převyšují výzdobu např. nákladnějšího Staroměstského graduálu,²³²¹ v němž se mnohdy objevuje příliš pestrý kolorit a někdy anatomicky špatně zobrazené figury.

---

²³²¹ Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

II. 22. 0. GRADUÁL Z BRITSKÉ KNIHOVNY

Rukopis²³²² se dnes nachází v Britské knihovně v Londýně. Na několika foliích je uveden letopočet 1570, čili lze předpokládat, že vznikl tento rok.²³²³ Graduál byl financován převážně nákladem Sixta z Ottersdorfu,²³²⁴ o čemž svědčí zápis na fol. 3r.²³²⁵ Jedná se pravděpodobně o první část trojdílné chorální knihy, jejíž třetí svazek je deponován v Národní knihovně České republiky.²³²⁶ Druhý díl je nezvěstný.

Tento trojdílný zpěvník vyšel pravděpodobně z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.²³²⁷ Vznikl pro potřeby literátského bratrstva Panny Marie před Týnem,²³²⁸ což dokládá též zápis ve třetím svazku z NK ČR referující o finančním příspěví vdovy Anny Dvorské roku 1578.

B. F. H. Graham uvádí, že korpus knižního bloku obsahuje kyriale, gloria a proprium.²³²⁹ Je založen na původní foliaci, čili měl asi 432 papírových listů.²³³⁰ Rozměr

---

²³²² Graduál z Britské knihovny (London, British Library, Add MS 16175) 1570, bibliografie k rukopisu: VACKOVÁ 1968, 392; ŠRONĚK/ROHÁČEK/DANĚK 1999, 308, pozn. 50; BÍLKOVÁ 2005, 290; GRAHAM 2006, 260–263, kat. č. 39; BÍLKOVÁ 2007, 122; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143#–146#, kat. č. 47; BAŤA 2011, 80–81; PAVLÍKOVÁ 2012, 113–116; ŠÁROVCOVÁ 2014b, 250–278; ŠÁROVCOVÁ 2014c, 34–40.

²³²³ Ff. 14r a 359r, Graduál z Britské knihovny (London, British Library, Add MS 16175) 1570.

²³²⁴ Sixt z Ottersdorfu byl kancléř Starého Města pražského a představitel protestantského měšťanstva. Tajně napsal Knihy památné aneb Acta rerum gestarum, kde obhajoval počínání pražanů v době protihabsburského odboje. Podobně popsal později jednání o české konfesi. Byl také autorem řady textů písní v kancionálech a údajně ho pojilo přátelství s Janem Táborským z Klokotské Hory. K němu např. JANÁČEK 1968, 103, 145, 148, 157–159, 205, 240, 243, 246, 248; JANÁČEK 1995, 208; GRAHAM 2006, 97–98.

²³²⁵ Text je ve znění: „*Pánu Bohu všemohucímu, wěcznému a wždycky od věkův až na věky požehnanému stworziteli wssech věcí najmocnějssímu, wotci najmilosrdnějssímu, synu najmilostivějssímu i Duchu swatému najdobrotiwějssímu, w osobách trogímu, ale w bytu jedinému, té přeblahoslavené Trogici ke cti a k chwále: duchowni tato a pobožná w gazyku slowanském zpíwání, nákladem Syxta z Otterssdorffu jsau sebraná a zprawená, aby lidé pobožni z wykaupeni swého i ze wszech jiných dobrodini božských snažili se panu Bohu w společném cirkwe swaté shromáždění a w této smrtedlnosti chwály wzdávati a jeho przeswaté jméno srdcem i ústy wzywajice welebiti. VNVM NECESSARIUM.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 260; ŠÁROVCOVÁ 2014c, 255.

²³²⁶ III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578, bibliografie k rukopisu viz kapitola II. 23. 0. *Písně chval božských Týnského chrámu.*

²³²⁷ Na fol. 3v Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570 je básnický akrostich Jana Táborského spolu s jeho erbem. Text je ve znění: „*I ako dennice, kdyžto den przedchází/ A po ni Slunce przejasně hned wchází/ Nocné temnosti zahani w rychlosti, yasnaou swetlosti/ Tak když przedchází učení Kristowo/ A kdez wychází czisté Boží slovo/ Bludow zahnaní bywá bez messkaní, prawdy powstani/ O tom w celosti kniha tato zpiwa/ Rano lenosti wospalé, ktož zbýwá/ Spolku swatého w chrámě Boha swého, gest pilen geho/ Krista samého, swého spasitele/ Y wotche geho, swého stworzitele/ Z srdce celého i ducha swatého, cti chwály geho/ Ke dni swětlosti gde prawdy Kristowy, Lidské temnosti, Isti Antykristowy/ Opaussti stále žiw gsa ke cti, k chwále/ Weczného Krále/ Kristus Gežiss pán sam gest nás spasitel/ Od wotcze nám dán wěrných wykupitel/ Také prostrzednik smirce orodownik, k wotcy primluwník/ Sám sebe cestu, žiwot prawdu kázal/ K wecznému miestu tak prichod ukázal/ Ey hle ginudy neni tak nikudy, cesta než tudy./ Hodný wssí chwály o králi nebeský/ Ovčín stálý w prawdách twých lid Czeský/ Racz blud zkaziti, day se w prawdě ctiti, Y welebiti.*“ Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143#–144#.

²³²⁸ Ke kostelu Panny Marie před Týnem viz VLČEK 1996, 100–109.

²³²⁹ GRAHAM 2006, 261.

²³³⁰ GRAHAM 2006, 261.

jednoho folia činí 463 x 318 mm.²³³¹ Z rukopisu byly vyřiznuté některé strany v 17. století, což dokládá i zápis na foliu 4r.²³³² Vazba, která je místy už začernalá, se zdá být původní, složená z dřevěných desek pokrytých kůží.²³³³

II. 22. 1. Zhodnocení literatury ke Graduálu z Britské knihovny

Graduál z Britské knihovny se téměř neobjevuje v české literatuře 20. století jako jiné zpěvníky z té doby. Vzhledem k politické situaci to není ani nijak překvapující. Jarmila Vacková rukopis zmiňuje v poznámkovém aparátu ve svém článku s tím, že ho objednal Sixt z Ottersdorfu, a že se od 2. poloviny 18. století nachází v Britské knihovně (1968).²³³⁴

O Kodexu je též učiněna zmínka opět jen v poznámkovém aparátu článku Michala Šronka, Jiřího Roháčka a Petra Daňka „*Václav Trubka z Rovin – studie k měšťanskému mecenátu v rudolfínské Praze*“ (1999).²³³⁵ Autoři uvádějí, že Graduál z Britské knihovny je 1. částí původně třísvazkového rukopisu, jehož třetí díl se dnes nachází v Praze pod signaturou XXIII B 8.²³³⁶

Zpěvníku si povšimla Milena Bílková ve své studii „*Depiction of the Last Supper under Utraquism*“ (2005), v níž zmiňuje zobrazení Poslední večeře, při které probíhá ustanovení svátosti.²³³⁷ Ve stejné souvislosti si této miniatury všimá rovněž ve své disertační práci, která byla na téma „*Ikonografie v utrakvistické teologii*“ (2007).²³³⁸

Rukopis hodnotil po stránce kodikologické Barry Frederic Hunter Graham,²³³⁹ jenž také uvádí, že exemplář se dostal do Britské knihovny roku 1846.²³⁴⁰

---

²³³¹ GRAHAM 2006, 261.

²³³² Text je ve znění: „*Tato kniha neb graduale, wnichž gsau introity, kyrie et in terra a alleluja, w druhý gsau o porucení... Pana arcibiskupa pražského neb gsme ge museli dodati do welebné konsistorze a odtud k Gesuwitům welebnému panu páteru Climentovi, magici sobě on to k przehlídnutí poruczeno, od prwního listu až do posledního gest przehlídl neb se v nich mnoho nacházelo. Co se nesrownávalo s církví swatau katolickau římskau, to, co odporného bylo, vyrzezal, a toto zase na welikau prosbu literatův tehdejších navrátil, jsau napomenutím, kdeby se geště gaký eror s církví swatú katolickau rzímskau nesrownával, aby sobie to, dobrotivý cztenář neb literák na zlau stranu newykládal, že se to proto stalo, aby se při poczátku neb konci jiné písnie zaczátek nevytrhl neb nezkažil, 18 July, anno domini 1674.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 260; ŠÁROVCOVÁ 2014c, 252–253.

²³³³ GRAHAM 2006, 261.

²³³⁴ VACKOVÁ 1968, 392.

²³³⁵ ŠRONĚK/ROHÁČEK/DANĚK 1999, 308.

²³³⁶ III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578.

²³³⁷ BÍLKOVÁ 2005, 290.

²³³⁸ BÍLKOVÁ 2007, 122.

²³³⁹ GRAHAM 2006, 260–263, kat. č. 39.

²³⁴⁰ GRAHAM 2006, 261.

Martina Šárovcová zařadila graduál do katalogu své disertace, kde popisuje stručně jeho iluminace.²³⁴¹ Domnívá se, že výzdoba je dílem Laurentina Candiduse, jehož jméno se nachází na jednom foliu s výjevem hráčů kuželek.²³⁴²

Do své disertační práce, která se věnovala hudební kultuře renesanční Prahy, zařadil kodex též Jan Bařa (2011),²³⁴³ jenž uvádí, že se jedná o první část třísvazkového rukopisu.

První obsáhlejší studii sepsala Děvana Pavlíková (2012), jež si zejména všímá zajímavé miniatury se slonem v borduře na fol. 347r [81b], což je podle autorky reflexe císařských slavností, kdy se na Staroměstském náměstí v Praze objevil živý slon.²³⁴⁴ Na tuto studii reagovala Martina Šárovcová (2014), která se snaží poopravit některá tvrzení autorky.²³⁴⁵ Např. D. Pavlíková uvedla, že zmíněný slon se objevuje na foliu věnovaném masopustu, jedná se však o svátek Posvěcení kostela.²³⁴⁶

V jiném článku rozebírá M. Šárovcová výzdobu a identifikuje měšťany, kteří se podíleli na nákladu exempláře.²³⁴⁷ Polemizuje s tvrzením některých předešlých badatelů, že zpěvník byl sepsán u Jana Táborského. Podle ní erb Jana Táborského na začátku graduálu může značit pouze to, že Jan Táborský je autorem textů písní.²³⁴⁸ Zatímco ve své disertaci předpokládá, že jakýsi Laurentius Candidus byl iluminátorem rukopisu,²³⁴⁹ v této své studii se přiklání k názoru, že Laurentius byl autorem výzdoby pouze jednoho folia a podílel se i na nákladu kodexu.²³⁵⁰ Latinský přepis jména spojuje se jménem Vavřince Bílého, jenž byl pomocníkem v dílně Jana Táborského.²³⁵¹ Je ovšem také možné, že zmíněný Vavřinec zpěvník sepsal.

II. 22. 2. Výzdoba Graduálu z Britské knihovny

Fol. 3r [79b]

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází akantová rozvilina, kde se dále objevují ve vavřínových medailonech dva erby. První erb patří Sixtovi z Ottersdorfu,²³⁵² který

²³⁴¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143#–146#, kat. č. 47.

²³⁴² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 146#. Fol. 347r v, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²³⁴³ BAŘA 2011, 80–81.

²³⁴⁴ PAVLÍKOVÁ 2012, 113–116.

²³⁴⁵ ŠÁROVCOVÁ 2014c, 34–40.

²³⁴⁶ ŠÁROVCOVÁ 2014c, 34.

²³⁴⁷ ŠÁROVCOVÁ 2014b, 250–278.

²³⁴⁸ ŠÁROVCOVÁ 2014b, 257.

²³⁴⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 146#.

²³⁵⁰ ŠÁROVCOVÁ 2014b, 264–265.

²³⁵¹ Viz I. I. 0. Jan Táborský z Klokotské Hory.

²³⁵² Viz srov. FIALA 1994, 42; MYSLIVEČEK 2006, 203.

obsahuje na modrém poli štítu zlatá křídla. Na štítu spočívá helm s modrozlatými příkrývadly a v klenotu se nachází černá orlice.²³⁵³

Druhý erb patří druhé manželce Sixta z Ottersdorfu Kateřině Mrázové z Milešova.²³⁵⁴

Pole štítu je polceno, přičemž jeho první polovina je modrá se stříbrným lvem vyrůstajícím z černé hradby s trojitým cimbuřím, druhá polovina pole je se zlatým kopcem. Na štítu se nachází helm se stříbročernými a zlatočernými příkrývadly, v klenotu vyrůstající stříbrný lev s vyplazeným jazykem.²³⁵⁵

Fol. 3v

Zde se objevuje básnický akrostich Jana Táborského, pod kterým je též jeho erb ve vavřínovém věnci.²³⁵⁶

Fol. 5r

Rubrika: „*Kyrie Summum*“

Iniciála: „*W(ssemohoucí)*“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou W, jejíž tělo se skládá z beschlagwerku. Ve vnitřním poli se nachází klečící král David před Bolestným Kristem. Výjev je zasazen do krajiny s dlouhým průhledem do dále, kde lze v druhém plánu sledovat město. Iniciálu uzavírá kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevují fragmentálně zachovalé postavy sv. Jana Křtitele a Jana Evangelisty. Pod kolumnou se vyskytuje barevná akantová rozvilina s fantaskním květem.

Analogie: Klečící král je obvyklou výzdobou pro stranu s rubrikou Kyrie. Stylově podobná iniciála se objevuje např. v Graduálu Jakuba Sklenáře²³⁵⁷ nebo v Příbramském graduálu.²³⁵⁸

Fol. 14r

Rubrika: „*Magne deus*“

²³⁵³ U erbu je přípis s přípisem „*SYXT OTTERSODRV.*“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011 a, 143#.

²³⁵⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143#. Viz k erbu MYSLIVEČEK 2006, 51.

²³⁵⁵ U erbu je přípis: „*Katerzina z Millessova....*“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 143#.

²³⁵⁶ Viz srov. MYSLIVEČEK 2006, 265.

²³⁵⁷ Fol. 5r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. *I. Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.*

²³⁵⁸ Fol. 230r, Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. *I. Dilo Ambrože Ledeckého.*

Iniciála: „H(ospidine)“ V horní polovině folia se nachází malovaná ornamentální iniciála H, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Pozadí iniciály obsahuje tapetu s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se objevuje malovaná akantová rozvilina s fantaskním květem. Na spodním okraji se také nachází erb Doroty z Ottersdorfu, což nám sděluje nápisová páska.²³⁵⁹ Erb je fragmentálně zachovalý. Na modrém poli štítu se vyskytuje jako figura Aesculapova hole s křídly. V klenotu lze sledovat černou orlici s rozevřenými křídly a kolem dokola jsou stříbrnomodročervená příkrývadla s točenicí.

Fol. 22r

Rubrika: „Fons bonitatis“

Iniciála: „H(ospidine)“ Strana je uvedena ornamentální malovanou iniciálou H, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Pozadí iniciály obsahuje tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina s fantaskním květem. Uprostřed rozviliny se objevuje cechovní znak sladovníků, který obsahuje na modrém poli dvě zkrížené sladovnické limpy.

Fol. 36r

Rubrika: „Welikonoczni“

Iniciála: „P(ane)“ Zcela nahoře po levé straně vidíme ornamentální iniciálu P, jejíž tělo je tvořené palmetami akantu. Na pozadí iniciály se nachází tapeta s rozvilinovou arabeskou. Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která se přetváří v akantovou palmetu. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, na které sedí zelený papoušek. Pod kolumnou se vyskytuje figurální výjev Obrácení sv. Pavla.²³⁶⁰ V pravém spodním rohu lze poté nalézt erb Pavla Radoňovského z Kosmačova.²³⁶¹ Pole štítu je s figurou proutěného plotu s vyrůstajícím jelenem v přírodních barvách ve skoku. Na štítu spočívá helm se stříbrnozlatými a zlatostříbrnými příkrývadly i zlatostříbrnou točenicí. V klenotu je zlatostříbrnočervené dělené křídlo.²³⁶²

²³⁵⁹ Transkripce: „Dorota z Ottersdorfu 1570“. Viz GRAHAM 2006, 260.

²³⁶⁰ Viz I. 4. 2. 3. 10. Sv. Štěpán a sv. Pavel.

²³⁶¹ K erbu FIALA 1994, 36; MYSLIVEČEK 2005, 15. K rodině Radoňovských z Kosmačova viz OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ XXI. 1904, 42.

²³⁶² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

Analogie: Podobně řešené Obrácení sv. Pavla se nachází v Příbramském graduálu.²³⁶³

Fol. 113r

Rubrika: „*Antifony przed Rorate*“

Iniciála: „*P(rozpěwugmež)*“ Folio je uvedeno ornamentální malovanou iniciálou P, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Z těla iniciály vybíhá po levé straně kauda, která vytváří akantovou palmetu. Celou literu, jež je zasazena do masivního kazetového rámu, vyplňuje tapeta s filigránovým vzorem.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina uprostřed doplněná červeným štítem s iniciálami PK. Pod kolumnou se objevuje výjev Zvěstování Panně Marii²³⁶⁴ s andělským pozdravením na pásce anděla.²³⁶⁵

Vedle figurálního výjevu se v nice vyskytuje erb, který má pole štítu děleno. První polovina je červená se dvěma lvími hlavami a druhá polovina je polcena třikrát modrozlatě. Na štítu lze sledovat helm se zlatočervenými příkrývadly, v klenotu se pak dále objevují modré a hnědočervené rohy.²³⁶⁶

Fol. 119r

Rubrika: „*O Wtělení pána Krista w Awent*“

Iniciála: „*P(rolom)*“ Zcela nahoře se nachází větší malovaná iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z palmet akantu. Ve vnitřním poli se objevuje Gedeon rozprostírající ovčí rouno na humně.²³⁶⁷ Gedenon klečí v prázdné krajině s dlouhým průhledem do dáli. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se nachází Kmen Jesse.²³⁶⁸ V levém spodním rohu se objevuje erb s iniciálami PWZW. Na poli štítu vyrůstá hnědý jednorožec ve skoku na stříbrné hoře. Na štítu spočívá helm se zlatomodrými příkrývadly a v klenotu modré rohy s vyrůstajícím hnědým jednorožcem ve skoku.²³⁶⁹

²³⁶³ Fol. 99r, Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. *Dílo Ambrože Ledeckého*.

²³⁶⁴ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²³⁶⁵ Transkripce: „*AVE MARIE GRATIA PLENA*.“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁶⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁶⁷ Viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

²³⁶⁸ Starozákonní rodokmen viz Mt 1,1–16; L 3, 23–38; k ikonografii Kmene Jesse viz ROYT 2006a, 113–115.

²³⁶⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

Analogie: Podobné iniciály s osamělým Gedeonem klečícím v krajině můžeme spatřit v Čáslavském²³⁷⁰ a Žlutickém graduálu.²³⁷¹ Stylově je Kmen Jesse shodný s miniaturou ze Sedlčanského graduálu.²³⁷² Kompoziční rozvržení Kmene Jesse, které je redukováno na jednotlivé starozákonní postavy řazené pod sebou, se objevuje též v Lounském²³⁷³ a Staroměstském graduálu.²³⁷⁴

Fol. 144r

Rubrika: „Na den Božího narození“

Iniciála: „H(ospodin)“ V horní polovině folia se nachází ornamentální iniciála H, jejíž tělo je utvořeno z palmet akantu. Iniciála obsahuje tapetu s filigránovým vzorem, zasazenou do masivního kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina, která pokračuje pod kolumnu, kde se uprostřed nachází znak v medailonu s iniciálami IK. Na hnědém poli štítu je jako figura mořská dvouocasá korunovaná panna. V klenotu se poté nachází dvouocasá korunovaná mořská panna jako ve štítě, kolem dokola jsou modrozlatá přikrývadla s točenicí.²³⁷⁵

Fol. 149r

Rubrika: „O Narození Pána Krista“

Iniciála: „D(ítě)“ Strana je uvedena malovanou figurální iniciálou D, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází figurální scéna Adorace dítěte.²³⁷⁶ Josef s Marií se sklánějí k Ježíškovi, který je položen na slámě. Výjevu přihlíží několik andělů z oblaků. Na zemi je naznačená perspektivně ubíhající dlažba. Celou iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje stejnostranná kandelábrová groteska, pod kterou je nápisová tabulka s iniciálami IGZG, jež podle Martiny Šárovcové identifikují jméno Jakuba

²³⁷⁰ Fol. 80r, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15503) 1557, bibliografie k rukopisu viz *II. 9. 0. Čáslavský graduál*.

²³⁷¹ Fol. 83r, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz *II. 11. 0. Žlutický graduál*.

²³⁷² Fol. 102r, Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M-1) 1582–1596) bibliografie k rukopisu viz *I. 2. 5. 1. Dílo Ambrože Ledeckého*.

²³⁷³ Fol. 90r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) asi po roce 1563, bibliografie k rukopisu viz *II. 19. 0. Lounský graduál*.

²³⁷⁴ Fol. 60v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz *II. 20. 0. Staroměstský graduál*.

²³⁷⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁷⁶ Viz *I. 4. 2. 3. 2. Narození Krista*.

Granovského z Granova.²³⁷⁷ Pod nápisovou tabulkou se nachází erb. Štít je polcený tak, že první pole je šestkrát děleno červenožlutě se zlatými květy na černých pruzích a druhé pole je zlaté. Na štítu lze sledovat korunovaný helm se zlatočernými příkrývadly, v klenotu jsou křídla polcená zlatočerně se zlatými květy a zlatočerným květem.²³⁷⁸

Pod kolumnou se objevuje figurální scéna zvěstování pastýřům.²³⁷⁹

Grafické předlohy: Adorace dítěte i zvěstování pastýřům odpovídají kompozicím z novozákonních ilustrací Bernarda Salomona.²³⁸⁰

Analogie: Stylově je Adorace z vnitřního pole podobná iniciále z Příbramského graduálu.²³⁸¹ Zvěstování pastýřům je obdobně zpracované v Graduálu novoměstských řezníků.²³⁸²

Fol. 164r

Rubrika: „O Božím Krztění“

Iniciála: „A(y)“ Zhruba uprostřed folia se nachází malovaná ornamentální iniciála A, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Pozadí iniciály obsahuje tapetu s filigránovým vzorem. Litera je zasazena do kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina s fantaskním květem, na které sedí straka. V pravém spodním rohu se nachází fragment erbu Hrochů z Mezilešic²³⁸³ s iniciálami A.H.Z.M pravděpodobně indikující jméno Abraháma Hrocha z Mezilešic.²³⁸⁴ Pole štítu je červenostříbrné, děleno vztyčeným stříbrným odřivousem. Kolem štítu jsou stříbrnočerná příkrývadla a v klenotu je vztyčený stříbrný odřivous.²³⁸⁵ Pod kolumnou se vyskytuje Křest Krista v řece Jordán²³⁸⁶ a Obětování Izáka.²³⁸⁷

Fol. 170r

Rubrika: „O Hromnicích“

²³⁷⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#. Viz srov. FIALA 1994, 14; MYSLIVEČEK 2005, 214.

²³⁷⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁷⁹ Viz L 2,1–14.

²³⁸⁰ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

²³⁸¹ Fol. 15r, Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 5. 1. *Dílo Ambrože Ledeckého*.

²³⁸² Fol. 12r, Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 6. 1. *Dílo Pavla Bílého*.

²³⁸³ K erbu MYSLIVEČEK 2005, 263.

²³⁸⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁸⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 144#.

²³⁸⁶ Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

²³⁸⁷ Viz Gn 22, 1–11.

Iniciála: „P(rzicali)“ V druhé polovině folia, blíže spodnímu okraji, se nachází malovaná ornamentální iniciála P, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Pozadí litery obsahuje tapetu s filigránovým vzorem. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně lze sledovat akantovou rozvilinu. Pod kolumnou se objevuje výjev Očišťování Panny Marie²³⁸⁸ a fragment erbu s iniciálami A.R.Z.R.²³⁸⁹ Pole štítu je děleno tak, že první pole je černé s vyrůstajícím stříbrným lvem ve skoku, druhé pole je stříbrné. Na štítu se nachází korunovaný helm se stříbrnomodrymi příkrývadly, v klenotu dále rohy s vyrůstajícím stříbrným lvem.²³⁹⁰

Grafické předlohy: Kompozice Očišťování Panny Marie je přejata z novozákonních ilustrací Bernarda Salomona.²³⁹¹

Analogie: Kompozičně je figurální výjev Obětování Krista v chrámu blízký miniaturám stejného námětu z Teplického graduálu²³⁹² a z Graduálu novoměstských řezníků.²³⁹³

Fol. 262r [80b]

Rubrika: „O Wzkrzissení pána Krista“

Iniciála: „W(stal)“ Folio je uvedeno velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo se skládá z páskového ornamentu. Ve vnitřním poli litery se nachází Zmrtvýchvstání Krista.²³⁹⁴ Iniciála je uzavřena v masivním kazetovém rámu.

Bordura: Na pravé straně se pod sebou objevují dva cechovní znaky řezníků. První štít, který je nesený dvěma putto, má červené pole štítu s překříženými sekýrami.²³⁹⁵ Pod nápisem se objevuje druhý cechovní znak řezníků v medailonu, jenž obsahuje na červeném poli štítu stříbrného dvouocasého lva ve skoku. Po pravé straně se pak postupně až dolů pod kolumnou nacházejí figurální výjevy cesta do Emauz,²³⁹⁶ Noli me tangere,²³⁹⁷ tři Marie u hrobu²³⁹⁸ a Historie Jonáše.²³⁹⁹

²³⁸⁸ Viz I. 4. 2. 3. 4. *Uvedení Páně do chrámu a Uvedení Panny Marie do chrámu.*

²³⁸⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²³⁹⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²³⁹¹ *Figure del Nuovo Testamento* (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

²³⁹² Fol. 73r, *Teplický graduál* (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz II. 17. *Teplický graduál*.

²³⁹³ Fol. 92r, *Graduál novoměstských řezníků* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 6. 1. *Dílo Pavla Bílého*.

²³⁹⁴ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

²³⁹⁵ Pod štítem se nachází nápisová tabulka s textem: „*Na toto slowo s...cechu sav nakladali rzeznického...*“ Viz GRAHAM 2006, 260.

²³⁹⁶ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

²³⁹⁷ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*

²³⁹⁸ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Figurální výjev s Jonášem vyvrženým velrybou je recepcí ilustrace ze 4. vydání Melantrichovy bible.²⁴⁰⁰ Výjevy Noli me tangere, tři Marie u hrobu a cesta do Emauz kompozičně odpovídají grafikám z novozákonních ilustrací Bernarda Salomona.²⁴⁰¹

Analogie: Velice podobné řešení Zmrtvýchvstání Krista se objevuje v Mladoboleslavském graduálu,²⁴⁰² v němž je i obdobně zpracovaná Historie Jonáše.

Fol. 286r

Rubrika: „*Na den Božtĥo Wstaupení*“

Iniciála: „*M(uži)*“ Zcela nahoře se nachází malovaná figurální iniciála M, jejíž tělo je utvořeno z palmet akantu. Ve vnitřním poli se objevuje scéna Nanebevstoupení Krista,²⁴⁰³ v níž lze z Krista spatřit jen jeho nohy. Drobné postavy apoštolů jsou semknuty kolem nízkého pahorku, na kterém se vyskytují Kristovy stopy. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.²⁴⁰⁴

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina s fantaskním plodem a květem, která je uprostřed doplněna medailonem s letopočtem 1570 a iniciálami MS. Pod kolumnou se nachází medailon s fragmentálně zachovalým erbem.²⁴⁰⁵ Pod kolumnou se mezi akantovými palmetami vyskytuje medailon s erbem, který má modré pole štítu, na němž je jako figura korunovaný levhart vyrůstající z bílé kvádrové hradby se čtyřmi cimbuřimi. Na štítu je helm se stříbrnočervenými příkrývadly a točenicí, v klenotu je opět vyrůstající levhart jako na štítu.²⁴⁰⁶

Analogie: Stylově velice podobně řešené Nanebevstoupení v iniciále můžeme nalézt v Graduálu novoměstských řezníků.²⁴⁰⁷

Fol. 292r

Rubrika: „*O Duchu swatém*“

Iniciála: „*D(uch)*“ V horní polovině folia se nachází velká malovaná iniciála D, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Ve vnitřním poli se objevuje figurální výjev Seslání Ducha

---

²³⁹⁹ Viz I. 4. 2. 9. Jonáš.

²⁴⁰⁰ Fol. 453v, Biblia Veteris et Novi testamenti, (Praha, NK ČR, sign. 54 A 6) 1570.

²⁴⁰¹ Figure del Nuovo Testamento (Lyon, Bibliothèque municipale de Lyon, FC071) 1559.

²⁴⁰² Fol. 215r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2. *Další rukopisy z Ornysovy dílny*.

²⁴⁰³ Viz Sk 1,9.

²⁴⁰⁴ Viz [177a].

²⁴⁰⁵ U erbu je špatně čitelný text: „*Martin...*“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴⁰⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴⁰⁷ Viz [srov. 176a s 177a], fol. 317r, Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

svatého.²⁴⁰⁸ Scéna je zasazená do prostoru kaple s románskými okny a naznačenou dlažbou na podlaze. Literu uzavírá masivní kazetový rám.²⁴⁰⁹

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje stejnostranná kandelábrová groteska, pod kterou je nápisová tabulka.²⁴¹⁰ V pravém dolním rohu se objevuje fragment erbu, který má polcený štít. Jeho první pole je červené a druhé stříbrné. Přes obě pole je položen vyrůstající zelený drak ve skoku. Na štítu se nachází helm se stříbrnočervenomodrými příkrývadly a v klenotu jsou křídla červenomodře polcená.²⁴¹¹ Pod kolumnou se objevuje výjev Setkání Krista s Nikodémem,²⁴¹² vedle kterého se nachází výjev s měšťany nechávající pokřtít své dítě.²⁴¹³

Analogie: Výjev Soslání Ducha svatého nepůsobí příliš přesvědčivým dojmem. Podobně se s ním můžeme setkat rovněž v Mladoboleslavském graduálu²⁴¹⁴ a v Graduálu novoměstských řezníků.²⁴¹⁵

Fol. 300v

Rubrika: „*O Nayswětěyssí Trogici*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou P, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Ve vnitřním poli litery se objevuje Nejsvětější Trojice typu Žaltářové Trojice, kde Bůh Otec sedí s Kristem vedle sebe a nad nimi se vznáší holubice Ducha svatého.²⁴¹⁶ Iniciála je zasazena do masivního kazetového rámu.

Bordura: Po levé straně se vyskytuje rozvilina ze stylizované růže. Pod ní se nachází erb v nice s iniciálami – C. Z. P. Erb má modré pole štítu s pruhem hnědé kvádrové hradby s trojitým cimbuřím a hlavou orla se zlatým srdcem v zobáku, helm s modrostříbrnými příkrývadly. V klenotu je hlava stříbrného orla se zlatým srdcem v zobáku na modrém a stříbrném křídle.²⁴¹⁷ Pod kolumnou se nachází tři andělští návštěvníci u Abraháma v Mamre.²⁴¹⁸

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

²⁴⁰⁸ Viz I. 4. 2. 3. 9. *Soslání Ducha svatého*.

²⁴⁰⁹ Viz [180a].

²⁴¹⁰ Transkripce: „*Speas mea christuss/Thomass z Porosecca*.“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴¹¹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴¹² Viz J 3, 1–21.

²⁴¹³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴¹⁴ Fol. 296r [179a], Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572.

²⁴¹⁵ Fol. 341r [178a], Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

²⁴¹⁶ K ikonografii Nejsvětější Trojice viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

²⁴¹⁷ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴¹⁸ Viz I. 4. 2. 2. 2. *Abraham*.

Analogie: Nejsvětější Trojice typu Žaltářové Trojice se také nachází v iniciále v Litomyšlském²⁴¹⁹ a Rybařovském graduálu,²⁴²⁰ kde však vykazují mnohem vyšší úroveň zpracování.

Fol. 305r

Rubrika: „*O Božím Tiele*“

Iniciála: „*P(an)*“ Zhruba uprostřed folia se objevuje velká malovaná iniciála P, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Ve vnitřním poli litery lze sledovat scénu Sbírání many lidem Izraelským.²⁴²¹ Je zde kladen důraz na odstupňování prostoru s dlouhým průhledem do dále. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina, obohacená fantaskním hroznem. V pravém spodním rohu se dále objevuje vavřínový medailon, kde je umístěn modrý štít s iniciálami MAK a letopočet 1570. Pod kolumnou se vyskytuje scéna Poslední večeře.²⁴²²

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Podobně řešené folio, na němž je Sbírání many v iniciále a Poslední večeře v borduře, se objevuje např. v Sedlčanském graduálu.²⁴²³

Fol. 306v

Rubrika: „*Officium O dni nedielním*“

Iniciála: „*P(ožehnaný)*“ V horní polovině folia se nachází ornamentální iniciála P, jejíž tělo je utvořeno z palmet akantu. Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, které se napojují na rozvilinu v borduře. Litera je ohraničena kazetovým rámem.

Bordura: Po levé straně je akantová rozvilina, která pokračuje až pod kolumnou, kde se objevuje cechovní znak řezníků s iniciálami – patrně TP. Na červeném poli štítu je jako figura stříbrný lev ve skoku s řeznickou sekyrou v pařátech.²⁴²⁴

---

²⁴¹⁹ Fol. 234r, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy*.

²⁴²⁰ Fol. 182r, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus.Hs. 15509) 1568, bibliografie k rukopisu viz II. 21. 0. *Rybařovský graduál*.

²⁴²¹ Viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžiš*.

²⁴²² Viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

²⁴²³ Fol. 230r, Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M–1) 1582–1596.

²⁴²⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

Fol. 317r

Rubrika: „*Zaczínajj se officia o swatých. A nayprw o Swatém Wítu. O Swatém Janu Krztiteli*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou Z, jejíž tělo se skládá z dříků a palmet akantu. Iniciála obsahuje jednobarevné pozadí a je zasazena do kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se nachází akantová rozvilina ukončená dole suchými větvičkami. Pod kolumnou se objevuje fragment erbu s iniciálami TRZO ve vavřínovém medailonu. Štít je polcený. První polovina je modrá s figurou levharta ve skoku a druhá je šestkrát dělena.²⁴²⁵ Z pravé a levé strany jsou u erbu prázdné nápisové pásy.

Fol. 333r

Rubrika: „*O Proměně Pána Krista*“

Iniciála: „*K(teréhož)*“ V horní polovině folia se nachází malovaná ornamentální iniciála K, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Pozadí iniciály obsahuje tapetu s filigránovým vzorem. Celou iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou je akantová rozvilina uprostřed doplněna fantaskním květem. Pod kolumnou se dále nachází fragment erbu v nice s iniciálami PH. Pole štítu je dvakrát pošikem děleno stříbrnočerveně. Na štítu spočívá helm se stříbrnočervenými příkrývadly a v klenotu je křídlo děleno dvakrát pošikem černostříbrnočerveně.²⁴²⁶

Fol. 338r

Rubrika: „*O Nanebevzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Zhruba uprostřed folia se nachází figurální iniciála R, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Na pozadí těla iniciály lze sledovat Nanebevzetí Panny Marie.²⁴²⁷ Postava Panny Marie je nesená anděly, pod kterými se objevuje otevřená tumba. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně a pod kolumnou se rozprostírá akantová rozvilina s fantaskním květem, na které sedí několik opeřenců. Mezi palmetami akantu vidíme ve

²⁴²⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴²⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 145#.

²⁴²⁷ K ikonografii HALL 1975, 34–35.

vavřínovém medailonu cechovní znak řezníků. Na červeném poli štítu je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou zbrojí.²⁴²⁸

Analogie: Nanebevzetí Panny Marie se objevuje také v Litomyšlském,²⁴²⁹ Klatovském²⁴³⁰ a Rybařovském graduálu,²⁴³¹ kde však miniatury vykazují mnohem vyšší úroveň zpracování.

Fol. 347r [81b]

Rubrika: „*O Posvěcení Chrámu Božího*“

Iniciála: „*O(ķterak)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou O, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází scéna Jákobův žebřík.²⁴³² Výjevu dominuje v popředí spící postava Jákoba, za kterým lze sledovat žebřík, po němž stoupají andělé do nebes, kde je vítá starozákonní Bůh. Scéna je umístěna do krajiny s dlouhým průhledem. Iniciálu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje slon, který má na hřbetě sedátko, na němž je položená přilba s vázou, brněním, štítem, prapory, toulcem se šípy, kopím, lukem a s šavlí v pochvě.²⁴³³ Pod tabulkou se dále nachází vavřínový medailon s erbem. Na zlatém poli štítu jsou jako figury dvě černé hlavy lva a černý hrot s homolí cukru v přírodních barvách. Na štítu je helm se stříbrnočernými a zlatočernými příkrývadly a zlatostříbrnočernou točenicí. V klenotu se nachází zlaté, stříbrné a černé pštrosí péro.²⁴³⁴

Pod kolumnou je vyobrazen žánrový výjev hry v kuželky.²⁴³⁵ Nad postavami hrajících venkovanů se ve vzduchu vznášejí česnek, housky, sele na rožni, kuře s hadem na rožni, kulatá vánočka a další drobnosti.

Analogie: Podobně řešená výzdoba pro svátek Posvícení se objevuje v Teplickém graduálu,²⁴³⁶ kde je taktéž Jákobův žebřík v iniciále a hráči kuželek v borduře.

²⁴²⁸ U erbu je přepis: „*DVCHEK DWORSKEY 1570*“. Viz GRAHAM 2006, 260.

²⁴²⁹ Fol. 261v, Litomyšlský graduál (Litomyšl, Reg. m., sign. R 203) 1561–1563.

²⁴³⁰ Fol. 144v, Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz *II. 15. 0. Klatovský český graduál*.

²⁴³¹ Fol. 204v, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, Mus. Hs. 15509) 1568, bibliografie k rukopisu viz *II. 21. 0. Rybařovský graduál*.

²⁴³² Viz *I. 4. 2. 2. 3. Jákob*.

²⁴³³ Pod slonem je tabulka s textem: „*SLON ZIWEI NA PRAZSKÉM/ RYNKU W TAKOWEM ZPUSOBU WIDIM NEDIELI OCULI*“. To znamená 26. února 1570, viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 146#.

²⁴³⁴ Pod erbem je nápisová tabulka s textem: „*Laurentius Candidus ..pinxit...*“. Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 146#.

²⁴³⁵ K výjevu hráčů kuželek zvl. KUBÍK 2004, 305–326.

²⁴³⁶ Fol. 162v, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560, bibliografie k rukopisu viz *II. 17. 0. Teplický graduál*.

Fol. 355v

Rubrika: „*O Wssech Swatých*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Folio je uvedeno malovanou ornamentální iniciálou R, jejíž tělo se skládá z palmet akantu. Pozadí litery je jednobarevné. Celá iniciála je zasazena do kazetového rámu.

Bordura: Po levé straně se vyskytuje rozvilina složená ze stylizované vinné révy. Pod kolumnou se nachází cechovní znak pekařů nesený dvěma anděly s monogramem LH.

Fol. 359r

Rubrika: „*Poczínagi se Officia o swatých wũbec. A Nayprwe o Paně Marigi*“

Iniciála: „*Z(dráwa)*“ Zcela nahoře se objevuje ornamentální iniciála Z, jejíž tělo se skládá z dříků a palmet akantu. Pozadí iniciály je s filigránovým vzorem. Literu uzavírá masivní kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně až pod kolumnu se vine akantová rozvilina s fantaskním květem. Mezi palmetami akantu se na spodní hraně folia objevuje také cechovní znak lazebníků. Na modrém poli štítu je jako figura zlatý věník a zelený papoušek.²⁴³⁷

Fol. 369r

Rubrika: „*O Aposstolích*“

Iniciála: „*M(niet)*“ Folio je uvedeno malovanou ornamentální iniciálou M, která se nachází na jednobarevné tapetě, uzavřena v kazetovém rámu. Tělo litery je složeno z palmet akantu.

Bordura: Napravo a pod kolumnou se rozprostírá akantová rozvilina, na které sedí páv a sova. Pod kolumnou se také objevuje cechovní znak řezníků, který obsahuje červené pole se stříbrným dvouocasým lvem ve skoku.²⁴³⁸

II. 22. 3. Shrnutí výzdoby Graduálu z Britské knihovny

Výzdoba Graduálu z Britské knihovny je oproti ostatním rukopisům z dílny Jana Táborského poměrně rustikální [79b, 80b, 81b]. Biblické figurální motivy jsou však soustředěny jak do vnitřních polí iniciál, tak do bordur a na několika stranách lze sledovat

²⁴³⁷ Nad štítem vidíme nápisovou pásku se jménem „*Yan Sspik ....1570.*“ Viz GRAHAM 2006, 260.

²⁴³⁸ U znaku je připsáno jméno „*Martin Ssolez.*“ Viz GRAHAM 2006, 260.

dekoraci komponovanou v duchu typologického paralelismu.²⁴³⁹ Na foliu se Vzkříšením Krista v iniciále je namalován Jonáš vyvržený velrybou pod kolumnou [80b].²⁴⁴⁰ Pro svátek trojiční neděle se Nejsvětější Trojice objevuje ve vnitřním poli litery, zatímco v borduře se nachází Návštěva andělů u Abrahama v Mamre,²⁴⁴¹ což je její typologický předobraz. Folio věnované svátku Božího těla sestává ze Sbíráni many lidem Izraelským v iniciále a scény Poslední večeře v okrajové výzdobě.²⁴⁴²

Kromě biblických motivů se v rukopise vyskytují též žánrové výjevy jako křest dítěte z měšťanské rodiny²⁴⁴³ a hra v kuželky na foliu pro posvícení [81b].²⁴⁴⁴

Výzdoba kodexu zahrnuje poměrně bohatý repertoár ornamentální výzdoby, ve které však převažují akantové rozviliny složené z kompozičně rafinovaných palmet kombinující zaostřené, pružně seříznuté a laločnaté tvary.²⁴⁴⁵ Dále se ve zpěvníku objevují rozviliny z druhově určitelných rostlin jako je růže²⁴⁴⁶ i vinná réva²⁴⁴⁷ a stejnostranná kandelábrová groteska.²⁴⁴⁸ Tělo iniciály s klečícím králem Davidem před Bolestným Kristem se zase skládá z beschlagwerku,²⁴⁴⁹ což značí recepci manýristických prvků.

Stylově je výzdoba Graduálu z Britské knihovny blízká především dvoudílnému Graduálu novoměstských řezníků²⁴⁵⁰ a Příbramskému graduálu,²⁴⁵¹ na jejichž výzdobě se podílel Pavel Bílý²⁴⁵² a Ambrož Ledecký.²⁴⁵³ Z toho důvodu lze tedy předpokládat, že iluminace Graduálu z Britské knihovny budou taktéž výsledkem jejich práce. Tito iluminátoři jsou často závislí na grafických předlohách zejména na ilustracích francouzského kreslíře Bernarda Salomona,²⁴⁵⁴ bez kterých by pravděpodobně vůbec nedokázali zkomponovat prostor výjevu. Jedno folio je patrně dílem Laurentina Candiduse (Vavřince Bílého), jehož jméno se nachází na listu s výjevem hráčů kuželek.²⁴⁵⁵

²⁴³⁹ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²⁴⁴⁰ Fol. 262r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴¹ Fol. 300v, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴² Fol. 305r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴³ Fol. 292r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570

²⁴⁴⁴ Fol. 347r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴⁵ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

²⁴⁴⁶ Fol. 301r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴⁷ Fol. 355v, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

²⁴⁴⁸ Fol. 292r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570

²⁴⁴⁹ Fol. 5r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570

²⁴⁵⁰ Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568 a Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

²⁴⁵¹ Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587.

²⁴⁵² Viz I. 2. 6. *Iluminátor Pavel Bílý*.

²⁴⁵³ Viz I. 2. 5. *Iluminátor Ambrož Ledecký*.

²⁴⁵⁴ K němu viz I. 3. 3. *Recepce ilustrací Bernarda Salomona, Virgila Solise a Josta Ammana*.

²⁴⁵⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 146#. Fol. 347r, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570

Celkově graduál představuje iluminace poměrně nízké úrovně a není proto překvapením, že mu v uměleckohistorické literatuře nebyla věnována větší pozornost.

II. 23. 0. PÍSNĚ CHVAL BOŽSKÝCH TÝNSKÉHO CHRÁMU

Jedná se pravděpodobně o třetí svazek trojdílného rukopisu,²⁴⁵⁶ jenž je deponován v Národní knihovně v Praze, kam se dostal ze zrušené pražské Lobkovické knihovny roku 1928.²⁴⁵⁷ Jeho první díl se nachází v Britské knihovně v Londýně²⁴⁵⁸ a druhý svazek je neznámý.²⁴⁵⁹ Vznikl pro potřeby literátského bratrstva Panny Marie před Týnem,²⁴⁶⁰ o čemž nás zpravuje zápis na fol. 1r, referující také o finančním příspěví vdovy Anny Dvorské roku 1578.²⁴⁶¹ Dále se na nákladu zpěvníku podílel zjevně i donátor, který je zobrazen na fol. 161r.²⁴⁶²

U prvního dílu z Britské knihovny předpokládáme, že vznikl v dílně Jana Táborského.²⁴⁶³ Nicméně v roce 1578 byl Jan Táborský již po smrti,²⁴⁶⁴ takže tento třetí svazek byl patrně sepsán nějakým jeho pomocníkem. V souvislosti s prvním exemplářem můžeme uvažovat o Vavřinci Bílém.²⁴⁶⁵ Druhý svazek trojdílného rukopisu je neznámý.

Původně měl zpěvník asi 350 papírových folií, přičemž rozměr jednoho folia činí cca 461 x 316 mm. Některé listy byly nejspíše vyříznuty za protireformace. Lze předpokládat, že kodex byl převázán v průběhu 17. nebo 18. století.

II. 23. 1. Zhodnocení literatury k Písním chval božských Týnského chrámu

Rukopis sestává jen z jednoho iluminovaného folia, což je patrně důvod, proč se v uměleckohistorické literatuře v průběhu 19. a 20. století vůbec nevyskytuje. Jeho existence je „zmíněna pouze v poznámce v souvislosti se svým prvním dílem v článku „Václav Trubka z

---

²⁴⁵⁶ III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578, bibliografie k rukopisu: ŠRONĚK/ROHÁČEK/DANĚK 1999, 308, pozn. 50; TOŠNEROVÁ 2004, 142; BAŤA 2011, 80–81; PAVLÍKOVÁ 2012, 113; ŠÁROVCOVÁ 2014b, 251–254.

²⁴⁵⁷ TOŠNEROVÁ 2004, 140.

²⁴⁵⁸ Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570, viz II. 22. 0. *Graduál z Britské knihovny*.

²⁴⁵⁹ BAŤA 2011, 80–81.

²⁴⁶⁰ BAŤA 2011, 80–81.

²⁴⁶¹ Text je ve znění: „*Dominus Tertius. To gest Trzeti díl Písní a Chwal Bozskych Kazdodenyh, ktere se w shromazdení týzdeným dne každého mohau zpíwati. sebrány od Syxta z Ottersdorffu na náklad poctiwé wdowy Anny Dworské a k kostelu Panny Marie przed Taynem w Starem Mieste Prazském oddané, aby od pobožných lidu za wochranu i za gína nesmírna dobrodini Bozská čest a chwala pánu Bohu stworziteli wsech vecí i syna geho, Milemu Pánu Gezu Kristu Spasiteli a vykupiteli, i Duchu swatému, utesiteli nasemu, mohla wzdawana na bywati. Unum necessarium 1578.*“ Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2014b, 253.

²⁴⁶² Viz II. 23. 2. *Výzdoba Písní chval božských Týnského chrámu*.

²⁴⁶³ Viz II. 22. 0. *Graduál z Britské knihovny*.

²⁴⁶⁴ Viz I. 1. 0. *Jan Táborský z Klokotské Hory*.

²⁴⁶⁵ Viz II. 22. 1. *Zhodnocení literatury ke Graduálu z Britské knihovny*.

Rovin – studie k měšťanskému mecenátu v rudolfínské Praze" (1999).²⁴⁶⁶ Zpěvník je také zařazen do soupisu rukopisů (2004)²⁴⁶⁷ a do disertační práce Jana Bati (2011),²⁴⁶⁸ která se věnovala hudební kultuře v Praze.

V souvislosti s prvním svazkem zmiňuje kodex Děvana Pavlíková (2012)²⁴⁶⁹ a Martina Šárovcová (2014), která také publikuje přepis úvodního textu nacházející se ve zpěvníku.²⁴⁷⁰

II. 23. 2. Výzdoba Písní chval božských Týnského chrámu

Fol. 161r [82b]

Rubrika: „*Rozličné pobožné Písně*“

Iniciála: „*P(ane)*“ Stranu uvádí ornamentální iniciála P, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Pozadí iniciály, která je uzavřena do červeného kazetového rámu, obsahuje zlatou tapetu. Z litery navíc vybíhají po levé strany dvě kaudy

Bordura: Po pravé straně se objevuje rozvilina, složená v horní polovině ze stylizované růže, která se napojuje na rozvilinu z palmet akantu. Celá rozvilina je místy doplněna zlatými kapkami. Pod rozvilinou se nachází modrý cechovní štít s nečitelnou figurou.

Pod kolumnou proti sobě klečí starozákonní král David s harfou v ruce a donátor rukopisu, jenž má před sebou sokl s křížkem s ukřižovaným Kristem.²⁴⁷¹ Mezi nimi se vznáší Nejsvětější Trojice – typu Žaltářové Trojice kolem dokola s andílčími hlavičkami.²⁴⁷² V pozadí je naznačena modravými tóny krajina s množstvím budov. Celý výjev uzavírá zlatá lišta.

Analogie: S typem Žaltářové Nejsvětější Trojice se můžeme setkat např. v Graduálu Nového Města nad Metují,²⁴⁷³ v němž se vyskytuje v kartuši ve formě celostranné miniatury.

²⁴⁶⁶ ŠRONĚK/ROHÁČEK/DANĚK 1999, 308, pozn. 50.

²⁴⁶⁷ TOŠNEROVÁ 2004, 142.

²⁴⁶⁸ BAŤA 2011, 80–81.

²⁴⁶⁹ PAVLÍKOVÁ 2012, 113.

²⁴⁷⁰ ŠÁROVCOVÁ 2014b, 251–254.

²⁴⁷¹ Sokl nese nápis: „*Adam Tobárz (?) 1579*“. Viz srov. ŠÁROVCOVÁ 2014b, 254.

²⁴⁷² Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

²⁴⁷³ Fol. 218v, Graduál Nového Města nad Metují (Praha, NK ČR, sign. XVII A 42) 1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

II. 23. 3. Shrnutí výzdoby Písní chval božských Týnského chrámu

Výzdoba rukopisu je velmi skromná, zahrnující pouze jedno folio s ornamentální iniciálou a figurálním výjevem pod kolumnou [82b].²⁴⁷⁴ Iluminátor patrně vzešel z okruhu Matyáše Hutského z Křivoklátu,²⁴⁷⁵ od kterého přejímá typ tváří, jejichž fyziognomie je naznačena pouze ostrou kresbou. Pokulhává i tělesný objem postav, jež jsou zavínuty do mohutných drapérií.

Vy zdvihnout lze evidentní snahu iluminátora vystihnout podobu donátora, který v poklidu klečí proti starozákonnímu králi Davidovi. Výjev je také zasazen do krajiny s dlouhým průhledem, což patrně umělec odpozoroval na soudobých deskových obrazech.

Zatímco ornamentika – tzn. růže a akant jsou v tomto zpěvníku složkou pozdně gotickou, andělčí hlavičky, které obklopují Nejsvětější Trojici, jsou prvkem manýristickým, malovaným Matyášem Hutským v bordurách.²⁴⁷⁶

Užití množství zlacení v iniciále, na rozvilině i na zlatém rámu, který konturuje figurální výjev, svědčí o snaze donátorů objednat iluminace působící luxusním dojmem. Nicméně celkově lze výzdobu hodnotit jako práci řemeslnou, nepřekračující úroveň dosaženou v kodexech Matyáše Hutského z Křivoklátu.

---

²⁴⁷⁴ Fol. 161r, III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578.

²⁴⁷⁵ Viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁴⁷⁶ Viz např. bordura na fol. 172r Křižovnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592, k rukopisu II. 13. 0. *Křižovnický graduál – II. díl*.

II. 24. 0. ČESKÝ ZPĚVNÍK OD DOMINIKÁNŮ

Rukopis²⁴⁷⁷ se nachází v Národním archivu ve fondu Řádového archivu dominikánů. Na základě stylové podobnosti miniatur s jinými graduály lze předpokládat, že kodex vznikl pravděpodobně v 70.–80. letech 16. století.²⁴⁷⁸ Tento ručně psaný zpěvník je také zajímavý tím, že se jedná ze 40 % o kancionál a z 60 % procent o graduál.²⁴⁷⁹ Obsahuje propria s několika prózami, odděleným sekventářem a tuctem kréda.²⁴⁸⁰ Kniha je založená na původní foliaci a zdá se, že 21 listů chybí,²⁴⁸¹ z toho dvanáct, které byly podle B. F. H. Grahama spojeny s Husem (?),²⁴⁸² což je ovšem otázka.

Podle zápisu na úvodním foliu víme, že kniha našla svoji cestu do dominikánského kláštera u sv. Jiljí v roce 1699 z daru Jana Globice z Bučina.²⁴⁸³ Zatím nejsou známy žádné informace o kostele, pro který byla kniha vyrobena. B. F. H. Graham uvádí, že se nabízí domněnka, že rukopis byl zhotoven právě pro kostel sv. Jiljí,²⁴⁸⁴ který byl dříve v utrakvistických rukách.²⁴⁸⁵ Nicméně graduálová část kodexu neobsahuje žádné proprium pro sv. Jiljí,²⁴⁸⁶ čili zpěvník byl pravděpodobně vyroben pro někoho jiného. Dominikáni získali kostel v roce 1625.²⁴⁸⁷ Pro netradiční zpodobnění Panny Marie v kompozici Soslání Ducha svatého²⁴⁸⁸ a dále básnický akrostich, jehož počáteční a poslední písmena dávají dohromady sdělení: „MANDELENA MISTROWA NAKLAD VCZINILA NA TYTO KNIHY. MATIASS IUSTIN PSAL“,²⁴⁸⁹

²⁴⁷⁷ Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, stará signatura č. 257, ŘD 410), asi 60.–80. léta 16. století, bibliografie k rukopisu: KOUBA 1969, 215; GRAHAM 2006, 506–508, kat. č. 112; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 203#–204#, kat. č. 69; SOUČKOVÁ 2014b, 82–87; SOUČKOVÁ 2015b, 48. Inventář dominikánského archivu II. Katalog Státního ústředního archivu v Praze, vol. 49/I. See p. 65.)

²⁴⁷⁸ Viz II. 24. 3. *Shrnutí výzdoby Českého zpěvníku od dominikánů.*

²⁴⁷⁹ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁸⁰ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁸¹ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁸² GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁸³ Na fol. 1r Českého zpěvníku od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) z 60.–80. let 16. století je text ve znění: „*Conventus Sancti Agidi Ordinis Praedicatorum dono accepit a Prae Nobili ac Generoso domini Joanne Jlobek de Buczina 1699.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 506. Samuel Globic a jeho bratr Jan Daniel byli synové malostranského primase a konšela Baltazara, který získal erb a predikát z Bučina. Samuel po celou dobu obléhání Prahy Švédy bojoval v řadách městských setnin a navíc ze svých prostředků vystrojil k boji čedeř. Za tyto zásluhy byl povýšen do českého vladyckého stavu s predikátem z Bučina dne 4. 2. 1653. Viz MYSLIVEČEK 2005, 211; VAVŘÍNEK 2009, 123–126.

²⁴⁸⁴ Kostel sv. Jiljí je gotický trojlodní chrám postavený ve 14. století. Interiér byl barokně upravený po roce 1733. Viz EKERT 1996, 384–394; VLČEK 1996, 84–88.

²⁴⁸⁵ VLČEK 1996, 85.

²⁴⁸⁶ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁸⁷ GRAHAM 2006, 506; viz VLČEK/ SOMMER/ FOLTÝN 1997, 118.

²⁴⁸⁸ Viz [145a], viz II. 24. 2. *Výzdoba Český zpěvník od dominikánů.*

²⁴⁸⁹ Na ff. 2v–3v Českého zpěvníku od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) je zaspáno: „*Mnohy genž zadals bydla nebeského/ neyprw znáti máss wůli Boha swého/ chcessli seznámen práwě býti s pánem/ že gsi krzestaneM/ ANDELE czistí genž z Boží milosti/ strážcowé lidsstí gsa magí w známosti/srdce uprzímná k Bohu wírze silná/ Buoh se k nim przižna/NA každém místě až téměř slýcháme/ yak ústy czisté k Bohu se hlásáme/ ale láska ctnost, krzestanská powinnost/ gest neznámý hosT/MISTR naylepssi, Kristus náss spasitel/ Církwi nyneyssi*

bychom mohli předpokládat, že zpěvník objednala dominikánka, např. v konventu u sv. Anny a sv. Vavřince na Starém Městě pražském.²⁴⁹⁰ Ze zápisu plyne, že kniha byla sepsána rukou jakéhosi Matyáše Justina, který ovšem mohl být pomocníkem v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory. Ff. 79r, 79v obsahují verše, které začínají písmeny: „*TABORSKAYGAAN*,“²⁴⁹¹ což tedy s největší pravděpodobností identifikuje jméno Jana Táborského z Klokotské Hory. B. F. H. Graham však předpokládá, že Jan Táborský z Klokotské Hory je pouze autorem písní na těchto foliích, které jsou patrně z roku 1542 (?).²⁴⁹²

Rukopis dnes obsahuje 353 papírových listů,²⁴⁹³ přičemž rozměr jednoho folia je 415 x 283 mm.²⁴⁹⁴ Kniha prošla restaurací v roce 1961, o čemž svědčí zápis na zadní předsádce.²⁴⁹⁵ Vazba není původní a skládá se z dřevěných desek, které jsou potažené kůží.²⁴⁹⁶

---

z dáwna przedpowęděl/ yaká má býti že nechce prigiti/ gi oblubit/ O czems gest dosti w zákonie napsáno/ wssechniem známosti na swetlo wydáno/by mohla słowa krzestana wýmłowná/ byla yalow/ Welmi potrzebi tehdy gest ssetrziti/ nám cestu k nebi uprzimě zprawiti/ yako Elias, Daniel a Tobiass/ ku przikladu máSS/ Abraham swatý co gest pred sebe bral/ gsa zde bohatý blizním swým pomáhal/znáge že zboží lip lidem neslauži/zůstal muž Boží/NA swé rozumy shlidal spolihati/ Boha poslussný gsa wobietowati/ Syna ke wssemu chtěl gest k statku swému/ též znát každémV/ K takowé lásce slussi pospiechati/ bliezne swé z srdce prawie milovati/ takt' slussi na nás pamět' meg každý z nás/ to Buoh che od nás/ LAsky milosti uprzimné ktož nemá/ wiry platnosti užitku nepozná/ neb ossemetnost srdeczná, k blizním zlost/ przed Bohem marnosT/ Daymez swá srdce k uprzimné wobieti/ginéhož nechce pán niyakž przigiti/ by měl proroctwi i sweta králowstwI/ UCZIN Náss zgewně Swatý Pawel/ píssic Rzimanuom o lásce powęděl/že gegi kořen w dobrém gsa rozmnožen/ lidem vložeN/ Ialowau wiru Bože wyprázdniiti racz dáti sílu w protiwenství míti/ lid témnierz oslep negsa než hlína strep/sám to znáss nayleP/ Litost dobrotu kteruž znám mass pane/ nassi slepotu že prehlidass známe/ protož zle od nás genž gsi sám pán Buoh náss/ wzdal na každý caS/At' NAsse srdce TY wieci w pamieti/ TObě slaužice yakž raczils chititi/ KNIIže Belial Hledí by woklamal/ nass tobie odňAL/ Y gižt' se wssichni pod moc porauczíme/ neb nassi mdlobě pomuzess wěrzíme/ dána zde milost przigmi wecznú radost/ w swatých spolecznost, Amen IPH. “

²⁴⁹⁰ SOUČKOVÁ 2014b, 83. Tento klášter existoval a byl činný v 16. století. Více ke klášteru VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 506–508; WALTER 2012.

²⁴⁹¹ Text je ve znění: „*Tobie zpiewati, bychom mohli hodně/ wyprawowati diwy twe swobodnie/ k cti natažené, uczeń ożżisstienee/ slowo wtielené/ Anděl zwýsosti poslaný od pána/ zwiestowal wotci, Narozeni Jana/ Gméno i hodnost také života ctnost/ žiwnosti skrownost/ Byl slibu toho, wotec w pochybeni/ Protož něho przisslo oněmnění/ když syn narozen, otci hlas nawrácen/ kterýž byl ztracen/ On gesste w brisse matky Swé sa cítil/ Pána Gezisse w żywote panny ctil/ Tu otec s matkau, diwnú tainost božskou/ poznal w tom skutku/ Rychle mladého weku, sa na pausst sel/ hluku mestskeho obcování ussel/ Žádnau posskrwnau, by se nezmazal zlau ni rzeči lehkau/ Srsti Welblaudych odew twrdý měl gest/ Pás na bedrách swých kožený nosil gest/ Pokrm odporný měl a velmi skrowný/ sst'owil med lesný/ Krista Proroci, giný predepsali/ slumce w půl noci, že wzegde hlásali/ Jan pak ukázal prstem toho genž sňa, hřích swieta odnímal/ Ay mezi syny ženskými swieteyssi/ Nizádný giný, w sweté důstoyneyssi/ Nebyl nad Jana genž křtil Krista Pána/ w wodie Jordána/ Yak velmi sstastný hodnosti weliké/ hrzichu gsa prázdny w cistotě wsseliké/ Naywětssi Prorok, naywyssi paustedník, mocný mužzedník/ Ginaym forum odplaty trzdcáté/ Pán a nikomu dal gest ssesedáté/ Yanowi swému panici czistému/ stau dal gest gemu/ Ale ty Kriste, pane neyswietieyssi/ Genž gsi zajisté zásluhy naywetssi/ změkczíss srdce, twrdost, očist wsseliku zlost/ wed' nás w každú ctnost. Aby stworzitel, wotec twüğ nebeský/ Gsa odplatitel przigal swüğ lid czeský/ Nás na swú milost przigal k slawy host/ Naymocneyssiho, miesstane nebeský/ Tie Boha swého, ctí též i my zemssstí/ Tebe chwálíme, milosti prosíme/ že dáss wierzíme. “*

²⁴⁹² GRAHAM 2006, 506; viz. GRAHAM 2001, 227.

²⁴⁹³ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁹⁴ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁹⁵ Text je ve znění: „*Státní ústřední archiv v Praze Konservace: Propadlé písmo a rozbité listy knihy vyspraveny a ztuženy hedvábnou sítí, doplněny ručním papírem a lakem na archiválie. Celokožená vazba z vepřovice, Praha 1961. Provedl Štěrba Ol. “*

II. 24. 1. Zhodnocení literatury k Českému zpěvníku od dominikánů

Kodex je zařazen do „*Průvodce po pramenech k dějinám hudby*“ (1969),²⁴⁹⁷ kde je uvedeno, že byl věnován konventu sv. Jiljí Janem Globicem z Bučiny 1694 (1699?).²⁴⁹⁸

Více se zpěvníku věnuje Barry Frederic Hunter Graham ve své velké publikaci „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ (2006).²⁴⁹⁹ Graham popisuje jak liturgický obsah zpěvníku, tak míru poškození jednotlivých folií. Podle B. F. H. Grahama dominují miniaturám pastelové barvy a jejich kompozice je jednoduchá. Umělec byl kompetentní, nicméně nebyl výjimečný.²⁵⁰⁰ Autor uvažuje nad tím, pro koho byl graduál určen (viz výše) a předpokládá utrakvistického objednavatele.²⁵⁰¹

Dále rukopisu věnovala pozornost Martina Šárovcová ve své disertační práci (2011), která podobně jako B. F. H. Graham předpokládá, že zpěvník měl utrakvistické objednavatele.²⁵⁰² Rukopis podle ní „*vyznačuje utrakvistický charakter s akcentovanými motivy přijímání těla a krve Krista*“,²⁵⁰³ což je otázka, protože v tuto chvíli nejsou žádné důkazy o tom, že zpěvník byl utrakvistický.

Martina Šárovcová také soudí, že kodex je neznámé provenience, ale vznikl nákladem Magdalény Mistrové, o čemž nás zpravuje básnický akrostich, jehož počáteční a poslední písmena dávají dohromady sdělení: „*MANDELENA MISTROWA NAKLAD VCZINILA NA TYTO KNIHY. MATIASS IUSTIN PSAL*.“²⁵⁰⁴ Autorka také upozorňuje na motiv spícího Eliáše,²⁵⁰⁵ který je netradičně umístěn do vnitřního pole iniciály místo obvyklého motivu Poslední večeře.²⁵⁰⁶

Výzdoba rukopisu byla zhodnocena v příspěvku na konferenci „*Bibliotheca Antiqua 2014*“,²⁵⁰⁷ kde bylo upozorněno na netradiční zpodobnění Panny Marie v kompozici Soslání Ducha svatého.²⁵⁰⁸

---

²⁴⁹⁶ GRAHAM 2006, 506.

²⁴⁹⁷ KOUBA 1969, 215.

²⁴⁹⁸ KOUBA 1969, 215.

²⁴⁹⁹ GRAHAM 2006, 506–508, kat. č. 112.

²⁵⁰⁰ GRAHAM 2006, 507.

²⁵⁰¹ GRAHAM 2006, 506.

²⁵⁰² ŠÁROVCOVÁ 2011a, 203#–204#, kat. č. 69.

²⁵⁰³ ŠÁROVCOVÁ 2001a, 203#

²⁵⁰⁴ Ff. 2v–3v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410), asi 60.–80. léta 16. století. Viz ŠÁROVCOVÁ 2001a, 203#.

²⁵⁰⁵ Fol. 212v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) 60.–80. léta 16. století.

²⁵⁰⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 65.

²⁵⁰⁷ SOUČKOVÁ 2014b, 82–87.

²⁵⁰⁸ Fol. 206v [145a], Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století. Viz II. 24. 3. Shrnutí výzdoby Českého zpěvníku od dominikánů.

II. 24. 2. Výzdoba Českého zpěvníku od dominikánů

Fol. 113r

Rubrika: „*Kyrie Summum*“

Iniciála: „*W(semohucí)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou W, jejíž tělo se skládá z palmet zeleného akantu, doplněného na dvou místech maskarony. Ve vnitřním poli se nachází Král David s harfou u svých nohou, který klečí před polopostavou Bolestného Krista na oblacích.²⁵⁰⁹ Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá oranžový kazetový rám.²⁵¹⁰

Bordura: Po pravé straně se objevuje barevná akantová rozvilina.

Analogie: Iniciála W se velice podobně namalovaná vyskytuje v Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁵¹¹ kde je téměř shodné kompoziční řešení miniatury, lišící se jen v detailech.

Fol. 156r [83b]

Rubrika: „*Antifony w Adwent před Rorate*“

Iniciála: „*A(y)*“ V levém horním rohu se nachází malovaná iniciála A, jejíž tělo je složeno z červeného akantu. Vnitřní pole iniciály obsahuje modrou tapetu s rozvilinovým kresebným ornamentem. Vnější pole přechází rovnou do zeleného kazetového rámu litery.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje barevná akantová rozvilina.

Fol. 206v

Rubrika: „*Antifona*“

Iniciála: „*D(uch)*“ Pod polovinou folia se objevuje větší malovaná figurální iniciála D, která ve vnitřním poli obsahuje známou kompozici Seslání Ducha svatého.²⁵¹² Miniatura je zajímavá tím, že Panna Marie na sobě nemá tradiční modročervený oděv, ale je oděná jako dominikánka v bíločerné sutaně, což by mohlo poukazovat na osobu objednatelky.²⁵¹³ Tvář Panny Marie navíc vykazuje portrétní rysy a neshoduje se s tradiční představou mladistvé Panny Marie. Tělo litery, z kterého vybíhají po levé straně dvě kaudy, se skládá ze zeleného akantu. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Literu uzavírá růžový kazetový rám.²⁵¹⁴

²⁵⁰⁹ SOUČKOVÁ 2014b, 84. K ikonografii např.: GRAHAM 2006, 102; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 101–104.

²⁵¹⁰ Viz [103a].

²⁵¹¹ Fol. 1r [104a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

²⁵¹² Viz I. 4. 2. 3. 9. *Seslání Ducha svatého*.

²⁵¹³ SOUČKOVÁ 2014b, 83.

²⁵¹⁴ Viz [145a].

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina tvořená stylizovanou růží a pod kolumnou je akantová rozvilina tvořená palmetami barevného akantu.

Analogie: Kompozice Soslání Ducha svatého uprostřed s Pannou Marií je běžné ikonografické téma vyskytující se na straně věnované svatodušním svátkům. Panna Marie však mívá zpravidla tradiční červenomodrý oděv, tak je tomu např. v Graduálu Jakuba Sklenáře²⁵¹⁵ nebo Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²⁵¹⁶

Nápadnou stylovou podobnost včetně kompozičního rozvržení lze sledovat na miniatuře z Graduálu Sixta z Ottersdorfu.²⁵¹⁷ Apoštolové zde stejným způsobem gestikulují a nosí dokonce i velice podobná roucha jako na miniatuře z Českého zpěvníku od dominikánů. Rozdíl spočívá v oděvu a zobrazení Panny Marie.

Fol. 209v

Rubrika: „*Officium O Naysvětější trojici*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Strana je uvedena malovanou iniciálou P, jejíž tělo tvoří modrý akant. Ve vnitřním poli se nachází Kristus v oblacích s duhou a s holubicí Ducha svatého, pod kterou se objevuje hebrejský tetragrammaton JHVH, představující Boha Otce.²⁵¹⁸ Vnější pole iniciály plynule navazuje na vnitřní pole. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.²⁵¹⁹

Bordura: Z těla iniciály vybíhají po levé straně dvě kaudy, z nichž ta dolní se napojuje na borduru a vytváří zhruba do poloviny folia drobnější rozvilinu z kadeřavého akantu.

Analogie: Tento způsob zobrazení Nejsvětější Trojice není v graduálech příliš obvyklý. Stejně zobrazení Nejsvětější Trojice v podobě Krista, Holubice Ducha svatého a tetragrammatonu JHVH, představující Boha Otce, se vyskytuje také např. v Třebenickém graduálu²⁵²⁰ nebo v Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁵²¹ v němž se navíc nachází portrét donátora přímo ve vnitřním poli iniciály.

---

²⁵¹⁵ Fol. 382r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁵¹⁶ Fol. 269r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.*

²⁵¹⁷ Fol. 418r [146a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.*

²⁵¹⁸ Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice.*

²⁵¹⁹ Viz [279a].

²⁵²⁰ Fol. 205r, Třebenický graduál (Litoměřice, SOkA, bez. sign.) 1574–1583, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 1. *Ornysovy pramenně doložené rukopisy.*

²⁵²¹ Fol. 393r [278a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

Fol. 212v

Rubrika: „Officium“

Iniciála: „P(an)“ Pod polovinou strany se objevuje velká malovaná iniciála P, v jejímž vnitřním poli se nachází spící Eliáš, kterému Anděl přináší vodu a chléb.²⁵²² Tělo iniciály je tvořeno oranžovým akantem. Vnější pole litery zvolna přechází do vnitřního. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.²⁵²³

Bordura: Po levé straně se vyskytuje barevná akantová rozvilina.

Analogie: Spící Eliáš z vnitřního pole iniciály je stylově velmi podobný spícímu Jákobovi z vnitřního pole iniciály O v Graduálu Jakuba Sklenáře.²⁵²⁴

Nápadná stylová shoda je zjevná také s miniaturou v Písních chval božských.²⁵²⁵

Fol. 223v

Rubrika: „Officium O Rozeslání Apostolů. O swaté Maří Magdaléně“

Iniciála: „R(adugme)“ Nad polovinou strany je umístěna menší malovaná ornamentální iniciála R, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Ve vnitřním poli litery lze sledovat fialovou tapetu s kresebným rozvilinovým ornamentem. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá růžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po levé straně se nachází akantová rozvilina, tvořená palmetami barevného akantu.

Fol. 227r

Rubrika: „O proměnění Pana Krista na hoře Tábor“

Iniciála: „N(ebesa)“ Blíže k spodní hranici folia se vyskytuje malovaná ornamentální iniciála N, jejíž tělo se skládá z polopalmet akantu na žerdi. Pozadí iniciály je červené, zdobené žlutým rozvilinovým ornamentem. Iniciálu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina se zlatými kapkami.

Fol. 234r

Rubrika: „O wssech swatých“

---

²⁵²² Viz I. 4. 2. 2. 7. Eliáš.

²⁵²³ Viz [127a].

²⁵²⁴ Fol. 468v [129a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁵²⁵ Fol. 167r [128a], Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 16. 0. Písně chval božských.

Iniciála: „R(adugme)“ Zhruba v polovině folia se objevuje velká figurální iniciála R, která ve svém vnitřním poli obsahuje Madonu s děťátkem.²⁵²⁶ Tělo iniciály je tvořeno růžovým akantem. Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Oranžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně folia se nachází akantová rozvilina.

Fol. 236v [84b]

Rubrika: „O Swatém Wodrzegi Apostolu Panie“

Iniciála: „M(niet)“ Nad polovinou strany se objevuje malovaná figurální iniciála M, která obsahuje ve svém vnitřním poli sv. Ondřeje s polopostavou Krista na oblacích.²⁵²⁷ Z těla iniciály, jež je tvořené páskovým ornamentem s kuželkou, vybíhá po levé straně kauda, která se napojuje na rozvilinu v borduře. Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje akantová rozvilina se zlatými kapkami, dole zakončená useknutou větvičkou.

Analogie: Iluminovaný incipit k svátku svatého Ondřeje není obvyklý. Mnohem častěji se objevuje zdobené folio s rubrikou O apoštolech, na kterém se zpravidla zobrazují sv. Petr a Pavel, např. v Lounském graduálu Jana Táborského.²⁵²⁸

II. 24. 3. Shrnutí výzdoby Českého zpěvníku od dominikánů

Výzdoba Českého zpěvníku od dominikánů představuje poměrně kvalitní, avšak skromnou ukázkou iluminací 16. století [83b, 84b].²⁵²⁹ Figurální scény jsou soustředěny výhradně do vnitřních polí iniciál a ne do bordur, kde se nacházejí jen rostlinné rozviliny.

Zpěvník obsahuje jednu velmi neobvyklou miniaturu – ve vnitřním poli iniciály D Soslání Ducha svatého,²⁵³⁰ na níž je Panna Marie oděna jako dominikánka,²⁵³¹ což patrně poukazuje na osobu objednatelky a mohlo by se jednat též o její kryptoportrét. Takto

²⁵²⁶ SOUČKOVÁ 2014b, 84.

²⁵²⁷ SOUČKOVÁ 2014b, 84.

²⁵²⁸ Fol. 248r, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563, bibliografie k rukopisu viz II. 19. 0.

Lounský graduál.

²⁵²⁹ Ff. 113r, 156r, 206v, 209v, 212v, 223v, 227r, 234r, 236v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

²⁵³⁰ Fol. 206v [145a], Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

²⁵³¹ Oděv odpovídá zhruba oděvu dominikánek. Viz srov. obr. HALL 2008, 95.

zobrazená Panna Marie je zcela neobvyklý motiv, který se v jiném graduálu z té doby neobjevuje.

Ani v jednom případě zde není komponována výzdoba v duchu typologického paralelismu – tedy, že by novozákonní motiv v iniciále doplňoval jeho starozákonní předobraz v borduře.²⁵³² Nicméně v iniciále P, na foliu pro svátek Božího těla, se objevuje typologická prefigurace Poslední večeře, a to sice spící Eliáš,²⁵³³ kterému anděl přináší vodu a chléb. Scéna samotné Poslední večeře se zde však nenachází. Zpěvník také obsahuje iluminovaný incipit k svátku sv. Ondřeje, což není příliš obvyklé.²⁵³⁴ Většinou se v graduálech vyskytuje iluminovaná litera k svátku sv. Petra a Pavla. Zobrazení sv. Ondřeje s jeho typickým ondřejským křížem před Bolestným Kristem na oblacích může tedy taktéž vést k určení proveniencie objednavatele, která zatím zůstává v mlhavém oparu hypotéz.

Ornamentální složka kodexu obsahuje především akantové rozviliny složené ze spirálovitě stáčených kadeřavých palmet, kombinující zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou listu.²⁵³⁵ Jednotlivé rozviliny jsou často zakončeny nebo přerušeny suchými větvičkami. V mnoha případech je malíř doplnil zlatými kapkami [83b, 84b]. Na foliu věnovaném svatodušním svátkům se nachází rozvilina ze stylizované bílé a červené růže.²⁵³⁶

Figurální výjevy zasazuje iluminátor pouze do lazurně pojaté krajiny bez dlouhých průhledů do dále. Postavy většinou postrádají tělesný objem a jsou zavinity do mohutných barevných drapérií. Jejich obličejové jsou pak často jen schematicky naznačeny bez typového odlišení. Výjimku představuje kryptoportrét donátorky v kompozici Seslání Ducha svatého, jejíž tvář vskutku vykazuje portrétní rysy. Díky stylovým analogiím především s Graduálem Jakuba Sklenáře²⁵³⁷ a dále s Graduálem Sixta z Ottersdorfu²⁵³⁸ lze předpokládat, že výzdoba je dílem Matyáše Hutského z Křivoklátu,²⁵³⁹ u něhož můžeme sledovat typické éterické postavy namalované lazurními barvami a vysokou míru kresebnosti iluminací.

Dekorace zpěvníku měla být pravděpodobně mnohem rozsáhlejší, jelikož se na mnoha foliích nacházejí vynechaná čtvercová pole, která byla patrně určena pro malované iniciály,

---

²⁵³² Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²⁵³³ Fol. 212v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

²⁵³⁴ Fol. 236v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

²⁵³⁵ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

²⁵³⁶ Fol. 206v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

²⁵³⁷ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁵³⁸ Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁵³⁹ Viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

jež zde ovšem nevznikly.²⁵⁴⁰ Výzdoba kodexu navazuje na typ iluminací charakteristický pro pozdně gotické kancionály, avšak oproti jiným ručně psaným knihám je zde zjevná velká míra stylizace a celkového zjednodušení zobrazených figurálních motivů. Kromě kryptoportrétu donátorky, který zaujímá v kontextu výzdoby rukopisů 16. století zcela výjimečné postavení, se obecně jedná o průměrnou práci iluminátora Matyáše Hutského z Křivoklátu.

---

²⁵⁴⁰ Ff. 53r, 64r, 68r, 144r, 182v, 204v, 231r, 252r, 261r a 328r, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století. Viz SOUČKOVÁ 2014b, 86.

II. 25. 0. KANCIONÁL BETLÉMSKÉ KAPLE

Rukopis²⁵⁴¹ dříve nazývaný Písně chval božských je deponovaný v Knihovně Národního muzea. Ve starší literatuře se uvádí, že sloužil literátskému bratrstvu kostela sv. Michala u kláštera servitů na Starém Městě pražském.²⁵⁴² Badatelé tak soudili na základě novověkého zápisu na jedné z iluminovaných stran kodexu.²⁵⁴³

Martina Šárovcová spojila zpěvník s Betlémskou kaplí.²⁵⁴⁴ Povšimla si erbu, který se vyskytuje na dvou foliích.²⁵⁴⁵ Ten patří Valentinu Kirchmajerovi z Rejchnic, jenž byl roku 1594 pohřben v Betlémské kapli.²⁵⁴⁶ Dále autorka upozornila, že se zde nachází červeně zvýrazněná poznámka „*prídawek IT.*“²⁵⁴⁷ Monogramy IT pravděpodobně odkazují na Jana Táborského, který byl patrně autorem této písně.

V kancionálu se pak dále nacházejí písně akrostichy. Počáteční písmena první písně dávají dohromady sdělení „*GAN THABORSKY WARHANNYK MIYELNICKAY*“.²⁵⁴⁸ Počáteční

²⁵⁴¹ Kancionál Betlémské kaple (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 15) 2. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, 5, č. 15; TICHÝ 1951, 45, obr. 3.; MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85; PEŠINA 1954a, 253–254; PEŠINA 1954b, 287–288; TICHÝ/DROBNÁ 1965, 42; DROBNÁ 1966, 235; VACKOVÁ 1968, 384; VRCHOTKA 1981, nepag.; VACKOVÁ 1989, 97; BRODSKÝ 2000, 5, kat. č. 3; BÍLKOVÁ 2007, 84; ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4–11; BAŤA 2011, 82.

²⁵⁴² PEŠINA 1954a, 253–254; PEŠINA 1954b, 287–288; BRODSKÝ 2000, 5. Kostel sv. Michala byl původně románský z polovny 12. století. Později přestavovaný kolem roku 1250 a radikálně přestavěný mezi lety 1348–1380. Kostel získali roku 1636 servité. Dnešní podoba je výsledkem radikální barokní přestavby ze 3. čtvrtiny 18. století. Viz VLČEK 1996, 95–97.

²⁵⁴³ Na fol. 5r Kancionálu Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století je na horním okraji strany text ve znění: „*Conventus Sancti Michaelis Arch-Angeli Vetro-Pragae Ordinis Servorum beatissimae Mariae Virginis/ Liber Prohibitus I. Classis.*“ Viz BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁴⁴ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 6. K Betlémské kapli např.: VLČEK 1996, 58–61.

²⁵⁴⁵ Fol. 187r a 306r, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁵⁴⁶ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 6. K rodině Kirchmajera např.: WINTER 1901, 97; TEIGE 1910, 641–643, 668, 768; JANÁČEK 1955, 126, 129, 331–332; TRUHLÁŘ/HRDINA 1969, 41–42; PŘIKRYLOVÁ 1991, 155–156; ČECHURA/HOJDA/NOVOZÁMSKÁ 1997, 97, 183, č. 904.

²⁵⁴⁷ Na fol. 306v Kancionálu Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) z 2. pol. 16. století je incipit: „*Po stu létech kázani twé/ Mistrze husy giž y w Němcých / kwete, kteréž si w zemi czeské kázal w Kaple Bethlémské, y ginde, w czište/ w prawdě kázal, oby diw vkázal ...*“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4.

²⁵⁴⁸ Na ff. 17r–21v Kancionálu Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) z 2. pol. 16. století je píseň ve znění: „*Giž se wsseho vyplnilo, což o Kristu prorokowano bylo, genž gsa nebesky král wstaupiw z nebe, tielo nase wzal, smrt krziže podstaupil nás wykaupil, w hrobě pochowan wssieho sweta pán. A do pekel mocně wstaupiw, kniže pekelné mocně swázal a oblaupil, wywedl wotce swaté, pro hrzích Adamůw tam zayaté, uwedl je do ráge, tu moc mage, žalost prycz zahnal, radost wiecnu dal. Nuž o krzestiané wieczný tesste se nyní, chwalec Boha wzdy bez prestání, brána otewřená k weczné radosti, Kristowau smrti. Neb gest to wyznamenáno, skrz proroky dáwno figurowáno, Jonáss trzi dny w rybie jakož gest byl tak Kristus w hrobě, trzeti den gest wysseł, zdráv zas przissel, z Welryby Jonáss, tak Kristus pán náss. Trzeti den po umuczení, yakoz nám o tom swedczí swaté czení, slawnie gest zmrtwýchwstal, tielo oslawené nasse wzal, beránek pokorný giz lew silný, smrti byw poddán, giž nad smrtí pán. Helizeus i Eliass wyznamenali že Kristus pán Bůh náss, wstane k wtelení, wssech swých wieczných obweselení, yakžto Samson silný smrti brány mocnie ztroskotal písma wykonal. Ay geho slawné wzkrisseni, bylo diwné tež jako narození, neb když na swiet przissel matky swé panenstwi ne zruissil, tak když z hrobu wynikł czesztwe pronikł, dwermi nepohnul.peczemi nehnul. Báli se prehrzahnau bázní gsauc przestrasseni a zmámeni stražni neb blesk tiela geho, nad slunce mnohém yasneyssiho, mocnie zarazil ge tak ze na neho patrzit nemohli hodni nebyli. Oswiceni wzala ta noc zemdená wssech geho neprzátelůw geho moc, pohnula se země, neb anděl pánie staupil z nebe, od hrowých dwerczi, z wůle Boží, odwalil kamen a sedl gest*

písmena druhé písně sdělují jméno „TABORSKAY GAAN“.²⁵⁴⁹ Oba akrostichy tedy poukazují na Jana Táborského z Klokočské Hory. Druhá píseň je totožná s písní, která se vyskytuje v

---

na niem. **R**áno przed sluncem ženy ctné acz bylo nebezpečenství przilisé, na to gsau nedbaly s mastmi se k hrobu pánnie braly, aby ho mrtvého, genž živého gsau milowały, masti zmazaly. **S**polu o tom rozmłauwały, yakby swůg umysl dobrý wykonały, neb gim w tom przekázal kterýž v dwerzi ležel, byl weliký welmi, ony samy sily nemiely by gey swalily. **K**dyž gsau k hrobu pánie przissly slunce wzesslo, kámen swalený nassly, pána mrtvého nenalezly geho. **Y** rzekli gsau k nim **A**ndělé zwiestugie gim radost a wesele, nechteg tež se báti nebi se wám toto dáwa znáti, toho zde hledáte giž ho máte, ne umrlého ale živého. **W**stalí gest giž ho není tuto, opatrzié kdež ho položili místo, ale rychle gďte, uczedníkům geho zwiestugte, také i Petrowi o Kristowi, že gest zmrtwých wstal, jakož Dawid psal. **A** ze was do Galilee przedegde jakož wám w srtedlném tiele s wámi gsa powedel, o swém wzkrzissení przedpowedel, tam se ho doptáte, uhlidáte geho samého, pána slawného. **R**ychle toho nemesskaly podle rzeci **A**ndela hned odessly, ale **M**agdaléna ze wssech stáleyssi nalezela, málo na to dbala, predse trwala pana hledagic, weczne placzic. **H**ned se gi **K**ristus ukázal, ženo proč pláčess co hledass otázal wzali pána mého a newím kde položili ho, wzalli gsi ty geho, kdež wložil ho, powiez rzekla mu, a' ya ho wezmu. **A** geho gest nepoznala, že zahradník gest tak se domníwala, a když gi gmenował **M**aria rzka znáti se gi dal, rychle se ozwala, mistre rekla, padla mu k nohám, i rekl gest k ni pán **N**echteg se me dotykati, ale nedli bratrzmým zwestowati, ze wstupuji k swému wotci také **B**ohu wassemu, ona hned se brala, znati dala wssem což slyssela, také widela. **N**a caste dwa uczedníci, byli o nem smutně rozpráveguci, prziblizil se gest k nim, písma prorocká otwíral gim, trestal ge laskawe, vcil zdrawé, w wirze ge twrdil, weczies se bližil. **Y** potrh se giti od nich, oni prosili aby zůstal przy nich, to gsau obdrzeli w lamany chleba ho poznali hned se nawrátili, oznámili že pán zmrtwých wstal gim se znáti dal. **K**dyž gest giž w wecer bylo, gedenáct uczedníků se sebralo a dwerze zawreli, neb se strachu newierných báli, przissel **G**eziš dwerzmi zawrzenými vprostřed w nich stál, pokoj zwěstował. **M**luwil k nim rzeci laskawe, oznamuge gim, wzkrissení swé, prawé rány gim ukázal, tiela sweho dotykati dal w wierze ge twrdil w smutku tessil, gedl a zpomínal, což gim mluwiwal. **I**ana s **P**etrem nezapomínal, když lowili ryby na breh k nim przissel když což gim rozkázal, splinili hned se gim znáti dal. k wobědu ge wolal. oznamował písma splnení o swém trpení. **Y** ze nebyl s nimi **T**omass, w spolku když k nim przisel **G**eziš pán **B**ůh náss, wypad gesti z wiry a chytíl se byl nedowieru gim wierziti, lecz wideti sám gest geho i makati ho. **E**y když minulo osm dnů, byli gsau též spolu a **T**omáss s nimi, zawreli se pewne nesmegic se scházeti zgewně, a pán ge nawstíwil, gich potessil stál mezi nemi, rzka pokog s wámi. **L**askawe hned napravował **T**omásse kterýž w nedowerze trwal, rány mu vkázal, ruko w bok swůg wpusziti vkázal, rzka nebud' newierný ale wierný, rzekl **T**omáss pán müg a prawý **B**ůh müg. **N**edűwery hned zanechal **K**rista praweho **B**oha báti wyznal, i rzekl mu pán **G**eziš **T**omási že si widel wierziss kterýž newideli a wierzili o mém wzkrissení blahoslawený. **I**akož bylo oznámeno vczedliníkům tak gest od nich splnieno, ssli do Galilee, aby wideli spasitele, tak se vkázal gim, mnohým giným, wieczným spolecnie a wzitecně. **C**ož gim rozkázal plnili pakli z krzhkosti klesli hned želeti, geho wždy chwálili a o niem spolu rozmłauwali, on se gim zgewował nawsstewował gich posilnugic, pokog zwestugic. **K**terýž pak byli newerný **K**něží **B**iskupi w zlostech zatwrzení tiem se nezgegował ani se vkázował, než toliko matce swé czeládce bratrzm a sestrám, w tom dal prziklad nám. **A**bychom to znali cele chcemli též milosti w smrtedlném tiele od niego dogiti, že máme gemu wierný býti bratrzi sestry geho, poslussni hoij uczedníci wůli czinici. **Y** ktož chce toho dogiti, **K**rista ukržižowaného nagiti máť to w prawdě znáti, že se musí tak zachowati jakož gest napsáno znáti dáno, nám wssem k naučení z swatého cztení.“

²⁵⁴⁹ Na ff. 290v–291 v Kancionálu Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) z 2. pol. 16. století je píseň ve znění: **T**obie zpiewati, bychom mohli hodně/ wyprawowati diwy twe swobodnie/ k cti natažené, uczeń ożissstiennee/ slowo wtieleńe/ **A**nděl zwýsosti poslaný od pána/ zwiestował wotci, **N**arození **J**ana/ **G**méno i hodnost také života ctnost/ žiwnosti skrownost/ **B**yl slibu toho, wotec w pochybeni/ **P**rotož něho przisslo oněmñeni/ když syn narozen, otci hlas nawrácen/ kterýž byl ztracen/ **O**n gesste w brisse matky **S**wé sa cítil/ **P**ána **G**ezišse w žiwote panny ctil/ **T**u otec s matkau, diwnú tainost božskou/ poznal w tom skutku/ **R**ychle mladého weku, sa na pausst ssel/ hluku mestského obcování ussel/ **Ž**ádnau posskrwnau, by se nezmažal zlau ni rzeczi lehkau/ **S**rsti **W**elblaudych odew twrdý měl gest/ **P**ás na bedrách swých kožený nosil gest/ **P**okrm odporný měl a velmi skrowný/ sstówil med lesný/ **K**rista **P**roroci, giný predepsali/ slumce w půl noci, že wzegde hlásali/ **J**an pak ukázal prstem toho genž sňa/, hřich swieta odnímal/ **A**y mezi syny ženskými swieteyssi/ **N**izádný giný, w sweté důstoyneyssi/ **N**ebyl nad **J**ana genž křtil **K**rista **P**ána/ w wodie **J**ordána/ **Y**ak velmi sstastný hodnosti weliké/ hrzichu gsa prázdni w cistotě wsseliké/ **N**aywětssi **P**rorok, naywyssi paustedník, mocný mučzedník/ **G**inaym forum odplaty trzdcáté/ **P**án a nikomu dal gest ssesedaté/ **Y**anowi swému panici czistému/ stau dal gest gemu/ **A**le ty **K**riste, pane newyswietieyssi/ **G**enž gsi zajisté zásluhy naywetsi/ změkcziss srdce, twrdost, očist wsseliku zlost/ wed' nás w každú ctnost. **A**by stworzitel, wotec twůg nebeský/ **G**sa odplatitel przigal swůg lid czeský/ **N**ás na swú milost przigal k slawy host/ **N**aymocneyssiho, miesstane nebeský/ **T**ie **B**oha swého, ctí též i my zemsssti/ **T**ebe chwálime, milosti prosíme/ že dáss wierzíme“.

Písních chval božských taktěž z Knihovny Národního muzea.²⁵⁵⁰ M. Šárovcová se domnívá, že J. Táborský byl autorem písní na těchto foliích,²⁵⁵¹ nicméně toto může naznačovat, že celý kancionál vyšel z jeho dílny. Zvážíme-li fakt, že tzv. Staroměstský graduál,²⁵⁵² který byl určen taktěž pro literátské bratrstvo zpívající v Betlémské kapli, pochází prokazatelně z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory.²⁵⁵³ Výzdoba rukopisu, kterou provedl iluminátor Adam Cibus,²⁵⁵⁴ však vznikla až ke konci 16. století, tedy v době, kdy byl již Jan Táborský po smrti.²⁵⁵⁵

Kancionál Betlémské kaple²⁵⁵⁶ se skládá z českých duchovních písní pro letní část liturgického roku.²⁵⁵⁷ Obsahuje 482 papírových folií,²⁵⁵⁸ přičemž rozměr jednoho z listů činí 428 x 283 mm.²⁵⁵⁹ Rukopis má původní koženou vazbu s chybějícími sponami a kováním.²⁵⁶⁰

II. 25. 1. Zhodnocení literatury ke Kancionálu Betlémské kaple

Zpěvník se poprvé v literatuře objevuje v „*Soupise rukopisů Národního musea v Praze*“ Františka Michálka Bartoše (1926).²⁵⁶¹ V článku Josefa Tichého „*Husitika v rukopisech Knihovny Národního musea*“ (1951) je reprodukováno folio s upálením Mistra Jana Husa.²⁵⁶² List s touto celostrannou výzdobou lze nalézt též v článku Anežky Merhautové–Livorové (1953).²⁵⁶³

Miniatury s upálením Mistra Jana Husa se taktěž věnuje Jaroslav Pešina, kde především vyzdvihuje celostranný formát této dekorace, který je podle něj ojedinělý.²⁵⁶⁴ V jiném článku „*Skupinový portrét v českém renesančním malířství*“ si J. Pešina všimá opět celostranné miniatury, tentokrát se zobrazením přijímání pod obojí, kde oceňuje zobrazení gotického vybavení chrámu.²⁵⁶⁵ V obou svých studiích autor předpokládá, že rukopis byl

²⁵⁵⁰ Ff. 223v – 224v, Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 16. 0. *Písně chval božských*.

²⁵⁵¹ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4.

²⁵⁵² Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

²⁵⁵³ Viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

²⁵⁵⁴ Viz I. 2. 7. *Iluminátor Adam Cibus*.

²⁵⁵⁵ Viz I. 1. 0. *Jan Táborský z Klokotské Hory*.

²⁵⁵⁶ Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁵⁵⁷ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4.

²⁵⁵⁸ BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁵⁹ BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁶⁰ BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁶¹ BARTOŠ 1926, 14.

²⁵⁶² TICHÝ 1951, 45, obr. 3.

²⁵⁶³ MERHAUTOVÁ–LIVOROVÁ 1953, 85.

²⁵⁶⁴ PEŠINA 1954a, 253–254.

²⁵⁶⁵ PEŠINA 1954b, 287–288.

určen pro kostel sv. Michala na Starém Městě pražském,²⁵⁶⁶ což patrně nebude pravda (viz výše).

Zpěvník byl součástí výstavy „*Iluminované nejkrásnější rukopisy Knihovny Národního muzea v Praze*“ (1965), a je tedy zařazen v katalogu k této exhibici.²⁵⁶⁷ Zmínka o kodexu se objevuje rovněž v článku Zoroslavy Drobné „*Nejkrásnější iluminované rukopisy Knihovny Národního Muzea v Praze*“ (1966). Zde je vedle listů Kaňkovského graduálu²⁵⁶⁸ a Kancionálu Klatovského²⁵⁶⁹ sledován i tento exemplář jako příklad „kvetoucího iluminátorství 2. poloviny 16. století“.

Jarmila Vacková řadí ve svých studiích kancionál do třetí vrstvy malovaných chorálních knih, které náležejí „*beze zbytku dílně Jana Kantora Starého*“ (1968, 1989),²⁵⁷⁰ což je ovšem otázka (viz výše).

Kodex byl vystaven na výstavě „*Z pokladnice Knihovny Národního muzea*“ (1981) a je tedy opět zmíněn v katalogu k ní.²⁵⁷¹ V „*Katalogu iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*“ Pavla Brodského (2000) se objevuje stručný kodikologický popis a krátké zhodnocení výzdoby.²⁵⁷² Autor také identifikoval iluminátora Adama Cibuse.²⁵⁷³ Povšiml si latinského textu: „*In perpetuam memoriam fecit / Adam Cibus Pictor*“.²⁵⁷⁴ Pavel Brodský předpokládá, že iluminátorem tohoto folia byl jakýsi Adam Cibus, který byl možná heraldickým specialistou.²⁵⁷⁵ Martina Šárovcová na to reagovala s tím, že nebylo obvyklé (2010), aby byl nějaký umělec heraldickým specialistou, a tedy že výše zmíněný Adam Cibus byl iluminátorem celého rukopisu.²⁵⁷⁶ Jméno umělce je zaznamenáno v některých pramenech v různých podobách – Adam Cibuský, Adam Cimburský alias Krž či Krš.²⁵⁷⁷

Milena Bílková se ve své disertační práci věnovala stručně celostranné miniatuře s upálením Mistra Jana Husa (2007), jejíž ikonografie podle ní pokračuje v tradici známé z 15. století.²⁵⁷⁸

²⁵⁶⁶ PEŠINA 1954a, 253–254; PEŠINA 1954b, 287–288.

²⁵⁶⁷ TICHÝ/DROBNÁ 1965, 42.

²⁵⁶⁸ Folia Klatovského graduálu (Praha, KNM, sign. I A c 86) 2. pol. 16. století, viz *II. 15. 0. Klatovský český graduál*.

²⁵⁶⁹ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, KNM, sign. I A c 109) 1559–1561, bibliografie k rukopisu viz *II. 14. 0. Zlomky Kaňkovského graduálu*.

²⁵⁷⁰ VACKOVÁ 1968, 384; VACKOVÁ 1989, 97.

²⁵⁷¹ VRCHOTKA 1981, nepag.

²⁵⁷² BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁷³ BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁷⁴ BRODSKÝ 2000, 5. Fol. 4v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁵⁷⁵ BRODSKÝ 2000, 5.

²⁵⁷⁶ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 5.

²⁵⁷⁷ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 5. Viz *I. 2. 7. Iluminátor Adam Cibus*.

²⁵⁷⁸ BÍLKOVÁ 2007, 84.

Podrobnému zhodnocení výzdoby kodexu se věnovala M. Šárovcová (2010),²⁵⁷⁹ která usoudila, že rukopis sloužil svému účelu v Betlémské kapli.²⁵⁸⁰ Autorka se např. domnívá, že na straně s Nejsvětější trojicí²⁵⁸¹ je zobrazený soudobý pohled na Staré Město pražské směrem od Vyšehradu,²⁵⁸² což se nezdá být nepravděpodobné.

Jan Baťa ve své disertaci „*Hudba a hudební kultura na Starém Městě pražském 1526–1620*“ (2011) opomíjí studii M. Šárovcové²⁵⁸³ a stále předpokládá s odkazem na starší literaturu, že exemplář byl užíván v kostele sv. Michala na Starém Městě pražském.²⁵⁸⁴

II. 25. 2. Výzdoba Kancionálu Betlémské kaple

Fol. 4v

Celostranná výzdoba: Na této straně se nachází miniatura zobrazující městský znak Starého Města pražského, který obsahuje na červeném poli štítu hnědou hradební zeď, budovanou z kvádrů s otevřenou branou s hnědými vraty a s vytaženou hnědou mříží. Hradební zeď vrcholí cimbuřím. Ze zdi vyrůstají tři hnědé věže s cimbuřím a s makovicemi. Na středu horní hrany štítu spočívá korunovaný kolčí helm, jenž z obou stran přidržují dva stříbrné lvi ve skoku.²⁵⁸⁵

Nad namalovaným erbem se objevuje kartuš zdobená rollwerkem, listovím a andílčí hlavičkou bez křídel.²⁵⁸⁶

Analogie: Celostranná miniatura se znakem Starého Města pražského se také vyskytuje ve Staroměstském graduálu,²⁵⁸⁷ v němž je ovšem nákladněji zpracována.

Fol. 5r

Rubrika: „*O slawném Wzkrzissení Pána Krista*“

Iniciála: „*U(tessený)*“ Strana je uvedena menší malovanou ornamentální iniciálou U, jejíž tělo se skládá z hnědozeleného akantu. Pozadí iniciály vyplňuje modrá tapeta s filigránovým vzorem. Celou literu uzavírá kazetový rám.

---

²⁵⁷⁹ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4–11.

²⁵⁸⁰ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 6.

²⁵⁸¹ Fol. 186v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁵⁸² ŠÁROVCOVÁ 2010b, 11.

²⁵⁸³ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4–11.

²⁵⁸⁴ BAŤA 2011, 82.

²⁵⁸⁵ Srov. ČAREK 1985, 305–308.

²⁵⁸⁶ V kartuši se nachází nápis: "*Insignia Veteris Urbis Pragensis.*"

²⁵⁸⁷ Fol. 1v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. Staroměstský graduál.

Bordura: Pod kolumnou se nachází zelenohnědá akantová rozvilina.

Fol. 110v

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se objevuje ve vavřínovém medailonu cechovní znak ševců. Na modrém poli štítu jsou tři kozačky.

Fol. 111r

Rubrika: „*O Božím Wstaupení*“

Iniciála: „*B(ože)*“ Stranu uvádí malovaná ornamentální iniciála B, jejíž tělo tvoří světle modrý akant. Pozadí iniciály obsahuje žlutou tapetu. Celou iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází jednoduchá akantová rozvilina, která je zakončena useknutou větvičkou. Pod kolumnou se objevuje stejnostranná groteska s monstrem uprostřed.²⁵⁸⁸

Analogie: Stylově podobná bordura se vyskytuje ve Zlomku Vyšehradského rorátníku.²⁵⁸⁹

Fol. 186v [85b]

Celostranná miniatura: Na tomto foliu se objevuje celostranná výzdoba se zobrazením Nejsvětější Trojice typu Žaltářové Trojice, kde Bůh Otec s Kristem sedí vedle sebe a nad nimi se vznáší holubice Ducha svatého.²⁵⁹⁰ Nejsvětější Trojice se nachází na duze v oblacích, zatímco pod nimi lze sledovat zátoku s gotickým městem na pobřeží.

Fol. 187r [86b]

Rubrika: „*O Swaté trogici*“

Iniciála: „*S(waté)*“ Stranu uvádí malovaná ornamentální iniciála S, jejíž tělo se skládá z oranžového akantu. Tělo iniciály je umístěno na modrém pozadí s bílým filigránovým vzorem. Celou literu uzavírá kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina složená z fantaskních listů a plodů. Zcela nahoře na ní sedí papoušek. Pod kolumnou se objevuje ve vavřínovém medailonu erb,

---

²⁵⁸⁸ Viz [189a].

²⁵⁸⁹ Zlomek Vyšehradského rorátníku [186a] (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, bez sign.) 2. pol. 16. stol., bibliografie k rukopisu viz I. 2. 7. 1. *Dílo Adama Cibuse*.

²⁵⁹⁰ Viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

kteřý z kařké strany drří dvě harpyje. Jedná se o erb Valentina Kirchmajera z Rejchvic.²⁵⁹¹ Pole štítu je děleno zlatým břevnem. V horním modřém poli je umístěna zlatá šestihrotá hvězda, ve spodním červeném poli tři zlaté kůly.²⁵⁹²

Fol. 218v

Celostranná miniatura: Na této straně lze sledovat zobrazení přijímání pod obojí v chrámovém prostoru. Martina Šárovcová předpokládá, že se jedná přímo o věrné zachycení interiéru Betlémské kaple po dokončení její přestavby v roce 1548.²⁵⁹³

Analogie: Podobnou celostrannou miniaturu nalezneme v Hradeckém graduálu,²⁵⁹⁴ kde jsou zobrazeni měšťané v chrámovém prostoru u otevřeného zpěvníku.

Fol. 219r

Rubrika: „*O slawné večerzi Pánie*“

Iniciála: „*G(ezissi)*“ Strana je uvedena ornamentální iniciálou G, jejíž tělo tvoří modřý akant. Iniciála obsahuje zlaté pozadí a je zasazena do růřového kazetového rámu.

Bordura: Po pravé straně se nachází barevná akantová rozvilina. Pod kolumnou lze sledovat medailon, u kterého z kařké strany stojí anděl. Ten na levé straně hraje na basu, druhý po pravé straně drnká na lyru.

Fol. 305v

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se vyskytuje celostranné zobrazení s upálením Mistra Jana Husa.²⁵⁹⁵ Výjev je zasazen do jednoduché krajiny, v níř scéně upálení přihlíží množství osob včetně císaře Žikmunda v popředí. Jan Hus stojí ve středu kompozice, přivázaný řetězy ke kůlu. Na sobě nosí bílou halenu a na hlavě kacířskou řepici. Jeho vyzáblá postava a vousatá tvář korespondují s tehdy zařitou představou, i když jeho skutečná podoba byla patřně úplně jiná.²⁵⁹⁶

---

²⁵⁹¹ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 6.

²⁵⁹² Srov. SEDLÁČEK 1925 II, 471; MYSLIVEČEK 1993, 26; FIALA 1993, 19–20, obr. 45, 46, 47; KOSTLÁN 2002, 49, ř. 4.

²⁵⁹³ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 7.

²⁵⁹⁴ Fol. 256v, Hradecký graduál (Hradec Králové, MVČ, sign. Hr-14) 1592–1604, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

²⁵⁹⁵ Viz I. 4. 5. 2. *Miniatury s Mistrem Janem Husem*.

²⁵⁹⁶ Viz dále I. 4. 5. *Zobrazení Mistra Jana Husa*.

Analogie: Upálení Mistra Jana Husa ve formě celostranné miniatury je zobrazeno např. na foliu pocházejícího z Kaňkovského graduálu,²⁵⁹⁷ kde se ovšem Hus objevuje bez kacířské čepice.

Fol. 306r

Rubrika: „*O Mistru Janu Husovi*“

Iniciála: „*W(nadegi)*“ Tělo iniciály **W** se skládá ze zeleného akantu na růžovém pozadí. Celá iniciála **W** je zasazena do žlutého kazetového rámu.

Bordura: Pod kolumnou v kartušovém medailonu s monstry se objevuje erb Valentina Kirchmajera.²⁵⁹⁸ Pole štítu je děleno zlatým břevnem, v horním modrém poli se nachází zlatá šestihrotá hvězda, ve spodním červeném poli tři zlaté kůly, na štítě je korunovaný kolčí helm s modrozlatými a červenozlatými příkrývadly a v klenotu dva rohy, pravý dělen zlatomodře, levý červenozlatě.²⁵⁹⁹ Z každé strany jsou navíc v borduře zobrazeni dva stylizovaní ptáci. Po pravé straně se vyskytuje jednoduchá barevná akantová rozvilina.

Analogie: Stylově podobná bordura se objevuje na Zlomku Vyšehradského rorátníku.²⁶⁰⁰

II. 25. 3. Shrnutí výzdoby Kancionálu Betlémské kaple

Rukopis se vyznačuje stylovou jednotou, čili je pravděpodobné, že je dílem jedné ruky – tedy výše zmíněného Adama Cibuse [**85b**, **86b**].²⁶⁰¹ Kromě hrajících andělů v borduře²⁶⁰² se zde figurální motivy rozprostírají na celou stranu²⁶⁰³ a nejsou zde umísťovány do vnitřních polí iniciál a do bordur, kde se vyskytuje pouze ornamentika. Z biblických motivů je zobrazena jen Nejsvětější Trojice [**85b**], která se vznáší nad krajinou s gotickým městem na pobřeží.²⁶⁰⁴

V ornamentální dekoraci převažují rozviliny akantu složené ze spirálovitě stáčených kadeřavých palmet kombinujících zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou

²⁵⁹⁷ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, KNM, sign. I A c 109) 1559–1561.

²⁵⁹⁸ ŠÁROVCOVÁ 2010b, 6.

²⁵⁹⁹ Srov. MYSLIVEČEK 1993, 26.

²⁶⁰⁰ Zlomek Vyšehradského rorátníku [**185a**] (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, bez sign.) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰¹ K němu viz I. 2. 7. *Iluminátor Adam Cibus*.

²⁶⁰² Fol. 219r, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰³ Ff. 186v, 218v a 305v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰⁴ Fol. 186v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

listu.²⁶⁰⁵ Často jsou tyto rozviliny zakončené či přerušené suchými větvičkami. Kromě akantových rozvilin se zde také objevují stejnostranné grotesky, což lze považovat za plně renesanční prvek v knižní malbě.

Styl výzdoby rukopisu se projevuje vysokou mírou kresebnosti, která je způsobena ostrými konturami jednotlivých kreslených motivů, jež jsou více či méně spíše kolorovány lazurní pastelovou malbou [85b, 86b]. Figurální motivy nepůsobí příliš přesvědčivě. Obličejové postavy jsou schematicky kresebně nahozeny, přičemž jednotlivým tvářím maluje iluminátor naivistická červená jablíčka. Pokulhávající kvalitu vykazuje rovněž zobrazení rukou, jejichž tělesnost je vyjádřena ostrou linkou, čili prsty rukou připomínají nastříhaný papír. Iluminátor měl však osvojené základy perspektivního zobrazování, což lze sledovat na jeho komponování chrámového prostoru, kde se koná přijímání pod obojí způsobou²⁶⁰⁶ nebo na vedutě pod Nejsvětější Trojicí.²⁶⁰⁷

Výzdoba rukopisu je cenná především pro své celostranné iluminace zobrazující patrně skutečný interiér Betlémské kaple na Starém Městě pražském a také díky dochovanému zobrazení upálení Mistra Jana Husa,²⁶⁰⁸ jež bylo v některých jiných hudebních rukopisech zničeno rukou cenzorů.²⁶⁰⁹ Mistr Jan Hus je zde zobrazen vousatý s kacířskou čepicí na hlavě, zatímco do ohně přikládají postavy oděné v renesančních kostýmech.²⁶¹⁰

Kvalitou i rozsahem výzdoby představuje kodex průměrnou práci iluminátora, jehož klady lze hledat především v přesvědčivém komponování prostoru. Ojedinelé zobrazení přijímání pod obojí způsobou v Betlémské kapli řadí rukopis k nejdůležitějším dokladům reprezentující zvyklosti utrakvistických literátských bratrstev.

---

²⁶⁰⁵ K typům akantu viz KUBÍK 2010, 109–223.

²⁶⁰⁶ Fol. 218v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰⁷ Fol. 186v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰⁸ Fol. 305v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

²⁶⁰⁹ Viz I. 4. 5. 2. *Miniatury s Mistrem Janem Husem*.

²⁶¹⁰ K odívání v době renesance zvl. KYBALOVÁ 1996.

II. 26. 0. LOMNICKÝ GRADUÁL – I. DÍL

Kodex²⁶¹¹ je první částí dvoudílné chorální knihy, deponované v Národní knihovně České republiky. Jeho objednavatelé byli Fridrich a Václav z Valdštejna, Eliška z Martinic a lomničtí měšťané,²⁶¹² což dokládají jednotlivé erby a nápisové pásky nacházející se na iluminovaných foliích.²⁶¹³

Lze předpokládat, že se ze zpěvníku zpívalo v kostele sv. Mikuláše v Lomnici nad Popelkou.²⁶¹⁴ Odkud byly obě části graduálu přeneseny do zámeckého archivu Morzinů ve Vrchlabí, snad v době, kdy Morzinové lomnické panství prodali.²⁶¹⁵ Z Vrchlabí se dostaly na Sychrov, odkud poté putovaly do rukopisného oddělení Národní knihovny,²⁶¹⁶ kde jsou dodnes.

Zpěvník byl dokončen roku 1578 v písařské dílně Jana Kantora Starého,²⁶¹⁷ o čemž svědčí zápis na konci rukopisu.²⁶¹⁸ Emma Urbánková však předpokládala, že vyšel z dílny Jana Táborského.²⁶¹⁹

Jedná se o zimní část českého graduálu, který obsahuje kyriale, sekvence a propria.²⁶²⁰ B. F. H. Graham předpokládá, že žádné listy nechybí.²⁶²¹ Celkem obsahuje 474 papírových listů,²⁶²² přičemž rozměr jednoho folia činí 482 x 340 mm.²⁶²³ Vazba zpěvníku je původní.²⁶²⁴

²⁶¹¹ Lomnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu: LHOTA 1861, 74–75; KONRÁD 1893, 137, 193; WINTER 1896, 988; FUČÍK 1899, 16; WINTER 1909, 196; KROPÁČEK 1952a, 134–137; KROPÁČEK 1952b, 67–69, kat. č. 25; URBÁNKOVÁ 1957, 24–25; VACKOVÁ 1959, 84, 100; HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. 99, 119; VACKOVÁ 1968, 384; ČAREK 1985, 233; HORKÝ 1986, 272–274; VACKOVÁ 1989, 97; SVOBODOVÁ 1996, 15–16, kat. č. 8; ŠRONĚK 1997a, 56; GRAHAM 2006, 390–393, kat. č. 77; ŠAROVCOVÁ 2011a, 74#–76#, kat. č. 27a; BRODSKÝ 2012, 44, 286, obr. 497.

²⁶¹² KROPÁČEK 1952b, 67–69, kat. č. 25.

²⁶¹³ Viz II. 26. 2. *Výzdoba Lomnického graduálu*.

²⁶¹⁴ GRAHAM 2006, 391. Kostel sv. Mikuláše se nachází na dnešním Husově náměstí. Původně farní kostel byl připomínán roku 1354, roku 1505 byl přestavován a roku 1590 vyhořel. Viz POCHE 1978, 310–311; KUČA 1998, 635.

²⁶¹⁵ KROPÁČEK 1952b, 67.

²⁶¹⁶ KROPÁČEK 1952b, 67.

²⁶¹⁷ K Janu Kantorovi Starému viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

²⁶¹⁸ Na fol. 473r Lomnického graduálu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) je zápis sdělující, že rukopis byl dokončen ve čtvrtek na den sv. Barbory (4. prosince) Janem Kantorem Starým v roce 1578: „*Tato první pars knihy graduální písní a chwal božských ke cti a k chvále wssí welebné Trojice swaté, pána Boha gediného, na věky požehnaného amen, do wobce a církve lomnické dokonána gest we čtvrtek na den swaté panny Barbory nákladem jakž napřed poznamenáno gest skrze Jana Kantora Starého miesstienina v Nowém Miestie pražském u swatého Sstěpána Welikého léta od narození syna božího tisícího pětistého sedmdesátého wosmého.*“ Viz strof. GRAHAM 2006, 391.

²⁶¹⁹ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

²⁶²⁰ GRAHAM 2006, 391.

²⁶²¹ GRAHAM 2006, 391.

²⁶²² GRAHAM 2006, 391.

²⁶²³ KROPÁČEK 1952b, 67.

²⁶²⁴ GRAHAM 2006, 391.

II. 26. 1. Zhodnocení literatury k Lomnickému graduálu

Jan N. Lhota v roce 1861 popsal liturgický obsah graduálu a přepsal jednotlivé nápisy a kolofony, které určují objednavatele a písarskou dílnu Jana Kantora Starého, kde rukopis vznikl.²⁶²⁵

Karel Konrád ve své knize „*Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I*“ (1893) zmiňuje kodex v souvislosti se zdejší literátským bratrstvem.²⁶²⁶ Dále ho uvádí jakožto „*práci umělce Jana Kantora, který svými malbami tyto kancionály ozdobil.*“²⁶²⁷ Jan Kantor Starý však byl písař a ne iluminátor.²⁶²⁸

Zpěvník se také objevuje ve výčtu zachovalých rukopisů z té doby v knize Zikmunda Wintera (1896).²⁶²⁹ V souvislosti s Lomnickými měšťany, kteří jsou v něm vyobrazeni, se o exempláři nachází poznámka v článku „*Z dějin školy v Lomnici nad Popelkou*“ (1899).²⁶³⁰ V další publikaci Zikmunda Wintera (1909) se dvoudílný Lomnický graduál vyskytuje mezi pracemi Jana Kantora Starého, který podle něj „*knihy sám i s pomocníky psal a iluminoval.*“²⁶³¹

Jiří Kropáček (1952) zařadil dvoudílný Lomnický graduál do své diplomové práce, kde se podrobně věnuje jeho jednotlivým iluminovaným stranám.²⁶³² Oba díly Lomnického graduálu jsou podle něj pozoruhodné častým výskytem postav objednavatelů, které jsou většinou pojaty jako epitaf.²⁶³³ Iluminátorem rukopisu byl podle J. Kropáčka Daniel Ušák.²⁶³⁴ Nicméně Daniel Ušák iluminoval prokazatelně pouze část druhého svazku.²⁶³⁵

Emma Urbánková roku 1957 uvedla, že kodex byl v letech 1578–1582 sepsán v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory,²⁶³⁶ což není pravda. Rukopis vyšel z dílny Jana Kantora Starého.

---

²⁶²⁵ LHOTA 1861, 74–75.

²⁶²⁶ KONRÁD 1893, 137.

²⁶²⁷ KONRÁD 1893, 193.

²⁶²⁸ K němu viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

²⁶²⁹ WINTER 1896, 988.

²⁶³⁰ FUČÍK 1899, 16.

²⁶³¹ WINTER 1909, 196.

²⁶³² KROPÁČEK 1952a, 134–137; KROPÁČEK 1952b, 67–69, kat. č. 25.

²⁶³³ KROPÁČEK 1952b, 67.

²⁶³⁴ KROPÁČEK 1952b, 67.

²⁶³⁵ Na fol. 205v Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) z roku 1580 se nachází miniatura s portrétem Daniela Ušáka a latinský textem: „*Daniel Gellius Curius Alias Cognomine Ussak. Propria. MaNV. Pinxit Anno 1582.*“ Viz také II. 26. 3. *Shrnutí výzdoby Lomnického graduálu*.

²⁶³⁶ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

Jarmila Vacková si ve své aspirantské práci všimla monogramů MH,²⁶³⁷ které by mohly identifikovat iluminátora Matyáše Hutského.²⁶³⁸ To, že graduál pochází z písařské dílny Jana Kantora Starého, zmiňuje ve svých dalších dvou studiích (1968, 1989).²⁶³⁹

V publikaci „*Pracovní motivy ve starých vyobrazeních*“ (1967) jsou reprodukovány detaily miniatur s cechovním znakem hrnčírů a dále detail iluminace s Křtem etiopského dvořana,²⁶⁴⁰ u kterého je ovšem nesprávně uvedeno, že se jedná o vyobrazení „kočího“ v námětu Křtu Krista.²⁶⁴¹ Exotický oděv „vozky“ autoři vysvětlují právě biblickým motivem, u kterého vozka zastavil (?).

Stranu se znakem města Lomnice nad Popelkou uvádí jakožto doklad správného vyobrazení městského znaku Jiří Čarek ve své knize věnované tomuto tématu (1985).²⁶⁴² Miroslav Horký se v článku „*Lomnický graduál a renesanční portrét*“ (1986) stručně zabývá jednotlivými portrétními miniaturami, které se v rukopise nacházejí.²⁶⁴³

Kodikologický rozbor zpěvníku včetně popisu výzdoby graduálu uvádí Milada Svobodová ve svém „*Katalogu českých a slovenských rukopisů sign. XVII. Získaných Národní (Univerzitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906*“ (1996).²⁶⁴⁴ Autorka také předpokládá, že výzdoba je dílem několika iluminátorů.²⁶⁴⁵ Michal Šroněk (1996) zmiňuje dvoudílný Lomnický graduál ve výčtu prací, na kterých se pravděpodobně podílel Matyáš Hutský.²⁶⁴⁶

Rukopis zařadil do své knihy „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ Barry Frederic Hunter Graham (2006),²⁶⁴⁷ v níž sleduje jeho liturgický obsah i stav zachování z kodikologického hlediska.

Martina Šárovcová v katalogu své disertační práce (2011) popisuje stručně výzdobu jednotlivých iluminovaných folií zpěvníku.²⁶⁴⁸ Autorka uvádí, že písařem byl Jan Kantor Starý²⁶⁴⁹ a iluminátorem Matyáš Hutský z Křivoklátu.²⁶⁵⁰

---

²⁶³⁷ Fol. 93r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁶³⁸ VACKOVÁ 1959, 100.

²⁶³⁹ VACKOVÁ 1968, 384; VACKOVÁ 1989, 97.

²⁶⁴⁰ HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. 99, 119. Fol. 443r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁶⁴¹ HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, 119.

²⁶⁴² ČAREK 1985, 233. Fol. 4r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁶⁴³ HORKÝ 1986, 272–274.

²⁶⁴⁴ SVOBODOVÁ 1996, 15–16, kat. č. 8.

²⁶⁴⁵ SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁶⁴⁶ ŠRONĚK 1997a, 56.

²⁶⁴⁷ GRAHAM 2006, 390–393, kat. č. 77.

²⁶⁴⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 74#–76#, kat. č. 27a.

²⁶⁴⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 74#.

²⁶⁵⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 76#.

Pavel Brodský ve své publikaci „*Krása českých iluminovaných rukopisů*“ (2012) uvádí, že první díl Lomnického graduálu je dílem Daniela Gellia Curia,²⁶⁵¹ což nejspíše nebude pravda. V knize se také objevuje miniatura s výjevem Soslání Ducha svatého.²⁶⁵²

Graduál byl na podzim 2015 vystaven na výstavě „*Biblické příběhy na renesančních iluminacích*“ v Galerii Klementinum.²⁶⁵³

Ve starší literatuře je někdy předpokládáno, že rukopis vyzdobil Jan Kantor Starý (Konrád, Winter). Někteří badatelé se v souvislosti s druhým svazkem domnívají, že výzdoba je dílem Daniela Gelia zv. Ušák (Kropáček, Brodský). Dekorace tohoto prvního svazku však budou s největší pravděpodobností dílem Matyáše Hutského z Křivoklátu.²⁶⁵⁴

II. 26. 2. Výzdoba Lomnického graduálu

Fol. 2r [87b]

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se nachází miniatura, rozprostírající se přes celou stranu s erbem Fridricha z Valdštejna,²⁶⁵⁵ jež je umístěn v malované kartuši po stranách se sedícími andělskými postavami. Erb má čtvrcený štít, v jehož 1. a 4. modrém poli je zlatá lvice, ve 2. a 3. zlatém poli se nachází modrá lvice. Příkrývadla a klenot jsou v barvě zlatomodré.²⁶⁵⁶

Fol. 3v

Celostranná výzdoba: V srdcovém medailonu se vedle sebe v oválných medailonech nacházejí valdštejnský znak a martinický znak.²⁶⁵⁷ Valdštejnský erb je shodný s vyobrazením na fol. 2r. Martinický erb obsahuje v červeném poli dvě stříbrná lekna, která se opakují i v klenotu na červených křídlech. Na štítu je kolčí korunovaný helm, příkrývadla jsou červenostříbrná.

---

²⁶⁵¹ BRODSKÝ 2012, 44.

²⁶⁵² BRODSKÝ 2012, 286, obr. 497. Fol. 443r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁶⁵³ Brožura k výstavě SOUČKOVÁ 2015d, nepag.

²⁶⁵⁴ Viz II. 26. 3. *Shrnutí výzdoby Lomnického graduálu*.

²⁶⁵⁵ Viz MYSLIVEČEK 1993, 69–70.

²⁶⁵⁶ Pod erbem je zápis o pořízení rukopisu v roce 1578: „*Tato kniha písni a chvál božských zjednána a zpuosobena gest do kostela místečka Lomnice z wodkázání dobré paměti urozeného pána pana Fridricha z Waldštejna a na Oulibicích 1578*“. Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 15; GRAHAM 2006, 390.

²⁶⁵⁷ Pod srdcovým medailonem se objevuje kartuš se zápisem o pořízení rukopisu: „*Tato kniha jest zpravena za panování urozeného pána pana Wáclava z Waldštajna na Lomnici a Tuři etc. a za urozené paní paní Elišky z Martinic, paní manželky Geho Milosti etc. 1578.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 15; GRAHAM 2006, 390.

Červené srdce, v němž se nacházejí erby, je navíc dozdobeno krucifixem a personifikacemi ctností. Pod erby se objevuje sedící žena se dvěma dětmi (*Charitas*).²⁶⁵⁸ Ve vrcholu srdce se vyskytuje polopostava okřídlené ženy s korunou, mečem a váhami (*Iustitia*).²⁶⁵⁹ Vlevo od ní je umístěn okřídlený chlapec držící korunu (*Gloria*) a napravo okřídlený rytíř držící věnec (*Victoria*).²⁶⁶⁰ Na kartuši s nápisem poté leží po stranách personifikace dalších ctností – vlevo postava s kalichem a hostií (*Fides*)²⁶⁶¹ a napravo žena s kotvou a ptákem (*Spes*).²⁶⁶²

Fol. 4r

Celostranná výzdoba: Na této straně se objevuje celostranná iluminace, na níž je v kulatém medailonu umístěn znak města Lomnice nad Popelkou.²⁶⁶³ Na červeném poli se nachází stříbrná postava v brnění s halapartnou v levé a sekerou v pravé ruce.²⁶⁶⁴ Po levé straně se medailonu přidržuje ženská postava s čápem (*Concordia*), po pravé vidíme figuru s palmovou ratolestí a papouškem (*Scientia*).²⁶⁶⁵ Ve vrcholu medailonu lze sledovat anděla, který se oběma rukama drží vlajících festonů.²⁶⁶⁶

Fol. 5r

Rubrika: „Antiffony przed Rorate“

Iniciála: „A(nděl)“ Strana je uvedena malovanou ornamentální iniciálou A, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Pozadí iniciály, kterou uzavírá kazetový rám starorůžové barvy, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se nachází rozvilina složená z barevného akantu se zlatými kapkami, na třech místech doplněná fantaskními plody.

²⁶⁵⁸ K ikonografii KIRSCHBAUM 1990d, 349–352.

²⁶⁵⁹ K personifikaci Spravedlnosti např. KIRSCHBAUM 1990c, 466–477; ADAMOVÁ/ŠOUŠA 2004.

²⁶⁶⁰ K ikonografii KIRSCHBAUM 1990a, 457–459.

²⁶⁶¹ K ikonografii KIRSCHBAUM 1990c, 31–34.

²⁶⁶² SVOBODOVÁ 1996, 15.

²⁶⁶³ Ke znaku viz ČÁREK 1985, 233–234.

²⁶⁶⁴ Městský znak je umístěn v kruhovém medailonu, kde je kolem dokola vepsáno: „*Sigillum civitatis Lomensis*“. Viz SVOBODOVÁ 1996, 16.

²⁶⁶⁵ SVOBODOVÁ 1996, 16.

²⁶⁶⁶ Pod medailonem se objevuje v kartuši nápis, sdělující informace o Lomnických měšťanech: „*Tyto wosoby na úřadu konselským byli. Giřík Hojna primátor, Matěj Starej rektor, František Žitavský, Duchek Měšstánek, Giřík Ssmík, Giřík Giřího, Mikuláss Svatoňuov, Jozef Podkostelní, Giřík Kwítek, Blažej Kwasniczka, Jan Linhartův, Martin Wáclawuov, Wáclav Lyský pisarz radní.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 16; GRAHAM 2006, 390.

Fol. 14r [88b]

Rubrika: „Officium Rorate w Adwent“

Iniciála: „M(nozi)“ Nahoře se nachází figurální iniciála M, jejíž tělo se skládá z modrého akantu, z kterého vybíhá po levé straně kauda, jež vytváří drobnou rozvilinu v borduře. Ve vnitřním poli se objevuje figurální výjev s Gedeonem rozprostírajícím ovčí rouno na humně a čekajícím na znamení z nebes.²⁶⁶⁷ Vnější pole litery je zlaté. Růžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně je v borduře umístěna barevná akantová rozvilina, která sahá zhruba do dvou třetin folia a zcela nahoře na ní sedí pták. Nad rozvilinou se v zelené kartuši objevuje zapsané jméno²⁶⁶⁸ a nad ním medailon, ve kterém je na červeném renesančním štítu umístěn beránek s praporcem. Pod kolumnou se nachází figurální výjev Zvěstování Panně Marii,²⁶⁶⁹ jež je umístěn do zlatého lištového rámu.

Výzdoba na tomto foliu je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Podobná miniatura se Zvěstováním Panně Marii se vyskytuje v Křížovnickém graduálu²⁶⁷⁰ nebo v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy,²⁶⁷¹ kde je motiv umístěn do vnitřního pole iniciály.

Fol. 93r

Rubrika: „O narození Pána Krista“

Iniciála: „D(itie)“ Stranu uvádí velká malovaná iniciála D, ve které se nachází Adorace dítěte.²⁶⁷² Výjev se odehrává v naznačené stáji u sloupu, za kterým stojí postava Josefa s lampičkou v ruce. K dítěti ležícímu na slámě na zemi se sklání Panna Marie. Ve scéně se také objevuje postava pastýře a volk s oslem. Tělo iniciály, z kterého vycházejí po levé straně dvě kaudy, se skládá ze zeleného akantu. Vnější pole litery je zlaté. Oranžový kazetový rám celou iniciálu uzavírá.²⁶⁷³

Bordura: Po pravé straně se v medailonu nachází cechovní znak ševců, modrý renesanční korunovaný štít, na kterém jsou umístěny tři červené kozačky.²⁶⁷⁴ Pod páskou je

²⁶⁶⁷ Viz I. 4. 2. 2. 6. *Gedeon*.

²⁶⁶⁸ Nad rozvilinou je v zelené kartuši jméno: „*Kněz Waczlaw Mellissens Krtský*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 68.

²⁶⁶⁹ Viz I. 4. 2. 3. 1. *Zvěstování Panně Marii a Navštívení*.

²⁶⁷⁰ Fol. 61r, Křížovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592, bibliografie k rukopisu viz II. 12. 0. *Křížovnický graduál – I. díl*.

²⁶⁷¹ Fol. 363r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, bibliografie k rukopisu viz kapitola I. 2. 4. *Illuminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁶⁷² Viz I. 4. 2. 3. 2. *Narození Krista*.

²⁶⁷³ Viz [114a].

²⁶⁷⁴ Pod znakem je v nápisové pásce text: „*Nákladem poctivého rzemesla sševcovského*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 68.

akantová rozvilina, na které sedí pták. Pod kolumnou se objevuje figurální výjev zvěstování pastýřům,²⁶⁷⁵ jenž je zasazen do krajiny namalované v modravých tónech.

Folio je na spodní hraně poškozené.²⁶⁷⁶

Analogie: Po stránce stylové je Adorace velice podobná miniaturám stejného námětu z Graduálu Sixta z Ottersdorfu²⁶⁷⁷ a Graduálu Jakuba Sklenáře.²⁶⁷⁸

Zvěstování je podobným způsobem namalované v Graduálu Sixta z Ottersdorfu.²⁶⁷⁹

Fol. 335r

Rubrika: „*O Slawném Wzkrzissení Pana Krista*“

Iniciála: „*W(stal)*“ Tato strana je uvedena iniciálou W, jejíž tělo tvoří zelený akant, na dvou místech nahoře a dole doplněný maskarony. Ve vnitřním poli se nacházejí postavy objednavatelů, což není obvyklé. Postavy v dobovém oděvu drží nápisovou pásku, na které je uvedené jméno donátora Duchoslava Měšťánka.²⁶⁸⁰ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu, jež zároveň tvoří rám celé litery.

Bordura: Po pravé straně se zcela nahoře nachází modrý renesanční štít, na kterém je zlatý tkalcovský stav, člunek a dvě zkřížené vidlice. Pod cechovním znakem tkalců se objevuje nápis zpravující nás o tom, že folio vzniklo nákladem tkalcovského cechu.²⁶⁸¹

Výzdoba tohoto folia je založená na typologickém paralelismu.²⁶⁸² Pod uvedenou nápisovou tabulkou se ve zlatém rámu objevují biblické motivy odshora dolů: Samson se lvem,²⁶⁸³ cesta do Emauz²⁶⁸⁴ a pod kolumnou Zmrtvýchvstání Krista²⁶⁸⁵ a Jonáš vyvržen Velrybou.²⁶⁸⁶ Zmíněné starozákonní výjevy jsou předobrazy Vzkříšení Krista.²⁶⁸⁷

²⁶⁷⁵ Viz L 2,8–14.

²⁶⁷⁶ Viz [117a].

²⁶⁷⁷ Fol. 18r [115a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

²⁶⁷⁸ Fol. 189v [116a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

²⁶⁷⁹ Viz [srov. 117a s 118a], fol. 18r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁶⁸⁰ Transkripce: „*D. Miesšťánek*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 68; SVOBODOVÁ 1996, 16. Duchoslav Měšťánek byl otcem Jana Civilliusa, autora několika písní v Lomnických graduálech. Viz TRUHLÁŘ/HRDINA 1966, 305. Na fol. 418r Lomnického graduálu (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53a) 1578 se nachází latinský text o Janu Lomnickém, rektoru mělnické školy, který byl skladatelem písní. Viz KROPÁČEK 1952b, 69. K Janu Lomnickému viz TRUHLÁŘ/HRDINA 1966, 305–306.

²⁶⁸¹ Pod znakem je v tabulce se zlatým listovým rámem nápis: „*Nákladem poctivého rzemesla tkadlcovského*“. Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 16; GRAHAM 2006, 390.

²⁶⁸² K typologii viz ROYT 2006a, 284–295.

²⁶⁸³ Viz [119a]; k ikonografii I. 4. 2. 2. 5. *Samson*.

²⁶⁸⁴ Viz [121a]; k ikonografii I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

²⁶⁸⁵ K ikonografii I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

²⁶⁸⁶ Viz I. 4. 2. 2. 9. *Jonáš*.

²⁶⁸⁷ Viz I. 4. 2. 3. 7. *Vzkříšení Krista*.

Analogie: Vzkříšení Krista můžeme téměř ve shodné stylové i kompoziční podobě nalézt v Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁶⁸⁸ v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy²⁶⁸⁹ a v Graduálu Sixta z Ottersdorfu.²⁶⁹⁰ Ve všech případech včetně miniatury z Lomnického graduálu stojí po pravé straně Kristus na zavřené tumbě. Pravou rukou žehná a v levé drží korouhev – symbol Vzkříšení. Pod ním se v úžasu krčí právě probuzení vojáci. Miniatury z Graduálu od Magdalény od Zlaté Hvězdy a Graduálu Sixta z Ottersdorfu vykazují vyšší úroveň než zbylé dvě iluminace. Malíř na nich lépe ztvárnil tělesný objem figur a pohrál si i s modelací drapérií oděvů jednotlivých postav.

Cesta do Emauz je podobně namalována také v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²⁶⁹¹ Se Samsonem zabíjejícím lva je možné se setkat opět na stejných foliích v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy²⁶⁹² a v Graduálu Sixta z Ottersdorfu.²⁶⁹³ Miniatury vykazují stejné stylové prvky, ale každá má trochu jinou kompozici. Ve všech třech výše zmíněných rukopisech se objevuje též Jonáš vyvržený velrybou.

Fol. 419r

Rubrika: „O Nanebewstaupení Pana Krista“

Iniciála: „M(uzi)“ Folio uvádí velká malovaná iniciála M, jejíž tělo je složeno z palmet akantu, nahoře doplněné maskaronem. Ve vnitřním poli se nachází Kristovo Nanebevstoupení,²⁶⁹⁴ kde jsou z Krista viditelné jen jeho nohy. Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Iniciálu uzavírá zelený kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se zhruba do poloviny folia nachází v borduře akantová rozvilina, která je zcela nahoře doplněná červeným květem a sedící veverkou. Pod rozvilinou klečí postava donátora před krucifixem.²⁶⁹⁵ Pod ním vidíme v medailonu modrý renesanční znak, na kterém je pelikán, krmící mláďata svojí krví.²⁶⁹⁶ Pod kolumnou se objevuje Eliáš odvážený v ohnivém voze na nebesa.²⁶⁹⁷

²⁶⁸⁸ Fol. 336r, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁶⁸⁹ Fol. 214r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁶⁹⁰ Fol. 293r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁶⁹¹ Viz [srov. 119a s 120a], fol. 214r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁶⁹² Fol. 214r [122a], Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁶⁹³ Fol. 293r [123a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁶⁹⁴ Viz I. 4. 2. 3. 8. *Nanebevstoupení Krista*.

²⁶⁹⁵ Postava má nad hlavou nápis: „1578 věku swého XXVII“. Pod postavou se v kartuši nachází další nápis: „Nákladem Waclawa Lysského“. Viz GRAHAM 2006, 390. Václav Lyský byl rektorem, radním písařem a od roku 1578 ředitelem literátského kúru, byl také učitelem Jana Civilliusa, autora několika písní v Lomnických graduálech. Viz FUČÍK 1899, 16; WINTER 1901, 148; TRUHLÁŘ/HRDINA 1966, 305–306.

²⁶⁹⁶ SVOBODOVÁ 1996, 16.

²⁶⁹⁷ Viz [112a], k ikonografii I. 4. 2. 2. 7. *Eliáš*.

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Grafické předlohy: Miniatura s Eliášem v ohnivém voze kompozičně odpovídá rytině Virgila Solise z jeho novozákonních ilustrací.²⁶⁹⁸

Analogie: Podobné Nanebevstoupení vykazující shodné stylové prvky, kterému navíc ještě přihlížejí dva andělé, nalezneme v Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁶⁹⁹ v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy²⁷⁰⁰ a v Graduálu Sixta z Ottersdorfu,²⁷⁰¹ kde je v borduře pod kolumnou taktéž scéna Eliáše vezeného na nebesa v ohnivém voze.

Výjev s Eliášem se objevuje např. i v Písniích chval božských z Knihovny Národního muzea,²⁷⁰² ve kterých je ovšem ztvárněn ještě kresebnějším a úspornějším způsobem než zde v Lomnickém graduálu.

Fol. 443r

Rubrika: „O Duchu swatém Introit“

Iniciála: „D(uch)“ Nahoře se po levé straně nachází malovaná figurální iniciála D, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Ve vnitřním poli se objevuje výjev Seslání Ducha svatého.²⁷⁰³ Výjev je zasazen do místnosti s naznačenou dlažbou na zemi. Vnější pole litery obsahuje zlatou tapetu. Zelený kazetový rám celou iniciálu uzavírá.

Bordura: Po pravé straně se zcela nahoře vyskytuje medailon, ve kterém je Adam a Eva²⁷⁰⁴ u stromu poznání (Prvotní hřích) a pod nimi sedící hrnčír při práci na kruhu.²⁷⁰⁵ Zbytek bordury je zaplněn akantovou rozvilinou. Pod kolumnou se nachází figurální motiv s Filipem křtícím etiopského dvořana královny Kandaces.²⁷⁰⁶

Grafické předlohy: Seslání Ducha svatého z vnitřního pole iniciály kompozičně odpovídá rytině Hanse Schäufoleina.²⁷⁰⁷

Analogie: Seslání Ducha svatého uprostřed s Pannou Marií je obvyklý motiv pro folio s rubrikou „O Duchu swatém“, můžeme se s ním setkat např. v Křižovnickém graduálu.²⁷⁰⁸

²⁶⁹⁸ Biblische Figuren des alten vnd Newen Testaments gantz künstlich gerisse (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, VD16 ZV 24348) 1565.

²⁶⁹⁹ Fol. 386v, Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁷⁰⁰ Fol. 199v, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁷⁰¹ Fol. 396r, Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁷⁰² Fol. 167r [111a], Písne chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století, bibliografie k rukopisu viz II. 16. 0. Písne chval božských.

²⁷⁰³ Viz I. 4. 2. 3. 9. Seslání Ducha svatého.

²⁷⁰⁴ Viz Gn 3, 1–7; k ikonografii HALL 1975, 4–5.

²⁷⁰⁵ Pod medailonem je v kartuši nápis: „Nákladem poctiweho rzemesla hrnčirzkyho“. Viz GRAHAM 2006, 391.

²⁷⁰⁶ Viz [139a], viz Sk 8, 38.

²⁷⁰⁷ Hans Schäufolein, Seslání Ducha svatého z Pašijového cyklu. Reprodukováno: FALK 1980, 236.

²⁷⁰⁸ Fol. 208r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592.

Křest etiopského komorníka je taktéž obvyklým námětem pro tento svátek, objevuje se např. v Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁷⁰⁹ v Graduálu Sixta z Ottersdorfu²⁷¹⁰ nebo v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²⁷¹¹ Zmíněné miniatury vykazují podobnou kompozici a shodné kresebné řešení jako scéna v Lomnickém graduálu.

II. 26. 3. Shrnutí výzdoby Lomnického graduálu

Výzdoba prvního dílu Lomnického graduálu se drží ikonografických motivů typických pro 2. polovinu 16. století [87b, 88b]. Kodex obsahuje hned v úvodu tři celostranné iluminace s erby donátorů [87b] a městským znakem.²⁷¹² Dále se na dvou foliích objevují též portréty objednavatelů,²⁷¹³ které jsou dokonce v jednom případě zasazeny do vnitřního pole iniciály, zatímco v borduře se nacházejí biblické náměty.

Na třech stranách lze sledovat dekoraci komponovanou na základě typologického paralelismu.²⁷¹⁴ Strana s rubrikou „*Officium Rorate w Advent*“ má ve vnitřním poli Rouno Gedeonovo a pod kolumnou Zvěstování Panně Marii.²⁷¹⁵ Folio věnované Vzkříšení Krista obsahuje v borduře výjevy Zmrtvýchvstání a starozákonní předobrazy Samsona zabíjejícího lva a Jonáše vyvrženého velrybou.²⁷¹⁶ Na jiném foliu se objevuje v iniciále Nanebevstoupení Krista, zatímco jeho typologická prefigurace s Eliášem v ohnivém voze se nachází v borduře.²⁷¹⁷

Ornamentální složka rukopisu se v bordurách omezuje jen na akantové rozviliny složené ze spirálovitě stáčených kadeřavých palmet kombinujících zaostřené a laločnaté tvary s naznačenou nervaturou listu [88b].²⁷¹⁸ Rozviliny jsou často ukončeny suchými větvičkami a na několika místech doplněné fantaskními květy a plody. Většinou na nich sedí drobní ptáci nebo jiná zvířata, jako je veverka.

Figurální výzdoba kodexu se vyznačuje jistou schematičností, zejména v obličejových částech postav. Kresebnou formou jsou řešené i ruce jednotlivých figur. Vůbec nejslabší stránkou iluminací je právě anatomická správnost postav. Figury nepůsobí živým dojmem a

²⁷⁰⁹ Fol. 382r [138a], Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁷¹⁰ Fol. 418r [137a], Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁷¹¹ Fol. 269r [140a], Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁷¹² Ff. 2r, 3v, 4r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁷¹³ Ff. 335r, 419r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁷¹⁴ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²⁷¹⁵ Fol. 14r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁷¹⁶ Fol. 335r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁷¹⁷ Fol. 419r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578.

²⁷¹⁸ K typům akantu zvl. KUBÍK 2010, 109–223.

spíše připomínají duchy oděné do rozevlátých drapérií, které postrádají jakýkoliv tělesný objem.

Příliš přesvědčivě nejsou ztvárněny ani krajinné scenérie [88b]. Iluminátor hloubku prostoru většinou odstupňovává lazurou v modravých tónech a nezatěžuje prostor žádnými krajinnými detaily. Jeho výtvarný projev bychom mohli označit jako kresbu spíše než malbu. Díky stylovým analogiím zejména s výzdobou Graduálu Jakuba Sklenáře,²⁷¹⁹ Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy²⁷²⁰ a Graduálu Sixta z Ottersdorfu²⁷²¹ lze předpokládat, že se na prvním díle Lomnického graduálu podílel Matyáš Hutský z Křivoklátu,²⁷²² jehož monogramy M/H se dokonce nacházejí na foliu s Adorací dítěte.²⁷²³

Dekorace zpěvníku patrně nebyla dokončená, protože se zde na několika stranách objevují vynechaná volná místa pro malované incipitní iniciály.²⁷²⁴ Jedná se o poměrně nákladný graduál, jehož výzdoba však nijak nevyniká a lze ji hodnotit jako průměrnou práci.

---

²⁷¹⁹ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574.

²⁷²⁰ Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

²⁷²¹ Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599.

²⁷²² Viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁷²³ Fol. 93r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578. Viz VACKOVÁ 1959, 100.

²⁷²⁴ Ff. 33r, 50r, 77r, 169r a 187r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578. Viz SVOBODOVÁ 1996, 18.

II. 27. 0. LOMNICKÝ GRADUÁL – II. DÍL

Rukopis²⁷²⁵ je druhým dílem dvousvazkového graduálu, a tak jako jeho první díl²⁷²⁶ je deponován v Národní knihovně České republiky. Byl užíván literátským bratrstvem v Lomnici nad Popelkou, jehož členové jsou zobrazeni erby nebo portréty na jednotlivých foliích.²⁷²⁷

Zpěvník byl dopsán roku 1580 v dílně Jana Kantora Starého,²⁷²⁸ o čemž nás zpravuje záznam na konci graduálu.²⁷²⁹ Emma Urbánková však roku 1957 nesprávně předpokládala, že dvoudílný Graduál Lomnice nad Popelkou vyšel z dílny Jana Táborského.²⁷³⁰

Obsahově je rukopis letní části česky psaného graduálu, zahrnující zpěvy pro Velikonoce, Kyrie, Gloria, Kréda a sekvence.²⁷³¹

B. F. H. Graham předpokládá, že z původních 480 folií jich řada chybí.²⁷³² Podle něj se zde nacházely listy věnované Husovi a tzv. českým mučedníkům.²⁷³³ Rozměr jednoho folia činní 487 x 342 mm.²⁷³⁴ Kodex má původní vazbu.²⁷³⁵

---

²⁷²⁵ Lomnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 53b) 1580, bibliografie k rukopisu: LHOTA 1861, 76–78; KONRÁD 1893, 137, 193; WINTER 1896, 988; WINTER 1909, 196; KROPÁČEK 1952a, 134–137; KROPÁČEK 1952b, 69–72, kat. č. 26; URBÁNKOVÁ 1957, 24–25; VACKOVÁ 1959, 84; HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. 73, 83; VACKOVÁ 1968, 383–384, obr. 4; HORKÝ 1986, 272–274; VACKOVÁ 1989, 97; SVOBODOVÁ 1996, 17–18, kat. č. 8; ŠRONĚK 1997a, 56; GRAHAM 2006, 394–397, kat. č. 78; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 77#–79#, kat. č. 27b.

²⁷²⁶ Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578, bibliografie k rukopisu viz II. 26. 0. *Lomnický graduál – I. díl.*

²⁷²⁷ Viz II. 27. 2. *Výzdoba druhého dílu Lomnického graduálu.*

²⁷²⁸ K Janu Kantoru Starému viz kapitola I. 2. 0. *Iluminátoři.*

²⁷²⁹ Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) má na fol. 382v text ve znění: „*Tato druhá pars knihy graduální písní a chvál božských dokonána gest w středu po Kwietné neděli, týmž nákladem yako i prwní, lětha od Narození syna Božího etc. wosmdesátýho, skrze Yana Kantora Starýho, Miesstěnyňa w Nowém Miestie Pražském. Pán Buoh bud' z toho na wěky chwálen, amen.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 394–395. Na fol. 383r se nachází kolofon s textem: „*Tato druhá kniha a pars Graduální dokonaná a sepsaná gest ke cti a k chwále Pánu Bohu Wssemohúcímu, v trogích osobách, wssak w Božstwí gednomu, do miesteczka Lomnice, Puovodem Duchka Miesst'ánka, spoluradniho, a Wáclava Lyského, na ten čas Písarze Radního téhož miesteczka. Neb gsau oni o to, aby oboge pars toho graduálu spravena byla, od počátku až do konce bedlivost a péczy měli i sami osobně několikráte do Prahy práce sobě neobtěžowali, messkáni i outraty wedli, obzvlásstně pak a nawice on Wáclav Lyský etc. Též také skrze ně a puovodem jejich tato kniha obojí podle smyslu Pisma swatého gest sepsaná i také slovy wersuálnimi, erby a figurami pěknými ozdobená pro budoucí pamieť potomkuow a budoucích jejich i každého dobrého a pobožného křesťana i té wssí obce miesteczka Lomnice etc.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 395.

²⁷³⁰ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

²⁷³¹ GRAHAM 2006, 395.

²⁷³² GRAHAM 2006, 395.

²⁷³³ GRAHAM 2006, 395.

²⁷³⁴ GRAHAM 2006, 395.

²⁷³⁵ GRAHAM 2006, 395.

II. 27. 1. Zhodnocení literatury k druhému svazku Lomnického graduálu

V Památkách archaeologických byl v roce 1861 publikován článek, který popisuje liturgický obsah graduálu a stručně se věnuje i výzdobě rukopisu, omezuje se však pouze na popis jednotlivých miniatur.²⁷³⁶

Karel Konrád ve své knize *„Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I“* (1893) uvádí, že dvoudílný Lomnický graduál svědčí o existenci literátského kůru ve městě.²⁷³⁷ Dále nesprávně zmiňuje, že rukopis byl „vyzdoben“ Janem Kantorem.²⁷³⁸ Graduál se objevuje též ve výčtu zachovalých zpěvníků z té doby v knize Zikmunda Wintera *„Život církevní v Čechách“* (1896).²⁷³⁹ V další publikaci Z. Wintera *„Řemeslnictvo a živnost XVI. věku v Čechách“* (1909) je dvoudílný Lomnický graduál uveden mezi pracemi Jana Kantora Starého, měšťana Nového Města pražského.²⁷⁴⁰

Jiří Kropáček zařadil dvoudílný Lomnický graduál do své diplomové práce.²⁷⁴¹ Autor také uvádí, že oba díly jsou „prací jedné ruky Daniela Ušáka,“²⁷⁴² na graduálech se však patrně podílelo rukou více.²⁷⁴³ V katalogu *„Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny“* (1957) je uvedeno, že kodex byl sepsán v letech 1578–1582 v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory,²⁷⁴⁴ což není pravda.

Jarmila Vacková ve své aspirantské práci *„Malířství 2. poloviny 16. století v Čechách a na Moravě“* (1959) řadí dvoudílný graduál k dílně Jana Kantora Starého²⁷⁴⁵ a tento názor opakuje ve svých dalších dvou statích (1968, 1989).²⁷⁴⁶

V publikaci *„Pracovní motivy ve starých vyobrazeních“* (1967) jsou reprodukovány některé namalované cechovní znaky.²⁷⁴⁷ Miroslav Horký se ve svém článku (1986) stručně zabývá jednotlivými portrétními iluminacemi rukopisu, které jsou podle něj také dobrým

---

²⁷³⁶ LHOTA 1861, 76–78.

²⁷³⁷ KONRÁD 1893, 137.

²⁷³⁸ KONRÁD 1893, 193.

²⁷³⁹ WINTER 1896, 988.

²⁷⁴⁰ WINTER 1909, 196.

²⁷⁴¹ KROPÁČEK 1952a, 134–137; KROPÁČEK 1952b, 69–72, kat. č. 26.

²⁷⁴² KROPÁČEK 1952a, 135.

²⁷⁴³ Viz II. 27. 3. *Shrnutí výzdoby druhého dílu Lomnického graduálu.*

²⁷⁴⁴ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

²⁷⁴⁵ VACKOVÁ 1959, 84.

²⁷⁴⁶ VACKOVÁ 1968, 384; VACKOVÁ 1989, 97.

²⁷⁴⁷ HUSA/PETRÁŇ/ŠUBRTOVÁ 1967, obr. 73, 83. Ff. 78r a 233r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

zdrojem informací pro představu, jak vypadalo měšťanské odívání v té době.²⁷⁴⁸ Jana Kantora Starého tu považuje za písaře i malíře.²⁷⁴⁹ J. Kantor byl však spíše jen písař.²⁷⁵⁰

Kodikologický popis exempláře včetně jeho výzdoby uvádí Milada Svobodová v katalogu rukopisů z roku 1996.²⁷⁵¹ Autorka se domnívá, že kromě Daniela Ušáka pracovali na miniaturách ještě dva jiní iluminátoři spolupracující s dílnou Jana Kantora Starého.²⁷⁵²

V knize „*Pražští malíři: Mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu. Biografický slovník*“ (1997) předpokládá M. Šroněk, že se na výzdobě dvoudílného Lomnického graduálu podílel též Matyáš Hutský,²⁷⁵³ což bude patrně správná domněnka.²⁷⁵⁴

Rukopis se nachází i v katalogu publikace „*Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620*“ B. F. H. Grahama (2006).²⁷⁵⁵ Autor uvádí, že hlavním sponzorem rukopisu byla Eliška z Martinic.²⁷⁵⁶ Jako iluminátora (přínejmenším jednoho folia) uvádí Daniela Gellia Ušáka.²⁷⁵⁷ Martina Šárovcová zařadila exemplář do katalogu své disertační práce (2011),²⁷⁵⁸ kde je uveden popis jednotlivých iluminovaných listů.

Druhý díl zpěvníku byl stejně jako jeho první svazek vystaven na podzim roku 2015 na výstavě „*Biblické příběhy na renesančních iluminacích*“ v Galerii Klementinum.²⁷⁵⁹

II. 27. 2. Výzdoba druhého svazku Lomnického graduálu

Fol. IIIr

Celostranná výzdoba: Na titulním listě se v architektonické nise nachází votivní obraz Elišky z Martinic s letopočtem 1580.²⁷⁶⁰ Architektonická nika sestává z dvou íónských sloupů, na jejichž vrcholcích sedí personifikace ctností – nalevo žena s křížem (*Fides*) a napravo žena s kotvou a ptákem (*Spes*).²⁷⁶¹ Ve vrcholu niky se objevuje Kristus s rukama v gestu oranta.

²⁷⁴⁸ HORKÝ 1986, 272–274.

²⁷⁴⁹ HORKÝ 1986, 272.

²⁷⁵⁰ K J. Kantorovi Starému viz I. 2. 0. *Iluminátoři*.

²⁷⁵¹ SVOBODOVÁ 1996, 17–18, kat. č. 8.

²⁷⁵² SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁷⁵³ ŠRONĚK 1997a, 56.

²⁷⁵⁴ Viz II. 27. 3. *Shrnutí výzdoby druhého dílu Lomnického graduálu*.

²⁷⁵⁵ GRAHAM 2006, 394–397, kat. č. 78.

²⁷⁵⁶ GRAHAM 2006, 395.

²⁷⁵⁷ GRAHAM 2006, 395.

²⁷⁵⁸ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 77#–79#, kat. č. 27a.

²⁷⁵⁹ Brožura k výstavě viz SOUČKOVÁ 2015d, nepag.

²⁷⁶⁰ KROPÁČEK 1952b, 69, kat. č. 26.

²⁷⁶¹ SVOBODOVÁ 1996, 16.

V nice se nachází Václav z Valdštejna spolu s Eliškou z Martinic klečící se synem a čtyřmi dcerami před oltářem.²⁷⁶²

Fol. 1r [89b]

Rubrika: „*Officium O Trojici Swaté*“

Iniciála: „*P(ožehnaná)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou P, jejíž tělo se skládá z palmet zeleného akantu, z kterého po levé straně vybíhají dvě kaudy. Iniciála ve svém vnitřním poli obsahuje Nejsvětější Trojici – typu Trůnu milosti. Bůh Otec drží ukřižovaného Krista před sebou a nad nimi se vznáší holubice Ducha svatého.²⁷⁶³ Vnější pole litery vyplňuje zlatá tapeta. Kazetový rám ve starorůžové barvě celou iniciálu uzavírá.²⁷⁶⁴

Bordura: Po pravé straně se objevuje motiv se sv. Augustinem a s pacholetem přelévajícím moře do jamky – podobenství o sv. Trojici.²⁷⁶⁵ Dále se v borduře nachází anděl držící znak Elišky z Martinic a biblický výjev Setkání Krista s Nikodémem.²⁷⁶⁶ V poslední třetině folia vidíme v borduře akantovou rozvilinu, jejíž stonek se dole mění v useknutou větvičku a nahoře končí korunovanou andělčí hlavičkou.

Pod kolumnou je rozvedený výjev Návštěvy tří andělů u Abrahama v Mamre.²⁷⁶⁷ V prvním plánu se objevuje klečící Abraham před třemi anděly v zelených oděvech. V pozadí se nachází scéna, kdy Abraham obsloužil návštěvníky pod stromem u svého obydlí.²⁷⁶⁸

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Stylově velice podobné zobrazení Nejsvětější Trojice se nachází v Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích,²⁷⁶⁹ v němž je taktéž pod kolumnou zobrazen Abraham obsluhující anděly.

Fol. 22r

Rubrika: „*W Tiele a Krwi Pana Krista*“

---

²⁷⁶² V kartuši pod výklenkem je zapsáno: „*Tuto figuru a obrazy Gejí Milosti urozená paní, Eliška z Martinic, na Lomnici na svůj náklad rázcila gest dáti vymalowati pro budoucí památku swého nejmilejšího pana manžela, urozeného pána, pana Wáclava z Waldsstejna, sama sebe i také Wiléma, syna swého, a dcer swých Apolony, Ižaldy, Marie a Elišky. 1580.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 17; GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁶³ K ikonografii viz I. 4. 2. 3. 12. *Nejsvětější Trojice*.

²⁷⁶⁴ Viz [274a].

²⁷⁶⁵ K ikonografii HALL 1975, 35–36. Pod výjevem je ve zlatém lištovém rámečku: „*wlastním nákladem gegi milosti urozené paní Elišky z Martinic na Lomnici.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 17.

²⁷⁶⁶ ŠAROVCOVÁ 2011a, 77#.

²⁷⁶⁷ Viz I. 4. 2. 2. 2. *Abraham*.

²⁷⁶⁸ Viz [109a].

²⁷⁶⁹ Viz [srov. 109a s 110a], [srov. 274a s 275a], fol. 85r, Graduál kostela sv. Michala (NK ČR, sign. XI B 1a) 1573–1578, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1. *Rukopisy iluminované Matyášem Hutským*.

Iniciála: „D(nes)“ Nahoře se při levém okraji nachází malovaná iniciála D, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli se objevuje figurální scéna Poslední večeře.²⁷⁷⁰ Apoštolové jsou zobrazeni velmi schematicky s obhroublými výrazy v tvářích. Vnější pole iniciály, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se v lištovém rámu nachází spící Eliáš, kterému anděl přináší vodu a chléb.²⁷⁷¹ Scéna není zasazena do krajiny, pozadí je řešeno pouze černou tapetou. Pod tím jsou palmy akantu, u kterých sedí opeřenec a dále nápisová páska.²⁷⁷² Pod nápisem se objevuje v medailonu lemovaném vavřínem krejčovský cechovní znak, jenž obsahuje na červeném renesančním štítě krejčovské nůžky. Pod kolumnou vidíme dvě scény spojené krajinou do jednoho výjevu. Nalevo se nachází vyobrazení Mojžíše, který právě udeřil holí do skály a napravo Sbírání many lidem Izraelským.²⁷⁷³

Výzdoba tohoto folia je komponována na základě typologického paralelismu.

Analogie: Sbírání many lidem Izraelským spolu s Poslední večeří ve vnitřním poli iniciály se velice často vyskytuje v renesančních graduálech ke svátku Těla a krve Páně. Můžeme se s ním setkat např. ve Žlutickém,²⁷⁷⁴ Svatovítském,²⁷⁷⁵ Staroměstském²⁷⁷⁶ nebo Malostranském graduálu.²⁷⁷⁷

Fol. 53v

Větší miniatura: Na tomto foliu se téměř přes celou dolní polovinu nachází kartuš s podobiznou měšťaana Rafaela.²⁷⁷⁸

Fol. 54r

Rubrika: „Officium O Neděli Páně“

Iniciála: „P(oziehnany)“ Strana je uvedena drobnou figurální iniciálou P, jejíž tělo se skládá z fialového akantu. Ve vnitřním poli litery se nachází figurální výjev s Mojžíšem

²⁷⁷⁰ Viz I. 4. 2. 3. 6. *Poslední večeře*.

²⁷⁷¹ Viz I. 4. 2. 2. 7. *Eliáš*.

²⁷⁷² Páska obsahuje text: „*Nákladem poctivého rzemesla krejczowského 1580.*“ Viz GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁷³ Viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžíš*.

²⁷⁷⁴ Fol. 230v, Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565, bibliografie k rukopisu viz II. 11. 0. *Žlutický graduál*.

²⁷⁷⁵ Fol. 229v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552, bibliografie k rukopisu viz kapitola II.7.0. *Svatovítský graduál – I. díl*.

²⁷⁷⁶ Fol. 157r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, bibliografie k rukopisu viz II. 20. 0. *Staroměstský graduál*.

²⁷⁷⁷ Fol. 327r, Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1572, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 3. 2.

Další rukopisy z Ornysovy dílny.

²⁷⁷⁸ KROPÁČEK 1952b, 70.

přijímající desky Zákona.²⁷⁷⁹ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Literu ohraničuje modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází nápisová páska,²⁷⁸⁰ pod kterou je modrý štít, na němž se vyskytuje pelikán krmící mláďata vlastní krví.²⁷⁸¹ Dále se v borduře objevuje zajímavá rozvilina složená z fantaskních rostlin, pokračující až pod kolumnu. Po pravé straně doplněna velkou figurou papouška a pod kolumnou dvěma fantaskními ptáky.

Fol. 78r

Rubrika: „*Poczinagi se Officiam O swatých. A nayprw o swatém Janu Krztiteli Pana Krista*“

Iniciála: „*Z(ziwota)*“ Zcela nahoře po levé straně se nachází velká malovaná iniciála Z, jejíž tělo je složeno z palmet akantu. Na pozadí těla iniciály se objevuje Zvěstování Zachariášovi.²⁷⁸² Literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se vyskytuje nápis zpravující nás o donátorovi tohoto folia.²⁷⁸³ Pod ním je cehovní znak mlynářů, který obsahuje na modrém štítu mlýnské kolo. Směrem dolů vidíme drobný akantový pletenec, složený z barevných palmet akantu. Pod ním se nachází tabulka²⁷⁸⁴ a cehovní sladovnický znak – červený renesanční štít, na němž jsou zkřížené dvě sladovnické limpy. V poslední třetině bordury je drobná akantová rozvilina, zakončená nahoře maskaronem a dole useknutou větvičkou. Pod kolumnou se ve zlatém lištovém rámu nachází figurální výjev Kázání sv. Jana Křtitele.²⁷⁸⁵

Fol. 86r

Rubrika: „*O swatých Petru a Pawlu*“

Iniciála: „*K(dyž)*“ Na této straně je menší malovaná iniciála K, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Ve vnitřním poli se nacházejí postavy sv. Petra a Pavla.²⁷⁸⁶ Vnější pole iniciály, které zabírá minimum místa, je zlaté. Literu uzavírá hnědý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se objevuje nápisová páska,²⁷⁸⁷ pod kterou je modrý renesanční štít se zelenou větvičkou, z níž vyrůstají tři plody žaludů. Pod ním se dále nachází

²⁷⁷⁹ Viz I. 4. 2. 2. 4. *Mojžiš*.

²⁷⁸⁰ V pásce je uvedeno: „*Nákladem Rafele anno 82.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 17; GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁸¹ U jeho hlavy se nachází nápis: „*Aetatis suae 21.*“ Viz SVOBODOVÁ 1996, 17.

²⁷⁸² Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

²⁷⁸³ Transkripce: „*Jan Mlynářz rodičz Turnowský dal toto slovo jednu kop miš.*“ Viz KROPÁČEK 1952b, 70.

²⁷⁸⁴ Text v tabulce: „*Wawra Sladownik na toto slovo přidal 15 kop grošů cz.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁸⁵ Viz I. 4. 2. 3. 3. *Jan Křtitel*.

²⁷⁸⁶ K ikonografii Petra a Pavla např. HALL 1975, 235–243.

akantová rozvilina, jež přes roh pokračuje až pod kolumnu, kde její konec drží spící Jákob.²⁷⁸⁸ Ten má za sebou viditelný, pokosem umístěný, žebřík, po kterém stoupají andělé do nebe.

Fol. 112r [90b]

Rubrika: „*O Swaté Marzí Magdaleně*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Strana je uvedena iniciálou R, která ve svém vnitřním poli obsahuje postavu Máří Magdalény držící vonnou mast.²⁷⁸⁹ Tělo iniciály tvoří modrý akant. Vnější pole litery, která je celá uzavřena do růžového kazetového rámu, vyplňuje zlatá tapeta.

Bordura: Pod kolumnou se nacházejí dva andělé držící cechovní znak pekařů.²⁷⁹⁰ V borduře po pravé straně se objevuje rozvilina složená z barevného akantu, na kterém na třech místech sedí druhově určitelní ptáci.

Analogie: Andělé držící cechovní znak pekařů se např. nacházejí ve Staroměstském graduálu, taktéž v borduře pod kolumnou.²⁷⁹¹

Fol. 128v

Rubrika: „*O Proměnění Pána Krista*“

Iniciála: „*K(dyž)*“ Po levé straně folia je namalovaná velká iniciála K, jejíž tělo se skládá ze zeleného akantu. Ve vnitřním poli se nachází výjev Proměnění Páně na hoře.²⁷⁹² Miniaturě dominuje postava Krista v bílé tunice. Po jeho pravici stojí polopostava Mojžíše s deskami Zákona v rukou a po jeho levici polopostava Eliáše. Kristus se spolu s Mojžíšem a Eliášem vznášejí v oblačném oparu. Pod nimi se nacházejí tři ležící postavy přihlížejících apoštolů. Vnější pole iniciály je zlaté. Iniciálu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po levé straně se nachází barevná akantová rozvilina a pod ní tabulka se jmény donátorů.²⁷⁹³ Pod nápisem se v červeném medailonu, lemovaném vavřínem objevuje dvouocasý lev ve skoku, symbolizující cechovní znak řezníků. Dolní okraj pod kolumnou byl v minulosti z neznámých důvodů odříznut a nahrazen prázdným papírem.

²⁷⁸⁷ Nápisová páska obsahuje text: „*Nákladem Petra Josefovicz Lomnického 1582.*“ Viz SVOBODOVÁ 1996, 17; GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁸⁸ Viz Gn 28,10–19, k námětu viz I. 4. 2. 2. *Starozákonní motivy*.

²⁷⁸⁹ K ikonografii např. HALL 1975, 202–204.

²⁷⁹⁰ Nad znakem je v nápisové pásce text: „*Wlastním nákladem Anny Linhartky 1580.*“ Viz KROPÁČEK 1952b, 70; GRAHAM 2006, 394.

²⁷⁹¹ Fol. 169 bis v, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

²⁷⁹² Viz Mt 17, 1–9; Mk 9,2–13; L 9, 28–36; 1 Pt 1,16–18; více k ikonografii ROYT 2006a, 248–249.

²⁷⁹³ V tabulce jsou jména: „*Girzík Kwítek, Adam Sluků, Jan Dawidků, Pavel Linhart, Gan Czapek, Gan Nosek, Gan Zulda, wssicki rzemesla rzeznického.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 17.

Analogie: Proměnění Páně na hoře Ize v iniciále sledovat např. v Graduálu novoměstských řezníků,²⁷⁹⁴ v němž je taktéž situováno do vnitřního pole iniciály.

Fol. 141r

Rubrika: „*O nanebewzetí Panny Marie*“

Iniciála: „*R(adugme)*“ Strana je uvedena velkou malovanou iniciálou R, jejíž tělo tvoří fialový akant. Ve vnitřním poli litery se nachází scéna Nanebevzetí Panny Marie.²⁷⁹⁵ Panna Marie leží v hrobu, odkud ji vyzdvihují tři andělé s barevnými křídly. Vnější pole iniciály je zlaté. Literu uzavírá modrý kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně vidíme v borduře namalovanou akantovou rozvilinu.

Pod kolumnou se objevuje figurální výjev s anděly odnášejícími Mojžíše z hrobu.²⁷⁹⁶

Grafické předlohy: Iluminátor tohoto folia musel znát rytinu zobrazující Mojžíšovu smrt v Melantrichově bibli,²⁷⁹⁷ která se s miniaturou shoduje i v detailech, např. jako je řasení drapérií jednotlivých postav.

Analogie: Iluminace s anděly odnášejícími Mojžíše z hrobu se ve velice podobné kompozici objevuje v Malostranském graduálu,²⁷⁹⁸ v němž je ovšem umístěná na straně s rubrikou „*O Proměnění Pána Krista*“.

Fol. 169v

Větší miniatura: Téměř přes celou dolní polovinu folia je namalován modrý medailon, lemovaný vavřínem, ve kterém je zobrazena polopostava měšťana.

Fol. 170r [91b]

Rubrika: „*Officium O posvěcení Chrámu*“

Iniciála: „*O (kterak)*“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála O, jejíž tělo se skládá z růžového akantu. Ve vnitřním poli iniciály se nachází gotický chrám, ke kterému přicházejí „*veselící se venkované s dudákem*“.²⁷⁹⁹ Milada Svobodová se domnívá, že se jedná přímo o vyobrazení Lomnického kostela.²⁸⁰⁰ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Celou literu uzavírá modrý kazetový rám.

²⁷⁹⁴ Fol. 159r, Graduál novoměstských řezníků – II. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568.

²⁷⁹⁵ K ikonografii ROYT 2006a, 267–268.

²⁷⁹⁶ Viz [254a], Pohřbení Mojžíše viz Dt 34, 6; k ikonografii ROYT 2006a, 159.

²⁷⁹⁷ Fol. 97r [252a], Biblia Veteris et Novi testamenti (Praha, NK ČR, sign. 54 A 6) 1570.

²⁷⁹⁸ Fol. 377r [253a], Malostranský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

²⁷⁹⁹ KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸⁰⁰ SVOBODOVÁ 1996, 17.

Bordura: Po pravé straně se zcela nahoře objevuje štít,²⁸⁰¹ rozdělený pošikem, v jehož červeném poli je umístěna figura beránka s černým křížem a v modrém poli tři stříbrné květy. Na štítu je umístěn kolčí helm a kolem dokola jsou stříbrnočervenomodrá příkrývadla.²⁸⁰² Pod tím se nachází akantová rozvilina, na které zcela nahoře sedí kohout.

Pod kolumnou se objevuje scéna s Kainem a Abelem.²⁸⁰³ V prvním plánu se nachází Kain i Abel, každý u svého oltáře.²⁸⁰⁴ Bůh Otec se zjevuje na nebesích v oblaku. Scéna bratrovraždy je umístěna do druhého plánu nalevo.

Analogie: Vyobrazení kostela s přicházejícími poutníky se objevuje v iniciále např. v Třebenickém graduálu.²⁸⁰⁵

Fol. 186r [92b]

Rubrika: „O Swatém Waclawu“

Iniciála: „W(moci)“ Na této straně se nachází velká malovaná iniciála W, jejíž tělo tvoří zelený akant. Na červeném pozadí litery W se vyskytuje knihařský znak.²⁸⁰⁶ Na modrém poli štítu vidíme sevřenou knihu v knihařském lisu a nad štítem umístěnou zlatou figuru. Jako štítonoši jsou vyobrazeni dva zlatí gryfové, každý z jedné strany.²⁸⁰⁷ Iniciálu uzavírá jen lištový rám, který je viditelný jen na spodním okraji, jelikož ho překrývá tělo iniciály.

Bordura: Po pravé straně, zhruba v úrovni iniciály, se nachází sv. Václav²⁸⁰⁸ ve zbroji s praporem a štítem s orlicí. Pod ním je akantová rozvilina a pod tou nápisová tabulka.²⁸⁰⁹ V pravém rohu se vyjímá medailon, ve kterém je portrét, pravděpodobně knihaře. Pod kolumnou se nachází výjev s Třemi mládenci v peci ohnivé.²⁸¹⁰

Analogie: Miniatura s Třemi mládenci v peci ohnivé není příliš obvyklým motivem. V jiné kompozici se např. objevuje v Malostranském graduálu na foliu věnovaném sv. Vavřinci, jehož martyrium je zde umístěno v borduře pod kolumnou.²⁸¹¹

²⁸⁰¹ Pod štítem je v nápisové pásce text: „Nákladem France Zitawského toho casu souseda w Lomnici 1582.“ Viz SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸⁰² Srov. SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸⁰³ KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸⁰⁴ Srov. Ex 4,1–16. Kain přinesl Hospodinovi oběť z plodů země, kdyžto Abél obětoval Hospidonovi ovci. Hospodinovi se více zalíbila oběť Abéla, což Kaina rozhněvalo a bratra zabil. Viz např. ROYT 2006a, 14.

²⁸⁰⁵ Fol. 245r [57a], Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

²⁸⁰⁶ KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸⁰⁷ SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸⁰⁸ K ikonografii ROYT 2008, 469–470.

²⁸⁰⁹ Transkripce: „Wlastním nákladem Albrechta knihaře lomnického 1582. aetatis suae 33.“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸¹⁰ Viz I. 4. 2. 8. Daniel.

²⁸¹¹ Fol. 383r [263a], Malostranský graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

Fol. 193r²⁸¹²

Rubrika: „O swatém Michalu Archanelu“

Iniciála: „C(hwálu)“ Stranu uvádí větší malovaná iniciála C, ve které je patrně archanděl Michael svrhávající padlé anděly z nebes.²⁸¹³ Vnější pole iniciály obsahuje zlatou tapetu. Literu uzavírá růžový kazetový rám.

Bordura: Po pravé straně se nachází nápisová páska sdělující, že donátorem byl Jiří Beška Kalenský.²⁸¹⁴ Pod páskou se objevuje červený renesanční štít se sv. Jiřím na koni zabíjejícím saň.²⁸¹⁵ Sv. Jiří je zde pravděpodobně vyobrazen jako osobní patron donátora a nemá heraldický význam. Pod štítem je akantová rozvilina. Pod kolumnou se nachází výjev pekla, který souvisí s miniaturou ve vnitřním poli iniciály.

Fol. 205v [93b]

Větší miniatura: Zhruba přes dvě třetiny folia se nachází portrét iluminátora Daniela Gellia Curia zvaného Ušáka.²⁸¹⁶ Pod portrétem je červený štít, který obsahuje ve svém červeném poli tři stříbrné štítky. Jedná se tedy o cechovní znak malířů.

Fol. 206v [94b]

Celostranná výzdoba: Na tomto foliu se objevuje celostranný votivní obraz určený zcela nahoře anděly držícími nápisovou pásku, kde stojí, že výzdoba folia vznikla nákladem písaře Matěje Zahrádky.²⁸¹⁷ Pod nápisovou páskou se vyskytuje architektonická nika zdobená festony. V nice se poté otevírá průhled do zámecké zahrady, v níž v popředí stojí donátor v dobovém oděvu. Pod obloukem niky se nachází krátká česká báseň o zahradnictví.

Fol. 207r

Rubrika: „Officium O wssech swatých“

²⁸¹² Na předcházejícím foliu (fol. 192) Lomnického graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) z roku 1580 se nachází báseň Jana Civila Novolomnického. Jan Civilius (Cylvilius, Měšťánek) z Lomnice nad Popelkou byl synem Duchoslava Měšťánka, jeho učitelé byli Václav Lyský a Urban Čechtický. On sám jako učitel působil roku 1577 u sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze, poté mezi lety 1579–1580 v Třebenicích a později na Mělníce. Měl styky s Danielem Adamem z Veleslavína (bibliografie k němu viz kapitola I. 3. 4. *Recepce "melantrišských" tisků*) a Jiřím Nigrinem (k Nigrinovi např. VOIT 2006, 186–188). Je autorem několika písní v Lomnických graduálech. Zemřel patrně 19. 6. 1587. Viz k němu WINTER 1901, 785; TRUHLÁŘ / HRDINA 1966, 365–366

²⁸¹³ K ikonografii HALL 1975, 208; ROYT 2006a, 23.

²⁸¹⁴ Text v pásce: „*Wlastnim nakladem Girzika Besska Kalenskyho 1580.*“ Viz srov. GRAHAM 2006, 394.

²⁸¹⁵ K ikonografii sv. Jiří: HALL 1975, 136–137.

²⁸¹⁶ Portrét lemuje nápis: „*Daniel Gellius Curius Alias Cognomine Ussak. Propria. MaNV. Pinxit Anno 1582.*“ Vedle hlavy iluminátora je dále poznamenáno „*aetatis suae 22.*“ Viz KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸¹⁷ Text v pásce: „*Wlastnim nakladem Matiege Zahrátky etc. Písarze Wobročzniho a zahradníka na Lomniczi. Léta MDLXXXII. Wymalowano.*“ Viz srov. SVOBODOVÁ 1996, 18.

Iniciála: „R(adugme)“ Strana je uvedena menší malovanou iniciálou R, jejíž tělo se skládá z modrého akantu. Ve vnitřním poli litery lze sledovat zástup světců a světic.²⁸¹⁸ Vnější pole iniciály, kterou uzavírá starorůžový kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se objevuje akantová rozvilina a pod ní modrý erb se železnou rukavicí a třemi růžemi. Pod štítem je v kartuši zarámované poprsí ženy s hlavou a akantová rozvilina. Na spodním okraji folia vidíme scénu z Apokalypsy – andělé zadržující čtyři větry.²⁸¹⁹

Fol. 232r

Větší miniatura: Zhruba uprostřed strany se nachází postava měšťana v medailonu s letopočtem 1583.²⁸²⁰ Milada Svobodová uvádí, že se jedná o Urbana Čechtického.²⁸²¹

Fol. 233r

Rubrika: „Officium wo Aposstolích“

Iniciála: „A(posstole)“ Stranu uvádí menší malovaná iniciála A, jejíž tělo tvoří růžový akant s přetáčenými konci. Uprostřed je tělo litery doplněno kartuší. Na pozadí iniciály se nachází postava sv. Pavla, který drží v každé ruce meč.²⁸²² Vnější pole litery, kterou uzavírá zelený kazetový rám, je zlaté.

Bordura: Po pravé straně se objevuje nápisová páska,²⁸²³ pod níž je červený renesanční štít s kleštěmi, přes které jsou na způsob ondřejského kříže položena dvě kladiva. Jedná se tedy patrně o cechovní znak kovářů, pod nímž se nachází akantová rozvilina složená z palmet barevného akantu.

Pod kolumnou lze sledovat výjev rozeslání apoštolů.²⁸²⁴

Analogie: Miniaturu s rozesláním apoštolů je možné nalézt také v Graduálu Magdalény od Zlaté Hvězdy.²⁸²⁵

²⁸¹⁸ KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸¹⁹ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 79#; Viz Zj 7, 1–8; k ikonografii motivu např. HALL 1975, 24.

²⁸²⁰ Měšťan je označen zápisem „*aetatis suae 31*“. Viz KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸²¹ SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸²² Sv. Pavel je obvykle zobrazován jako starší muž s dlouhým vousem a vysokým čelem, což je v tomto případě splněno, obvykle však s knihou v ruce a mečem. Viz ROYT 2006a, 228.

²⁸²³ Páska obsahuje text: „*Pawel Girzik a Adam Beránek*.“ Viz KROPÁČEK 1952b, 71.

²⁸²⁴ K ikonografii ROYT 2006a, 46.

²⁸²⁵ Fol. 368r, Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576.

II. 27. 3. Shrnutí výzdoby druhého svazku Lomnického graduálu

Výzdoba druhého svazku Lomnického graduálu je poměrně bohatá různými ikonografickými motivy a jistě musela být také patřičně nákladná, i když se rozhodně nejedná o nejkvalitnější iluminace 2. poloviny 16. století [89b, 90b, 91b, 92b, 93b, 94b].

Dekorace se na několika foliích vyskytují komponované v duchu typologického paralelismu.²⁸²⁶ Pro Trojiční neděli se objevuje zobrazení Nejsvětější Trojice v iniciále, zatímco v borduře se nachází její typologický předobraz v podobě Návštěvy tří andělů u Abrahama v Mamre [89b].²⁸²⁷ Pro svátek Božího těla je zobrazena Poslední večeře v liteře a v borduře Sbíráni many lidem Izraelským a spící Eliáš, kterému anděl přináší vodu a chléb.²⁸²⁸

Na dvou listech byla ikonografie evidentně ovlivněna i přáním objednavatele, např. písař Matěj Zahrádka je zobrazen v celé figuře stojící v popředí upravené francouzské zahrady [94b]²⁸²⁹ nebo na foliu věnovaném Apoštolům se v iniciále objevuje sv. Pavel, přičemž donátory této výzdoby byli Pavel Jiřík a Adam Beránek.²⁸³⁰

V bordurách se většinou nacházejí cechovní znamení a akantové rozviliny složené ze spirálovitě stáčených kadeřavých palmet s naznačenou nervaturou listu či se lze setkat s kompozičně rafinovaným akantem kombinujícím zaostřené, pružně seříznuté a laločnaté tvary.²⁸³¹

Na výzdobě druhého svazku Lomnického graduálu se rozhodně podíleli minimálně dva iluminátoři – Daniel Gellius zvaný Ušák [91b, 92b, 93b, 94b] a Matyáš Hutský z Křivoklátu [89b, 90b].²⁸³² Na základě stylové analýzy lze výzdobu rozdělit do několika vrstev. První vrstva je spojená tedy přímo s Danielem Ušákem, který se vyobrazil na jednom z folií [93b].²⁸³³ Shodné stylové znaky s touto stranou vykazují především další větší miniatury rukopisu, které zabírají celou nebo zhruba polovinu plochy jednotlivých folií.²⁸³⁴ Na těchto listech se vždy nachází podobizna, většinou asi objednavatele, jenž vykazuje portrétní rysy.

Další vrstvou výzdoby jsou miniatury, které se projevují osobitým výrazem spočívajícím v barevné kresebné šrafuře. Ta se objevuje jak ve figurálních výjevech, tak v

²⁸²⁶ Viz I. 4. 2. 1. *Typologický paralelismus*.

²⁸²⁷ Fol. 1r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸²⁸ Fol. 22r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸²⁹ Fol. 206v, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³⁰ Fol. 233r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³¹ K typům akantu viz KUBÍK 2010, 109–223.

²⁸³² K němu viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁸³³ Fol. 205v, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³⁴ Ff. 53v, 169v, 206v a 232r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

ornamentální složce dekorací.²⁸³⁵ Drobnými tenkými tahy štětce vytváří iluminátor objem, světla i stíny a vystihuje tak detail odpozorovaný ze skutečnosti. Na foliu s figurálním zobrazením tří mládenců v peci ohnivé se v pravém dolním rohu nachází portrét donátora [92b], který je namalován podobným způsobem jako větší miniatury z první vrstvy, čili je možné, že i tuto vrstvu iluminoval Daniel Ušák.²⁸³⁶

Tři folia Lomnického graduálu²⁸³⁷ jsou pro svoji pastelovou barevnost a étericky zobrazené figury velmi blízké iluminacím provedeným Matyášem Hutským z Křivoklátu.²⁸³⁸ Figury v miniaturách vykazují schematizované obličejové a kresebně naznačené objemy rukou. Chybí zde jakákoliv snaha o individualizaci výrazu. Velice překvapujícím prvkem je realismus tří druhově určitelných ptáků, kteří sedí na rozvilině v borduře folia, věnovanému Maří Magdaléně [90b].²⁸³⁹ Zobrazení ptáci se zcela vymykají stylu ostatních miniatur v celém rukopise, avšak mohou být také prací Matyáše Hutského, uvážíme-li, že jeho dílem je cyklus svatováclavské legendy²⁸⁴⁰ vytvořený podle maleb ve svatováclavské kapli v metropolitní katedrále.

Poslední vrstvou iluminací jsou dekorace²⁸⁴¹ vyznačující se obhroublostí jednotlivých postav, jejichž tváře působí téměř jako karikatury a připomínají selské typy Pietra Brueghela staršího.²⁸⁴² Iluminátor zde často nahrazuje zobrazení druhého plánu pouze černou tapetou s mlžnými oblaky. Stylově jsou však tyto dekorace blízké pracím Matyáše Hutského, a proto je možné, že mohou být výsledkem práce pomocníka z jeho dílny.

Výzdoba pravděpodobně nebyla dokončena, protože se na několika foliích nachází vynechaná volná místa pro iniciály.²⁸⁴³ Rukopis i přes množství dekorací představuje pouze průměrnou práci převážně provinčních mistrů, kteří nedosáhli na úroveň miniatur vytvořených např. iluminátory Fabiánem Pulěrem²⁸⁴⁴ nebo Matoušem Ornysem.²⁸⁴⁵

---

²⁸³⁵ Ff. 54r, 86r, 141r, 186r a 207r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³⁶ Fol. 186r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³⁷ Ff. IIIr, 1r a 112r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸³⁸ Viz I. 2. 4. *Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu*.

²⁸³⁹ Fol. 112r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸⁴⁰ Svatováclavská legenda (Wien, ÖNB, Cod. Ser. n. 2633) 1585, bibliografie k rukopisu viz I. 2. 4. 1.

Rukopisy iluminované Matyášem Hutským.

²⁸⁴¹ Ff. 22r, 78r, 128v, 170r, 193r a 233r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

²⁸⁴² K němu např. ROBERTS-JONESOVI 2003.

²⁸⁴³ Ff. 95r, 102r, 219r, 279r, 351r, Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580. Viz SVOBODOVÁ 1996, 18.

²⁸⁴⁴ K němu viz I. 2. 2. *Iluminátor Fabián Pulěř*.

²⁸⁴⁵ K němu viz I. 2. 3. *Iluminátor Matouš Ornyš z Lindperka*.